13.E
2 ex 63

ՌՈՒՍ ԿԼԱՍԻԿՆԵՐ

ԼԵՎ ՏՈԼՍՏՈՅ

ԸՆՏԻՐ ՅԵՐԿԵՐ

ՅԵՐԿՐՈՐԴ ՀԱՏՈՐ

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ
ՅԵՐԵՎԱՆ 1936 ՄՈՍԿՎԱ

ՌՈՒՍ ԿԼԱՍԻԿՆԵՐ

ԼԵՎ ՏՈԼՍՏՈՅ

ՊԱՏԵՐԱԶՄ ԵՎ ԽԱՂԱՂՈՒԹՅՈՒՆ

ՎԵՊ ՀՈՐՍ ՀԱՏՈՐԻՑ

ՅԵՐԿՐՈՐԴ ՀԱՏՈՐ

Թարգմանեց
Մ. ՀՈՐՈՒԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՀ ԳՐՔԱՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅԱՆ
ԿԱՆՏՐՈՆԱԿԱՆ
ՊՐԱՏԱՐԱՆ
ՀԻՄՆԴՈՒՄ

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ

ՅԵՐԵՎԱՆ 1936 ՄՈՍԿՎԱ

Գլխ. խմբ. Գ. ԱԲՈՎՅԱՆ
Տնօր. խմբ. Ս. ՄԱՆՈՒԿԱՆՑԱՆ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ

I

1806 թվի սկզբներին Նիկոլայ Ռոստովը արձակուրդով վերադարձավ տուն։ Դենիսովը նույնպես տուն էր գնում։ Հարազատներ, Ռոստովը համոզեց նրան գնալ միասին մինչև Մոսկվա և իջևանել իրենց տանը։ Նախամիջին կայարանում, ընկերոջը հանդիպելով, Դենիսովը նրա հետ չորեք չիչ գինի խմեց և, մինչև Մոսկվա, չնայած խորտուբորդ ճանապարհին, չզարթնեց. ճամփով պառկած տաճկաի մեջ, Ռոստովի կողքին, վորը քանի մտանում էին Մոսկվային, այնքան ավելի անհամբեր էր դառնում։

«Ճիշտ կհասանենք արդյոք։ Էը՞... Ո՛, այդ անտանելի փոդոցները, խանութները, կալաչները, լապտերները, մտածում էր Ռոստովը, չկարողանալ ավելի իրենց արձակուրդի վկայականները ուղևկալի (застава) մոտ ու մտան Մոսկվա։

— Դենիսով, հասանք։ Գնամ և,— ասում էր Նիկոլայն ամբողջ մարմնով առաջ ընկնելով, կարծես այդ դիրքով հույս ուներ արագացնել սահնակի ընթացքը։

Դենիսովը չպատասխանեց։

— Ահա համոզվածների անկյունը, ուր կատարան Զախարն և կանդ առնում. ահա և ինքը Զախարը, ու դարձյալ նույն ձին։ Ահա և խանութը, ուր չաքարահաց էինք գնում։ Բերը պիտի հասանենք մի։ Բե՜հ...

— Բնակի մեր տունը քշեմ,— հարցրեց կատարանը։

— Այ, ծայրի այն տունը. մինչև չես տեսնում։ Դա մեր տունն և,— ասում էր Ռոստովը,— չե՞ վոր դա մեր տունն և։ Դենիսով, Դենիսով հիմա կհասանենք։

Դենիսովը գլուխը բարձրացրեց, հագավ ու վոչինչ չպատասխանեց։

— Իմիտրի,— դիմեց Ռոստովը սահնակի առաջամասում նստած լաքեյին։— Այդ մեր տունն է լուսա վառված չե՞։

— Այո՛ Հայրիկի կաբինետում էլ լուսա և կերևում։

— Ուրեմն դեռ չեն պառկել։ Ինչ հա կարծում Տեո, Դմիտրի, չմոռանաս, իսկույն մի նոր բաճկոն պատես ինձ համար,— ավե-

լացրեց Ռոստովը, նոքաձիլ քեզները շշալփելով։ — Դե, քշիր, — ձայն տվեց նա կառապանին։ — Իսկ դուս, Վասյա, գործիներ, — ասավ նա Դենիսովին, վոր գլուխն իշնցրեց կրկին։ — Դե, քշիր, յերեք ռուբլի քեզ նվեր, քշիր, — գոչեց Ռոստովը, յերբ արդեն յերեք տուն էր մնացել, վոր սահնակը հասներ իրենց շքամուտքին։ Երեք քվուռ էր, քիր ձիերը չեն շարժվում։ Վերջապես, սահնակը ծռվեց աջ՝ դեպի շքամուտը։ Ռոստովին իր ղեկավերև տեսավ ծառերի կատեիզը՝ քսափված ձնփերով, առանգուդքը, մայրի ոյուները։ Դեռ սահնակը շարժվում էր, յերբ նա գուրս թռավ նրա միջից ու վազեվազ սրահը մտավ։ Տունն առաջվա պես անդորր էր, անասքները, կարծես քնավ չէր էլ հետաքրքրվում, քե ով և յեկել նրա։ Միայն վեշ-վոք չկար։ Ենկը ասաված, տեսնելա ամեն ինչ կարգին եր, մտածեց Ռոստովը, նվագուն սրտով մի քոպն կանգ առնելով և խկուչն առալ վազելով սրահի միջով ու ծանոթ ծռված աստիճաններով։ Թարձյալ գռան նույն բռնակը, վորի անմաքրությանը համար քարկանուած էր կամաուհին, նույնպես քուլլ և բացվում։ Նախասենյակում վառվում էր մի հարպամոմ։

Մերուսնի Միխայլոն քնած էր աղոռակի վրա։ Պրոկոֆին, վոր լաքեյությունն էր անում Ճանապարհորդությանն, քաղաքից գուրս գալու միջոցին, նա, վոր այնքան ուժեղ էր, վոր կառքը բարձրացնում էր յեռանի կռվիից, նստել և մահուդի կաղապանքից տրնխանե էր շինում նա նայից բացվող գռան և նրա անասրքեր, քնած տեսքը հանկարծ գրգռվեց քաղցրամատ ու յերկչոտ սրտահայությանն։

— Տեր աստված, ոյս ուշն են տեսնում, յերխտասարդ կոմսը՝,— բացականչեց նա, ճանաչելով Ռոստովին։ — Այդ ինչպես, հոգիս։ — Ծով Պրոկոֆին հուզմունքից գոգալով նետվեց դեպի հյուրասրահի գուռը, նրա համար յերևի, վոր յերխտասարդ սրտրոնի գալուստը հայտնի, բայց, քան յերևույթին, միտքը գրգռեց, նա գարձավ ու գոռգոռաց Միխայլոն։

— Առիղ եք, — հարցրեց Ռոստովը, ձեռն ազատելով նրանից։

— Փառք աստծու։ Միշտ փառք Իրան։ Ձենց նոր հաց կերանք։ Քոզ մի մանկ անեմ քնդ, ձերդ պայծառափայլություն։

— Բոլորը վազ-առիղ են։

— Փառք աստծո, փառք աստծո։

Ռոստովը, միանգամայն մոռանալով Դենիսովին, չկամենալով անգամ վրան մնկին նախազգուշացնել իր մասին, մուշտակը ձգեց վրայից ու վոտքերի ծայրերի վրա՝ վազեց մտավ մուտ, քնզարձակ դահլիճը։ Ամեն ինչ նույնն եր. նույն քղքամոտի սեղանները, նույն ծածկոցով ջահը։ Բայց մեկն արդեն նկատել

Եր չկրնայինք պարտնին, և հազիվ սա հասել էր հյուրասրահին, կերր ինչ-որ մի բան, փոքրիկի պես սրընթաց, դուրս վազեց դռնից և, նրան դրկելով, սկսեց համբուրել Դարձյալ մի ուրիշը, կերրորդ այդպիսի մի նյակ — դուրս թռան մի ուրիշ, կերրորդ դռնից. կրկին դրկախառնություններ, կրկին համբույրներ, դարձյալ բացականչություններ և ուրախության արցունքներ Նիկոլայը չէր կարողանում ջոկել ձայը և ևվերն ի հայրը, վերն ի նատաշան, վերը Պետյան Բոլորն էլ ազմկում էին, խոսում և միևնույն ժամանակ համբուրում նրան Դրանից մնջ չկար միայն մայրը — այդ նկատում էր Նիկոլայը

— Իսկ չնա չգիտեյի... Նիկոլուշկա, սիրելիս

— Ահա... մեր Գալյան Փոխվել ե՛ Մամ չկա, ինչ և քնչ բերեք

— Դե, ինձ էլ համբուրիր

— Հոգյակս, ինձ էլ

Սանյան, նատաշան, Պետյան, Անիսա Միխայլովնան, Վերան, ծեր կամաը գրկում էին նրան. իսկ ապատավրաններն ու ապատահիններր, անդյակներում համաքված, խոսում էին ու հատաչում

Պետյան կախվել էր Նիկոլայի վոտքերից

— Բա ինձ չնա համբուրելա՞, — ճչում էր նա

Նատաշան, նրանից հետո, կերր Նիկոլային քնքից դեպի իրեն ու համբուրեց նրա ամբողջ կերեսը, քիչ կետ քաշվեց ու նրա քառկոնի վնեշը բռնած՝ այժի նման ծուլուծուլ էր լինում մինևնույն տեղը և ուրախությունից ճչում սկանջ ծակող ձայնով

Ամեն կոգմ վապչում էին ուրախության արցունքով լի սիրող աչքեր. ամեն կոգմ շրթունքներ էին, վոր համբուրը էին վորոնում

Սանյան, կախաչի պես կարմրած, նուչնպես կաթ էր քնկել Նիկոլայի ձեռից և ամբողջովին ցնծում էր՝ իր կերջանիկ հայացքը հառած Նիկոլայի աչքերին, վորոնց նայվածքին պատասխան էր նա։ Սանյայի 16 տարին լրացել էր արդեն, և նա շատ գեղեցիկ էր, առանձնապես այդ կերջանիկ, խանդավառ րոպեյին։ Նա Նիկոլային նայում էր ակնապիշ, ժպտում ու չուներ պահած Նիկոլայը շնորհապարտ հայացք նետեց Սանյայի վրա. քայց տանկավին ապատում ու վորոնում էր մեկին։ Գառավ կամաւհին դեռ դուրս չէր կոկել Դռան մատ քայլերի ձայն լսվեց. այդ քայլերն աչնքան արագ էին, վոր չնկատը չէր կարող մայրը լինել

Բայց դա նա էր — մայրը, Նիկոլային անծանոթ զգեստ հագած։ Բոլորը քոպին Նիկոլային հետացան, և նա վազեց դեպի մայրը։ Մերը նրանք իրար մոտեցան՝ կամաւհին հեկեկալով քնկավ վորդու կրծքին։ Կամաւհին չէր կարողանում կերեսը բարձ-

բացնել և անշմուշ եր այն Նիկոլայի ուղղափառական բառերի առաջ կապերին։ Դենիսովը, աննկատ մոտենալով անկյունը, կանգնել եր հենց այդտեղ և, երանց նայելով, ատրճում եր աչքերը։

— Վասիլի Դենիսով, ձեր վորդու բարեկամը, — ասավ նա, Նիկոլայանալով կոմսին, վորն այդ րոպեին հարցականո հայացքով դիտում եր նրան։

— Համեցեք, խնդրեմ Գիտեմ, գիտեմ, — ասավ կոմսը, համբուրելով ու գրկելով Դենիսովին։ — Նիկոլուշկան գրել եր... Նատաշա, վերա, ահա, Դենիսովը։

Նա այն ժամանակ ու խանգավառ դեմքերը դարձան դեպի Դենիսովի մազոտ կնդպարանքն ու շրջապատանքին նրան։

— Հոդյակս, Դենիսով, — ծղրտաց Նատաշան, ուրախությունից իրեն կորցրած, ցատկեց դեպի նա, գրկեց ու համբուրեց նրան։ Նատաշայի այդ վարմունքից բոլորը շփոթվեցին։ Դենիսովը նույնպես կարմրեց. բայց ժպտալով բռնեց Նատաշայի ձեռքը և համբուրեց։

Դենիսովին տարան նրա համար պատրաստած անկյունը, իսկ Ռոստովները՝ բոլորը միասին հավաքվեցին բազմոցասրահում Նիկոլայի շուրջը։

Գոտավ կոմսուհին, վոր քաց չեր թողնում վորդու ձեռը և համբուրում եր ամեն րոպե,նատեց վորդու կողքին. մյուսները երանց շուրջը խմբվելով՝ հետևում եյին նրա յուրաքանչյուր խոսքին, հայացքին և նիկոլայից չեյին հետացնում իրենց ուրախատանջավոր հայացքները։ Ծերպատյին ու քույրերը վիճում և իրար անց եյին խլում, վոր նիկոլային մոտիկ լինեին, և կռվում եյին, թե ով քիչ, քաշկինակ ու ծխամորճ բերի նրա համար։

Ռոստովը շատ յերջանիկ եր այն սիրով, վոր ցույց եյին տալիս իրեն. բայց հանդիսական տոպին նրանքան յերջանիկ չեր, վոր իր սյժմյան յերջանկությունն իրեն քիչ եր թվում, և նա եյլ ու եյլ ինչ-վոր նոր բաներ յեր ապատում։

Հետևյալ առավոտ յեկվորները քննեցին մինչև ժամը 10-ը։

Նրանց ննջարանի առջևի սենյակում քաշվըտված եյին սրեր, պայուսակներ, գինվորական մաքսազներ, բաց ճամպրուկներ և կեզտոտ հագուստներ։ Բրանցից խթանատոր յերկու գույզ հենց նոր մաքրված եյին և պատի տակ դրված։ Սպասավորները քերում եյին լվացվելու պարագաներ, տաք ջուր՝ սափրվելու համար, և մաքրած հագուստներ։ Միխեյտան և տղամարդկանց հոտ եր գալիս։

— Եյ, Դե՛իշկա, ծխամորճ, — գոչեց Վասյա Դենիսովը խըռոպոտ ձայնով, — Ո՛տասով, վեր՛ կաց։

Թոստովը կպչող աչքերը տրտնջով, խամճված դլուխը բարձրացրեց տակը բարձից։

— Ի՞նչ և, ձուկ և։

— Ձուկ և. ինձ անց և, — պատասխանեց Նաստաշայի ձայնը, և հաբևանի անկյունից լսվեց ուրախ հազուստների շրշյուն, ապչկանց ձայների ջրուկ ու ծիծաղ, ու հագիվ բացված դռան արանքում յերևացին ինչ-վոր յերկնագույն մի բան, ժապավեններ, ևս մեկը և ուրախ դեմքեր։ Դա Նաստաշան եր՝ Մանյայի ու Գևոյայի հետ, վոր միասին յեկել եյին իմանալու՝ զարթնել ևն արդյոք։

— Նիկոլևնկա, վեր կաց, — կրկին լսվեց Նաստաշայի ձայնը դռան մոտից։

— Խանութը։

Այդ ժամանակ Գևոյան կիպ անկյունում արեր առանելով՝ վրա պրծավ, վերցրեց Նրանցից մեկը և մի ակնթարթում զզաց, վոր յերեխեն զգում են յերևելանելը իրենց ոգեշունչ մեծ յեղբոր հանդեպ, ու մոռանալով, վոր քուրերի համար անհարմար և տանելի չորեր հանած ազամարդկանց, բացեց ննջարանի դուռը։

— Այս քո սիրուն և, — հարցրեց նա։

Ապչկիկները յետ քաշվեցին։ Թևնիսովը վախեցած աչքերով իր բլոտու վոտները քաշերից վերմակի տակ։ Գևոյայի նման մանելուց հետո դուռը կրկին ծածկվեց։ Դռան յետևից ծիծաղ լսվեց։

— Նիկոլևնկա, խալաթով դուրս արի, — ասավ Նաստաշայի ձայնը։

— Այս քուրը քեզնե և, — հարցրեց Գևոյան։ — Դուդա ձերն և, — խռնարհ հարգանքով պիմեց նա թևոտված ևս Թևնիսովին։

Թոստովը շտապ հագավ վոտնամանները, հագավ խալաթը և դուրս յեկավ։ Նաստաշան հագել եր խիստ նորաձև կոշիկներից մեկը և ձեռ եր մեկնում մյուսին։ Սոնյան պատվում եր և հենց այն և ուզում եր ուշացնել շրջապտույտ ու նաև, յերբ Նիկոլայը դուրս յեկավ։ Ապչկիկները՝ յերկուսն էլ միատեսակ նոր յերկնագույն զգեստներով՝ քամի եյին յերևում, կարմիր ու վարդի։ Նիկոլային տեսնելով Սոնյան վախավ, իսկ Նաստաշան քոնեց յեղբոր քիթը, տարավ Նրան բազմոցատան, և սկսեցին զրուցել։ Նրանք ժամանակ չեյին զանում կարգին հարց ու փորձել միմյանց և պատասխանել այն հազարավոր մանր-մունր բաներին վերաբերող հարցերին, վոր միայն Նրանց կարող եյին հետաքրքրել։ Նաստաշան ծիծաղում եր ամեն մի խոսքի վրա, վոր ասում եր Նիկոլայը կամ ինքը. ծիծաղում եր վոչ թե Նրա համար, վոր ծիծաղելի յեր այդ, ինչ ասում եյին, այլ ծիծաղում եր Նրա համար, վոր ուրախ եր և անկարող եր զսպել իր ուրախությունը, վորն արտահայտվում եր ծիծաղով։

— Ա՜խ, ինչ լավ է, հիանալի, — ասում էր նա, ամեն մի խոսքի վրա։

Ռոստոմը զգաց, թե ինչպես սիրտ Ջերմ կլսակի ապրելուքյան ներքո, տարի ու կես անցնելուց հետո, առաջին անգամ իր հոգում և իր գիտքին ծագկեց այն մանկական ժպիտը, վարով յուրաքանչյուր ժպտացել՝ սկսած այն օրից, յերբ հեռացել էր անից։

— Վեյ, լսիր, — ասավ Նատաշան, — գուռ հիմա բոլորովին ոտամարդ ես դարձել։ Ես շատ ուրախ եմ, որ դու իմ յեղբայրն ես։ — Նատաշան ձեռը քաշեց Ռոստոմի քիթերին։ — Ես ուզում եմ իմանալ, թե ինչ բան եք դուք ոտամարդիկը։ Այնպես եք որոշում, ինչպես մենք։ Վեյ։

— Սոնյան ինչու փախավ, — հարցրեց Ռոստոմը։

— Հա՛. դա մի ամբողջ պատմուքյուն է։ Դուռ ինչպես պետք է խոսես Սոնյայի հետ. դուռ-ով թե դուք-ով։

— Ինչպես պատահի, — ասավ Ռոստոմը։

— Ներան դուք ասա, խնդրում եմ. յես հետո քեզ կասեմ բանն ինչումն է։ Բայց վոչինչ, հիմա կասեմ։ Դուռ գիտես, որ Սոնյան իմ բարեկամն է, այնպիսի բարեկամ, վարի համար յես ձեռս կտրեմ։ Ա՛յ, տես։

Նա թևքը յես քշտեց և իր յերկար, նիհարիկ ու քնքուշ թևի վրա, ուսից ցած, արմունկից շատ վեր (այն տեղը, որ ծածկվում է պարահանդեսի զգեստով) ցույց տվեց մի կարմիր նշան։

— Սա յես տրել եմ, որ ցույց տամ Ներան իմ սերը։ Ուզածի քանանը տաքցրել եմ կրակի վրա ու դրել։

Նստած իր նախկին դասատրանական անձյակում՝ քաղմացի վրա և նայելով Նատաշայի աչքերին, Ռոստոմն իրեն զգաց կլկլին այն հարատագա-մանկական տրամադրուքյան մեջ, վորը, բայի իրենից, վախ-վորի համար վորևե իմաստ չուներ, բայց վորը Ներան պատճառում էր կյանքի լավագույն քավականուքյուններից մեկը։ Եվ այն, վոր Նատաշան իր սերն ապացուցելու համար քանանով դրել էր քիթը՝ Ներան անտգուստ չթվաց։ Նա հասկանում էր այդ ու դատմանում այդ քանի վրա։

— Ուրեմն մեկայն այդ, — հարցրեց Նիկոլայը։

— Այո. այնպես լավ ենք իրար հետ, այնպես լավ։ Դա վոչինչ — հիմարուքյուն է քանանով։ Բայց մենք միշտ բարեկամ ենք։ Ես վոր մեկին սիրեմ, կարի ընդմիշտ. իսկ յես այդ չեմ հասկանում, յես կմոռանամ իսկույն։

— Եհ, հետո քնչ։

— Այո, այդպես սիրում եմ ինձ և քեզ։

Նատաշան կարմրեց հանկարծ։

— Դու հիշում ես քո գնալուց առաջ... Առում ե՝ դու այդ բոլորը մոռացիր... Նա ասում եր՝ կես ներսն միշտ պետք ե սիրեմ, իսկ նա քոզ ազատ լինեն ճիշտ ե, չէ որ դա շատ լավ և ազնիվ վարմունք եւ Այո, այո՛ ճիշտ ազնիվ Այո, — հարցնում եր Նատաշան այնպես լուրջ և հուզված, որ կերևում եր, թե այն, ինչ ասում ե այժմ, առաջ այդ նույնը նա ասում եր աչքուններով։

Իսաակովը մտածմունքի մեջ ընկավ։

— Ես իմ խոսքը կերկնք կես չեմ վերցնում, — ասավ նա։ — Եվ հետո Սոնյան մի այնպիսի սքանչելիք ե, որ ամենամեծ հիմարն էլ կներ հրաժարվի այդպիսի կերջանկությունից։

— Վոչ, վոչ, — գոչեց Նատաշան։ — Մենք դրա մասին արդեն խոսել ենք։ Մենք գիտեինք, որ դու այդ կասես։ Բայց դա չի կարելի, վերավճառն, գիտես, քանի որ դու այդպես ես ասում, քեզ խոսքով կապված ես համարում. բանից դուրս ե գալիս, որ նա կարծես քե գիտմամբ և այդ ասել։ Դուրս ե գալիս, որ դու այնուամենայնիվ զորով ես ամուսնանում նրա հետ, և բոլորովին այն չես։

Իսաակովը տեսնում եր, որ այս ամենը նրանց կոպմից լավ և մտածված։ Սոնյան դեռ կերեկ հիացրեց նրան իր զգացկությամբ։ Այժմ էլ, քոսուցիկ կերպով նրան տեսնելով, նա նիկոլային քվաց ավելի գեղեցիկ։ Սոնյան 16 տարեկան հիասքանչ մի ազջիկ եր, որ, ըստ կերևույթին, քոսան կերպով սիրում եր նիկոլային (այդ մասին նիկոլայը վոչ մի կասկած չուներ)։ Իսաակովը մտածում եր՝ ինչքան հենց հիմա չսիրի նրան և չամուսնանա հետը, քայց այժմ այնքան ուրախություններ ու պրպամունքներ կային։ «Այո, այդ բոնը նրանք շատ լավ են մտածել», կրկնեց Իսաակովը մըտքում. «ինքը և ազատ լինելը»։

— Շատ գեղեցիկ, — ասավ նա, — հետո կիսոսենք։ — Ա՛խ, որքան ուրախ եմ քեզնով, Նատաշա, — ավելացրեց նա։ — Հը՛, իսկ դու Բորիսին հո չես գավաճանել, — հարցրեց կերբայրը։

— Ա՛յ քեզ հիմարություն, — գոչեց Նատաշան ծիծաղելով։ — Վոչ նրա, վոչ էլ ուրիշ վորևե մեկի մասին կես չեմ մտածում և չեմ էլ ուզում լսել։

— Այ քեզ բոնչ։ Ուրեմն դու...

— Ճիշ, — հարցրեց Նատաշան, և կերջանիկ ժպիտը լուսավորեց նրա դեմքը։ — Դու տեսել ես Duport-ին։

— Վոչ։

— Նշանավոր Դյուպորին, պարոզ Դյուպորին. չես տեսել։ Ուրեմն դու չես հասկանա։ Ահա քե կես ինչ եմ։

Նատաշան, ձեռները կուրացնելով, շրջապտույտ բռնեց այնպիսի

ձևով, ինչպես անում են պարտիզները, ու մի քանի քայլ առաջ վազից, շրջվից, վեր ցատկից, վազքը խփից վազքին, և կուշկի քթի ծայրերի վրա կանգնելով մի քանի քայլ արավ։

— Կանգնում եմ, չէ՝ Մի տես, — ասավ Նատաշան, բայց չկարողացավ ձեռք վազքի ծայրերի վրա։ — Ա՛յ քե ինչ եմ կու։ Ձերբեք վոչ-վոքին չեմ տանի. կզառնամ պարուհի։ Միայն մորդու քան չասես։

Ռաստովը այնպես քարձր և ուրախ ծիծաղից, վոր Դենիսովն էր անեյակում նախանձից նրան։ Նատաշան նույնպես չկարողացավ զսպել իրեն ու ծիծաղից նրա հետ միասին։

— Հը՛, լավ ե, չէ՞, — կրկնում էր նա։

— Լավ, ուրիշն էլ չէ՞ ուզում ամուսնանալ Բոլխի հետ։ Նատաշան բռնկից։

— Ձես վոչ-վոքի հետ չեմ կամենում ամուսնանալ։ Ձես նրան էլ նույնը կասեմ, կերթ տեսնեմ։

— Ախ քե ինչ, — ասավ Ռաստովը։

— Դե, դրանք քոլորը պատարկ բաներ են, — շարունակից շարակրատել Նատաշան։ — Իսկ Դենիսովն ինչպես մարդ ե, լավը ե, — հարցրից նա։

— Լավը ե։

— Դե, ձեռս բերով, հագնվիր։ Մարսափնիլ չե քո այդ Դենիսովը։

— Ինչու չե սարսափելի, — հարցրից Նիկոլայը։ — Ջե, վասկան պրաձնիկի տղա չե։

— Դու նրան Վասկա չես ասում... տարօրինակ ե։ Իսկ նա ինչպես ե. շատ լավը ե։

— Եմաո։

— Դե ջուռ չեկ քեզ խմելու։ Բոլխը միասին։

Ու Նատաշան վազքի ծայրերի վրա դուրս կեկավ անեյակից այնպես, ինչպես անում են պարուհիները, բայց այնպես ժպտալով, վորպես ժպտում են միայն 15 տարեկան կեղծանիկ աղջիկները։ Հյուրասրահում Մոնչային հանդիպելով Ռաստովը կարմրից։ Ձեր իմանում՝ ինչպես վարվի հետը։ Ձերեկ, հանդիպումին ուրախությունն առաջին րոպեին, նրանք համբուրվեցին, բայց այժմ կեղևան էլ պղտի էին, վոր այդ անել չի կարելի։ Նիկոլային պղտի էր, վոր քոլորը՝ քե մայրը, քե քույրերը, իրեն էլին նայում հարցական և սպասում, քե նա ինչպես կվերաբերվի Մոնչային։ Նախ նա համբուրեց Մոնչայի ձեռը և դիմեց նրան — դու։ — Մոնչա։ Բայց նրանց հայացքներից, իրար հանդիպելով, իրարու ջուռ ասին և քնքշորեն համբուրվեցին։ Մոնչան իր

հայացքով ներողություն խնդրից Նիկոլայից նրա համար, որ ինքը՝ Նատաշայի պատճառությամբ՝ համաձայնվել էր հիշեցնել նրան իր խոստումը, ու ընտրհակալություն հայտնից նրա սիրո համար։ Նիկոլայն իր հայացքով ընտրհակալությունն էր հայտնում ապառելիության առաջարկի համար ու ասում էր, որ ինքը, այսպես թե այնպես, չէրբեք չի պատրի նրան սիրել, քանի որ նրան չսիրել չի կարելի։

— Վորքան ասպրելիսակ է, ասկայն, — խոսից Վերան, ընտրելով ընդհանուր լռության րոպեն, — որ Սոնյան ու Նիկոլայն այժմ հանդիպում են դուռ-ով և իրրև ոտաբներ։

Վերայի դիտողությունն իրավացի էր, ինչպես և նրա բոլոր դիտողությունները. բայց ինչպես միշտ, այս անգամ էլ նրա դիտողությունից բոլորն անհարմարություն զգացին. մոչ միայն Սոնյան, Նիկոլայը, Նատաշան, այլև պատավ կոմսուհին, որ չերկյուղ էր կրում վորդուս սիրուց՝ դեպի Սոնյան, մի անձնավորություն, որը Նիկոլային կարող էր զրկել փայլուն դուրգից, — նույնպես կարմրից ջահել տղիկա պես։ Դենիսովը, ի զարմանս Ռոստովի, հյուրասրահ չկամավ նորը մուծղիրը հագին, պատռած քամի և անուշահոտ յուղով ածված, սրճված այնպես, ինչպես կոիֆֆերուամ, և սրճաքան սիրալիր դամասների ու կավալերների հետ, որ Ռոստովը չէրբեք չէր տպատում։

II

Բանակից վերադառնալով Մոսկվա, Նիկոլայ Ռոստովը անհրաժեշտներից ընդունվից իրրև լավագույն վորկի, հերոս և աչքի լույս Նիկոլուշկա. հարյուրաններից՝ իրրև սիրելի, հաճելի և հարդելի չերիտասարդ, ծանոթներից՝ իրրև զեղեցիկ հուսալր-անզակալ, լավ պարող և մեկը Մոսկվայի լավագույն փեսացուներից։

Ամրողջ Մոսկվան Ռոստովների ծանոթն էր. այս տարի ձեր կոմսը բավականաչափ զրամ ուներ, վարահետ բոլոր հյուրանքները կրկին զրավ էին զրված, ուստի և Նիկոլայը, ձեռք քերելով անհրաժեշտ արտգավոր մի նժույգ և վիստարության համար ներտրույն հատուկ ձևի մի կաշեպատ վարտիք, վորից զեռ վոչ-վոք չուներ Մոսկվայում, և նորագույն ձևի ճաքատոր կոշիկներ՝ ամենատես քիվերով ու փոքրիկ արծաթի խթաններով, — ժամանակն անց էր կացնում շատ ուրախ։ Տուն վերադառնալով, Ռոստովը կարճ ժամանակից հետո ներքին գոհունակություն զգաց, հարմարվելով իր կյանքի հին պայմաններին. նրան թվում էր, որ ինքը շատ մեծացել, առնական և զարձել, կրոնի անտիրոզ քննություններ, որ վհատություն էր առաջ քերել նրա մեջ, Գավրիլից

կատքի փոշ վերցնելը, զաղտնի համբուրելները Մանյայի հետ — այս ամենը նա հիշում էր իբրև ապրատամուքյուն, վորից ինքն այժմ անչափ հեռու կեր. նա հիմա հուսահատական զնդի տեսակալ էր՝ արծաթազույն մինտիկով, գինվորի Գեորգի շքանշանով, իր ձին պատրաստում է ձիարշավի, վորը պետք է տեղի ունենար հայտնի, հատկավոր ու պատվավոր ձիարշավականների մասնակցությամբ։ Նա քուլվարում ունի ծանոթ մի կին, վորի մոտ գնում է յերեկոները։ Նա գինավարից մազուրկան Ակխատովների պատահանդեսին։ Գատերպատի մատին գրույց ունենալով գեներալշալ կամենսկու հետ, յեղավ Անգլիական սկուարրում, դրա-սով քոռանց քաղաքում տարեկան մի գնդապետի հետ, վորին ծանոթացավ Դենիսովի միջոցով։

Նրա տեսը գնդի քաղաքորը վորը ինչ քուլցավ Մոսկվայում։ Բայց վարվելուն նա չեր տեսել և տենի չուներ տեսնելու նրան, ուստի հանգիստ չեր Քաղաքորի և նրա վերաբերմամբ ունեցած իր սիրա մասին, գրացնել տալով, վոր ինքը գնա քոլորը չի պատմում, վոր Քաղաքորի վերաբերմամբ ունեցած իր զգացմունքի մեջ կա մի մի ինչ-վոր բան, վորը չի կարող հասկանալի լինել ամենքին։ Նա ամբողջ հոգով համակրում էր պատմությունը այդ քնդհանուր զգացումը, վոր սիրում էր այդ ժամանակ Մոսկվայում կայսր Ալեքսանդր Պավլովիչի նկատմամբ, վորին Մոսկվայում անվանում էին հին ժամանակյակ հրեշտակ։

Մոսկվայում յեղած կարճ միջոցին, մինչև քանակ մեկնելը, Բոստովը վոչ քիչ մտածեց, այլ քնդհականատիկը, հետացավ Մանյայից։ Մանյան շատ գեղեցիկ եր, դուրեկան, և քոտ յերևույթին, սաստիկ սիրահարված Բոստովի վրա. բայց Բոստովը յերիտասարդական հասակի այն շրջանում եր, յերբ քիվում է, քիև շատ գործ կա, բայց ժամանակ չկա զբաղվելու, ու յերիտասարդ մարդը վախենում է կապվել — քանդ և գնահատում իր ազատությունը, վորը հարկավոր է իրեն ուրիշ շատ քանների համար։ Յերբ նա մտածում եր Մանյայի մասին, այս վերջին անգամ Մոսկվա յեղած միջոցին, նա ինքն իրեն ասում եր. «Ը՛հ, դեռ շատ-շատ կլինեն այդպիսինները և կան այնտեղ՝ դեռ ինձ անհայտ ինչ-վոր անգլուհի։ Յերբ ցանկություն լինի, դեռ ժամանակ կունենամ սիրով էլ զբաղվելու, իսկ այժմ ժամանակ չկա։ Բացի զբաղից, կանանց հասարակության մեջ գտնվելը մի տեսակ ստորացուցիչ եր քիվում իր տղամարդության համար։ Նա գնում եր պարահանդեսները, լինում եր կանանց շրջանում, ու ձևացնում եր, քիև այդ անում է հանգստանալ իր կամքին։ Քիարշավը, Անգլիական սկուարրը, քինքերը

Դեղխաժի հետ, այնպես պնդում էր, — սրանք ուրիշ բաներ էին. սրանք պատրաստում էին ջանդ-հատապուրներ։

Մարտի սկզբներին ծեր կոմս Բլյա Անդրնիչ Բոստովը մոտհազված էր իշխան Բագրատիոնի ընդունելությանը համար Անգլիական ակումբում ճոխ կոտմակերպելու գործով։

Կոմսը խոչաբով չէր ուժ էր դահլիճում, հրամաններ էր տալիս ակումբի աշխատող Ծեռկեխաին՝ Անգլիական ակումբի ավագ խոհարարին, — ծնեկիկի, կանաչ վարունգի, մրուռ, հարիսի մեծ և ձկան վերաբերյալ, որ անհրաժեշտ էին իշխան Բագրատիոնի ճաշի համար։ Կոմսն ակումբի հիմնադրությանն ուից ներս անդամ էր և ամագնչվից մնկը։ Ակումբը ներսն էր հանձնաժողով Բագրատիոնի համար հանդես կոտմակերպելու գործ, մարսվհան հարիվ քի մնկը կարողանար ներս ակս ճոխ, լիասատ խնճույք սարքել, մանավանդ այն պատճառով, որ հարիվ քի մնկը կարգադետր և ցանկանար իր դրամը ծախսել, եթե դա հարկավոր լիներ խնճույք սարքելու համար։ Ակումբի խոհարարն ու անտեսը ուշադիր պնդքներով լսում էին կոմսի կարգադրություններըմարսվհան պիտներին, որ միայն ներս մտա կարելի չե լավ չհավնել ճաշից, որը սովորաբար ներսում էր մի քանի հազար։

— Տես ուրնեմ, սրդյանակի մնջ սուրճ կդցիր։

— Պնդանակի չկրնք հատ ամոք,—հաղցնում էր խոհարարը կոմսը մտածմունքի մնջ ընկավ։

— Ընկեր, պակաս չի կարելի... մայոնեզ[1] մնկ,— ասավ ներս մտող ծանկլով։

— Ուրնեմ կհրամայեք սառցնել ձկից խոշորները վերցնել,— հարցրեց ներսում։

—Ի՛նչ արած, վերցրու, քանի որ չենք պիշում։ Հա, քիչ ետք մատուցիր։ Ջե որ հարկավոր և մի ուրիշ անուն[2] էլ անպակի համար։ Ա՛խ, ասաված իմ — նա բռնեց գլուխը։ — Ինչ ոմ պետք և ծպիկներ բերի։ Միանգամ, ախ Միանգամ, մի վազիր քաղաքամերձ կալվածքը, — պիտից ներս իր ձայնի վրա ներս մտնող կատավարչին, — վազիր այնտեղ և այգեպան Մարքիմկային պատվիրի, որ հորտներին խնկուշ գործի պնդ։ Ասա, որ ջնրամպի բոլոր ծպիկներն այստեղ բերեն, և թող քաղքներով ծածկեն, որ ցուրտը չտանդի։ Այնպես որ ուրքամի որը այստեղ չկրկու հարյուր ծպիկամաններ չինեն։

Կրկին ու կրկին պատվիրան հրամաններ տալով, ներս ուզում էր գնալ հանդստանալու իր սիրելի կոմոուհու մոտ, բայց նկի

---

1 Քնկից պատրաստած հնրտկուր

2 Բուսական salade-ի համար բառ Մ. Բ.

Հ II 3278

ինչ-որ կարևոր բան հիշեց, վերադարձավ, նորից կանչեց խոհարարին ու սուսերն և գաղձալ սկսեց հրամաններ տալ։ Դռների մոտ լսվեց աղմուկ։ Քնքիշ քայլվածք, խթաններուի չխկոց, և նեղ մուտքի դիմացինում, կարմրագույն, սևին տվող բնկերով ձահիճ կամաց, ըստ յերևույթին, հանգստացած ու քաղցած մոսկովյան անգործությանն պայմաններում։

— Ախ, յեղբայրը պատվական, չգիտել եմ գործի մեջ,— ասավ ծերունին ժպտալով, կարծես վերջում ամաչելով։ — Դոնեն գնաշնեյդր, շարկավոր են ևլի յեղբիշներ։ Ներաժշամախում ասնեմ, հիմա պնչուներ կանչենք, քեռ իրեն։ Դուք պինվարականներդ սիրում եք այդ։

— Ճիշտն ասած, հայրիկ, յես կարծում եմ, վոր իշխանը բազրատիոնը, յերբ պատրաստվում եր Շենգրաբենի ճակատամարտի համար, սովին քիչ եր անհանգստանում, քան դուք այժմ,— ասավ վերջին ժպտալով։

Ծեր կոմսը քաղկացած ձևացավ։

— Ստամում ես, ապա մի վորձիր։

Ծեր կոմսը պիմից մոտը կանգնած խոհարարին, վոր խնդացի ու պատկառելի դեմքով, գնդոգարար ու քնքշությամբ պիտում եր հարձ ու վորդուն։

— Տեսնում ես, Ֆեոկիտատ, իրենք ջահելներ են,— ասավ նա,— ծիծաղում են մեզ — ծերերիս վրա։

— Իրենք ասած, ձերդ պայծառափայլությունդ։ Նրանցն այն է, վոր լավ ուտեն միայն, իսկ յերբ քանը գա պատրաստելուն և անգամ ատրճանակ գա նրանց գործը չէ։

— Այդպես է, այդպես,— գոչեց կոմսը և ուրախությամբ վորդու ձեռները բռնելով, քաղաքականեց.— այ քեզ իրենք, դու լավ ձեռ ընկար։ Այս ըտպիչին տահնակ նստիր, գնա Բեզուխովի մոտ ու ասա, քեռ ահա կոմսը, Իլյա Անդրեյիչն ու գարնիկ և մորի և քաղցր անանաս խնդրելու ձեզնից։ Ուրիշ վոչ-վոքի մոտ չի լինիլ։ Իրենք Բեզուխովն այստեղ չի, ուրեմն գնա իշխանադուստրներին ասա. այնտեղից էլ, ձյ իրեն, գնա գուռ Բոլշոյ,— կատակեց Իլյա Անդրեյիչ գիտի,— գոնե այնտեղ գնչու Իլյուշկային, վորը, հիշում ես, այն սրը պարում եր կոմս Ռոստովի տանը, սպիտակ կատակին հագած, և նրանց քաշ տուր այստեղ, իրեն մոտ։

— Գնչուհիներիդ հետ քնքեմ նրան,— հարցրեց Նիկոլայը ծիծաղելով.— Դեհ, գնա...

Այդ մինչդեռ անձայն քայլերով, մատաղաղ, մատահաղ և միամտամանակ քրխասանեականեր-հնչ տեսքով, վոր յերբեք չեր հեռանում նրա դեմքից, նեղ մտավ Անդրա Միխայլովիչ Զնայիչ

վրդ Նա ամեն որ կռանին անանուշ ու խալաթով, բայց և այնպես կռանը միշտ շինվում ու նրա առաջ և ներողություն խընդրում հազուստի համար։

— Ախչինչ, կռա, հազիս, վոչինչ, — ասավ Աննա Միխայլովնան, աչքերը հնազարար գոցելով — Ձես կնրկամ ինգուխովին մատ,— ասավ Նատ — Պիտոր չնկնէ ս. մենք հիմա ամեն ինչ կնարենք նրա մատ, կռա, նրա ջնրմոցներից։ Ձես հնոց ուզում ես որ նրան անանկ նա ինձ ուզարկել և Բարխի նամակը։ Փառք աստծու, Բարսեն հիմա չատրում ես։

Կռանն ուրախացավ, վոր Աննա Միխայլովնան հանձնարարություններ մի մատը վնրցնց իր վրա, և հրամայնց փոքրիկ կատակը լինել։

— Դուք ինգուխովին կատակ, վոր գու Ձես նրան կմացնեմ հրամիրյատների ցուցակի մնջ։ Նա կնոջ հետ միասին ես, — հարցրնց նա։

Աննա Միխայլովնան աչքերը վնրցնց և նրա գնմքին կրևաց մի խորին քաշվել։

— Ե՛հ, քաբնկամնի, նա շատ պժքախտ ես,— ասավ Աննա Միխայլովնան։ — Ինքն ճիշտ ես, ինչ-վոր լսել ենք, գա ամուսնացել չես Սկեմաքնեռովա մնոց նր կնոջ, կրը ուրախանում ես ինչ-որ նրա բախտավորության վրա։ Ձեվ այնքան բարնր, մաքուր հոգու տեր և այդ կրիտատորդ ինգուխովը։ Այո, արտանց խոշնում եմ և կաշխատեմ մխիթարել նրան, վորքան կարող եմ։

— Ինչ և պատահել վոր, — հարցրին հայր և վորդի Բատոնիները։

Աննա Միխայլովնան խորը հառաչեց։

— Դոլոխովը, Մարյա Իվանովնայի վորդին, — ասավ նա խորհրդավոր շշուկով, — ասում են ըոլորովին կռայտատակել և Պիտոի կնոջը։ Պիտոր նրան մարզամնջ գուրս ըռնից, հրամիրնց իր տունը Պետերբուրգ, և ահա... Կինը չնկավ այստեղ, այդ քոկից փախածն ել չատնից, — ասավ Աննա Միխայլովնան, կամնավոր իր համակրանքը հայտնել Պիտոին, բայց ձայնի տկամա շեշտով ու կիստադպիտնելով համակրանք ցուցց տալով քոկից փախածին, ինչպես անվանում եր նա Դոլոխովին։ — Ասում են Պիտոր վրից մնատ և ու քատած չէ։

— Դե, մյուս ամենատյնով, ասացնք նրան, վոր գա. ամեն ինչ կմատանա։ Մենք ընկուշք և չինելու։

Հետևյալ որը, մարտի չորնքին, ցնրկվա ժամը 2-ին, Անգլիական ակուռքի 250 անդամք և 50 հազի հյուրեր ճաշի հրավիրված ապատում եյին ավատրնական արշավանքի հերոս, այժմ քան-

կապին հյուր իշխան Բագրատիոնին։ Ակզբում, երբ անգնդությունն առաջվեց Աստուծոյ ճակատամարտի մասին, Մոսկվան տագնապահարանքի մեջ ընկավ։ Այդ ժամանակ հոգեորականներն այնպես սովորական երևին զարձել ռուսաների համար, որ պատերազմական լուրեն առանձավ, մի շարք մարդիկ ուզեցին հավատալ, իսկ վոմանք այդ տարօրինակ անցքի համար բողոքություններ երևին վորոնում իրենց-վոր անտանելի պատճառների մեջ։ Անգլիական ակումբում, ուր հավաքվում երևին ճիշտ անգնդություններ և կրնա ասենցուց քոչար նշանավոր մարդիկ, գինեմոլիքեր առավոտյան լուրեր առացվել, վոչինչ չերևին խոսում պատերազմի և վերջին ճակատամարտի վերաբերյալ, կարծես բոլորն էլ խոսքերը մեկ երևին արել՝ լռել այդ ճակատամարտի մասին։ Այն մարդիկ, վոր ուզում երևին տալիս խոսակցություններին, այն է՝ կոմս Ռոստոպչինը, իշխան Յուրի Վլադիմիրովիչ Դոլգորուկին, Վալուևիվը, կոմս Մարկովը, իշխան Վյազեմսկին,— չերևին յնդունում ակումբում, այլ հավաքվում երևին տներում, իրենց տեղ ընդհանրների մեջ, և մոսկվացիք, վոր սովոր երևին ամբողջ քաղաքից խոսելու (վորոնց քվին պատկանում էր և Իլյա Անդրեևիչ Ռոստովը), կարճ ժամանակով զգացին առանց վորոշ հարցերի՝ պատերազմի մասին, և առանց առաջնորդների։ Մոսկվացիք զգում երևին, վոր ինչ-վոր վատ բան կա, և վոր այդ վատ լուրերի մասին դատողություններ անելը զժվար է, ուստի և պետք դատում երևին լռել։ Բայց մի քանի ժամանակից հետո, ինչպես յերդվյալները դուրս են գալիս խորհրդակցության սրահից, յերբ ցին և ջոջերը, վորոնք կարծիք երևին առնվում ակումբում, և ազգից ամեն ինչ ասվեց պարզ ու վորոշակի։ Դատավճիռն այդ անաբիծակ, չզոված ու անհնազանդ անցքի պատճառները, այն, վոր ռուսները ջարդվել են, և ամեն ինչ պարզվեց, ու Մոսկվայի բոլոր անկյուններում խոսացին միևնույն բանը։ Այդ պատճառները երևին. ավստրիացիների դավաճանությունը, զորքի վատ պարենավորումը, լեհ Պրժեբիշևսկու և Ֆրանսացի Լանժերոնի դավաճանությունը, Նապոլեոնի անբռնազանությունը և (ավելացնում երևին կամացուկ) Քուտուզովի ձանձրույթները ու անփութությունը, վոր հույսը դրել էր չնչին ու վատ մարդկանց վրա։ Մոսկվան զորքը, ռուսական զորքը, ուժեմ երևին ամենքը, անհնազան երբ և քաջություն հրաշքներ էր գործում։ Ինչվորներքը, սպաներքը, զեներալներքը հերոս երևին։ Բայց հերոսներին հերոսը՝ իշխան Բագրատիոնն էր, վոր հռչակվել էր իր՝ Շենգրաբենի ճակատամարտով և Ռուսաների նահանջով, ուր նա միևնույն իր զորապետը պահեց կարգ ու կանոնավոր և ամբողջ օրը չէր էր մղում կրկնակի ուժեղ

քիշոտանոն վոր Բոզրատիոնը Մոսկվայում ընդունվից իրրև հերոս, որոնց նպատակը և այն, վոր նա կապեր չուներ Մոսկվայում և զրանցի յեր Հանձին Բազրատիոնի սրժանի պատիվ եր տրվում քաղցրի, պտղի, կտակերից ու քանատրկուքյուններից ազատ մի սուր սոպհիկի, վորի անունն խաղալաճա սրջամանքի հիշողուքյուններում կապված եր Սուվորովի անվան հետ։ Բացի զրանից, Բազրատիոնին մասուցվող այդ հարգանքը պերճախոս կերպով վկայում եր այն անթաքցնակամուքյան և անվատահուքյան մասին, վոր կար կուտուզովի նկատմամբ։

— Ամեն չյիներ ել Բազրատիոնը, il faudrait l'inventer[1]», — ասավ հանոգչի Շինգիրը, ծպրտնկան կերպով ձեռնոցներով վառոների խոսքերը կուտուզովի մասին վոչ-վոք չեր խոսում. մի քանիսը միայն քրքիջալով անդրադառնում եյին նրան, անվանելով պատյատական խոպոչիք և ծեր ոսոխ։

Ամրողջ Մոսկվայում բնչնից-բնչան եր անցնում իշխան Գոլոդրուկովի խոսքերը, քե ամենևյուվ, ամենևյուվ, մի որ ել ինքդ կծեվվեսա, վոր մեր այսորվա պատուքյան հանգեպ իրեն մխիքյատրած եր նախկին հոգիուքյուններին հիշատակներով. կրկնվում եյին և Բատատոպչինի խոսքերն այն մասին, քե Քրանսասիան պիեվորին կավի համար պետք և վոգևորել ըոռամ խոսքերով, քե գերմանացիների հետ պետք և խոսել տրամաբանարեն, համոզվում նրանից, վոր փոխհնկը վատնզավոր և, քան առաջ պնսլըխոկ ոսոխ պիեվորին պետք և միայն զսպել և ետնդրել — կամենց։ Ամեն կողմից լսվում եյին նորանոր պատմուքյուններ արիուքյան ատանձին դնդերի մասին, վոր ցուլց եյին տվիլ մեր զինվորներն ու սպաները Աուստռլիցի մատ։ Այն ինչը փրկից զրաշակը, այս ինչը սպանից հինգ ֆրանսացի, յերբորդը մեն-մենակ յերից հինգ ֆրանսիա խոսում եյին և Բերգի մասին, ավելը չեյին ճանաչում, քե նա՝ աշ ձեռքից վիրավորվելով, սուրն առել և ձախ ձեռքը և առաջ գնացել։ Բալկոնսկու մասին վոչինչ չեյին խոսում, և միայն նրան մասին ճանաչող մարդիկ ցավում եյին, վոր նա չուտ մեռավ, հոի կինը քողնելով խնդի հոր խնամքին։

III

Մարտի յերեքին Անգլիական ակումբի բոլոր անդամները հավաքվել եր խոսակցող ձայների մի խուռ չրուն, և ինչպես մեղուները զարնան որով, — այնպես ել ակումբի անդամները ու հյուրերը՝ նշանավոր մարդանանցով ու ֆրակներով, մի քանիսը նուշնխոկ չղարված ու կաֆտանե հագած, — յեռ ու առաջ եյին անում,

1 Պետք եր ստեղծել նրան։

մառնում էին իրար ու քաժանվում. ընտանիք ժամանք նստած էին, ժամանք կանգնած. Ընկերամեծ գուլպաներով, կոշիկներ հագած ու չպարփած լաքնյներ կանգնել էին պռնկի մոտ և լսվում ուշադրությամբ ջանում էին աչքաթող չանել հյուրերի և սկսվելի անգամներին մեծ մի չարժումով, վորպեսզի իրենց ծառայությունն առաջարկելին. Ներկաներին մեծամասնությունը — ծեր, պատկառելի մարդիկ էին՝ լայն, ընդհամատած դեմքերով, հաստ մատներով, հաստատ չարժվածքով ու ձայնով. Այս կարգի հյուրերն ու անգամները նստել էին հայտնի, սովորական անգրուժ և կատմել էին վոյոց, սովորական խոսքեր. Իսկ փոքրամասնությունը կազմված էր պատահական հյուրերից, առավելապես յերիտասարդներից, վորոնց քովում էին Դեներսոյը, Ռոսամոնդ ու Դոլոխովը, վորը զարձյալ Սանկտ-Պետերբուրգից գնդի սպա էր. Ներկաների դեմքին, առանձնապես պիոներական, նկատվում էր արհամարհական պատկառանքի զգացումի մի արտահայտություն գնդի ծերերը, վոր կարծես քե ասում էր հին անցքին.— հարգել և պատվել ձեզ՝ պատրաստ ենք, բայց լավ հիշեցեք, վոր այնուամենայնիվ ապագան մերն է:

Նանսիցկին էլ այդպես էր, իրրև սկսվելի հին անգամ Պիեռը, վոր կնոջ կարգադրությամբ մատները քաղել էր, սկզբում վերցրել, նորանձև հագնված, բայց տրտում ու ընկճված տեսքով պատվում էր զահլիճներում ներսն, ինչպես սանկ անդ, շրջապատել էր այնպիսի մարդկանց միջնորդում, վորանք խոնարհվում էին նրա հարստությանն առաջ, և նա իշխանու սովորությամբ, նրանց վերաբերվում էր անտարբերը արհամարհանքով:

Ըստ տարիքի՝ նա պետք է վոր յերիտասարդների հետ լիներ, բայց հարստությամբ ու կապերով նա մեծ էր, պատկառելի հյուրերի շրջանի անդամ էր, ուստի և մի խմբից անցնում էր մյուսը. Ամենանգանգատվոր ժպիտը կազմում էին այդ շրջանի կնիկները, վորին պատկառանքով մոտենում էին մինչև անգամ ամենամեծ պաշտոնյաները. Վոչ շրջանակներ էին կազմում կոմս Ռոստոպչինի, Վոլուխովի և Նարբիշկինի շուրջը. Ռոստոպչինը պատմում էր, քե ինչպես վերջերս ավստրիական կովկասցիներ էին ուսանողներին և ուսանողը հարկադրված էր յեղել սվիններով իրենց համար ճանապարհ բանալ դիմադրողների մեջով.

Վոլուխովը ցավոնի պատմում էր, քե Ռևվարոմը Գեսսենկրուցից ուղարկված և նրա համար, վոր մոսկովցիների կոթթիքն իմանա Ռուսաստանի մասին:

Ծերերով խմբի մեջ Նարբիշկինը խոսում էր ավստրիական գինվորական խորհրդի ներսի մասին, ուր Սուվորովը պատրաստ

Նման կանչել եր ի պատասխան ամառքիական գնդերգների հիմարությանը։ Երիցները, վոր կանգնած եր հենց այդտեղ, կամենում եր հանգստով ասել, թե կուսակցովը, ինչպես յերևում է, անգամ այդ հնչուն սրմկոցը — աքաղաղի նման կանչելը — չի կարողացել ամրոխ Աստվածից. բայց ծերերը քաստուքյամբ նայելին կատակաբանին, դրանով զգացնել տալով, վոր այդտեղ և այդ ոչը անվայել և այդպես խոսել կուսակցովի մասին։

Դառն իլյա Ամպրիչի Ռոստովը մտահոգ, շտապ-շտապ, իր վրանում կանչելով, գնում-գալիս եր տնգամանոցից հյուրանոց, ցուցում և միանգամ գլուխ տալով ինչ-որ ու ամենչնչին անձանց, վորոնց բոլորին նա ճանաչում եր, և յերբեմն աչքերով վորոնում եր իր քարնիպոդ վորդուն, հայացքը հերթվանդով ուղղում եր նրան ու աչքով անում։ Ծերիտասարդ Ռոստովը կանգնած եր յուսամուտի մոտ, Դոլոխովի կողքին, վորի հետ նա նոր եր ծանոթացել և վորի ծանոթությունը բարձր եր գնահատում։ Մեկ կամաց մոտենալով նրանց և տեղից Դոլոխովի ձեռը։

— Ինչպես չէ՞ որ բերիք մեզ մոտ. ուրախ դուք ծանոթ եք իմ հորեղբոր... այնտեղ միասին հերոսություններ եք արել... Ա՛, վասիլի Իգնատիչ... վոչինչ ձերուկ,— դիմեց նա մատից անցնող ձերուկին, թայց իր վոչնչացնը դեռ չեր ասել-վերջացրել, յերբ քոլորն իրարով անցան և վախվոխ մատնյով լուծելը վախեցած գնդքով գնկուցնց. ջենարո քնքնեց։

Զանգակները հնչեցին. ավազանները առաջ անցան. զանազան անձյակներ ցրված հյուրերը, ինչպես քայի աված համարը քիու վրա, և մի խմբվեցին և կանգ առան մեծ հյուրասրահում, պահլիճի մուտքի առաջ։

Նախանձյակի գռան մոտ յերևաց Բազդեևոնը, առանց գըլխարկի և քրքի, վորոնք նա, անուշքի տակրությանն համաձայն, քայել եր բոլորովին մոտ նա գտնում մոլքիու գլխարկով չեր, վոչ էլ մարտկին ուսովը քցած, ինչպես տեսել եր նրան Ռոստովը Աուստերլիցի հանդամամարտի նախորյակի գիշերը, այլ հագել եր նոր նեզ պաշտոնատիպետա, ուսադիան ու ատրեներկրյա շքանշաններով և Գեորգի ատազով կրծքի ձախ կողմը։ Նա, ըստ յերևույթին, հենց այժմ, ճաշից առաջ, խուզել եր մազերն ու բակենցերը, վորը և ազդացնում եր նրա գեմքը։ Նրա գեմքին կար ինչ-վոր միամիտ-առնական մի բան, վորը միացած նրա հատատուն, առնական գծերի հետ, գեմքին տալիս եր փոքր-ինչ կոմիքական արտահայտություն։ Բեկլեշովը և Ջեռտոր Պետրովիչ Ուվարովը, վոր յեկել եյին նրա հետ միասին, կանգնեցին դռան մոտ, վոր-

պետի նա, մորպես ամպ հյուր, իրենցից առաջ անցնել Բազրատիոնը չփոթվից, չուզելով զրավել նրանց ցույց տված քաղաքավարությունից. մի վայրկյան սպասեցը կանգ առան զրան մատ, և, վերջապես, Բազրատիոնը, այնուամենայնիվ, առաջ անցավ։

Նա, չիմանալով ուր թագցնել ձեռները, ընդունարանի պարկեշտ վրա քայլում էր ամոթխած ու անհամարձակ քայլերով. նրա համար ամբարակաս ու հեշտ էր քայլել հերկած պարտեզի տակ, քան անցնել էր Ենդրյաքենում Փարիկյան գնդի առջևից. Ամպհովերը գիմավորելին նրան առաջին դռան մոտ, ասելով մի քանի խոսք, թե ուրախ են՝ տեսնելու այդչափ մի քաղաքացին հյուրը ու, չսպասելով նրա պատասխանին, կարծես նրան տիրելով, շրջապատեցին ու տարան հյուրասրահ։ Հյուրասրահի զռնով անհնար էր անցնել, ընդհիմ ակումբի լեցված անդամների ու հյուրերի, որոնք իրար անմիջապ և իրար ետևի վրայից, ջանք էին բափում, իրրև մի հազվագյուտ զազան, յավ տեսնել Բազրատիոնին։ Գռան իրյա Ընդրկիչն ամենից յուռնդով ձիմագնով և բիձդ, mon cher, քիչ, քոչ ասելով, հրեց ամբոխը և հյուրերին առաջնորդեց հյուրասրահ ու նստեցրեց մեջտեղի բազմոցին։ Մեծամեծները, ակումբի ամենապատվավոր անդամները, խանվեցին նորեկների չուրջը։ Գռան իրյա Ընդրկիչը, կրկին ձեռքերով ամբոխը, գուրս յեկավ հյուրասրահից և մի րոպե հետո վերադարձավ մի ուրիշ ավագի հետ, բերելով մեծ արծաթյա սկուտակ, որը նա մատուցեց իշխան Բազրատիոնին։ Սկուտակի վրա դրված եր հերսած պատվիրան հավինակած ու ապագրած մի վատահավոր բազրատիոնը, սկուտակը տեսնելով, վախեցած չուրջը նայեց, կարծես ոգնություն վոտնելու։ Սակայն բոլորի աչքերն արտահայտում եյին մի պահանջ, վոր նա ընդունի մատուցածը. Զգալով, վոր ինքը գտնվում է հյուրընկալների իշխանության ատկ, Բազրատիոնը վճռականորեն յերկու ձեռով վերցրեց սկուտակը և կրծատամբանդով ու բարկացած նայեց մատուցանող կոմսին։ Մեկը խոնարհարար առավ սկուտակը Բազրատիոնի ձեռքից. (այլապես քիվում եր, թե նա մոռացել և պահել այն մինչև յերեկո և այդպես էլ գնալ անպատասխան) ու նրա ուշադրությունը հրավիրեց վատահավորի վրա։ Ե՞վ, ինչ արած, կկարդամ, կարծես ասաց Բազրատիոնը և հոգնած աչքերը քղքին հառելով, սկսեց կարդալ այն յուրը ու կիսատ-պատառոտած տեսքով։ Հեղինակորեն ինքը վերցրեց վատահավորը և սկսեց կարդալ։ Իշխան Բազրատիոնը քեզնց գլուխն ու լսեց.

«Слава тако Александра век
И храбрый нам Тита на престоле,
Будь грозно страшный вождь и добрый человек,
Рифей в отечестве, а Цесарь в бранном поле.
Да, счастливый Наполеон.
Познан чрез опыты, каков Багратион,
Не смеет утруждать Алкидов русских боле...»

Սակայն նա դեռ չէր վերջացրել, երբ վրաստանյան ավագանությունը հայտարարեց. «Ձայնը պատրաստ է: Դուռը բացվեց, անդամները վրաստ լինականը. «Гром победы раздавайся, веселися, храбрый Росс», և կոմս Բյուս Անդրեյչը, բարկացած նայելով հնդիանակին, վոր շարունակում էր կարդալ վոտանավորը, դլուխ տվեց Բագրատիոնին: Բոլորը վեր կացան, դղրդյուն, վոր ճաշի ավելի կարևոր և վոտանավորից, և Բագրատիոնը կրկին ամենքի աչքից դնաց դեպի անպատը: Առաջին տեղը, յերկու Ավերտոերքի բնկերների և Նարիշկինի միջտեղը (այդ անունը նույնպես դրանական ընտանիքներ ուներ քաղաքի անվան նկատմամբ) զբաղեցրին Բագրատիոնին 300 մարդ տեղափոխելին անդամները՝ բոլոր տաճկանների ու պերքի. ով ավելի նշանավոր էր — մոտ էր նստել պատվի հյուրին, այնպես բնական կերպով, ինչպես ջուրը թափվում է ավելի ցածր ու:

Ճաշից առաջ կոմս Բյուս Անդրեյչը վոդջուն ներկայացրեց իշխանին: Բագրատիոնը նրան ճանաչելով, առաջ մի քանի անկապ, անաղոտ խոսքեր, ինչպես նրա բոլոր խոսքերը, վոր առավ այդ օրը կոմս Բյուս Անդրեյչին այն միջոցին, յերբ Բագրատիոնը խոսում էր իր վոդջուն հետ, ուրախ, հպարտ նայում էր ամենքին:

Նիկոլայ Ռոստովը՝ Ենիսեյսկի ու նոր ծանոթ Դոլոխովի հետ միասին նստելին դրեթե անպատի մեջտեղը, նրանց դիմաց նստեց Պիեռը՝ իշխան Անդրեյսկու կողքին: Կոմս Բյուս Անդրեյչը նայած էր Բագրատիոնի դեմ ու դեմ մյուս ավագների հետ և հյուրասիրում էր իշխանին, իր մեծ ավագությամբ մոռանալով սրբազրությունները:

Նրա ջանքերն ապարդյուն չանցան: Նրա ճաշը, թե պատից և թե ուժից, հիանալի էր, բայց այնուամենայնիվ նա չկարողացավ հանդիսա ճաշ մինչև ճաշի վերջը: Նա այդպես էր անում բուհեպաների, շշուկով կարգադրություններ էր անում լաքեյներին և չէր կարողանում առանց հուզմունքի պատել իրեն ծառայությունները: Ամեն ինչ հիանալի էր: Ճերք մատուցին ճաշի յերկրորդ տեսակը, վորի հետ կար մի խոշոր ձուկ (վորը անանկով Բյուս Անդրեյչը կարծեց ուրախությունից ու ամաչեցավ), լաքեյները սկսեցին խցանները հանել և

ջամպայն լցնել. Քնելից հետո, վորը վորոշ տպավորություններից քաղից, կոմս Բլյա Անդրեյչը ու մյուս ավագներն իրար նայեցին, «Շատ կենացներ են լինելու, պետք է սկսել, ըղնյաց նամ, դավաքը ձեռն առնելով, վեր կացավ Բոլորը լուռ սպասում էին, թե ինչ է ասելու։

— Թագավոր կայսեր կենացը, — գոչեց նա, և նույն ոտքի բոպեին նրա բարի աչքերը քրքջացին ուրախությունից ու երիկրանքի արցունքներից։ Նույն ոտքի բոպեին նվագեցին «Гром победы, раздавайся». Բոլորը վեր կացան տեղներից և ետևում կանչեցին, բազրատիոնը նույնպես ետևում գոչեց՝ ճիշտ այն ձևով, ինչպես գոչել էր Ենիգրաբների գազապետը Ռոստովի ցնծագին ձայնը լսելի էր բոլոր 300 ձայների մեջ։ Նա գիշեր էր Ռեսմ լաց լինել։ «Թագավոր կայսեր կենացը, — գոչեց նա, — ուռռա։ Բամակը միանգամից պլլեին քաշելով, նա խփեց այն հատակին։ Ու կրկին չարունակվում էին բարձր ոգեպատիները։ Ամբր ձայները լռեցին, չաքանչները հավաքեցին ջարդած ամանեղենը, և ամենքն տեղերն էին նստում ու իրանց ձայների վրա մտածում։ Կոմս Բլյա Անդրեյչը կրկին վեր կացավ, նայեց իր պետերի մոտ դրված գրություններին և առաջարկեց մեր վերջին արշավանքի հերոս Գյուլր Իվանովիչ Բագրատիոնի կենացը. կոմսի կատարյա աչքերը կրկին քրքջացին արցունքից։ «Ուռռա կրկին ձայնեցին 300 հյուրերն ու կրաժշտության փոխարեն լսվեց կրկին ձայնը, վոր կրգում էին Գավրիլ Իվանովիչ Դենիսովի հեղինակած մեղեդին.

«Тщетны Россам все препоны,
Храбрость есть побед залог,
Есть у нас Багратионы,
Будут все врага у ног» и т. д.

Հենց վոր կրգը վերջացավ, հետևեցին նորանոր կենացներ, վորոնց մեջտեղն ավելի ու ավելի կրզացվում էին Բլյա Անդրեյչը, և գարձյալ շատ ուռռա լսվեցին, գարձյալ շատ բացակառությունից կրգալ։ Ամենից բնկերական, Նաբրիշկինի, Ուվարովի, Դոլգորուկովի, Ապրաքսինի, Վասուկովի կենացը, խմեցին ավագների կենացը, կրորգապետի կենացը, ակումբի բոլոր անդամների կենացը, ակումբի բոլոր հյուրերի կենացը և, վերջապես, առանձին խմեցին հազը ձեռնարկող կոմս Բլյա Անդրեյչի կենացը։ Այս կենացի մեջտեղն կոմսը հանեց քաշկինակը և, նրանով կրեսը ծածկելով, սատկել էր կրգալ։

IV

Պիեռը նստել էր Դոլոխովի և Նիկոլայ Ռոստովի դիմաց։ Նա ուտում էր շատ ու ագահաբար. շատ էլ խմում էր, ինչպես միշտ։ Բայց նրանք, ովքեր մոտից հանաչում էին նրան, տեսնում էին,

վոր այդ ոչը նրա մեջ կատարվել և մի ինչ-վոր մեծ փոփոխություն ձայնի ամբողջ միջոցին նա լուռ նը և, աչքերը կկոցելով ու գնդերը կնճռելով, շուրջն նը նայում կամ, աչքերը մի բանի հառելով, բոլորովին ցրված տեսքով, մատով քչփորում նը քիթը։ Նրա գնդերը ոչուշ նը ու մոտյը նա, կարծես, վոչինչ չեր տես նում, չեր լսում, քե ինչ և կատարվում շուրջը, և մտածում նը ինչ-վոր մի ծանոթի ու անլուծելի բանի մասին։

Այդ ամլուծելի, նրան տանջող խնդիրն իշխանուհու՝ Մոսկվայում տրած ակնարկներն էին այդ մասին, քե Պետրոսը մատ և իր կնոջ հետ, և այս առավոտ առացած անանուն նամակը, վորի մեջ տրը կատակով, վոր հատուկ և քոլոր աշխատավորներին նամակներին, տվված եր, քե նա վատ և տանում իր ակնոցի միջով և քե նրա կնոջ կապը Պետրոսի հետ պատմնիք և միայն իր Պետրոի համար։ Պետրը բնավ չհավատաց վոչ իշխանուհու ակնարկներին, վոչ էլ նամակին, բայց այժմ նրա համար չատ տհաճ եր նայել Պետրոսին, վոր նստած եր իր առջև Աննա մատ, կերը նրա հայացքը պատահաբար հանդիպում եր Պետրոսի պիրկացիկ կերը աչքերին, Պետրն զգում եր, վոր ինչ-վոր մի տարօրինակ այլանդակ բան և ծագում իր սրտում, ու նա արագ շրջում եր կերևույթ։ Անհամա հնչելով կնոջ ամբողջ ամլցյալը և նրա վերաբերմունքը դեպի Պետրոսը, Պետրը զգում տեսնում եր, վոր այդ, ինչ տեսած և նամակում, կարող և ճիշտ լինել, կարող և, համենայն դեպս, ճիշտ քոմել, կերև մինչև անգամ այդ վերաբերմունք վոչ իր կնոջը։ Պետրն ակամա հիշում եր, քե ինչպես Պետրոսը, վորին նախկին էլին արքայազնից հետո, վերադարձավ Պետերբուրգ ու կնկավ իր մոտ։ Ազատվելով ընդհանուր ժամանակ Պետրի հետ հաստատած բարեկամական հարաբերություններից, Պետրոսը ուզղակի իշխանից նրա տանը, և Պետրը տեղեկացավ նրան ու վերադրնատար վող էլ տվից նրան։ Պետրը հիշում եր, քե ինչպես Ալենը ժպտալով իր անբռնակնոտ քյաներն եր հագցնում, վոր Պետրոսը ապրում և իրենց տանը, և քե ինչպես Պետրոսը լրջությամբ զգում եր իր կնոջ դիրքի կարևորությունն ու ինչպես մինչև Մոսկվա գալու ժամանակը՝ մի րոպե անգամ չեր բաժանվում իրենից։

«Այո, Պետրոսը չատ դիրքի եր, մտածում եր Պետրը, երբ նրան ճանաչում եմ։ Նա մի առանձին հատուկ կղզա, վոր խաղաղի ինձ ու ծիծաղի ինձ վրա, հենց այդ պատճառով, վոր չեմ չափչափվել եմ նրա հետ, խոսում եմ նրան ու ոգնել։ Ինքս եմ, հասկանում եմ, քե ինչ նշանակություն կունենար իմ խոչընդոտությունը նրա աչքում, կերև գա ճիշտ լիներ։ Այո, կերև գա ճիշտ լիներ, բայց չեմ համաձայնում, իրավունք չունեմ համա-

տալու և չեմ կարող հավատալ։ Պիեռը հիշեց Թուխոմովի այն աղտոտահայուածքյունը, որ յերբեմն, կատաղության րոպեներին, ընդունում էր նրա դեմքը, ինչպես մի անգամ նա քաղաքականին կապից ազատից և ջանքն արավ, կամ յերբ նա առանց վարանի պատմում էր նրանց կանչում էր մեհնամարտի, և կամ ատրճանակով սպանում կատապանի հին։ Կատաղությանն այդ աղտոտահայուածքյունը հանանք էր յերևում Թուխոմովի դեմքին, յերբ ինքը՝ Պիեռը նայում էր նրան, ջհան, նա կռվասեր էր, մտածեց Պիեռը, ընդա հանար վոչ մի նշանակություն չունեի մարդ սպանելը. դուցե նրան թվում է, վոր քաղաքը վախենում են իրենից. դուցե և նա հանձնը է դղում այդ քաղից. քերևս նա մտածի, վոր յես ել եմ վախենում իրենից։ Ամեն իսկապես, յես վախենում եմ նրանից,— մտածեց Պիեռը և կրկին, այս մտքերի վրա, դիպց վոր ինչ-վոր մի հրեշտակ ու աչքանգակ քան փաղից իր աչքում Թուխոմովը, Գևինիոնը ու Ռոստովը այժմ նստած էին Պիեռի դիմաց և շատ ուրախ էին յերևում Ռոստովը ուրախ-ուրախ խոսակցում էր իր յերկու ընկերոջ հետ, վորոնցից մեկը քաջ հուսահատ էր, մյուսը՝ հայտնի կռվարար ու կատաղ կարած սահման. յերբեմն էլ նա քամիճապով նայում էր Պիեռին, վորն իր ինքնամփոփ, անուշադիր անդամով ու վիճիմարի հնչակությանքով զարմացնում էր բոլորին։ Ռոստովը Պիեռին անդարձյալ նայում էր նախ նրա համար, վոր Պիեռն իր՝ Ռոստովի հուսահատական ոգին աչքում, սահական մի հարուստ էր, գնդացիկահոս ամուսնին և ընդհանրապես նրան մարդ. յերկրորդ՝ նրա համար, վոր Պիեռն իր ինքնամփոփ ու ցրված տրամադրությանի մեջ չհանդուրժեց Ռոստովին և չպատասխանեց նրա վոգևորություններ։ Ամբողջ ականջին քաղաքի կենացը խմել, Պիեռը մոտեցավ լինելով, անդից վեր չկացավ ու բաժակ չվերցրեց։

— Ինչու չեք վեր կենում,— ասաց նրա վրա Ռոստովը խանդավառ կատարի հայացքն ուղղելով նրան։— Մբբեն չեք լսում քաղաքի կայանը կենացը։

Պիեռը, հառաչելով, հնազանդ վեր կացավ, խմեց իր բաժակը և, ժպտալով, վոր բոլորը նայեն, իր բարի ժպիտը դեմքին դարձավ Ռոստովին։

— Դուք յես ձեզ չհանդուրժեցի յել,— ասավ նա։ Բայց Ռոստովը ծամածռեց չուներ նրանց լսելու. նա ազատվեց. ուռռաց։

— Հը՛, դու չես ուզում ծանոթությանդ նորոգել,— ասավ Թուխոմովը Ռոստովին։

— Քող դնեմ, հիմարի մեկն ես,— ասավ Ռոստովը։

— Գնդացիկ կանանց ամուսիններին պետք է վտարել — ասավ Գևինիոնը։

Պիեռը չկր լսում, թե ինչ են խոսում նրանք, բայց դիտեր, որ խոսում են իր մասին։ Նա կատմից և չկրնար չուռ տվնց։

— Ըհ, հիմա գնդացիկ կանանց կննաքը, — ասավ Դոլոխովը և յուրչ արտահայտությամբ, սակայն բերնի անկյուններով ժպտալով, բաժակը ձնռին դիմնց Պիեռին։

— Պետրուշա, գնդացիկ կանանց և նրանց սիրնկաններնրի կնեռքը, — ասավ նա։

Պիեռը, աչքերը խոնարհած, լսմնց իր բաժակը, առանց Դոլոխովին նայելու և նրան պատասխանելու։ Լաքեյը, որ բաժանում կր հաւտուզովի գրած մեզերին, մի քերթ ևլ դրնց Պիեռի առաջ, իրրև ամենքի պատվելի հյուրին։ Պիեռն ուզնց վերցնել այն, բայց Դոլոխովը թևքովնց, խլնց քուղթը նրա ձեռից և սկսնց կարդալ։ Պիեռը նայնց Դոլոխովին և աչքերը խոնարհնց. այն հրնշավոր ու այլանդակ բաներ, որ ճաշի ամրողջ միջոցին պատրաստ կր նրա հայինն, նորից զարթնանց ու սիրնց նրան։ Ինչ նա իր պիրուկ մարմնով թևքովնց սեղանի վրա։

— Չնամարժուկովնց վերցնել, — պոռաց նա։

Լսելով այդ ձայնը և տեսնելով, թե ուշ և վերաբերում այն, Շևռվիցկին և նրա աջակողմի հարևանը, յերկյուղով ու արագ դարձան Բեզուխովին։

— Բավական և, բավական և, քնչ կը անում,— շշնջացին նրանք։

Դոլոխովը իր պայծառ, ուրախ և դաժան աչքերով նայնց Պիեռին նույն մտիտով, որ կարծես ասում կր. ես՝ այդ ինձ դուր և գալիս։

— Ձևմ ասա, — ասավ նա կարուկ։

Պիեռը գուշտաս, դողդողալ շրթունքներով քուղթը ձեռնց դեպի իրեն։

— Դուք... դուք... անպիտան... Ձեռս հրամիրում եմ ձեզ մենամարտի, — ասավ նա աչքերը հրնկով և վեր կացավ տեղից։

Այդ իսկ վայրկյանին, յերբ Պիեռն արտ այդ և արտասաննց այդ խոսքերը, նա զգաց, որ իր կնոջ հանցավորությունը հարցը, որը տանջում կր նրան այս վերջին րոպեր, վերջնականապես և վրոջական վճռվնց դրսկան մաքով։ Նա ատում կր կնոջը և ընդմիշտ կորվնլ կր նրանից։ Ընտյան Դոլոխովի խնդրանքին, որ Ռոստովը այդ գործի մեջ չխառնվի, բայց և այնպես Ռոստովը համաձայնվնց յինել Դոլոխովի մարտակից և ճաշից հետո բանակցնց Բեզուխովի մարտակից Շևռվիցկու հետ՝ մենամարտի պայմանների մասին։ Պիեռը մնկնվնց տուն, իսկ Ռոստովը՝ Դոլոխովի և Դենիսովի հետ՝ մինչև ուշ յերեկո ճաշց սկսվելը, խոսում զբաղնչում էին և յերգասացներին։

— Այդպես ուրեմն, վաղը, Սոկոլնիկում, — ասավ Դոլոխովը, ակումբի շեմքում հրաժեշտ տալով Ռոստովին։

— Ճիվ դու հանդիսա՛ ես, — հարցրեց Ռոստովը։

Դոլոխովը կանգ առավ։

— Բայց ահա ինչ-ուրեմն ե. մի յերկու խոսքով հայտնեմ մենամարտի ամբողջ գաղտնիքը։ Ճերը դու գնում ես մենամարտի, և կռահ ու քննություն նամակներ ես գրում մնողներիդ, ու մոտիում ես, թե կարող են քեզ սպանել, դու հիմար կլինես և հավանաբար կկորչես. բայց դու գնա մենամարտի այն հատատա մտադրությամբ, որ նրան սպանես, վորքան կարելի յե շուտ, ու այն ժամանակ ամեն ինչ կտրիճի կլինի, ինչպես ասում եր ինձ մեր կապրոնացի ավջորը։ Արջից էլ, ասում եր նա, ինչպես չվախենալ։ Բայց հենց վոր նրան տեսնում ես, վազն անցնում ես և մոտիում ես ինչպես անես, վոր չփոխչի։ Չկոց այդպես էլ յես։ A demain, mon cher![1]

Մյուս որը, առավոտյան ժամը 8-ին, Պիեռը Նեսվիցկու հետ յեկան Սոկոլնիկի անտառը, ուր յեկել եյին արդեն Դոլոխովը, Դենիսովը և Ռոստովը։ Պիեռն զրազված մարդու տեսք ուներ, մորի մտածմունքները բոլոր չեյին վերաբերում առաջիկա գործին։ Նրա ներհարած դեմքը դեղնել եր։ Ըստ յերևույթին դիշերը չեր քնել։ Նա մատցրիվ շուրջը նայեց և դեմքը կնճռոտեց՝ ասես չլսացողին ուզելիս։ Նրան բացատրում յերկու միտք եյին զրաղեցնում.— կնոջ հանցավորությունը, վոր անքուն գիշերից հետո այլևս անտարակուսելի յեր նրա համար, և Դոլոխովի անմեղությունը, վորը բոլոր պատրաստվոր չեր պաշտպանել իրեն ոտար մի մարդու պատիվ։ Քիեռնա յես էլ նույնն անելի, յեթե նրա տեղը լիներիր, մտածում եր Պիեռը, ե՞մմեսայն հավանականությամբ գուցե յես էլ նույնը անելի, ել ինչու համար և այս մենամարտը, այս սպանությունը։ Կամ յես պիտի սպանեմ նրան, կամ նա պիտի գնդակ խփի իմ գլխին, արմատնկին, ծնկան։ Հեռանալ այստեղից, փոխչել, քաշվիլ վորևե տեղ, անցնում եր Պիեռի մտքով։ Բայց հենց այդ րոպեին, յերբ նրան պատրաստ եյին այս մտքերը, նա մի ստանձին անգործ ու ցրտած անգամով, վոր հարկավոր եր նեղջնջում նրան նայողներին, հարցրեց. «Շո՞ւտ կլինի կամ պատրաստ եք։

Ճերը ամեն բան արդեն պատրաստ եր, սրերը խրված եյին ձյունի մեջ, վոր ցույց եյին տալիս այն տեղը, վորից ասած չպիտի և անցնելին մենամարտողները, և յերբ ատրճանակները էլ լցրին, Նեսվիցկին մոտեցավ Պիեռին։

---

[1] Մինչև վազը, սիրելիս։

— Ես իմ պատասխանատուքիւնը կատարած չեմ լինի, կոմս,— ասաւ նա յերկչոտ ձայնով,— յոն չեմ արդարացնի այն վատահատքիւնն ու պատիւը, որ դուք ունիք ինձ, ընտրելով ձեր մարտակից, եթէ ես այս կռուում, շատ կարող եմ, վիրաւորուիմ ձեզ ամրոզջ ճշմարտութիւնը։ Ես - կարծում եմ, որ այս գործի համար չկան բաւականաչափ պատճառներ և որ չարժի դրա համար այդչան քայլել... Դուք, կոմս, անիրաւացի եիք, այսինքն մէկ բառերովին իրաւացի. դուք ասքացաք...

— Այո, չարիասանց հիմար կերպով... — ասաւ Պիեռը։

— Ուրեմն քաւիլ ամէնք ինձ ձեր զղջումը հայտնելու ետևից, և ես համաձայնում եմ, որ մեր հակառակորդները կհամաձայնեն ընդունել ձեր ներողութիւնը, — ասաւ Նեսվիցկին (այնպես, ինչպես և մյուսները զուրկին մասնակցողներից և ինչպես բոլորը նման պարծենում, տակաւին չհասատատուով, որ բանը կհասնի իսկական մենամարտի)։ Դուք պիտեք, կոմս, ամենայն ազնիւ քան և ընդունել սեփական, քան հասցնել այն անուղղակի ատիճանին, վիրաւորանք մէկ կողմից չի լինել։ Քաւիլ ամէնք ինձ խոսել ետևից հետ։

— Ջէ, ես ինչ խոսել, — ասաւ Պիեռը, — մինուչև ես... Ուրեմն պատրաստ ես, — ավելացրեց նա։ — Դուք ինձ ասացեք միայն՝ վոր կողմը գնալ և ուր սրճանկել, — ասաւ նա անբնական հիմարքեամբ ժպտալով։

Նա տարհանակը ձեռն առաւ և սկսեց հարց ու փորձել կրակելու յեղանակի մասին, մոռանալով մինչև այդ նա ձեռն առքը ճանաչ չեր վերցրել, ինչ-վոր սակայն չեր ուզում խոստովանել։

— Ձեզ, ասղացես, գիտեմ, յես մոռացել եմ միայն, — ասում եր նա։

— Վրէշ մի նեղոտութիւն, վրէշ մի բան, — ասում եր Դոլոխովը Պիեռին, վորն իր կողմից հաշտեցնելու նուազն փորձն եր անում, և նուազնպես մանացած ղբաղակած տեղին։

Մենամարտի տեղն ընտրել եիր հանդապարհից (ուր գտնվում եիր սահնակները) 80 քայլ հեռու, փիլի անատի մի փոքրիկ բացատում, վորը ծածկված եր վերջին որերի տաքութիւնից հալվող ձյունով։ Հակառակորդները կանգնած եիրն 40 քայլ իրարից հեռու, բացատի յեզրերին։ Մարտակիանները տարածութիւնը չափեցին քայլերով, վոտնատեղերը թոզնելով թաց ու խոր ձյունի վրա, — իրանց կանգնած տեղից մինչև նեսվիցկու և Պիեռի տրերը, վորոնք ձյունն մեջ խրված եիրն վորոշելու այն սահմանը, վորից առաջ չպիտք և անցնեիրն մենամարտողները. սրերը թաղված եիրն տասը քայլ իրարից հեռու։ Տաք յեղանակի հետ մոռացել եր. 40 քայլի վրա վոչինչ չեր յերևում. Ցերեկը բացկի

մնջ ամեն ինչ պատրաստ էր արդեն, և նրանք այնուամենայնիվ հապաղում էին սկսել. բոլորը լուռ էին։

V

— Դե, սկսենք, — ասավ Դոլոխովը։

— Սկսենք, — ասավ Պիեռն առաջվա պես ժպտալով։

Դրուքյունը տարօրինակ էր զառնում։ Պարզ էր, որ այդքան հնձած գործն այլևս վոչ մի բանով չէր կարելի խափանել, վոր նա կատարվում էր ինքնաբերաբար, մարդկանց կամքից անկախ, ու պետք է կատարվեր։

Դենիսովն առաջինը մոտեցավ բատյուշկին[1] և հայտարարեց.

— Քանի վոդ՝ հախտ՝ ախոդ՝ դնենդ՝ը հդ՝ամժդ՝վեցին հաշտվել, ազ՝դյոք չկամ։ վեզ՝դրեք ասդ՝ճանաչնեզ՝ը և յեդ՝եմ ասելուն պես՝ մոտեցեք։

— Մեկ, յեդ՝կու, յեդ՝եք, — գոչեց Դենիսովը բարկացած և մի կողմ քաշվեց։

Հակառակորդները արագված արշահատով ավելի ու ավելի մոտեցան, մատախուղի մեջ իրար ճանաչելով։ Նրանք իրավունք ունեցին մոտենալ արդեն գնդով տեհմանին և կրակել՝ ով կամենար։ Դոլոխովն առաջ էր գնում դանդաղ, առանց ատրճանակը բարձրացնելու, քայց իր վիայլուն, պայծառ աչքերով հետևում էր երեսին նայելով։ Նրա բերանը, ինչպես միշտ, ժպիտի նման մի բան ուներ իր վրա։

— Ճնշք ուզենամ՝ կարդ եմ կրակել, — ասավ Պիեռը, և յուրի ասելուց հետո, արագ քայլերով առաջ անցավ և արագած համբից չեզոքելով, քայլեց ձյունի միջով։ Նա ատրճանակը բռնել էր աջ ձեռն առաջ մեկնած. քան երեսուքիին վախենում էր, չլինի թե հանկարծ այդ ատրճանակով ապանի իրենն։ Քանի ձեռն աշխատում էր չտանը պահել, վորովհետև կամենում էր դրանով ուժ առ աջին, փրտանալով, տակայն, վոր այդպես չի կարելի։ Անցնելով վեց քայլ և համբից բնկնելով ձյունի մեջ, Պիեռը նայեց վոտքերի տակ, կրկին նայեց Դոլոխովին և, մատը քաշելով, ինչպես սովորեցրել էին, ատրճանակն արձակեց։ Ճնշքից չսպասելով այդքան ուժեղ ձայնի, Պիեռը ցնցվեց, ապա ժպտաց ինքն իր տպավորության վրա ու կանգ առավ։ Մուխը, վոր առանձնապես քանձր էր մատախուղի պատճառով, խանգարեց նրան առաջին ակնթարթին բան տեսնել, տակայն մյուս կրակոցի ձայնը, վորին սպասում էր նա, չլսվեց։ Լսեց միայն Դոլոխովի շտապ քայլերը, և քիչ հետո երեսաց նրա կերպարանքը։ Նա մի ձեռով բռնե-

---

1 Մինոմարտողների մեջ տարածությունը վոտքով փեթեր։

Նել եր ձախ կողքը, մյուսով սեղմում եր գնալի ցած քանած ատրճանակը։ Նրա գլուխը գունատ եր։ Բաստովը մոտ վազեց և ինչ-որ բան ասաց Նրան։

— Վա...ռա՛յ,—ատամների արանքից Թոլոխովը.— վոչ, չի վնրդացած,—և նյի մի քանի յերկրուն ու կազ քայլեր անելով, քնկավ ձյունի վրա, որի մոտ Նրա ձախ ձեռն արյունոտ եր. նա բանկոտով սրբեց ձեռն ու հենվեց Նրա վրա։ Նրա գլուխը գունատ եր, մռայլ և զզուում եր։

— Համե...,— սկսեց Թոլոխովը, չկարողանալով մկանգամից խոսքն ասել... — համեցեք,— ավարտեց նա գոռալ։

Գնդապետը հանիստնքը հագիվ զսպնլով, վազեց դեպի Թոլոխովը, և այն և ուզում եր անցնել սրտնլված սահմանը, յերբ Թոլոխովը ճչաց. «Մի անցնեք». և Գնդապետը հանկարծակի բանն ինչումն է, կանգ առավ սահմանը վորոշող սրի մոտ։ Նրանից քառասուն եր մնում 10 քայլ։ Թոլոխովը գլուխն իջեցրեց, ոգնահատար կծեց ձյունը, կլկլին բաշխացրեց գլուխը, ուզղվեց, վառնները հավաքեց ու նրա-նից, հանգստարակուսքյուն փնտռելով։ Նա կլանում եր սառը ձյունը և ծծում. Նրա շրթունքները դողում եյին, բայց շարունակ ժպտում եր, և Նրա աչքերը փայլում եյին վերջին ուժերի լար-ումից ու կատաղությունից։ Նա ատրճանակը բաշխացրեց ու նշան բռնեց։

— Կողքանց կանգնեցեք, պաշտպանվեցեք ատրճանակով,— ասավ Նեսվիցկին։

— Պաշտպանվեցեք,—չհամբերելով ասավ Նուչինսկ Գնդապետը իր հակառակորդին։

Գնդապետը ոտքում ու զգլուխն հնզ ժպտով, վառնները ու ձեռները չռելով իր լայն կրծքով կանգնեց Թոլոխովի առջև ու տըր-տունքյամբ նայեց Նրան։ Գնդապետը, Բաստովը և Նեսվիցկին աչ-քերնին կուչ ածին։ Ցնծ հնչեց նուչն այդ մինուցին լսվեց մի նոր կրակոց ու Թոլոխովի շատ ճիչը։

— Ջղիսավ,—ձայնեց Թոլոխովը և յերեսն ի վայր ուժասպառ ընկավ ձյունի վրա։

Գնդապետը զլուխը բռնեց ու յետ շրջվելով մոտավ անտառ, ամ-բողջովին ձյունի մեջով քայլելով և ինքն իրեն բարձր, անհաս-կանալի խոսքեր ասելով։

— Հիմար բան է. հիմար բան է։ Մանչ... կնգծիք... — կլկլում եր նա գնդքը կռնակով։

Նեսվիցկին կանգնեցրեց Նրան և տուն տարավ։

Բաստովն ու Գնդապետը կատաղով տարան վիրավոր Թոլոխովին։ Թոլոխովը, աչքերը փակ, լուռ պառկել եր սահնակի մեջ և վոչ

մի քառով չէր պատասխանում իրեն ուղղված հարցերին. ասկոյն Մասկվա մանեցավ, նա հանկարծ ուշքի գնալով և գլուխը դժվարությամբ բարձրացնելով, քաղցց կողքին նստած Ռոստովի ձեռը, Ռոստովին միանգամայն զարմացրեց Դոլոխովի դեմքի փոխված և անապատանքի խանդավառ ու քաղցր արտահայտությունը։

— Հը՞, ինչպես ես դուք քեզ,—հարցրեց Ռոստովը։

— Վատ։ Բայց դուք այդ ասա, բարեկամս,— ասավ Դոլոխովն ընդհատվող ձայնով։—Էրտաեղ ենք Մասկվայում։ Ինձ, ինչպես ես վիճեց, բայց ներեք ազգանունի, ազգանունի... Ես այդ բանը չի սանձի...

— Ո՞վ,— հարցրեց Ռոստովը։

— Մայրս։ Մայրը իմ, հրեշտակ իմ, պաշտելի հրեշտակ իմ,—և Դոլոխովը լաց լեզավ Ռոստովի ձեռը անդմելով։

Ծերը փոքր ինչ հանգստացավ, Ռոստովին բացատրեց, որ ինքն ապրում է մոր մոտ և յոթ մայրը անհնի իրեն մեռնելիս, նա այդ բանը չի սանձի։ Նա ազաչում էր Ռոստովին՝ գնալ մոր մոտ և նախապատրաստել նրան։

Ռոստովն առաջուց գնաց հանձնարարությունը կատարելու և մեծ զարմանքով լսեցավ, որ Դոլոխովը, այդ կամակոր, կռվարար Դոլոխովը, Մասկվայում ապրում էր իր պատով մոր և սոպատավոր քրոջ հետ միասին և շատ սիրող որդին ու եղբայրը էր։

VI

Պիերը վերջին ժամանակներս հնազ հետ յերես առ յերես սահմ էր անձնվում։ Թե Պետերբուրգում և թե Մասկվայում նրանց տունը միշտ լիքն էր լինում հյուրերով։ Մենամարտի հետևյալ գիշերը Պիերը, ինչպես հաճախ էր անում, ձնձլարան չգնաց, այլ Մոսկ հոր մեծ առանձնասենյակում, ուր մեռավ կոմս Բեզուխովը։

Նա պառկեց բազմոցի վրա և ուզեց քնել, վորպեսզի մոռանա այն բոլորը, ինչ կատարվեց իրեն հետ, բայց չկարողացավ։ Հանկարծ նրա հոգում բարձրացավ պատրաստվելի, մոքերի և հիշողությունների մի այնպիսի փոթորիկ, վոր նա վոչ միայն չկարողացավ քնել, այլ և անկարող եղավ մի տեղ նստել ու սոխված էր ցատկել բազմոցից և արագ քայլերով անց ու դարձ անել սենյակում։ Ներսն մեկ բերևում էր կինն ամուսնական առաջին արևշքին՝ բաց ուսերով և հոգնած կրքոտ հայացքով, ու նույն րոպեին նրա կողքին բերևում էր Դոլոխովի գեղեցիկ, լիքը ու հեզնական դեմքը՝ ինչպես ճաշի ժամանակ էր, և Դոլոխովի նույն դեմքը՝ գունատ, զոզացող ու վրատհար այն մի րոպեին, երբ նա շրջվեց ու ընկավ ձյունի վրա։

— Ի՞նչ պատահեց,—հարցնում եր նա ինքն իրեն։—Ինս ոգու նման մի սիրեկանի, այո, ոգեղեն սիրեկանին։ Այն, այդ չեզոք էակը նրանց համար ինչպես հատ մի զգացում։ — Նրա համար, որ գոնե ամուսնացած չեմ հետ, — պատասխանում եր ինքնին ձայնը։

— Բայց ինչ և իմ մեղքը,—հարցնում եր նա։—Այն, որ գոնե ամուսնացած, ասում եր նրան սիրելու, ոչին, որ գոնե խաբեցիր և՛ ինձ, և՛ նրան, ու Փիեռին կնոջական պատկառանքով այն տանը, ուր իշխան Հոլիչևի առաջ, ընթրիքից հետո նա ասել հնարավոր եր համարձակվում արտասանելի խոսքերը. „Je vous aime“[1]. քանդրի պատճառն այս եր։ Ինս այդ ժամանակ ել զգում եմի, մտածում եր նա, զգում եմի այդ ժամանակ, որ դա այն չեր, որ չեր այդ անելու իրավունքը չունեի։ Այդպես ել չեզոքում։

Նա հիշեց մեզամիքը և նրա դեմքը չառաջունեց այդ հիշողությունից։ Առանձնապես կնդգանի, վիրավորական և ամոթալի թվաց այն հիշողությունը, ուր ինքը մի անգամ, ամուսնությունից հետո, ցնծալով ժամը 12-ի մոտ, մետաքսե խալաթով նրանց մոտ էր բռնում և այնտեղ տեսավ զվարճալի կատաղությունը, որը հարձակվեց գլուխը ավեց, նայեց Փիեռի դեմքին, նրա խաչաքաշերին և քնքշանքի ժպտաց, կարծես այդ ժպտալով իր հարձակվելը համակրանքով եր հայտնում մեծամոլորին՝ նրա չկրքունեցության համար։

«Ինչ քաղցր անգամ չես պարծեցել իմ երանով, պարծեցել եմ նրա փառահեղ դիպվածությամբ, նրա քաղաքավարությամբ, մտածում եր Փիեռը. «Պարծենում եմի իմ այն անուն, որ նա ընդունում եր ամբողջ Պետերբուրգը, պարծենում եմի նրա անմատչելիությամբ ու դիպվածությամբ։ Այ, ինչ ինչով եմի պարծենում։ Այն ժամանակ չես կարծում եմի, որ նրան չեմ հասկանում։ Ուսումնասիրելով նրա բնավորությունը՝ չես հանգիստ ասում եմի ինքս ինձ, որ մեղավորը չես ես, վոր նրան չեմ հասկանում. չեմ հասկանում՝ նրա մշտական հանգիստ բնավորությունը, ինքնագոհությունը և ամեն անուն կրքի ու ցանկությունն բացակայությունը, բայց հարցի ամբողջ լուծումն այն ստոտափեի խոսքն եր, որ նա անուսուն կինն եր. ատացի այս ստոտափեի խոսքը և ամեն ինչ պարզվեց։

«Անատոլը գալիս եր նրա մոտ նրանից փոր վիրցնելու և համբուրում եր նրա բաց ուսերը։ Նա Անատոլին փոր չեր տալիս, բայց քաշում եր, որ նա իրեն համբուրի։ Հայրը կատակով

---

1. Ինս սիրում եմ ձեզ։

քանդ եր հարուցանում նրա մեջ, բայց նա հանդիստ ժպիտով ասում եր, որ ինքն այնքան էլ հիմար չի, որ խանդի. «Ձեզ անի՛ ինչ ասում եք. ասում եր նա իմ մասին։ Մի անգամ չեմ նրան հարցրի, թե արդյոք նա հզիուքյան նշանների չի դիմում։ Նա արհամարհանքով ծիծաղից և ասավ, թե ինքը հիմար չի, որ ցանկանա յերևիա ունենալ, և որ իցձնից նա յերևիա չի ունենա։

Հետո նա հիշեց կնոջ կոպտությունը, պարոյ մոքերը և արտահայտություններն գռեհկությունը, որ հատուկ եր նրան, չնայած բարձր արիստոկրատ շրջանում ստացած դաստիարակությանն։ «Ձեզ հիմար չեմ... ինքդ գնա զորձիր... allez vous promener[1], ասում եր նա հանգիստ, նայելով կնոջ ունեցած հաջողությանք ձեր և չահել մարդիանց ու կոնտեց աչքում, Պիեռը չեր կարողանում հասկանալ, թե ինչու ինքը չեր սիրում նրան։—Այո, յես յերբեք նրան չեմ սիրել,—ասում եր Պիեռն ինքն իրեն,—յես գիտեի, որ նա անատակ կին է։—կրկնում եր նա,—բայց չեմի համարձակվում խոստովանել այդ։ Ցնով Դոլոխովն այժմ ձյուների վրա նստած զբոսություններ ժպտում ու մեռնում է, ինչպես մի ինչ-որ շինծու քաջությամբ պատասխանելով իմ զղջումին։

Պիեռը մեկն եր այն մարդկանցից, որոնք, չնայած իրենց արտաքին, այսպես կոչված, քաշլ բնավորություն, մարդ չեն վճռում իրենց վիշտը հայտնելու։ Նա իր վիշտն ապրում ու կրում եր մենակ։

— Ամեն բանում, ամեն բանում միայն նա յե մեղավոր,—ասում եր Պիեռն ինքն իրեն.—բայց ինչ նշանակություն ունի այդ։ Ինչու կապվեցի նրա հետ, ինչու յես նրան ասի այդ։ Սիրում եմ ձեզը, որպես կնոջ եր, ավելի՛ քան կնոջ,—ասում եր նա ինքն իրեն։—Ես մեղավոր եմ և պետք է կրեմ... Ի՞նչ, անվանակոչությունը, կյանքի զժբախտությունը։ Չէ, այդ բոլորը դառնրկ բան է,—մտածեց նա,—քի անվանակոչությունը, քի պատիվը, բոլորը պայմանական բաներ են, բոլորն էլ ինձանից անկախ։

Էլեոնորիկա XVI-ին մահապատժի յենթարկվելուն նրա հանդեպ (անցավ Պիեռի մտքով), որ Ճուաֆ ասում եր, քի նա ապրատիվ մարդ է ու վճռարտրած, և նրանք իրենց անականքի իրավացի եր, ինչպես և իրավացի եր նրանք, ովքեր ատելությամբ մեռան նրա համար և ովքեր նրան պատում եր արքնչի պատը։ Հետո Բոգեսպիերին զլխատեցին նրա համար, որ նա բռնակալ եր։ Ո՞վ է արդարը, ո՞վ մեղավոր։ Կյանքը կեն-

[1] Գնացեք

դաներն էին՝ ապրելը. վազը կմեռնեիս, ինչպես էին կատող հին մեռնել մի ժամ առաջ։ Ու դրա համար ստիպ տանջվել, որպեսզի ապրելու համար մեռնում ես մի վայրկյան, հավերժության հետ համեմատած։

Բայց այդ բոլոր իմաստները, որոնք նա իրեն այսպիսի զառապարտյալների համար հանգամանացած էր համարում, հանկարծ երան պատկերացավ հիմար և ոչնչ բոլոր նրանց, որոնք ինքն ամենից ավելի ուժգին ցույց էր տալիս նրան իր վոչ անկեղծ անբը. և նա արյան հառաչանք զգաց իր սրտում, ու սոխակած յեղավ կրկին վեր կենալ, շարժվել և կատրել ու պատռել իր վոտքերի տակ բնկնող իրերը։— ինչու էին նրան ասել „Je vous aime?"— շարունակ կրկնում էր նա ինքն իրեն։ Ովվ այդ միևնույն հարցը ասած անգամ կրկնելուց հետո Մալինի „mais que diable allait-il faire dans cette galère?"[1] խոսքերը և ծիծաղից ինքն իր վրա։

Ինչքեր նա կանչից անհնազանդին և հրամայից պատրաստություն անելու Պետերբուրգ մեկնելու։ Նա զժվարանում էր պատկերացնել, թե ինչպես պետք է խոսի հետո։ Ու վճռից, որ վազը կմեկնեի և հետը կվերցնի մի նամակ, վորով կհայտներ նրան իր բնազդյա բանաձևվելու մտադրությունը։

Առավոտյան, երբ անհնազանդը, սուրը ձեռին մտավ առանձնասենյակ, Պետրը տաճկական բազմոցի վրա պառկած, բայց գիշերը ձևանին, քնել էր։

Նա զարթնեց և բերկար, վախեցած, շուրջն էր նայում, չիմանալով, թե վորտեղ է գտնվում։

— Գոնատուհին հրամայից հարցնել, թե ուզնե էք, ձերդ պայծառափայլություն,— ասավ անհնազանդը։

Բայց Պետրը դեռ չէր վճռել ինչ պատասխան տա, երբ հանկարծ ու վճռապես քաղցրով հետո մտավ ինքը հոսատուհին՝ արծաթակոկ սպիտակ մետաքսե զգեստով, բնական մազերով (յերկար սանդրին հյուսած գիսակներով յերկուսակ բոլորած էին նրա գլուխը). միայն նրա մատները, վորոք ինչ գույնի քնած ճակատին գայթակղիչ ներկած կար։ Նա իր գործնական հանգստություններով խոսակցություններ չսկսեց անհնազանդի հետ։ Նա լսել էր միևնույնի մասին և լինել էր այդ ասքով հետաքրքրված։ Նա ասաց, մինչև վոր անհնազանդը սուրը դնի և գույն գնա Պետեն ակնոցի միջից յերկչոտ հայացքով կնոջը նայեց, ինչպես շնորհով շրջապատված մի նապաստակ, ականջները կուշ և ածած և ձեռը քաշեցրեն ուզի, այնպես էլ նա փորձեց շարունակել գործի քննիքությունը, բայց զգաց, վոր դա անկիրթ

[1] Սակայն, ասասանան գիտեի, նա ինչ ուներ այստեղ։

և անհնարին քան թե, ու կրկին յիրկէտա նայեց կնոջը։ Կինը չնաեց և սրճամարճական ժպիտը դնդկին նայում եր Փիեռին, ապաեկով սեռնիկապահի դուրս դնալուն։

— Սա քնչ բան եւ Այդ քնչ եք ուրել դուք, ձեզ եմ հարցնում, — ասավ նա խիստ ձայնով։

— Ըշա, Ձեռ քնչ, — ասավ Փիեռը։

— Այս քաղքը վիրահիդ դանվնց։ Դե, պատասխանեցեք, ձա քնչ մենամարտ եր։ Դուք դրանով քնչ եք կամենում ապացուցել իմնչ, ձեզ եմ հարցնում։

Փիեռը ծանրորեն չրջվնց բազմոցի վրա, բերանը բացնց, բայց չկարողացավ պատասխանել։

— Քանի վոր դուք չեք պատասխանում, ուրեմն ինս կասեմ ձեզ... — շարունակնց Ելենը։ — Դուք հավատում եք ամեն բանի, քնչ վոր ձեզ ասում են. ձեզ ասել են... — Ելենը ծիծաղնց. — վոր Դոլոխովն իմ սիրեկանն է, — ասավ նա ջրանաբերեն, իր խոսքի նոպիտ վրոջակիությամբ արտասանելով ռուսերնական բառը, քնչպես և բոլոր մյուս բառերը, — և դուք հավատացիք։ Դե, դրանով դուք քնչ ապացուցեցիք։ Իմնչ ապացուցեցիք այդ մենամարտով։ Այ, վոր դուք հիմար եք, que vous êtes un sot[1] այդ բոլորը գիտեին։ Իմնչ կլինի դրա վերջը։ Այ, վոր ինս ձագրի առաջին կդասնամ ամբողջ Մոսկվայի համար, վոր բոլորն ասեն, թե դուք հարբած դրությունի մեջ, ձեզ կորցրած, մենամարտի եք կանչում մի մարդու, վորին խանգում եք՝ առանց հիմք ունենալու, — Ելենը հետզհետե ավելի ու ավելի բարձրացնում եր ձայնը և վոգևորվում, — մի մարդ, վորն ամեն կողմով բարձր եր ձեզնից...

— Հը՛մ, հը՛մ, — մրմնց Փիեռը, հանապազ կնեռնելով, առանց կնոջը նայելու և առանց շարժվելու։

— Ձեվ դուք քնչպես հավատացիք, վոր նա իմ սիրեկանն է... Իմնչու։ Նրա համար, վոր ինս սիրում եմ նրա ընկերուհիներին։ Ես թե դուք լինելիք ավելի խելոք և ավելի հանճարի, կպիտապատիկ ձեզը։

— Ինձ հետ մի խոսեք... ապաչում եմ, — խռպոտ ձայնով շշնջաց Փիեռը։

— Ինչու չխոսեմ Ձեռ կարող եմ խոսել և համարձակ կասեմ, վոր հոգվոցուտ է այն կինը, վոր ձեզ նման մարդ ունենա և սիրեկան չպահի (des amants), խոք ինս այդ չեմ արել, — ասավ նա։

Փիեռն ուզում եր քնչ-վոր բան ասել, բայց կնոջը նայեց սարսափելի աչքերով, վորոնց արտահայտությունը ստիպեց նրան չհամակցավ, և Փիեռը կրկին պառկնց։

---

1 Վոր դուք հիմար եք։

Պիեռն այդ լռության մասնչվում էր ֆիզիքապես. ինչ-որ մի բան ճնշում էր նրա կուրծքը և նա զժվարանում էր շնչել. նա պիտեր, որ պետք էր մի բան անել այդ տանջանքին վերջ տալու համար, բայց չգիր, ինչ-որ նա չէր ուզում անել, չափազանց տարտամներ չէր։

— Ամենի լավ է քաժանվենք, — խոսեց Պիեռն ընդհատվող ձայնով։

— Քաժանվել, խնդրեմ, չեքն միայն պուք իմձ միջոցներ կատր, — ասաց Լևինը... — Քաժանվել. բայց գաղավ վախենալու։

Պիեռը ցատկեց բազմոցից և, չնկատելով, նետվեց դեպի կինը։

— Ձեռ քնչ կապանեմ, — պոռաց նա և, սեղանի վրայից վերցնելով մարմարյա տախտակը, նա իրեն անհայտ մի ուժով մի քայլ արավ դեպի կինն ու տախտակը քարձրացրեց։

Լևինի դեմքը ստացել էր. նա ծղրտաց ու վախով Պիեռի առջևից խոսեց Պիեռի մեջ նա զգաց կատաղության համալքն ու հրապուրը։ Նա տախտակը շպրտեց, փշշյունց և ազի մեջ ատրածած ձևանեքով կնոջը մոտենալով, գոռաց՝ պիտրա, մի սպանիր ահեղ ձայնով, որ ամբողջ առանը ատրաստվավ լանց այդ ճիշը։ Առաված գիտե, քե ինչ կաներ Պիեռն այդ րոպեին, չեքե Լևինը գռեա չնախչեր անկյանից։

Մի քանի հետո Պիեռը կնոջը հավատացնում էր Պետերբուրգի ամեն կատարելու բոլոր Կենիկոուսկիան կալվածքների, որոնք կազմում էին նրա կալտուքյան կեսից ավելին և ինքը մեկնում էր Պետերբուրգ։

VII

Ձնհուն ամիս անցավ այն որից, երբ Լիսիչ Դորում տեղեկություն ստացվեց Առաստովկայի ճակատամարտի և իշխան Անդրեյի մահվան մասին, և չնայած պետպատատան միջոցով ուղարկած բոլոր նամականիներին ու բոլոր փորձերին, նրա գիակը չէր գտնվել, նա չէր նաև գերիների թվում։ Նրա հարազատներն հասկացին սարհուսական այն էր, որ նրանք այնուամենայնիվ հույս ունեին, քե քնակիչները վերցրած կլինեն նրան կովի դաշտից և այժմ գուցե պատկան ապաքինվում կամ մեռնում են մենակության մեջ ինչ-որ մի տեղ, ստարներն չէին կարող և չպիտի լուր ուղարկել իր մասին։ Լրագրերում, որոնցից առաջին անգամ Պիեռ իշխանն իմացավ Առաստովկայի պատերազմի մասին, գրված էր, ինչպես միշտ, կարճ ու անորոշ, քե ռուսները փայլուն կռիվներից հետո ստիպված եղեն նահանջել և նահանջը

կատարեցին միանգամայն կանոնավոր։ Մեր իշխանն այս պատառոտնականն տեղեկությունից իմացավ, որ մեզանք ընդունել են։ Առաւտեղիցի կռվի մասին տեղեկություն բերող լրտեսից հետո, մի քանի ամիս, առացվից Կուտուզովի նամակը, Կուտուզովը հայտնում էր իշխանին՝ նրա վորդուն հասած զժբախտության մասին։

«Քներ վորդին, իմ աչքի առաջ, — գրում էր Կուտուզովը, — գրոհի ժամին, դնդի առջևում բռնակալ հերոսաբար՝ ոտքի վրա ու իր հայրենիքին։ Ի զժբախտություն իմ և ամբողջ բանակի՝ մինչև այժմ հայտնի չէ — կենդանի թե նա, թե վոչ, ինչպես կան, այնպես էլ դուք՝ հուսանքը, վոր ձեր վորդին վոչնչ և, հակառակ պետքում կռվի գաշտում գտնված սպանվոր քվում, վորոնց ցուցակին առացել եմ քաղաքացիների միջոցով, նա ևս հիշատակված կլիներ։

Առանձով այս տեղեկությունն ուշ չբերկոյան, չերբ նա մնացել էր իր առանձնասենյակում, ձեր իշխանն, ըստ սովորության, հանձյալ որը գնաց իր առավոտյան զրոսանքը կատարելու։ Բայց չիոսից վոչ գործակատարի, վոչ այգեպանի և վոչ ճարտարապետի հետ, և քիչ գայրացած էր առնելուց, բայց և այնպես վոչ-վոքի վոչինչ չասաց։

Ձեր սովորական ժամին իշխանազուստը Մարիան մոտ հոր սենյակը, ձեր իշխանը՝ մեզանցի մոտ կանգնած՝ բան էր արում, բայց, ըստ սովորության, նրան չնայեց։

— Ա՛, իշխանազուստը Մարիա, — հանկարծ ասաց նա անընդհատ ձայնով և ձեռի գլուխը շպրտեց։ (Անիվը դեռ պատվում էր իր քաշից։ Իշխանազուստը Մարիան չերկար հիշում էր անիվի հետևից խլացող այդ ճռինչը, վորը միանում էր դրան հաջորդող քանիին)։

Իշխանազուստը Մարիան մոտեցավ հորը, նայեց նրա դեմքին և ինչ-վոր մի քանի հանկարծ կտրվեց նրա սրտում։ Նրա աչքերը մթնեցին։ Նա հոր դեմքին, այդ վեչ տեսավ, վեչ վշատահաց, այլ չար ու անընդունակորեն լցված դեմքին, նկատեց, վոր իր գլխին կախված է և ահա իրեն խորտակելու չի մի ահավոր զժբախտություն, ամենամատը բոլոր զժբախտություններից, մի զժբախտություն, վորպիսին դեռ ինքը չի զգացել, մի անուղղելի ու անհեռանկալի զժբախտություն — իր սիրած հայրի մահը։

— Mon père! André![1] — ասաց վեչ նազելի, անհամարձակ իշխանազուստը վշտի ու ինքնամոռացության մեջ մի անա-

---

1 Հայր. Անդրե՛։

անկի քնքշանքով, որ հայրը չդիմացավ նրա հայացքին և, փրպճկալով, կերևաց չրջնց։

— Լավ առացար։ Ինչ գնդիններն քիվում կա, վաչ ապահովաճներ նուռուզովը պրում է, — ճչաց նա ուր ձայնով, կարծես այդ ճիչով կամենալով զսպել իշխանազանը, — ապահոված եւ

Իշխանազուռատն իրեն չկարցրեց — չուշաթափվեց։ Նա արդեն գուշտա եր, բայց կերր այդ խոսքերը լսեց, նրա գեմքը փոխվեց և ինչ-որ մի բան փայլեց նրա չորուն, գեղեցիկ աչքերում։ Ինչ-որ խանգարչյուն, մի արատավոր խանգարչյուն, որ կապ չուներ այդ սգավորչի վշտերի և ուրախությունների հետ, համակեց նրա հոգին ամենի խորը, գան իր վիշտը։ Նա մոռացավ ամեն մի կերկյուղ հոր նկատմամբ, մոռացավ նրան, բանից նրա ձեռը և գնալի իրեն քաշելով, պրնից նրա չոր, ջղուտ վիզը։

— Mon père, — ասավ նա — Ինձանից կերթա մի գալճներ։ Քեզ միասին գողրանք։

— Մատ ու արնկա մարդին, — բղավեց ծերուկին, կերևաց աղջկանից հեռացնելով։ — Վոչնչացնել գորքը, վոչնչացնել մարզկանց։ Ինչու համար Գնաց, գնաց, ասե Լիզային։

Իշխանազուռատորը քուլացած նստեց քաղկաթոռին՝ հոր կողքին, ու չաց չեզավ։ Այժմ տեսնում եր նա կերբորն այն բոպեին, կերբ նա՝ իր քնքուշը և գրա հետ միասնական հպարտ տեսքով, հրաժեշտ ավեց իրեն ու Լիզային։ Նա տեսնում եր կերբորն այն բոպեին, քե ինչպես նա քնքշորեն ու հեզնանքով արհամարհական կռնեց վրեց։ Ամբողջ նա հավատում եր։ Ամբողջ չդիշաց իր քնքուշությունը։ Այնուհետ և արդյոք նա այժմ։ Արդյոք այնանց ե՝ հավերժական հանգստի ու կերանության պեսանում, մտածում եր նա։

— Mon père, ասացեք, այդ ինչպես և կեզել, — հարցրեց իշխանազուռատորն արատավիչով։

— Գնաց, գնաց. ապահոված և կոմում, այնտեղ, ուր ատրան ապահովությունը չուտ մարդկանց և ուռուսական գնացքը։ Գնացեք, իշխանազուռատոր Մարիա Գնաց և հայտնեք Լիզային։ Նա կգան նրա մոտ։

Ծերը իշխանազուռատոր Մարիան վերազգեցավ հոր մոտից, գրքրիկ իշխանուհին, որ նստած գրած եր անուշ, կերկյանիկ ու խաղաղ հայացքը այն ատանձին արատահայտությամբ, որ հատուկ և միայն հղի կանանց, նայեց իշխանազուռատոր Մարիային։ Ծերևում եր, որ նրա աչքերը չկերին տեսնում իշխանազուռատոր Մարիային, այլ նայում եյին իր ներսը, մի բնչ-որ կերկյանիկ ու խորհրդավոր բանի, որ կատարվում եր իր մեջ։

— Marie, — ասավ նա տրուբի քարշյանը քաշելով և նստած տեղն ուղղվելով, — ձեռդ տուր։

Նա բռնեց իշխանազատաձեռ ու դրեց իր վոտի վրա։ Նրա աչքերը ժպտում էին ապաստղական ըղուքյան մեջ. նրա բնդիմնեղով չուրքը վեր բարձրացավ և այդպես էլ մնաց մանկական քնկկլանքի արտահայտությամբ։

Իշխանազուստ Մարիան չոքեց նրա առաջ և կնքեց քաղցրենց հարսի ըղջազգեստի ծալքերում։

— Ահեն, ամա, լսում ես Ալեզան տատրինդ և ինձ համար։ Գիտես, Մարի, կես շատ պիտի սիրեմ նրանց, — ասավ Լիզան, ժպտալուն, կնքշանկավեհ հայացքով տալին նայելով։

Իշխանազուստ Մարիան չէր կարողանում դուրը բարձրացնել. նա լալիս էր։

— Ինչ ըլնի և պատահի, Մաշա։

— Վոչինչ... այնպես ախլուքյուն կնկավ վրաս... Անդրեյի համար տխրացի, — ասավ նա՝ արցունքները հարսի ծնկներով սրբելով։

Առավոտյան իշխանազուստը մի քանի անգամ սկսեց նամակ գրել հարսին և ամեն անգամ էլ լաց էր լինում։ Այդ արցունքները, որոնց պատճառը փոքրիկ իշխանուհին չգիտեր, հանգցին նրան, որքան էլ նա ջուրի իր տակ գիտակցությունից։ Նա վախենում էր ասում և անհանգիստ ջուրը իր նայում, ասես ինչ-որ բան փորձելով։ Ծայրից ասում նրա անհյանգը մասին ծեր իշխանը (որից նա միշտ վախենում էր) մի առանձին անհանգիստ ու չար դեմքով և, առանց վրան մի խոսք ասելու, գնաց։ Փոքրիկ իշխանուհին նայեց իշխանազուստ Մարիային, ապա մոտենալով նրան ընկավ նրա աչքերի մեջ և նկատեց նրանց արտահայտությամբ, որ հասուն և հզի կանանց, և հանկարծ լաց եղավ։

— Մի բան ասացիր հը Անդրեյից, — հարցրեց նա։

— Վոչ. դու գիտես, որ նրանից գնում ես անգնդությունն չի կարող գալ, քանզի mon père անհանգստանում է, չես նլ վախենում նրա։

— Ուրեմն վոչինչ։

— Վոչինչ, — ասավ իշխանազուստ Մարիան իր լուսաշող աչքերը հառելով հարսի երեսին։

Նա վճռեց վոչինչ չասել հարսին և հարը համոզել, որ ոտ հարսից քաշվելն ասացվածի ստուգիվ է, մինչև հարսի ազատվելը, որ պետք էր տեղի ունենար մոտ ապագա։ Իշխանազուստ Մարիան և ծեր իշխանը, յուրաքանչյուրը յուրովի, քաղցնում էին

իրենց վիլլայում։ Մեր իշխանը չար ուզում մորեն հաստ փայփայել. նա վճռել էր, որ իշխան Անդրեյն ապաղամած է, և, չնայած, որ պատանին պատրաստ էր ուզակել Ամալյային՝ վերջում հետքը փընտռելու, Մակիմոյում արդեն արձանի պատվիր էր տվել, որը մատղիր էր դնել իր այգում, ու քոլոբին էլ ասում էր, որ վորդին ապաղամած է նա աշխատում էր անվերջ շարունակել նախկին ապրելակերպը, բայց ուշիերը դամաճանում էին իրեն։ Նա մանր էր գալիս քինչ, ուտում էր քինչ, քնում էր քինչ և ոչատրեն խոստանում էր։ Իսկ իշխանազուսար Մարիան հաստ չէր կորցնում. նա ապրում էր յեղբոր համար, իրրև մոդի մի մարդու համար, և յաւերաժանչյուր ցանկ ապատում էր նրա վերապահմի լաւերին։

VIII

— Ma bonne amie[1], — ասում փոքրիկ իշխանուհին մարտի 19-ի առավոտյան նախաճաշից հետո, և նրա քեղիկներով շուրջը վեր բարձրացավ բան հին ավերակների. բայց, ապատանքի լաւերն առնելուց հետո, ինչպես ոչ ուշ միայն բոլոր ժպիտների, այլ և խոսակցակիցների հնչյունների մեջ, անգամ քայլվածքների մեջ միշտ էր նկատում, այնպես էլ այժմ փոքրիկ իշխանուհու ժպիտը, իշխանուհու, որ չնորհակիվում էր ընդհանուր տրամադրության, որի պատճառը դեռ անհայտ էր նրան, — մի այնպիսի ժպիտ էր, որ ասիլի չեր հիշեցնում ընդհանուր մթոլորտի մասին։

— Ma bonne amie, je crains que le fruschtique de ce matin ne m'aie pas fait du mal[2].

— Իսկ ինչ և պատահել քեզ, հոգիս։ Դու զուսատ ես։ Ա՛խ, դու չես զուսատ ես, — վանեցած ասում իշխանազուսար Մարիան իր ձայնը, փափուկ քայլերով հարսի մոտ գալով։

— Ձերդ պայծառափայլություն, լավ չի լինի մարդ ուզարկել Մարիա Բոգդանովնայի յետևից, — ասում այդտեղ գտնվող սպասավորներից մեկը։ (Մարիա Բոգդանովնան մանկավարժուհի էր գտասավանդ քաղաքից յեկած. յերկրորդ ջաթաին էր, որ նա ապրում էր Լիսիչ Գորում)։

— Իսկապես, — վրա բերեց իշխանազուսար Մարիան. — գուցե, հիշո վոր... Ձեռ կերպամ կանչելու։ Courage, mon ange![3] — Նա համբուրեց Լիզային և կամենում էր գուրս գալ անյակից։

— Ա՛խ, չէ, չէ։ — Ձեռ բացի գուհատուքյունից, ֆիզիկական տատապանքից, փոքրիկ իշխանուհու գեմքին յերևաց անհուսալի տանջանքի մանկական մի վախ։

---

1 Սիրելի բարեկամուհիս։

2 Բարեկամս, վախենում եմ, որ այս նախաճաշը վնասի քեզ։

3 Քաջություն, հրեշտակս։

— Non, c'est l'estomac... dites que c'est l'estomac, dites, Marie, dites[1], — և իշխանուհին լաց լեզուի տանջային[2] քմահաճ մանկան պես ու մինչև անգամ փոքր ինչ չինծու կատակով փոքրիկ ձեռները։

Իշխանադուստրը գուրս վազեց Մարիա Բոգդանովնայից կանչելու։

— Mon Dieu! Mon Dieu[3], ախ, լսում եր նա իր յետևից։

Լիքը, վոչ այնքան խոշոր, սպիտակ ձեռները սրբելով իշխանադստեր գեմ յելավ մանկաբարձուհին։

— Մարիա Բոգդանովնա, կարծես սկսվեց, — ասավ իշխանադուստր Մարիան վախից չոած աչքերով նայելով պառավին։

— Ա՛խ, փառք աստծու, — ասաց Մարիա Բոգդանովնան առանց շտապելու։ — Քնեք, ազիզներիդ վայել չե այդպես բաներ խմանալ։

— Բայց ինչպես և, վոր բժիշկը Մոսկվայից դեռ չի յեկել, — ասավ իշխանադուստրը։ (Լիպպի և իշխան Անդրեյի ցանկությամբ նախատրաք մարդ եր ուղարկվել Մոսկվա մանկաբարձ բժիշկ կանչելու, և այժմ յուրաքանչյուր րոպե սպասում եյին նրան)։

— Վոչինչ, իշխանադուստր, մի անհանգստանաք, — ասավ Մարիա Բոգդանովնան, — առանց բժշկի յել ամեն ինչ լավ կլինի։

Հինգ րոպե անց իշխանադուստրն իր սենյակից լսեց, վոր ինչ-վոր ծանր բան են տանում։ Նա գուրս նայեց — սպասավորները ննջարան եյին տանում կաշվե բազմոցը, վոր գրված եր լինում իշխան Անդրեյի առանձնասենյակում։ Բազմոցը տանող մարդկանց դեմքերին ինչ-վոր հանդիսավոր ու խորհրդավոր բան կար։

Իշխանադուստր Մարիան իր սենյակում մենակ նստած սկսեց եր գնում անխոս լսվող ձայներին, յերբեմն գուռը բանալով, յերբ մեկին անցնում եր նրա մոտով, ու նայում եր, թե ինչ և կատարվում միջանցքում։ Մի քանի հոգի լուռ քայլերով գնում-գալիս եյին այնտեղ, նայում իշխանադստեր ու յերեսաները շրջում։ Իշխանադուստրը չեր համարձակվում մի բան հարցնել, գուռը ծածկում եր, վերադառնում սենյակը, նստում բազմոցին, մեկը աղթաթղթերը ձեռն առնելով, մեկը կանթեղի առաջ ծունկի գալով։ Նա ցավով ու զարմանքով զգում եր, վոր ոգիքը չի համապատասխանում իր հուզմունքը։ Հանկարծ նրա սենյակի գուռը բացվեց և շեմքում յերևաց գլխարդոր կապած Պրասկովյա Սավիշնան, իշխանուհու պատավ պայակը, վոր գրեթե յերբեք, իշխանի արգելելու պատճառավ, նրա սենյակը չեր մտնում։

---

[1] Ասում եմ քեզ, Մարիա, ասիր ասում եմ։

[2] Ատելի իմ, ատելի իմ։

— Ցնկա, Մարինկա, քնչ մոտ՝ մի քիչ նստենք, — ասավ գա-
յտկը, — հնմե նչ հրնշատակս, իշխանի պատկի մոմերը բերի պատ-
կերի առաջ վառելու, — ասավ նա հառաչելով։

— Ա՞խ, վորքան ուրախ եմ, գայտկս։

— Աստված վարձատան և, ազաջկայկս։

Գայտկը արագագտակերի առաջ վառեց վոսկեզարդ մոմերը և գու-
լպան ձեռին նստեց գռան մոտ։ Իշխանազուսաը Մարիան գիրքը վերցրեց ու սկսեց կարդալ։ Բայց կերը քայլեր կամ ձայ-
ներ կլիներ լսվում, իշխանազուսաը՝ վախեցած, հարցնում էր, իսկ գայտկը հանգստացնող հայացքով նայում էր իրան։ Քիչ առնեն ամենուրեք և ամեն բոլորին տիրում էր նույն զգացումը, ինչ զգում էր իշխանազուսաը Մարիան իր սենյակում նստած։ Աստված էր, ամեն վորքան քիչ մարդիկ էին իմանում ծննդկանի ցավը, այնքան ավելի պակաս և լինում նրա տառապանքը. և բոլորը ձնացնում էին, թե բանից տեղյակ չեն. այդ մասին վոչ-վոք չէր խոսում, բայց բոլորի մեջ, քայլի տակավրական լրջմտաքյունից ու հարգալից ձևերից (վոր ամրում էին իշխանի տանը), նկատելի կեր ինչ-վոր քնդհանուր մի հոգս, արտի մեզմուքյունե և այդ բո-
լորին կատարվող ինչ-վոր մեծ անհասանելի բանի դիտակցու-
քյունե։

Առաջող ապիկներին մեծ անհյակից ծիծաղը ձայն չեր լսվում։ Սպասավորները անհյակում քոլորը նստել էին անխոս՝ ինչ-վոր բանի պատրաստ։ Նրանք մարթ ու մամ էին վառել և ննջացել արթուն։ Մեր իշխանը՝ կրունկներին վրա քայլելով անց ու դարձ էր անում իր առանձնասենյակում. նա Տիրամարին ուղարկել էր Մարթա Բոգդանովիչայի մոտ՝ հարցնելու. քնչ։ — Միայն ասա՝ իշխանը հրամայեց հարցնել ջքնչը, և այլ ասա, ինչ վոր նա կասի։

— Իշխանին հայտնիր, վոր ծննդաբերուքյունն սկսվել է, — ասավ Մարթա Բոգդանովիչան, ծշանակալից հայացքով սանրհան-
գամին նայելով։

Տիրամարը վերադարձավ և լսածը հայտնեց իշխանին։

— Լավ, — ասավ իշխանը՝ գլուխը ծռածկելով, և Տիրամարը այլևս վոչ մի ձայն չլսեց առանձնասենյակից։

Փոքր անց՝ նա նորից մտավ առանձնասենյակ, խլը քիչ մա-
մերը ուղղելու, և տեսնելով, վոր իշխանը պատկած և թաղմանցի վրա, Տիրամարը նայեց ներսը, նայեց նրա վշատհար դեմքին, գլուխը շարժեց, անխոս մոտեցավ իշխանին և, ներս ուղը համարյա-
լով, գաղտ բնկավ, ստանց մոմերը ուղղելու և առանց ասելու, քնչ ինչ կեր կնկել։ Աշխատանքի ամենահանգիստավոր խորհուրդը շարու-
նակվում էր կատարվել։ Ծերնկան անցավ, վրա հասավ պիշերը

Սպասումի և սրտի մեղմուքյան զգացումն անըմբռնելիի առաջ չեր քուլանում, այլ բարձրանում ևր։ Բոլորն ալքատ նյին։

Մարտ ամսի այն գիշերներից մեկն ևր, յերբ ձմեռը կարծես կամենում է իրեն ցույց տալ և հուսահատ կատաղությամբ քափում է իր վերջին ձյուներն ու բորաններըը։ Մանկապից կնկող գերմանացի բժշկին, — վորին ամեն րոպե սպասում նյին և վորի համար ձիեր նյին ուղարկել մեծ ճանապարհը, — գյուղի ճանապարհի վոլորանը գիմավորելու ուղարկվեցին լապտերներով ձիավորներ, վորպեսզի նրան առաջնորդեն խորը ու բորբ տեղերից և ձյունաժայռ փոսերից։

Իշխանուհուտար Մարիան վաղուց արդեն մի կողմ ևր գցել գիրքը. նա լուռ նստել ևր, լուսաշող աչքերը հառած գալակի կենտոտ գնդքին, վորի բոլոր մանրամասնությունները ծանոթ նյին նրան. նայում ևր գյուխպորի տակից գուրս կնկած ճերմակ մազերին և կրակի տակ կարի ընկած մազկի վոքրիկ պարկին։

Գատավ Մավիչնան, գուլպան ձեռին, ցածր ձայնով, ինքն իր չիմանալով ու չհասկանալով իր խոսքերը, նորից պատմում ևր հարյուր անգամ պատմած բաներըը, քի ինչպես հանգուցյալ իշխանուհին Գիրենեում ծնեց իշխանադուստր Մարիային, մի մայրավանցի գերդաստանում ազնվությամբ, վոր առաջուց ևր վորոշվում։

— Ամաչած կվոզրամա, գոխուսը սկի հարկավոր չի, — ասում ևր նա։

Հանկարծ քամու ուժեղ հոսանքը հրեց լուսամուտը և վառ ըրված վառարանը գուրս գցելով, քրքիջացրեց մեռածքան վարազուրը և, ցուրտ ու ձյուն ընդելով, հանգցրեց մոմը. իշխանադուստր Մարիան ցնցվեց. գալակը գուլպան ցած գնելով, մատներով լուսամուտին և, գլուխը գուրս հանելով, աշխատեց բռնել բացված փեղկը։ Ճանրա քամին խոպոպանեց նրա գիշատչի ծայրերի և գուրս քաշված մազերի խոպոպաներ հետ։

— Իշխանադուստր, սիրելին, կարծես մարդ և գալիս վազելով, — ասավ նա փեղկը բռնելով, բայց չփակելով այն։ — Ձրոշտներով ևն, ով գիտի գոխուսը և...

— Ախ, ասաված իմ։ Փառք քեզ, — ասավ իշխանադուստր Մարիան. — պետք և գնալ նրանց գիմավորելու. նա առանցին չգիտի։

Իշխանադուստր Մարիան չսպրն ուանցին պցեց ու վազեց յեկողներին ընդառաջ։ Ճերքը նախասենյակից անցնում ևր, լուսամուտից նկատեց, վոր ինչ-վոր կարգ ու լապտերներ կանգ առան շքամուտի մոտ։ Նա գուրս յեկավ գիպի սանդուղքը։ Բայց գիրքի տյուն վրա գցված ևր մի ճարպի մոմ, վոր հալվում ևր քամուց։

Սպասողը ծխելիքը, վախեցած գնդացիկ մի ուրիշ մամ ձեռին, կանգնել էր նեղքան, սանդուխքի առաջին աստիճանի վրա։ Ամենի նեղքանից, սանդուխքի վերջացնում, լսվում էին տաք-տաքուկ կոշիկներ հագած մարդկանց քայլեր։ Ճիշ ինչպես Մարիայինը լիներ, նամանի մի ձայն ինչ-որ բան էր մրմնջում

— Փութ տաք,— ասավ ձայնը,— իսկ հայրիկը։

— Պատկեցին քնելու,— պատասխանեց Գնդյանի ձայնը, վերև սրդնին նեղքանում էր։

Հետո էլի ինչ-որ բան ասավ ձայնը, ինչ-որ բան պատասխանեց Գնդյանը, ու փոքրուկ կոշիկներ հագած մարդու քայլերն սկսեցին աստիճանին մոտենալ, սանդուխքի չերնացող վոլորանով։

«Ես Անդրեյն եմ, մտածեց իշխանազուսուր Մարիան։ «Ջիճ, այդ անկասկած չի. դա չափազանց անբնական կլիներ, մտածեց նա, և նույն րոպեին, երբ իշխանազուսուրը մտածում էր այս,— սանդուխքի հարթակի վրա, ուր կանգնած էր ամբաստվորը մոմը ձեռին, չերնաց իշխան Անդրեյի գնդքը և իրանը, ձյունածածկ անքամ մազերով հագինը։ Այո, դա նա էր, բայց զուռնատ, նիհար ու փոխված և գնդքի ատրբինակ կծկոտով մնդմացած, բայց հանգիստ արտահայտությամբ։

Նա բարձրացավ սանդուխքի գլուխը և գրկեց քրոջը։

— Փութ իմ նամակը չեք ստացել,— հարցրեց նա ու, չսպասելով պատասխանին, վորը գուցե և չտանար, քանի վոր իշխանազուսուրը չեր կարողանում խոսել, նա կեռ գարձավ և մանկարտրած թմչկի հետ, վոր մոտալ երես չեներից (երանք հանդիպել եչին վերջին կայարանում), արագ քայլերով կրկին բարձրացավ սանդուխքի ծայրը և կրկին գրկեց քրոջը։

— Ինչ բախտ եր,— խոսեց նա.— Մեզա, սիրելիս,— և մուջտանին ու կոշիկները մի կողմ գցելով, անցավ իշխանազուհու մոտ։

IX

Փոքրիկ իշխանազուհին ապիտակ չամչիկով պատկած եր բարձերի վրա։ (Ամենքը նոր միայն գաղափար եչին)։ Երես սև մազերը խոպոպաներով կախվել եչին բարքացուն, քրտնած այտերին։ Գաբրիելը, պատանեկի բերանը՝ սև մազիկներով ծածկված շրթով, բաց եր, և նա ուշադիր նայում եր իշխան Անդրեյը մտավ անդյակը և կանգնեց կնոջ առջի, բարմացի մոտ, վորի վրա պատկած եր փոքրիկ իշխանազուհին։ Նրա փայլուն աչքերը, վոր նայում եչին մանկամիտ պարզությամբ, վախեցած ու հուզված, կանգ առան իշխան Անդրեյի վրա, առանց իրենց արտահայտությունը փոխելու։ Ծնա ձեզ բոլորիդ սիրում եմ, բայց վի՛չ-վոքին չեմ ասել, ինչու

յեմ տանջվում. ոգնեցեք ինձ, — ասում եր նրա արտահայտությունը, նա տեսնում եր ամուսնուն, բայց չեր հասկանում, թե ինչու յի յնկել իր մոտ։ Իշխան Անդրեյն անցավ քազմոցի մյուս ծայրը և համբուրեց կնոջ ճակատը։

— Հոգյակս, — ասավ նա, մի բան, որ չերբեք չեր տեղի ունեցել։ — Ատելան վոգորման և...

Փոքրիկ իշխանուհին հարցական, մանկական աչքով նշանակությամբ նայեց նրան։

Սենյակից ոգնությունն եկի ապատում, և վոչինչ, վոչինչ չեր տեսում. ուրիմն դեռ յկար, տեսում եկին նրա աչքերը, նա չզարմացավ, վոր Անդրեյը յնկել և. նա չհասկացավ, վոր նա յնկել և նրա գալուստը վոչ մի քնքշություն չբերեց նրա տանջանքներին։ Ամեն բանից սկսվեց։ Մարիա Բոգդանովնան իշխան Անդրեյին խորհուրդ տվեց դուրս գալ սենյակից։

Մանկաբարձ բժիշկը նրա մոտավ։ Իշխան Անդրեյը դուրս յեկավ և, իշխանազուսոր Մարիային հանդիպելով, կրկին մոռացավ նրան։ Նրանք սկսեցին շշուկով խոսել, բայց նրանց զրույցը ամեն րոպե ընդհատվում եր։ Նրանք սպասողական զրույցի մեջ սկսանչ եկին դնում։

— Allez, mon ami [1], — ասավ իշխանազուսոր Մարիան։

Իշխան Անդրեյը կրկին գնաց կնոջ մոտ, և հարևան սենյակում նստելով, սպասեց։ Ինչ-որ մի կին՝ վախեցած դեմքով, դուրս յեկավ փոքրիկ իշխանուհու սենյակից և, իշխան Անդրեյին տեսնելով, շփոթվեց։ Իշխան Անդրեյը ձեռներով ծածկեց յերեսը և սպասում նստեց մի քանի րոպե։ Դռան յետևից լսվեցին քայլ, անոթ կենդանական աղաղակներ։ Իշխան Անդրեյը վեր կացավ, մոտեցավ դռանը և ուզեց բաց անել այն։ Մեկը դուրս բռնեց եր։

— Չի կարելի, չի կարելի, — ասավ այնտեղից մի վախեցած ձայն։

Իշխան Անդրեյն սկսեց սենյակում յերթևեկել։ Ճիչերը դադարեցին, անցավ եկի մի քանի վայրկյան։ Հանկարծ մի սարսափելի ճիչ լսվեց. դա նրա ճիչը չեր. նա այդպես չեր ճչա — դա հասկանում սենյակից եր։ Իշխան Անդրեյը վազեց դեպի դուռը. ճայնը լռեց և այս անգամ լսվեց յերեխայի ճիչ։

«Ինչու յեն այնտեղ յերեխա բերել, մտածեց առաջին վայրկյանին իշխան Անդրեյը. «Յերեխա... ինչ յերեխա... Յերեխան ինչու համար է այդտեղ... Թե յերեխա ծնվեցավ...

Այդ ժամանակ նա հասկացավ այդ ճայնի բոլորովին ուրախության նշանակությունը։ Այդ ուշադրությունը խեղդեցին նրան և նա,

[1] Գնա, բարեկամս։

յերկու ձեռով յուսամուտի գոգին հենվելով, լաց յեղած հեկեկալով, ինչպես յայտնի են յերևոյթները։ Դուռը քացվեց, Բժիշկը, շապկի թևքերը վեր քշտած, առանց սյուբատուկի, դուրս եկավ գոգացող ձեռով, դուրս յեկավ անոյակից։ Իշխան Աղբերը ջուռ յեկավ դեպի նա, բայց բժիշկը ցրված նրան նայեց և առանց վրան մի խոսք ասելու, անցավ մատով։ Մի կին դուրս վազեց և, իշխան Աղբերին տեսնելով, ջիղիվեր կանգ առավ ընդդիմին։ Իշխան Աղբերը մտավ ինոջ անոյակը։ Փոքրիկ իշխանուհին անշունչ պառկած եր նույն գիրքով, ինչպես տեսել եր նրան Աղբերը հինգ րոպե առաջ, և չնայած անցած ժամերին ու այսերի դանդաղությանը, նրա գեղեցիկ մանկական գիծերի վրա ևս ոչինչ եր նույնը արտահայտություններ։

Ես ևս ձեզ բոլորիդ սիրում եմ և վոչ-վոքին վատ բան չեմ ուզել, բայց քանի որիք դուք ինձ, ասում եր նրա գեղեցիկ, նիհար, մեռած գիծերը։

Անոյակի անկյունում Մարիա Բոգդանովնայի գոգացող ապտակ ձեռներին ծածկ ու ծվաց մի ինչ-վոր փոքրիկ կուրծքը բռնած։

Ճերկուս ժամ հետո իշխան Աղբերը հանդարտ քայլերով մտավ հոր աստղանոցը։ Մեկուկեսին ամեն ինչ պիտանի արդեն։ Նա կանգնած եր հենց դռան մոտ, ու հենց վոր դուրը բացվեց, նա անխոս, գլուխ ու կոշտ ձեռներով պինդ գրկեց վոջոխ պարտեզը ու լաց յեղավ յերեխայի պես։

Ճերկար որ հետո կատարում եկին փոքրիկ իշխանուհու քաղաքան կարգը, և իշխան Աղբերը, նրան հրաժեշտ տալու համար, մոտեցավ դագաղին։ Դագաղումն եր նույն գիրքը, քիան փակ աչքերով։ Ամեն, ինչ արիք դուք ինձ, շարունակ ասում եր այդ գիրքը, և իշխան Աղբերն զգաց, վոր ինչ-վոր մի բան կտրվեց իր սրտում, զգաց, վոր ինքը դադարել և մի մեղք, վորը չի կարող վեչ ուզել, վեչ մոռանալ։ Նա չեր կարողանում լաց լինել։ Մեր իշխանը նույնպես մոտեցավ դագաղին և համբուրեց հարսի մոմագույն ձեռը, վոր պրկած եր մյուս ձեռի վրա։ Հարսի գիրքը ձեռնունն եր ասում եր. ես ամեն, ինչ արիք դուք ինձ, ինչու համար արիք այս բանը։ Ցեղ ձերունին, տեսնելով այդ գիրքը, յերեսը շրջից բարկացած։

Հինգ որ հետո կնքեցին փոքրիկ իշխան Նիկոլայ Աղբերյինին։ Տասամբը կզակով բռնել եր փաթաթանները, ու քահանան ապտի փետուրով մեռոն եր քսում յերեխայի գեղեցիկ կուշտ յեկած կուրծքի ձեռներին և վոտներին։

Կնքահայրը պատրաստվում էր ելնել վայր դնելուց, պարզվում պատմեց Նրան մկրտության քիչ առաջվա շուրջը և ավելց կնքամորը՝ իշխանադուստր Մարիային։ Իշխան Անդրեյը, վախենալով, թե չլինի ընդհատին խոսքին, նստել էր հարևան աթոռակում, սպասելով կատարվող խորհրդի վերջանալուն։ Նա ուրախ նայեց ընտանիքին, երբ գայլիկը դուրս բերեց Նրան, և պլեռով հավանություն տվավ, երբ գայլիկը հայտնեց, թե ամուսնացը ձգված չէր չուզվեց ջրի տակ, այլ լողաց ավազանի երեսին։

X

Ռոստովի մասնակցությունը՝ Պետիայի և Բեզուխովի միջև տեղի ունեցած մենամարտին, ծեր կոմսի ջանքերով քողարկվեց ու մոռացության մատնվեց, և Ռոստովը, վոխանակ ատելության առարկի լինելու, ինչպես ինքն էր սպասում, նշանակվեց Մոսկվայի քաղհանուր նահանգապետի սպասավոր։ Այդ պատճառով նա չկարողացավ ընտանիքի հետ գյուղ գնալ, այլ իր հետ պատանով ամբողջ ամառը Մոսկվայում Պետիային առողջացավ և Ռոստովին առանձնապես մոտիկացավ Նրան՝ ապագին համար շրջանում Պետիային հիվանդ պահված էր մոր մոտ, վորը քնքուշը ու ջերմագին սիրում էր Նրան։ Գաստավ Մորիս Իվանովիչն սիրում էր Ռոստովին՝ Նիկոլայի հետ ունեցած բարեկամությանը համար ու հաճախ պատմում էր Նրան վոլտյոր մասին։

— Այո, կոմս. Նա շատ ազնիվ և ի մաքուր սիրտ ունի,— ասում էր Նա,—մեր ապագանվածի աչքերին համար։ Առաքինությունը վազ-վազ չի սիրում. Նա ամենքին աչքը ծակում ու Դուք տասնիք, կոմս, իրավացի ազնիվ բանն էր դա Բեզուխովի կոպիտ, բայց Նիկոլայն, իրեն ազնիվ մարդ, սիրում էր Նրան և այժմ վազ մի մարդու վատ բան չի ասում Նրա մասին։ Գիտեիրդ ուրած չարաճճիությունները, վոր ինչ-վոր մի հանած էին անել Քազականի հետ, չէ վոր մեկսին էին անել։ Բայց Բեզուխովին բան չասին, իսկ Նիկոլան ամեն ինչ իր վրա առավ։ Նիկ ինչքեր չկրեց Նա։ Ասենք Նիկոլային, բայց քիչպես չնեղեցին։ Նիկ կարծում եմ այդպիսի քաջ տղաներ և հայրենիքի արժանավոր զավակներ, ինչպիսին Նա կա, շատ չեն լինել աշխարհ։ Այս ինչ բան էր—այս մենամարտը։ Արդյոք սիրտ և պատվի զգացում ունեցող այդ մարդիկ իմանալով, վոր մենամարտ վտանգ կա, կանչել այդպես մենամարտի ու խփել... Լավ էր, վոր ասվածի վոգորմաց մեզ։ Նիկ ինչքի համար։ Ինչ, մեր որերում ոչ ասեք, վոր այնքան չեն ընկնում։ Ինչ արած, վոր Նա այդպես բանդագոտ ու Նիկ համակրանում եմ, չէ ասելուց կարող էր դժոխ ասել, այն ինչ մի տղի

չարտահայտվել եւ Ցեմ ինչ, մնեռամարտի կանչից, կարծելով թե Ձեզ չի վախեցնի, վարժվեցաք իրեն պատահ եւ ինչ առարեւքյանց, ինչ զարշելիութիւնից Ցեմս պիտեմ, իմ սիրելի կոմս, զուր հատկացել էր Ձեզ այդպիսին, դրա համար էլ չեմ արտասուց սիրում եմ ձեզ համոատացնը Շատ քչերն են երան հասկանում Նա մի այնպես բարձր, կիրկնապես հոգի ունի

Ինչքա՛ Դոլոխովը տպավորվածան մի ինչպիսին հանճարեղ աստված եր Ռոստովին այնպիսի խոսքեր, որ չէրքեր երանից չեր կարելի սպասել

— Ինձ չար մարդ են համարում, չեմ այդ պիտեմ,— կրկնում եր նա,— եւ ինձ համարեն Ցեմ վաշխառնել չեմ ուզում, բայց ինչից, ասեմ սիրում եմ. բայց ասեմ որ չեմ սիրեմ, կսիրեմ այնպես, որ կյանքս կտամ, իսկ Ցատյան բոլորին կոխ կտամ, չեմ կասկածեն Ամեստարհիս Ցեմ ունեմ սիրելի, անգնահատելի մարդ, կիրկուս-կիրկի բարեկամ, պրանց քիմում եւ դու, իսկ Ցատյանների մոտ չեմ այլեւս եմ ուշադրութիւն դարձնում, նայած քե մարդն ազատակար կամ ձեռատակար են երանք Ցեմ բոլորը հարատյա քե ձեռատակար են, մանավանդ կանայք Այո, հոգիս,— շարունակում եր նա,— չեմ հանդիպել եմ սիրող, ազնիվ, մեծահոգի ազատարկանց, բայց կանանց, բացի ծանոթ ապրանքից՝ կոմսուհի քե խանութպանուհի, մինեռուչն եւ,— դեռ չեմ հանդիպել Ցեմ չեմ անել այն կիրկնային մաքրութիւնը, անձնվիրութիւնը, որ վերաբում եմ կնոջ մեջ Ցեքե զանկի ազգային մի կին, կյանքս կտայի երա համար Իսկ տեսնը...— նա արհամարհանքով շարժում ուրով,— հետաքրքրութիւնը, որ չեմ կիրկնապես ազգային կին, զանհատում եմ կյանքս, զանհատում եմ միայն երա համար, որ տեսնեմ հուչ ունեմ հանդիպել կիրկնային մի այնպիսի էյակի, որ վերաբեր, մաքրեր եւ բարձրացներ իրեն Բայց դեռ չեմ հանդիպում ոչ

— Ինչ, չեմ շատ լավ եմ հասկանում,— պատասխանում եր Ռոստովը, որը զարմում եր իր նոր բարեկամի ազգանութեան ասկ

Աշնանը Ռոստովների ընտանիքը վերադարձավ Մոսկվա Ջարդած ակզբին վերադարձավ եւ Դենիսովը ու իջևանեց Ռոստովների մոտ 1806 թվի ձմռան առաջին ամիսը, որ Նիկոլայ Ռոստովը անցրեց Մոսկվայում, ամենայնդյանիկ եւ ամենաուրախ ամիսը նրա եւ քե նրա ամբողջ ընտանիքի համար Նիկոլայն իր հետ ծնողների առաջ բերեց շատ կերտատարդներ, վերան քանի տարեկան պերսոնի ազգիկ եր, Սոնյան տասնվեց տարեկան, պետերբուրգի ծագիկ ամբողջ հրապուրանքով, նաստաշան՝ կր-

սատրիարք եր, կիսատպիկ, մերկ մանկան պես խոնդուն, մերկ ոտիկա պես դյուրիչ։

Թոռտոլներն ասեն այդ ժամանակ սանդիվել եր մի ինչ-որ սիրային մշուշոտում, ինչպես այդ լինում է այն աներազ, ուր շատ սիրագին և շատ ջահել ոտիկներ են լինում։ Թոռտոլների աունն յեկող ամեն մի յերիտասարդ, նայելով այդ ջահել, գրավյան ինչ-որ բանի (համմանորեն իրենց բանաստին) ժպտացող կուսական զեմքերին, այդ աչքուկ վառվռոցին, լանլով այդ անհանոգական, բայց սիրալիր, ամեն ինչի պատրաստ, հուսանրով լի կանացի ջահելության գրավչյան, լսելով այդ անհանոգական՝ մերկ յերաժշտության, մերկ յերգեցողության հնչյուններըր, ապրում եր սիրո պատրաստակամության և ապագայի յերջանկության նուրբ զգացումը, ինչ-որ զգում եին և Թոռտոլների ասեր յերիտասարդները։

Թոռտոլների աունն յեկող յերիտասարդների քվում առանձնապես մեկն եր Գոլոխովը, որ դուր եր յեկել քույր անպիտաններին, բացի Նատաշայից։ Գոլոխովի պատճառով նա քիչ միայն կռվեր յեղբոր հետ։ Նատաշան պնդում եր, որ Գոլոխովը շատ մարդ է, որ Բեզուխովի հետ ունեցած մենամարտում Պիեռն իրավացի յեր, իսկ Գոլոխովը՝ մեղավոր, և որ նա անպատրիկան ու տարօրինակ մարդ է։

— Ես չգիտեմ հասկանալ չեմ ուզում,—համառ ինքնասիրությամբ պնդում եր Նատաշան,—նա չեր է և զգացմունքներից զուրկ. տեսնում եմ, որ սիրում եմ քո Պիեռիտովին. նա քեզ ուղղակի խոսոր է, և ամեն ինչ, բայց և այնպես սիրում եմ նրան. ուրեմն հասկանում եմ։ Զգիտեմ ինչպես ասեմ քեզ... Նրա ամեն ինչը վոլոշ է, իսկ յես այդ չեմ սիրում Պիեռիտովին...

— Դե, Պիեռիտովը ուրիշ բան է,— պատասխանեց Նիկոլայը, զգալով ատելի, որ Գոլոխովի համեմատությամբ անգամ Պիեռիտովը վոչինչ է։—պետք է իմանալ, քե ինչ հոգու տեր է Գոլոխովը, պետք է տեսնել նրան՝ մոր հետ խոսելիս. գիտես ինչ սիրտ ունի։

— Այդ ապրելն յես չգիտեմ, բայց նրա մոտ ինձ անհարմար եմ զգում։ Իսկ դու գիտես, որ նա սիրահարվել է Սոնյայի վրա։

— Իՙնչ հիմարություն...

— Ես հավատացած եմ, այ, կտեսնես։

Նատաշայի զուշակությունը կատարվեց։ Գոլոխովը, որ չեր սիրում կանանց հասարակություն, սկսեց շատ հաճախել Թոռտոլների տունը, և այն հարցը, քե ում համար է նա գալիս, շուտով (քանի վոչ-վոքը չեր խոսում այդ մասին) պարզվեց։ Նա գա-

չէ և Սոնյայի համար ճիշ Սոնյան, քանի չէրքեք չէր համաձայնվել տալ այդ, դիտեր տակայն և ամեն անգամ կակաչի պես կարմրում էր Դոլոխովի ներկայության ժամանակ։

Դոլոխովը համառ հաշում էր Ռոստովների տանը, չէրքեք թաց չէր ընդունում այդ նախկայացությունը, ուր լինում էին երանք. համառում էր և adolescentes[1] պարտասողեցնելն Բոգնի մատ, ուր միշտ լինում էին Ռոստովները։ Նա առավելապես ուշադիր էր դեպի Սոնյան և երան նայում էր այնպես, ինչ որ միայն Սոնյան չէր դիմանում երա հայացքին տանջ կարմրելու, այլև պատով կոմսուհին ու Նատաշան կարմրում էին այդ հայացքը տեսնելով։

Անլսում էր, որ այդ ուժով, տարօրինակ մարդը դարձում էր մի ուժով ազդեցություն տակ, որը ընդել էր երա վրա այդ ներկայ, նպատի և ուրիշին սիրով ազդիկը։

Ռոստովը ինչ-որ բան էր նկատում Դոլոխովի և Սոնյայի միջև. բայց երա համար պարզ չէր, թե ինչ նոր հարաբերություններ են այդ։ «Արդեք ինչ-որ մեկի վրա սիրահարված են, մտածում էր նա Սոնյայի ու Նատաշայի մասին։ Ամեն անգամ նա իրեն այնքան էլ լավ չէր զգում Սոնյայի և Դոլոխովի ընկերության, ուստի և սկզբից առանց քիչ կարևոր։

1806 թվի աշնանից նորից սկսեցին խոսել նապոլեոնի հետ լինելիք պատերազմի մասին. այս անգամ ավելի շատ լուրեր խոսում, քան անցյալ տարի։ Ամեն ոք զորահավաք՝ յուրաքանչյուր հարկերից առաջ նորակոչ և ինձը պահեստի զինվոր։ Ամեն օր անլսում էին բանակցություններ, և Մոսկվայում խոսակցությունն միակ առարկան առաջիկա պատերազմն էր։ Ռոստովների ընտանիքի համար պատերազմի պատրաստությունների ամբողջ հետաքրքրությունը կայանում էր նրանում միայն, որ Նիկոլուշկան վոչ մի կերպ չէր համաձայնում մնալ Մոսկվայում և ապատում էր Պետերբուրգը վերջանալուն, վարպետի նրա հետ միասին, որտեղից հետո, գնդերը գնան։ Բանակ գնալու հանգամանքը վոչ միայն չէր խանգարում նրա ուրախ ժամանցին, այլ գնալ պատում էր դրան։ Ամեն նոր ժամանակի մեծ մասն անց էր կացնում անլից դուրս՝ հանդիպումներում, կերակուրներում և պարահանդեսներում։

XI

Պետյան առանձին կերպարը որը Նիկոլայը հանդես տանը, մի բան, որ վերջին ժամանակներս քիչ էր պատահում։ Դա պատանական-երազկոտ հոգի էր, որովհետև Մկրտությունից հետո,

1 Դեռահասներ

նա Դենիսովի հետ մնկնելու իր զորագնդակ։ Ճաշին կային քսան մարդ. զրանց թվում և Դոլոխովն ու Դենիսովը։

Սիրային ողջ և սիրահարական մթնոլորտը Ռոստովնների տանը յերբեք իրենց զգալ չնչին ավել աշնպիսի ուժով, ինչպես այդ տանները, երբ մի քաղցիկ յերջանկության բռնեն, տեսներ քեզ սիրել, սիրահարվիր ինքդ։ Դա յեն միայն ճշմարիտն այս աշխարհում, ձեզանից բոլորը՝ դատարկ բան և ձեվ մնիք ապատով զրազված ենք միայն զրանով, ասում եր այդ մթնոլորտը։

Նիկոլայը, ինչպես միշտ, յերկու գլուխ ձիեր տանջելով և այն էլ չխարազանալով լինել այն բոլոր տեղերում, ուր պետք է լիներ և ուր կանչել էին իրեն, տուն յեկավ հենց ճաշից առաջ։ Նրան մտավ քե չե՝ նկատեց ու զդաց տանը սիրող սիրային լարված մթնոլորտը. բայց զրանից՝ նա նկատեց մի տարօրինակ չփոթություն, վոր կար տան հատարակության անդամներից մի քանիսի մեջ։ Առանձնապես հուզված եյին Սոնյան, Դոլոխովը, պատմում էր և վոգը բնչ նատաշան։ Նիկոլայը հասկացավ, վոր նախ քան ճաշը բնչ-վոր բան և պատահել Սոնյայի ու Դոլոխովի մեջ, և նա, իրեն հատուկ արտացայտությամբ, ճաշի ժամանակն շատ մեզմ ու զգուշ եր վարվում նրանց հետ։ Հենց այդ յերեկո, տանելի յերբորդ ողջ, Դոլոխովը (պարզ ուսուցչի) մոտ պետք է լիներ այն պարահանդեսներից մեկը, վոր տեղերին սարքում եր նա իր բոլոր ազգակցականների ու ազգակցուհիների համար։

— Նիկոլենկա, դուս գալիս յես Բոգդի մոտ ձմեռում եմ, աչքի,—ասավ նատաշան յեղբորը—նա առանձնապես խնդրում է քեզ. Վասիլի Դմիտրիչն էլ (Դենիսովը) և գալիս։

— Ո՞ւղ՝ չեմ գնա յես կոմսուհու խ՛րատանոցի,—ասավ Դենիսովը, վոր Ռոստովների տանը հանդգնով իրեն ձևացնում եր նատաշայի տատա,—պատրաստ եմ pas de châle[1] պարելու։

— Ձեզնից կարոգանում են Ակխատովներին խոսք եմ տվել. Ձրանից մոտ յերեկույթ կա,—ասավ Նիկոլայը—Խնդրեմ....—պիտեց նա Դոլոխովին։ Ու հենց հարցրեց քե չե, զդաց, վոր այդ բանը չպետք է հարցներ։

— Այո, գնանք...—ասաև ու բարկացած պատասխանեց Դոլոխովը, նայելով Սոնյային ու հոնքերը կիտելով, և ճիշտ այն հայացքով, վորով ակումբի ճաշին նայում եր Պիեռին, կրկին նայեց Նիկոլային։ «Այստեղ մի բան կա», մտածեց Նիկոլայը, ու նյ ավելի համոզվեց իր յենթադրության մեջ, յերբ Դոլոխովը ճաշից հետո խնդրեց նրան մնկնեց։ Նիկոլայը կանչեց նատաշային և հարցրեց.—Ինչ կա։

---

1 Շալով պար։

— Ձեռ հանց քեզ եկի վրդովում,—ասավ Նատաշան, դուրս վազելով նրա առաջ։—Ձեռ ասում եկի, որ չկիր հավատում,—հոգեթափան ձայնով ասավ նա,—նա Սոնյային առաջարկություն արավ։

Վրդովան էլ Նիկոլայն այդ ժամանակամիջոցում քիչ էր գրագիտում Սոնյայով, բայց կերը այդ խոսքերը լսեց, կարծես մի իշխող բան ոտիկից սրտից։ Գալոխով հագավ և մի քանի կոճակով վայլուն գուլպ եր անոթիս ու վազ Սոնյայի համար։ Պատասխան կսպասեհս և դրսի սենյակից անակնկալից նրան չգնաց եր մնջմնել։ Ուսան և կերը Նիկոլայը լսեց այդ, նրա առաջին զգացումը կատարելության եր Սոնյայի դեմ։ Նա պատրաստվում եր ասելու.—«Ինչ չատ լավ. պետք և մոռանալ մանկական խոստումները և առաջարկությունն ընդունելը. բայց նա դեռ չկարողացավ այդ ասել...

— Բայց կարող ևս չկրնամկալ. Սոնյան մնջմնց. քոլորովին մնջմնց,—շարունակեց Նատաշան։—Նա ասավ, որ ուրիշին և սիրում,—ավելացրեց Նատաշան վերջը ինչ լռելուց հետո։

«Այո, այլ կերպ ևչ չեր կարող վարվել իմ Սոնյան», մտածեց Նիկոլայը։

— Վրդովան էլ մայրիկը խնդրեց, նա մնջմնց. և չես պիտի, չնմն Սոնյան մի քանի ասավ, էլ իր խոսքը չի փոխի...

— Ուկ մայրիկը նրան խնդրեց,—հանդիմանանքով ասավ Նիկոլայը։

— Այժ,—ասավ Նատաշան։—Բայց Նիկոլենկա, մի բարկանաս. չես պիտի, որ դու նրա հետ չես ամուսնանաս։ Ձես պիտի, այդ ասված և իմանում, քեռ ինչ, բայց չես հաստատ պիտի, որ դու նրա հետ չես ամուսնանաս։

— Ա՛հ, դու բոլորովին էլ բան չգիտես,—ասավ Նիկոլայը,—բայց չես պետք և նրա հետ խոսես. Ի՞նչ հիանալի ազջիկ և այդ Սոնյան,—ավելացրեց նա մտածում։

— Նա այնպես հիանալի ազջիկ և։ Ես նրան կուզարկեմ քեզ մոտ։ Ձեվ Նատաշան, կերպարը համբուրելով, դուրս վազեց։

Մի բանի անց՝ Նիկոլայ մտավ Սոնյան՝ վախեցած ու մնդամոր տեսքով։ Նիկոլայը մտցավ նրան և համբուրեց նրա ձեռքը։ Դա առաջին անգամն եր, որ նրանք, Նիկոլայը Մոսկվայում գտնվելու միջոցին, կերես առ կերես խոսում եյին իրանց սիրո մասին։

— Sophie,—ասավ Նիկոլայն սկզբում ամաչելով և ապա ավելի ու ավելի համարձակ,—կնմն դուք իսկապես ուզում եք հրաժարվել ինչ միայն այդպիսի փոյլուն, հարմար դուրյից. բայց նա աքանչելի, ազնիվ մարդ և... Նա իմ բարեկամն և...

Սոնյան ընդհատեց նրան.

— Ճիշտ պրծնեն մեր ժողովրդի,— ասավ նա չարաչար։

— Ներեցե՛ք հրաժարվել եք ինձ համար, ապա վախենամ, վոր ինձ...

Սոնյան կրկին ընդհատեց նրան։ Նա ապերասպին յերկյուղած հայացքով նայեց Նիկոլային։

— Nicolas, այդպիսի բան մի ասեք ինձ,— ասավ նա։

— Ձե՛ն, պետք է ասեմ։ Դուքն իմ կոզմից պա suffisance[1] է, բայց ավելի յավ է ասել։ Ներե՛ք դուք մեր ժողովրդի համար, ասած յես պետք է ասեմ ձեզ ամբողջ ճշմարտությունը։ Ձե՛ն ձեզ սիրում եմ, յես կարծում եմ ամենից ավելի...

— Դա յել ինձ հերիք է,— բռնկվելով ասավ Սոնյան։

— Վերջ. բայց յես հազար անգամ սիրահարվել եմ և այսուհետև յել սիրահարվելու յեմ, քանի վոչ-վոքի վերաբերմամբ բարեկամությանս, վատահությանս և սիրո այնպիսի զգացումներ չեմ ունեցել, ինչպես զեպի ձեզ։ Հետո, յես յերիտասարդ եմ։ Maman այդ բանը չի ցանկանում։ Ինձ, ճիշտն ասած, յես վոչինչ յել չեմ խոստանում։ Ձեվ խնդրում եմ մոռանալ Դոլոխովի առաջարկությանն մասին,— ասավ նա զժվարությամբ արտասանելով բարեկամի ազգանունը։

— Այդ բանն ինձ մի ասեք։ Ձե՛ն վոչինչ չեմ ուզում։ Ձե՛ն ձեզ սիրում եմ, ինչպես յեղբոր, ու միշտ յել պիտի սիրեմ. ուրիշ վոչ մի բան հարկավոր չի ինձ։

— Դուք հրեշտակ եք. յես ձեզ ապրանք չեմ, և վախենում եմ քե խարեմ ձեզ։

Նիկոլայը նորից համբուրեց նրա ձեռքը։

XII

Մոսկվայում ամենաուրախ պարահանդեսները լինում էին Բոզդի մոտ։ Դա վկայում էին մայրերը, նայելով իրենց adolescentes[2], վոր պարում էին հենց նոր սովորած պա-ն. այդ մասին վկայում էին և իրենք adolescentes և adolescents[3], վոր պարում էին մինչ ուշ-քիափուքյան ատեիճան։ Այդ բանն ասում էին և հատկապես ապիկներն ու յերիտասարդները, վոր այցելում էին այդ պարահանդեսները, արժանացնելով նրանց իրենց ուշադրությամբ և մինուրյն ժամանակ նրանց մեջ գտնելով ամենալավ ուրախությունը։ Այդ խոկ տարին այդ պարահանդեսների

---

[1] Ինքնավստահություն։

[2] Դեռահասներին։

[3] Դեռահաս ագիկներն ու ագռանները։

ընտրելով յարկիս ամառանոցիկս տեղի ունեցաւ։ Երկու սիրուհիներ Վոլշակով իշխանազուսանելը գնացած և ամուսնացած, ու պրուսով էլ ամեն տարուան պատահանդէսներին հաճախին։ Այդ պատահանդէսներ առանձնահատուկ կողմն այն եր, որ այդտեղ չկար մէջ տեղ, մէջ սիրուհի։ Այդտեղ եր միայն գնուոտրի ձեռն քնքոյշ քայլով, արմիատի կռնոններով վառնները քաջքաջացնող, բալենդոյի խոզելը, որ դասերի տաս եր ընդունում բոլոր հյուրերից. այդ պատահանդէսներին մյուս աչքի ընկնող հատկութիւնն էլ այն եր, որ այդտեղ դալիս եղեն միայն երեսները, ովքեր ուզում եղեն պարել և ուրախանալ, ինչպես ցանկանում են այդ 12 և 14 տարեկան ազնիկները՝ առանց անգամ յարկիս դրնատներ հագած Բոլորը, հագուստեղէնս բացառութեամբ, լաւն եղեն նամ քեմաւ եղեն լաւ. ամենեւ խանգարող եղեն մարուհի բոլորը և ամենեւ եղեն վառում երեսից աչքերը։ Երբեմն լաւագոյն աղախնուհիները, վերջացրած ամենալավը նատալեն եր, որ աչքի յար ընկնում իր հագնելի ձևերով,—պարում եղեն միևնոյն անգամ pas de chêle[1] բայց այս վերջին պարահանդէսին պարում եղեն միայն krontofiler[2] և mêgllofiler[3] և նորամուտ մարդկանց Բոլորը պարի դադարի վարձել եր բնազանցի առաջը, և պարահանդէսը շատ հաճոյ անցաւ, ինչպես առում եղեն բոլոր հայերն շատ սիրուն ազնիկներ, և հռատոնցների ազնիկներին ամենալավներից եղեն։ Երեկը յարկիս մէջ առանձնական յարկանիկ և ուրախ եղեն։ Այդ յարկիս Սոնյան՝ հարստացած Գոլոխովի որոշ առաջարկութեամբ, իր մերժումով և Նիկոլայի հետ ունեցած բացատրութեամբ, գնաց տանը պատմում եր խնդութեամբ, քանի չատով ապատուհի ազնիկն մազերի առանդուածքը վերջացնելու, իսկ այժմ ամբողջովին ցնծում եր ուրախութեամբ։

Նատաշան, որ պակաս չեր հարստանում երեսով, որ առաջին անգամ յարկիս դրնատ և հագել մի խոհական պատահանդիսում, իրեն ամենի յարգանիկ եր դգում։ Երեկը յարկուան ել հագել եղեն սպիտակ կիսեղի դրնատներ՝ վարդագոյն մանուածքով պարզարդած։

Նատաշան պարահանդես յարկած առաջին իսկ րոպեից իրեն սիրահարված դգաց։ Նա սիրահարված չեր մեկի վրա առանձնապես, այլ սիրահարված եր բոլորի վրա։ Այդ բոլորին ուզում եր նուաճել, երես վրա յոր սիրահարվում եր։

— Ա՛խ, ինչ լաւ է,—շարունակ առում եր նա Սոնյային։

---

1. Շալով պար։
2. Հռատոնցական պար։
3. Անգլիական պար։

Նիկոլայն ու Դենիսովը անց ու դարձ էլին անում դահլիճնեբում, սիրալիր և հոգատարության հայացք նետելով պարողների վրա։

— Ի՞նչ լավիկն ես դեղնցկուհի չես պատնաչու,—ասավ Դենիսովը։

— Ո՞վ։

— Կոմտեսի նատաշան,—պատասխանեց Դենիսովը։—Ճակ ինչպես էլ պարի՛ս է, բնչ նազանք ունի,—վոքը լինչ լանուց հետո կրկին ասավ նա։

— Դե, ձեռ մասին ես ասում։

— Ես քուչի՛կի մասին,—բարկացած բացականչեց Դենիսովը։ Ռոստովը քմծիծաղ տվեց։

— Mon cher comte, vous êtes l'un de mes meilleurs écoliers, il faut que vous dansiez,—ասավ վոքրամարմին Բազիլը, Նիկոլային մոտենալով.— Voyez, combien de jolies demoiselles[1].

Նա նույն խնդիրքով գիմեց և Դենիսովին, վոր նույնպես իր հետևին աշակերտեն էր։

— Non, mon cher, je fe'ai tapisse'ie[2],— ասավ Դենիսովը։— Մըքեն չեք հիշում, քե վոտքս անշնորհք էլի ոտոմում չես ձեզ պատճո՛իլ...

— Ո՛, վնչ,—նրան մխիթարելու համար վրաբկոտ ասավ Բազիլը։—Դուք միայն անուշադիր եղիք, բայց ընդունակություններ ունեիք, այն, դուք ընդունակություններ ունեիք։

Նորից նվագները նորոտեցան մաղուրկան։ Նիկոլայը չկարողացավ մերժել Բազիլին և հրավիրեց Սոնյային։ Դենիսովը նստեց պատուհանի մոտ և, իր քրքին հենված, վառով չափ գարկելով, մի ինչ-վոր ուրախ բան իր պատմում և ծիծաղեցնում պատավ կանանց, միաժամանակ նայելով պարող Նատաշային։ Բազիլը առաջին պարի զուգը կատարեց Նատաշայի հետ[3] իր պարծանքի և լավագույն աշակերտուհու հետ։ Վոտները մեջտ ու քնքուշ չորժելով Բազիլն առաջինը սկսում գահլիճի յերկարությամբ, ամաչկոտ, բայց քաջալերն ուշադիր շոկոց Նատաշայի հետ։ Դենիսովին աչքը չեր հեռացնում Նատաշայից և քրտովը չափ չեր գարկում մի սենյակի տեսքով, վոր պարզ ասում եր, քե ինքը չի պարում վոչ այն պատճառով, վոր չի կարողանում, այլ այն պատճառով, վոր չի ցանկանում պարել։

Գարի հնարին նա կանչեց կոզքով անցնող Ռոստովին։

---

[1] Միրելի հոմա, դուք իմ լավագույն աշակերտներից եք։ Դուք պետք է պարեք։ Նայեցեք, ինչքան սիրուն պզտիկներ կան։

[2] Վոչ, սիրելիս, չես կարող պատի մոտ

— Դա քոյոզ՛ոլին այն չէ, — ասավ Նատ — Մբքա դա լինական մատուբիա չեն Բայց պետք է ասել՝ չատ լավ է պատ՛ուհմ

Իմանալով, որ Դենիսովը Լինատատանում անզամ հանձակվել է լինական մատուբիա պարելու ճարտարուքյամբ, Նիկոլայը մոտ մտավ Նատաշային

— Դնա Դենիսովին հրամիրի՝ Ա՛յ պարուհմ Ես Հրաշալի, — ասավ Նատ

Ենթը հնրքը կրկին Նատաշային հասավ, նա վեր կացավ և իր բանաստեղծ կոչինների, ամաչելով մինչև դահլիճի միջով վազեց դնալի այն անկյունը, ուր նստած էր Դենիսովը Նատաշան անհանգստ էր, որ բոլորը իրեն են նայում ու ապատուհմ Նիկոլայը տեսնհմ էր, որ Դենիսովն ու Նատաշան, ժպտալով վիճհմ էին, և Դենիսովը հրամարվհմ էր, բայց ուրախ ժպտհմ նա մոտ վազեց

— Խնդրհմ եմ, Վասիլի Դմիտրիչ, — ասհմ էր Նատաշան, — դնանք, խնդրհմ եմ

— Ո՛հ, քոզիը, կամաուհի, — ասհմ էր Դենիսովը

— Ինչ, լավ, Վասիլ, վենը կաց, — ասավ Նիկոլայը

— Կաղ՛ձես կատվի յեկը համոզհմ, — հանդգնով վրա բերեց Դենիսովը

— Ամրողջ յերեկան կերգհմ ձեզ համար, — ասավ Նատաշան

— Կախարդ, քնչ ուզենա կանի ինձ, — ասավ Դենիսովը և իսուքն արձակեց

Նա դուրս յեկավ աքոռների յետևից, բռնեց պարքնհիրուհու ձեռը, դլուխը բարձրացրեց և մի վոտը յետ գնհլով, ինչպես անում են պարուհնները, տակի յեր սպասում Միայն ձիու վրա և մատուբիայի ժամանակ չեր յերևում Դենիսովի փոքրիկ հասակը, և նա իսկապես ներկայանում էր իրրև մի աշնպիսի կտրիճ, որը պիսին հենց ինքը յերևակայում էր իրեն Ճակատն ակնբուեն պետ՝ նա կոպրանց, հպարհական ու հանդգնով նայեց պարքնհիրուհուհուն, հանկարծ մի վոտով խրխնց հատակին և գնդակի պես ժուռ յեկավ անցից ու սլացավ շրջագծի յերկարուքյամբ, հետը տանելով պարքնհիրուհուհուն Նա մի վոտի վրա անձայն անցավ դահլիճի կեսը ու, թվում էր, քիե չի տեսնում առջևը դրված աքոռներն և ուղղակի պատում էր նրանց կողմը. բայց հանկարծ, խրխնցները շրխկացնելով և վոտները չռելով, նա կանգ էր առնում կրունկների վրա, մի վայրկյան մնում էր այդպես, խրխնցները չխկացնելով, վոտները դոփում էր միևնույն տեղը, արագ պտտվում էր դարձյալ և, ձախ վոտը աշխին խփելով, վերսահին պատում էր շրջագծով Նատաշան հասկացավ, քիե նա ինչ և մատիր անելու, և չխմանալով ինչպես, հետևում և հանձնվում էր նրան Դենիսովը նրան

պատասխանեց նրան, մերթ ձախ ձեռով, մերթ ծունկին զարկով, մանր ու տափակ նրան իր շուրջը և կրկին ծուլ լինելով, առաջ եր վազում այնպես արբնքից, կարծես մատիրը եր առանց չունչ առնելու, վազելավազ անցնել բոլոր անդյակները. մերթ էլ՝ հանկարծ կանգ եր առնում նորից և կրկին անսպասելի ծունկին զարկում։ Ձերը Դենիսովը ընկերուհուն հարցուփորձն աչքից առաջ պատկերով, իրանը չրխկացրնց ու զուռա խոնարհնց նրա առաջ, նստաչան նուչնիկ զուռա չտվնց։ Նա տարակուսանքով ու ժպտալով աչքերը հառնց Դենիսովի դեմքին, ձևանալով կարծես քիե նրան չի ճանաչում։

— Սա ինչ բան է, — ասավ Նատաշան։

Ընտյան վոր Ռոզնին այդ մազուրկան չեր համարում իսկական մազուրկա, բայց բոլորը հիացած եյին Դենիսովի ճարտարությամբ. չարունակ նրան եյին պարի հրավիրում, իսկ ծերուներնեը ժպտալով ակնոցին խոսել Լեհաստանի և հին կյոանեյի ժամանակների մասին։ Դենիսովը մազուրկայից կարմրած, քրտինքը քաշկինակով սրբելով, նստեց Նատաշայի մոտ և պատահանդեսի ամբողջ ընթացքում չհեռացավ նրանից։

XIII

Դրանից յերկու որ հետո Ռոստովը Դոլոխովին չտեսավ մինչ իրենց մոտ և վոչ էլ իր տանը։ Ծերերը որը նրանից մի գրություն ստացավ։

«Վաղվընեան կես ացյա մատիրը չեմ ձեր տունը գալու՝ քնի հայտնի պատճառներով, և գնում եմ բանակ, ուստի այս յերեկո ընկերներիս տալիս եմ հրաժեշտի խնճույքը — յեկ Անգլիական հյուրանոցը։

Նշանակված որը, յերեկոյան ժամը 10-ին, Ռոստովը քաղաքից, ուր գնվում եր յուրայիններին և Դենիսովի հետ միասին, յեկավ Անգլիական հյուրանոցը։ Նրան խնդուչ առաջնորդեցին հյուրանոցի լավագույն անդյակը, վոր այդ պիչերվա համար վարձել եր Դոլոխովը։ Գաան մարդ լսեր եյին անգանի ջուրը, վորի ասլին, յերկու մոմի արանքում նստել եր Դոլոխովը։ Սեղանի վրա գրված եյին քգիապրանեներ ու վոսկի. Դոլոխովը խաղ եր գցում։ Սոնյայի մերժումից հետո՝ Նիկոլայը գեռ չեր հանդիպել Դոլոխովին, ուստի և մի քիչ անհարմարություն եր զգում, յերբ մոտենում եր, քան ինչպես պիտի հանդիպեին իրար։

Դոլոխովի պայծառ աչքը հայացքը Ռոստովին զեմավոլնց գեռ դռան մոտ. կարծես նա վազուց սպասում եր Նիկոլային։

— Ծերկար ժամանակ իրար չենք տեսել, — ասավ նա, — չնորհակալ եմ, վոր յեկար։ Ա՛յ, չուտով կվերջացնեմ, կգա և Բյուշկան իր խմբով։

— Ձեռ ձեր տունը գնացեք, — ասավ Ռոստովը կատարելով Դոլոխովը չդադարեցնելու նրանց։

— Կարող ես խոսքին մասնակցել, — ասավ նա։

Ռոստովը այդ րոպեին հիշեց այն տարօրինակ խոստումը, որը մի անգամ ստանձնել էր Դոլոխովի հետ որևէ հարմար կարգ ին խոզալ միմյանց հետ մենամարտի ասավ այն ժամանակ Դոլոխովը։

— Դուրն վաղենամ ես ինձ հետ խոզալ, — ասավ այժմ Դոլոխովը, կարծես զուշակելով Ռոստովի միտքը, ու ժպտաց։

Նրա ժպտի մեջ Ռոստովը նկատեց նրա այն տրամադրությունը, որը ստեղծ ակումբի ճաշկերույթի միջոցին և ստեղծում էր ընդհանրապես այն ժամանակները, երբ կարծես ստորյա իյոնքից ձանձրացած, Դոլոխովը անհրաժեշտություն էր զգում մի վտանգ ստորբնակ, մեծ մասամբ բիրտ արարքով ազատվել պրանից։

Ռոստովը անհամարատություն զգաց. նա մոքում վորոնում ու չկր զտնում մի կատակ, վորով պատասխաներ Դոլոխովի խոսքերին։ Բայց միևնչ պատասխանում եր ստեղ Դոլոխովը ուղիղ Ռոստովի դեմքին նայելով, զանդատ և ընդմիջումներով, աշխատելով վոչ ամենքը կարող եչին լսել, ասավ նրան.

— Հիշում ես, մի անգամ իրար հետ խոսում եչինք խաղի մասին... քո հիմար և այն մարդը, վոր քանակի համար և խաղում. պետք և խոզալ ստենալու հատատա համարձակով, իսկ ես կամենում եմ քանաս վորձել։

«Փորձել քանակը, քո խոզալ ստենալու հատատա համարձակով, մտածեց Ռոստովը։

— Բայց ավելի լավ և չխոզաս, — ավելացրեց նա և խոզալիքները անգամին զարկելով, ասավ. — Բանկ, պարոններ։

Փոքր մատ քաշելով Դոլոխովը պատրաստվեց խոզալ։ Ռոստովը նստեց նրա կոզքին և սկզբում չխոզաց։ Դոլոխովը միրք ընդ միրք նայում եր նրան։

— Չը՛, չես խոզում, — հարցրեց նա Ռոստովին։

Ցնվ ատրարնական բան, Նիկոլայը ցանկանում զգաց խոզալ վերցնել, վոչ գնել ու խոզալ։

— Բայց մատս վոչ չկա, — ասավ Ռոստովը։

— Վաչինչ, քեզ կհավատամ։

Ռոստովը հինդ ռուբլի զրավ և սանուլ ավելց. նորից զրավ և կրկին սանուլ ավելց։ Դոլոխովը իրար կետևից ասաց խոզ ատրավ։

— Պարոններ, — ասավ նա վոքր ինչ հետո, — խնդրում եմ զրամը գնել խոզալիքների վրա, այլապես հաշիվները կխառնեմ։

Ծառայողներից մեկը նկատեց, վոր նա հուչ ունի, քև իրանն կտրելի չի հավատալ։

— Համաձայն կարելի չեմ, բայց վախենում եմ շփոթվել. խընդրում եմ պրոմը դնել խաղաքիզիների վրա, — պատասխանեց Դոլոխովը. — Դու մի քաշվիր, մենք քեզ հետ հաշիվ կտեսնենք, — ավելացրեց նա, Րոստովին դառնալով.

Ապը շարունակվեց. Հաքին անընդհատ շահում էր մոտուցում.

Րոստովը բոլոր խաղերը տանում էր տալիս. Նրա հաշվին գըրվել էր արդեն մոտ ութ հարյուր ռուբլի. Նա ուզում էր մի խաղաքիզի վրա դրել ութ հարյուր ռուբլի, բայց այն ժամանակ, երբ նրան շահային մատուցին, նա միտքը փոխեց և դրեց կրկին սովորական գումարը՝ քսան ռուբլի.

— Քեզ, — ասավ Դոլոխովը, քեռև քվում էր, քե նա չեր նայում Րոստովին, — շուտով յեռ կրնկես. Ուրիշին տալիս եմ, իսկ քեզ խփում եմ միայն վախենում եմ ինձանից, — կրկնեց նա.

Րոստովը հնազանդվեց. Քարից դրած 800-ը և անկյունը պատած յոթնոց ախիռը, որ հատակից վերցրեց, դրեց անգանի վրա. Հետո նա լավ եր հիշում այդ քուզիը. Եոթնոց ախիռը գնեցավ, նա կավճով, նրա վրա կլոր, ուղիղ քվերով դրեց՝ 800, իամեց մատուցած բաժակը, ժպտաց Դոլոխովի խոսքերի վրա և, տրի քրքոցով յոթնոցին ապատեցով, սկսեց նայել Դոլոխովի ձեռներին, վորոնցով նա բռնել եր խաղաքիզիների կապը. Այդ յոթնոցը տանելը կամ տանուլ տալը մեծ նշանակություն ուներ Րոստովի համար. Անցած շարքի կիրակի որը կոմս Իլյա Անդրեյիչը վորոշել եր 2000 ռուբլի, և նա, վոր յերբեք չեր սրբում գրամական դժվարություններին մասին խոսել, Նիկոլային ասավ, վոր այդ փողը վերցնեն և յիրենց միջից տայիս, ուսաի և նա վոչինչ խնդրից, այս անգամ խնդրեց ծախանչ Նիկոլային տալ, վոր իր համար գոնե յերկու շաբաթ և վոր այդ իրավ ի տալիս մինչև գարուն փող չվերցնեն. Հիմա այդ գրամից մնացել եր 1200 ռուբլի. Ուրեմն յոթնոց տվիլը վեց միայն 1600 ռուբլի տարվել եր նշանակում, այլև նա՝ Նիկոլային անհրաժեշտությունից առիթված պակաս և գրեթե տված խոսքը. Նա սրտագող նայում եր Դոլոխովի ձեռներին ու մտածում. «Ինչ, շուտ արա, տուր ինձ այդ խաղաքիզը, յես գլխակից վերցնեմ, գնամ տուն Դենիսովի, Նատաշայի և Սոնյայի հետ ընթրելու և այսուհետև հավանաբար ձեռս քուզի չեմ առնի այլևս». Այդ րոպեին նա հիշեց իր ընտանեկան կյանքը, իր հանդաքները Պետյայի հետ, իր զրույցները՝ Սոնյայի հետ, գուսաները՝ Նատաշայի, պիհեռը հոր հետ և մինչև անգամ հանգիստ անկողինը Փոկրովկի փողոցի տանը. և այդ ամենն այնպիսի ուժով, որով ու այն-

պիտի հրապարակի պատկերացման նրանն, վոր կարծես այդ քաղաքը վաղուց անցած կորած և չգիտնամոված ճանապարհների նրա նա չէր կարող ճանաչակալել, վոր անձրևը պատահականությունը յոթնոցին տեսնելը այդ կողմի փոխարեն քնելիներ ձախ կողմը և դրա նոսր գրկելը իրենն բայց այդ նոր միայն հասկացված, նոր միայն պարզված ճանապարհներից և նեռներ իրենն պետևս անձանոթ ու անտոսղ գիմաստասիրյան գիրկը։ Այդ չէր կարող լինել. բայց նա այնուամենայնիվ նախապես արտով պատում էր Դոլոխովի ձեռնների ցոլմունքներին։ Այդ լայնատակը, կարմրագույն ձեռները, վոր ունեց մազոտ լինելը ճանաչում էր շապկի տակից, ցած գրին խաղաթղթերի կոտը և մերկրին մատուցած բաժակին ու ձեռամարգը։

— Ուրեմն չես վախենում ինձ հետ խաղալ,— կրկնեց Դոլոխովը և, կարծես մի ուրախ բան պատմելու համար, խաղաթղթերը վոր գրավ, հենվեց սեղանի քիմկուներին և պատրաստ, ժպտալով սկսեց պատմել։

— Այո, պարոններ, ինձ ասին, վոր Մոսկվայում լուր և տարածվել, իբր ես կեղծ շուլեր[1] եմ, ուստի խորհուրդ կտամ ձեզ ինձ հետ պրակ չինելը։

— Թե շարունակիր,— ասավ Բեզուխովը։

— Ո՛հ, Մոսկվայի բամբասանքներ,— ասավ Դոլոխովը և, ժպտալով, խաղաթղթերը ձեռն առավ։

— Ամանդա,— քիչ հետո գոռաց Բեզուխովը, ձեռները մազերին տանելով։ Այդ չոքիացը, վոր հարկավոր էր լրանն, հենց կապի չբռնվելու էր։ Նա առանուշ ավելց ավելին, քան կարող էր վճարել։

— Բայց դու չառ առաջ մի գնա,— ասավ Դոլոխովը, աչքի պոչով Բեզուխովին նայելով, և խազը շարունակեց։

XIV

Ծամ ու կես հետո խաղացողների մեծ մասն արդեն հանաքով էր նայում իր խաղին։

Ամրողջ խաղը կենտրոնացած էր մենակ Բեզուխովի շուրջը. 1600 ռուբլու փոխարեն նրա հաշվին գրված էր քիվերի մի կարկատ շարան, վոր նա հաշվում էր մինչև ռուբլը հաղար, վորը սակայն, ինչպես կենթադրում էր նա ազատ կերպով, հասել էր արդեն 15 հազարի։ Բակատևա, նրա հաշվին գրված գումարը քսան հազարից ավելի էր արդեն։ Դոլոխովը այլևս վոչ լուում էր, վոչ էլ պատասխանում նրան։ Նա հետևում էր Բեզուխովի ձեռների յուրաքանչյուր շարժումին և կերևում քուչկին նայում Բեզուխովի հաշվին գրված քիվերին։ Նա վճռել էր խազը շարունակել, մինչև վոր

[1] Քչի խաղում խաբեբայի անուն։

պրված քվերը կճանաչեն քառասուն յերկաթ հազարը։ Այդ քիվը նա ընտրել էր նրա համար, վորովհետև գքառասուն յերկաթը կապ-մուկ էր իր՝ Դոլոխովի և Սոնյայի տարիքի գումարը։ Ռոստովը, գլուխը ձեռներին հենած նստել էր գրառած, գինուտ և խաղա-քվքերով լիքը սեղանի առջև։ Մի ատենով ապամորուքյուն չէր հեռանում նրանից. դա Դոլոխովի լայնսակը, կատարյալ ու մա-դոտ ձեռներն էին։ Այդ ձեռները, վորոնց Ռոստովը և՛ սիրում էր, և՛ ատում, նրան ստիպել էին իրենց իշխանությանն ան-կել։

«Վեց հարյուր ռուբլի, ուստը, անկյունը, իննոցը... անհնարին է յետ բերել... և ինչքան ուրախ կլինեի ատելը... Վալետը քցել... գա յել անկարելի չե... Ճիշ ինչու համար ե նա այդպես վարվում ինձ հետ, մտածում էր Ռոստովը։ Ներքևում նա մեծ գումար էր դնում, բայց Դոլոխովը հրաժարվում էր քարդից տալուց և ինքն էր գումար նշանակում։ Նիկոլայը նրան հետևանքներով մերթ ապա-քում էր ատածուն, ինչպես ապրիլ էր ճակատամարտի դաշտում։ Ամբողջովին կամքի վրա, մերթ գուշակում էր, քե այն խազա-քաղքը, վորն առաջինը կբռնկնի իր ձեռը սեղանի ատակի ծալված քղքերի կուտակից, հենց այդ կփրկի իրեն. մերթ հաշվելուց, քե վորքան կապիչ կա նրա բանկոնի վրա, ուզում էր այնտեղի՛ց քաղքը քցել. մերթ էլ ոգնությունն հայցողի պես նայում էր մյուս խազընկերներին. մերթ ուշադրությամբ զիտում էր Դոլո-խովի սուր գնդերը և ջանում հասկանալ, քե ինչ է կատարվում Դոլոխովի հետ։

«Ես վոր նա լավ զիտի, քե ինչ նշանակություն ունի ինձ համար այս անգամ տարվելը։ Մեքե նա իմ կորուստն է ցան-կանում, ես վոր նա բարեկամ է յեղել ինձ, ես վոր յես սիրել եմ նրան... Բայց նա յել մեզավոր չի. նա քինչ անի, վոր բախտը բերում է. յես նույնպես մեզավոր չեմ, ասում էր նա ինքն իրեն. «Ճիշ մի վատ քան չեմ արել։ Մեքե յես ապաներ, վիրավոր-վել համ չարքը եմ ցանկացել վորևե մեկին։ Ուրեմն ինչու. հա-մար և այս ստոկոի զժբախտությունը, Ճիշ յերբ սկսվեց այն։ Դեռ քիչ առաջ յես այս սեղանին մոտեցա հարյուր ռուբլի առ-նելու մտքով, վոր մորս անվանակոչությանն համար այն արկղիկը գնեմ ու տուն գնամ։ Ճիշ վորքան յերջանիկ եյի, վորքան ազատ, ուրախ։ Ճիշ այն ժամանակ յես չեյի հասկանում, քե վորքան յերջանիկ եյի։ Ճիշ յերբ վերջացավ այդ, և յերբ սկսվեց այս նոր, տարօրինակ դրությունը։ Ինչքի՞ ես ազատակրի զգում այս փոփո-խությունը։ Ճես հենց այսպես էլ նստած եյի այս սեղանի մոտ, այսպես էլ ընտրում ու առաջ եյի քաշում խազաքղքերը, և նա-յում եյի այս լայնսակը, ճարպիկ ձեռներին։ Բայց յերբ կատար-

վից այդ, և ինչ կատարվեց։ Ճիշտ առողջ եմ, ուժեղ, և պարձյալ նույնն եմ ու նույն տեղը։ Չէ՞. դա անկարելի չեր։ Բնության այս բոլորը վոչնչով էլ չվնասված։

Նա կարծեց եր, ամրողջովին քրտնել, չնայած վոր անձյակը սաստ չեր։ Ուզեց դեմքը և՛ սուկալի չեր և՛ վոգորմելի, մանավանդ այդ պատճառով, վոր հանդիստ չերևալու ապարդյուն ջանք եր թափում։

Հաշիվը հասավ ճակատագրական քիվին՝ քառասուն չերեք հազարի։ Ուռասովը մի քուդի եր պատրաստել, վորը պետք և չրտնեսկիր խազը չերեք հազար ռուբլով, չերբ Դոլոխովը քղքնելի կապը խզեց անպատճառ, մի կոպեկ պրամ այն և, կամքը վերջնելով, սկսեց իր պարզ ու հաստատ ձեռագրով, կամքեը կատրելով, շտապ հաշիվ Ուռասովի պատքերը։

— Ե՛հ, պարոններ, ընքերքելու ժամանակ եւ Ահա և գնչուներքը։

Խանգամս արդեն նեղա նչին մտել և իրենց գնչուական առոգանությամբ խոսում նչին ինչ-վոր սև տղամարդիկ ու կանայք։ Նիկոլայը հանկանում՝ եր, վոր ամեն ինչ վերջացած և, բայց անտարբեր ձայնով ասավ.

— Հը՛, ու չեռ խազում։ Դուք չեռ մի փառավոր քուդի եմ պատրաստել։ — Կարծես նրան ամենից ավելի հետաքրքրում եր հենց խազի հանելքը։

«Ամեն ինչ վերջացավ, չեռ կորած եմք», մտածում եր նա. «Հիմա ինում և մի բան — գնդակ խփեմ ճակատիս, և գլուխ հետ միաժամանակ նա ուրախ ձայնով ասավ.

— Դե, մի քուդի ել։

— Լմա՛վ,— պատասխանեց Դոլոխովը հաշվարկումը վերջացնելով,— լմա՛վ 21 ռուբլի պակաս և,— ասավ նա ցուրց տալով 21 քիվը, վորը պակասում եր 43 հազարին, և խազաքղքելը վերցնելով պատրաստվեց բաժանել Ուռասովը հնազանդությամբ խազաքղքի ձայնն անկյունն ուղղելով, նախատեսված 6000-ի փոխարեն խնամքով գրեց 21։

— Դա ինձ համար միևնույն և,— ասավ նա,— ինձ հետաքրքրում և միայն իմանալ՝ կխփեմ, քե այդ ատանոցն ինձ կտան։

Դոլոխովը սկսեց չրջարկեն բաժանել Ո՞, վորքան եր ատում Ուռասովը այդ բռնկչին նրա կատվությունն, կարճչիկ մատներով, մազատ ձեռներքը, վոր իրեն պահում եր իրենց իշխանության տակ... Տատոցը ասվեց։

— Ձեզ վրա 43 հազար, կոմս,— ասավ Դոլոխովը և, ձգվելով, չեյավ տեղից։ — Մարդ հավնում ել և այսքան չերկար ճոռնչուց,— ասավ նա։

— Այո, կամ եւ մի հոգնել, — ասավ Ռոստովը։

Դոլոխովը, կարծես նրան հիշեցնելու համար, թե նրան հանած անել չի սպուտ, ընդհատեց նրան։

— Ձերը կհրամայեք փողն առանալ, կոմս։

Ռոստովը, քանկելով, Դոլոխովին կանչեց մյուս սենյակը։

— Ձեա քսլորը միանգամից չեմ կարող վճարել. մուբհակ կտամ, — ասավ նա։

— Լսիր, Ռոստով, — ասավ Դոլոխովը, պայծառ ժպտալով և նիկալայի աչքերին նայելով, — դու պիտիս այն առածը, որ ասում ե. «Ով քանակ ունի սիրտ մեջ, նա զքանակ և խոզի մեջ»։ Ահա հարյուրով ապիկը սիրահարված և քեզ վրա։ Ձեա այդ պիտես։

«Ո՞, սարսափելի չի զգալ, որ զանվում ես այս մարդու իշխանության տակ, մտածեց Ռոստովը։ Նա հասկանում եր, թե ինչպիսի հարված կհասցնի իր հորը, մորը, քերը հայտնի երանց ստանալ սկսած գումարի մասին. նա հասկանում եր, թե որքան կերջանիկ կլիներ, եթե ազատվեր այդ քսլորից, և զգում եր, որ Դոլոխովը գիտե, թե ինչը կարող և երան փրկել այդ ամոթից ու վշտից, և հիմա ուզում եր իր հետ խոզ խաղալ, ինչպես կատուն մկան հետ։

— Ահա հարյուրով ապիկը... — ուզում եր խոսել Դոլոխովը, բայց Նիկոլայն ընդհատեց երան։

— Իմ հարյուրով ապիկն այսօրով գործ չունի. ես քա մասին խոսելն ավելորդ ե, — գոռաց նա կատաղած։

— Ուրեմն քիրը կարող եմ առանալ, — հարցրեց Դոլոխովը։

— Վճարը, — ասավ Ռոստովը և գուրս կեկավ սենյակից։

XV

Ասել ասվածը և վայելուչ տոն պահել — գժվար չեր։ Բայց միանգի գնալ տուն, տեսնել քուրջերին, հորը, մորը, հորը, խոստովանել և խնդրել գրամ, գրի նկատմամբ իրավունք չունենա ապրիլ խոսը տալուց հետո, սարսափելի չեր։

Տանը դեռ ոչինչ գիտեն Ռոստովների տան խիստ կարգադրությունները, քաղցրանից վերադառնալով ու ընթրելով, նստել եչեն գաշնամուրի մոտ։ Նիկոլայը պահլիճ մտավ քե չե, պարզ այն սիրտին, բանաստեղծականի վիճակում, որ այդ ժամին սիրում եր իրենց տանը և վրան ամեն, Դոլոխովի առաջարկությունից և Բոգդի պատրահանդեսից հետո, Սոնյայի ու Նատաշայի համար քիում եր մի ավելի խոսացած, ինչպես ոչը վոհորկից առած։ Սոնյան ու Նատաշան յերկնատուր ջիսաններով, վորոնցով գնացել եչեն քաղրան, գեղեցկի՝ և իմանալով իրենց գնդեցկությունը յերջանիկ ու

մտաւոր, կանգնել էին դաշնամուրի մօտ։ Վերան Շինշինի հետ շահում էր խոպան։ Պատմ կամաւորին, վորդուն և մարդուն ապտակով, քարկի էր բոց անում պատմ աշխատանուհու հետ միասին, վոր նուագելու ապրում էր երաժշտ տանը։ Ինքնասէր փոքրուն աչքերով ու ցցուած մազերով, վոտի մինը չատ ձգած, նստել էր դաշնամուրի մօտ և, իր կարճ մատներով, դաշնակներին զարնելով, աչքերը կոպերի տակ քաշելով, իր ցած, խռպոտ, բայց հաստատուն ձայնով չերգում էր իր հնդիանական ժողովրդական վատնամատրը, ու վերջում էր մի չնազանդ գոռալ։

Волшебница, скажи, какая сила
Влечет меня к покинутым струнам;
Какой огонь ты в сердце заронила,
Какой восторг разлился по перстам!

Աներում էր Նա կրկնում ձայնով, իր ու ապտիանման աչքերը գետնիցնելով վախեցած և չերջանիկ Նատաշայի վրա։

— *Հրաշալի չի, արանչիկ,— ապտակում էր Նատաշան։— Մի ուրիշ ել,— ասում էր Նա Նիկոլային չնկատելով։*

Ինքնէր ել նուագի բանում էին պրոգրամից, մտածից Նիկոլայը, նայելով հյուրասրահին, ուր անսով Վերային և մորը՝ պատմի հետ միասին։

— *Մա՛մ, ինձ և Նիկոլինկային։*

Նատաշան վազից գնալ չերգացողը։

— *Հայրիկը ուզեց և,— հարցրեց Սոնյան։*

— *Շատ ուրախ եմ, վոր չեկաը,— ասաց չերբոր հարցին պատասխանելու ատոց Նատաշան։— Մենք այնպես ուրախ ենք։ Լավիկ Թմխրիչը մի որ ել մեզ բեռ համար, գիտես։*

— *Վոչ. հայրիկը գնո չի չեկել,— ասաւ Սոնյան։*

— *Կոկո, գուռ չեկեր. մատ չեկ, սիրելիս,— ասաւ կոմսուհու ձայնը հյուրասրահից։*

Նիկոլայը մտածեց մորը, համբուրեց նրա ձեռը և լուռ գնաց նրա սենյակի մատ, սկսեց նայել նրա ձեռներին, վորոնք քաշել էին բոց անուն։ Դահլիճից շարունակ լսում էին ծիծաղ և ուրախ ձայներ, վոր համոզում էին Նատաշային։

— *Դե, լավ, լավ,— ապտակեց Ինքնասէրը,— հիմա ել խոսելու բան չկա, barcarolla պիտի չերգենք, պատչում եմ։*

Կոմսուհին նայեց լսակից վրդովուն։

— *Ի՞նչ է պատահել քեզ,— հարցրեց մայրը Նիկոլային։*

— *Ամո, վոչինչ,— ասաւ Նա, կարծես թե նրան արգելն ձանձրացրել էր այդ մինուճար հարցը։— Շուտ կգա հայրիկը։*

— *Կսպասեմ եմ։*

«Ամբանը գետ նուչեն ա, սրանը գետ վոչինչ չդիտեն։ Ո՞ւր կորչեմ կասէ, մտածեց Նիկոլայը և կրկին գնաց գահլեհ, ուր զբաղված էր գաշնամուրը։

Սոնյան նստել էր գաշնամուրի առաջ և նվագում էր այն բարկարոլլայի[1] նախերգանքը, վորն առանձնապես սիրում էր Դենիսովը։ Նատաշան պատրաստվում էր յերգել, իսկ Դենիսովը խանդաղատ աչքերով նրան էր նայում։

Նիկոլայն սկսեց կամ ու առաջ անել անհյանգստում։

«Գնա քոնչ հանձարը և ասիսկել նրան, վոր յերգի. քոնչ կլլոզ և նա յերգել վոչ մի ուրախ բան չկա այդտեղ, մտածեց Նիկոլայը։

Սոնյան սկսեց նախերգանքի առաջին ակորդը։

«Ասաված իմ. կամ կլլոտած, անպատիվ մարդ եմ։ Մոռացա և միանգամայն գնդակ խփել ճակատիս, և վոչ քիչ յերգելը, մտածեց նա. հանձանալ, բայց ուր. միևնույն է, քոչ յերգենա։

Նիկոլայը, անց ու զարձը ջարդուռնակելով, մոայլ նայում էր Դենիսովին ու ոգիկնտրին, խուսափելով նրանց հայացքներից։

— Նիկոլենկա, քոնչ ես պատահել ձեզ, — հարցնում էր Սոնյայի հայացքը։ Սոնյան իսկույն նկատեց, վոր ինչ-վոր մի բան է պատահել նրանց։

Նիկոլայի յերեսը շրջեց։ Նատաշան իր հատուկ ոյամբ նույնպես նկատեց յեղբոր վիճակը։ Նա այդ նկատեց, բայց գոնե վոր ինքն այնքան ուրախ էր այդ վայրկյանին, այնքան հեռու յեր վշտից, տխրություններից ու կշտամբանքներից, վոր (ինչպես այդ հաճախ է պատահում յերիտասարդներին) պիտմամբ խոթեց քրոջը։ «Ձեզ, յես հիմա ջոտ ուրախ եմ, և իմ այդ ուրախությունը չեմ վշացնի ուրիշներին վշտակցելով», զգաց ու ասավ ինքն իրեն Նատաշան։

— Ձեզ, յես գուցե սխալվում եմ. գուցե և վոր նա նույնպես ուրախ լինի, ինչպես յես։ Թե, Սոնյա, — ասավ նա և գնաց կանգնեց գահլեհի մեջտեղը, ուր նրա կարծիքով ձայնն ավելի լավ էր հնչում։

— Գլուխը բարձրացնելով, կախ ընկած անկենդան ձեռները ավելի ցած քաշելով, ինչպես այդ անում են պարուհիները, Նատաշան յեռանգուն ջոյժումով, վոտները ծայրերը վրա անցավ սենյակի մեջով ու կանգ առավ։

«Ամավասիկ ով եմ յես, կարծես ասում էր նա և պատասխանեց Դենիսովի խանդաղատ հայացքին, վոր հետևում էր իրեն։

---

[1] Բառացի գոնգոլամարների յերգ։

«Ցնծանա իղձի վրա չի ուրախանում սառ, մառաձեց Նիկոլայը, քրոջը նայելով։ «Ցնծով իղձական ել ձանձրույթի ու ամոթի չի ղղումն»։

Նատաշան սկսեց սառչին նոտաներ. Երբա կոկորդը լայնացավ, կուրծքը չոքվեց, աչքերն ընդունեցին լուրջ արտահայտություն։ Այդ վայրկյաններին նա չեր մտածում վոչ-վոքի և վոչ մի բանի մասին, և երբա ժպտում էր փուրս քնած հնչյուններին, այդ հնչյուններին, վորոնք նուշն ժամանակին ընթացքում և նուշն միջոցին կարող և արձակել ամեն վոք, սակայն վորոնք հազար անգամ կարող են ապավորություն չգործել, բայց հազար ու միևնույն անգամը սոխարում են ձեզ ցնցվել ու լալ։

Նատաշան այդ ձեռն առաջին անգամ սկսեց լուրջ երգել, և դա մանավանդ նրա համար, վոր Պիեռովը հիանում եր իր երգով։ Այժմ նա ել երեխայական չեր երգում. Երբա երգի մեջ այլևս չկար այն կամիքական, մանկական ձիգը, վոր առաջներում կար նրա մեջ. բայց դեռևս նա լավ չեր երգում, ինչպես սառ եր պիտակ մարդին, վոր լսել եր նրան, ամաչկոտ, բայց հիանալի ձայն ուներ, պիտի և մշակեր, առաջ եր քոլորը։ Բայց այդ առաջ եր ուրիշներից շատ հետո, երբ լուսում եր նրա ձայնը։ Իսկ այն ժամանակ, երբ հնչում եր այդ անմշակ ձայնը՝ անկասկած շնչառությունով ու թերևս յեվեքներով, մինչև առաջ պիտակ մարդին վոչինչ չեր ասում և միայն հիանում եր այդ անմշակ ձայնով և ցանկանում երկրին անգամ լսել այն։ Երբա ձայնի մեջ կար այն կատարյան անմեղություն, իր ուժերին անպիտակ լինելը և այն, առկախին անմշակ քաշվելությունը, վորոնք այնպես եր միացած լերգեցողության արվեստի քերթությունների հետ, վոր քիչ անկարելի չի վորևե բան վերցնել այդ ձայնի մեջ, առանց այն փչացնելու։

«Ասա ինձ բան եք, մառաձեց Նիկոլայը քրոջ ձայնը լսելով և աչքերը լայն բանալով. «Ինչ և պատահել արան։ Ինչպես ել լերգում եք, մառաձեց նա։ Ցնծի հանկարծ նրան այնպես քաշվեց, վոր սմբոզջ աշխարհը կենտրոնացած սպասում և հոգորք Նատաշին, հոգորք նախապատրաստության, ու սոնին բան աշխարհում բաժանվեց լերգի լերկը մասիանին. «Oh, mio crudele affetto...[1] Մեկ, լերկու, լերեք... մեկ, լերկու, լերեք... մեկ... Oh, mio crudele affetto... Մեկ, լերկու, լերեք... մեկ։ Ահ, հիմար բան և մեր կյանքը, մառաձեց Նիկոլայը։ «Այդ բոլորը՝ քե գերախոստություն, քե վոգ, քե Դոլոխով, քե չարաբյաներ և քե պատիվ, — այդ բոլորը դառարկ բան է... ահավասիկ ում ես իրականը... Դե, Նատաշա, դե, հոգիս, լերգիր... Ինչպես նա կսկսի այդ տ-ն։ Սկսեց։ Փառք աստծուց, և նի-

[1] Ո՛, քո անագորույն սեր...

կուլայը չնկատելով, վոր ինքը յերգում է, վոլգական ուժեղացնի այդ տ-ին, յերգակցելով, վնջցնեց քարձր նատայի տերցիա։ Ճիշտ ատովնից, վորքան լավ եւ Մոքին այդ չես նյի. ինչ յերջանկություն եք, մատենց նա։

Ո, ինչպես է պղում այդ տերցիան, և Ռոստովի սրտում չարժվեց մի ինչ-վոր լավ քան։ Այդ ինչ-վորը քարձր եր ուշադրի քոլոր քանելից ու կապ չուներ նրանց հետ։ Ինչ պարզ ուներն այստեղ տանում ավտո խոզ, Դոլոխովներ և պղնիվ խոսքերը... Բոլորը պատարկ բան եւ կարելի չի մարդ սպանել, գողությունն անել և այնուամենայնիվ յերջանիկ լինելը...

XVI

Վազուց Ռոստովը յերաժշտությունից այնպիսի քավականություն չեր ստացել, ինչպես այդ որը։ Բայց հենց վոր նատալան վերջացրեց իր բառկառոլլան, նա նորից հիշեց իրականությունը։ Առանց վորևե խոսք ասելու, գնաց յիկավ և դնաց ցած՝ իր անկյունը։ Պատրգ ժամից հետո ձեր կոմսը՝ ուրախ և գոհ, վերադարձավ ակումբից։ Նիկոլայը նրա գալն իմանալով՝ դնաց հոր մոտ։

— Հը՛, ինչպես է. քեզի սրվեր,— ասավ Իլյա Անդրեյիչը, ուրախ և հպարտ ժպտալով։

Նիկոլային ուզում եր ասել գայթ, բայց չկարողացավ, քիչ մնաց հեկեկար։ Կոմսը ծիտամարդ եր ծիտում, ուստի և չնկատեց վորդու վիճակը։

— Ո՛հ, անխուսափելի չես, մտածեց Նիկոլային ատաքին և վերջին անգամ։ Ու հանկարծ նա մի անփուչքի ձևավ, այնպես վոր ինքն իրեն զզվելի քվաց, կարծես քազաք գնալու համար կատք եր խնդրում, ասավ հորը.

— Հայրիկ, չես քեզ մոտ պործով եմ չկնել։ Քնչ մնաց մատնային ինձ վրդ է հարկավոր։

— Ա՛յ քե ինչ,— ասավ հայրը, վոր առանձնապես ուրախ տրամադրություն մեջ եր։— Ճես քեզ ասի, վոր հնարկ չի անի։ Ենամ է հարկավոր։

— Շատ-շատ,— կարմրելով և հիմար, անփուչքի ժպիտով, վորը հետո նա չեր կարողանում նեղրել իրեն, Նիկոլային ասավ։— Ճես մի քիչ տանում եմ ավելի, այսինքն — շատ, մինչև անգամ շատ-շատ, ճշ հազար։

— Ի՞նչ, Ո՞ւմ, Ձանազը ես տնոր՞մ,— գոչեց կոմսը և հանկարծ, կարծես կարկաչուն կոլմերից նրա վերը ու ծոծրակը, ինչպես կարում են ձեր մարդիկ։

— Ճես՞ քոատացել եմ վորը վճարել,— ասավ Նիկոլայը։

— Նեե...— բացականչեց ձեր կոմսը, ձեռները տարածելով և ուժասպառ նստեց բազմոցին։

— Ի՞նչ արած. ուժ հետ չի պատահել այդպիսի բան,— ասավ վարպետը բաց-համարձակ կեցվածքով, կիրք միևնույն ժամանակ իր հոգում նա իրեն համարում էր մի անպիտան, ստոր մարդ, վրեժ իր կյանքով չի կարող քավել հանցանքը։ Նա կուզեր համբուրել հոր ձեռները, ծնկաչոք թողություն խնդրել նրանից, բայց ինքը խոսից անկուշտ, մինչև խոր կոպիտ կեղտակով, քե ամենքի հետ էլ այդ պատահում է։

Կոմս Իլյա Անդրեյիչը խռնարհեց աչքերը, լսելով վարպետ այդ խոսքերը, և շփոթված՝ սկսեց ինչ-որ բան վորոնել։

— Այո, այո,—խոսեց նա,—շմոռաց և, վախենում եմ. շմոռաց և հարյել... Ուժ հետ չի պատահել. այո, ուժ հետ չի պատահել...

Ու կոմսը, քնքշական նայելով վարպետ գեմքին, դուրս կհավ անձյակից։ Ներկայացը պատրաստվում էր ընդհմուքյուն ցուցց տալ հորը, բայց չնայած չէր ապատում պրան։

— Հայրիկ, հայ... բիկ,—կանչեց նա հոր յետևից հեկեկալով, նեղսիրտ ինձ—Ու բռնելով հոր ձեռը, մոտեցրեց այն շուրթերին ու լաց յեղավ։

Այդ ժամանակ, յերբ հայրը բացատրվում էր վարպետ հետ, մոր և ապիկա մինչև անգի յեկ ուշնենում վոչ պակաս կարևոր բացատրություն։ Նատաշան հուզված կհկել էր մոր մոտ։

— Մայրիկ... մայրիկ... նա ինձ...

— Ի՞նչ արավ։

— Առաջարկություն արավ, առաջարկություն։ Մայրիկ, մայրիկ,—գոչում էր Նատաշան։

Կամաուհին իր ականջներին չէր հավատում։ Դենիսովը առաջարկություն էր արել։ Ե՞ւմ։ Այդ փոքրիկ ապիկան՝ Նատաշային, վոր դեռ յերեկ սիրնիկ էր խաղում և հիմա դասեր է առնում։

— Նատաշա, հերիք է հիմարություն անես,— ասավ կամաուհին, ատելությամբ հուսալով, վոր դա հնարք է։

— Ի՞նչպես քե հիմարություն։ Ճիշտ քեզ լսեն եմ ասում,— բացականչած ասավ Նատաշան։—Ճիշտ յեկա հարցնելու — ինչ անել, իսկ դուք ինձ ասում եք՝ հիմարություն։

Կամաուհին ուսերը թոթվեց։

— Ճիշտ հիշա և, վոր մասին Դենիսովը առաջարկություն է արել քեզ, նրան ասա, վոր ինքը հիմար է։ Ահա բոլորը։

— Վոչ, նա հիմար չի,— նեղացած ու լուրջ ասավ Նատաշան։

— Ուրեմն ինչ ես ուզում. հիմա դուք բոլորդ էլ սիրահարված եք. Ս'ո, սիրահարված ես, պետա ամուսնացիր.— բարկացած ձիճափով խոսեց կոմսուհին.— Ամոթ քեզ հետ։

— Վոչ, մայրիկ, չես սիրահարված չեմ ետրա վրա, կարծեմ սիրահարված չեմ։

— Դե ուրեմն՝ այդպես էլ ասա նրան։

— Մայրիկ, դուք բարկանում եք. Մի բարկանաք, հոգյակս դե, չես իմանում եմ հանցավոր։

— Ձիճ. ուրեմն էլ ինչ, ուզում ես ինքս գնամ ասեմ.— ասավ կոմսուհին ժպտալով։

— Վոչ, չես ինքս կասեմ. միայն սովորեցրուս. Ճիշտ և ձեզ համար,—ավելացրեց նա,—իսկ չիքն ասանկչիք, քեն ինչպես նա այդ ասավ ինձ... Ճես գիտեմ, վոր նա այդ չեր ուզում ասել, քայց անզգուշարար ասավ։

— Բայց այնուամենայնիվ պետք է մերժել։

— Վոչ, հարկավոր չի։ Ճես այնպես խոզում եմ նրան։ Նա այնպես լավ է։

— Դե, ուրեմն առաջարկությունն ընդունիր. ամուսնանալուց ժամանակն է.— բարկացած ու հնգնանքով ասավ մայրը։

— Վոչ, մայրիկ, չես այնպես խոզում եմ նրան։ Զգիտեմ, ինչպես ասեմ։

— Դու ասելու քան չունես, չես ինքս կասեմ,—ասավ կոմսուհին, վրդովված, վոր այդ փոքրիկ Նատաշային համարձակվել էր նայել իրեն մեծի։

— Վոչ. վոչ մի դեպքում, չես ինքս կասեմ, իսկ դուք ամանչ դրեք դուն մոտ,—և Նատաշան հյուրասրահի միջով վազեց դահլիճը, ուր նուչն աթոռի վրա, գաշնամուրն մոտ, չերեսը ձեռնելուվ ծածկած, նստած եր Դենիսովը։

Նա վեր թռավ Նատաշայի քնքուշ քայլերի ձայնից։

— Նատալի,— ասավ Դենիսովն արագ քայլերով մոտենալով նրան,—վոդ'ոշնիկը իմ բախտը. Նա ձեզ՝ ձեզ'ին է։

— Վասիլի Դմիտրիչ, չես ձեզ այնպես եմ խոզում... Վոչ. քայց դուք այնպես լավ եք... բայց այդ հարկավոր չի... դա... իսկ այնպես չես միշտ կսիրեմ ձեզ։

Դենիսովը կանգավ դեպի նրա ձեռը և Նատաշան լսեց առատրինակ, իրեն անհասկանալի հնչյուններ։ Նա համբուրեց Դենիսովի սև, խճճված, գանգրահեր գլուխը։ Այդ միջոցին լավեց կոմսուհու դիմաց մոտեցող շրշյունը։ Կոմսուհին նետ մատավ։

— Վասիլի Դմիտրիչ, շնորհակալ եմ ձեր արած պատվից,—

ասաց կոմսուհին չափազանց ձայնով, վորը ասկայն խիստ քիվաց Դենիսովին,—բայց իմ ապրելն այնքան ջահել է, վոր չես կարծում ևչի, քե ոսւք, իրրև իմ վորդու բարեկամ, նախ կղիմեիր ինձ մեզ պետքում ինձ չեիր հարկադրի մերժել ձեզ։

— Կոմսուհի,—ասաց Դենիսովը խոնարհած աչքերով ու միզապատ անադամ։ Եւ ուզում եր ևչի ինչ-վոր բան ասել, բայց կըմկմաց։

Նատաշան չկարողացավ առանձորոշությամբ անանել նրան ապրանք վաղորմելի, և ականց բարձրաձայն հեկեկաց։

— Կոմսուհի, չես մոգովոր՝ ևմ ձեզ՝ ապ՝ասլ,—չարունակեց Դենիսովը ընդհատվող ձայնով,—բայց իմացեք, չես պատկան պաշտում ևմ ձեզ՝ ապրկան և ձեզ՝ ամբողջ ընտանիքը, վոր՝ կարեև չեր՝կաս կյանք ունեցած, չեր՝կաս կյանքա ել կտամ...—Նա նայեց կոմսուհուն և նկատեց նրա խիստ զեմքը—Ներ, Մատ բազ՝ում, կոմսուհի, — ասաց նա կոմսուհու ձեռք համբուրելով և առանց Նատաշային նայելու, արագ, վճռական քայլերով դուրս գնաց սենյակից։

Միայն այդ ժամանակ հասկացավ Դենիսովին, վոր այլևս չեր ցանկանում մի որ անգամ Մոսկվայում Դենիսովի մասին ասելով նրան՝ Մոսկվայի ընկերները գնչուհիների մասնակցությամբ ուրախություն նրան համար, և նա չեր հիշում, քե ինչպես առհասակ նատացրին իրեն և ինչպես անցյալ տասնյակ տարիք կատարած։

Դենիսովի մեկնելուց հետո, Նատաշան, ապատելով վոգի, վորը ձեր համար չեր կարող միանգամից հավաքել, գնաց ջութակ և անցավ Մոսկվայում, Ձեալով ասանք, առանձնատես ապրիկների անկյունում։

Սոնյան այժմ ավելի քնքուշ ու անձնվեր վերաբերմունք եր ցուցց տալիս նրան, քան առաջ։ Նա կարծես ուզում եր ցուցց տալ Նիկոլային, վոր նրա վրդ ասելու տալը մի քաղաքավարություն եր, վորի համար նա այժմ նրան ավելի չեր սիրում։ Բայց Նիկոլայն իրեն անարժան եր համարում Սոնյային։

Նիկոլայն ապրիկների ալբոմները գրոսով վոսանավորներով ու նատանեքով և, առանց հրաժեշտ տալու ծանոթներից վրևև մեկին, վերջապես Թոլոխովին ուղարկելով ճշ հազարը և նրա առաջնանան առանալով, նոյեմբերի վերջին մեկնեց իրենց գյուղը հասնելու, վորտե ակրանն Լեհաստանում եր։

ՑԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՍ

I

Վեռջ հետ քաղաքվելուց հետո՝ Փիեռը մեկնեց Վաուբրուզը։ Տոքմակի կայարանում ձիերը չկային կամ քե կայարանի վերահսկողն չկամեցավ տալ։ Փիեռն ստիպված եր սպասել։ Նա, առանց հանվելու, պառկեց քազմոցի վրա, կլոր անգանի առջև, որից այդ անգանի վրա տաք կոշիկներով մեծ վոտները և մաուժմուշքի մեջ քնկած։

— Կդրամայիք համպրաւնները տեղս բերել։ Քնչ, անկոզին կդրամայիք, — հարցրեց անձնկապահը։

Փիեռը չպատասխանեց, վարժվեռաև վոչինչ չեր լսում և վոչինչ չեր տեսնում։ Նա մտապրոպ եր գեռ անցած կայարանից, և գեռ չպատճառում եր մտածել նուշն բանի մասին, — այնքան կարևոր մի բանի մասին, վոր ուշադրություն չեր դարձնում, քե քնչ և հատարմում ցուրքը։ Երանն վոչ միայն չեր հետաքրքրում այն, քե քնքը Վաուբրուզից կհասնի վաղ կամ ուշ, կամ այն, քե այս կայարանում համպատաստաց տեղ կլինի քե չե, նրա համար քոլորը մեկ եր, համեմատած այն մտքերի հետ, վոր այժմ զրաղեցնում եյին իրեն, — և վերջապես անտարբեր եր, քե այս կայարանում մի ժամ կմնա, քե ամբողջ կյանքը։

Պատարանի վերահսկողն, նրա կինը, անձնկապահը և տոքմակյան ձիապետի-կարվածքը ձեռնին մի կին իրար չեռևից մրատում եյին նրա անձյակը և իրենց ծառայությունն առաջարկում։ Փիեռը, չիմանալով մեկնած վոտների դիրքը, ակնոցի միջով նայում եր նրանց ու չեր հասկանում, քե քնչ բան կարող եր հարկավոր լինել նրանց և զրանք՝ այդ մարդիկ քնչպես կարող են ապրել առանց լուծելու այն հարցերը, վորոնք զրաղեցնում եյին իրեն։ Փիեռին իսկ նրան զրաղեցնում եյին միևնույն հարցերը ակամա այն որից, յերբ նա, ամնամարտից հետո, Մոսկոնիկից վերադառնալով, անցրեց առաջին տանջալի գիշերը. այժմ միայն, համբարդության առանձնության մեջ այդ մտքերն ամբողջովին զաղտնի տեղ եյին գտնում։

Իրեն մտածել ևլ սկսեր մտածել, զատնում եր միևնույն խնդիրները, վորոնց վոչ կարողանում եր լուծում տալ, վոչ էլ կա-

բազանում եր չտալ իրեն այդ հարցերը։ Նրա գլխի մեջ կարծես անգահան եր յեզել այն գլխավոր պատատակը, որից կախված եր Նրա կյանքը։ Այդ պատատակը վոչ խոսն եր գնում, վոչ դուրս եր գալիս, այլ ջարդվում եր մինչեւ ուշ անդում, և չեր կարելի Նրան չպատել։ Նրա մտավ վերակացուն և սկսեց նվաստացած խնդրել Նորին պայծառափայլությանն՝ ապատել միայն յեզկու համ, վորից հետո նա, Նորին պայծառափայլությանը (ինչ ուզում և լինի) արտգրնքած կատը կատ։ Ըստ յերեւույթին, վերակացուն սատում եր և ուզում եր ուղևորից ավելորդ փող պոկել միայն։

Բայց և այս, քիչ լավ, հարցնում եր Գիևոն ինքն իրեն։ Ինձ համար լավ և, ուրիշ ուղևորի համար — վատ, իսկ Նրա համար եյ դա անհրաժեշտ և, քանի վոր նա ուտելու բան չունի. վերակացուն պատմեց, վոր դրա համար մի ապա իրեն ծեծել և Ճիվ ապան ծեծել և Նրա համար, վորովհետև ջատագ պետք և անդ հասնելու։ Իսկ յես Թոլոխովի վրա կրակեցի Նրա համար, վորովհետև ինձ վիրավորված եյի համարում, իսկ Լյուդովիկոս XVI-ին գլխատեցին Նրա համար, վորովհետև Նրան վոճրագործ եյին համարում. իսկ մի տարի անց, ինչ-վոր բանի համար, ապատեցին Նրանց, ովքեր գլխատեցին Լյուդովիկոսին։ Վեր ես վատ, վեր ես լավ։ Ի՞նչը պետք և սիրել, ինչը՝ ատել։ Ինչու համար պետք և ապրել, և ինչ եմ յես։ Ի՞նչ և կյանքը, ինչ և մահը։ Ի՞նչ ուժ և, վոր կատավարում և բոլորիս, հարցնում եր Նա ինքն իրեն։

Ու պատասխան չկար այդ հարցերից և վոչ մեկին, բացի մի անորոշ պատասխանից, վոր բոլոր այդ հարցերին չեր վերաբերում։ Այդ պատասխանն եր. գիմեռնես և ամեն ինչ կվերջանա, գիմեռնես և ամեն բան կիմանաս կամ կդադարես հարցնում անելուց։ Բայց մեռնելն եյ սարսափելի յեր։

Տարօրինակի կինը ծգրտան ձայնով ատելագրում եր իր ապրանքը, առանձնապես աչքի մարքում կարած կիսակոշիկները։ Գիևս մի քանի հայրական աչքով նայեց, վոր չգիտեմ, քիչ ինչ անեմ, իսկ Նա պատասխան մուշտակով կանգնեց և յերկչոտ ինձ և նայում, մտածում եր Գիևոը, գնով ինչին և հարկավոր դրան այդ փողը։ Դարձյալ այդ փողը մի մոդաչափ կարող և ավելացնել Նրա յերջանկությունն ու հոգու հանգստությունը։ Մարդն ապրում մի վորևե բան կարող և ինձ և Նրան հետս պահել չարիքից ու մահից։ Մահը, վոր ամեն ինչին վերջ կդնի և վորը պետք և գա այսօր կամ վաղը, — վոր մինչեւ ուշ և, քեև մի ակնթարթից հետո,— համերժության համեմատություն։ Ու Նա Նորից սեղմեց անդամահան յեզած պատատակը, և պատատակը Նորից շարունակեց պատվել մինչեւ ուշ անդում։

Առաջին ամիսը նրան միտով չտվի քաղաքացի մի գիրք, որը m-me Suzaֆ նամակներն էինք եր։ Նա սկսից կարդալ թե՛-որ Amélie de Mansfeld-ի առնչությունների և առաքինի պարբերի մասին։ Երևի թե՛ նա կուզե իրեն պարկեշտության դեմ, մտածում եր Պիեռը, որքեր նա սիրել և իրեններ։ Ինչ կարող չե առաջին հանդիպել նրան իր կամքի հակառակ մի զգուշացուի։ Իմ նախկին կիները չեր պարբերում և նա, դուցե, իրավացի չեր։ Նեռ միջոց չի գտնվում։ Մենք կարող ենք իմանալ միայն այն, որ միջոց չգտանենք։ Առաջ ես ևս մտքիս վերիմաստությանը բարեբարգությունը։

Իր մեջ և իր շուրջը չնչած ամեն բան Պիեռին թվում եր իրեղեն, անիմաստ ու նպատակ։ Մանավանդ դեռ չրջապատող ունեցած այդ նպատակների մեջ Պիեռը գտնում եր յուրաքանչյուր մի բարդություն։

— Ձերդ պարզամիտությունն, համարձակվում եմ ընդհատել, որ Ձեզ քիչ ենթադիտ տաք ու երանց տեղ տաք, — առավ վերակացուն անձնյակ մանելով և հետը բերելով մի ուրիշ ուղևոր, որ կես եր քնելիլ ձիեր չքնելու պատճառով։

Ուղևորը կարճ, լայնուսկր, գնդաձագուշ, կնճռատ ծերուկ եր, որի ոսկեսակ հոնքերը կամ եյին ընկել փոյլուն, անորոշ զորշամուշ աչքերի վրա։

Պիեռը վառնեղը վերցրեց անգամից, յեղավ և պատկեց իր համար պատրաստված մահճակալի վրա՝ յերկրաչափական նայելով նրան, որը մոտյ-հաղիաճ տեղում, առանց Պիեռին նայելու, մեծ զվարթությամբ հանվում եր ծառայի ոգնությամբ։ Մաշված և նոսկիճի կտորով կարկատած մուշտակը հագին և քաղքի կոշիկները տեսնելով, վանկրտա վառներին՝ յենվորը նոսկ բարեկացին, հանելով բազմացին չայնաբուրեք ու կարճ խուզած քաշտր գլուխը, ու նայեց Բեզուխովին։ Այդ նայվածքի խիստ, խնդացի ու խորամանկության արտահայտությունը զարմացրեց Պիեռին։ Նա ուզեց խոսել յենվորի հետ, բայց յերբ վերջնց խոսք բանալ հանդուգնեցի մտածեց, ուզածն արդեն աչքերը փակել եր և, խորշոմած գառան ձեռները ծալած (երևս մի մատի վրա կար չորացած մեծ մատանի՝ Ազամի գլխի պատկերով), նստել եր անշարժ։ Պիեռին թվաց, որ նա կամ հանգստանում եր, կամ մտաբերում ու հանգիստ խորհրդածում ինչ-որ բանի մասին։ Ուղևորի ծառան, որի գնացքը ամբողջովին ծանկված եր կնճիռներով և նոսկ գնդաձագուշ մի ծերուկ եր՝ առանց բեղերի ու միրուքի, վերցրեց յերկաթյերին, ամիլված չեյին, և յերբեք եր չեյին բաժանել։ Գյուղացուց ծեր ծառան համբուրգական վագրերին պատրաստեց պա-

բազաներ հանելով՝ քնչի անգամն էր ատրճուռմ, և հետո նորա քունից յուզող ինքնայիսոր. Ծերը ամեն բան պատրաստ էր արդեն, ուզնորը քացից աչքերը, մոտեցավ անպանին և իր համար մի բաժակ քնչ լցնելով, մի բաժակ էլ լցրեց անգեղ-անմարուա ծերուկի համար ու տվեց նրան։ Եուտով Պիեռն անհանգստությունն, անհրաժեշտությունն և նույնիսկ անխուսափելիությունը դպաց ջրուլյց սկսել այդ ուզնորի հետ։

Ծառան յնա քնչից իր պատարկ, քնչնի վրա շրջած բաժակը կճած և կիստա քոզած չաքարի կտորով, ու հարցրեց, քե բան հարկավոր չի՞ արդյոք։

— Վաչինչ։ Գնչքը տուր, — ասավ ուզնորը։

Ծառան տվեց գնչքը, որը Պիեռին հոգնոր գնչքը թվաց, և ուզնորը խորասուզվեց ընթերցանության մեջ։ Պիեռը նայում էր նրան։ Հանկարծ ուզնորը գլուխ արանքը մի բան գնելով, ծալեց այն և աչքերը կրկին փակելով, հենվեց բազմոցին ու նաանց նախկին գնչքով Պիեռը նայում էր նրան և հազիվ կարողացավ շրշվել, յնրը ծերուկին աչքերը բացեց և իր հատուտուն ու խիստ հայացքը հառեց ուղիղ Պիեռի յնրեսին։

Պիեռը չփոթվեց և ուզեց խոսափնել այդ հայացքից, բայց ծերուկու փայլող աչքերը նրան գնալի իրենց քաշեցին։

II

— Գաղիք ուշնում էսանելու կամ Բնզուխովի հետ, յնչեն չնմ սխալվում, — ասավ ուզնորն առանց շուռտելու և բարձր ձայնով։

Պիեռը լուռ, անշողի մնչով, հարցական նայեց խոսակցին։

— Ենա լսել եմ ձեր մասին, — շարունակեց ուզնորը, — և ձեզ հատած գժբախտությանն մասին, — նա կարծես ընդգծեց վերջին բառը, կարծես ասավ. «Ինձ, գժբախտությունն, ինչպես էլ դուք անվանենու լինեք. յնս գիտեմ, որ այն, ինչ պատահել է ձեզ Մոսկվայում — գժբախտությունն եր։ — Շատ ցավում եմ, պարոն։

Պիեռը կարմրեց և վառներն շուռտով անկոչից իրենցնելով, քնչվեց գնալի ծերուկին, անբնականոբեն ու յերկչոտությամբ ժպտալով։

— Ենա ձեզ հիշնցրի այդ, պարոն, վոչ թե հետաքրքրությունից դրդված, այլ ավելի կարևոր պատճառներով։

Ծերուկին լռեց, չհեռացնելով հայացքը Պիեռից ու մի կողմ քաշվեց բազմոցի վրա, դրանով հրավիրելով Պիեռին նստել իր կողքին։ Պիեռին հաճելի չեր խոսակցությունն սկսել այդ ծերուկու հետ, բայց նա ակամա հնազանդեց, մոտեցավ ու նստեց նրա մոտ։

— Դուք գժբախտ եք, պարոն, — շարունակեց նա, — դուք ջհնել եք, յնս ծեր. ուսաի կկամենայի ուժերս նվիրած չափ ազնել ձեզ

— Ա՛խ, այո, — անբնական ժպիտով ասավ Պինոքը։ — Շատ շնորհակալ եմ ձեզնից... Դուք վորտեղից եք բարեհաճում գալ։

Ուղեղի դեմքը սիրալիր չէր։ Նա միևչև անգամ ատեն էր ու խոհում, բայց չնայած դրան, նոր ծանոթի բոլոր խոսքը, բոլոր դեմքը գրավիչ ազդեցություն էին գործում Պինոի վրա։

— Ցավոք ձեզ վորևե պատճառով հանձնել չի խոսակցել հնարս, — ասավ ձերսնին, — այդպես էլ ասացեք, պարոն։

Ու նա հանկարծ ժպտաց անսպասելի հայրական-ընկերությամբ մի ժպիտով։

— Ա՛հ, վնաս, բայց վնաս. ընդհակառակը, չնա գուցե ուրախ եմ ձեզ ծանոթանալուս համար, — ասավ Պինոը մի անգամ ևս նոր ծանոթի ձեռնարկին նայելով, և ավելի մոտից դիտեց նրա մատները։

Նա այդ մատանու վրա տեսավ մատնության նշանը՝ Ձկամի գլուխը։

— Բայց ավելի հարցնելու, — ասավ նա, — գուք մասոն եք։

— Այո՛, չնա պատկանում եմ սղտատ քարտաշների կեդրոյական-թյանը, — ասավ ուղեղը ավելի ու ավելի խորը նայելով Պինոի աչքերին։ — Ձեզ իմ կողմից և՛ ընդհանուր կողմից կեդրոյական ձեռք եմ մեկնում ձեզ։

— Վախենում եմ քեզ, — ասավ Պինոը ժպտալով և ատամնվելով մի կողմից մատանի ազնվամարտությանն ներքնշած վատահությանը և մյուս կողմից մատանիների դավանանքը ծաղրելու սովորությանն պատճառով, — վախենում եմ, վոր դժվարանամ հասկանալ, ինչպես ասեմ. վախենում եմ քեզ՝ իմ մատանեկիցդ այնքան հակառակ լինել ձերին, վոր մենք իրար չհասկանանք։

— Ձեր մատանեկիցդ ինձ հայտնի չե, — ասավ մատանը. — ձեր այդ մատանեկիցդը, վորի մասին խոսում եք դուք, և վորը ձեր մտքի աշխատանքի արտադրիչը և թվում ձեզ — մարդկանց միամտությանն մատանեկիցդն է, գաղտնության, ծուլության և տգիտության մխիթարության պատճառը։ Ինձ նեղսիրտ, պարոն, քանի այդ չհամոզվի՝ ձեզ հետ չկրի խոսել։ Ձեր մատանեկիցդը մի սխալ ճանապարհ է։

— Ձերդ ուշադրեմ, ինչպես կամ կարող եմ ինձ պատրել, գուք ևս մարդ եք, — ասավ Պինոը քաղցր ժպտալով։

— Ձեռ կերպիկ չեմ համարձակվի ասել, վոր չես ճշմարտություն պիտի, — ասավ մատանը, ավելի ու ավելի զարմացնելով Պինոին իր վարպետ և հասարակ խոսքերով։ — Վոչ-վոք միայնակ չի կարող հասնել ճշմարտությանն. այդ կարելի է միայն քարտերի վրա գծելով, բոլորի մասնակցությամբ. մինչև ամբողջ

անդունդներ, նախահայրը Աստծուց սկսած մինչև մեր օրերը, կատարում են այն տաճարը, որը արժանավոր ընակարանը պիտի լինի մեծ աստուծո համար, — ասավ մատանը և աչքերը փակեց։

— Գնաց և ձեզ ասեմ, որ ես չեմ հավատում, չեմ... հավատում ասածուն, — ժպվալուբյամբ և ձիգ դրած պնդությով ասավ Գիևոը, անհրաժեշտությունը զգալով ասելու ամբողջ ճշմարտությունը։

Մատանն ուշադիր Գիևոին նայեց և մտածեց, ինչպես կժպտար ձեռին մի լիմոնենը ունեցող հարուստն այն աղքատին, որը կասկը չուներ, թե ինքը՝ աղքատը, հինգ ռուբլի չունի, որը կիջևանիկ լինի։

— Այո, դուք ասածուն չեք ճանաչում, պարոն, — ասավ մատանը, — դուք նրան չեք կարող ճանաչել։ Դուք նրան չեք ճանաչում, դրանից էլ ժպտում եք։

— Այո, այո, ես ժպտում եմ, — հաստատեց Գիևոը. — բայց ինչ անեմ։

— Դուք նրան չեք ճանաչում, պարոն, և դրանից էլ դուք շատ ժպտում եք։ Դուք չեք ճանաչում նրան, բայց նա այստեղ է, նա իմ մեջ է, իմ խոսքերի մեջ. նա քո մեջ է, և մինչև անգամ այն սրտապիղծ խոսքերի մեջ, որը դու արտասանեցիր հիմա, — ասավ մատանը խիստ ու դողդողուն ձայնով։

Նա լռեց ու հառաչեց, ըստ երևույթին հանգստանալու համար։

— Ներեք ինձ, — ասավ նա կամաց, — մենք նրա մասին չենք խոսում։ Ո՞վ է ով և ում համար ինչ է նշանակում, — ասավ նա հանկարծ զգալով խոսելու ու ապրելու ձայնով։ — Հապա ասեք ինձ, երբեք նա չկա՞ր ձեր մեջ յոթնօրյակներ ապրելով, թե ոչ այդպիսի անհանգստանալի երակ կա։ Ինչու դուք ամբողջ ուժերով յոթնօրյակ այդ անշարժանալի երակի գոյությունը, մի երակ, որը իր մեջ ոչնչացնում է ամենակարող և, հավիտենական ու անվախճան։

Նա կանգ առավ և երկար լռեց։ Գիևոը չէր կարող և չկամեցավ այդ լռությունն ընդհատել։

— Նա կա, բայց ներեք հավատալը դժվար է, — կրկին ասավ մատանը, նայելով վոչ մի Գիևոի դեմքին, այլ իր առջև և գլուխը ձեռներով, որը նեղքին հուզումից չէիին կարողանում հանգիստ մնալ, սկսեց գլուխը քերքերել։ — Ձեզնե գա մարդ լիներ, որի գոյության մասին դուք կասկածներ, կես այդ մարդուն կբերեի քեզ մոտ, նրա ձեռը կբռնեի և քեզ ցույց կտայի։ Բայց քանի կես, չունեի մահկանացուս, ցույց տամ ձեր բովանդակ ամենակարողությունը, բովանդակ հավիտենականությունը և բովանդակ ընարհն այն մարդուն, ով կուլը և կամ ներսն, ով փակում և աչ-

քերը, մոր վոչինչ չանանի ու երանի չհասկանար, և չանանի ու չհասկանար իր ամբողջ պզիուքյունն ու արատավորուքյունը, — նա յանցը — Ա՞ի ևս գուռ, քինչ ևս գուռ Գու քո մասին կարծում ևս, քի՞ իմասուն ևս, վորովհետև գու կարողացար արատանալ այդ արատավոր խոսքերը, — ասավ ծիրանագին մոլլ և արհամարհական հեգնանքով — Մանավանդ գու ամենի հիմար ևս ու խանդի, քանի այդ մոգության կիրևիսան, վորը ընտանեքներն շինված ժամանցուքյի մասերի հետ քաղաքում, հիմնավորված ուներ, քի քանդի վոր ինքը այդ ժամանցուքյի նշանակուքյունը չի հասկանում, ուստի և չի հավատում նրանո գիտող վարպետի զորուքյունը։ Երանի գիմար և ըմբռնել... Մինչ գործում, մեզամ նոխտանդրից ակատ մինչև մեր արևը, աշխատում ենք այդ իմացուքյան համար և գեռ անտանամանտների հետու կինք մեր նպատակին հասնելուց, սակայն նրանո չհասկանում ևնք մենք տեսնում ենք միայն մեր իսուքյունը և նրա մեծու քյունը։

Գիտող արատարոն, վարակոտ աչքերով մատնին նայելով, ատաղ ընդմիջեցավ, ատաղ վրան բան հարցնելու, նրան ևր նրան և ամբողջ հոգով հավատում այն գոլորին, քինչ ատում ևր այդ ատար մարդը։ Հավատում ևր ատրյալը նա այն խոսքամին պատանատրուհյանքներին, վոր կային մատնի ճառի մեջ, քի՞ հավատում ևր, քինչպես հավատում են կիրևիսանները, նրա ձայնի յինվինչներին, հանգիսկուհյան և արատարին խոսքերին, վոր կային մատնի ճառի մեջ, քի՞ գոգդողի ձայնին, վոր յերբևիս ընդհատում ևր մատնի խոսքը, քի՞ ձեռուհյան այդ գիտյուն աչքերին, վոր զատում ևին նայի այդ համոզմունքի մեջ, քի՞ իր կոչումը գիտակցող մարդու հանգստության և հաստատակամության, հատկուքյանների, վորոնք գեռ ևչին ատչիս մատնի վոչ ևյուքյանը և վորոնք ատանձնապես անհատապես զարմացնում ևչին Գիտողին, իր ընկած և անհատ գրուքյան հետ համեմատելով, — քայց նա ամբողջ հոգով կցանկանար հավատալ և հավատում ևր ու ապրում ևր անգամ քյուքյան, վերածնուքյան նորո կյանքի գաղնապատ ոգևորուքյամբ։

— Նրանո հատու չինո լինում վոչ քի՞ մաքով, այլ կյանքով, — ասավ մատնը։

— Գնա չեմ հասկանում, — ասավ Գիտողը՝ յերկյուղ զգալով իր մեջ ատաջացող կասկածից նրա վրա նոխտանդի գիտատարկուհյանների անտարակուսքյունից ու քիրևրքյուններից. նա վախենում ևր, վոր չի հավատալու նրանո։ — Գնա չեմ հասկանում, — ասավ նա, — քի՞ ինչպես մարդկային միտքը չի կարողանում ըմբռնել այդ ատամունքը, վորի մասին գուք խոսում եք։

Մասնը ժպտաց իր հնդ հայրական ժպիտով։

— Դերասանի խմասասիքյունն ու հչմարտությունը այն ամենահատակ հեղուկն են, վոր ուզում ենք ընդունել մեր մեջ,— ասավ նա։ — Արդյոք կարող եմ չես, անմտաբար անոթս ընդունել այդ մաքուր հեղուկը և դառնել նրա մաքրության մասին։ Միայն ինձ նեղքուստ մաքրելով, կարող եմ վորոշ մաքրության հասցնել ընդունվող հեղուկը։

— Այո, այո, այդ այդպես է,— ուրախ ասավ Պիեռը։

— Դերասանի խմասասիքյունը հենված չեն միայն բանականության վրա, և վոչ էլ ֆիզիկայի, պատմության, քիմիայի և այլ գիտությունների վրա, գիտություններ, վորոնցից կազմված է մարդկային իմացությունը։ Դերասանի խմասասիքյունը մի չես։ Դերասանի իմասասիքյունն ունի մի գիտություն, ընդհանուրի գիտությունը, վոր բացատրում է բովանդակ աշխարհը և մարդու տեղը նրա մեջ։ Վորպեսզի մարդ կարողանա իր մեջ ամփոփել այդ գիտությունը, անհրաժեշտ է, վոր նա մաքրի ու նորոգի իր նեղքին մարդուն, ուստի և նախքան քարոզելը, պետք է հավատալ և կատարելագործվել։ Ու այդ նպատակներին հասնելու համար մեր հոգու մեջ գըլված է ասածու լույսը, վորը խիղճ է կոչվում։

— Այո, այո,— հաստատեց Պիեռը։

— Հոգու աչքերով նայիր քո նեղսի մարդուն և ինքդ քեզ հարցրու, քե գոհ ես արդյոք քեզնից, ինչքի չես հասել միայն քեզ գովեստ պնկավարվելով։ Ի՞նչ ես գու։ Գուք, պարոն, ջահել եք, հարուստ եք, խելոք, կրթված։ Ի՞նչ եք արել դուք ձեզ տրված այդ բոլոր շնորհների։ Արդյոք գոհ եք ձեզնից ու ձեր կյանքից։

— Վոչ, չես իմ կյանքն ասում եմ,— ասավ Պիեռը դեմքը կնճռոտելով։

— Ասում ես, ուրեմն փոխիր այն, մաքրիր քեզ և վորքան մաքրվես, այնքան հասու կլինես իմասասիքյանն։ Նայեցեք ձեր կյանքին, պարոն. ինչպես եք ապրել գուք այդ կյանքը. սոմնամարձակ կերուխումի, քնքների ու ցոփության մեջ։ Հասարակությունից մի՞շտ սառնասրտով և նրան վայելն չտալով, գուք հարստություն եք ձեռք բերել։ Ի՞նչպես եք գործադրել այդ հարստությունը։ Ի՞նչ եք արել ձեր մերձավորների համար։ Արդյոք մտածո՞ւմ եք ձեր սասանյան հազարավոր ստրուկների մասին. ոգնո՞ւմ եք նրանց ֆիզիկապես ու բարոյապես։ Վե՛չ։ Գուք նրանց աչքատանքից ոգավո՞ւմ եք, վարպետի շվայտ կյանք վարելը։ Ինձ ինչ եք արել գուք։ Արդյոք ընտրո՞ւմ եք վորևե ծառայություն, վորով ոգտակար լինեիք ձեր մերձավորին։ Վե՛չ։ Գուք ձեր կյանքն անց-

բել էք պատասխանատվության մեջ հնաոճ, պարոն, դուք սխալմունեցաք, պատասխանատվությունը հանձն առաք մի քահանի կինոյ առաջնորդը լինելու, և ինչ ասիք Դուք, պարոն, նրան չպահանջիք ճշմարտասիրության ուղին գտնելու, այլ նրան հնարավորիք կեղծիքի և դրժողության դերիկը։ Մի մարդ միրամորից ձեզ և դուք ապահանջիք նրանից, որ սուտ էր, ինչ ստահակ չէք ճանաչում և ձեր կյանքն ստում էր։ Այստեղ, պարոն, մոլ մի անհասկանալի բան կիա։

Այս խոսքերից հետո, մատները կապծիս կծկիր խոսելուց հոգնելով, կրկին հենվեց բազմոցի բիկունքին ու աչքերը փակեց։ Պիեռը նայեց այդ խիստ, անշարժ, գաղտնի ու դրկված մարդկին և շրմունքներեր շարժեց անձայն նա ուզում էր ասել. «Այո, դուշեկի, պարապ, ցուրկ կյանք, բայց չկը համարձակվում չարչիրանք խզել։

Մատեր խոպոս, ծերունկենեին հառուկ ձևով հազաց և ձայն տվեց սպասավորին։

— Քիևին ինչ կեղան, — հարցրեց նա, առանց Պիեռին նայելու։

— Ուղիղ ձիանք բերին վարձով, — պատասխանեց սպասավորը։ — Ձիք ուզում մի քիչ հանգստանալ։

— Վեշ, պատվիրիր ընծեր։

«Մինչև նա կերթա և ինձ մենակ կթողնի, ասաց մտքում Պիեռը չեմ կարող ոտքի կենալ և ոչինչ կորոշել։ Ինչ ասես ինձ հետ կարող է անել այս մարդը, և ինչ ես ինքս ինձ հետ կանեմ։ Ոչ մի ուժ չկա իմ մեջ։ Ես գիտեմ, որ ինչ որ անեմ, հետո ափսոսանքով կտեսնեմ, որ սխալ եմ արել։ Ինչ ասես կարող է ինձ համոզել և ինչ ասես հավատալ։ Ես գիտեմ, որ ոչ ոք երբեք ոչ մի բան չի կարող ասել և անել, որ ես ինքս ինձ համար չունենամ»։

Պիեռը նստած էր, բայց չէր համարձակվում այդ բանն անել մատների հետ խաղալով իր վարժ, գաղտնի ձևերով իրերը զգալով և ծոցերին մուշտակը կռնկից։ Այս բոլորը վերջացնելով նա զարմանքով բնազատվեց և անատորեց, քաղաքավարի ձևով ասավ նրան.

— Դուք հիմա ուր եք բարեհաճում գնալ, պարոն։

— Ես... Ես Վեսիրրուբոյ, — պատասխանեց Պիեռը մանկական, անվճռական ձայնով։ — Ես ձեզնից շնորհակալ եմ։ Ես ամեն բանում համաձայն եմ ձեզ հետ։ Բայց դուք մի կարծեք, որ ես ամենևին էլ վատ եմ։ Ես ամբողջ հոգով կուզեի լինել այն, ինչ դուք եք ցանկանում, բայց մեկը չի կարել, որ ինձ ազնիկ... Այնուամենայնիվ, ամենից առաջ, ես ինքս եմ մեղավոր ամեն բանում։ Ոչնչիկ ինձ, ամբոխորիք ինձ, և դուցե լինեմ...

Գինոր չհարազատված շարունակել. նա քիթը փաստերից և չուս չհկավ։

Մատոնը չերկար լռեց. նա քան չերևույթին ինչ-որ բան էր մտածում։

— Ոգնությունը տրվում է միայն ստանալ, — ասավ նա, — բայց ոգնության այն չափը, որ կարող է տալ մեր միասնությունը՝ կտրվի ձեզ։ Դուք գնում եք Գետերբուրգ, ուրեմն ամեն այս կոմս Վիլարսկուն (նա հանեց թղթատուփը և քաշեց մեծ թղթի վրա մի քանի խոսք գրեց)։ Քուչլ ամեն ձեզ մի խորհուրդ տալ։ Հանդիպով մայրաքաղաք, ձեր առաջին օրերն անցրեք առանձնությունն մեջ, ինքնելով ձեզ քննեցեք և մի շարունակեք ձեր կյանքի հին ճանապարհը։ Այնուհետև, պարոն, ձեզ քանկնում եմ բոլորի ճանապարհ, — ասավ նա, — նկատելով, որ ոգնությունը նեղս չկավ, — և հաջողություն։

Ուշանալն Ռոխոլ Ակերմանովիչ բազդեցնեցն էր, ինչպես հետո իմացավ Գինոր վերակացուի մատյանից։ Բազդեցնեցն ամենահայտնի մասնագետից և գեղ նոմիկովի ժամանակի մարդկանցներից մեկն էր։ Նրա գնալուց հետո, Գինոր առանց պատկերս և մեր պահանջելու, չերկար չխոս ու առաջ էր անում կայարանի անցակետ, կշտացնելով իր արտասովոր անցյալը և վերածնվելու հրճվանքով չերևակայում էր իր չերջանկությունն, անարատ ու առաքինի ապագան, որ նրան չուտ պիտի էր քվում։ Նրան քվում էր, որ ինքն արտասովոր և միայն այն պատճառով, որովհետև պատահմամբ մոտացել է, քե վերջապես լավ է առաքինի լինելը։ Նրա հոգում այլևս նախկին կասկածների հետքն անգամ չկար մնացել։ Նա հաստատապես հավատում էր, որ մարդկանց չեղբայրությունը միանգամայն հնարավոր բան է, որ երանք առաքինության հանդարտ կյանքին միմյանց պաշտպանելու նպատակով, և նա հենց այդպես էլ պատկերացնում էր մասոնությունը։

III

Գալով Գետերբուրգ, Գինոր իր գալուս մասին վաչ-վաքի չհայտնեց, վաչ մի ոեզ չգնաց և ամբողջ օրերով սկսեց պրպտվել Քամա Գնամպրեցու ընթերցումով, մի գիրք, որ հայտնի չկար, քե ոչ ոք չէր ընել նրա համար։ Այդ գիրքը կարդալով, Գինոր մեկայն և մեկայն մի բան էր ըմբռնում. նա ըմբռնում էր գեղս իրեն անծանոթ մի հանճար. հավատում էր կատարելությանն հասնելու հնարավորության և մարդկանց մեջ սեր ու չեղբայրության հաստատելու հնարավորության, հնարավորության, որ բացել էր նրա առաջ Ռոխոլ Ակերմանովիչը։ Գինոր գնալուց մի չարաթ հետո, չերիտասարդ

լինելը նման Վիլսոնին, որին Պիեռը հարևանցի կերպով եր համարում Պետերսբուրգի բարձր շրջաններում, յերեկոյան մասի նրա անեծական պարզամտական ու հանդիսավոր տեսքով, ինչպես մասի մամանակին Բալմոնի մորոտվելուն, և դաման իր յեռանկյուն գանկերով ու համապիսով, որ անեծական բացի Պիեռից ոչ-ոքը չեր, պիտի Պիեռին.

— Ես, կոմս, յեկել եմ ձեզ մոտ հանձնարարությամբ և մի առաջարկով, — ասավ նա՝ առանց նստելու։ — Մեր յեղբայրությանը մեջ շատ բարձր դիրք գրավող մի անձ միջնորդել և, որ դուք ընդունվելիք մեր յեղբայրությանը մեջ մամանակից շուտ, և առաջարկել և ինձ լինել ձեր յեղբայրավորը։ Ես նրա կամքը կատարելը համարում եմ իմ սրբազան պարտքը։ Արդյոք կամենում եք իմ յեղբայրավորությամբ մանել ազատ քարտաշների յեղբայրության մեջ։

Այդ մարդու (որպես Պիեռը միշտ տեսնում եր պարտականությունների սերտելիք մեքենա զեմքին ամենամոտյուն կանոնի հատարակության մեջ) խոսելու ատեն ու վերջը յեղանակը զարմացրեց Պիեռին։

— Այո, ցանկանում եմ, — ասավ Պիեռը։

Վիլսոնին պլուեցը խոնարհեց։

— Մի հարց ևս, կոմս, — ասավ նա, — որպես՝ կխնդրեի ձեզ, որ իրրև ազգայն ասեիք, այլ վորպես ազնիվ մարդու (galant homme) պատասխանել ամենայն անկեղծությամբ. արդյոք հրաժարվո՞ւմ եք դուք ձեր նախկին համոզմունքներից. համաձայնո՞ւմ եք առանձին արդյոք։

Պիեռը մտածմունքի մեջ ընկավ։

— Այո... այո, յես համաձայնում եմ առանձին, — ասավ նա։

— Այդ դեպքում, — սկսեց Վիլսոնին, բայց Պիեռն ընդհատեց նրանը։

— Այո, յես համաձայնում եմ առանձին, — ասավ նա կրկին։

— Այդ դեպքում՝ ինձ կարող ենք գնալ, — ասավ Վիլսոնին, — իմ կառքը ձեր տրամադրության տակ է։

Ամբողջ հանդապարհին Վիլսոնին լուռ եր։ Պիեռն այն հարցին, թե ինչո՞ւ արեն այդ և ինչպես պետք եր հասկանալ, Վիլսոնին ասավ միայն, որ յեղբայրները, իրենից ավելի արժանավորներ, կմոտենան նրան, և Պիեռին ավելի բան հարկավոր չի անել, քան ասել հետևյալ բաները։

Մանելով մի մեծ տուն բակ, ուր գտնվում եր մասոնների ժողովատունը, և անցնելով մութ սանդուղքով, նրանք մտան մի լուսավորված փոքրիկ հանդասանյակ, ուր և ասավ ազատավորի ազգությունը, հանդիպեցին մուչտակներով։ Նախասենյակից նրանք անցան

մի ուրիշ անձնական հանդգնությամբ մեկը յերևաց դռան մոտ։ Վիլարսկին նրան ընդառաջելով, գրասենյակն ինչ-որ բան ասավ կամացուկ ու մոտեցավ փոքրիկ պահարանին, որի մեջ Պիեռը նկատեց հանդերձներ, որ յերբեք շեղ անեն։ Պահարանից մի քաշիլնակ վերցնելով, Վիլարսկին այն դրեց Պիեռի աչքերին և յետևից կապեց, հանդույցի մեջ առնելով և մազերը, մի քանի, որ ցավ պատճառեց Պիեռին։ Ետոո նա Պիեռին դնդի իրեն քնքշեց, համբուրեց ու ձեռից բռնելով տարավ ինչ-որ տեղ։ Պիեռը ցավ ևր զգում հանդույցի հետ կապած մազերից։ Նա ցավից դեմքը կնճռում ևր, ժպտում ևր ինչ-որ բանից ամաչելով, Ներա վիքիտորի մարմինը՝ կախ ընկած ձեռներով, կնճռոտ ու ժլատացող դեմքով, ծանր ու յերկչոտ քայլերով շարժվում ևր Վիլարսկու յետևից։

Տասը քայլ ևրան առաջնորդելով Վիլարսկին կանգ առավ։

— Ինչ ևլ պատահի ձեզ, — ասավ նա, — զուտ քաղաքը պետք և տանեք արիությամբ, յնքան հատատապես վարվիլ ևք մեր միաբանությանն մեջ։ (Պիեռը դլխի շարժումով դրական պատասխան տվից)։ Ետոո դուք դռան թխկոց լսեք, ձեր աչքերի կապը կարձակեք, — ավելացրեց Վիլարսկին. — արիությունն և հաղոդությունն եմ ցանկանում ձեզ։ Ու Պիեռի ձեռքը անցնելով, Վիլարսկին դուրս յելավ։

Պիեռը, մենակ մնալով, շարունակից առաջվա պես ժպտալ։ Մի յերկու անդամ նա ուսերը թոթվից, ձեռը առրավ պետք քաշիլնակը, առնա ուզում ևր վերցնել այն, բայց ձեռը կրկին իջնցրից։ Այն հինգ րոպեն, որ նա անցրից աչքերը կապած, նրան մի ամբողջ ժամ թվաց։ Ներա ձեռնոցն ուռնել ևլին, վառնելը ծալվում ևլին. նրան թվում ևր, թե ինքը հոգնել ևր նա ապրում ևր չատ բարդ ու բազմապիսի զգացումներ։ Նա ատրտամում ևր այն բանից, թե ինչ պիտի պատահի իրեն, և ավելի ատրտամում ևր, թե ինչպես ևն, որ վախը չտրտահայտի։ Ներան հետաքրքիր ևր իմանալ, թե ինչ և պատահելու իրեն, ինչ բան և բացվելու իր առաջ. բայց ամենից ավելի նա ուրախ ևր, որ հասել և ժամը, յերբ ինքը, վերջապես, վառը և դնելու վերջնահաշիվյան և առաքինության յեռուն կյանքի ուղին, որի մասին յերազում ևր նա Ոսիոյ Ալեքսեյեվիչին հանդիպելու որից։ Դուռն ուժգին բախեցին։ Պիեռն աչքերի կապոցը վերցրից ու շուրջը նայեց։ Ննջասենյակում անհատ ևր տիրում. մթագն մի տեղ, ինչ-որ սպիտակ բանի մեջ, կանթեղ ևր վառվում։ Պիեռը մոտեցավ և տեսավ, որ կանթեղը զլխատ և սև սեղանի վրա, ուր ընկած ևր մի բաց գիրք։ Այդ գիրքը Ավետարանն ևր, իսկ այն սպիտակը, որի մեջ կանթեղն ևր վառվում,

մարդկային դաշտ էր՝ իր խառնվածքով ու առանձնայոյն Կարտալով Ամիատոնին առաջին խոսքերը. «Ի սկզբանն էր բանն և բանն էր առաջեվա», Պիեռն անցավ անդամի շուրջը և առավ մի մեծ, ինչ-որ բանվորով լի թաց տուփ։ Դա դաշտ էր՝ վոսկորներով լի։ Տեսավ Պիեռին ոչնչացած էլ չդադարցրեց։ Հույս ունենալով մոռնել մի րոպեվա Նա կյանք՝ նախկինից խիստ տարբեր, նա ապատ էր ամեն անակ մեղավոր, ամեն քան անտեսիր, բանվոր, քան ուշ, ինչ անակ էր Դանդ, դաշտ, ավելատաներ, — նրան թվում էր, վոր ինչքան ապատ էր այս ամենից, այնատ էր դեռ ավելի Աշխատանքով առած բնել իր մեջ խանդապատանքի զգացում, նա նայեց իր շուրջը։ Ավատված, մաշ, անբ, մարդկանց յեղբայրակիցներ, ատում էր նա ինքն իրեն, այդ խոսքերի հետ կապելով ինչ-վոր մի քանի խոսքեր, բայց ուրախանալի անհնարավոր Նրան բացվեց և մնկը նրան մոտ։

Քանի լուսը տակ, վորին Պիեռն արդեն կարողացել էր ընտելանալ, նրան մոտավ մի վոչ բարձրահասակ մարդ։ Ըստ յերևույթին լուսից միակայն մնկ մանելով, այդ մարդը կանգ առավ, ատա զգալ քայլերով առաջացավ դեպի անդամը և նրա վրա զրեց հոգին ձեռնոց հագած ձեռները։

Այդ մարդը հագել էր ամբողջ կաշվե զգեստ, վորը ծածկում էր նրա կոճերը և մանելի վերին մասը. վրին կար մանյակի նման ինչ-որ մի բան, վորի առակից յերևում էր բազմ ամբողջ ամիքը, վոր յերևում էր նրա ցանից լուսավորված յերկարավուն դեմքը։

— Դուք քնչա համար էր կնկել ատանդ, — հարցրեց նրան մոտոդը Պիեռին, յերբ լանց նրա չարժվելու ձայնը — Դուք ընդմատակ լուսին չհամաստոդ և այդ լուսը չտանոդը, ինչու համար էր կնկել ատանդ։ Ի՞նչ էր ուզում մնդնից Ներկամատակ, ատարնատակ, լուսավորատակ։

Այն րոպեին, յերբ գուսը բացվեց և անծանոթը նրան մոտավ, Պիեռն ատկեց վրան և ատակատանքի մի այնպիսի զգացում, վոր զդացել էր միայն մանուկ ատեղին՝ խոստովանատակ ժամանակ։ Նա զգաց, վոր իր գեմը կանգնած է մի մարդ, վորն իր կյանքի պայմաններով բոլորովին խորթ էր, բայց մարդկանց յեղբայրատակ մնդնաժամ։ Պիեռը ատատատակ չարժվեց գնալ ոչխարը (ատյանս և կաշվատ մատնատակ մնդ այն յեղբայրը, վորը ատատատակ էր վառոնոին՝ յեղբայրատակ մնդ մանելու։) Պիեռը՝ մատ գալով, ճանաչեց, վոր սիսոն էր ծանոթ Մաքսանիանին և, ատկայն նրա համար վիրավորական էր տեսնել, վոր յնկողը ծանոթ մարդ է. Նրան մանավանդ միայն յեղբայր էր և ատաքինի ատատ-

ցին։ Պիեռը կարկամ մնաց, չգիտցավ ինչ պատասխանել։ Ռոստովը ոտքի կանգնեց, ուզեց հեռանալ, բայց նորից նստեց, գլուխը կախ արեց, չգիտցավ՝ ինչ անի։

— Այո, այս... այս վերջին անգամ է, որ ես ձեզ անհանգստացնում եմ,— ասաց նա ինքնամոռաց ձայնով։

— Լավ, — ասաց Պիեռը, — եթե ուզում եք, ես կարող եմ ձեզ համար այդ հարցը պարզել։

— Ոչ, ես... ես վերջնականապես եմ ցանկանում,— գոռաց Ռոստովը։

— Լավ, — ասաց Պիեռը, — ուրեմն ներողություն եմ խնդրում, որ ձեզ անհանգստացրի։ Ես կարծում եմ, որ ամեն մի պատվավոր մարդ կարող է ցանկանալ ձեր տեղը...— ասաց նա՝ դռան կողմը գնալով։

— Ես... հուսով եմ... վստահություն... պարոն... վերջին անգամ,— ասաց Ռոստովը ինքնամոռաց ձայնով, որ ստիպում էր Պիեռին վերադառնալ։

— Ես կարծում եմ, որ ֆրանկ-մասոնության մասին եք դուք խոսում, որի անդամ եմ ես, ապա թե ոչ, ապա ձեր ընկերոջ Դոլոխովի խոսքերից հետևում է, որ նա ինձ համարում է անազնիվ մարդ և կասկածում է, թե ես կարող եմ ձեզ հետ նույն զգացմունքներով լինել, որոնցով ես ձեզ հետ խոսում եմ։ Եվ ես ուզում եմ ձեզ համար պարզել այդ հարցը։ Ես ձեզ ասում եմ, որ ես ձեզ հետ ընկեր եմ և ես ուզում եմ, որ դուք ինձ համար չկասկածեք և հավատաք, որ պատրաստ եմ ձեզ ապացուցելու իմ խոսքերի ճշմարտությունը։ Մինչև հանդիպում։

Պիեռը հեռացավ, ձեռնոցները հագած ձեռներով ծալեց և սկսեց խոսել։

— Այժմ էլ այս ձեր առաջ սիրուն քաղաքավարի պատասխանը,— ասաց նա,— և ինչու այդ պատասխանը զգուշացրեց ընկերոջը, ուրեմն ձեզ համար ոչ մեկ անգամ կլինի մանել մեր կազմակերպության մեջ։ Մեր միության առաջին սկզբունքն է՝ վստահել ընկերոջ պատասխանին և ոչ ոք չի կարող տալ մարդկային միության մեջ

---

[a] Եղբայրություն։

ուշ է,— պատ՝ պահպանել և ապագա սերունդներին ավանդել մի կրթություն խորհուրդ... մորը մեզ հասել և ամենաանապատում պարերից և նուշերից ծառաստաններ, մորալիսի խորհրդից զուրկ և կախված և մտրակներին ցնդի քամուց. Բայց քանի մոր սուրբ խորհուրդը ապրելու բնազդի ուժի, մոր վոչ-վոք չի կարող ջրաղաց ընդունել ու ջրաղացից ազատվել, չնչին սխալանքներն ու ջանասիրությամբ ինքնին իրենց մարդկության ապաքին չեռաստատատատան այդ բանին, այլապես ամենևին-մոր չի կարող հասարակ իմ շուտ ձեռք կրնկի այդու Ռատի և մեզ ուշանձնի մի չնչին դեպքում նոտատակ, մորը կոչանում և ջրաղացում, մորալիսի մեզ ժամանակին ջրաղաստատատանդ մեր անպատմելիքին, վերջանն ինքնակամ և ուշադրությամբ ասել ջրաղաց զգացմունքներին, գանել և յուսավորել ջրաղաց բանականությամբ այդ մի բնազդությամբ, մոր գանել են այդ մարդին, մորոնք ուշնել են սուրբ խորհուրդը մորոնելու, և այդպիսով ընդհանուր գործել ջրաղաց յուրացնելու այդ խորհուրդը Ընդհատ, մարդկության և ուշադրությամբ մեր անպատմելիքին, մենք աշխատում ենք ուշադրել նաև մարդկային ամբողջ կյանքը, ասոցիատիվությամբ ջրաղաց մեր անպատմելիքին իրենց քաղաքացությամբ և ասոցիատիվությամբ արմնական և, այդպիսով, բոլոր ուշադրությամբ աշխատում ենք հանդամանալ չարքին, մոր քաղաքացությամբ և աշխատում Մատենագրք այդ մասին, կան կրկին հզամ ձեզ մոտ,— ասավ նա և անդյակից գրեց յնիսով

— Հանդամանալ չարքին, մոր քաղաքացությամբ և աշխատում...— կրկնեց Պիեռը և նրան պատկերացավ իր ապագա գործունեության այդ ասպարեզումն. Ջրաղաց պատկերացնում էր նաև նուշենի մարդին, ինչպիսին ինքը իր կյանքում շատերի ասաջ, և նա ամաչեց այդ մտքից. Նա պատկերացնում էր ջրաղաց ուտոպիստական-քաղաքացիական ճառով. Նա պատկերացնում էր աշխատանք ու ջրաղաց մարդին, մորոնց ինքը ազնում էր խոսքով ու գործով. պատկերացնում էր հավերժական մարդկանց, մորոնց ձեռքից ապատում էր ջրաղաց գոհերին միխոտի հիշած կյանք հոգատանների այս վերջինը—մարդկային ցնծալի ապրումը—առանձնապես մոտ էր Պիեռի սրտին. Ամեն կարեկոր խորհուրդը, մորի մասին հիշեց սիրատը, քնակում և շարժում էր Պիեռ հետաքրքրությամբ, բայց երբեք նրան չէր թվում, թե կյանքում հոգատանքը՝ ինքնապատումը և ինքնատպությունը՝ քիչ էր դրսևորվում Պիեռին, մորովհետև նա այդ բանին հրճվանքով էլում էր, մոր ինքն ապրելն լիովին մարդկանց և նախկին սրատնեների և սրատրատա և միայն բարեբախտ անձնական

Կես ժամ հետո սիրատը վերադարձավ, մորտեղ վարժապետը հայտնեց այն չորս ասաքինությունները, համապատասխան Սոկրատեսի ասածքի չորս ասաքինություններին, մոր պարտավոր և վար-

դիպրել յուրաքանչյուր մասին։ Այդ առաքինություններն էին. 1) ճամբեսություն, միաբանության դպրոնիքը պահպանել, 2) հնազանդել միաբանության բարձր պաշտոնյաներին, 3) հեզաբարոյություն, 4) սեր դիպի մարդկություն, 5) արիություն, 6) առաջադիմություն և 7) սեր առ մահ։

— Եղբայրդ, — ասավ ինոտը, — քանզի ինձ մահվան մասին հաճախակի խորհրդածելով ձեզ հասցնել մինչև այնտեղ, ուր մահն այլևս ձեզ սպասավելի քշնամի չթվիս, այլ բարեկամ... վերն այս տղեսավոր սքեմարհուն տղատուն և առաքինի գործերի համար առատապես հոգուն և տանում նրան պարզևատրության ու հանգստի սքեանը։

«Այո, այդ այդպես պետք է լինի, մտածեց Պիեռը, երբ այս խոսքերից հետո ինոտը կրկին հեռացավ նրանից, քողնելով նրան առանձին խորհրդածելու։ «Այդ այդպես պետք է լինի, բայց դեռ պետք այնքան քաղցր եմ, որ սիրում եմ կյանքը, վերի իմաստը միայն այժմ է քիչ-քիչ պարզվում ինձ համար։ Սակայն ինոտի հինգ առաքինությունները, որոնց Պիեռը հիշում եր մատենի վրա համրելով, դժուար եր, որ դրանք կային իր մեջ, և՛ արիություն, և՛ առաջադիմություն, և՛ հեզաբարոյություն, և՛ սեր առ մարդկությունը, և՛ հատկապես հնազանդությունը, որը նուիրման առաքինություն չեր իմաստ նրան, այլ ինքնանվիրություն։ Դեռ այժմ ուրախ եր ազատվել անփափկան կամայականություններից և իր կամքը յնդիմարկել նրան ու նրանց, ովքեր պետքին անհրաժեշտ ճշմարտություն)։ Ամենորդ առաքինությունը Պիեռը մոռացավ և վոչ մի կերպ չկարողացավ հիշել։

Ենթերդ անգամ ինոտը դուռ վերադարձավ և Պիեռին հարցրեց, թե դա ցաղունակում է արդյոք հաստատ մնալ իր մտադրության մեջ և պատրաստ է արդյոք կատարել այն ամենը, ինչ պահանջվում է իրենից։

— Ես ամեն բանի պատրաստ եմ, — ասավ Պիեռը։

— Նույնպես պետք է ձեզ հայտնեմ, — ասավ ինոտը, — վոր մեր միաբանության իր ուսմունքն ավանդում է վոչ միայն խոսքերով, այլև ուրիշ միջոցներով, վորոնք՝ իսկական իմաստության և առաքինության վորոնողի վրա ազդում են դեպի ավելի ուժեղ կերպով, քան լոկ բանավոր բացատրությունները։ Մույն առանցը, վոր դուք տեսնում եք, իր ալդ ու զարդով արդեն պետք է բացատրեր ձեզ շատին, նրանում ցանկեցի է, ավելորդ, քան խոսքը։ Դուցե հետագայում էլ, ձեր ընդունելությունից հետո, դուք կտեսնեք նման բացատրություններ։ Մեր միաբանությունը հեռանում է հնազարյան համոյնքներին, վորոնք իրենց ուսմունքը

բացատրում եմին հիմնարկիչներով հիմնարկիչը, — ասավ տիտոսը, — դա պղպեղանոցների չնմիարկվող վրանն մի խոշոր ու, մի խոշոր, մոլոր ոժանդակ և պատկերների առարկայի հատկանշական-ներով։

Պիեռը շատ լավ գիտեր, թե ինչ է հիմնարկիչը, բայց չէր համաձայնվում քանակը նա լուռ լսում էր տիտոսին և ամեն րոպե պղում, մոր միջոցներն ահա ալիսի սկսան։

— Եկիր դուք ձեր համագործակցների մեջ հաստատ կը, ուրեմն կը սկսի և ձեռնարկում ձեզ ընդունելու գործին,— ասավ տիտոսը Պիեռին մոտենալով— ի նշան ձեր առաջադիմության, խնդրում եմ, առ իմ ձեր բոլոր քաղաքացիական իրավունքները։

— Բայց ինձ մոտ կա մոլորիչ նռնենի, — ասավ Պիեռը կարմելով, թե իրավունքը պահանջում են ասել այն բոլորը, ինչ ինքն ունի։

— Ամեն ոչն, ինչ կա ձեզ մոտ. ժամացույց, դրամ, մատանի...

Պիեռն շտապով հանեց քսակը, ժամացույցը և կրկնակ ժամացույցի շղթայացով դիրուկ մատից հանել նշանի մատանին։ Ինչը ոչ ամենը կատարվեց-վերջացավ, մատանին առավ.

— Ի նշան հնազանդության, խնդրում եմ ձեզ՝ հանվիլ։

Պիեռը հանեց գլուխը, ժիլետը և ձախ վոտքի կոշիկը՝ քանի որ տիտոսի ցուցմունքով մատանը բացեց Պիեռի շապիկը ձախ կրծքի կողմից և, կռանալով, բարձրացրեց նրա վոտքի ձախ փոզիկը մինչև ծունկը։ Պիեռն շտապով ուզեց հանել և ալ վոտքի կոշիկն ու վոտքը չկամ քշտել, վորպեսզի իրեն անծանոթ մարդուն ոտքն ներկայացնելիս, բայց մատանը նրան ասավ, վոր այդ բանը հարկավոր չի, ու նրան հագցնած ոտից ձախ վոտքին հագնելու։ Ամբիծանում էին, կատակում և ինքնահավանում։ Մանկական ժպիտով, վոր հակառակ իր կամքի կրկնաց նրա դեմքին, Պիեռը ձեռները կռած ու վոտները չոռած, կանգնել էր կեղտաջրատարի ոտքի և սպասում էր նրա նոր հրամանների։

— Եվ, վերջապես, ինչպես ձեր բացատրում եմ, խնդրում եմ հագնել ինձ ձեր գլխարկը,— ասավ նա։

— Իմ կիրքը՞ Բրանդից կա շատ եմ ունենալ, — ասավ Պիեռը։

— Հայտնեցեք այդ կիրքը, վորն ամենից ավելի կա սիրել ձեզ աստղաբաշխության ճանապարհին, — ասավ մատանը։

Պիեռը լռեց, մտքում վորոնելով, թե վերն ի՞նչ գլխարկը։

«Ֆրիմասոն, Հարկարամասության, Պարտապետության, Ծուխության, Դրատապետության, Ջարտության, Կանանց, — քննում էր

Նա իր պատանեկը, մարդում նրանց կշռադատելով և չիմանալով պրանց վերին առավելությունն տալ։

— Կանայք,—ասավ Պիեռը կամաց, հազիվ լսելի ձայնով։

Մատնն անշարժ մնաց և չերկար ժամանակ չնր խոսում այդ պատասխանից հետո։ Վերջապես մոանցավ Պիեռին, վերցրեց սեղանի վրա դրված քաղքինակը և նրանով նորից կապեց Պիեռի աչքերը։

— Վերջին անգամն եմ ասում ձեզ. ձեր ամբողջ ուշադրությունը գարձրեք ձեզ վրա, կապանք գրեք ձեր գործակիցների վրա և չերանությունն վաստակեցեք վեց քայլերի մեջ, այլ ձեր սրտում։ Ճանապարհն ազատությանը մեզնից դուրս չէ, այլ մեր ներսը...

Պիեռն արդեն գգում էր չերանության այդ քաղցրացնող ազդությունը, վոր ներքինյամբ ու խանգարանքով լցրել էր այժմ նրա սիրտը։

IV

Շուտով, գրանից հետո, մութ առավոտը մտավ Պիեռին կանչելու վեց քայլ նախկին սիրտը, այլ չերաշխավոր Վիլարսկին, վորին Պիեռը ճանաչեց ձայնից։ Այն նորը հարցուփորձ, քան նա հաստատ և արդյոք իր մտադրության մեջ, Պիեռը պատասխանեց. «Այո, այո, համաձայն եմ», և մանկական վնասկուն ժպիտը պնդեցին, մատը կուրծքը բաց, մի վոտը հանած, մյուսը՝ հագած, անհամապատասխան և չերկչտա քայլերով գնաց առաջ, հետևելով Վիլարսկուն, վորը ձեռի տակը գնած էր ածել Պիեռի մերկ կրծքին։ Անեյակից նրան տարան միքանի քայլափոխ, յետ ու առաջ գարձնելով, և, վերջապես, թերին ժողովարանի գռան մոտ Վիլարսկին հազաց, նրան պատասխանեցին մուրճի ձայնով, ու գուռը բացվեց նրանց առաջ։ Մեկը քամ ձայնով (Պիեռի աչքերը գեռ կապած էին) հարցնր տվեց, քե ով է նա, ինչ և վերտեղ է ծնվել և այլն։ Ապա նրան, առանց աչքերը բանալու, ինչ-վոր ուղ տարան. տանելու ժամանակ նրան այլապանության էին առում իր ուղեկցության չարչարանքների մասին, սրբոտյան բարեկամության մասին, աշխատելի անվախճան կատուցողի մասին, աքսության մասին, վորով և պետք է տաներ չարչարանքները ու վտանգները։ Այս ուղեկցության մեջտեղին Պիեռը նկատեց, վոր իրեն անվանում են մերթ վորոնող, մերթ առաքյալ, մերթ պատգամավոր, և գրա հետ միաժամանակ տարբեր կերպով գարկում էին մուրճերով ու սրերով։ Այն ժամանակ, երբ նրան մի ինչ-վոր առարկայի մոտեցրին, Պիեռը նկատեց, վոր իր գեկավարների մեջ

իրարանցում ու չխոհեմություն ընկավ նոս տանը, քան ինչպես իրեն ընդառաջող մարդիկ շշուկով հարց կին տալիս իրար, և քան ինչպես մեկը պնդում էր, վազվզողը իրենն՝ Պիեռին ինչ-որ մի գործի վրայով անցկացնելու Իրանից հետո նրա աչ ձեռքը բռնեցին ու պրծին մի ինչ-որ բանի վրա, իսկ ձախով պատվիրեցին կարգին պահ անել ձախ կրծքին և, տախտակին նշան խաչելով,— «որ արտասանում էր Տրանցից մեկը,— կիրթում տալ միքանի հիվանդների համատարած Մեզու։ Ամա մամիկը հանդգնեին և ապիրատ վռազին, ինչպես այդ պատ Պիեռը հասել, և ասացին, որ նա անանկու չի տոքը լուրյոր Նրա աչքերի կապը վերցրին, և Պիեռը կարծես կերազում, ապիրատի կրակի քարայ լուր ոմն տակ տեսավ մի քանի մարդ, որ նուշնպիսի զգեստներ կապած, ինչպես սեռատը, կանդնել էին իր պես և ձեռներին բռնած պահել էին իր կրծքերին Նրանց մեջ կար ապրուստամած տղիատակ չաղկով մի մարդ Այդ տեսնելով, Պիեռը կուրծքը պետ ուռցրեց, ցանկանալով, որ պրծը խրվեին կրծքի մեջ Բայց պրծը Նրանից հետացրին և իսկույն աչքերը կապեցին նորից։

— Այժմ դու տեսար փոքր լուրյոր, — ասավ մեկը Պիեռին։ Ամա մամիկը կրկին վռազցին, ասացին, որ նա պետք և տեսնի լրիվ լուրյոր, ու նրա աչքերի կապը կրկին վերցրին, և ասացի ամիկը ձայն հանելուն տալին. sic transit gloria mundi[1]։

Պիեռը կամաց-կամաց իրեն հավաքեց և սկսեց դիտել անշարժը, ուր ինքն ևս մի խումբ մարդիկ Ամով ծածկված լիակատար անգամ շուրջը նստել էին տաղանդավոր մարդ, զարձյալ այնպիսի հանդիսավորությամբ, ինչպես և Տրանցը, որոնց տեսել էր ասացի Տրանցից միքանիսին Պիեռը ճանաչում էր դեռ Գեներալներից Նախապատահական տեսք նստել էր մի անհամաչափ կերևոտության, մի աստանձնահատուկ խոչ վրայիս Աչ կողմը նստել էր խոշորացի արբան, վորին Պիեռը տեսել էր կերևում տարի առաջ Անիոս Գավրիլովիչ տանտեր Այժմեպ էր նստել մի քան նեղմտամոր բարձրատեսիանան անձնի և շվիցարացի մի գաղտնապատակ, վոր առաջներում տպրում էր Կուրպրինների տանտեր Բոլորը հանդիսավոր լուռ կերևի էին նայում, վոր մեռնի մեջ էր կանգնած Գաղի մեջ շինված էր մի բարձրացած տեղ. տեղին մի կողմը փոքրիկ դրդ էր գանազան գաղտնիքներով, մյուս կողմը կնկեցնում տեղին նման մի բան կար, վրան Աչխատանք ու գանգ գրված Տեղին շուրջը կային յոթը մեծ մոմակալ, կնկեցնում աշտանակների նման Ծերբարձրներից կերևում էր Պիեռին տարան գնալի տեղին, վոտները դնել տվին

[1] Այսպես անցնում է աշխարհի փառքը։

ուզդանիկյուն պիրքով և հրամայեցին պատկել, ասելով թե՝ Նա խոնարհվում է տանտերն չեմքին։

— Նա ամենից առաջ պետք է քո առաջ, — շշուկով ասավ ընկերներից մեկը։

— Ախ, հերիք է,— ասավ մյուսը։

Փիլոսը լսված, կարմրատակ աչքերով, առաջը հետազոտելու, շուրջը նայեց և հանկարծ նրա աչքում մի կատակած փայլեց. «Վարպետ եմ կոշ։ Այս քոնչ եմ անում կոշ։ Վրաս չենն ծիծաղում այդ պղտիկ. հետո ամոթանքով չպիտի հիշեմ այդը։ Սակայն այս կատակը շարունակվեց մեկայն մի ակնթարթ։ Փիլոսը նայեց իրեն շրջապատող մարդկանց լուրջ դեմքերին, հիշեց ամենը, ինչ կատարվեց-անցավ այստեղ և մտածեց, վոր չի կարելի հետաձգել պարհին կոնդ առնել։ Նա իր կատակից ապրատեց և ձեռք քաշեց առաջ բերել իր մեջ խանդավառության նախկին զգացումը, ու ծունկի իջավ առաջը չեմքին։ Ճիշ, խնդապես, խանդավառության զգացումն այժմ ավելի, քան առաջ, սիրեց նրան։ Փոքր ինչ պատկելուց հետո, նրան պատվիրեցին վեր կենալ և հաղորդին ընդունելիս սպիտակ կաշվե գոգնոց, ինչպիսին ունեին մյուսները, ավելին նրա ձեռը մի քիչ և կրնկը գուլպ ձեռնաց, և այդ ժամանակ մեծ վարպետը պիտեց նրան։ Նա Փիլոսին ասավ, վոր սպիտակ անբիծ պահել այդ գոգնոցի սպիտակությունը, վորն ամրությունն և անարատությունն է նշանակում. ապա Փիլոսի համար աշխատելի քիչ մասին ասավ, վոր Փիլոսն աշխատի զրաղվել իր սիրտը մաքրել արատներից և զրաղվել ներողամտության կոչդի բերի իր մերձավորների սիրտը։ Հետո ձեռնոցների առաջին զույգի մասին, վոր ապամարդու ձեռնոցներ էին, ասավ, վոր Փիլոսը նրանց նշանակությունը չի կարող իմանալ, քանզի պետք է պահի կրկրտոց զույգի մասին, վոր նույնպես ապամարդու ձեռնոցներ էին, ասավ, վոր նա պետք է զրանք հագնի ժողովներում և, վերջապես, կրկրտոց զույգի կանացի ձեռնոցների մասին ասավ՝ Աստված կրկրացյալ կողմացը, ասաց կանացի ձեռնոցները նա հատկացնում էր ձեզ։ Տվեց զրանք այն կնոջը, վորին դուք ամենից ավելի կհարգեք։ Այս չնորհով դուք ձեր սրտի անարատությունն հավատարմացնում կատարեն, ուր ձեզ համար կընծայեք իրեն ապրանավոր քաղաքացուհին։ Ու, վերջը ինչ լռելով, ավելացրեց. «Ասացք տեղ, սիրելացյալ կողմացը, քող այս ձեռնոցները չդարտարեն անմաքուր ձեռքերը։ Այն ժամանակ, կերը մեծ վարպետն արտասանում էր այս վերջին խոսքերը, Փիլոսին թվաց, վոր նախազգում է ցնծալից։ Փիլոսը ցնծալից ավելի, կապարից, ինչպես կոչվում են կենդանները՝ լաց լինելու չափ, սկսեց անհանգիստ շուրջը նայել, ու սիրեց մի անհարմար լռություն։

Այդ յուշիկներն ընդհատեց յեղյուզնեղիկ մեկը, որ Պիեռին դարձին մատնեցնելով, սկսաւ անարտակից բացատրութիւններ կատարել գարշի մասին իւր տասնեակներն մատնին, այն է՝ ապեկ, բանանի, մուրբ, նարդապատրի, քիթս, աչուառ և խոշոռատ քարի, այսու, յիրեր տրտասհանին և այլ քաղեղի մասին։ Այդ Պիեռին գոյց ոչինչ իր անգէտ, ապաշխարելի միտրանութիւնն չգանելով, հայհոյեցին մատղի խոտքը և, վերջապես, քաղ ոչինչ ձանալ։ Մեծ վարպետն սկսաւ կանոնադրութիւնն կարդալ։ Կանոնադրութիւնն շատ յիրեկար էր, և Պիեռ՝ ուրախութիւնից, հաւատացից ու ամօթից, դժուարանում էր ըմբռնել այն, ինչ կարդում էին նա սաներն ուշադրութիւնով լուռ կանոնադրութեան միջոցին վերջին խոտքերը, վարձը և Մասոնին երդա հիշողութիւնն մնդ։

Պիեռ ատեղներում միայն աւելի ապահանձներ չէին ձանաչում,—կարդում էր մեծ վարպետը,—քանի այն ապահանձներից, որ կան ապաշխարութիւնն և մեղութիւնն միջին։ Ազատացիր վարեն այնուհետև խոտրութիւնն ունել, վոր կարող և խոտրել համապատասխանութիւնն քոնը, ազնուիւնն հասիր յիրերդ, ով էլ նա լինի, ամէն բան մոլորեցնիր, բարձրացրու ընկածին և յիրդնց չարութիւնն ու թշնամութիւնն մի առնի գնդի յեղբայրդ։ Ծեղիր քաղաքացուդ ու սիրելիդ։ Ատեղ բոլոր պատճառում ապաշխարութիւնն կրակը։ Ծերբեռնութիւնով կիսեր միրձամտերիդ հետ և միայ ծառայութիւնդ չիստանի այս անանուն վարկերը։ Ընդհակ քիշտասուն քո, վրեժ մի յուծիր ձրանից, այլ միայն բարիք արա նրան։ Այսպիսով, կատարելով բարձրագոյն պահանջը, դու կդառնաս հնազանդ քո վերադրած ճնշումներդ հետագրելու։

Նա վերջացրեց և, տեղից յիրեկով, դրկեց Պիեռին ու համբուրեց նրան։ Պիեռն ուրախութիւնն արցունքն աչքերին, չուրջը նայեց, չիմանալով ինչպես պատասխանել չնորհավորանքներին և ծանոթութիւնն վերակոչներին, վոր շրջապատել էին նրան։ Նա վոչ մի ծանոթութիւնն չէր ընդունում. այդ րոպէ ամբողջ մնդ տեսնում էր միայն յեղբայրներին, վորոնց հետ անհամբեր ուզում էր դարձի ձանապարհել։

Մեծ վարպետը մուրը դարձից, բոլորը բոնեցին իրենց տեղերը, և նրանցից մեկը քարող կարդաց հոգուութիւնն անհրաժեշտութիւնն մասին։

Մեծ վարպետն ապաթոռից կատարել վերջին պարտականութիւնները, և նշանակեց բարձրաստիճան անձը, վոր կրում էր վոդոմութիւնն հավատարի կոչումը, ապա յեղբայրներին շրջանում պատեր Պիեռն ուզում էր հանձնաժողովութիւնն քննութիւնն ենթարկել

իր ունեցած ամբողջ զուարճությը, բայց վախենալով պարծենկոտ չերևալ, ուստի և դրանց այնպիսի զուարճալի, որոնցմեն գրել հյնին մյուսներըը։

Նիսաթը վերջացավ. տունն վերադառնալուց հետո Փինոին քիմուած եր, թե ինքը վերադարձել և մի ինչ-որ հետաքրքրական համբոյրներ, ուր անցրել և տասնյակ տարիներ, փոխվել և միանգամայն և կորչել նախկին կյանքի կարգ ու կանոնից և սովորություններից։

V

Միաբանության մեջ ընդունվելու հետևյալ օրը Փինոը տանը նստած, զիրք կարդալով, ջանում եր ըմբռնել քաոսակուսու նշանակությունը, վորին իր մի կողմով պատկերացնում եր աստծուն, մյուսով բարոյականը, չարությունը և չարությունով լեռնը։ Յերբեմն նա մի կողմ եր դնում գիրքն ու քաոսակուսին և չարևակայության մեջ կյանքի նոր ծրագիր կազմում։ Յերևակայում եր ժողովրդանում հայտնվելին, վոր քաղաքի ականջին լսվ և հասել իր մեծամարտի մասին, և վոր նա խելագար կիմարվեր, յերբ հետաքրքրվեր Փինոը մտադիր եր մեկնել իր հարազատներին կալվածները և այնտեղ զբաղվել իր գյուղացիներով։ Նա ուրախ տրամադրությամբ մտածում եր այդ նոր կյանքի մասին, յերբ անսպասելի նրա մտավ իշխան Վասիլին։

— Բարեկամ, դու այդ քնչեր ես ասել Մոսկվայում։ Ինչու հասար ես Լյուբիմի հետ կռվել, mon cher. դու մոլորության մեջ ես, — ասավ իշխան Վասիլին սենյակ մտնելով։ — Ես ամեն ինչ իմացա. և հաստատապես կարող եմ ասել, վոր նվենն անմեղ է քո առաջ, ինչպես Քրիստոսը չհանդնեցրե։

Փինոն ուզեց պատասխանել, բայց իշխանը նրան ընդհատեց։

— Ձեվ ինչու դու ուղղակի չդիմեցիր ինձ, վորպես բարեկամին։ Ես բոլորը գիտեմ. յես ամեն ինչ հասկանում եմ,— ասավ նա,— դու վարվել ես այնպես, ինչպես վարել և իր պատիվը քանդ գնահատող մարդուն, գուցե և չուզել ես, բայց այդ մասին չդատանք։ Մի բան հիշիր, թե ինչ գրություն մեջ ես գնում դու կնոջդ և ինձ ամբողջ հասարակության և նուիրեակ արքունիքի առաջ,— ավելացրեց նա ձայնն իջեցնելով։ — Կինդ ապրում է Մոսկվայում, դու՝ այստեղ։ Հիշիր սիրելիս, — նա ցած քաշեց Փինոի ձեռքը,— այստեղ մի քյուրիմացություն կա. կարծում եմ ինքդ այդ զգում ես։ Ձենց հիմա, իմ ներկայությամբ, նրան նամակ գրիր, նա կգա այստեղ և ամեն ինչ կպարզվի, այլապես իմացիր, վոր դու չատ հնչուությամբ կարող ես սուժել, սիրելիս։

Իշխան Վասիլին ապշու հայացքով նայեց Պիեռին։

— Համառելդյակի ապրուստներից հայտնի չե ինձ, որ այրեցած կոպեկներ ասածները հետաքրքրություն ե ցուցց տալիս ոչ մի դարձր Ռուսիո մէջ, ասաց նա չափ մոռացած և դնդի ելլենը։

Մի քանի անգամ Պիեռը պատրաստվեց խոսել, բայց, մի կողմից իշխան Վասիլին նր խանգարում, մյուս կողմից՝ նա վախենում նր խոսել այդ կարևոր մի րոպեին և անհամաձայնություն չհարուցանելու, ինչպես որ հաստատապես վորոշել նր պատասխանել անբոլոր նոցա այդ նա հիշեց մասոնական կանոնադրությունը խոսքերը, թե «իմիջիր բոլոր նախապաշարմունքները նա դնելով հագուստից, մտնում տաճարը, ոչ ոք պետք չունի իր վրա կրկնելու իր համար այդ ամենազգվելին պարտականությունը, — անհանգստանալ չսկսել մարդու մեջ, չսկսել այն, ինչ ստանում նր այդ մարդը, ով ել նա լինելու։ Պիեռն այնպես նր ուզում հնազանդել իշխան Վասիլիի անմեղ կրքերի հանգստանալու ցանկությանը այդ շրջանին, վոր այժմ ել պատմ նր, թե անկարող կլինի հանդուրժել նրան. բայց պետք նր, վոր այն բանից, թե ինչ կատի ինքն այժմ, կախված լինի իր հետագա վարքը բոլորի մեջ ընդհանուր այդ հին, նախնյան համբոյր, թե այն նորով, վոր այնպես պատրաստվում նր ներկայացնել մասոնները և ուր, ինչպես նա խորապես համոզված նր, վերանորոգվելու կոչված նոր կյանքի համար։

— Դե, սիրելիս, — հանդարտ ասավ իշխան Վասիլին,— ասա ինձ տպա, և դու, իմ հոգիկս կգրեմ, և մենք պարտատոմսերդ կոչնչացնենք։

Բայց իշխան Վասիլին դեռ հանդարտ չեր ասել վերջացրել, երբ Պիեռը կատարի դեմքով, վորով հիշեցնում նր իր հորը, առանց խոսակցի աչքերին նայելու, ջղոտց.

— Իշխան, դու ինձ չեմ հրավիրել ինձ մոտ, հնազանդ, խնդրեմ, դնացեք — նա ուղիղ ցատկեց ու գուռը բաց արավ։— Դե, դնացեք, — կրկնեց նա, չհամարձակվելով և ուրախանալով, վոր իշխան Վասիլիի դեմքին յերևաց շփոթմունքի և վախի արտահայտությունը։

— Ի՞նչ պատահեց քեզ։ Դուռ հիվանդ ես։

— Հնազանդ, — մի անգամ ևս հնչեց Պիեռի զարհուրելի ձայնը։ Եվ իշխան Վասիլին ստիպված նր մենակնել առանց վորևե բացատրություն լսելու։

Մի շաբաթ անց, Պիեռը հրաժեշտ տալով իր նոր բարեկամմասոններին և, վոգևորությամբ հաճար նրանց մեծ գումար տալով, մենակնեց իր կալվածները։ Իր նոր յեղբայրները նամակներ տվին

Ներան տանելու Դիլիով և Ոդետտա՝ այնտեղի մատենադրի հետ, և խոստացան նամակներ գրել ու պնդավաճառել Փիեռին իր նոր գործունեության մեջ։

VI

Փիեռի և Դալոմաքի մենամարտի գործը քողարկվեց — մատուցքյան որվից, և չնայած այդ խստությանը, վոր ցույց էր տալիս քաղաքացը մենամարտի վերաբերմամբ, այնուամենայնիվ վոչ հանդուրժողները սուժեցին, վոչ էլ նրանց մարտակիցները։ Մանկան մենամարտի պատմությունը, Փիեռի հիացքից բոժոժվելու վտանգով հատատուկից, տարածվեց հատարակության մեջ։ Փիեռը, վորին սկզբում իրեն ապարիներ զանվածի նայում էին հավանության աչքով ու վերաբերվում ներողամտորեն, վորին փայփայում ու վառաբանում էին, երբ նա ուսանողն կայարության չափազանց վճռացավ իր՝ բոլոր սովորությունից հետո, երբ հարևանները ու մայրերն այլևս վոչինչ ապահովիք չունեին նրանից, նա հասարակության աչքում բոլորովին, մանավանդ վոր նա չեր կարդանում և չեր ցանկանում հատարակության բարյացակամությունը շահել։ Այժմ կատարվան գործի համար միայն նրան էին մեղադրում. ասում էին, վոր նա անմիտ խանդոտ է, ընդհակառակն հանդուրժող և, ընդհակառակն հանդուրժող լինելով հանդերձ, ինչպիսին հայրն էր Ահվ երբ, Փիեռի մենամարտից հետո, Ելենը վերադարձավ Վանդեքուրդ, Ելենի բոլոր ծանոթները նրան ընդունեցին վոչ միայն արտաքուստ, այլև մի տեսակ հաղթանդամ, նկատի ունենալով նրա դժբախտությունը։ Ելենը սկսում էր խոսք լինում, Ելենն ընդունում էր ամբողջ ու պատրաստ հատարակությանը, վորը նա, ասածից զրա նշանակությունը հասկանալու, չուներ իր իրեն հատուկ տակտով։ Այդ պատահությունն ասում էր, վոր նա վերջնել և իր դժբախտությունը կրել անարատորեն, և վոր իր սխալները մի քանի ե՛ տարածից իրեն ուղարկման Բեզուխովն իր կարծիքը հայտնում էր պարզորեն։ Ելենը Փիեռի մասին խոսք էր լինում, նա ասածը վեր քաշելով և ճակատը մատներով սեղմելով, ասում էր.

— Un cerveau fêlé — je le disais toujours[1].

— Ես այդ ասում եմ ասել, — ասում էր Անդրեա Վասիլևիչը Փիեռի մասին, — կես հնձից այդ ժամանակ խոհուն ասի, և ամենից առաջ (նա միշտ պնդում էր իր առաջնությունը վրա), վոր գա խելացնոր չի բնավ ասում էր, գալի անբարոյական գործողությունների վճռացած։ Ես այդ քանը ասի գնա այն ժամանակ, երբ բոլորը

[1] Փիեռի մեջ եմ, կես այդ միշտ ասել եմ։

հետաքրքիր էր նրանով, որ նա պրուսական ծագում ուներ, ինչպես և ինքը, բայց մանուկ հասակից ապրել էր Ռուսաստանում, ուր և ստացել էր իր կրթությունը։ Այդ ամենը ինձ համար շատ հետաքրքրական էր, և ես ուրախ էի, որ ինձ հնարավորություն էր տրվում ծանոթանալ այդ մարդկանց հետ։

Առաջին անգամ Անետա Պավլովնան ազատ արձակեց իր սենյակի դռները, որպեսզի հյուրերը ներս գան, և ես լսեցի նրա հետևյալ խոսքերը, որոնք նա ասաց ֆրանսերեն. la crême de la véritable bonne société, la fine fleur de l'essence intellectuelle de la société de Pétersbourg[1], որպեսզի նա սկսի բացել Անետա Պավլովնայի ընդունելությունները։ Հյուրերի մեջ կային մարդիկ, որոնց ես ոչինչ չգիտեի, կային և այնպիսիներ, որոնց ես ամեն օր հանդիպում էի, որովհետև նրանք ամենաբարձր հասարակության մեջ էին պտտվում։ Բացի այդ ընդհանուր հյուրերից, որոնք մի տեղ այնպես էին հավաքվել, որ ոչ մի կերպ չէին կարող ընդհատել ընդհանուր խոսակցությունը, ներկա էին նաև Պետերբուրգի պատասխանատու հասարակության ներկայացուցիչներ։

1806 թվի մարտին, երբ արդեն սկսվել էին բոլոր տեսակ ժողովները հասարակության պատասխանատուների տներում, ես ուրախ էի, որ Անետա Պավլովնան ինձ համար ևս մի զվարճություն էր պատրաստել։ Նա ինձ հրավիրեց մի երեկույթի, որի ժամանակ պետք էր կարդացվեր Մորտեմարտի, պրուսական իշխան Հենրիխի, ընթերցասրահը, որ նա գրել էր ֆրանսերեն, և որի մասին ես շատ էի լսել։ Անետա Պավլովնան ինձ ասաց, որ այդ ընթերցասրահը un homme de beaucoup de mérite[2] կարդալու է, որ նա ինձ համար շատ հետաքրքրական է լինելու, և որ ես կարող եմ ինձ համար մի օգնական[3] գտնել, որ ինձ համար կթարգմանի։

Մենք, որոնք Անետա Պավլովնայի այդ երեկույթի հյուրերն էինք, հավաքվեցինք, — մարդիկ պատրաստվեցին, որ հետո հավաքվեն ընթերցասրահի և ընթրելու համար, և մի քանի րոպե հետո հրավիրվեցինք մեծ դահլիճը։

---

1 Ընտրյալ լավ հասարակության սերուցքը, Պետերբուրգի հասարակության ծաղիկը։

2 Բավականին արժանավոր մարդ։

3 Միջնորդող պատասխանատու մարդ։

Դպրոցական կերմանչափի աստիճանը, որ այդ կերևի ցույց էր տրված հաստատությանը, հետևյալն էր. — որքան էլ բոլոր կենդանական քազմատրներն ու գործարաններն աշխատեն ներսդամից լինել դեպի բոնապարտը, որպեսզի թեն և ընդհանրապես մեզ պատահանի այդ անախորժությունն ու զառնությունը, այնուամենայնիվ, մեր կարծիքը Բոնապարտի մասին չի կարող փոխվել։ Մենք չենք զազրի արտահայտել այդ մասին ունեցած մեր շիտակ կարծիքը և պրուսական քազմատրին ու մյուսներին կարող ենք ասել միայն. — ավելի վատ ձեզ համար։ Tu l'as voulu, George Dandin[1], ահա բոլորը, ինչ մենք կարող ենք ասել։ Անա քե ինչ էր ցույց տալիս քազմազրական կերմանչափը Աննա Պավլովնայի կերևույթին։ Ներս բարխոր, որ պետք և հրամցվեր հյուրերին, հյուրասրահ մտավ, սակայն հաստատությունը համարյա քե հավաքված էր, և խոսակցությունը, որ պեկավարում էր Աննա Պավլովնան, վերաբերում էր մեր և Ավստրիայի դիվանագիտական հարաբերությունների և նրան զաշնակցելու հույսերին։

Բարխոր, ոչ ստանդարտ չքնղ զգեստով, այրազած, քարմ ու կաքմիր, ազատ-համարձակ մտավ հյուրասրահ և, քան սովորություն, առաջնորդվեց նախ մորաքրոջը վոչնանելու, և ապա միացավ ընդհանուր խմբին։

Աննա Պավլովնան նրան քուչ տվեց իր չոր ձեռը համբուրելու, ծանոթացրեց նրան մի քանի անծանոթ անձանց հետ և նրանց յուրաքանչյուրի մասին շշուկով ծանոթություն տվեց Բարխորին։

— Le prince Hyppolite Kouragine — charmant jeune homme. M-r Krouq chargé d'affaires de Kopenhague — un esprit profond, պարզապես M-r Shittoff — un homme de beaucoup de mérite[2], վորը կրում է այս կոչումը։

Իր ծառայության ընթացքում Բարխորը, շնորհիվ Աննա Պավլովնայի հոգածության, շնորհիվ իր հաչակի և զուսող բնավորության, կարողացել էր արդեն շահավետ գիրք ձեռք բերել ծառայության մեջ. նա ազդուատանում էր մի շատ նշանավոր անձի, ունեցել էր մի շատ կարևոր հանձնարարություն Պրուսիայում, վորտեղից հենց նոր միայն վերադարձել էր իբրև առաջնակարգ նա միանգամայն յուրացրել էր Ալմյուցում իրեն շատ զուր չնկած յունքականության այն յուրահատուկ ձևը, վորով վատակիրը կարող է անհամեմատ բարձր կանգնել գնեերայից, և վորի համաձայն

---

1 Դու այդ նյիր քանկանում, ծորթ Դանգին։

2 Իշխան Իպպոլիտ Կուրագին՝ հրապուրիչ յերիտասարդ։ Գ. Կրուգ՝ հոպենհագենի (Դանիայի մայրաքաղաք) գործերի հավատարմատար, խորամանկ միտք։ Գ. Շիտով, շատ ամենայնի արժանավոր մարդ։

ծաղրանքի մեջ հաշտութեան ակնարկութիւն համար հարկաւոր չեն վէճ լինելը, պոչ ագիտատորը, պոչ քաղաքագէտն, պոչ տակտաւորութիւն այլ հարկաւոր է միայն պարզել իմանալ այն մարդկանց հետ, որոնք պատերազմում են ծաղրանքի, ուսանի և Բարբոը հանգիստ զարմանում էր իր տարագ հաշտութիւնների և այն բանի վրայ, որ ինչպես ուրիշները այդ չէին կարողանում հասկանալ։ Այդ գլուխ հետևանքով նրա ամբողջ ապրելակերպը, նրա քայլերը հարաբերութիւնները նոսկին ծանօթների հետ, երբ՝ բոլոր գրագիրները ապագայի վերաբերմամբ — բոլորովին տարբերվեցին նա հարուստ չէր, բայց իր վերջին գործը ծախսում էր, գոր ուրիշների սովի չէր հասցնում. նա փրկեց ամենի չուտ կորցնելը քաղաքականութիւնների, քան ինչ ինչ կատարվածը նասել կամ Պետերսբուրգի գործակներում հին մուտքերով յերևալ։ Նա մտածում և ծանրութիւն էր հաստատում միայն այն մարդկանց հետ, որոնք իրենից բարձր էին, ուսանի և կարող էին ազատակար լինել։ Նա սիրում էր Պետերսբուրգը և արհամարհում Մոսկուան։ Ռուսաստանի առաջին և դեռևի նստատեղ ունեցած մանկական սիրտ հիշողութիւնը անհաճո էր նրան և նա հենց բանակ մեկնելուս սրից, որ մի անգամ Ռուսաստանի մատ չէր դնելու Անոնա Պավլովնայի հյուրասրահում, ուր նեղկա գրողները կարևոր քարոզ էին համարում ծաղրանքի մեջ, նա խնդում էին հաճոյանալ իր գերը և ինչ ասվեց, որ Անոնա Պավլովնան ազատագրվի այն հետաքրքրութիւնը, որ հարուցանում էր իր անձը, իսկ ինքն ուշագիր պիտում էր ամեն մեկին, գնահատելով նրանցից յուրաքանչյուրին մտնելու ոգուտն ու հնարավորութիւնը։ Նա նստեց երեկ ցուցց ամամ անգը, գեղեցիկ Ելենի կողքին և ուշադիր լսում էր ընդհանուր խոսակցութիւնը։

— Vienne trouve les bases du traité proposé tellement hors d'atteinte, qu'on ne saurait y parvenir même par une continuité de succès les plus brillants, etcelle met en doute les moyens, qui pourraient nous les procurer. C'est la phrase authentique du cabinet de Vienne, — *ասում էր դեսպանական* chargé d'affaires[1].

— C'est le doute qui est flatteur![2], — *ասավ խորամանկ միտքը՝ նայելը ժպտալ։*

---

1 Վիեննան՝ առաջարկված գաշնագրի հիմունքները համարում է այնքան անհնարին, որ գրանց իրագործութեան անկարելի է նուիրիկ մի շարք ամենափայլուն հաջողութիւններով, և նա կասկածում է, որ յեղած միջոցները կարողանան տանգիել այդ հիմունքները։ Ահա՝ Վիեննայի կաբինետի խոսական արտահայտութիւնն է, — ասավ դեսպանական գործերի հավատարմատարը։

2 Գասկածը հաճելի է։

— Il faut distinguer entre le cabinet de Vienne et l'Empereur d'Autriche, — ասավ Mortemart-ը. — L'Empereur d'Autriche n'a jamais pu penser à une chose pareille, ce n'est que le cabinet qui le dit [1].

— Eh, mon cher vicomte, — միջամտեց Աննա Պավլովնան, — l'Urope (չգիտես ինչու նա արտասանում էր l'Urope, որպես ֆրանսական լուրվի մի առանձին նրբություն, որ նա քաջ էր տալիս իրեն՝ միայն ֆրանսացիների հետ խոսելիս), l'Urope ne sera jamais notre alliée sincère [2].

Սրանից հետո Աննա Պավլովնան խոսք բացեց պրուսական քաղաղության արիությանն ու հատատասկամությանն մասին նրան համար, որոնցից մեջ քաշի Բոլխոնն։

Բոլխոն ուշադիր լսում էր խոսողին, տպավորով իր հերքին, ու միաժամանակ կարդացած մի քանի անգամ նայել հարևանուհուն՝ դեղեցկուհի Ելենին, որը մի քանի անդամ ժպտերես նայեց դեղեցիկ չիրիսատրյալ տղայանոնին։ Միանգամայն ընակնատրին՝ Պրուսիայի պրուքյանն մասին խոսելով, Աննա Պավլովնան Բոլխոնին ընդունց պատմել իր համբոյրությունը տիկին Դյուպոռ և այն դրուքյունը, որի մեջ գտել և պրուսական դորքին։ Բոլխոն, առանց շտապելու, մաքուր ու կանոնավոր ֆրանսերենով, շատ ու շատ ուշադրավ մանրամասնություններ պատմեց պրուսական դորքերի մասին, որքուհիքի մասին, ապելատելով խուսափել իր անմիևնան կարծիքը հայտնել այն փաստերի վերաբերմամբ, որ պատմում էր։ Դարձ ժամանակ Բոլխոը գրավել էր բնդհանուրի ուշադրությունը, և Աննա Պավլովնան զղում էր, որ իր հյուրասիրությունն այդ նորնկով հանելքյամբ և ընդունվում քաղաք հյուրերի կողմից՝ Բոլխոի պատմությանն ավելի մեծ ուշադրություն էր ցույց տալիս ելնելը։ Նա մի քանի անդամ Բոլխոին հարցնել տվեց նրա համբոյրության վերաբ մանրամասնությունների մասին, և թվում էր՝ շատ և շահագրգռված պրուսական դորքերի վիճակով։ Հենց որ Բոլխոը վերջացրեց, ելնեն իր սովորական ժպիտով դիմեց նրան։

— Il faut absolument que vous veniez me voir [3], — ասավ նա Բոլխոին մի այնպիսի ձեռով, կարծես թե վերջ նկատառություններով, որ Բոլխոը չէր կարող իմանալ, այդ միանգամայն անհրաժեշտ էր։

---

[1] Անհրաժեշտ է վիճակել դիվանագետ ավստրիական կառավարության ավստրիական կառավարությունը չէր կարող մտածել այդ-այդ ասում է միայն դիվանագետը։

[2] Ա՛խ, իմ սիրելի վիկոնտ, Ճեվրոպան չէրնեք մեր անկնգ գաշնակիցը չի եղել։

[3] Բացարձակապես անհրաժեշտ է, որ գուք ինձ տեսնեք գաշ։

— Mardi entre les 8 et 9 heures. Vous me ferez grand plaisir[1].

Բարեկամ խոստացավ նրա ցանկությունը կատարել և ազատ էր նրա հետ խոսակցությունն սկսել, երբ Անոտ Պավլիշոն, մոտենալով պատվախնամ, բարեխոս կանչեց, թե մարտարվեստը կամենում է նրան տեսնել։

— Բայց ընդունելու եք դրա համառոտությունը, չէ՞, — ասավ Անոտ Պավլիշոն[2] աչքերը միանգամ և մեծագույն ջերմեռանդությամբ երկինքը ցույց տալով։ — Ախ, որ մի աշխարհիկ զբոսանքի հետաքրքիր կին եւ մտադրում եմ, նրա մոտ համառոտությունը չեմ սիրում։ Դա նրա համար անչափ ձանձրալի է։

VII

Ահագին բարեխոսն ու Անոտ Պավլիշոն միացան ընդհանուր խնդրին, այդպես խոսում էր իշխան Պոպոլիոնը։

Նա՝ բանկիրների վրա առած ձգտումն, ասավ le Roi de Prusse[3], ու այդ ասելով, ծիծաղեց։ Բոլորը զարմանք զգալի դառ։

— Le Roi de Prusse? — հարցրեց Պոպոլիոնը, կրկին ծիծաղից և կրկին լուրջ ու հանդիսավոր ձևով խոսքը նոսից բանկիրների մեջ։ Անոտ Պավլիշոն վերջը ինչ տպավոր ուրան, բայց վարժվածն Պոպոլիոնը, քանի որ ինչ բոլորովին չէր ուզում խոսել, ինքն Անոտ Պավլիշոն խոսք բաց արավ այն մասին, թե ինչպես անասելիորեն Բանապարտը Պոտսդամում զարգացել և ծրիդրիխ Մեծի թաղը։

— C'est l'épée de Frédéric le Grand, que je[4]... — ուզում էր սկսել նա, բայց Պոպոլիոնն ընդհատեց։

— Le Roi de Prusse... — ու կրկին, ինչը զարմանք զգալի դառ, Պոպոլիոնը ներողություն խնդրեց ու լռեց։

Անոտ Պավլիշոն զիջեց խոսակցությունը Martemart-ը, Պոպոլիոնի ընկերը կարող զարմանք զգալի դառ։

— Voyons, à qui en avez-vous avec votre Roi de Prusse[5]

Պոպոլիոնը ծիծաղեց, և նա կարծես ամաչում էր իր ծիծաղից։

— Non, ce n'est rien, je voulais dire seulement[6]... *(Նա մտադիր էր կրկնել այն կատակը, որը լսել էր Վիեննայում, և որին*

---

[1] Անկեղծորեն, ամեն 8-ի և 9-ի արանքում։ Մեծ բարեհաճություն կանեք ինձ։

[2] Պրուսիայի թագավորը։

[3] Այդ ծիծաղելի Մեծի մասին է, որը չկա։

[4] Դե ուրեմն ինչ Պրուսիայի թագավորի մասին։

[5] Ինչ գոչենք, կա ուզում նրի մեկին ասել...

ասելու համար պատրաստվում եր ամրոցի յերեկո). Je voulais dire seulement, que nous avons tort de faire la guerre pour le Roi de Prusse[1],

Բոլոր դռները ժպտաց, այնպես, որ նրա ժպիտը կարող եր համարվել և՛ հեգնանք և՛ հեգնանքի հավաստիքյուն, նայած ինչպես կընդունվեր Բոլորը ծիծաղեցին,

— Il est très mauvais, votre jeu de mot, très spirituel, mais injuste, — կնեմսա մատով սպառնալով ասավ Աննա Պավլովնան,— Nous ne faisons pas la guerre pour le Roi de Prusse, mais pour les bons principes. Ah, le méchant, ce prince Hippolyte![2] — ասավ նա,

Խոսակցությունը, որը կենտրոնացած եր առավելապես քաղաքական նորությունների շուրջը, չդադարեց ամրոցի յերեկո, Ցնծությի միջում դրուցին առանձնապես աչքառուժացավ յերբ խոսք բացվեց Քաղավորի չնորհած պարգևների մասին,

— Ձեր որը անցյալ տարի N. N. առացավ ծխախոտի տուփ՝ Քաղավորի պատկերով,— ասում եր l'homme à l'esprit profond[3],— խոկ ինչու S. S. չի կարող նույն պարգևն առանալ

— Je vous demande pardon, une tabatière avec le portrait de l'Empereur est une récompese, mais point une distinction,— ասավ դիվանագետը, un cadeau plutôt[4].

— Il y eu plutôt des antécédents, je vous citerai Schwarzenberg[5].

— C'est impossible[6],— առարկեց մյուսը,

— Դրած գոնե Le grand cordon, c'est différent[7]...

Ցնծը բոլորը վեր կացան գնալու, Ելենը, որ այդ ամրոցի յերեկոն շատ քիչ եր խոսում, կրկին դիմեց Բոլոխին, խնդրելով և մեզ ու խորհրդավոր ձևով հրամայելով, որ նա յերկաքշաբթի օրը լինի իր մոտ,

---

[1] Ես ուզում եյի միայն ասել, որ մենք լավ չենք կռվում Պրուսիայի Քաղավորի համար (բառախաղ, որը նշանակում և. կռվում ենք մեզ չվերաբերող գործի համար)։

[2] Ձեր բառախաղը լավ չեր շատ սրամիտ և, բայց անարդարացի. մենք չենք կռվում pour le roi de Prusse, այլ լավ սկզբունքների համար։ Ա՛հ, նեղ չարն է այդ իշխան Իպպոլիտը։

[3] Ոսրաքափանց մարդն ասեր։

[4] Ներեցեք, Քաղավորի պատկերով ծխախոտի տուփը — պարգև է և ոչ պատվանշան, ավելի լուսա ընծա։

[5] Ես կարող եմ ոչինչ ասել — Շվարցենբերգը։

[6] Այդ անկարելի է։

[7] Մեծ մատավինը, գա ուրիշ։

— Դա շատ կարևոր է, — ասավ նա ժպտալով, Աննա Պավլովնային նայելով. իսկ Աննա Պավլովնան նույն րոպեր ժպտաց, վոր նրա պետքից չեր հետաքրքրում, միայն խոսում եր իր բարեբախտ հովանավորուհու մասին, հասկանալի Ալենի ցանկությունը։

Թվում եր, թե Ալենն այդ կերպով Բորիսի պրուսական արտոնության մասին պատմություններից կերպակացրել է, վոր Բորիսին անհրաժեշտ է անպատճառ նրա կարծիքը Բորիսին խոստանում եր, վոր նա կխոսի կերպարանքի որը գտնի, բայց նրանից պահանջում եր այդ անհրաժեշտությունը։

Անկեղծության կերպարանքը Ալենի հայտնվելուց ավելի եր Բորիսը պատրաստված չտեսնում, թե իր գալն ինչու կեր անհրաժեշտ եր։ Բոլոր հյուրերը կարծես նրանից հետ քիչ խոսեց, և վերջը հրամայեց տալիս, վոր Բորիսը համբուրում եր նրա ձեռը, Ալենն այս անգամ ասելիքներ կերպով անժպիտ, անապատանքի չշտկով ասավ նրան. — Venez demain dîner... le soir. Il faut, que vous veniez... Venez[1].

Այս անգամ Պետերբուրգ գալով, Բորիսը գործակ կոմսուհի Բեզուխովայի տան մասին մտքեր։

VIII

Պատերազմը սաստկանում եր, և ռազմարանը հեռանում եր ավելի եր սահմաններից։ Ամեն կողմից անհանգիստ եյին լսվում մարդկային ցեղի քշտամի — Բոնապարտի հաղթության. պետք եր հավատալ եյին պահանջի պիտվորներին ու նորակոչիներին, ռազմամակարդակից սարսափում եյին բազմապիսի ու տանապարհի անկանխելիություններ, ինչպես միշտ՝ սուտ, ուրեմն և ամբողջ կիրք մեկնաբանվող։

Մեր իշխան Բալկոնսկու, իշխան Անդրեյի և իշխանադուստր Մարիայի կյանքը 1805 թվից հետո շատ բանով փոխվեց։

1806 թվին նրա իշխանը նշանակվեց կերկրապահ զորքի ուժը պլխավոր հրամանատարներից մեկի պաշտոնեական նա, չնայած իր պատմյալ հասակին ու քնության, վոր ամեն նկատելի պարտավոր այն ժամանակ, կերբ նա վերջանը պատճառած եր համարում,— իրավունքը չհամարվեց այդ պաշտոնից, վորն ընդունել եր նա հենց կատարվելի նշանակումով, և այս նոր գործունեության վազեցից ու ամրապնդից հրամայ Բրենն վատահած կերնք նամանգում նա շարունակ չրջագայում եր ու համբորդում. քնախնդրության չափ գրատպած եր իր պարտականությունների կա-

[1] Վազը յինկը հաշիստ կերեկոյան։ Ձեր գալը կսպասեր ես։ Ցնկեր։

տարման մեջ, դամասուքյան չափ խիստ եր իր ստորագրյալների վերաբերմամբ և անձամբ հետևում եր գործի ընթացքի մանրամասնությունների։ Իշխանազուսար Մարիան այլևս մատնամոխիկային դասեր չեր վերցնում հորից, և տասնամյակը միայն ծեծոտ ուսմունքյամբ, փոքրիկ իշխան Նիկոլայն հետ (ինչպես անվանում եր նրան ազգը), մոռացած եր հոր առաձնանալյակը, ընդ նա տասնը եր լինում ծեծելը իշխան Նիկոլայի ծեծոտ և դայակ Սավիշնայի հետ՝ ստրում եր հանդուցյալ իշխանուհուս հարկադրանքով, և իշխանազուսար Մարիան որվա մեծ մասն անց եր կացնում մենականցում, վերարերելով, վարքան կարող եր, փոքրիկի մորը, M-lle Bourienne-ը նայելով, ինչպես ընդհանում եր, առաջիկ աչքում եր ընդհատելն, և իշխանազուսար Մարիան հաճախ լսելն ստիպվում, փոքրիկ հրեշտակին (ինչպես անվանում եր նա ընդհատելն) խնամելու և նրա հետ խոսելու բանակցությունը դիջում եր ընդհատուհուն։

Լիսիչ Գորին յեկեղեցուս բակում կար մի մատուռ՝ ջահել իշխանուհուս գերեզմանի վրա. այդ մատուռի մեջ դրված եր Իտալիայից բերված մարմարյա մի արձան, որը պատկերացնում եր մի հրեշտակ, որը քնածը բացած պատրաստվում եր ընդհինը բարձրանալ։ Հրեշտակի վերին դեմքը փոքր ինչ բարձրացած եր, նա կարծես պատրաստվում եր ժպտալ. և մի անգամ իշխան Անդրեյն ու իշխանազուսար Մարիան, մատուռից դուրս գալով, տեսան մեծ այդ հրեշտակի կերպարանքը ստորինան կերպով հիշեցնում և հարազատական դեմքը։ Բայց ամենից ստորինանքը, և որոն իշխան Անդրեյը չատավ փորձը, ձյն եր, որը այդ պատահարության մեջ, որը նկատելը պատճառ տվել եր հրեշտակի դեմքին, — իշխան Անդրեյը կարդում եր հեզ հանգիստանքի նույն քաղաքերը, ինչ որը նա այն ժամանակ կարդացել եր մեռած կնոջ դեմքին. ամեն, ինչու դուք այդպես վարվեցիք ինձ հետ։

Ըստում, իշխան Անդրեյի վերադառնալուց հետո, ծեր իշխանը որդուն բաժանեց և տվեց նրան Բոգուչարովոն՝ մի մեծ կարված, որը գտնվում եր Լիսիչ Գորիից 40 վերստ հեռու։ Մասամբ ծանր հիշողությունների պատճառով, որը կապված եյին Լիսիչ Գորիի հետ, մասամբ այն պատճառով, որը իշխան Անդրեյը միշտ ել չեր կարող հոր բնավորությունը տանել, մասամբ ել նրա համար, որը իրեն առանձնություն եր հարկավոր, իշխան Անդրեյն ազատվից այդ հանգամանքից և Բոգուչարովոյում կառուցում եր կառավարում, ուր և անց եր կացնում ժամանակի մեծ մասը։

Առատաբերքի կռվից հետո իշխան Անդրեյը հաստատապես վերցնել եր այլևս կերպը չմտնել զինվորական ծառայության, և

կերը պատերազմն սկսվից և թուրքը պետք և ծառայեին, նա, վրաստանի իշխանին ծառայությունից խուսափելու, առաջնակից պետության համար պատերազմ հայտարարեց Իմերթի 1805 թվի պատերազմից հետո ձեր իշխանին ու վերջին կապանա վռնակ եղբոր իրենց պետության մեջ իշխանը նոր պատճառներով սկսեցավ պատերազմից մեկայն լավ քան նր ապատաւ, իսկ իշխան Անդրեյը, ընդհակառակը, պատերազմին չհամաձայնվելով և հողու խորքում ոչի մասին ցավելով, միայն վատ բանն նր տեսնում

1807 թվի փետրվարի 25-ին ձեր իշխանը մեկնեցավ իր ընտանիքը իշխան Անդրեյը, ինչպես մեծ մասամբ նոր բացակայություններում միշտ, Սկոց Լիսիե Գորեում Փարթիկ Ներկայն ապրելու ժամ ոչ նր անում նր Ձեր իշխանին ամենով կատարյալ անդրադարձը, գործերից վերատեսություն, գրավ իշխանները ու համակրանք բերին իշխան Անդրեյին

Անհանգստանքը, կերտաստացը իշխանին անդրադարձ չգտնելով, համակրանքը ձեռին ուղղակ իշխանագործությունը Մարիայի հարկատարին, բայց իշխանին ոչինչ չկար Անհանգստանին ասին, որ իշխանը գնաց մանկատուն

— Համեցեք, ձեզ ոչ ծանոթանալ իշխան, Պետրուշան չկիսի, գրավ իշխանները բերեց,— ասավ գործակին ազնվականի ազնիվներից մեկը, գլխարկով իշխան Անդրեյին, որ մանկական փոքրիկ ոչխոր վրա նստած, գազազած ձեռներով, գնդերը խառնելով դեղ էր կամքնգնում կիսով չափ ջրով լի բաժակի մեջ

— Ի՞նչ է,— ասավ նա բարկացած և ձեռն անգործ շարժելով, բաժակի մեջ կամքնգրեց գեղի ոսկեզոծ կամքիչները Նա բաժակի գեղը իսկեց հատակին և նորից ջուր սկսեց Ապրիկը բերեց

Անդրադարձ գրված էր կերտիքոյի մանկական, կերտու անդամ, կերտու բարձրց, անգամ և մանկական մի փոքրիկ անգամ ու սիրուն, որի վրա նստել էր իշխան Անդրեյը Լուսամուտներին վարագույրները իջեցված եղին, իսկ անգամ վրա վատ էր մի մամ, որ գրված էր կողմանի նոտարդի վրա սիրելու, որը լուսը չդիմելի մանկական

— Մարիամ, — գեղից կերտուն իշխանագործությունը Մարիան փոքրիկ մանկական մոտը, ուր կանգնած էր.— ավելի լավ է տարանք... հետո...

— Ա՛խ, կիսելու, գոռ միշտ հիմարություններ ես ասում. գոռ ասածդ ոչն էլ շատ ես սիրում,— ձայն էլ գո տարավ,— ասավ իշխան Անդրեյը կատարի զգուշացով, բայց կերտությունին ցանկանալով քարը խոչընդոտ

— Մարիամ, ավելի լավ է մի գործնեցնի, քեզ ասած է,— ասավ իշխանագործությունը սիրելով

Իշխան Անդրեյը կեցավ և վոտներն ծայրերի վրա, քաժակը ձեռին մոտեցավ կնկեխային մահճակալին։

— Խնդրես չզարթնեցնեմ, — ասավ Նա անվճռականո։

— Ինչպես կուզես՝ քա բանն և... կես կարծում եմ... և, ինչպես կուզես, — ասավ իշխանուհուտը Մարիան, քսան կնկեուհիին ամաչելով ու քաշվելով, վոր իր կարծիքը հաղթանակեց։ Նա կնքոր ուշադրությունը հրավիրեց ապառուհու վրա, վոր ցուկով կանչում էր Նրան։

Ծերկրորդ գիշերն էր, վոր Նրանք կնկուան էլ չէին քնել և չարունակ քանամում էին տաքության մեջ տապակվող կնկեխային։ Այս բոլոր որերը՝ Նրանք, չվատահելով իրենց տանուբժշկին և տպատելով մի ուրիշ բժշկի, վորի կտանից մարդ էին ուղարկել քաղաք, ձեռք էին առնում մեկ այս, մեկ մյուս միջոցը։ Անհանգիստ ու անքնության տանջված, Նրանք միմյանց վրա էին քցում իրենց վիշտը, հանդիմանում էին իրար ու կռվում։

— Գնալուշան պրուքյուններ և քնիլ հայրիկից, — շշնջաց ապառուհին։ Իշխան Անդրեյը դուրս գնաց։

— Վոր տատանան բերից պրանց, — ասավ Նա, և հոր ալրած քնկեանացի կարգադրությունները լսելով, վերցրեց Նրա ուղարկած նամակն ու ծրարները և կրկին վերադարձավ մանկանց։

— Հը, ինչպես ե, — հարցրեց Նա։

— Գարժյալ նաչեն ե. ապասիր, ի անը ասած։ Գարլ Իվանիչը միշտ ասում ե, վոր քաունն ամեն բանից քանդ ե, — հառաչելով շշնջաց իշխանուհուտը Մարիան։

Իշխան Անդրեյը մոտեցավ կնկեխային և շոշափեց Նրան։ Ծերեխան ապտուքյան մեջ վառվում էր։

— Կտրեք դուք ձեր Կարլ Իվանիչի հետ, — ասավ իշխան Անդրեյը և գնի կաքիչներով մի քաժակը վերցնելով, կրկին մոտեցավ կնկեխային։

— André, հարկավոր չի, — ասավ իշխանուհուտը Մարիան։

Բայց Նա չարուքյամբ և պրա հետ միասին առնչապին քառասուն գնդքը քրոջ վրա ու քաժակը ձեռին կոացավ գնալի կնկեխան։

— Ճես ապասես եմ ցանկանում, — ասավ Նա, — խնդրում եմ, ամբ Նրան խմելու։

Իշխանուհուտը Մարիան ատերը չարժեց, քաժակը վերցրեց հնազանդ և գալակին կանչելով, սկսեց կնկեխային գնդ տալ։ Ծերեխան ճչաց և խեղաց։ Իշխան Անդրեյը գնդքը խառնելով

գլուխը բռնեց, դուրս քաշեց սենյակից և դռնից նետեց հարևան սենյակի բազմոցի վրա։

Նամակներդ գնում ձեռին եկին։ Նա մեքենատար բացեց նամակներդ և սկսեց կարդալ։ Մեր իշխանը կատաղած թղթի վրա խոշոր չեզոքություն ձեռագրով, տող-տող պատռիճներ դնելով՝ գրում էր հետևյալը.

«Այս բոլոչիխա սուրճանոցային միջոցով ստացա մի շատ ուրախալի տեղեկություն, չիմի միայն սուտ չի։ Իրրև քեն բենիամեն ինչտեղ մատ չխփելուդ հաղթությունն և տալով Բռնապարտի դեմ պատերազմելուդ բոլորը ցնծության մեջ են, իսկ զորքին ուղարկվող պատվիրակների վերջ չկա։ Քանի գնդատարած կա, բայց շնչահատումս նոր կարչակի գոմաստանոցը, վոնց ծանոթդ կասի, չեմ հասկանում բնչ գործի կա. միևնույն ատեն ուժեղ ուշիմ և ուռուտա չեն հասցնել։ Ուժի խոկ վազիր աշտանգ և ատա, վոր չես նրա գլուխը կիմանաս, չիմի մի չարտիզա մեջ ամեն բան պատրաստ չկիներ։ Պրեչիստ-Ելատեի Հակատամատան մասին ստացա նաև Պետերբուրգի նամակը. նա մատնանշել և, — բոլորը հիշում են Ծերը չեն ջռնդարում, ոչիսկ չպետք և ջռնդարեին, գնդամատացին ել և կանչում Բռնապարտեին։ Առում են, շատ անկարգ և նահանջում-վոտքչում են։ Ուրեմն ուռա, խոկուչ վազիր կորչեա և ատանա կատարվեա։

Իշխան Անդրեյը հառաչեց և բացեց մյուս ծրարը։ Դա չերկու թերթի վրա մանր ատենով գրած նամակ էր՝ Բիլիբինից։ Անդրեյը ատաց կարդալու, ծալեց այն և կրկին կարդաց հոր նամակը, վոր վերջանում էր այս խոսքերով. «Ձագրը կորչեա և ատանա կատարվեա։

«Վախ, ներողություն կանեմ, չես այժմ չեմ կարող գնալ, մինչև չերեխան չատոշքանաա, մատաճեց նա և դռանը մատնանշով, նայեց մանկտանցի ներքև։

Իշխանադստեր Մարիան գարձյալ կանգնած էր մահճակալի մոտ և կամաց արտասում էր չերեխայիս։

«Հա, ապատիր, էլ քնչ անհանգստ քանի էր գրում նաև, հիշեց իշխան Անդրեյը հոր նամակի բովանդակությունը։ «Հա Մեծոնք հաղթությունն են տարել Բռնապարտի դեմ հենց այն ժամանակ, երբ չես չեմ ծաստյում։ Այս, ապա, ամեն քնչ ծիծաղում և քնձ վրա... Ինչ, քնչ ասած, բորչ վախչում...», և նա սկսեց կարդալ Բիլիբինի ֆրանսերեն նամակը։ Կարդում էր, կնոջը չհատկանալով, կարդում էր միայն նրա համար, վոր գոնե մի բոպե գազարի մասին մտածել այդ մասին, քնչքի մասին շատ չերկար ժամանակ մատածում էր նա այդպես անտարբեր ու տանջալից։

IX

Բիլիբինն այժմ իրրև դիվանագիտական պաշտոնյա գոնէմում եր գորքի գլխավոր կայանում և քիչ ընկերներն, ընտանական հանգամանքով ու վոճքով, թայց միայն առանձներին հասուկ ձևով, առանց վախենալու ինքնագոհասպարտությից ու ինքնածաղրից՝ նկարագրում եր ամբողջ կոիվը։ Բիլիբինը գրում եր, քի իբ դիվանագիտական discrétion-ը[1] *առնչվել և իրեն և քի ինքը յեր-քանին ե, վոր հանձին իշխան Անդրեյի ունի հավատարիմ մի քղճակից, վոր առավ կարող և գնդել իր պատասխանատվության ամբողջ մասնը այն ամենի համեմատ, ինչ կատարվում և գորքի մեջ։ Այդ նամակը հին եր, գրված գեռևս Պրեյսիշ-Իլայուի համաձայնության առաջ։*

„Depuis nos grands succès d'Austerlitz vous savez, mon cher Prince" գրում եր Բիլիբինը, „que je ne quitte plus les quartiers généraux. Décidément j'ai pris le goût de la guerre, et bien m'en a pris. Ce que j'ai vu ces trois mois, est incroyable.

Je commence ab ovo. L'ennemi du genre humain, comme vous savez, s'attaque aux Prussiens. Les Prussiens sont nos fidèles alliés, qui ne nous ont trompés que trois fois depuis trois ans. Nous prenons fait et cause pour eux. Mais il se trouve que l'ennemi du genre humain ne fait nulle attention à nos beaux discours, et avec sa manière impolie et sauvage se jette sur les Prussiens sans leur donner le Temps de finir la parade commencée, en deux tours de main les rosse à plate couture et va s'installer au palais de Potsdam.

J'ai le plus vif désir, écrit le Roi de Prusse à Bonaparte, que V. M. soit accueillie et traitée dans mon palais d'une manière qui lui soit agréable et c'est avec empressement, que j'ai pris à cet effet toutes les mesures, que les circonstances me permettaient. Puissé-je avoir réussi! Les généraux Prussiens se piquent de politesse envers les Français et mettent bas les armes aux premières sommations.

Le chef de la garnison de Glogau avec dix mille hommes demande au Roi de Prusse, ce qu'il doit faire s'il est sommé de se rendre?... Tout cela est positif.

Bref, espérant en imposer seulement par notre attitude militaire, il se trouve que nous sommes en guerre pour tout de bon,

---

[1] Դիվանագիտական քաղաքավարություն։

et ce qui plus est, en guerre sur nos frontiers avec et pour le Roi de Prusse. Tout est au grand complet, il ne nous manque qu'une petite chose, c'est le général en chef. Comme il s'est trouvé que les succés d'Austerlitz auraient pu être plus decisifs si le général en chef eut été moins jeune, on fait la revue des octogénaires et entre Prosorofsky et Kamensky, on donne la préférence au dernier. Le général nous arrive en kibik à la manière Souvoroff, et est accueilli avec des acclamations de joie et de Triomphe.

„Le 4 arrive le premier courrier de Pétersbourg. On apporte les malles dans le cabinet du maréchal, qui aime à faire tout par lui-même. On m'appelle pour aider à faire le triage des lettres et prendre celles qui nous sont destinées. Le maréchal nous regarde faire et attend les paquets qui lui sont adressés. Nous cherchons—Il n'y en a point. Le maréchal devient impatient, se met lui-même à la besogne et trouve des lettres de l'Empereur pour le comte T., pour le prince V. et autres. Alors le voilà qui se met dans une de ses colères bleues. Il jette feu et flamme contre tout le monde, s'empare des lettres, les décachéte et lit celles de l'Empereur adressées à d'autres. *Եա, այդպես են ինձ հետ վարուում, ինձ չեն ուսումնասիրում Եա. կարգադրված է հանել ինձ Ը՛, լսում. կորչի:* Et il écrit le fameux ordre du jour au général Benigsen:[1]

[1] *Վեստֆալիայում ունեցած մեր փորձառն աշխարհներէն որքա, եմ ա-բելի իչխան, զուր պիտի զոր չեմ այլևս գլխավոր հրամաններից չեմ հետաքրքրուի Ձեռ միանգամայն բնակելոցիկ եմ պատերազմին, և այդ բանից շատ գոհ եմ. այն, ինչ զոր անուն եմ այս լեզուս անհամաձայնելի չեմ*

Ձեռ անուած եմ սկզբից Ձեզ հայտնի մանրամասնի ցնցի քշնամին հարձակման և պրուսացիների վրայ Պրուսացիները՝ մեր համատարած գաղտնի-նիցներն են, զոր չեզնք ատելա մեզ միայն չեզնք անգամ են մեզ խոսել Մենք միշտ ատելու ենք նրանց պատճառով Բայց բանից պարզուում է, զոր մարդկային ցնցի քշնամին զոչ մի ուշադրութիւն չի գարձնում մեր գնգնցիկ հաների վրա և իր գանկին ու վարչների ձեռ հետամուտ է պրուսացիների վրայ,— ամամանակ չատրով նրանց վերջացնելու խղճից զորհանգնաց,—չարդ ու փչուր է անում նրանց և բնակութիւն հաստատում Պատսդամի պալատում

Ձեռ շատ ցանկանում եմ,—գրում է պրուսական թագաւորը Բանագա-րին,—զոր ձերդ մեծութիւնն իմ գլխաւորում ընդունվի իր համար ամենահա-ճելի կերպով, և չեզ ատանձին հաղատարութիւնը այդ ազգի արել եմ բոլոր հարկաւոր ապացոյցները, մարդան քաւլ են ամել հանգամանքները Անշուշտ կզանկայի, զոր չեզ հաանձի հաստատել Պրուսական գնդերը Պրուսացիների ատաջ պարծենկոտութիւնը ցուցադրում են իրենց քաղաքա-կրթութիւնը և անձնատուր են լինում շատ ատաջին պահանջին Ինչպատուի հա-յտգործ պիտի՝ ատաջ հարած գիմադրել, հարցում է անում պրուսական թագա-վորին, քե ինչ անի իրեն, չեզնի ատիպած լինի անձնատուր լինելու Այս բոլորը

«Վիրավորված եմ, չեմ կարողանում ձի նստել, հեռանալով և գրքերը վաճառել։ Դուք ձեր գործատեր ջարդված բները Պուլաուսկ. այստեղ նա բացօթյա կը, առանց վառելիքի, առանց կերի, ուրնից և պետք և ոչնչով։ և վերահնան կենդանի իրենք պիտանցին կամ Բուխհոլցին, պետք և մոտակել գնալ մեր ատհամանները նահանգները մասին, գորը և կատարել այսորդ։

«Իմ քոլոր շրջապատությունների մեջացին écrit-il à l'Empreur, *(գրում և նա կայսրը) — «Իմամբից վերք եմ ստացել, գորը և բոլորովին խանգարում և ինձ ձիով տեղ գնալ և պնկամարել այսպիսի մի մեծ բանակ, ուստի և նրա հրամանատարությունը հանձնեցի իմ ավագ գեներալ Բուխհոլցին, ուղարկելով նրան բոլոր հնդկաստանցիները և ամենը, ինչ վիրաբերում և դրան, խնդրելով տալով նրանց, գոր հաց չլինելու գնացքում՝ նահանջելի Պրուսիայի ներքին գավառները, գորովհետև մի որվա հաց և մնացել, իսկ մի քանի գնդեր՝ գոչինչ չուտենին, ինչպես հայտնել են այդ մասին գերմերայի հրամանատարները Ոստերմանը և Սեզմարենցլին. իսկ դյուզացիների մոտ գոչինչ չկա. ամեն ինչ կերել են։ Ես՝ ինչպես առաջնասլա՝ ինում եմ Ոստրոլենկի հիվանդանոցում։ Ամենախոնարհ կնդպով գեկուցում եմ ձեզ, գոր չկիմ գործը ենթադրա քանակատեղում ինա ես ստանձնիլ որ, գարձանդը գոչ մի առագ մարգ չի ինա։*

մխանգամայն պրական եւ Մի խոսքով մենք մասգիր նյութը նրանց առրատ ապրնել մեր առգմական ուժերի պրուքյամբ, բայց բանը վերջանում և նրանով, գոր մենք կգիչ չենք բանվում հենց մեր ատհմանապգինն և, գոր գլխավորն և, պրտասական քաղավորի համար և նրա հետ մխասին։ Մեզ մոտ ամեն ինչ ատատ և, պահատում և մխայն մի փոքրիկ բան, այն և՝ գլխավոր հրամանատար Վարդոկան քանկը պարգվեց, գոր Ատատերլիցի աշխատքյուններում կարող ևյին ամենի վճռական արդյունքներ տալ, չնայած հրամանատարն այնքան քանկ չէր նենը, ուստի այժմ կազմվում և ուշքատն ատրնկան գեներալների ցուցակ, և ուշնատով կերկու քննկածու՝ Պրեգորովսկուն ու Կամենսկուն, — ընտրում են վերջինիս։ Գեներալը մեզ մոտ գալիս և Մուվորովի պես ժամկուքյամբ ատյակով (կիրկական) և նրան ընդունում են ուրախ ու հանգիստավոր բարեկամությունքյուններով։

«Ես-ին Պետերբուրգից գալիս և առաջին ատեքանգակը՝ ճամպրուկները բերում են փնչդամարշալի առանձնատանկյակը, գոր սկրում և ամեն ինչ իր ձևով անկյ։ Ինձ հանկում են, գոր ոգնեմ նամակները քանկում և վերցնեմ այն, ինչ մնչ և վերաբերում։ Ծերդմարշալի այդ գրագրությունը քողնկով մեզ, ապատում և իրեն հատկացրված գրասենյակը։ Մենք վորոնում ենք, բայց այդպիսինները չեն կանում։ Ծերդմարշալ սկսում և հուզվել, ապա ինքն և անցնում գործի և գտնում և քաղավորի նամակները՝ ուղղված կոմս Տ.-ին, իշխան Վ.-ին և ուրիշներին։ Նա սասանկ բանվում և, իրեն կորցնում, վերցնում և ու քանում նամակները և կարդում կայսեր նամակները՝ հատցեագրված ուրիշներին... Ապա գրում և իր նշանավոր հերքման գեներալ Բենիգսենին։

«Մարշալը բարկանում է կայսրի վրա, մեզ բոլորիս պատժում, ոչ չէ՞ որ տրամաբանական է։ Հաջորդ գործողությունը մեզ ներկայանում է որպես թշնամու տեսադաշտում գտնվելու, մարտ տալու անհրաժեշտություն։ Բուքսհովդենը գլխավոր հրամանատար է, բայց գեներալ Բենիգսենը չի համաձայնում, քանի որ նա էլ է թշնամու տեսադաշտում գտնվում, և ուզում է օգտվել առիթից, որ կռիվ տա «սեփական ձեռքով», ինչպես գերմանացիներն են ասում։ Նա կռիվ է տալիս։ Պուլտուսկի ճակատամարտը համարվում է մեծ հաղթություն, բայց ես, մեղավոր քաղաքացիներս, այդպես չենք կարծում։ Մենք, ինչպես գիտեք, սովոր ենք հաղթանակ տոնել միայն այն ժամանակ, երբ նահանջում ենք ճակատամարտից հետո։ Ուրեմն մենք պարտվեցինք Պուլտուսկում, և հենց այդ պատճառով էլ նահանջեցինք դեպի Պետերբուրգ, որտեղ հաղթության լուրը պիտի բերեր գեներալ Բենիգսենը, որպեսզի նա ստանա գլխավոր հրամանատարի պաշտոնը։ Այդ ընթացքում մենք մեծ ուշադրություն դարձրինք մանևրներին, որոնք ոչ միայն չափազանց հետաքրքրական էին, այլև բնավ նման չէին նրանց, որոնք պետք է լինեին։ Մեր նպատակն այն չէ, որ խուսափենք կամ հարձակվենք թշնամու վրա, ինչպես դա պետք է լիներ, այլ միայն գեներալ Բուքսհովդենից խուսափելը։ Մենք այնքան ջանասիրաբար էինք կատարում մեր նպատակը, որ նույնիսկ անցնելով գետերից, որոնք անանցանելի էին, մենք այրում էինք կամուրջները, որպեսզի հեռանանք մեր թշնամուց, որը այդ պահին Բոնապարտը չէ, այլ Բուքսհովդենը։ Գեներալ Բուքսհովդենը գրեթե գերի ընկավ և հարձակման ենթարկվեց գերազանց ուժերի կողմից մեր հրաշալի մանևրների շնորհիվ, որոնք մեզ փրկեցին նրանից։ Բուքսհովդենը հետապնդում է մեզ, մենք փախչում ենք։ Նա հազիվ անցավ մեր կողմը գետի, ես արդեն հրամայեցի կամուրջները այրել։

„Le maréchal se fâche contre l'Empereur et nous punit tous; n'est-ce pas que c'est logique!

„Voilà le premier acte. Aux suivants l'intérêt et le ridicule montent comme de raison. Après le départ du maréchal il se trouve que nous sommes en vue de l'ennemi, et qu'il faut livrer bataille. Boukschevden est général en chef par droit d'ancienneté mais le général Benigsen n'est pas de cet avis, d'autant plus qu'il est lui, avec son corps en vue de l'ennemi, et qu'il veut profiter de l'occasion d'une bataille „aus eigener Hand" comme disent les Allemands. Il la donne. C'est la bataille de Poultousk qui est sensée être une grande victoire, mai qui à mon avis ne l'est pas du tout. Nous autres, pekins, avons, comme vous savez, une très vilaine habitude de décider du gain ou de la perte d'une balaille. Celui qui s'est retiré après la balaille, l'a perdu, voilà ce que nous disons et à ce titre nous avons perdu la balaille de Poultousk. Bref, nous nous retirons après la bataille, mais nous envoyons un courrier à Pétersbourg, qui porte les nouvelles d'une victoire, et le général ne cède pas le commandement en chef à Boukschevden espérant recevoir de Pétersbourg en reconnaisance de sa victoire le titre de général en chef. Pendant cet interrègne, nous commençons un plan de manoeuvres excessivement intéressant et original. Notre but ne consiste pas, comme il devrait l'être, à éviter ou à attaquer l'ennemi, mais uniquement à éviter le général Bouksevden, qui par droit d'ancienneté serait notre chef. Nous poursuivons ce but avec tant d'energie, que même en passant une rivière, qui n'est pas guéable, nous brûlons les ponts pour nous séparer de notre ennemi, qui pour le moment, n'est pas Bonaparte, mais Boukshevden. Le général Boukshevden a manqué être attaqué et pris par les forces ennemies supérieures a cause d'une de nos belles manoeuvres qui nous sauvait de lui. Boukshevden nous poursuit-nous filons. A peine passe-t-il de notre côté de la ri-

vière, que nous repassons de l'autre. A la fin notre ennemi Boukshevden nous attaque et s'attaque à nous. Les deux généraux se fâchent. Il y a même une provocation en duel de la part de Boukshevden et une attaque d'épilepsie de la part de Benigsen. Mais au moment critique le courrier, qui porte la nouvelle de notre victoire de Poultousk, nous apporte de Pétersbourg notre nomination de général en chef, et le premier ennemi Boukshevden est enfoncé: nous pouvons penser au second, à Bonaparte. Mais ne voilà-t-il pas qu'à ce monent se lève devant nous un troisième ennemi, c'est ուղղափառ գինվորը և qui demande à grands cris du pain, de la viande, des souchary, ðy fain, — que sais-je! Les magasins sont vides, les chemins impraticables. Ուղղափառ գինվորը se met à la maraude, et d'une manière dout la dernière campagne ne peut vous donner la moindre idée. La moitié des régiments forme des troupes libres, qui parcourent la contrée en mettant tout à feu et à sang. Les habitants sont ruinés de fond en comble, les hôpitaux regorgent de malades, et la disette est partout. Deux fois le quartier général a été attaqué par des troupes de maraudeurs, et le général en chef a été obligé lui-même de demander un bataillon pour les chasser. Dans une de ces attaques on m'a emporté ma malle vide et ma robe de chambre. L'empereur veut donner le droit à tous les chefs de divisions de fusiller les maraudeurs, mais je crains fort que cela n'oblige une moitié de l'armée de fusiller l'autre."[1]

---

[1] *Ֆինկենշտեյնը բարկանում է կայսեր վրա և մեզ բոլորիս պատմում. մի-քիչ ևս սրամտանկան չեր*

«Ահա առաջին գործողությունը. Ինչն ըստ ինքյան պարզ է, որ այս վիճակները հրամանատարների որով հետագրգռությունն ու գավեշտանկանությունն ամեում էին. Ֆինկենշտեյնի դեպում հետո պարզվում է, որ քշեմարդն գալիս է մեզ վրա և պետք է ճակատամարտ տալ։ Բուքհովդենը դիմավոր հրամանատարն է՝ ըստ ավագության, բայց գեներալ Ինֆիդանենը բոլորովին այլ կարծիքի չի, առավել ևս, որ նա իր կողքում գտնվում է քշեմարտ ապին և ուզում է ապիքից զգալով ճակատամարտ տալ ինքնուրույնաբար։ Մեզ տալիս ես

«Իսա Պուլտուսկի հակատամարտն է, որը մեծ հպարտություն և համարվում, բայց վորը, իմ կարծիքով, բոլորովին այդպիսին չեր Մենք, վոչ-գինվորականներս, ինչպես գիտեք, վատ տեղյակ ենք մի բանակին կռիվը տանելու կամ տանում տալու հարցը նա, մի հակատամարտից հետո նահանջել ես նա չի, մեր կարծիքով, տանում է ավել։ ուստի այդպես պատկում մենք տանում ենք ավել Պուլտուսկի ճակատամարտը։ Մի խոսքով՝ մենք կռվից հետո նահանջում ենք, բայց տուրհանգակ ենք ուղարկում Պետերբուրգ՝ հպարտության մասին տեղեկություն տալու, և գեներալ Բենիգսենը բանակի գո-

Իշխան Անդրեյը սկզբում կարծում էր միայն աչքերով, բայց հետո այն, ինչ մարդում էր լշնայած վատ նա գիտեր, քան մարդուն պետք է համարել իրենից) անհամա ավելի ու ավելի սկսում էր հետաքրքրել նրան։ Մինչև այժմ կարծում էր, նա ամենը ճանաչել և գիտի ջղերուն։ Նրան զարմացնում էր մոտ քո այն, ինչ կարծես նամակում, այլ այն, մարդ իրեն խորքի և տարօրինակ կարող է այդչափ հատկել իրենն։ Նա աչքերը վանկեց, հանուսը ցրեց ձեռով, կարծես կարծում էր ապավորությունը վատելու համար, միտումնաւորակ անհանգ գնելով, քան ինչ և կատարվում մանկանացում։ Հանկարծ նրան քեզ, քան գրան կանգնեց մի տարտամոտ ձայն յոսից. Նա տարտամեց, քան ապրած մի քան չի տարտանել կերևեցրեն այն միջոցին, կերբ ինքը կարծում էր նամակը։ Նա վառանքի մատնեց մարդ մատնցով մանկանացի գրան և լաց տրամ այն։

Այն րոպեին, կերբ նեղը էր մանում, նկատեց, մարդ գայլակը մի բան քաղցրեց իրենից, իսկ իշխանադուստր Մարիան կերևեցրեն մանկանացի մոտ չկար։

— Սիրելիս,—լսվեց նրա կանչից մի հուսահատ ձայն, մարդը նրան քեզ, քեզ իշխանադուստր Մարիայի ձայնն էր։

Ինչպես այդ հանգիստ և զատահատ կերևակայում անդրադարձից ու կերևակայ հատկանիշից հետո, նրան սիրեց մի անհատի մարդ, ու նա մտածեց, մարդ կերևեցրեն մեռել և Այն ամենը, ինչ

յատկանիշներ չի գիտում գիտենալ Բուհանովգիների, հարյուրանանգամով գիտենալով և շրջակայքում քո ստրած հարգությամբ, սովորել գրամատասրի կոչումը։ Մի քիչ չհասկացրեց այս պահին մեզ ցատ յուրահատուկ ու հետաքրքրական մի շարք մանրամասներ։ Մեր նպատակին այլևս այդ չեն, ինչպիսին պետք էինեն, մարդ հետ խուսափեցին քիշամուց կամ հարձակվելու նրա վրա, այլ այն, մարդ խուսափեցին գիտենալ Բուհանովգիներից, մարդ ամուսնությունը թրամադրով պետք և մեր պետք էրնեն։ Մենք մեր այս նպատակին հետամուտ մեր ամրագրին կատարով, մարդ մինչև անգամ գիտեն անցնելու, մի գիտ, մարդ ձանձրացուցիչ չտանի, այլուամ մեզ քամուքին այն նպատակով, մարդ մեզնից ամենի հետացնեցին քիշամուն, մարդ նրանց մոտ քո Բոնապարտին և հանգիստանում, այլ Բուհանովգիներ Արտյոմի մանրամասներից մեզի հետաքրքրով (մարդ մեզ ազատեց նրանից) քիչ միայն մարդ գիտենալ Բուհանովգիներ քիշամուց գերազանց ուժերի հարձակումն և գիտի ընդհանուր Բուհանովգիներ մեզ հայտնում և, քան մենք գիտենալ նրան։ Նրանց մարդ նա անցնում և գիտի մի ափը, մենք անցնում նրա մյուսը։ Վերջացնում մեզ քիշամուն Բուհանովգիներ բանում և մեզ և հարձակում գործում։ Գերին գիտենալ նրանց բարկանում են և յոսը հասնում և մենամարտի հրամիրի, մարդ անում և Բուհանովգիներ և ամեն ապրիլ Բենիգսենին ընդհանրապետության։ Բայց ամենակրքոտ յոսցին գիտենալ ապրանքը, մարդ Բուհանովգիներ մասին անհետանալ նրա տարբեր Գեներալ վիրավորում և և բնում գլխավոր հրամանատար Բար-

տեսնում ու լսում էր նա, քվում էր թե հաստատում են իր կար-
կառը։

Վաչեն ինչ վիրջացած էր, մատներց իշխան Անդրանիկը և ատր
քրակինքը պատից նրա հանատը։ Նա գլուխը կորցրած մատնցավ
կերեխայի մահճակալին, համբուրած, վոր այն գատարկ և լինե-
լու, և վոր գայակը քաջքրել և մեռած կերեխային։ Նա վարա-
գուրը չեռ քաշեց և նրա ատրատիճառը, համոզ ալքները չկարո-
զացան տեսնել կերեխային։ Վերջապես, նա գրավ նրան. կար-
մրատակած կերեխան վիրված պատկած էր մահճակալի լայնքով,
գլուխը բարձից քցած. նա քնի մեջ չուրքերը գարժելով ծռծռաց-
նում էր ու կանոնավոր շնչում։

Իշխան Անդրիկը, կերեխային տեսնելով, այնքան ուրախացավ,
վոր կարծես ալգին կորցրել ու գտել էր նրան։ Նա կռացավ և,
քնչպես քաւրը սովորեցրել էր՝ չուրքերով գիպրեց, քե կերեխան
տաքուքյուն ունի արդյոք։ Ինքուչյ համբառը տաքուկ էր. նա
ձեռը մատցրեց կերեխայի գլխին՝ մազերը նուշնիսկ քաց եղին,
այնպես տատիկ քրտնել էր կերեխան։ Նա վոչ միայն չէր մեռել,
այլև ալնիսկ էր արդեն, վոր ճգնաժամն անցել և և կերեխան
ապաքինվել։ Նա ուրտւմ էր այդ գոգրին, անոր հյակին քոնել ու
տեղմել իր կրծքին, բայց չէր համարձակվում անել այդ։ Նա կե-
րեխայի գլխատվերը կանգնած՝ նայում էր նրա գլխին, գոգրին
ձեռներին ու վառներին, վորոնք պատր կերևում էին վիրմանկի
տակ։ Նրա կողքին պգետաներն ջրչյուն լալից և մահճակալի վա-
րագույրի մոտ ինչ-վոր տավիր կերևար։ Նա, առանց ջուրքը նա-
յելու, ջարտնակից գլուխ կերեխային ու լսել նրա կանոնավոր
շնչառությունը։ Մուք տավիրն իշխանագուսար Մարիան էր, վոր

Նախկու յուրը, և մեր առաջին քշնամի Բուլղանինգինը պարտված ու չիմա
մենք կարող ենք մտածել մեր կերկրորդ քշնամու՝ Բանապարտի մասին։ Ա-
հագին բանից պարզվում է, վոր հենց այդ բոպիկին մեր առաջ ծառանում է
կերորդ քշնամին՝ ուղղակիտա զորքը, և բարձրագոչ պահանջում հաց, մին,
պարկումքի, խոտ, վարսակ և էլ ինչ ասես։ Գահավանները գատարկ են, ճանա-
պարհները անանցանելի։ Ուղղակիտա զորքն սկսում է կողոպտել և կոգո-
պտում հանում է այն առնելանին, վորի մասին վիրջին կռիվն անգամ չէր
կարող ամենափոքր գազափար տալ ձեզ։ Գնդերի կեսը կազմում են կամավոր
խմբերը, վորոնք չէրում են կերկրի մեջ և ամեն ինչ մատնում արի ու կրկի
Քանակներնրը ընդհանրին քարդարված են, հնվանդականներնրը չի չեն հնվանդներով
և ամենուրեք ասվ ու Գողապաչներնրը կերկու անգամ հարձակվել են նուչնիսկ
գլխատոր կայանի վրա, և գլխավոր հրամանատարն ստիպված էր մի գումար-
տակ զորք վիրցնել՝ նրանց քշելու համար։ Այդ հարձակումներից մեկի մեջ-
քին սպանե իմ գատարկ համազուլին ու խլացրեք։ Քազմավոր կամենում է գի-
վիճիկի պահերին իրավունք տալ՝ գնդակահարել հոգոպաչներին, բայց կա-
վախենում եմ, վոր գա զորքի մի մասին ստիպի գնդակահարել մյուս մասին։

անձայն քայլերով մտանցամ մահճակալին, վարագոյրը բաց-րին և տարին իշխողին իր կեանս Իշխան Անգղիոյ, առանց նայե-լու, ետևնէն գնաց և ձեռք մեկնեց քրոջը։ Իշխանադուստր Մա-րիան անգամից չկրցաւ ձեռք

— Պատենք և,—ասաւ իշխան Անգղիոյ։

— Ինձ քեզ մատ չեկաւ, որ հասցնեմ այդ մասին։

Ընկերները քնին մէջ իմիքեա չտեսին, ծառայ և հանապազ քանց բարեմիտ Իշխան Անգղիոյ նայեց քրոջը Իշխանադստեր չորչո-դան աչքերը մատուցչի անուշակ հիմանալուն ուրախու-թիւնն ապրեալ ոգեւորութենէն ցնծալէ ոտքի ելաւ առանց ձայն Մարիան իմիքեա գնդակը ու համբուրեց ետևէն, իմիքեան ձգելով մահճակալի վարագոյրը։ Ներսէն հանգարտ ապառաժեցին միմեանց, գոյնէյով կանդնելին մատուցչի անուշակ յուշի մէջ, կապեցան ցանկութեան չհաշնեցողով քաժանելու այդ սիրելատրեցից, ուր ներսէն յանկարծ մեռաւին կարմրած ելին գլուխ աշխատելիք։ Առաջինն Իշխան Անգղիոյ մտիկը վարագոյրին քան-չով ու խանձով, հետացած մահճակալին։

— Ա՛յս, ատ միտկ քաղցր և, որ մեռայիկ և ինձ,—ասաւ ետ հա-ռաչանքով։

X

Հետագայ, մատանեների միատառութեան մէջ ընդունելութեան հետո, Պետրոս իր համար կազմեց զբաղեցնելու ծրագիրը, ըստ որում ամեն ինչէն իր կալվածներուն էր, և անկեց Պետրոս ետևնէն, ուր գանուելու էր նորա պատասխանների մեծ մասը։

Հասնելով Պետրոս իր քաղաք կատարելագործելիքներին կանչեց պիտանի պրօսանեցիները և ետևնց բացատրեց իր մտադրութիւն-ները ու ցանկութիւնները։ Ետ ետևնց ասաւ, որ ամենքին միջոցներ ձեռք կտանուին պատասխանելին հարատեւութեան քաղ-քացիները ապահովելու, որ մինչ այդ պատասխանելին այնու չծանոթ բնակութեան աշխատանքով, որ կանոնք կերակրանքով չկրնան ու-զարկել աշխատանքի, որ պատասխանելին ոտքը և ամենքին ցուցց տալի, որ ապահովեցնք ոտքը և լինելու քաղաքացիան և որ մարդիանան, որ ամեն մի կալվածում ոտքը և հիմնելին հիմնա-պատնեցնելու, ապահովացնելու ու պարտքերու Պատասխանելիքից մի քանիքը (ապրանք եկեր և կիսապրանք ամառանոցներ) ետևէ եկեր կերկրացած, Պետրոս ետևի միացը անկեցանելով աշխատելու, քան կեր-տասարդ կտանը պիտոն և քրոջը կատարելութեան ձեռք և որ քաղ-ցեցելուց ու յուզացնելուց. մյուսները, առաջին վախից հետո, պահեցան եկեր պահում Պետրոն շշնջալով խոսքը և ետևնց գոր-

ծածած այն նոր բառերը, որոնց մինչ այդ չէիմն լսել իրենք. ուրիշներըն ուզածի բավականությունն էին զգում, թե ինչպես և խաոսում պատն. վանականքն էլ՝ ամենախելոքներըն, զրանց քովում և զբաղված կառավարիչը, այդ ճառից հասկացան այն, թե ինչպես պետք է վարվել պարոնի հետ՝ իրենց նպատակին հասնելու համար։

Դյուղական կառավարիչը մեծ համակրությամբ վերաբերվեց Փիներ մտադրություններին, բայց նկատեց, որ բացի այդ բարենորոգություններից, անհրաժեշտ է զբաղվել ընդհանրապես այդ գործերով, որոնք վատ դրության մեջ էին։

Ջնայած կոմս Բեզուխովի ահագին հարստություններ, Փիները այդ հարստությունն ստանալու որից, ստանալով, ինչպես ասում էին, տարեկան 500 հազար ռուբլի յեկամուտ, նա իրեն զգում էր ավելի քիչ հարուստ, քան այն ժամանակ, երբ հանգուցյալ կոմսից ստանում էր իր 10 հազար ռուբլին։ Ընդհանուր գծերով, որոնք կերպով նա հաշվում էր հետևյալ բյուջեն. — խորհրդին վճարվում էր մոտ 80 հազար՝ բոլոր կալվածների համար, մոտ 30 հազար ծախսվում էր Պոդմոսկովնի կալվածի, Մոսկվայի տան և իր խանութատներների վրա. մոտ 15 հազար դնում էր քոչականների, նույնքան էլ ասավածահան հիվանդությունների. կոմսուհուն ապրուստի համար ուղարկվում էր 150 հազար, մոտ 70 հազար վճարվում էր պարտքերի տոկոս. նոր կառուցվող յեկեղեցու շինքը այդ յերկու տարվա մեջ նստել էր մոտ 10 հազար. Ճանապարհը՝ մոտ 100 հազարը, ծախսվում էր դես ու դեն. ինքն էլ չգիտեր ինչպես, և գրեթե յուրաքանչյուր տարի նա հարկադրվում էր պարտքեր անել։ Բացի դրանից, գլխավոր կառավարիչն ամեն տարի գրում էր մեզ հրդեհների մասին, մեզ անբերրիության, մեզ էլ այն մասին, թե անհրաժեշտ է վերաշինել գործարանները ու գործարանները։ Այսպիսով, առաջին գործը, որին Փիները պետք է ձեռնարկեր, հենց գործերով զբաղվելն էր, մի բան, որին համար նա ամենից քիչ ընդունակություն ու հակում ուներ։

Փիները գլխավոր կառավարչի հետ ամեն որ զբաղվում էր։ Բայց նրա զբաղմունքը մի քանի անգամ առաջ չէր տանում գործը, նա զգում էր, որ իր զբաղմունքներըն կատարվում են գործից անկախ, որ նրանք մոտ մի առնչություն չունեն գործի հետ և չեն տևողում, որ գործն առաջ գնում է մի կողմից կառավարչին գործերը ներկայացնում էր վատ կերպարանքով, քանի որ տալով Փիներին, որ անհրաժեշտ է վճարել պարտքերը և ձեռնարկել նոր աշխատանքներ՝ ճիշտ գյուղացիների չանգերով, մի բան, որին Փիները չէր համաձայնում. մյուս կողմից Փիները պահանջում էր

սկսել պատգամներն ազատագրման գործը, մարդ գեմ առկայծ կատաղություն առաջ եր քաղում նաև Քնամատկության իտրհրդի պատրաքը վճռարնելու անհրաժեշտությունը, ուրիշներ և այդ քաղը չեռ ու կատարելու անկարելիությունը։

Կատաղությունը չեր տալիս, թե գա քայլերովներն անհնարին և այդ հարատևելին հանդերձ։ Համարը նա առաջարկում եր ձախել Պատրաքի հանձնաժողովի անդամներին և մերձավորներս ու Ընթիմի կալվածական հարցերը։ Բայց կատաղությունը այդ առաջարկները կապվածի եղբեր ազատության բարդ գործողություններին, հատարտական աղքատներ վերցնելու, պահանջներին, քաղաքականությունների և այլ քաղերին հետ, մարդ Պետրոս իրենը իրեն գործնական եր և տալիս մեկայ. «Լավ, այդ, այդպես եղ արեցեք»։

Պետրոս չգիտեր այդ պարծենական, մի բանի կայքերու ընդունակությունը, մարդ ներսից հնազանդությունը տալ անմիջապես ձեռնամուխ լինել գործի, առանց և նա չեր սիրում գործը և կատարելու առաջ աշխատում եր միայն ձեռնամուխ, քան գործով և գրազումն իսկ կատարելուն կամքի առաջ աշխատում եր ձեռնամուխ, քան ինքն այդ գրազումներն հանգստում և շատ ապահով սիրով համար և ծանոթ՝ իր համար։

Պետրոսի ծանոթները գանվելիքին, իսկ անծանոթները սկսեցին ծանոթանալ ու արտաքոց մոգ ունել հարստանին, հետևանքը ամենամեծ կայծակնային։ Պետրոս գլխավոր քաղաքականը վերաբերյալ գայթակղություններին, — ասին, մարդ մասին նա քաղաքականց միտումնավորության մեջ ընդունելու միջոցին, — գեռ այնքան ուժեղ եղին, մարդ նա չկարողացավ իրեն գայթակղ ներքին ամբողջ այնպես, շարժումներով, ամբողջությամբ Պետրոսի կյանքն անցնում եր այնքան գրազումն ու հոգեպես չեր կարելիություններին, ճաշկերույթներին, հանդիսահանդեսներին, պատահականություններին մեջ, մարդ նա, ինչպես Պետրոսը կարծում, ժամանակ չունեին գրազումներ։ Փոխանակ նա կյանքը վարելու, ինչպիսին ծրագրում եր Պետրոս, նա շարունակում եր ապրել նախկին կյանքով, միայն ուրիշ մի քաղաքում։

Պետրոս գիտակցում եր, մարդ ամառանոցական կարևոր պատգամներից ինքը չի կատարում այն մեկը, մարդը յուրաքանչյուր ամառանի հրահանգում և լինել բարեկամ կյանքի արվեստ, իսկ յոթը ստացիոնական հարաբերություններից երեսն բարվոքին պահանում եր կարևոր՝ հնազանդություն և անր առ մահը։ Նա իրեն մեղավոր եր այն բանում, մարդ գրա գործունեն ինքը կատարում և մի ուրիշ պատգամ՝ մարդկայինն ցնդի ուղղում, և ուներ ուրիշ առաքինություններ՝ անր գնալ մեղքամարդը և, մանավանդ առաքինություն։

1807 թվի գարնանը Պիեռը վերադարձավ Պետերբուրգ։ Վերադարձին նա մտադիր էր շրջել իր բոլոր կալվածները և անձամբ հավաստիանալ, թե ինչ է արված այն բոլորից, ինչ ինքը հրահանգել է, և տեսնելու, թե ինչ դրության մեջ է գտնվում այն ժողովուրդը, որը վատահել է իրեն ասաված և, որին ինքը ձգտում է բարեբարել։

Դիմավոր կառավարչից յերիտասարդ կոմսի ձեռնարկած բոլոր քայլերը հանդիպելով դրսից խանդարումների, անձնատուր՝ թե չէ, թե նրա և թե ոյուզդինների համար, այնուամենայնիվ դիջուժանը արավ Շարուևսկոյում ապատատրուքյան դրծքը ներկայացնել աննպատակ մի բան, նա կարգադրեց միաժամանակ, մինչև կոմսի սպասելությունը, բոլոր կալվածներում շինել ոյուզդներ, հիվանդանոցների ու ապաստարանների մեծ շինքեր, ամեն տեղ դիմավորելու յերեխաներ սարքեց, որ չքեղ-հանդիսավոր, վորավճռուն դիտեր, վար դրանք դուր չեն գա Պիեռին, այլ այդպես՝ կրտսեակա-յերեսխատպիտակին՝ արբատատկերներով և ոտ ու հասցով, հենց այդպիսի դիմավորություններ, վորոնք, ինչպես նա յեր հավատում, պետք է վար ազդեին կոմսի վրա և խանդին նրան։

Հարավային գործերը, հանգիստ, արագ համերգության ընթացքում կատարվ և համապատասխան առանձնության համեմատ սպեցյալության մեջ Պիեռի վրա։ Այդ կալվածները, ուր նա տանվ չեր յեղել, մինչ մյուսից դիպատանել էին. ժողովուրդն ամեն տեղ ներկայանում էր բարեկեցիկ դրության մեջ և արտապին չնորհակալություն էր հայտնում իրեն ավված բարերարության համար։ Ամեն տեղ յեղան դիմավորություններ, վորոնք քիչ շփոթություն էին պատճառում Պիեռին, բայց սրտի խորքում ուրախություն պատճառում էին առաջացնում։ Մի տեղ գյուղացիները նրա առաջ դուրս բերին տղ ու հաց և Պետրո-Պետրոսի արբատատկերն ու քահանայի խնդրեցին ի պատիվ նրան (Պիեռին) հովանավորել Պետրո-Պետրոսի, ի նշան սիրո և շնորհակալության՝ իրենց արված բարերարության համար, իրենց հաջիին յեկեղեցում մի նոր սեղան շինել։ Մի ուրիշ տեղ նրան դիմավորեցին կանայք՝ ծծկեր յերեխաներով, և շնորհակալություն հայտնեցին՝ իրենց ժամը ապատատրելուց ապատելու համար։ Ծերտոր կալվածում նրան դիմավորեց քահանան՝ խաչը ձեռին, յերեխաներով շրջապատված, վորոնց նա, կոմսի վարդրամածությամբ, դրամագլուխ էր ու կրոն էր տվորելու։ Բոլոր կալվածներում Պիեռն իր աչքով տեսնում էր միևնույն հատատկագիծ կատարվող և արդեն կատարված հիվանդանոցների, դպրոցների, ապաստարանների քան շինքերը, վորոնք շուտով բացվելու էին։ Ամեն տեղ Պիեռը

տանում կատակերգակներին հաշվեհամոզելու քայլերը կոսի մասին, մորը տղակատակ եւ նոսրակերպ ամբիծների համեմատելու քայլերին, եւ պրոս համար նա արտասանելու շնորհակալության լանգ կատարյալ կաճառը հոգեւոր պրոպագանդի արատավոր մարդկանց:

Մարդ Պիեռը չդիտեր, ինչ ասի պրոպոզը, ուր իջնի աղ ու հաց մատուցելն ու ուր ուզում ևլնի յեկեղեցական Պատա-Պետրոսի անվանը անդամ կատարելը, առանցականը պրատ եր, ուր ս. Պետրոսի տունն արդ տանտիրական եր լինում, եւ ուր յեկեղեցու անդամը վատ պրատ արդեն չենթադրի եր պրատի հարատատանների ձեռամբ, այլ հարատատանների, մորոնք ներկայացնում իրենց, եւ մոր այդ պրատի բնակիչների վրա ազդեցություն եր ծառայում չբավորական մեջ: Նա չգիտեր, մոր ինչ կատարյալ հետաքրքրությամբ ինձ պատմեց յեկեղեցու ներկայացուցիչը ամեն կատարյալ ուշադրություն ունեցող կատարող ուշադրության կոսի, բայց նա այդ կատարյալ անհամեմատ ավելի ծանր աշխատանք եր ինձ կատարյալ իրենց անելուն: Նա չգիտեր, մոր ինչքը ձեռնարկ իրենց պրեմոյով քահանաների պրատ ընդունելությունը ընդհատ եր իր ատրճանակով եւ մոր նրան մեռած աշակերտների սպրատներով եր հանձնել ներսը եւ ծերացնելիքը մեծ պատմություն վերադարձով եր ինձ պատմել: Նա չգիտեր, մոր այդ մի ամառանոցի քաղաքներ կատարյալ եր պրատ պրատի բանտարկյալով, մորի շնորհիվ եր ազատվել եւ պրատպրատների կոսը, մոր ազատվածի եր մի կարգավորի վրա: Նա չգիտեր, մոր այդ, ուր կատարյալ ցուցից եր ատրճա, Պիեռի (Պիեռի) կամքով բանտարկյալ եր եւ մի յեկեղեցական, այդպես կրոնով չորս ազատվածի եր կոսը: Ատան եւ Պիեռը հետացած եր կատարյալներում կատարյալ շրջագայությունից, եւ երբոր ամբողջ վիճ ներկից ատրճից այդ մատրանկատական արտասահմանյան, վրա ինձնել եր Պետերբուրգից, ու քահանայական ամենայնից եր պրատ իր պատասխանող յեկեղեցը, բնչպես անվանում եր նա մեծ վարպետին:

«Վարդան հեզա եւ, մորքան քիչ քաղքեր են հարկավոր, մորպեսզի ապրելը ուրախ բարի արվիճ, մատածում եր Պիեռը, եւ մորքան մեծ քիչ ևլեր հոգ տանում այդ մասին»:

Նա յեկեղեցին եր իջնում ցուցից արվիճ շնորհակալությամբ վերադարձից, բայց տանում եր տանելով այդ: Ինչ վերապրեցրածները հետևցնում եր ներսը, քիչ ինչքը վորքան պետ է վիճակին ևլեր ապրել այդ պարզ, բայց մարդկանց համար:

Պրկատվող կատարյալները, մի ցուցս հիմար ու քարտամանի մարդ, մերանդամային հատկանատով քեզրը ու մերամիտ կոսները, եւ ներսը քաղաքների պես քաղաքներում, ու տանելով քիչ նամբատարատառած քնդատնեզուքյուններին քիչ ապրելու արին Պիեռի վրա,

Նա կարող կնքոջով դիմեց Ջրան, ապացուցելով քե անհնար է և, վոր գլխավորն և, ամենլորդ ի դյուզացիների ազատագրումը, վորովնք առանց այն ել միանգամայն կորչանելիք են։

Գիևան իր հոգու խորքում համաձայնում եր կատավարչի հետ այն բանում, քե իսկապես դժվար եր կրնականալ դրանից ավելի կորչանելիք մարդիկ, և քե, ատելան դիտի, ինչ և ազատում Ջրանց ազատության մեջ. բայց Գիևոը, քնև ակամա, պնդում եր այն, ինչ ինքն ուղղորդի կեր համարում։ Կատավարիչը խոստանում եր իր ամբողջ կեռանդը գործադրել կոմսի կամքը կատարելու համար, լավ իմանալով, վոր կոմսը կորցնելը չի կարող առանց վոչ միայն այն, քե գործադրված են ամբողջ բոլոր միջոցները անտառները և կալվածները ծախելու, նաև դրանք բանեցից կետ գնելու համար. այլև, հավանորեն, կորցնելը չի հարցնի և չի իմանա այն, քե ինչպես կատարված չնչաքները ստում են գատարկ և դյուզացիները չարունակում են աշխատանքով ու դրամով հատուցանել այն բոլորը, ինչ Ջրանը տալիս են ուրիշներին, այսինքն ամենը ինչ կարող են տալ։

XI

Հոգու ամենատրամ տրամադրության մեջ հարավային ճամբորդությունից վերադառնալով, Գիևոը կատարեց իր վաղեմի մտադրությունը՝ գնաց տեսնելու իր բարեկամ Բալկոնսկուն, վորին կորցրել տարի կեր չեր տեսել։

Բոգուչարովոն ընկած եր մի անհրապուրչը տափարակ տեղ, վոր ծածկված եր պաշտերով և կարված ու կոնդուն կեղևոտ և կենչատանդարով։ Կալվածատիրոջական տունը զբաղեցնում եր մեծ ճանապարհի կորկարությամբ ձգվող գյուղի ծայրին, նոր փորված և լճի-լցուած լճի (վորի ափերին դեռ խոտ չեր կանաչել) կեռնեք ջահել տնտառի մեջտեղ, ուր կային և մի քանի փիճի ծառեր։

Կալվածատիրական տունը կազմում եյին կալը, բակի շինքերը, գոմը, բազնիսը, փլիզնիները և քարաշեն մեծ տունը՝ հիսակլոր Ծերացառով, վորը դեռ շինվում եր։ Տան շուրջը նոր ապրի կեր տնկված։ Պարիսպներն ու դարպասը նոր ու ամուր եյին. ծանկուլքի տակ կանգնած եյին կորկու հրշեջ խողովակ և մի տակառ՝ կանաչ գույնով ներկած։ Ճամփեները ուղիղ եյին, կամուրջները՝ ամուր և հաղթուղ։ Ամեն ինչ կրում եր խնամող ձեռքի, մաքրության և տնտեսվարության կնիքը։ Հանդիպող ծառայողները այն հարցին, քե վերտեղ և ապրում իշխանը, ցույց տվին նորակառույց փոքրիկ Ֆլիգելը, վոր գտնվում եր լճակի հենց կեղերքին։ Իշխան Անդրեյի ծեր գաստիարակ Ալմաստը Գիևոին

իշխանից կատաղել, հայհոյանք, որ իշխանը տանեն և ևս նրան առաջնորդից փոքրիկ, մարտուք նախատանքյանկը։

Պիևոնին զարմացրեց փոքրիկ, մարտուք անունի համեստ տեսքը այն չքնաղ քույրերից հետո, որոնք մինչ վերջին անգամ տեսել էր իր բարեկամին։ Պետերբուրգում նա շատերով մատչ տանկամին ելեկտ. հետ ազնվագոց, անուշագ փոքրիկ պահլիճը և ուզում էր նրան պատչ գնալ, բայց Ամոնանը փոքրիկ ձայների վրա առաջ վազեց և գոռալ սկսեց։

— Հը՞, ինչ կա, — լսվեց մի խիստ, տհաճ ձայն։

— Հյուր է, — պատասխանեց Ամոնանը։

— Ինչպիսի՞ հյուր, — ու լսվեց յնու քաշվող ոտքերի ձայն։

Պիևոնն արագ քայլերով մոտեցավ դռանը և յնչես ու յնչես հանդիպեց խոժոռված ու ծերացած իշխան Ալեքսեյին։ Պիևոը գրկեց նրան և, ակնոցը բարձրացնելով, հայրական նրա աչքերը ու մտավ գիտեց նրան։

— Ներողություն չնչի ասացած եմ, շատ ուրախ եմ, — ասավ իշխան Ալեքսեյը։ Պիևոը մոչինչ չկռնաց. նա զարմացած, առանց աչք հեռացնելու, նայում էր բարեկամին։ Երևան զարմացնում էր իշխան Ալեքսեյի մեջ կատարված փոփոխությունը։ Ալեքսեյի խոսքերը սխրատիր էին, մոխրոտ գծերում էր շրթունքներին ու գեմքին, բայց հայացքը մատած էր, մեռած, որքին նա, չնայած իր ակնհայտ ցանկությանը, չէր կարողանում ուրախ ու խնդության փայլ տալ նա մոչ քիչ ներկայել էր, պատասխել, ոչ ոչ արտացել էր. սակայն նրա հայացքը և ճակատի մի կնճիռը, որ ցույց էին տալիս, քիչ նա կենտրոնացած մտածում է ինչ-որ բանի մասին, զարմացնում և խորթ էին Պիևոնին, մինչև որ նա չկռնակցության պրոներ։

Ալեքսեյի անկատարելից հետո անցի ուշադրությունը այդ տեսակցությանը, ինչպես այդ միշտ էլ կլինում է, խոսակցությունն էր կտրվել իր հունից չգտավ. Երևանը կարճ հարց և պատասխաններ էին տալիս այնպիսի բաների մասին, որոնց մասին իրենք էլ գիտեին, սիրտը էր կենտրոնացնել Վերջապես կամաց-կամաց խոսակցությունը կանգ առավ մինչ այդ կցկտուր տոնի վրա, — անցած կյանքի, ապագայի ծրագրերի, Պիևոն ճանապարհորդությանի, նրա զբաղմունքի և պատերազմին վերաբերող հարցերի վրա։ Ալեն ինքնամփոփ ու բնավորած վիճակը, որ նկատեց Պիևոը իշխան Ալեքսեյի հայացքում, այժմ ավելի ուժեղ արտահայտվում էր նրա մարմնի մեջ, որտեղ նա լռում էր Պիևոնին մանրամասն այն ժամանակի, երբ Պիևոն ուրախ զրույցներով խոսում էր անցյալի կամ ապագայի մասին։ Դարձյալ քիչ իշխան

Անդրեյը կուզենար իր բոլոր ուժերով մասնակից լինել այն ամենին, ինչ ասում էր Պիեռը։ Պիեռն արդեն սկսում էր զգալ, որ իր իշխան Անդրեյի առաջ արտահայտած վոգեվարությունը, չբարգանքները, չբնչնկությունը հատկապես անպատեհ են։ Նա ամաչում էր արտահայտել իր ներս, մասնավորապես բոլոր մտքերը, վրանք մանավանդ քաղցրացնել ու բորբոքվել նրանց վերջին ուզելությամբ։ Նա զգում էր իրեն, վախենում էր միամիտ լինելուց։ Դրա հետ միաժամանակ անդիմադրելի ցանկություն էր զգում, որքան կարելի է շուտ ցույց տալ իր բարեկամին, որ ինքն այժմ բոլորովին ուրիշ մարդ է, ավելի լավ Պիեռ է, քան այն, որ էր և Պետերբուրգում։

— Չեմ կարող ասել, թե ինչքան եմ ապրել այս ժամանակամիջոցում։ Ես ինքս ինձ չեմ ճանաչի։

— Այո, մենք շատ և շատ ենք վոխվել այն ժամից, — ասաց իշխան Անդրեյը։

— Իսկ դուք ինչ ծրագիրներ ունեք, — հարցրեց Պիեռը։

— Ծրագիրները, — հեգնանքով կրկնեց իշխան Անդրեյը։ — Իմ ծրագիրները, — կրկնեց նա կարծես զարմանալով այդ խոսքի նշանակության վրա։ — Ահա, ինչպես տեսնում ես, ես ծրագրում եմ, ուզում եմ մեկով ամբողջ ժողովրդին անպատվել...

Պիեռը լուռ, ուշադիր նայեց Անդրեյի ծերացած դեմքին։

— Վոչ, դու հարցնում եմ... — ասաց Պիեռը, բայց իշխան Անդրեյը ընդմիջեց նրան։

— Ե՛հ, իմ մասին ինչ խոսենք... դու պատմիր ըս ճամփորդությանդ մասին, պատմիր այն բոլորը՝ ինչ արել ես քո կալվածներում։

Պիեռն սկսեց պատմել, թե ինչ և արել իր կալվածներում, աշխատելով վորքան կարելի է քաղցնել իր մասնակցությունն իր արած բարեկարումների մեջ։ Իշխան Անդրեյն արդեն առաջուց մի քանի անգամ ասել-քննադրել էր Պիեռին այն բոլորը, ինչ այժմ պատմում էր, և կարծես այն ամենը, ինչ արել էր Պիեռը, վատության հայտնի մի պատմություն էր, ուստի և իշխան Անդրեյը լուռ էր վոչ միայն առանց հետաքրքրության, այլ մինչև անգամ կարծես ամաչում էր, վոր Պիեռը պատմում է այդ։

Պիեռն անհարմար, միևնույն խոկ ճնշված զգաց իրեն իր բանակամի հետ նա լռեց։

— Ահա թե ինչ, հոգիս, — ասաց իշխան Անդրեյը, վոր ըստ երևույթին նույնպես ճնշված էր զգում իրեն հյուրի հետ, — ես այսուհետև պահվում եմ ժամանակավորապես, կինիլ եմ մեկայն գիտենալու Հիմա կրկին քրոջս մոտ եմ գնում։ Ես քեզ կծանոթացնեմ

Ներսես Քաջը պատ, կատղեցավ, ոռնոցով ետ, — ասավ Նաա, քան կերևույթները հյուսելին պրոպիլեները համար, քանի վոր պղտում եր, վոր իր և հյուսի մեջ ոչխար ընդհանուր վոչինչ չկար — Միևնույն կամենանքը Հայոց Հնոսս Քանի հիմա կուզես առանձնել իմ առնը ու անունը:

Ներսեսը պատրա կեցավ և սկսավ Հոգ պրոտոնեցին, պրոպիլեով քաղաքական Հարցերի և ընդհանուր ծանոթությունների մասին, իբրև իրար վոչ ոչինչ ունեցող մարդկանց Պատը ինչ վոգևորությամբ ու Հետաքրքրությամբ իշխանը Անդրեյը խոսում եր միայն իր Հոգևոր կատարյալ աշխարհի մասին, բայց ոչինչ եր, խոսակցությանը կիսին չիմանալ լսողները, նրանք իշխանը Անդրեյը նկատում եր ոչխարի վրա, կարծես Հոգևոր Հնոսս Քանի եր ոչխարը, նա հանկարծ կանգ առավ:

— Ամենը ոչխարով հետաքրքրական վոչինչ չկա. պետք ենք ու առնասարհանք:

Հոգի ժամանակ խոսքը դարձավ Պիեռի ամուսնության մասին

— Ձեռ շատ զարմացա, կարդ լսեցի ոչխ, — ասավ իշխանը Անդրեյը:

Պիեռը կարմրեց, ինչպես միշտ կարմրում եր ոչխ մասին խոսելիս, և շտապ ասավ.

— Ձեռ Հոգ ոչ ոք կարտամիա, թե ինչպես պատահեց ոչխ բանը: Ես ոչխ պիտեր, վոր ոչխ բոլորը վերջացած է, և՝ ընդմիշտ:

— Ընդմիշտ, — ասավ իշխանը Անդրեյը, — ընդմիշտ վոչինչ չի լինում:

— Բայց պիտեր, թե ինչպես վերջացավ ոչխ բոլորը: Լսել եք իմ անհամարյան մասին:

— Այո, պատ ոչխ քաղցր եղ ասիր:

— Ես լսեն, վորի համար կես ընդհատակ եմ առաջուց, ոչխ ոչն է, վոր կես չպատմեցի ոչխ մարդուն, — ասավ Պիեռը:

— Խոկ ինչու, — ասավ իշխանը Անդրեյը — Մի չար գործ պատահեց Հոգևորական գետ լավ բան եր

— Վոչ, մարդ ոչխանեցը լավ բան չի, անարդար բան է:

— Ինչու կի անարդար, — կրկնեց իշխանը Անդրեյը — Այն, ինչ վոր ապրած է կամ անարդար — պրա մասին մարդին չենն կարող պատկեր Մարդին միշտ ենթադրական մոլորվում է և ոչինչ և մոլորվում և վոչ մի բանի մեջ ոչնչացնա ջուտ, վորքան ոչն բանում, ինչ-վոր Հասկանում է ապրած և անարդար:

— Անարդար և ոչն, ինչ-վոր չարիք և ուրիշի համար, — ասավ Պիեռը, հանուկը զգալով, վոր իշխանը Անդրեյը իր գլուխ բոլորից ոչխան ասպետ անգամ ոչնչ աշխարհում ցուցը ասել ու խոսել, ուսոն և Պիեռն ուզից ասել ոչ բոլորը, ինչ նրան պարտ կեց ոչդալին, վերջինը նր ոչխ:

. . — Իսկ ինչ ով է ասել, թե ինչն է չարիք ուրիշի համար, — հարցրեց նա։

— Չարիքը, Չարիքը,— ասավ Պիեռը,— Մենք քոլորս գիտենք, թե ինչն է չարիք մեզ համար։

— Այո, մենք գիտենք. բայց այն չարիքը, որը գիտեմ չարիք է ինձ համար, ես չեմ կարող անել ուրիշին, — խոսում էր իշխան Անդրեյը հնազանդ ավելի ու ավելի աշխուժանալով, քան յերևույթին կամենալով արտահայտել Պիեռին իր նոր հայացքը յերևույթների մասին։ Նա ֆրանսերեն ասավ.— Je ne connais dans la vie que deux maux bien réels: s'est le remord et la maladie. Il n'est de bien que l'absence de ces maux[1]։ Ապրել ինձ համար և խոսափել միայն այդ յերկու չարիքից. ահա իմ ամբողջ իմաստությունն այժմ։

— Իսկ սերը դեպի մերձավորը, իսկ անձնազոհությունը,— ասավ Պիեռը.— Չէ, ես չեմ կարող ձեզ հետ համաձայնել։ Ապրել միայն այնպես, որպեսզի չարիք չանել, որպեսզի չզղջալ, դա քիչ է։ Ես ապրում եմ հենց այդպես, ապրում եմ ինձ համար և խորտակիցի կյանքս։ Ես միայն այժմ, յերբ ես ապրում եմ, համոզված դեպս աշխատում եմ (համեստությունից Պիեռն ուղղեց խոսքը) ապրել ուրիշների համար, միայն այժմ եմ հասկացել կյանքի ամբողջ յերջանկությունը։ Չէ, ես ձեզ հետ չեմ համաձայնի, և դուք չեք ել մտածում, թե ինչ եք ասում։

Իշխան Անդրեյը լուռ նայեց Պիեռին և հեգնորեն ժպտաց։

— Հիմա քրոջս իշխանադուստր Մարիային կտեսնեք։ Դուք իրար կհասկանաք,— ասավ նա։— Գուցե դուք էլ տեսակետից էլ միևնույն կետ,— շարունակեց նա, տեսնելով, թե Պիեռը բան ուզում է ասել.— բայց յուրաքանչյուր մարդ ապրում է իր հասկացածի պես. դուք ապրել եք ինձ համար և ասում եք, թե պրտնավ ինչ եր Աեացել խորտակիչը կյանքդ, և յերջանկությունը զգացել միայն այն ժամանակ, յերբ սկսեցիր ապրել ուրիշների համար։ Իսկ ես հակառակն եմ զգացել։ Ես ապրել եմ փառքի համար (իսկ ինչ է փառքը։ Նույն սերը դեպի ուրիշները, ուրիշների համար մի ինչ-որ բան անելու ցանկությունը, երանելից զոլամասնը ատամնալու ցանկությունը)։ Այնպես էլ ես ապրել եմ ուրիշների համար և վաղ թե ուշ համարյա, այլ բոլորովին խորտակել եմ կյանքս։ Ես հանգստություն գտել եմ այն որից, յերբ սկսել եմ ապրել միայն ինձ համար։

---

[1] Ես կյանքում միայն յերկու իսկական չարիք եմ ճանաչում. դա խղճի խայթն է և հիվանդությունը։ Ես միակ բարիքը—այդ չարիքների բացակայությունն է։

— Բայց ինչպես կարող է մարդ միայն իր համար ապրել,— ասում Պիեռը ապշահարված.—Հապա վորդի, քույր, հայր:

— Այդ բոլորը նույնպես կա համ, պրանք ոտարներ չեն,— ասում իշխան Անդրեյը,—խոհ ուրիշները, մերձավորները, le prochain[1], ինչպես դուք եք իշխանադուստր Մարիան եք ասում, դա ես մոլորություն եմ չարքի գլխավոր ապրյուրը: Le prochain այդ երանք են, հինի քո պրոպագիստները, վորոնց դու կամենում ես բարեփոխել:

Ենի նա հանդարտեցավ ու խրախուսելի հայացքով նայեց Պիեռին նա, զուր չխնայելիք ընդգիմության եր կոչում Պիեռին:

— Դուք կարող եք ասում,—հետզհետե ավելի ու ավելի աչքառուժանալով խոսեց Պիեռը—Ի՞նչ մոլորություն կամ չարքի կարող է լինել այն բանում, ինչ կա ցանկացել եմ (չատ քիչ է միա եմ կատարել), բայց ցանկացել եմ բարքի անել, և մի ինչպես բան եք ասել եմ Միքին չարքի է այն, վոր այդ ինքնամարդին, մեր պրոպագիստները, վոր նույնպիսի մարդիկ են, ինչպես մենք, և մեզ համար ապրատրե են պատիս ու միանում[2] այլ հասկացողությունն չունենալով ատոմա և հնամարտության մասին, քան միայն ու անձիս ապրիլը, սաստ են, յուրացնեն ստացած կյանքի, հաստատման, տարգանատման, միջիմարտների ամենից հավատարիքները: Միքին չարքի է մոլորություն և այն, վոր մարդիկ անդգամական միանում են հիմնադրությունից, մինչդեռ այնքան հնդա և նրանց ապրել նրանց, և ես նրանց ատիս եմ բարիք ու հիմնադրանց, իսկ միջիներն՝ ապատատրան: Ենի միքին չուշադրելը ու անհրաժեշտ բարքը չի այն, ինչը պրոպագին, նրա կյանքի հետ պիշեր ու ցանկ հանդիսա չունեն, բայց ես նրանց ատիս եմ հանդիսա ու զգայր,—խոսում եր Պիեռը չուշադրությամբ և ծանրությունով:—Ենի ես ասել եմ այդ. ինձ վատ, ինձ քիչ, բայց մի բան ասել եմ այդ ուղղակիորեն, և հիմա դուք վոչ միայն չեք կարող փոխել իմ կարծիքը այդ բանի մասին, վոր իմ ասածը լավ է, չեք կարող նաև համոզացնել, վոր դուք ինքներդ ուշադրան չեք մտածել իսկ վոր պիտանի է,—շարունակեց Պիեռը,— ահա ինչ պիտանի կա ես պիտանի համոզացնել, վոր բարքը անհրաժեշտ հանուրդին և միակ հաստատ կյանքային կյանքում:

— Այո, ենինչ հարցն այդպիսի դնենք, դա ուրիշ բան է,—ասում իշխան Անդրեյը:—Ենս ասում եմ չինում, այդքի կեմ անկում, իսկ դու՝ հիմնադրանացնելու քո մեկը և քո մյուս կարող են ժամանցի ժառանգել: Իսկ քո վերն է արդարացի, վորը բարի, քեզ պատի

---

[1] Մերձավորը

[2] Լ. Տոլստոյ

նա, ով ամեն ինչ գիտի, բայց ոչ մինչ—Հը՞, դու ուզում ես վիճել,—ավելացրեց նա,—համեցեք։

Երանը վեր կացավ ճաշից և նստեցրեց առաջ աղջկան հարմանքի վրա, ինչ-որ շոմպորինում էր պատահմամբ։

— Դե, արի վիճենք,— սկսվ իշխան Անդրեյը։ — Դու ասում ես՝ գալցոնը,—չարունակեց նա մատը ծալելով,—ուսուցում է այլն, այսինքն դու ուզում ես երանի դուրս բերել,— սկսվ նա ցույց տալով իրենց մոտից անցնող գյուղի հանած գյուղացուն,— իր անասնական վիճակից և տալ նրան բարոյական անձնավ, իսկ ինձ թվում է, որ միակ հնարավոր բարեկարգությունը— անասնական բարեկարգությունն է, իսկ դու ուզում ես հենց գրանից սկսել։ Երանս ես երան նախանձում եմ, իսկ դու ուզում ես նրան դարձնել ինձ նման, բայց չտալով նրան իմ միջոցները։ Հնար դու ասում ես, թե պետք է բնակեցնել նրա աշխատանքը։ Իսկ իմ կարծիքով գիտական աշխատանքը նրա համար նույնպիսի անհրաժեշտություն է, նույնպիսի պայման է նրա գոյությանն համար, ինչպես ինձ ու քեզ համար մտավոր աշխատանքը։ Դու չես կարող չմտածել։ Ես զգում եմ քունդ գիշերվա ժամը 3-ին մոտ. ինձ այցելում են մտքեր և ես չեմ կարողանում քնել, շուռ եմ գալիս այս ու այն կողմն վրա, ու մինչև առավոտ չեմ քնում այն պատճառով, որ գիտակցում եմ և չեմ կարող չմտածել, ինչպես որ դու չի կարող չհագնել, չհանել. այլապես դու պիտանուն կերպար և կհիվանդանաս։ Ինչպես որ ես չեմ կարող առանց նրա ֆիզիկական առկայի աշխատանքը, կխնամեմ մի ջահելության մեջ, այնպես էլ դու չի կարող առանց իմ ֆիզիկական պարապմունքների, կհաստանաս ու կմեռնես։ Ներկայի՛ն էլ ուրիշ բան ասիր դու։—Իշխան Անդրեյը ծալեց չորրորդ մատը— Հա, հիվանդանոցներ, դեղատոմսը Ծերքատրենք նա կամքով և առաջել, մեռնում է, իսկ դու նրանից պրյուն առար ու բուժվելու նա առաջ առնի պետք և հաշմանդամ Աես և բնակչի բարության համար։ Երա համար ավելի հանգիստ և լավ կլիներ մեռնելը։ Մյուսները ծնվում են, և այնքան շատ են նրանք։ Ուրիշ բան է, եթե ուժասացիր, որ դու մի ավելորդ բանվոր կորցրիր, ինչպես կես իմ նայում դրան, բայց դու սիրուց դրդված ուզում ես նրան բժշկել։ Իսկ նրան այդ հարկավոր չէ։ Եվ հետո՝ դու ինչ կենսակարողություն ես, թե բժշկություններն ում և ինչ և կերթվիցն բուժել ես Սպասիր՝ այո,— սկսվ նա չարունքյամբ դեմքը խոժոռելով և կերևաց Պիեռից շրջելով։

Իշխան Անդրեյն իր մտքերն արտահայտում էր այնքան պարզ ու վարոց, որ կերևում էր, թե նա շատ անգամ և մտածել այդ

մասին, ուստի և խոստում եր տրով ու տրադ, իբրև մի մարդ, որ ընդհատ ժամանակ չի խոսել։ Երա հայացքն ապուժանում եր ամբողջ ամիլի, մարքսի ամիլի անհատների երեսն դառնում երա դատողությունները։

— Ամեն, որ ապրատիկի չի, ապրատիկները,—ասավ Պիեռը.—Ձեռ մերոնք չեմ հասկանում, քեզ բնչպես կարելի չի ապրել այդպիսի մարքսով։ Ձեռ ես ասենցել եմ այդպիսի բաներ, որ վերջերս եր, Մասկվայում և համալսարանին, բայց այդպիսի բաներին չես ընդունում եմ այլ ասելուն, որ այլևս չեմ ապրում, ամեն ինչ ինձ հակառակ գալիս և դժվարի... դիմամարտական չես ինքդ։ Այդպիսի բաներին չես չեմ ուսում, չեմ լսացում... Իսկ դուք ինչպես...

— Ինձս չկամցիր. դա հակառակ և մարքսականության,— ասավ իշխան Անդրեյը.— Ընդհակառակը, մարդ պետք և աշխատի իր կյանքը գործնական կերպի չի ավելի հաճելի։ Ձեռ ապրում եմ և պրոնում մեզամարդ չեմ. ներհակում և պետք և այնպես ինչ ավելի լավ ապրել, չխանգարելով ուշ-ուրիշին, ապրել մինչև մահ։

— Բայց ինչի և ձեզ զրկում ապրել այդպիսի մարքսով։ Պիտի նաև ասենց շարժվելու, ասենց մի բան ձեռնարկելու...

— Կյանքն ասենց այն եր մեզ հանգիստ չի թողնում Ձեռ ապրելի կլինենք վաչկատն չանել, բայց ասոնց այսօրվա ապրելակերպը պատիվ և տրել ինձ պարտավորեցնում եր. չես հարկավ հասկանալու Երանք չկլին կարողանում հասկանալ, որ չես չունեմ այն, ինչ հարկավոր և. իմ մեջ չկա այն վերաշ բանականությունը և մասնավոր զգայարկումները, որ պետք և այդ բանի համար Հիմա ասոնց ասա ապրելու, որ պետք եր կատարել, վարպետի իմ անկյունն ունենամ, ուր կարելի չի հանգիստ լինել։ Հիմա չեմ այլ բերկրություններ զգենվարությունը։

— Ինչու բանակում չեք ծառայում։

— Առաստաբերդից հետո,—մատնեցին ասավ իշխան Անդրեյը.— Վերջ, խոսակցությունը չզարհանկում եմ. չես խոսք եմ ավել, որ ասոնցին զգրծով բանակում չեմ ծառայելու։ Ձեռ չեմ ծառայի... Ենթեն Բանագրատյան անդամ լիներ այսօրվա Մամլենկի մատ և զգացողը Լեռնի Գալլին, այլ ժամանակ ես չեյի ծառայի ասոր քաղաքում Ազգային ես իմացիր,—հանգստավետով շարունակեց իշխան Անդրեյը.—Այժմ յերկրագործներին զգենվարությունն և, հայրս Ջ-ոզ շրջանին զգեսավոր հրամանատարն և, և ծառայությունից ազատվելու միայն մի ճանապարհ ասոր ինձ ես։

— Ինչպես դուք ծառայում եք։

— Մատաչում եմ,

Նա մի վոգը լռեց,

— Ուրիեն ինչու՞ ձեզ ծառայում,

— Ահա քեզ ինչու՞ Հայրս իր զարի ամենանշանավոր մարդկանցից մեկն եր բայց նա ծերանում է, ու վոչ քեզ մի պաժան մարդ է նա, այլ աշխարհի պարծանքյա քնավորությյան տեր նա սպասափնելի ին երանով, վոր ոտոր և անսահմանափակ իշխանությյան, իսկ այժմ այս իշխանությյամբ, վոր տվել և երան քաղաքորը, երանակելով երան յերկրապահ զորքի գլխավոր հրամանատար։ Յերկու շարաթ առաջ յեքե յես յերկու ժամ ուշանայի, նա կկախեր Յուխնովում յեղած պրապքրին,— ասավ իշխան Անդրեյը ժպտալով։—Ուրիեն յես ծառայում եմ նրա համար, վորովհետև բացի ինձնից, վոչ-վոք ապրելու չուներ հորա վրա, և յես մի որ մի անգ երանե յես կպահեմ մի քայլից, վորի պատճառով նա հետո յատ պիտի տանջվիր։

— Ա՛յ, տեսնում եք ուրիեն։

— Այո, mais ce n'est pas comme vous l'entendez[1],—շարունակեց իշխան Անդրեյը—Ես վոչ մի բարիք չեմ ցանկացել ու չեմ ցանկանում այդ արիկա պրապքրին, վոր ինչ-վոր կոշիկներ պրպտցավ յերկրապահներից. յես միայն անդամ յատ գոհ կլինեյի տեսնել երան կախված, բայց հորս խղճում եմ, այսինքն՝ կրկին ինձ։

Իշխան Անդրեյը հետզհետե ավելի ու ավելի վոգևորվում եր երա աչքերը տենդագին վառվում եյին մանավանդ այն ժամանակ, յերբ նա աշխատում եր ապացուցել Պիեռին, վոր իր վարմունքի մեջ յերբեք մերձավորի բարիք անելու ցանկություն չի յեղել։

— Ահա, դու ուզում ես պրուզացիներին ազատագրել,—շարունակեց նա,—դա շատ լավ բան է, բայց վոչ քեզ համար. դու, կարծում եմ, վոչ-վոքին մահացու չես պատահցնել և Սիրիր չես բշել, ես առավել՝ պրուզացիների համար։ Ձեքի երանց ծեծում են, մարտկում, Սիրիր քշում, ապա յես կարծում եմ, այդ բանը երանց համար քնավ էլ վատ չի։ Սիրիրում նա կվարի նույն անասնական կյանքը, իսկ մարքեի վրայի ապրիները կլվմանան, և նա նուչքան յերջանիկ կլինի, ինչպես յեղել է առաջ։ Իսկ գա հարկավոր է այն մարդկանց համար, վորոնք մեռնում են բարեացպես, պղծում են վատտակում իրենց համար, և այդ պղծումը խնդրելով, կոպատանում են այն բանից, վոր իրենք հնարավորություն ունեն մարդկանց մահապատժի յենթարկել առանց և ան-

---

1 Բայց այդ այնպես չե, ինչպես դուք եք հասկանում։

անգիր Աստուծոյ եւ ինչ խօսուած է Աստուծոյ հետ, ամէն ատեն կրնայ ան ըսել, թէ ինչո՞ւ ինծի այսպէս ըրիր, ինչո՞ւ ինծի այնպէս ըրիր։ Ինչո՞ւ ինծի տուիր, ինչո՞ւ ինծմէ առիր։ Ինչո՞ւ ինծի ծնար, ինչո՞ւ ինծի մեռցուցիր։ Ինչո՞ւ ինծի ապրեցուցիր, ինչո՞ւ ինծի մեռցուց

— Կյանքի մասին, մարդու կոչման մասին։ Այդ չի կարող լինել։ Ես էլ այդպես եմ մտածում, և ինձ միևնույն դիտողը լինեը։ Մասնավորյանը՝ Վան։ Մի մարդու Մասնավորյանը՝ դա վեց կրոնական միաբան ազգանուն է, ինչպես կարծում եմ և ես, այլ միակ և յուրահատուկ արտահայտություններ և մարդկության լավագույն հավիտենական հատկություններին։

Ու Պետոն սկսեց իշխան Անդրանիկին բացատրել մասնավորյանը, ինչպես ինքն էր հասկանում այն։ Նա ասում էր, որ մասնավորյանը քրիստոնեության ուսմունքն է ազատագրված պետական և կրոնական կապանքներից։ Հավասարության, եղբայրության և սիրո մի ուսմունք։

— Միայն մեր աշխատանքի հեղափոխությունն է, որը իսկական իմաստ ունի կյանքի մեջ։ Ամբողջ բոլորը՝ միասին և,— ասում էր Պետոն,— դուք, բարեկամ, հասկացեք, որ այդ միապետությունից դուրս ամեն ինչ չի կարող հնդիկով ու անտրոպոլոգիայով, և նա համաձայնեց ձեզ, որ խոհեմ ու բարի մարդուն վնասել չի պետք անել, բայց նեքե այն, ինչպես դուք, ապրել իր ամբողջ կյանքը և աշխատել ուրիշներին չվնասելու համար դուք յուրացրեք մեր հիմնական համոզմունքները, մանր մեր հեղափոխության մեջ, ձեզ հանձնեցնեք մեզ, բայց ամենը ձեզ պահպանել և դուք իսկապես կզգաք, ինչպես և կես գործի, որ դուք մասն եք այն հսկայական անտեսանելի շղթայի, որով անկտոր բացվածի և կենդանության,— ասում էր Պետոն։

Իշխան Անդրանիկը լուռ, աչքերը նայելով, լսում էր Պետոն ասածները։ Մի քանի անգամ, կատարի ազմուկի պատճառով, նա լսել չէանց Պետոին, ուստի և նորից հարցրեց չէասած խոսքերը։ Իշխան Անդրանիկի աչքերում փոխվող առանձին փայլից և նրա լուսությունից Պետոն նկատեց, որ իր խոսքերն իզուր չեն, որ իշխան Անդրանիկը չի ընդհատի իրեն և չի ձիծաղի իր վրա։

Կատարը մատնացույց վարպետած գետնին, որտից պետք և անցնելիս նրանք պարանով։ Մինչ կատարն ու ձիերը տեղափոխվում էին պարսպի վրա, նրանք էլ քաշվեցան։

Իշխան Անդրանիկը, ճակատին կոշտած, լուռ նայում էր մայր մառոզ ալրի ջորիների փայլող ջրի հատակին։

— Հը՞, դուք այդ մասին ինչ կարծիք ունեք,— հարցրեց Պետոը,— ինչմե՞ւ չեք լսում։

— Ինչ կարծիք ունեմ։ Ես ձեզ լսում եմ։ Այդ բոլորն այդպես է,— ասավ իշխան Անդրանիկը,— բայց դուք ասում եք՝ մարդ մեր տեղությունից մեջ և մենք ձեզ ցույց կտանք կյանքի նպատակն և մարդու կոչումը և աշխարհը կատարվող ոգևորները։ Բայց ով

ինչ մինչև—մտորեցին Ֆոնդինի և, որ դուք ամեն բան պիտի ինչպես միասին կրա չեմ տեսնում այն, ինչ դուք եք տեսնում։ Դուք տեսնում եք չեկիստի վրա թարմ և շքեղատեսիլ քաղաքացիներ, իսկ ես չեմ տեսնում այն։

Պիեռան ընդմիջեց նրանց։

— Համաձայն եք դուք այդպես հանդիպելիս կյանքին,— հարցրեց նա։

— Հանդիպելիս կյանքին,— կրկնեց իշխան Անդրեյը, թաց Պիեռը նրանից ժամանակ չունից պատասխանելու. Ենթադրում եք դուք հնարավոր բնազանց իրերն ասացաւում, մանավանդ, որ նրան ձանոթի հետ իշխան Անդրեյի սիմիսատական համակրանքը։

— Դուք ասում եք, որ չեկիստի վրա չեք կարողանում տեսնել թարմ և շքեղատեսիլ քաղաքացիներ։ Ինձ համար չեմ տեսնել և չի կարող այդ տեսնել, որովհետև մեր կյանքին նայելիս իրերն ամեն բանից վախենալու են։ Չեկիստի վրա, հենց այս չեկիստի վրա (Պիեռը ցույց տվեց պարտեզը) չկա հիմարություն — ամեն ինչ ասած և ոչ չարչին, թաց աշխատասիրում, ամրոցը աշխատասեր կա հիմարություն, և մենք հիմա չեկիստի պահանջները, իսկ հավիտենական պահանջները ոչ ամրոցի աշխատասիրությունը։ Միայն կա իմ հարցում չեմ զգում, որ կա մասնիկն եմ այս ամեն, ներդաշնակ ամրոցից։ Միայն կա չեմ զգում, որ կա այս ահռելին անթիվ անհամար էակների մեջ, ուր չկրնան և պահպանվածությունը, — բացականչեց ուշիշը, ինչպես կուզեիք անվանեցնել, — կա մի պահին եմ, մի ատամնանիվ ամրոցին, էակներից պետք թարմը էակներին։ Միայն կա պարզ տեսնում եմ այդ ամենը, որ բուլից ամանում և պետք մարդը, ու ինչու համար պետք և կենդանանում, որ այդ ամենքն ընդհանրում և իմանում են ամենն ու ամենն վեր։ Ահա պղում եմ, որ կա մոչ միայն չեմ կարող անհայտանալ, ինչպես չի անհայտանում և մոչ մի բան աշխատասիրում, այլ որ կա միշտ կլինում և միշտ կապել եմ Ձգում եմ, որ ինձնից բացի, վնասում ամրում են մոպինները և որ այս աշխատասիրությունը կա։

— Այո, դա հնարների ամամանքն են,— ասաց իշխան Անդրեյը,— թաց մոչ մի այդ պետք և ինձ համարի, հոգիս, այլ հյանքը և մահը. ահա մի ինչն և համարում Համարում եմ այն, կարը տեսնում ես քեզ համար քանդատրին մի էակ, որ կապված է քեզ հետ, որին ասում ես մեզամար ես կեղել և հաւյս ես ունեցել ապրատրում (իշխան Անդրեյի ձայնը դողաց և նա կերևաց շրջից) և համակած այդ էակը ատելիում ես, չարչարում և գազանում և պատրաստ ես ինձնասպանել, ինչու։ Չի կարող որ պատասխան չլինել։

Ճիվ չես հավատում ևս, վոր այդ պատահականը կա... Ահա քե ինչն է համոզում. ահա քե ինչը համոզից ինձ, — ասավ իշխան Անդրեյը։

— Դե, իհարկե, իհարկե, — ասավ Պիեռը, — մի՞թե չես էլ նուչինը չեմ ասում։

— Վայ, Ձես միայն ասում եմ, վոր հանդերձյալ կյանքի անհրաժեշտությանն մեջ համոզում են վոչ քե ապացույցները, այլ այն, վոր յերբ կյանքում ձեռ-ձեռի աված գնում ես մեկի հետ, և հանկարծ նա անհայտանա այլևևի, վոչ մի տեղում, գուռ ևս կանգ ես առնում այդ անդունդի առաջ և նայում այնտեղ։ Ճիվ չես նայից...

— Ե՛հ, ուրեմն քինչ։ Դուք գիտեք, վոր կա այլևևի և կա ինչ-վոր մեկը։ Այնտեղ հանդերձյալ կյանքն ևս ինչ-վոր մեկը՝ ասվածի ևս։

Իշխան Անդրեյը չպատասխանեց, կառքն ու ձիերը վազուց արդեն տարվել էին մյուս ափը և արդեն լծված էին, իսկ արևը կիսով չափ քաղցվել էր և իրիկվա առնեսամանիքը տալիս տարեր էր գոյացնում լճակների վրա, ոսկյա Պիեռն ու Անդրեյը, իրենց պարմանա լաքեյների, կառապանների ու նավապետների, դեռ պարոնի վրա կանգնած, խոսում էին։

— Ամեն կա ասված և կա հանդերձյալ կյանք, ուրեմն կա ճշմարտություն, կա առաքինություն. և մարդս բարձրագույն երջանկությունն այն է, վոր նա ձգտի դրանց հասնելուն։ Պետք է ապրել, պետք է սիրել, պետք է հավատալ, — ասում էր Պիեռը, — վոր մենք ապրում ենք վոչ միայն ներկայումս, այլ մի կտոր հավի վրա, այլ ապրել ենք և ապրելու յենք հավիտյան, այնտեղ, ամենի մեջ (նա ցույց տվեց յերկինքը)։

Իշխան Անդրեյը, պարոնի ճոպերին հենած, լսում էր Պիեռին և նայում արևի կարմիր արտացոլումը կապույտին տվող ջրի հառանքում։ Պիեռը լռեց։ Բոլորովին խաղաղ էր։ Պարոնը վազուց ափ էր հասել և միայն ջրի ալիքներն էին, վոր քամուց ճոպկյունով զարկվում էին պարոնի հատակին։ Իշխան Անդրեյին թվում էր, թե ալիքների այդ չատաչը Պիեռի խոսքերին ավելացնում էր. «Ճիշտ է, հավատա դրանց»։

Իշխան Անդրեյը հառաչեց և մանկական ջոգունը, քնքուշ հայացքով նայեց Պիեռի կարմրած, խանդավառ դեմքին, վոր մյուս ամայական էր առաջնությունն ցույց տվող բարեկամի առջև։

— Այո, յեթե այդ այդպես լիներ, — ասավ նա, — ինչ գեղանք նատաներ, — ավելացրեց իշխան Անդրեյը և պարոնից դուրս գալով նայեց յերկնքին, վոր ներան ցույց տվեց Պիեռը, և, առաջին ան-

գամ Աստանդիլիի համառամատության հետո, նա տեսավ այն բոլոր, համբուրելուկան յերիկնքը, որը տեսել էր Աստանդիլիի գալստյան պատկան վիճակում և նրա հոգում համակարծ քնդագրին ու կենսատրամբ պարբերից մի ինչ-որ նոր բան, որը վազուց ներշնել, լսել, եր, մի ինչ-որ յեսական բան, որը կար նրա մեջ բայց այդ պահում մի նոտայով չքացավ, յերբ իշխան Անդրեյը կրկին վերադարձավ կյանքի սովորական պայմաններին, տակավին նա զգում էր, որ այդ պահում, որին ինքը չէր կարողանում տարբացնել, ապրում էր իր մեջ Պիեռի հետ ունեցած անսահման բյուրը՝ իր խոսքն Աստղերի համար չեղավ մի ցրվան, որով սիրվեց նրա, քանի տրտնջում էր, բայց նրա նկատին աշխատում էր նոր կյանք։

XIII

Մթնել էր արդեն, յերբ իշխան Անդրեյն ու Պիեռը մտանցան Լիսիչ Գորիի տունը վերադարձին։ Այդ ժամանակ, յերբ նրանք մտանում էին տունը, իշխան Անդրեյը ժպտալով Պիեռի ուշադրությունը հրավիրեց այն իրարանցման վրա, որ կատարվում էր տան բակի պատշգամքի մոտ։ Մի կարգադրամակ պատալ՝ մոխրագույն ձիերին, և տեր հանդիսավոր ու յերկար մոխրագույն կարճ տրամաբով, տանտիրոջ մտանցող կոտքը, վազվզող շտապողին տնային պարապուրդ։ Ծերկու ուրիշ կին ևս վազելին ներսից յերանից և քայլը չդադարեցին՝ յեռ-յետ նայելով գնալի կոտքը, վախեցած բարձրացան տան յերանի պատշգամքը։

— Իրավ Մաշան տասնծո մարդկանց ես, — ասավ իշխան Անդրեյը — նրանք մեզ քնգատնեցին հոգս տանք։ Միայն ձեր բառնում է, որ քաղցր չի ճնդգնդում հոգս։ Հայրս պատվիրում է վանդել այդ խանգատականներին, քանի նա՝ Մաշան շարունակում է պրոտեզ քնգատնել։

— Ի՞նչ բաներ են այդ տասնծո մարդկանք, — հարցրեց Պիեռը։

Իշխան Անդրեյը չկարողացավ ներսն պատասխանել։ Տատանքը գաղտ յեկան քնգատուղ, և նա սկսեց հարց ու փորձել, քեն վիրտեղ և ծեր իշխանը և շուտ կգա արդյոք։

Մեր իշխանը գնա քաղաքում եր։ Նրան ապատում եր տանն տասնը բոլոր։

Իշխան Անդրեյը Պիեռին տարավ իր հարկատարածին, որը մեծ պատրաստ եր նրա համար հոր տանը, իսկ ինքը գնաց մանկոնոցը։

— Դուռնը փոքր մատ, — ասավ իշխան Անդրեյը վերադառնալով Պիեռի մոտ։ — Ես նրանց գնա չեմ տանել. նա հիմա քնգատնում և կամ նստել և իր քաղաքական-տնտեսական մոտ։

Ճնճղն ե նրան. նա քնե կքաշվի, կամաչի, բայց դուռ կտեսնա նրա այդ բաները մարդկանց։ C'est curieux, ma parole[1]։

— Qu'est-ce que c'est que[2] բնաւոր մարդիկ,— հարցրեց Փիեռը

— Դնանք՝ կտեսնենա։

Իշխանազուռաստը Մարիան խնդագին շփոթվեց և պատասխան կարմրից, յերբ յեղբայրն ու հյուրը նրա մասին նրա կնկին դուրեկան բաներ էին խոսում, ուր լամպը վառվում եր սրբապատկերի առաջ, բազմոցի վրա, իշխանազատեր կողքին, ինքնագոհ ժպիտով, նրա առաջ եր յերկար քթով և յերկար մազերով մի Ջոնել տող[3] կուստրկրոնի փորագրություն։

Ներսից կողքին, քիչնաքաոսին տասած եր մի հիներաս, ներհուպ պատով մանկական գնդքին հատուկ հնդ ազատահայաց բյուրեր։

— André, pourquoi ne pas m'avoir prévenu?[3] — ասավ իշխանազուռաստրը հնդ կշտամբանքով, կոնդնելով իր քաչփատական հյուրերի առջև, ինչպես քուխան իր ճուտերի առաջ։

— Charmée de vous voir. Je suis très contente de vous voir[4],— ասավ նա Փիեռին այն ժամանակ, յերբ վերջինս համբուրում եր նրա ձեռը։ Իշխանազուռաստը Մարիան Փիեռին ճանաչում եր դեռ յերեխա ժամանակից, և այժմ նրա բարեկամությունը Անդրեյի հետ, նրա և կնոջ մեջև պատահած զժբախտությունը, և վեր գլխավորն ե, նրա պարտ, բարի դեմքը իշխանազատեր մեջ առաջ բերին լավ վերաբերմունք դեպի Փիեռը։ Նա իր պնդակրիկ չորուն աչքերով նայում եր Փիեռին և կարծես առում եր. «Ես ձեզ շատ եմ սիրում, բայց խնդրեմ հյուրերքես վրա չձիծաղեք»։ Վազուզնի առաջին խոսքերը վերամանակելով՝ նրանք նստեցին։

— Ա՛, իշխանուշկան ել այստեղ ե, — ասավ իշխան Անդրեյը ժպտալով, ցուցց տալով Ջոնել քաչփատականին։

— André! — ասավ իշխանազուռաստը Մարիան պատասխանելով։

— Il faut que vous sachiez, que c'est une femme[5], — ասավ Անդրեյը Փիեռին։

— André, au nom de Dieu[6],— գոչեց իշխանազուռաստր Մարիան։

Ծիծաղում եր, վոր իշխան Անդրեյի հնդնական վերաբերմունքը պեպի քաչփատական-ու խոսվորները և իշխանազուռաստր Մարիայի

---

1 Դա հետաքրքրական ե, ազնիվ խոսք։

2 Ի՞նչ բան ևնի

3 Անդրեյ, ինչու չեք ծանուցանել ինձ

4 Շատ ուրախ եմ ձեզ տեսնելու համար։ Շատ գոհ եմ, վոր տեսնում եմ ձեզ։

5 Իմացիր, վոր սա կին ե։

6 Անդրեյ, ի սեր աստծու

անգութ մի ընտանութիւնը երանց համար՝ սովորական բաներ կրնան երանց հոգեկրթութիւնն մէջ։

— Mais, ma bonne amie, — ասով իշխան Անդրէյը, — vous devriez au contraire m'être reconnaissante de ce que j'explique à Pierre votre intimité avec ce jeune homme[1].

— Vraiment?[2] — ասով Պիեռը՝ ակնոցի միջով հետաքրքրութիւնով ու լուրջ (վարի համար իշխանազուսան Մարիան առանձնապես գոյութիւնէ չկրնար երանից) նայելով իշխանուհիին դէմքին, որը հասկնալով, ևս խոսքն իր մասին է, խորամանկ աչքերով պիտի լսուրէր։

Իշխանազուսան Մարիան լսուրութիւնը իսկապէս չէր սիրեր յուրայիններն համար։ Երանք բնով չէին քաշուեր Պատերէզ, աչքերը ցած քրած, սակայն նէրս ընկածներին խոհ նայելով, ինչի համար բնաւորը ու վարք բանակցութիւնի վրա պրած ու մտած էր մի կամ երեք տարի, հանդիսաւ ու անշարժ նստել էր իր քիչնոտիկին ու սպասած էր, տես էլի ինչ առիթներ իշխանուհին ինչը բանակցութիւնի խոհով, իր խորամանկ, կանացի աչքերով առիհանուն նայած էր յերիտասարդներին։

— Վերանք էլի, Վիեռ, — հարցրեց իշխան Անդրէյը պատասխան։

— Միանգ էլի, — պատասխանեց պրուդտանը պատասխ,— ձիերին արդեն մատ սրամտացած ատեր հոգեկրթութիւնն, իսկ հիմի, վորպէս պատրաստից եմ պոլի, ատեր շնորհ և պատվել ենթակ...

— Իսկ դուս իշխանուհիդ, դուս քեզ ևս անուս։

— Ենթա մեծանգ ինձ համար եմ մանր պոլի, պարոն, — ասաց իշխանուհին, աչքերովով քամ ձայնով խոսել։ — Ուսանողուսմ միայն Պետերբուրգ պատահեցի։

Պետրոհան ընդհատեց իր ընկերոջը. դուս կարելի չա պատասխ եր պատասխ քեզ ինքը տեսնել եր։

— Պատրաստուսմ, վորպէս մեծ շնորհ և պատվել։

— Ինչ. Նայ մատանքներ, — հարցրեց իշխան Անդրէյը։

— Բանակցան և, Անդրէյ, — ասով իշխանազուսան Մարիան։ — Մի պատասխ, Պետրոհան։

— Ինչի... վոր, քի մատոգ, ինչի չպատասխ վոր Ենթա պրան արդեն եմ Ուս բարի մարդ և. պատճառ ընդհատել իմ բարերարին և. մի անգամ 10 ատերի ավելց, մեռա և Ենթը կես Պետերբուրգ կրի, ևս Պետրոհան, — խնդրական պատճառ մարդը, պատա ձեռն բռնելի և մեծ

---

1 Բայց արդեն բարեհաճեցեք, դուս պետք է չնորհակալ լինեա ինձնից, վոր ես բացատրում եմ Պիեռին ձեր մտերիմությունը այս երիտասարդի հետ։

2 Իսկապես։

պալի, — ասում է ինձ. «Ինչ ես մտա պալի, ասում է, սա քոս տղեր չէին, «Ինա, ասում է, — Դուրսպին, նետիդ գտել են մայր աստվածածնի հրաշագործ պատկերը։ Եղ խոսքերից հետո չես Աստ բռով ասի սրբերին ու գնացի։

Բոլորը լուռ էին, միայն ուխատավոր կինն էր խոստմ հանգարտ ձայնով և ոդ շնչելով։

— Ենկա եղպես, ախպերս, ու ժողովուրդն ասում է ինձ. «Մենձ չնորհք է գտնվել, ասրը մայր աստվածածնի քշնրից մեռան և կաթուած։

— Դե լավ, լավ, հետո կպատմես, — կարմրելով ասավ իշխանազուսար Մարիան։

— Քուլլ ավիք հարցնել նրան, — ասավ Պիեռը։ — Դու ինչդ տեսար, — հարցրեց նա։

— Ի՞նչպես չէ, քո մատաղ, հենց ինքս արժանացա։ Ճչրևան ննպես պայծառ էր, ինոց վոր յերկինայինն լուսը, խակ քշնրից էլ ննպես կաթիւմ էր, հա կաթուամ...

— Չէ՞ դա ստուա է, — մխամտաբար ասավ Պիեռը՝ ուշադիր լսելով ուխատավոր կնոջը։

— Ա՛խ, եղ ինչեր ես ասում, վորդիս, — ատրտամով ասավ Պիեռազանն, ոգնուքյան դիմելով իշխանազուսար Մարիային։

— Դրանով ժողովրդին խարում են, — կրկնեց Պիեռը։

— Տեր Քրիստո՞ս, — խաչակնքելով ասավ պառավը։ — Ի՞նչ, մե ասի Ոգպես մի յերանալ էլ չի հավատացնել, ասել է. «Վարդապետները խաբում ենձ, ու հենց ասել է, չի ասել՝ տեղնուտեղը կուրացել է։ Ու մի որ յերազում տեսել է, քե ինչպես իր մատ է յնկել Պչնորայի աստվածածինն ու ասել. «Հավատա ինձ, չես քեզ կբուժեմձ։ Ու յերանալն սկսել է խնդրել, քե. «Տեր ինձ, ասում է, ասր ներա մատս։ Ցես քեզ իսկական ճշմարիտ բանն եմ ասում, աչքովս եմ տեսել։ Տարանք եղ կուրը մարդուն ուզիղ ներա— Պչնորայի աստվածածնի մատ. մտանցավ յերանալը, ընկավ յերնսի վրա և ասում է. «Աստղնացրու ինձ. ինչ վոր քաղաքորից պարզև եմ առացել, ասում է, բոլորը քեզ կտամ։ Աչքովս եմ տեսել, քե մատաղ։ Աստղն էլ պատկերի վրա յերևաց։ Հետո պիտակը ինչ-աչքերը բացվեցին։ Եղպես բաներ մի ասեք, մեղք է, աստվածկպատժի, — խրատական ձևով դիմեց նա Պիեռին։

— Այդ ինչպես աստղը յերևաց սրբի պատկերի վրա, — հարցրեց Պիեռը։

— Աստվածամոր էլ գինորով գործերին, — ասավ իշխան Անդրեյը ժպտալով։

Պետգեյան հանկարծ գունատվեց և ձեռները իրար գարկեց,

— Ա՛, մորքի, մենք ես, մորքու տեր ես, — ասավ պատանի ջուռնատյան հանկարծ կատմեցավ։ — Դե ինչ ասեր պու... ասավան քաղաքացի ես քեզ։ — Նա խռչակներից չկրնար։ — Ճար, ձևներ արավ։ — Բարև, ես ինչ բան եմ, — պիտի նա իշխանազուտ Մարեխային։ — Նա մեր կողմի ես արդյունքները հարիվ գալիս, ասկոց հավարեմ իր պարկը։ Ընկնում եր, որ նա և՛ առևտրում եր և՛ ուժչում, մոր ինձին ոգտվում և մի ասեն բարեքներից, որ չեր սղտում այդպիսի խոսքեր, և՛ ցավում եր, մոր ինքը գերկվելու չի այդ տան բարեկամությունից։

— Ե՛, ինչ բանիմանալիություն գրանից, — ասավ իշխանազուտ Մարեխան։ — Ինչին չիկար ինձ մոտ...

— Չե, Պետրիկյուշկա, չես հանաք եմ անում, — ասավ Պետրը։ — Princesse, ma parole, je n'ai pas voulu l'offenser[1], չես միայն ուշնաիս։ — Դու ուրիշ բան մի կարծիր, Պետրիկյա, չես հանաք արի, — ասավ նա ամաչկոտ ժպտալով և կամենալով հարիվել իր մեջքը։ — Ես մոր չես հանաք արի միայն։

Պատավը մնաց մենվոտան կանգնած. ասկայն Պետրի դեմքին մի ուշադիր անկնդ դիշում կար և իշխան Անդրեյը մերթ Պետրային, մերթ Պետրին նայում եր ուշադիր հետաքրքրությամբ, մոր պատավը կամաց-կամաց հանդարտացավ։

XIV

Պատավը հանդարտացավ և նորից խոսակցության բանվելով, երեկոյ պատանը հարը Ամփիլոքի մասին, քե նա ուշադիր առաջը կյանք և մորում, մոր նրա ձեռքից խնդի հատ և գալիս պատանը և ուշ, քե ինչպես իր ծանոթ կուսակիրներին, վերջին անգամ Պետրի ուխտ գնացած ժամանակ, ամեն ևս իրեն քաղաքացիների քաղաքներին և ինչպես ինքը չոր հացի կտորներ վերցնելով, երեկոյան ու գիշեր ճանապարհ և քաղաքացիներում ուրիշների մոտ ոՀպոքում եր մեկին, պատահում, հետո գնում մի ուրիշի մոտ, գնում, նորից գնում, համբուրում եր ու ննջում մի խաղաղության ներ, ձեղ մատաղ, ննջում լավ, մոր չեր ուզում լուռ ուշադրի գալ ջաղաք։

Պետրն ուշադիր ու լուրջ լսում եր նրան։ Իշխան Անդրեյը դուրս չկնալ անդյակից նրանից հետո չեր իշխանազուտ Մարեխան, քայլելով, մոր հյուրերը քիչ խոսն վերջացնեն, Պետրին ասելով հյուրասիրեն։

— Դուք շատ բարի չեք, — ասավ նա Պետրին։

---

[1] Իշխանազուտ, չես խոսացնես չեր ուզում նրան վիրավորել։

— Ախ, պիտեր, ճշմարիտ, ես չեմ ուզում վիրավորել ձեզ. ես լավ եմ հասկանում ու բարձր եմ գնահատում այդ զգացմունքները:

Իշխանադուստր Մարիան լուռ նայեց նրան և մեզմ ժպտաց:

— Ձեր վրդ ես ձեզ վազուց եմ հանաչում և կարծր պես սիրում եմ, — ասավ իշխանադուստր Մարիան: — Դուք ինչպես կը գտնում Անդրեյին, — հարցրեց նա արագ, մինչդ չէապում, վոր Պիեռը վորևե բան ասի ի պատասխան իր սիրալիր խոսքերին: — Նա ինձ շատ և անհանգստացնում. նրա առողջությունը ձմեռնամբը յուղ և լինում, բայց անցած գարնան վերջը բացվեց, և բժիշկը հայտնեց, վոր սեռը և գնա բուժվելու: Ինքդյանս ել շատ եմ անհանգստանում նրա համար: Նա այնպիսի բնավորություն չունի, ինչպես մենք — կանայքս, վոր կարողանա լացով անցկացնել իր վիշտը: Նա իր վիշտը սրտում ե կրում: Նա հիմա ուրախ, գոհար է. դա ձեզ գալն է ազդել վրան. շատ քիչ է պատահում, վոր նա այդպիսի տրամադրության մեջ լինի: Ցնծում ե կարգադանակիը համոզել նրանց արտասահման գնալ: Նրանց հարկավոր է գործունեություն, իսկ այս միորինակ, անդադրում կյանքը կործանում է նրանց: Ուրիշները այդ չեն նկատում, բայց ես տեսնում եմ:

Ծառը տասին տպատավորությունը, լսելով ծեր իշխանի մտանգոգ կատակ բոժոժների ձայնը, վարձին գնալի տան պատշգամբը: Իշխան Անդրեյը՝ Պիեռի հետ նույնպես պատշգամբը դուրս եկավ:

— Դա ձեզ է, — հարցրեց իշխանը կատակից իջնելով և Պիեռին նկատելով:

— Ա՛խ, շատ ուրախ եմ, համբուրվենք, — ասավ նա, հանդիպելով իր ան ծանոթ յերկրատարին:

Մեր իշխանը, լավ տրամադրության մեջ լինելով, դուրդուրեց Պիեռին:

Ընկերների առաջ իշխան Անդրեյը վերադասնալով հոր առանձնասենյակը, տեսավ հորը Պիեռի հետ ազատ վիճելիս: Պիեռն ոտացուցում եր, վոր կգա ժամանակ, յերբ այլևս պատերազմ չի լինելի: Մեր իշխանը ծաղրելով, բայց առանց բարկանալու, առարկում եր նրան:

— Մարդկանց յերանկելերի արյունը քամվելը և նրա տեղ ջուր լցնելը, այն ժամանակ պատերազմ չի լինելի: Գրանք պատրվական զառանցանքներ են, պատրվական զառանցանքները, — ասավ նա, քայլ՝ այնուամենայնիվ, ձեռը սիրալիր խփեց Պիեռի ուսին և մատնացույց արավ նրան, ուր իշխան Անդրեյը, ըստ յերևույթին, նկատմունալով խոսակցության մեջ մտնել, ջանկանում եր այդ քաղքերը,

մոր հայրը թերթ էր քաղաքից։ Մեկը իշխանը մատնացույց նրան և սկսեց խոսել զորմնդի մասին։

— Աղեմսականների պատասխանը կամ Ռոստովը մոլորվանց կնոջ չթերևց։ Մեկս քաղաք, ուրիշ ճամբի կանչել,—բայց կես ճրան մի սենյակում հազ ցույց ամբ մոր... Ահա մի հայրը այս... Ե՜հ, հեզաբոյը,— պիեռից իշխանն ներկայ անդրանիկը վարդուն, Պիեռի մեջքին խփելով, — կնցցե քո բանակումը, կես սրան սերտեցիր։ Հասում է ինձ։ Ուրիշը խոսում քանիզ չես և ասում, բայց լսել չես ուզում, խոսք սա ասում և ասում, բայց ինձ, ծերուկս վատում է Պիեռ, գնացինք, գնացինք, — ասավ նա, — դուրգ գամ ձեր քնքիշին մի քիչ ներսանայ Լիզի հիմիկվա իմ հետևը ազիկան, իշխանադուստր Մարիային, սիրելի, — գալիզ նա դառն մեջքը Պիեռի կողմից։

Պիեռն ուզում միայն, Լիսից Դորի գալով, գնահատանք իշխանի Անդրեյի բարեկամությանն ամրոզի ուշին ու համբերի։ Այդ համբերն արտահայտվեց միայն մեծ ուշադրությամբ իշխանի հետ ունեցած հարաբերությունների մեջ, մորքան նրա հարազատների ու անձնական վարվեցողության մեջ։ Պիեռը ինչ, գաղտնի իշխանի և հոր ու ամենքիսան իշխանադուստր Մարիայի մոտ, չնայած մոր նրանց պրնիմն չեր ընդունում, բայց միանգամից զգացին նրանք բոլորն սրտին սիրում նրան Պիեռին։ Վոչ միայն իշխանադուստր Մարիան (մոր գրագրման նր Պիեռի ուխտադրությունից ցույց տալուն հետ վերաբերմունքից) նր նրան հարազատ իր քաղաքացի, այլ և վազրին մի աղջկան իշխանը Նիկոլայը, ինչպես պատկեր նր անվանում նրան, ժպտաց Պիեռին և նրա պիրկը գնաց։ Միխայիլ Իվանիչը, m-lle Bourienne-ն ուրախ ժպտալով հին նայում նրան, կարծ նա խոսում նր ձեր իշխանի հետ։

Մեկ իշխանը չնկատ ընդհանուր քաղաքացիներ, այդ Պիեռի համար նր։ Այն չկրկնե որը, մոր Պիեռն ուզում Լիսից Դորում, ձեր իշխանը շատ սիրալիր նր նրա հետ և միջը հրավիրեց գալ իրենց մոտ։

Երբ Պիեռը մնկնեց, ընտանիքի բոլոր անդամները համաձայնեցին միասին և սկսեցին քննել ու գտնել նրան, ինչպես այդ վերաբերմ և միջոց նոր մարդու մնկնելուց հետո, և, ինչպես այդ հազվագեպ և լինում, բոլորն էլ նրա միանգամ լավը կարծ ասում։

XV

Այս ամռան արձակուրդից վերադառնալով, Ռոստովը առաջին անգամն զգաց ու հասկացավ, թե մոր ապրելուն ուժով և իր կապը Դենիսովի և ամբողջ գնդի հետ։

Ծերը Իսահակը մոռնում էր իր դժդին, նա նուաղն զգաց, ինչ վոր զգացել էր Պավարակի փողոցի տանը մտնելիս։ Ծերը նա տնաալ իր գնդի հուսարներից մեկին՝ կոճակներն արձակ մուշտիրով, կերը ճանաչեց շնկ Գեմիճոնսկին, տնաալ շնկ ձիերի քհիրներըը, կերը Լավրուշկան ուրախ ձայն տվեց իր բալրնկին, քե՛ ախմախը չեկավ և փրչոտ Գեներտովը, վոր պատկած էր անկողնում, դուրս վազեց պճոնափորից, գրկեց Ներան՝ և սպանները հետգհետե հավաքվեցին։ — Իսահակը նուաղն զգաց, ինչ վոր այն ժամանակ, կերը իրեն գրկում էին մայրը, հայրը, քույրերը, և ուրախության արցունքներըը, վոր բռնել էին Ներա կոկորդը, քաշել չարին Ներան քաոսը։ Գունդն էլ տուն էր Ներա համար, մշատպես սիրելի ու քաղցր, ինչպես և հայրենական տունը։

Ներկայանալով գնդի հրամանատարին, նշանակվելով նախկին հնհմաջուսմ, գնալով հերթապահության և ձիերի համար կեր հարկու, մտնելով գնդի քոլոր մանր-մունր հոգսերի մեջ և զգալով իրեն ազատության կանից գրկված ու մի ենդ անիսիսթոլա չրքնաղկում ներփակված, Իսահակը զգաց նույն հանգիստը, նույն հնհարատևը և պիտակության, վոր բռնել էր նա հայրենական հարկի տակ։ Ընկեր այլևս ազատ կյանքի սիրեն անհարժեշտություն, ուր նա տեղ չեր գտնում իրեն և սխալվում էր ընտրության մեջ. չկար Սոնյան, վոր հարկ լիներ կամ հարկ չլիներ բացատրվելու. չկար մի տեղ գնալու կամ չգնալու հնհարավորություն. չկար ոչ ու գիշերվա քե ժամը, վորոնց կարելի լիներ ազատորեն մտնել այնքան տարբեր յեղանակներով. չկար մարդիկանց անքիվ բազմություն, վորոնցից վոչ մեկը վոչ մտերիկ եր, վոչ հնհոս. չկային պրոմակտան անորոշ ու մութ հարաբերություններըը հոր հետ, չկար նաև Գոլոխվաստին ատելու առիկալի հիշողություն։ Այստեղ գնդում ամեն ինչ պարզ եր ու հասարակ։ Ամբողջ աշխարհը բաժանված եր յերկու անհավասար մասերի. մեկը — մեր Պավլոգրադյան գունդը, իսկ մյուսը՝ Ուղղած բոլորը։ Ու վոչ մի առնչություն Ուղղած բոլորի հետ։ Գնդում ամեն ինչ վորոշ եր. ձի և անզակալը, ձի և ոսոմիստը. ձի և լավ, ձի վատ մարդ. մեռնելով՝ բնկիր նշանաբանած պատգամ և վատահում, ոսկին ոսոցվում և չորս ամիսը մեկ. հնհարկու և քնարկու բան չկա, միայն քե այնպիսի բան մի ասա, ինչ վատ և հակառակվում Պավլոգրադյան գնդում։ Իսկ յեթե անգ կուզակցին, ասած այն, ինչ պարզ ու մեկին վորոշված և հրամայված է, — և ամեն բան լավ կլինի։

Վերադառնալով նորից գնդի կյանքի այս վորոշ պայմաններին, Իսահակը ուրախություն ու հանգստություն զգաց, ինչպես այդ

պղտոր և հոգնած մարդը, կերը պատկում և հանդստանալու։ Ընդդի կյանքը Լոստովի համար այս անգամ սիսմիչ ևր ներանում, վոր նա Թոլստովին տանում տալուց հետո (մի տրտունջ, վոր նա, չնայած հարստանալուն մեքենատական թոլոր խոսքերին, չևր կարողանում նեղել խրին), վերցնել ևր ծառայել վոչ քե առաջվա պես, այլ իր մեջքը քաշելու համար լոկ ծառայել և չինել միանգամայն արհեստական ընկեր ու տեր, այսինքն հետաքրքիր մարդ, մի բան, վոր աչխատում աշխարհում գիտեր ևր քիչ ու, խոկ դնդում աշխարհում հետաքրքիր։

Լոստովը տանում տալու որից վճռել ևր, վոր հինգ տարվա ընթացքում ինքը կվճարի այդ պարտքը ծնողներին։ Նա ամենից առաջ կանում ատամներ ևր տալս հայտար, հետո վճռել ևր վերցնել միայն յերկու հազար, խոկ մնացածը քաղցել ծնողներին՝ պարտքը վճարելու։

Մեր բանակը Պուլտուսկի, Պրեսիշ-Եյլաուի մոտ ստեղծած բազմամիլիոն ճամանջներից, հարձակումներից ու ճակատամարտերից հետո, կենտրոնացավել Բարտենշտեյնի մոտ։ Սպասում ևյին քարտոմարի գալուն և նոր կռվի սկսվելուն։

Գավրոգրադցին գրում էր, վոր գանվում ևր բանակի այն մասում, վորը կոչվել ևր 1805 թվի արշավանքում, Լոստովանում վերանկարվելու պատճառով չհասավ պատերազմի սոսկալի գործողություններին։ Նա չևր կռվել վոչ Պուլտուսկի, վոչ Պրեսիշ-Եյլաուի մոտ, և միայն պատերազմի յերկրորդ կեսին միանալով գործող բանակին, հղվում Գլոստովի ջոկատին։

Գլոստովի ջոկատը գործում ևր բանակից անկախ։ Գավրոգրադցին մի քանի անգամ մատնում հրամանատարությանը անհնար քաղաքներ մտնել, պերիներ վերցրին և մի անգամ նույնիսկ յերկրում մարշալ Մուրատի կատրվեց։ Ամբրլ ամսին մի քանի շաբաթ պատվարտությունները Լոստովին պերմանական մի հիվանդանոցի ավերված, ամայի գյուղի մոտ՝ ստանց անկից շարժվելու։

Հայհոյաց ևր, ցնդա, ցուրտ. գետի սառուցը կատրվում ևր, ճանապարհները գործնել ևյին անանցանելի, մի քանի որ ուսերիը չռվին վոչ ձիերին, վոչ մարդկանց։ Վարժվեցած մկները գնդատարտ գործնել ևր անհնարին, ուստի մարդին ցրվեցին յերկար ամայի գյուղերը՝ գնանոտներ գնատելու, բայց այդ ել շատ քիչ ևր հաջողվում։

Ամեն բան կերել ևյին, և քանակները՝ բոլորը գնացել. խոկ նրանք, ովքեր մնացել ևյին՝ մուրացկաններից վատ ևյին, ուստի և նրանցից վերցնելու բան չկար, նույնիսկ գոքը ինչ խզճով

զինվորները համախմբ, վտանգավոր այգեպահներից ազատվելուս, նրանց տալիս էին իրենց վերջին ունեցածը։

Գավրոշայան գունդը կռիվներում կորցրեց միայն չնչին վիրավոր, իսկ սովից ու հիվանդություններից իր մարդկանց գրեթե կեսը։ Հիվանդանոց ընկնողն ուղղակի մեռնում էր, այնպես վար տեղով և ուտելքներով տառապող (վոր առաջանում էր վատ սննդից) հիվանդ զինվորները գերազանում էին լինել գերբնական, ծառայության մեջ՝ քանի ուզում-հազ վատքներին քաշ տալով, քան հիվանդանոց գնալու։ Դարմանը բացվելուն պես՝ զինվորներն սկսեցին քաղել հողի չերնոզեմի չերնացած մի բույս, վոր նման էր ծնեբախկի, վորին զինվորները, չգիտես ինչու, Մաշկայի քաղցր արմատ էին անվանում և մարդերում ու գաղտնի ուտում, վարանում էին Մաշկայի այդ քաղցր արմատը (վորը շատ դառն էր), սրերով վորում հանում էին և ուտում, չնայած կեղտած կարգադրությանն՝ չուտել այդ ինքնասկար բույսից։ Գարնանը զինվորների մեջ չերնացը նոր հիվանդություններ՝ ձեռների, վոտների և չերնոզեմ ուտելք, վորի պատճառը ժամչկնները համարում էին այդ արմատի գործածությունը։ Սակայն, չնայած ամրգերին, Գեներալովի հանվաշտի Գավրոշայան զինվորներն ուտում էին բացառապես Մաշկայի քաղցր արմատ, վորովհետև չերնոզեմը շատ էր, վոր մեծ խնայողություն էր տալիս պահեստների վերջին պաշարը։ Մարդապետը արվում էր կես ֆունտ. իսկ վերջին անգամ բերված զինամթերքը գրեթե չէր ու ծլած։

Ձիերը նմանապես չերնոզեմ էր՝ ուտում էին ամենի տանջանքների գնով։ Երանք այլևս գոհար էին և գեղ ծածկված էին ամեհապին, վոսկե-վոսկե քափուղ մազերով։

Չնայած այսպիսի ապեստի կացության, զինվորներն ու սպաները ապրում էին ճիշտ այնպես, ինչպես և միշտ. այժմ էլ, ինչ գտնում, ուտած գեմքերով ու պատառոտած մուշկիրներով, հագուստները չարք-չարք կանգնում էին առվին առանալու, գնում էին զորանոցը կարգի բերելու, մաքրում էին ձիերը, գենքերը, զինվորական իրերը, կերի համար գնում էին կրում տանջանքներից, գնում էին ճաշելու կաթսաների մոտ, վորտեղից հեռանում էին քաղցած, ծարերով իրենց զվվիկի անուշներն ու քաղցը։ Այժմ էլ, ինչպես միշտ, ծառայությունից ազատ ժամերին, զինվորները խարտյաշներ էին վառում և մերկ մարմնով տաքանում կրակի մոտ. ծխում էին, ջոկում, խարտվում ծլած, վշացած գեներալներին, պատմում էին անում Գոլոմիկինի և Մուվորովի արշավանքների մասին, կամ քե չե հեքիաթներ էին ասում խորամանկ-Ակրոշայի կամ տերտերի հոտած Միկուլայի մասին։

Ամանները ալեկոծ ելք, ինչպես սովորաբար, ապրում էին չարչարանքներ, կռիվ-կռիվ բաց, կիսամիրկ անցրում։ Ամպրոպները հազ էին տալիս ու գետնախնձոր ճարելու մասին, առհասարակ մարդկանց ուժերի մասին, իսկ կրասներները, ինչպես միշտ, պրոպիսում էին[1] միայն իմպերատորով (գետը շատ կար, քնապես և մի ներքև չկորչ), միայն անմահ խաղերով. խաղում էին ավելի և պրոպիսի։ Իսկ գործի ընդհանուր պրոբիյան մասին քիչ էին խոսում, մասամբ նրան համար, որ բոլորովին բան չգիտեին, մասամբ էլ նրա համար, որ մուքի կերպով զգում էին, որ այսօրվանից ընդհանուր առմամբ վատ է գնում։

Ռատոմիլը առանձին սեր սպրում էր Դենիսովի հետ. երանց բարեկամական կապը, որ ծագել էր ռիմից, ամենից շատ զարմացնում էր Դենիսովը. ինքնքան չեր խոսում Ռատոմիլ հարստատների մասին, բայց այդ սիրտգրավ բարեկամությունից, որ ցույց էր տալիս հրամանատարն իր ադյուտանտին, Ռատոմիլը զգում էր, վոր հին հուսարի զգրոխաս անբաշխանն, սևան ուներ այս բարեկամությանն ուժեղացման մեջ։ Դենիսովը քսան տարեկանից չանում էր վորքան կարելի չի Ռատոմիլին քիչ յինքիանդին, պահպանում էր նրան և, կռիվներից հետո մանավանդ, ուրախ գիմաղրում էր նրան[1] վոգի, անձնուրաց անանձնական իր զգրմունքներից մեկի ժամանակ, Ռատոմիլը լքված, ամենամի մի գյուղում, ուր նա յեկել էր ուտելու առանելու, տեսավ մի ծեր-լեհացու քրտանքը և նրա ազիկան[1] ծծկեր յերեխայի հետ։ Երանք մենք էին, քաղցած. չեյին կարողանում տանտիրուհին հետաքրքրել, և մի ոյնպես չէր պետք։ Ռատոմիլը երանց բերեց իր հյուրանոց, տեղավորեց իր բնակարանում և մի քանի շաբաթ, քանի դեռ ծերունին կարգի եկավ, պահեց երանց։ Ռատոմիլի քնկերը կռանալ սկսին յերեխայի խնամքով, տեսնելով Ռատոմիլի վրա ծիծաղել, ասելով թե նա բոլորից խորամանկ է և թե մենք չենք լինի, վոր Ռատոմիլը քնկերներին ծաղրելուց իր սպասած պատիժը չհապաղեց հետ։ Ռատոմիլ այդ կատակին ընդունեց իրեն վիրավորանք և բռնկեց. նա սպասին սկզբում անհաճո բաներ ասավ, վոր Դենիսովը երանց զրկավորել էր նա պահեց մենամարտից։ Ճակը ապաշ հետացավ և Դենիսովը, չհամաձայնվելով Ռատոմիլի վերաբերմունքը դեպի յինհուհին, սկսեց կշտամբել երան պյուտորդրուքյան համար, Ռատոմիլը ասավ.

—Ինչ ուզում ես ասա... Նա ինձ համար քրոջ պես է, և չեմ կարող նկատողել, թե վորքան այդ վիրավորական իր ինձ համար... վորովհետև... դե, երանից...

---

1 Փակագծի ասա ժողովրդական խոսքեր են Ծ. Ք.

Դեննիսովը խփեց ձրա ուսին և սկսեց արագ անց ու դարձ անել սենյակում, առանց նայելու, թե ինչ է անում Ռոստովը իր ներքին հուզմունքի մեջ։

— Ինչ հիմար՝ ցեղ և ձեզ՝ Ղ'ոստովնե՛ր ցեղը, — ասավ նա, և Ռոստովը Դեննիսովի աչքերում նկատեց արցունքներ։

XVI

Ապրիլ ամսին զորքի տրամադրությունը բարձրացավ, լուրեր տարածվեց, թե թագավորը գալիս է բանակ։ Ռոստովին չաքացվեց նորից լինել զորատեսին, որ հատարկել իր թագավորը բազմաթվաքանակում. պատվագրությունները գանվում էին առաջապահ մասում բազմաքանակից շատ հեռու։

Երանք կենում էին քաղաքացիների մոտ։ Դեննիսովն ու Ռոստովն ապրում էին միասին՝ գնդավորների փոքրած գնդամասում, որը ծաղկված էր ճղնելով ու հուսահատ։ Գնդամասը շինված էր հանգիստ, այն ժամանակ ընդունված նոր ձևով. փորվում էր մի արդին ու կես լայնությամբ, յնկուս արդին խորությամբ և յնկանք ու կես արդին յնկարությամբ մի փոս։ Փոսի մի ծայրին շինվում էին աստիճաններ. և դա մուտքն էր. ինքը փոսը անձյակն էր, ուր յնկողնիների համար, ինչպիսին հնձվաքոի հրամանատարն էր, աստիճանների դիմացը, խորքում ցցերի վրա դրված էր մի տախտակ — դա սեղանն էր։ Փոսի յնկուս կողմերի յնկարությամբ քաղված էր մի արդին բարձրությամբ հող. դրանք մահճակալներն ու բազմոցներն էին։ Ճանիքը շինված էր այնպես, որ մինչտեղը կարելի յնր կանգնել, իսկ մահճակալի վրա նստելիս նոսել, յնկած անգամին մոտ տեղավորվեին։ Դեննիսովը, որը սիրում էր վատահել, վարժվեսած իր հնձվաքոի դինվորներից մեկին նրան, իր հյուսգակի ճակատին ուներ մի տախտակ, որի վրա հարմարեցրած էր կոտրած, բայց կպցրած սպակի։ Ձեղքը շատ ցուրտ էր լինում, տախտակների մոտ (ընդունարանում, ինչպես անվանում էր Դեննիսովը բազապանի այդ մասը) գինվորների խարույկներից՝ յնկողնը ծածկած յնկաքարերով կրակ էին բերում-գնում, և այնքան տաք էր լինում, որ սպանվում, որոնցից շատերը միշտ լինում էին Դեննիսովի և Ռոստովի մոտ, նստում էին շատկանց։

Ապրիլ ամսին Ռոստովը հերթապահ էր։ Առավոտյան մոտ ժամը 8-ին, անքուն գիշերից հետո, տուն վերադառնալով, նա պատվիրեց կրակ բերել, փոխեց անձրևից թրջված տլիտաններն, ապրեց աստծուն, թե՝ լսանց, տաքացավ, իրերը կարգի բերեց իր անկյունում ու սեղանի վրա և կարմրած գեմքով, շատկանց

պառկեց մեջքին, ձեռները գլխի տակ դրած։ Նա հանգստությամբ մտածում էր, որ այս օրերս արժանացավ չի ասիմանի բարեհոգության վերջին հետախուզությանը համար և սպասում էր ինչ-որ ահագին պետության Պենխոսիին։ Բոստոնը ուզում էր նրա հետ խոսել։

Հյուսիսի կողմից լսվեց Պենխոսի դղրդացող ձայնը. նա, ըստ երևույթին, բարկացած էր։ Բոստոնը մտածեց չուսամոսին նայելու, բայց ուժ չունեցավ Պենխոսին, և անտարբեր վերակացու Տոքչենկոյին։

— Ինձ թվում է՝ ամառվել եմ քաղաքում շատ, որ նա՛ ասեր այդ ապուռը, Մաշկայի քաղ և, ինչ և, լսիներ,— պատասխանեց Պենխոսը— Ես ինչ՛ չեմ ինչքա անում. Լավագո՛չուկը պաշտոնից ընկա՛ռած է։

— Ինձ հրամայել են, ձերդ բարձր ազնվություն, չէին լսում,— ասաց վերակացուն։

Բոստոնը կրկին պառկեց իր մահճակալի վրա և հանգստությամբ մտածեց. «Քաղ հիմա քաղ գա, չարչարվի, ինչ ինչ իմ գործը պըրձել եմ ու պառկել՝ հիանալի կենա։ Պատի կողմից նա լսեց, որ բացի վերակացից խոսում էր նաև Լավրուշկան, Պենխոսի այդ խորամանկ, հարցրի լուրերը Լավրուշկան պատմում էր ինչ-որ տղերքի, հագի ու կոշիկների մասին, որ տանել էր ինչքը մշիկների պետին։

Բարձրաձայն կողմից նորից լսվեց Պենխոսի հետացող ձայնը և՝ վերջերը կորչելով գաղտնի խոսքերը։

«Այդ ձեր են պատրաստվում»,— մտածեց Բոստոնը։

Հինգ րոպե անց Պենխոսը հյուսիսի մտավ, կնգամս վառելով բարձրացավ մահճակալի վրա, բարկացած ձեռքը ծխամորճը, լցրեց իրերը գլխ ու գնդ ձգեց, կապից մորմոքեց ու քաշը և ուշքը գալ Բոստոնի հարցին քի՛ մեր, նա բարկացած ու անորոշ պատասխանեց, քի գործ կա։

— Բավեր ինձ ասացած և մեծ քաղաքը,— ասաց Պենխոսը գալ գալով, և Բոստոնը լսեց, քի ինչպես բարձրանի կողմ գնելու մեջ չիշխանին մի քանի ձիերը վռնեցր Բոստոնը չմտածեց գնալ հարցնել, քի ուր գնաց Պենխոսը։ Իր անկյունում տաքացրած, նա քնեց և բարձրանից գալ լեկալ մյուս կերակուրան գնաց Պենխոսը գնալ չէր վերադարձել։ Վերակացուն պարզեց. հարևան գնացած մեռ կերակուր տալ մի յուղնկերի հետ սվայկա էլին խաղում, ծխամորճով մեծացուցած մեխեր անկում փորում ու կեղտոտ հագի մեջ։ Բոստոնը միացավ երանց։ Խաղի կեսին տաղանդը նկատեցին մտածող սայլերը, վերջից հետևում էլին 15 հատ՝ ինհար ձիեր հետած։ Սայլերը՝ հատարների ուղեկցությամբ,

մտանցան ձիեր կապելու տիկնանցին, և հուսարներն խումբը շրջապատեց նրանց։

— Դե, տանա տեսնեք, Թեոդիտովը հինց պարզ էր անում,— ասավ Ռաստովը,— տհասական մի բան էր։

— Ճիշտ է, — ասին սպաներըը. — մեր կուրախանան գինովներն հան։

Հուսարներն չհասկց գալիս էր Թեոդիտովը՝ կրկին հանական ապակի ուղեկցությամբ, որոնց հետ խոսում էր ինչ-որ։

Ռաստովը գնաց նրան ընդառաջ։

— Ես ձեզ նախազգուշացնում եմ, ասում էր սպաներից մեկը, մի նիհար, կարճահասակ մարդ, որ ըստ երևույթին գայլացած էր։

— Հապաղի, որ չեմ ասա, — պատասխանեց Թեոդիտովը։

— Դուք պատասխանատու կլինեք, ասում էր սպան. գա անկարգություն է կուրայիններից մեկը կլինի։ Մենք չկրկնում էլ չենք կրկնի։

— Իսկ իմոնք չկրկնում չաթաթի և չենք կրկնի, — պատասխանեց Թեոդիտովը։

— Դա ամպագնացություն է, պատասխանեց կապիտանը, հարգելի պարոն, — ձայնը բարձրացնելով կրկնեց հետևակի գնդի սպան։

— Ի՞նչ եք կպել ինձանից. հը՞, — պոռաց Թեոդիտովը հանկարծ տաքանալով։ — Պատասխան տուրս չեմ չես և վոչ քեզ դուք, իսկ դուք այստեղ մի բարբաջեք, քանի դեռ վոչի եք։ Հայդա, — պոռաց նա սպաներին վրա։

— Դե լավ, — ասավ քաշվելու և ասավ հետևանալու պոռաց վոչխրի սպան։— Ամպագնացություն անելը չես ձեզ...

— Դե հայդա, կորիր, քանի վոչի ես։ — Ու Թեոդիտովը ձին դուս տվեց գնալի սպան։

— Դե լավ, լավ, — ասավ սպան սպառնալիքով և ձիու գլուխը ծանրով, որպ հեռացավ քամրի վրա բարձր ու ցածր անելով։

— Պատի վրայի չեմ, — ասավ Թեոդիտովը նրա կնանից. գա ամենամեծ ծագրն էր, վոր հեծելակին ուզում էր ձիավոր հետևակին հաղցնին, — և Ռաստովին մոտենալով, բարձրաձայն ծիծաղեց։

— Ինչպի հետևակ գնդից, պոռավ կրկնի այդ սպրանքը, — ասավ նա։ — Ի՞նչ արած, ասվից հո մնանելու չենք մարդին։

Թեոդիտովի բերած սայլերը հասկացվեց հին հետևակ գնդին, քայց Համբուշկայի միջոցով անցկանալով, վոր այդ սպրանքը գալիս և ասավց պահանչի, ուստի Թեոդիտովը իր հուսարներով ուժով կրկնց այդ։ Զինվորներին առատորեն պաքսիմատ բաժանեցին. բաժին հանեցին նաև նրանց մյուս հեծվացիներ։

Հետևյալ օրը գնդի հրամանատարը Դենիսովին կանչեց իր մոտ և չոր ժպտալով աչքերը ծածկելով, առավ ներս. Ցնա այդ թուղթը ուղարկած էր ահա այսպես. Քո վարչին չգիտեմ ես ոնց նայի, բայց խորհուրդ եմ տալիս՝ գնալ շտաբ և այնտեղ, ատրճանակամարտ վարչությունում մեջ այդ գործը հավքիլ և, տիեզ հնարավոր է, ստորագրությունն առլ, քո այդքան ուտանատ մարդը առաջս, այլապես մարդիկը պրծած լինելով հետևակ գնդի վրա, կորած և գործ անելիք և մոտ հետևանքը ուշնեղալ։

Դենիսովը գնդի հրամանատարի մոտից ուղղակի շտաբ գնաց՝ անելիքն ցանկությամբ կատարելու։ Ներս խոսնուրդը, Ցնկիսյան նա իր հյուսիկը վիրապարձակ մի. այնպիսի զրուցքյամբ, ինչպես Բաուզեն իր քաղցկեղային գնու կիրքը չեր անում։ Դենիսովը չեր կարողանում իմանալ. Ներս շուռնչը կարծում եր Ցնկը Բոստովը հավատացնել, թե ինչ և պատահել ներս, նա խոսքում ու բուլլ ձայնով պատասխանեց միայն անհամակարգային հիշողներ ու ոտանավորներ։

Դենիսովի գրությունից կեղկտուց կրկնով, Բոստովը ներս ատաչոլիկից հանվել, գնալ իմալ, իսկ ինքը մարդ ուղարկից լվշկի յեսելից։

— Ինձ պատել ամպատակությանը համար, ասել Մի Ջուլ ուժեր,— քաղ պատճեն, իսկ կես պետք և, միշտ պետք և արիմանալին ձեռնեմ. քաղաքարին իրենն ել կասեմ. Սասուց տվիք,—ասավ ներս

Գնդի բժիշկը կնկամ և ասավ, վոր անհրաժեշտ և այդպես առնել։ Դենիսովին մտքում ձեռից գալս կնկամ մի խոր պետք ոչ արյուն և այդ ժամանակ միայն նա լվշկին կնկամ պատմել իր գլխով անցածը։

— Գալիս եմ,— ասավ Դենիսովը,— գլխ ջուլ և ձեր պետքս։ Ցուլ տվիր Ստասել չեք ուղեմ ջնա ձայ'ալյությանը ունեմ, 30 վերստ եռանգս կեմ կայ'ել, ոտանկու ժամանակ չունեմ, հայտնիքս Լավ. գալ'ս և գալիս այդ մեծ գործը. իմ' խնդրով ուղեց ինձ բան ասվալ'եցնել, քեզ.— Դա ամպատակությանը ես— ընդհատակությունը, ասավ եմ, այդ չեր, կորը մեկը մարդ'ը և վեր'ցնում իր գլխավորնեց'ին կիրտակ'ելու. ամպատակը նեմ կես, ում այդ մարդ'ը վեր'ցնում և պլ'ատանը գնելուս։—Ձի լինի' ասա անելը ընկեր.— Մատ'ատ'եցեք, ասավ ես, կոմիսիանեց'ի մատ, իսկ ձեր գործ'ը հետաձգվելի հավ'ամատատ'ությանը։ Գալիս եմ կոմիսիանեց'ի մատ։ Նեկ'ա եմ մոտավ. անգամ մատ նատած ես... Ո՞վ լինես Ջե, մի մտածի... Ո՞վ և մեզ ամպատակ անուս,—գոռաց Դենիսովը հիվանդ ձեռով այդպես ասավ բացելով անգամին, վոր քեզ Ջեաց անգամն ընկնելը, իսկ բաժակները ծուլ կեղտն վրան։— Ճնկյանները, ընդհատ, գնե կես մեզ ամպատակ անուս։ Տատ'ա ես բեկ'ի պետ գնելին

մի յերկու անգամ... այնպես հաչող յեկավ... ամմ դու այսպես ու ճչնալուս, և... սկսեցի տուր քո կատա... Բայց, կա՛ող եմ ասել, սիրա՛ս հավացրի, — գոչեց Դեննիսովը ուրախ ու ջայրացած՝ անդրեզրի տակ սպիտակ ատամները կրճտելով, — յես նշա՛ն կտալնեյի, յերբե ձեռ՛իցս չտանեյին։

— Դե ել բնչ ես քզավում, — ասավ Ռոստովը, — այ ելի արյուն գնաց։ Քաղ մի, պետք է նորից կապել։

Դեննիսովի ձեռը նորից կապեցին ու պառկեցրին։ Յուսը որը նա զարթնեց ուրախ ու հանգստացած։

Բայց կեսորին գնդի ազյուտանտը լուրջ ու տխուր գեմքով յեկավ Դեննիսովի ու Ռոստովի ընդհանուր գեներալովրը և ցամաքցուքյուն հայտնելով, մայոր Դեննիսովին ներկայացրեց գնդի հրամանատարի պաշտոնական գրուքյունը, վորի մեջ հարցում էր արվում անցած որը կատարված գնդի մասին։ Արտյուտանտը հայտնեց, թե գործը չատ վատ ընթացք և ընդունելու, թե նյութ նախված և ռազմա-դատական հանձնաժողով և թե, գորքի կողոպուտի ու կամայականուքյունը վերաբերող ներկա քաղաքական պայմաններում, չափազանց դեպքում, գորքը կազատ և վերջանալ պաշտոնանկուքյամբ։

Տաժոր կռվի գործը ներկայացնում էր այնպես, վոր իբր թե տրանսպորտը խլելուց հետո, մայոր Դեննիսովը, առանց հրամիրի, հարձակ գրուքյան մեջ, յեկել և ավազ մքնոլորտային մոտ, նրանց զոչ և անվանել, ձեռով ստացել, և յերբ գնում է քերվել ուժով, խուժել և պիմանատուն, ձեռել յերկու պաշտոնյայի և մնկի յել կուռը գնում քցել։

Դեննիսովը՝ Ռոստովի նոր հարցերին՝ ծիծաղելով պատասխանեց, թե քվում է, վոր մի բնչ-վոր մարդ է մնկ ընկել այստեղ, բայց այդ բոլորը գաստակ բան է, թե բնքը վոչ մի գատարանից ել չի վախենում, և յեթե այդ սրիկաները համարձակվեն իրեն վիրավորել, բնքը այնպիսի պատասխան կտա նրանց, վոր յերբեք չեն մոռանա։

Դեննիսովը այդ ամբողջ գործի մասին խոսում էր արհամարհանքով. բայց Ռոստովը նրան չատ լավ էր ճանաչում, վոր չնկատեր, թե նա իր հոգու խորքում (ուրիշներից քաղցնելով) վախենում էր գատից և տանջվում էր գործի համար, վորն, ըստ յերևույքին, վատ հետևանքներ էր ունենալու։ Ամեն որ ստացվում էր հարցումներով լի գրուքյուններ՝ գատարանին ներկայացնելու պահանջով, իսկ մայիսի 1-ին էլ Դեննիսովին հրահանգվեց հետևյալը հանձնել իրենից ավագին և ներկայանալ պլկիցիայի շտաբը՝ քացատրուքյուն տալու պարտնամարտման հանձնաժողո-

մուտ գրքում վայրագությունները մասին։ Այդ որևէ նախադեպին Գլադոլֆ կազակապետին կերկու գինով և հատատներին կերկու հնձվոցով հետապնդելիս Գնեխոմին, ինչպես միշտ, իր քաջությունը ցուցադրելով, գնում է նրանց ասելիքը։ Ընտանեսիրական հրապարակներին ստեղծած գնդակնետներից մեկը կտրում է նրա վտակ վիզն ու տապալում է։ Մյուս անգամ Գնեխոմին այդպիսի քնքուշ վերքի պատճառով դուրս չէ նետում գնդից, բայց այժմ նա պատրաստվում է այդ ասելիքը, հրամայվում գիվիզիտորի շտաբը նախագահելու և գնում հիմանդանոցը։

XVII

Հաջորդ առավոտ տեղի ունեցավ Ծերեպետրովսկու համակառավարչի, մարդու պատվիրատուների և մարդկանց հետաքրքրության գլխավոր առարկա։ Բոլորովքը ծանրաբեռնված զգում էր իր բարեկամի բացակայությունը, երբ գնում էր հետևակ մոչ մի տեղեկություն չուներ նրանից և անհանգստանում էր նրա գործի ու վիճակի համար, գլխավորապես այն պատճառով, որ Գնեխոմին տանում էր հիմանդանոց։

Հիմանդանոցը գտնվում էր պրոստանկան մի փոքրիկ ավանում, որտեղ կային անգամ ավերվել էր ռուսական և վրացական գորքերի կողմից։ Հենց այդ պատճառով, որ ամուռ էր, և գաղտնում էին այնտեղ լավ էր, այդ ավանում իր քանդվածք առանձնատներով ու ցանկապատներով, իր հնգատան փողոցներով, պատատուներ ու վատ հաղորդած բնակիչներով և մեջը քարտած ու հիվանդ զինվորներով, ներկայացնում էր մի տարօրինակ մռայլ տեսարան։

Հիմանդանոցը տեղավորված էր մի քարտեղեն տան մեջ, որին բակում կային քանդված ցանկապատի մնացորդներ, և որին շուռտած ինգնակների ու ապակիների փոխարեն վերքերով փոքրիկ մի քանի զինվորներ դուռնատ և ուռած գլուխներով, շրջում էին բակում. մի քանիսն էլ նստած էին ստեղ տակ։

Հենց որ Բոլորովը գնաց տան շեմքը պրկեց, նա դիպց փտած մայրիին և հիմանդանոցի հետ Մանգուսեքի ծայրին նա հանդիպեց տան զինվորական բժշկին՝ սիրուր բերատերին։ Բժշկի կեռնից գնում էր տաք քաժակը։

— Ձա չեմ կարող կերկու կես լինել, — տալիս էր բժիշկը, — կերևոյան տրի Մոսկա Ակերտնիչի մոտ, այնտեղ կլինեմ։

Բաժակը նրի ինչ-որ բան հարցրեց նրանից։

— Ո՛չ, տրա ինչական պիտաու Մոքին մինուտչ չու։ — Բժիշկը նկատեց առաջնորդից քարձրացող Բոլորովին։ — Դուք ձեր, ձերդ

աղնվություն, — ասավ բժիշկը, — դուք ձեր Ո՛վ գիտի գնդակը ձեզ չի պիտի, վոր դուք ուզում եք տիքին պիտի Այատեղ, սիրելիս, բարոյականի տեղն է։

— Ի՞նչպես, — հարցրեց Ռոստովը։

— Տիքը է, սիրելիս։ Ո՛վ մտնում է մահ ու Միայն մենք չորս կուսով, Մակենի հետ (նա ցույց տվեց բուժակին) քաշ ենք գալիս այստեղ։ Մեր ընկեր-բժիշկներից այստեղ հինգը մնաս։ Հենց վոր նոր մեկը մտնում է՝ մի շաբաթից հետո մահը պատրաստ է,— անհոգայ բավականությամբ ասավ բժիշկը։— Գրուսացի բժիշկներին կանչեցին՝ մեռնելու. մեր գաշնակիցներն այդպես են սիրում մեզ։

Ռոստովը նրան բացատրեց, վոր ինքը կամենում է տեսնել այդտեղ պառկած հուսարական գնդի մայոր Դենիսովին։

— Չգիտեմ, չեմ իմանում, սիրելիս։ Մի լավ մտածեցեք. մեռնողներ կան — չորեք հիվանդանոց, 400-ից ավելի հիվանդ։ Դեռ լավ է, վոր պրուսացի բարեկրոն կանայք սուրճ և ծխատ (կորպի) են ղրկում ամառվան չորրորդ, չորեք վոչ՝ կորած կլինեք։— Նա ծիծաղեց։— 400 հիվանդ, սիրելիս, և դեռ միշտ նորերն են գալիս։ 400 կա, չէ՞. հը՞.— դիմեց նա բուժակին։

Բուժակը տանջված տեսք ուներ։ Նա, բան չորրորդին, տհաճությամբ տպատում էր, թե չորը գիտի հեռանա շատախոս բժիշկը։

— Մայոր Դենիսովը,— կրկնեց Ռոստովը,— նա Մոլիտոնի մոտ է վիրավորվել։

— Դադրեմ մեռել ես էլ՞. Մակենի,— անտարբեր հարցրեց բժիշկը բուժակին։ Բուժակը, տակաղ, բժշկի խոսքերը չհասատատեց։

— Նա այն չորրորդ չհիվանդանոցն է,— հարցրեց բժիշկը։

Ռոստովը նկատատրեց Դենիսովի ատտաքինը։

— Գնանք, գնանք, այդպես մեկը կար,— կարծես ուրախացած ասավ բժիշկը,— գա պետք է վոր մեռած լինի. բայց և այնպես չես կատուգիր, ինձ մոտ ցուցակներ կային։ Գնանք ես էլ, Մակենի։

Ծուցակները Մակար Ալեքսեևիչի մոտ են,— ասավ բուժակը։— Մակարն համենայն ապայական բաժանմունքը, այնտեղ ինքներդ կտեսնեք,— ավելացրեց նա, դիմելով Ռոստովին։

— Ո՛հ, լավ և նեղս չմտնեք, սիրելիս,— ասավ բժիշկը,— վոր դուք էլ այստեղ չմնաք։

Սակայն Ռոստովը գլուխ տվից բժշկին և բուժակին խնդրեց առաջնորդել իրեն։

— Դե, դուք գիտեք, ինձանից չնեղանաք,— ձայնեց բժիշկը սանդուխքի ներքևից։

Ռաստովը բաժանվեց հետ մտան միջանցքը։ Հիմնադրամատոցային հատ ապրանք ունեց էր ապրելու միջանցքում, որը Ռաստովը քիթը բռնելով և ատելության էր կանգ առնել, վրանային ուշ հավաքի և ասաջ գնաց։ Ամենից բացվեց մի դուռ, որտեղից դուրս հանեց հետևակների մի ներկա, գինոված մարդ բացին և միայն ներքնատարեքով։ Նա դռան շրջանակին հենվելով, սպասում, հատուկած աչքերով նայեց անցնողներին։ Այդ դռնից ներս նայելով, Ռաստովը նկատեց, որ հիմնադիրներ ու վիրավորներ պառկած էին հատակին, ձգած վրա, շինանյութերի մեջ։

— Կարելի չե՞ ներս մտնել նայել,— հարցրեց Ռաստովը։

— Ի՞նչը նայել,— ասավ բաժանը։

Բայց հենց նրա հատարը, որը բաժանն, բաց երևույթներ, չեր կամենում ներս թողնել, Ռաստովը մտավ դիհերոններին բաժանված։ Ամեն հատ, որը նա միջանցքում պատահեց ամբողջ էր շինել, պառկած ամենն ատամին էր։ Հատն պառկ բնչ փոխվեց. Նա ամենն ուշ էր և նկատելի չեր, որ հենց պառկածից էր դուրս գալիս։

Ընդհատ անհյանում, որտեղ պատճառ լուսավորված էր մեծ լուսամուտներից ընկնող արևի շողերով, բերկու շարք, զգուշանները գնալ պառկ, միջանցից անցնելու մի փոքր անց թողած, պառկած էին հիմնադիրներ ու վիրավորներ։ Ընդհանից չատերն ինքնատատ գրաքիչներ մեջ էին, ուսած և ուշադրաքիչներ չգայտնվելու ներս մտնողների վրա ներկայ, որոնց ուշքը գլխին էր, բոլորը միասին կամ բաժանվելին իրենց ներհատ, գնդած գնդերը, և բոլորն էլ պղտոքիչներ ատանձնաբար հատկան, հանդիսմանաններ և գնդի ուրիշ ատաղքիչներ ունենալու համար ատանձնաբար միասին ակնատիր նայում էին Ռաստովին։ Ռաստովը հատավ սենյակի միջատեղը, բայց դռներից հետևից գնդի հատնան սենյակները, և կարևոր կարիք էր տեսավ նորից գնալ ուրիշ ուշքը նայելու։ Նա կանգ առավ և լուսա ուշքը նայեց։ Նա գերեզման չեր ատատում, բայ ատատին բան կտանելու։ Հենց ներս ասին, միջանցի անցքի լայնությամբ, մերկ հատակի վրա պառկած էր մի հիմնադիր, լուսա կարևոր, կապույտ, վարսակհատ մազերը խուզված էին բոլորտանի։ Կապույտ պառկել էր միջքի վրա և ահագին ձեռները ու վոտները ատատել։ Նրա գնդերը մուգ-կարմիր էր, աչքերը բոլորովին շրջված էին, ատնդան վրա կարևոր էին միայն սպիտակուցները։ Մեկ հուշյանս կարմրած բոպիկ վոտներին ու ձեռները կարելը լսվել էին թակների պես։ Նա ծանրակը գարնից հատակին և խորտ ձայնով ինչ-որ բան ատավ ու ատա սկսեց այդ խոսքը կրկնել Ռաստովը ականջ դրեց, թե ինչ և ատավ նա և ատատանց կռկնել նրա կրկնած բառը։ Այդ բառը

եր. ամեհի, բոլորը լամկէ, լամկէ։ Ռոստովը չուրջը նայեց, քանի չկայ արդեօք մեկը, որ հիվանդին տեղը դնի և ջուր տայ։

— Այստեղ ձվ և հիվանդներին խնամուհի,— հարցրեց նա բուժմանկին։

Այդ ժամանակ հարևան սենեակից դուրս եկավ ֆուրշտատյան մի գինուոր՝ հիվանդանոցի ծառան, և քայլերն արագ փոխելով, դիմ կանգնեց Ռոստովի առաջ։

— Առողջություն եմ ցանկանում, ձերդ բարձր ազնվություն,— գոռաց գինվորը, աչքերը Ռոստովի վրա չռելով և, ըստ երևույթին, նրան բնդունելով հիվանդանոցի վարչության անդր։

— Արտաս վերցրու, ջուր տուր,— ասավ Ռոստովը, կապակին մատնացույց անելով։

— Լսում եմ, ձերդ բարձր ազնվություն,— ասավ գինվորը դոհունակությամբ, և ամեն աչքերը չռելով ու ձգվելով, բայց անդից չշարժվելով։

Քիչ, այստեղ վաչինչ չի կարելի անելը, մտածեց Ռոստովը աչքերը ցած ընկելով, և այն ի՛ ուզում եր գնալ դուրս գալ, բերր ղպաց, որ ոչ կոզմից իրեն և անհատ մի նշանակալի հայացք, ուստի ինքն եր նրան նայեց։ Համարյա հենց անկյունում, շինելի վրա նստած եր գնդոված, կմախքի պես նիհար, խատագնամ ու չսափրած ազիատյան միրուքով մի ծեր գինվոր ու համառորեն Ռոստովին եր նայում։ Ծեր գինվորի մի կոզմի հարևանը բնչ-որ փըսփսում եր նրա ականջին՝ Ռոստովին ցույց տալով։ Ռոստովը հասկացավ, որ ծերուկին մատադիր և իրենից բնչ-որ բան թըսնըրել։ Ռոստովը մատնցավ նրան և նկատեց, որ ծերուկուս միայն մի վոտն և ձայված, իսկ մյուսը՝ չկար։ Ծերուկուս մյուս հարևանը, որ նրանից քիչ հեռու, գլուխը կախ գցած անշարժ պառկած եր—մի ջահել գինվոր եր՝ մամի պես գունատ, կճատ, պեղծնատ գնդքով և քերթերուններին տակ չրջված աչքերով։ Ռոստովը նայեց այդ կճատ գինվորին և նրա մեջքով մի սարսուռ անցավ։

— Մա կարծես քե... — գիմեց նա բուժմանկին։

— Շնքան խնդրեցինք, ձերդ ազնվություն,— ասավ ծեր գինվորը՝ նեղրին ծնոտը դողացնելով։ — Դեռ առավոտն և վախճանվեվ։ Ախր սրանք էլ մարդ են, հա չուն չեն։

— Հիմա մարդ կուզարկեմ, որ տանեն, հիմա կտանեն,— շտապ-շտապ ասավ բուժմանկը։ — Համեցեք, ձերդ ազնվություն։

— Գնանք, գնանք,— շտապ ասավ Ռոստովը և աչքերը խոնարհելով ու կուչ գալով, աչքատեզով անհանգիստ ձևով իրեն ուղղված հանդիմանող ու նախատինոտ աչքերից, դուրս գնաց սենյակից։

XVIII

Անցնելով մի քանի ցցեր, բուժակը Ռաստոիին տարավ ապահով բուժումնատեղը, որ քաղաքացած էր չինական անվանակից, որտեղ գըտնելը քաջ հեշտ էր։ Այդ անվանակնեռում մահճակալներ կային. վիրավոր և հիվանդ ոտանավորը պառկած կամ նստած էին մահճակալների վրա։ Մի բուժանոցը հիվանդապահուհյան խալաքներով շրջուած էին անվանակներում։ Առաջին հիվանդը, որին ապահոված բուժանոցում հանդիպեց Ռաստոիի, մի փոքրիկ, նիհար մարդուկ էր՝ աստղ ձեռքին, պլխանոցով և հիվանդապահուհյան խալաքով. նա ձիասպորտը բերանին մոտ ու դարձ էր անում աստղին անվանակում։ Ռաստոին ուշադրությամբ պիտակով նրան, ուշադրեց հիշել, թե վորտեղ և ինչով պրաւո։

— Ահա թե վորտեղ էր վիճակված տեսնել իրար,—ասավ փոքրիկ մարդը.—Տաշքինո եմ, Տաշքինը, հիշում եք ձեզ մինչև Շենպրոմին տարա։ Ուզ իշնեինք մի կտոր միս կտրեցնեն, տես... — ասավ նա ժպտալով ցույց տալով խոլտիի կտոր ընկած դատարկ քիսքը։ — Վասիլի Պետրովիչ Դենիսովիին եք վերաբերում. միասին էինք,—ասավ նա պլխի ընկնելով, թե ով է Ռաստոիին հարկավոր.— Այստեղ է, ապահով,— և Տաշքինը նրան տարավ մյուս անվանակը, վորտեղից լսվում էր մի քանի մարդու ձիծաղ։

«Ինչ իմաստուն են արտերը կարողանում վոչ միայն ձիծաղել, այլ և ապրել ապահով,—մտածեց Ռաստոիը, ականջին զգալով մեռած մարմնի հոտը, վոր ասել էր գնա պլխովորնելը բուժանոցում, և գնա շտապեցնելով անվանակ իր շուրջը այդ նախանձահար հայացքները, վոր հետևում էին նրան ոտքից գլուխ, և այն ջանալ պլխովորի դեմքը, վորի աչքերը շրջված էին այնպես։

Դենիսովը պլխկից հետո վիրտակով ծածկված՝ քնած էր անկողնում, չնայած վոր ցերեկվա 12 ժամն էր։

— Ա՛խ, Վասավ. բարի՛, բարի՛,— կանչեց Դենիսովը դարձյալ նույն ձայնով, իմաստուն կանչում էր գնդապետ։ Ռաստոիը սիրտ-պլխկով նկատեց, վոր Դենիսովի այդ իրեն հատուկ համարձակ-պլյան և աշխուժ-պլյան ասել, նրա դեմքն արտահայտություն, ձայնի ելևէջների և խոսքերի մեջ կային մի ինչ-վոր նոր, վատ, քաղաքկված գծագրում։

Նրա վիրքը, չնայած վոր անեշտ էր, բայց դեռ չէր լավացել, քանի որդին վեց շաբաթ էր անցել վիրավորվելուց ի վեր։ Նրա դեմքն էլ նույնպես գունատ էր և ուռած, ինչպես հիվանդապահուհյի բոլոր դեմքերը։ Բայց Ռաստոիին զարմացնում այդ չէր. նրան զարմացրեց այն, վոր Դենիսովը կարծես ուրախ չէր իրեն տես-

Ենկու համար և անբռնական ժպտում էր։ Թևնիսովը հարց ու փորձ չարնց վիշ պնդի, վիշ էլ կոիվների ընթացքի մասին։ Ցերը Ռոստովն այդ մասին խոսում էր, Թևնիսովը չէր լսում։

Ռոստովը նկատեց նաև այնուհետև, որ Թևնիսովին ախորժելի չէր, երբը նրան հիշեցնում էին գնդի և ընդհանրապես այն ազատ կյանքի մասին, որ ընթանում էր հիվանդանոցից դուրս։ Թվում էր, թե աշխատում է մոռանալ նախկին կյանքը և հետաքրքրվում էր միայն պարենավորման պաշտոնյաների գործով։ Ռոստովի այն հարցին, թե ինչ դրություն մնչ և գործը, Թևնիսովը խոհուն բարձի տակից հանեց հանձնաժողովից ստացած մի գրություն և իր անպիլը պատասխանը այդ գրության ատիքով։ Ցերը սկսեց կարդալ իր պատասխանը՝ նա կնճռոտացավ, և Ռոստովին հատկապես նկատել տվեց այն խայթոցները, որ ինքն իր գրության մեջ ուղղում էր քշնամիներին։ Թևնիսովի հիվանդանոցային ընկերները, որ ուզում էին ըղձապատել Ռոստովին, որպես ազատ կյանքից նոր յկած մարդու, սկսեցին կամաց-կամաց ցրվել, հենց վոր Թևնիսովը սկսեց իր գրության ընթերցումը։ Նրանց դիմքերի արտահայտությունից Ռոստովը հասկացավ, վոր այդ պարոնները շատ անգամ են լսել իրենց արդեն ձանձրացնող պատմությունը։ Միայն Թևնիսովի մահճակալի հարևանը, մի հաստ ալան, իր մահճակալի վրա նստած, գնդերը մտայլ խոժոռած՝ ծխամորճ էր ծխում, կոնատ փոքրիկ Ծուշինը շարունակում էր ակնածանք ցնդել՝ զլխով չհավանելու նշաններ անելով։ Ընթերցանության կիսին ուշանդ ընդհատեց Թևնիսովին։

— Իմ կարծիքով, — դիմեց նա Ռոստովին, — պետք է ուղղակի նեղությամբ խոսքերը քաղավորից։ Այժմ, ասում են, մեծ պարզևատրություններ են լինելու. հավանաբար ներեն...

— Ծես խոսդ'եմ քաղավոր'ին, — ասավ Թևնիսովը մի ձայնով, վորին կամենում էր նեղչոչել նախկին ուժգին ու կրակը, բայց վորը միայն ավելորդ հուզմունք էր արտահայտում։ — Ինչի համար' խոսդ'եմ։ Ցերեն չես ավազակ լինելի, նեղություն կկոնդրկի, բայց չես պատվում եմ նո'ա համար', վոր ավազակներին լուրջ աշխատո եմ հանուում։ Քոզ պատեն, չես վոչ-վոքից չեմ վախենում։ Ծես ազնվաբար' ծառայել չեմ քաղավոր'ին, հայր'ենիքին և պրություն չեմ որ'ել։ Ինձ պատվոնից զր'կել և... լսիր', չես ուզակի այդպես էլ զր'ում եմ նր'անց, ահա քնչ եմ զր'ում. «Ցերեն չես լինելի զանձավոր'անը կոզապատը»։

— Ինչ ասել կուզի՝ ասա և գրած, — ասավ Ծուշինը, — քայց քանը գրանում չի, Վասիլի Դմիտրիչ, — նա նա դիմեց Ռոստովին, — պետք է հնազանդել. բայց Վասիլի Դմիտրիչն ահա չի ուզում։

Չե՞ս կարծում, որ ես պիտի ասեմ՝ այո՛, ես ձեր գործը կատա՛ր եմ։

— Ո՛չ, ինչ կատար չունի,— ասաց Դեմիտովը։

— Այդ պատասխանը ձեզ համար խնդիր չի լուծում,— շարունակեց Տուչինը,— հարկավոր է ասել, թե ինչո՞ւ եք դուք (նա մատնացույց արաւ Ռոստովին) համաձայնել բանակում մարդ սպանանան շատ ու շատ։ Ամենը լաւ տանի՞ք դուք դրանից։

— Չե՞ս կարծում, որ ես ոչ մի տարբերութիւն չեմ տեսնում,— ներս խոսքը կտրեց Դեմիտովը և դէմքին չարաճճիական ընդհատում։

Ռոստովը չհամարձակուեց Դեմիտովին հասկացնել, թե ինչու և ոչ թէ ինչպէսներն էլ կայ, որ Տուչինը և մեզ պատերազմի առաջին ամիսներին մի քանի մեծ վատութիւններ է արել, այնուամենայնիւ իրեն լաւ պահում է, և թէ կարելի չէ Դեմիտովին, բայց պիտի, որ Դեմիտովը անբնական կացութեան մեջ է և արդարացի հնարով ընկճուած։

Ամբողջ Դեմիտովի քաղաքից դրութիւնը ընդհատուեց սպասուածից, մեծ ուժով մարդի ձայնից, Ռոստովը միշտ չասաւ և ուշադրութեան մասն անցրեց շատ տխուր տրամադրութեան մեջ՝ նրանից իր շուրջը հաստատուած Դեմիտովի հետևողականութեան ընկերներին դէմքատ, պատմելով նրանց՝ ինչ պիտի, և լսելով ուրիշների պատմածները։ Դեմիտովը շուտ և մոտից նայեց ամբողջ կերևոյթին։

Ուշ կերևակայեն, ինչը Ռոստովը պատրաստուեց մեկնելու, Դեմիտովին հարցրեց, թե չունի՞ նա ուղղակի վրեժ հանձնարարութիւն։

— Հա, ասացիր,— ասաց Դեմիտովը, նայեց ապտեղրին և, քարձի տակից իր գրութիւնները հանելով, մատիտով չուտամուտին, ուր պիտի նա նրա քաղաքամանը, և նամակ գրելու։

— Հը՛, բայն պիտին բուռնեցով չես կարող ասել,— ասաց նա չուտամուտից հետևանքով և Ռոստովին մի մեծ թղթե հանձնելով։ Դա քաղաքի ոտուտով խնդիրք էր, որ կազմել էր պիտի Դեմիտովը պարենավորման վարչութիւն մեջ կատարելիք մասին վոչինչ չհիշատակելով, նեղուած էր խնդրում միայն։

— Հանձնիր, կտեսնեմ և...

Նա խոսքը չվերջացրեց և ձգտաց կնոջ հիմնադրային ձայնով։

XIX

Դուռը վերստանալով և հրամանատարին հայտնելով, թե ինչ գրութիւն մեջ է գտնվում Դեմիտովի գործը, Ռոստովը քաղաքի անուտով դամակը ձեռին, մեկնեց Տիլզիտ։

Հունիսի 13-ին ֆրանսական և ռուսական կայսրները հանդիպեցին Տիլզիտում. Բորիս Դրուբեցկոյը իր մեծավորին խնդրեց, որ իրեն նշանակի այդ շքախմբի մեջ, որը պետք էր գար Տիլզիտում։

— Je voudrais voir le grand homme[1], — ասում էր նա, խոսելով Նապոլեոնի մասին, որին նա միշտ, մինչև այժմ, ինչպես բոլորը, անում էր Բուոնապարտե։

— Vous parlez de Buonaparte?[2] — ժպտալով ասում էին նրանք։

Բորիսը հարցական նայեց իր պետերակին և իսկույն հասկացավ, որ նա հանուքով փորձում է իրեն։

— Mon prince, je parle de l'empereur Napoléon[3], — պատասխանեց Բորիսը։ Գեներալը ժպտալով թոթվեց նրա ուսը։

— Դու շատ առաջ կերթաս, — ասաց նրան գեներալն ու տարավ նրան իր հետ։

Բորիսն այն փոքրաթիվ մարդկանց թվումն էր, որոնք կայսրների տեսակցության օրը պահվում էին Նեմանի ափին։ Նա տեսավ վեներալներով պարպարած լաստերը, տեսավ ինչպես Նապոլեոնն անցնում էր մյուս ափով՝ ֆրանսական գվարդիայի մոտով, տեսավ Ալեքսանդր կայսեր մոգրքող դեմքը այն մի րոպեին, երբ նա Նեմանի ափին պատգնում էր Նապոլեոնի գալուն. տեսավ քե ինչպես երկու կայսրները նավակ նրստեցին, և ինչպես Նապոլեոնը լաստին մոտենալով, արագ քայլերով առաջ անցավ և Ալեքսանդրին գիմավորելով ձեռք ավեց նրան, և քե ինչպես երկուսը միասին տարավան մտան։ Բորիսը[4] բարձր ըրջաններ մտնելու որից, սովորություն էր գարձրել՝ ուշադիր գիտել այն ամենը, ինչ կատարվում էր իր շուրջը, և գրի առնել Տիլզիտի տեսակցության ժամանակ նա հարցրեց այն անձանց անուններըը, որոնք ուղեկցում էին Նապոլեոնին, հարցրեց այն մասնգիրների մասին, որ հագել էին նրանք, և բոլոր ժամանակ ուշադիր լսում էր նշանավոր անձանց խոսակցություններ։ Հենց այն մի րոպեին, երբ կայսրները տարավան մտան, նա նայեց ժամացույցին, կրկին անգամ չմոռացավ նայել և այն ժամանակ, երբ Ալեքսանդրը գուրս էկավ տարավարից։ Տեսակցությունը տևեց մի ժամ հիսունհինգ րոպե. այդ քանը հենց նույն էկավ նա այգպես էլ պրի առավ ուրիշ փաստերի թվում, որոնք գրում էր, որ պատմական նշանակություն ունենային։ Վերադառնա կայ-

---

[1] Ես կցանկանայի տեսնել մեծ մարդուն։

[2] Դուք Բուոնապարտի մասին եք խոսում։

[3] Իշխան, ես խոսում եմ կայսր Նապոլեոնի մասին։

ան ջրախառնվել ամենևին էլ մեծ չեր, ուստի ծառայության մեջ հաճախ էին ինամող մարդու համար՝ կայարանների տեսակցության ժամանակ Տիկինտաւմ լինելը՝ շատ նշանակալից բան էր։ Մեծ Բարխոր, Տիկինտա ընկնելով, զգում էր, որ այդ ժամանակից իր պրոբլեմները բոլորովին ամրապնդվելու վրա այժմ մոլ միայն հանդուգնում էր, այլև ուշադրության առան էրան և ընտելացան։ Ելնելու անկամ նա հանձնարարությամբ գնաց քաղաքապետի մոտ, ամենևին մոռ քաղաքապետն էլ անձամբ ճանաչում էր նրան, և քաղաքապետին մոռ կանգնած բոլոր մարդիկ մոլ միայն չեկին խուսափում նրանից, ընդհակառակն, համարելով նրան նոր մարդ, այլև կպատմանային, թեթև նա չկինար։

Բարխոր ապրում էր մի ուրիշ ապրուստների հետ՝ լեհ կամ ծիլինական հետ միասին։ Ծիլինականին Պարիզում կրթված մի լեհ հարուստ էր, քաղաքագիտական գիտություն սիրող, և Տիկինտաւմ լեզուն սիրելիս, համարյա քեռ ամեն օր, ծիլինական և Բարխոր մոռ ճաշին ու ընթրիքին լինում էին քաղաքացի ապրանքը՝ զվարճախոսելու և քաղաքական պլիտաներ ջոտարելու։

Հաճախ Ձի-ն կարևորություն էր Բարխոր կենտրոնից կամ ծիլինականին իր ծանոթ քաղաքացիների համար ընթրիքի ապրելու։ Այդ ընթրիքները նրանց համար մի պատմական հյուր՝ նապոլեոնական ապրուստների մեկը, քաղաքական գիտություն մի քանի ոտք և մի պատանի՝ քաղաքական մի հին ապրուստ ապրելու՝ նապոլեոնի մանկավարժը։ Այդ խոսքերը, Բոստոնի մեծ քաղաքացիներից ապրելով, մոլ նրանց չհանդուգնեին, քաղաքագիտական գիտություն, կնկամ Տիկինտա և մոռ ծիլինական ու Բարխոր ընտանիքները։

Բոստոնի մեջ, ինչպես և այլ ամերիկյան քաղաքների մեջ, մոլ չկար որ ոտ, նապոլեոնի և քաղաքացիների վերաբերմամբ, մոլ քաղաքական գործիքով կեին գործել, — ամենևին չեր կատարվել այդ հանգամանքով, մոլ անգի չեր ունենալ գլխավոր կայանում և Բոստոնի մեջ։ Բանակում գործը գնում շարունակում եկին նախկին մոտ, առևտրական ու կրոնական գործ ոչ ոք կարող գնալ Բանապարհում ու քաղաքացիները։ Գնում մի քանի ժամանակ առաջ Բոստոնի Պատերի կողմն ապրել հետ խոսակցում եր այդ մասին, թե կինն Նապոլեոնը գերի ընկնելու, նրա հետ կվարվեին մոշ երբեմն քաղաքավարի, այլ երբեմն վոճրագործի հետ։ Գնում քիչ առաջ ճանապարհին հանդիպելով քաղաքացի մի վիրավոր գնդապետի, Բոստոնի ապրուստով, ապրուստներով նրան, մոլ հաշտություն չի կարող լինել արձնական քաղաքների և վոճրագործ Բանապարհների միջև։ Ուստի Բոստոնին՝ Բարխոր քննադատում մեծագույն զարմանքից քաղաքացի ապրանքի անունը, մոլորից հազիվ նուչն մուն-

դիրներն էին, վարանք Ռոստովը հետախուզության ժամանակ տվորել իր նայել բոլորովին այլ կերպ։ Հենց վոր նա տեսավ դռան միջից գլուխը հանած փրանսական սպային՝ պատերազմի, քշնամության այդ զգացումը, վոր միշտ զգում իր նա քշնամուն տեսնելիս, հանկարծ պաշարեց նրան։ Նա շնմքին կանգ առավ և առաջին հարցրեց, քե այդտեղ է ապրում արդյոք Դրուբեցկոյը։ Բոլխը միջանցքում ոտար ձայն լսելով, դուրս չկավ ընդառաջ։ Ցնրր Նա Ռոստովին հանաչեց, նրա գնմքն առաջին վայրկյաններին տհաճություն արտահայտեց։

— Ախ, այդ դու չես, շատ ուրախ եմ, շատ ուրախ եմ քեզ տեսնելուս,— ասավ նա ժպտալով ու գնալի նա առաջանալով։ Բայց Ռոստովը նկատեց նրա առաջին արտահայտությունը։

— Ցնս, կարծեմ, անժամանակ չկա,— ասավ Ռոստովը,— չես չնչի պա, բայց գործ ունեմ,— ավելացրեց նա ատնությամբ։

— Այդ վոչինչ, պարմանում եմ միայն, քե դու ինչպես նս չկիր գնդից։— Dans un moment je suis à vous[1],— գիմեց նա իրեն կանչողին։

— Ճնանում եմ, վոր չես անժամանակ եմ չկիր,— կրկնեց Ռոստովը։

Անքամկանության արտահայտությունն արդեն չքացել իր Բոլխի գնմքից, և շատ չերնությունից, մոտենալով ու վորոշելով, քե ինչ գնում է ասնի, նա բոլորովին հանգարտ քանեց Ռոստովի չերկու ձեռքը և տարավ նրան հարևան սենյակը։ Բոլխի աչքերը, վոր հանգիստ ու անքարթ նայում էին Ռոստովին, կարծես ինչ-վոր քանով փոռակալած լինելին, կարծես այդ աչքերի վրա մի ինչ-վոր կապուցյա ժածկոց կար։ Այդպես իր քվում Ռոստովին։

— Դե, բավականն և, խնդրեմ, քեզ համար էլ անժամանակը վերն և,— ասավ Բոլխը։

Բոլխը նրան տարավ ընքրիքի սենյակը, ծանոքացրեց հյուրերին և նրա անունը տալով՝ բացատրեց, վոր նա ապատքարդաքացի չե, այլ հուսարական տպա, իր հին ընկերը։

— Կամ ծիլինակի, le comte N. N., le capitaine S. S.,— տվեց Նա հյուրերի անունը, և Ռոստովը քառատոգեմ նայեց քրանսացիներին, տհաճություն գլուխ տվեց նրան ու լռեց։

Ցնրնում իր, վոր ծիլինակին ուրախ չեր այդ նոր առա մարդն իր չրքանում տեսնելով, և վախ մի խոսք չասավ Ռոստովին։ Բոլխը կարծես չնկատեց Ռոստովի պատճառած նեղությունը, և նույն հաճելի հանգարտությամբ ու փռռակալած աչքերով, վո-

---

1 Քանի՞ չես քո սրամտությունն ասի եմ։

բոլ նա պիտակից Թաստովին, աշխատում էր խոսակցությունն աշխուժացնել. Զրուցատրիների մեկը, Գրանատկան առևտրական բազաբտվության ժամանակ պիտից համատարին լուռ Թաստովին և ասավ, թե նա չկրնի նրա համար և չկնկել Տիլզիտ, վոր անանի կացանը։

— Վոչ, չես գործ ունենա, — կարճ պատասխանեց Թաստովը։

Թաստովը վատ արտադրության մեջ ընկավ հենց այն բանից հետո, երբ անդամակցությունն նկատեց Բորխի գնդքին, և, ինչպես միշտ պատահում է վատ արտադրության ունեցող մարդկանց, նրան թվում էր, թե բոլորն էլ թշնամաբար են նայում իրեն, և թե ինքը բոլորին խանգարում եր Ցնծ, խնկալես, նա բոլորին էլ խանգարում էր, ամեն և նոր սկսված խոսակցության ժամանակ Ցնծ մեկնաբանում Ցնծ ինչու համար և նա այսանակ նստել, ասում էին այն հայացքները, վոր նետում էին հյուրերը նրա կողմը։ Թաստովը վեր կացավ և մոտեցավ Բորխին։

— Ներողամտություն կխնդրեմ, որ քեզ նեղություն եմ պատճառում, — ասավ Թաստովը կամաց, — պետք գործի մասին խոսելը և չես պետք։

— Ջե, ինչ ես ասում, բոլորովին, — ասավ Բորխը։ — Բայց չկրնե հաղնած ես՝ պետք իմ անձյակը պատկիր, հանդստացիր։

— Ցնծ խնդրեմ...

Նրանք մոտեն մի փոքրիկ սենյակ, ուր Բորխն եր քնում։ Թաստովը ոտանց նտելուս, զրզոված՝ կարծես Բորխը ինչ-վոր բան ասում մեզմությ եր նրա ասաջ, սկսեց Բորխին պատմել Դնեպրովսկի գործը և վերջում հարցրեց, թե նա կուզենար և կարող ե արդյոք իր գնելության միջոցով խնդրել քաղաքագլխին Դնեպրովսկի համար և նրա միջոցով էլ նամակ հանձնել քաղաքագլխին։ Ցնծը նրանք սենյակ մտցրին, Թաստովը ասաջին անգամը համարվեց, վոր ինքը գիմավորում և Բորխի աչքերին նայեց։ Բորխը վատ-վատի վրա գրած և մեծ ձեռով ալ ձեռի քարտեզ մատնեցը չգիտես, թե ասում եր Թաստովին, ինչպես թե և գնելությունն իր ստորագրության գնելությունը՝ մեկը նայելով մի կողմ, մեկը նայն, ասես վատանկատած աչքերով նայելով ուզիղ Թաստովի աչքերին։ Ամեն անգամ աչքերի գնելությունը Թաստովը անհարմար զգում եր ինքն իր մեջ և գլուխ իջնում և աչքերը խուսափում։

— Ցնծ այդ տեսակ գործերի մասին լսել եմ և գիտեմ, վոր քաղաքագլխի գնելությունը շատ խիստ եր Ցնծ կարծում եմ գործը շտկելը և հաստնել նորին մեծությանը։ Լավ թե՝ ավելի լավ և ուզղակի խնդրել կոլոպուսի հրամանատարին... բայց ընդհանրապես ես կարծում եմ...

— Ասելն դու չես ուզում մի բան անել, այդպես էլ ասա, — համարյա թե գոռաց Ռոստովը՝ առանց Բորիսի աչքերին նայելու։

Բորիսը ժպտաց։

— Ընդհակառակը, չես կարող ինչ կարող եմ, միայն չես կարծում երբ...

Այդ մի րոպեին դռնից լսվեց ծիլինակու ձայնը, որ կանչում էր Բորիսին։

— Դե, գնա, գնա, գնա... — ասավ Ռոստովը և, ընթրիքից հրաժարվելով ու փոքրիկ սենյակում մենակ մնալով, նա լուռ ման ու գալիս էր անում այնտեղ և լսում Գրանսանների ուրախ խոսակցությունը հարևան սենյակից։

XX

Ռոստովը Ծիլդիա չկամալ մի այնպիսի որ, որ չատ քիչ հարմար էր միջնորդություն անել Դենիսովի համար։ Ռոստովը ինքը չէր կարող գնալ հեղինակավոր զինվորականի մոտ, քանի որ փոսկով էր և Ծիլդիա չկնել էր առանց քաղաքավարության, իսկ Բորիսը չիմի մինչև անգամ ցանկանար էլ, չէր կարող Ռոստովի պատճառ հայտնել այդ բանն անելու։ Այդ օրը, հունիսի 27-ին առավոտվանից հաճախություն առաջին պատմանելով։ Գայտնիները փոխանակվեցին շքանշաններով. Ավերտոնդրն ստացավ Գատվավոր Լեգիոնի շքանշան, իսկ Նապոլեոնը՝ Անդրեյ I աստիճանի շքանշան, և այդ այն էլ պատճով Գրանսրսամենակի դատարանի, նշանակված էր Ճաշկերույթ, որ տալիս էր Գրանսական դեսպանի դատարանը։ Պատվիրները պետք է նկարկա լինեին այդ պատվանշանին։

Ռոստովը՝ Բորիսի մոտ իրեն այնքան անհարմար և անհաճո զգում էր մեջ էր զգում, որ չէր ընթրիքից հետո Բորիսը անձնյակ մոտավ, Ռոստովը քնած ձևացավ և մյուս որը վաղ առավոտյան, աշխատելով նրան չտեսնել, գնաց չկնով տնից։ Նիկոլայը՝ ֆոսկով ու կլոր գլխարկով, քայլում էր քաղաքում, նայելով Գրանսացիներին ու նրանց մուներներին, պինակով փողոցները և այն տները, ուր ապրում էին ռուսական և Գրանսական կայսրները։ Հրապարակում նա տեսավ բացած տեղանքներ և հաշկերույթի պատրաստություն, փողոցներում տեսավ ձգված կաղրներ ռուսական ու Գրանսական զրոշակների գույներով, և հսկայական վենզելներ՝ „A“ և „N“ տառերով։ Ծաղրի լուսամուտներում նույնպես զրոշակներ ու վենզելներ կային։

«Բորիսը չի ուզում ինձ տեսնել, ճիշ, չես էլ նրան պիտի չես ուզում։ Այս բանը վճռված է, մտածում էր Նիկոլայը, ամեն մի տեսնելն ինչ վիրջացած է, բայց չես պատճառից չես գնա, մինչև ինչ

չանելի մյուս, ինչ կարող եմ անել Թենեսոմի համար և, որ պիտի վրեժ և, մինչև նաժանդը չհանձնեմ քաղաքային։ Քաղաքային... Ես պետանգ եմ, մտածեց Ռասոմը կրկին անգամ անգամ մտածելով այդ տարեր, ուր իջևանել էր Ալեքսանդրը։

Տան դռան կանգնած էլին հնձվելու համար պատրաստ դիմաց մարդ հանգչում էր, քան քնելու քաղաքային պատրաստ էր անգ գնալու։

«Ես ուրախանում եմ, որ կարող եմ նրան անանձնել, մտածեց Ռասոմը. «Ամեն կարգադրություն հանձնել և թոյլտր նրան գնալ, մինչև նրա կիսատ-պատառ հարցերը վերջացնի։ Քանի որ նա ամեն ինչ հասկանում է, ամեն ինչ պիտի Ո՞վ կարող է նրանից ավելի լավ հասկանալ եմ, մինչ ինքս, մտածում էր Ալեքսանդրը, նայելով մի ուղղի, որ մտնում էր քաղաքային իջևան տանը։ «Ամեն մտնում էին Ե՞ն. թոյլը գաղտնի բան էր ինքնամոլ և ինձ ամենամեծ հանգիստը կհանձնեմ քաղաքային։ Ես ամեն մտա Տատիանայի համար, որ նրան այդտեղ հանդիպեցա Ամեն հանգիստ մի վճռականությամբ, որ ինքն էլ չէր սպասում իրենից, Ռասոմը հանգիստ զրպանում շշուփելով, գնաց ուղղակի գնալ այդ տանը, ուր սպրում էր քաղաքային։

«Լավ, այնտեղ ամենքը բաց չեմ քաղել, ինչպես Ռասոմը լինելով հետ եղա, մտածեց նա, սպասելով ամեն վայրկյան հանդիպել քաղաքային և զգալով, որ այդ մտածելիս սրտատոր հասում է գնալ սենյակը։ «Ես ամենևին կրկնելով և կիմանալու նա երբ ձգտելի ինձ, կլսի և գնա շնորհակալ կլինի իմ ինձանից։ «Ես չեմ կարող եմ, չեր կարող եմ թոյլը անել, բայց անտարակույս ուղղակի ամենամեծ կիրճանկալ եմ, — կրկնակարում էր Ռասոմը քաղաքային տանկը խոսքերը։ Ինչ նա՝ իրեն հետաքրքրը հարցերին մասով գնալ գնալ քաղաքային տան մուտքը։

Մուտքից մի բայե տանդուխք տանում էր ուղիղ գնալ վերև. այդ կողմը կրկնում էր մի գնալ դուռ. նրանք՝ տանդուխքի տակ, կար մի ուրիշ դուռ, որ տանում էր գնալ նրանից հարկը։

— Ո՞ւմն էր կամենում, — հարցրեց մեկը։

— Մի հանգիստ, մի խնդրերը ունեմ նորին մեծությանն հանձնելու, — ասավ Ալեքսանդրը գոգացող ձայնով։

— Սեղրը — հնչեցավ պատասխանը. հանգիստը այդտեղ (որան ցույց տվին նրանց գնալ գնալ։ Մեկը չէր երեսում։

Ալեքսանդրը ձայնը լսեցավ, Ռասոմը վախեցավ իր ազատության համար քաղաքային հանդիպելու միտքը այնքան գայ-

քակղին և միամամանակ այնքան ապրատիկի կը նրա համար, որ նա պատրաստ կը վախչնկ, բայց նրան դիմավորող կամերֆուրիերը բացեց հերքապատի սենյակի դուռը, և Ռոստովը ներս մտավ։

Մի վոչ բարձրահասակ, մի քսան 30 տարեկան մարդ՝ սպիտակ անդրավարտիքով, բոտֆորտներով և մի, ինչպես կրնամ կը, հանց նոր հագած բաճխոտ շապկով, կանգնած կը այդ անկյունում. անձնկապահը նրա յետևը կանգնած կոճկում կը մետաքսից կարած նոր գիտցիկ վարտքակալը, որը, չգիտես ինչու, նկատեց Ռոստովը։ Այդ մարդը խոսում կը հալեան անձյակում գաշնակով մեկի հետ։

— Blen falte et la beauté du diable[1], — ասում կը այդ մարդը, բայց, Ռոստովին տեսնելով, խոսքն ընդհատեց և դիմքը խստացրց։

— Ի՞նչ կը կամենում Ձեզ քիչը։

— Qu'est-ce que c'est?[2] — հարցրեց այն մեկը մյուս անկյունից։

— Encore un petitionnaire[3], — պատասխանեց վարտքակալով մարդը։

— Գրան ասեք՝ հետո։ Հիմա դուրս և գալու։ պետք և ասել գնաս։

— Հետո, հետո, վատը։ Ուշ և արդեն...

Ռոստովը շրջվեց, որ գուրս գա, բայց վարտքակալով մարդը կանչեցրեց նրան։

— Ո՞ւմից և Դուք ձվ կը։

— Մայոր Դենիսովից, — պատասխանեց Ռոստովը։

— Դուք ձվ կը։ Սպան։

— Տեղակալ, կամ Ռոստով։

— Ի՞նչ համարձակությունն քենդիրքը ավիկ ձեր հրամանատարությանն միջոցով։ Իսկ ինքնակոչ գնացեք, գնացեք... — Եվ նա սկսեց հագնել անձնկապահի մատուցած մունդիրը։

Ռոստովը կրկին գուրս յեկավ միջանցք և նկատեց, որ մետաքսե առաջ հավաքվել էին պարտքի լրիվ համազգեստով շատ սպաներ ու զինվորներ, որոնց մոտով նա պիտի անցներ։

Անթծելով ինքն իր համարձակությունը, գոգալով այն մարքից, որ ամեն վայրկյան կարող և հանդիպել քաղաքորին և նրան մոտ խայտառակվել ու կալանավորվել, միանգամայն ըմբռնելով իր արարմունքի ամբողջ անպատշաճությունը և գրա համար պղջալով, Ռոստովը, աչքները խոնարհած, գուրս յեկավ այդ տնից, որտը

---

1 Վայելչակազմ և և չկրնատարգական գիծքիւթյուն ունի։

2 Այդ ինչ և

3 Դարձյալ մի խնդրատու։

յրջատատված էր վայելուն չքոմոմերի բազմաբյուրյամբ, յորը հանկարծ մի ծանոթ ձայն կանչեց և մի ձեռ կանդնեցրեց նրան։

— Սիրելիս, այստեղ ինչ ես անում միսակով, — հարցրեց նրան մի քաղ ձայն։

Դա հենրիատան էր պետերսեյ, վորին այս պատահարմամբ ծանոթացել էր քաղաքի առաջին միսրոմանաբյուն։ Նա նախկին պետեր էր այն պիվիցիայի, ուր առաջ ծառայում էր Բառտոլդը։

Բառտոլդը մոտենալով սկսեց ազատանալ, բայց տեսնելով պետերսեյի բարի, ժպտուն դեմքը, մի կողմ քաշվելով, հանդիսավոր ձայնով հարցնելց նրան գործի ամբողջ հյուբյանդը, խնդրելով պաշտպանել իրեն պետերսեյից յուր ծանոթ Գենեխտոմից։ Գենեխտոմը Բառտոլդին յանկալ պատրաստ չէր ներելու։

— Վախտս, սիրտս տպոր. Տոմսակը տուր։

Հարիր Բառտոլդը կատարյալ հանձնել տոմսակը և Գենեխտոմի ամբողջ գործը պատմել, յորը տանդարքից արտաքսվելու քաղքից ձայն յուներ, և պետերսեյ Բառտոլդից հեռանալով, մոտեցավ մատքին։ Քաղաքարի չքոմոմերի մատրին տանդարքից ցած վայելյին և գնացին գնալի ձիերը։ Քիամոյի Գենեն, նույն այն մարդը, վոր Ռատոնբիյուսում էր, ձին մոտ տարավ քաղաքարին. և առանդարքին վրա յուներ քիչ քաղքի ձայն, վոր Բառտոլդը խնդրեց հանդիսավոր ձայնով կերկրատը մատանալով, Բառտոլդը հեռացրվելով բնակիչներից մի քանիսի հետ մտանալով մատքին, և տան յերկու սրտոց հետո, կրկին տեսավ իր պաշտած գիմազները, նույն գիմքը, նույն հայացքը, նույն քաղքվածքը, միտքերյան ու հետաքրքրյան նույն մարդիսացումը... Միայ քաղաքարի վերադարձմամբ առնված հրացանները ու սրբոց գցացավ նախկին ուրյամբ նորից հաստատվյուն տալով Բառտոլդը։ Քաղաքարը գիտակրյունների գնդի մատնեցվով, ամբողջ կազմի անդրավարտիքով և կերկար բաճքոնանոցով, ստացավ կրծքին, վոր Բառտոլդը շքանշան ունի էր (ըս Légion d'honneur[1] էր), — դուրս կանչով մատքը՝ գլխարկը ձեռքն և ձեռնոցը հագնելով նա կանգ առավ ու շուրջը նայեց, տանել ինչ կարճա յատարելով իր հայացքով Գենեխտոմենից մի կերկարին նա մի քանի խոսք ասավ նա հանձնեց նրան Բառտոլդի պիվիցիայի նախկին պետին, ձայնց և նրան իր մատ կանչեց։

Ամբողջ շքախումբը կրկ քայվեց և Բառտոլդը տեսավ, քե ինչպես այդ պետերսեյը կերկար ժամանակ ինչ-վոր բան էր ասում քաղաքարին։

---

1 Պատվո Լեգիոնի շքանշան։

Քաղաքորը նրան մի քանի խոսք ասավ և մի քայլ արավ ձիուն մոտենալու։ Եքսիուսովը և փոդոցի բազմաքյանը, վրի մնի եր և Իաստովը, կրկին առաջացան դեպի քաղաքորը։ Գանգ առնելով ձիու մատ, մի ձեռը քաշելով՝ քաղաքորը դիմից հեծնղի գեներալին և բարձր ձայնով ասավ, ըստ յերևույթին ցանկանալով, որ բոլորն էլ լսեն իրեն։

— Ձեմ կարող, գեներալ, չեմ կարող նրան համալ, որ արնքն ավելի ուժեղ և իմանից, — ասավ քաղաքորը և վռազ դրեց ատպանդակին։

Գեներալը հարցական խոնարհեց գլուխը, քաղաքորը ձին հեծավ և քառատրոփ գնաց փոդոցով։ Իաստովը հետևմունքից իրեն կոչըրեց, և բազմաքյան հետ միասին վազեց նրա յետևից։

XXI

Հրապարակում, ուր գնաց քաղաքորը, դեռ ատ դեռ կանգնած էին՝ ոչից պրեոբրաժենցիների գումարատակը, ձախից Քրոնատկան գվարդիայի գումարատակը՝ արշի մարքուց կտրած դիրքերին։

Այն ժամանակ, յերբ քաղաքորը մոտենում եր հրացանների տատի առած գումարատակների մի քևին, հակառակ քևին մոտեցավ ձիավորների մի ուրիշ խումբ, և նրանց առջևում Իաստովը ճանաչեց Նապոլեոնին։ Դա չեր կարող ուրիշը լինել։ Նա ձին քշում եր քառատրոփ։ Նա վռազիկ դիմակով եր, Անգրիյան մաղավինը ուսով քցած, կապույտ մանդիլը ոտիտակ կամզոլի վրա քաց հագած, շատ ազդվացող արարածներ մանրազուն նմուշքի վրա և մոտազույն, վռակնկալ առպնակով։ Ակնքանդրին մոտենալով, նա գլխարկը քաշվռցրեց, և այդ ժամանակ Իաստովի՝ հեծնղական աչքը չեր կարող չնկատել, որ Նապոլեոնը վատ և քաշլ եր նստած ձիու վրա։ Գումարատակները գոչեցին «Ուռռռա և Vive l'Empereur[1]»։ Նապոլեոնն իրչ-որ բան ասավ Ակնքանդրին։ Ցնծուս կայարներն էլ իրանց ձիուց և իրար ձեռ ավին։ Նապոլեոնի դեմքին մի անհամո-կնճռավոր ժպիտ կար։ Ակնքանդրը սիրտիր արտահայտությամբ իրչ-որ բան եր ասում Նրան։

Իաստովը ատանց աչք կոնարհելու, յերկյուղ չկրելով Քրանատկան ժանդարմների ձիերի վռաներն ատկն ընկնելուց, որոնք բազմաքյանը չետ եկին հրում, հետևում եր Ակնքանդր կայսրի և Բոնապարտի յուրաքանչյուր չարժումին։ Նրան, իրրև անապատնի մի բան, զարմացրեց այն, որ Ակնքանդրն իրեն պահում եր իրրև Բոնապարտին հավասար, իսկ Բոնապարտին այդ մոռիկու-

[1] Կեցցե կայսրը։

քյունք կարծես բոլորովին բնական ու սովորական հանգամանքով, թագավորը հետ վարվում էր, իբրև հավասարի հետ՝ մխիթարական ոգուով։

Ակնարկները ու նայվածքը՝ լիակատար ձգվող շրթամբով մոտեցան Գեներալականի գունատ երեսին, անցնելով այդ անգ կանգնած բազմաքյան վրայից։ Անտարբերությունը բազմաքյունն այնքան մեծ չեզոք կայունություն, որ Նապոլեոն, բազմաքյան առաջին շարքերում գտնվելով, ստուգեց այն մարդը, թե հանկարծ իրեն չճանաչեր։

— Sire, je vous demande la permission de donner la Légion d'honneur au plus brave de vos soldats[1], — լսվեց կարուկ, միանգամայն մորթ մի ձայն, որ արտասանում էր յուրաքանչյուր առանձ։

Այդ խոսում էր կարմանոսի Բոնապարտեն վարից նայելով ուղիղ Ակնարկների աչքերին։ Ակնարկները ուշադիր լսում էր այն, ինչ իրեն ասում էին։ Ետ գլուխը խոնարհելով, նա պատասխանեց ժպտալով։

— A celui qui s'est le plus vaillament conduit dans cette dernière guerre[2], — ամենայրից նապոլեոնը, յուրաքանչյուր վանկը շեշտելով և, Նապոլի համար վրդովիչ հանգամանքներ ու վերամանաքյամբ ուշ պինդարների շարքերը պիտելով, վերջը նրա առաջ ձգված և հրացանների պատի առաջ, անշարժ նայում էին իրենց կայսրի՝ Ակնարկների վրա։

— Votre majesté me permettra-t-elle de demander l'avis du colonel?[3] — ասաց Ակնարկները և միքանի քայլ քաշ արավ գնալ իշխան Կոլլոնկինն, որ գեներալական հրամանատարն էր։

Մինչ այդ Բոնապարտեն սկսեց հանել ձեռնոցը փոքրիկ ապուշ ձեռքը, և պատռելով այն՝ գնեց գցեց։ Ադյուտանտը յուրաքանչյուր վարքաքաշյամբ ասաջ նետվեց և ձեռնոցը վերցրեց։

— Որ ասաց,— կամաց ասաներին լեզվով հարցրեց կայսր Ակնարկները կոլլոնկինին։

— Որ կհրամայեք, Ձերդ մեծություն։

Թագավորը գլխով կնճռեց գլուխը և շուրջը նայելով, ասաց.

— Ես վրդ գնամ և մի պատասխան ասյ չտամ։

---

1 Թագավոր, ես ձեզանից քաջությունը եմ խնդրում Ձեռ զինվորներից ամենագործին։

2 Ներեք, որ ամենից շատ քաջություն և ցույց ունի այս պատերազմի ժամանակ։

3 Ձերդ մեծությունն արդյոք կարող եմ հարցնել գնդապետի կարծիքը։

Գազվակին վճռական տեսքով շարքերին նայեց և իր այդ հայացքով ընդդիմից նաև Ռոստովին։

«Ջլինի՞ք, տասնից Ռոստովը։

— Լազարև՛,—գնդացք իսժոտելով հրամայեց գնդապետը շարքի առաջին տեղը կանգնած գինվորին։ Լազարևն աշխուժ առաջ չկավ։

— Ո՞ւր ես գնում, կանգնիր այստեղ,—փսփսացին մերքանի ձայներ Լազարևին, վոր չգիտեր, թե ուր գնա։ Լազարևը կանգ առավ, և յերկյուղած չեզոքի նայեց գնդապետին։ Նրա գնդացք ցնցվեց, ինչպես այդ պատահում է այն գինվորներին, վորոնց կանչում են շարքի առջև։

Նապոլեոնը գլուխը քնքշական շուռ տվեց և յետ առաջավ իր գոգրկի փոքրիկ ձեռք, կամենալով կարծես ինչ-վոր բան վերցնել։ Նրա շքախմբի մարդիկ իսկույն գլխի ընկնելով, թե բանն ինչումն է, իրար անցան, փսփսացին, ինչ-վոր բան հայտնեցին միմյանց, և մանկլավիկը՝ այն փոքրիկ տղան, վորին յերեկ Ռոստովը տեսավ Բորիսի մոտ, առաջ վազեց և քաղցրորի պարզած ձեռի վրա հարձակվելով խռնարհվելով, չտիպելով նրան մի վայրկյան անգամ ապատնչու, նրա ափը գրեց կարմիր ժապավենով մի շքանշան։ Նապոլեոնն առավ նայեցու, [անգամ յերկու մատը և շքանշանը մեզց նրա ձեռքումն նա մոտեցավ Լազարևին, վորն այդ րոպեին աչքերը չէաե շարունակում իր հանատարին նայել միայն իր քաղաքորին, և Նապոլեոնը նայեց Ալեքսանդր կայսեր, դրանով ցուցց տալով, վոր այն, ինչ ինքն անում է այժմ, անում է իր դաշնակցի հանատ։ Փոքրիկ սպիտակ ձեռը՝ շքանշանը բռնած մատներով դինվոր Լազարևի կոճակին։ Նապոլեոնը կարծես գիտեր, վորպեսզի այդ գինվորը հավիտյան յերջանիկ լինի, պարգևատրված և ամենից աշքի ընկնող լինի աշխարհում, հարկավոր էր միայն, վոր նա՝ Նապոլեոնը արժանի համարի իր ձեռն այդ գինվորի կրծքին դիպչելու։ Նապոլեոնը խաչը Լազարևի կրծքին դնելով և ձեռքը ցած քաշելով, գիմեց Ալեքսանդրին, կարծես նա գիտեր, վոր խաչը պիտի կպչի Լազարևի կրծքին։ Խաչը իսկապես կպավ։ Մեջտեղ ծառայությունն պատրաստ ուներ և ջրանոցի մարդիկ իսկույն վերցրին խաչը և կպցրին այն գինվորի մուճակին։ Լազարևը մռայլ նայեց սպիտակ ձեռներով փոքրիկ մարդուն, վոր ինչ-վոր մի բան արավ իրեն և, շարունակելով անշարժ հրացանը պահած բռնել նրբից ակաց ուղիղ Ալեքսանդրի աչքերին նայել, կարծես Ալեքսանդրին հարցնելով՝ նրի մնա կանգնած, թե այժմ հրամայեն իր տեղը գնալ, կամ, գուցե, նրի մի բան հրամայեն անել։ Բայց նրան վոչինչ չհրամայեցին և նա բավական յերկար մնաց այդ դրության մեջ։

Քաղաքացիները չէին նստացին ու գնացին։ Պրեսբրաժենցիներն իրենց շարքերը թաքցնելով, խառնվեցին Բրանտոմի գվարդիայի գինվորներին և անգամ նստեցին, մոր պատրաստված եր իրենց համար։

Լազարևը նստած եր պատմամոր տեղը. Բրանտոմի և ուրիշ սպաներ անգամ նրա ձեռը, գրկում, շնորհավորում։ Սպաներն և ժողովրդի բազմաթիվությունը մտաննում եր, վոր միայն Լազարևին նայել Իսաս-Բրանտոմին խառակցությանն ու ծխծոցի միջոցը կանգնել եր հրապարակում, անգոնների չուրջը։ Ներկա սպա՝ կարմրատակած գեմքով, ուրախ ու յնջղանիկ տեսքով անցան Բաստիլի մոտով։

— Ի՞նչպես ես գանում այդ հյուրասիրությունը։ Ամեն բան սրճահյա յե,—ասավ Ղրանցից մեկը—Լազարևին տեսնալը։

— Տեսա։

— Առած ես՝ վապշե ել պրեսբրաժենցիներն են նրանց հյուրասիրելու։

— Բայց ինչ բանտասոր եր Լազարևը 1200 հրանկ կենսաթոշակ։

— Տեսնը, ոչ քեզ պատմա,— գոչեց մի պրեսբրաժենցի, Ղրանսացու մատոա վազելով գլխին գնելով։

— Ո՞ւ, ինչ ել լավ ապրում ե, հիմնապրի յե։

— Դա լսեցիր նրանց կոծիկը,— ասավ գվարդիական գնդի սպան մյուսին։ Նապոլեոնյան որը՝ «Napoléon, France, bravoure[1]», յերեկ՝ «Alexandre, Russie, grandeur[2]». մի որ մեր քաղաքն և այդ կոծիկը հայտնում, մի ուրիշ որ՝ նապոլեոնը։ Վապշե ել քաղաքացի Գեորգին շքանշան կուզեր Ղրանսական գվարդիայի գինվորներից ամենազարմիկը։ Չի լինի չե, պետք և նույն ձևով պատասխանել։

Բարեբար նա չգիտեր, որ ընկերը ծիծղնակոտ հետո, յեկավ պրեսբրաժենցիներին պատմելու։ Վերադարձին Բալմեր նկատեց Բաստիլին, վոր կանգնած եր տան անկյունի մոտ։

— Բաստիլ, բարի՛. մենք ել չտեսանվեցինք,— ասավ նա և իրեն գազիլ չկորցրած ցույց տվեց, հարցրեց քե ինչ և պատահել նրան, վոր տխրած այնքան սարսրելուկ-մաղձ ու տխուր եր Բաստիլի գեմքը։

— Վաչինչ, վաչինչ,—պատասխանեց Բաստիլը։

— Գալա ինձ մոտ։

---

1 Նապոլեոն, Ֆրանսիա, քաջություն։

2 Ալեքսանդր, Ռուսաստան, մեծություն։

— Հա, կզամ։

Ռոստովը կանգնեց անկյունի մոտ և հեռվից լսելով նայում էր քեզի անցորդներին։ Նրա մոտքում կատարվում էր մի տարօրինակ պայքար, որը նա վոչ մի կերպ չէր կարողանում հասցնել իր վախճանին։ Նրա հոգում ծագում էին տակավին կասկածներ։ Մերթ հիշում էր Դենիսովին՝ իր վոխված արտահայտությամբ, խռնարհությամբ, և ամբողջ հիվանդանոցն՝ այդ կտրված ձեռներով ու վոտներով, այդ կեղտով ու հիվանդություններով։ Ծեվ նրան պարզ թվաց, թե ինքն այժմ դիտում է մնոտի մարմնի այդ հիվանդանոցային հոտը, ու նայում էր շուրջը՝ իմանալու, թե վորտեղից կարող է գալ այդ հոտը։ Մերթ նա հիշում էր այդ ինքնատոհ սպիտակաձեռ Բոնապարտին, վորն այժմ կայսր էր և վորին սիրում ու հարգում էր Ալեքսանդր կայսրը։ Բայց ել ինչու համար են կտրված ձեռները, վոտները, ապահված մարդիկ։ Մերթ ել հիշում էր նա պարգևատրված խաղտրին և պատժված ու չնորված Դենիսովին։ Ծերբևեռ նրա գլուխն այնպիսի տարօրինակ մտքեր էին գալիս, վոր նա վախենում էր ներանցից։

Գրնդրատժնցիների ուտելիքի հոտը և իր քաղցը Ռոստովին սթափեցրին այդ զբաղմունքից։ Նախքան մնինելը՝ պետք էր մի բան ուտել։ Նա գնաց դեպի այն հյուրանոցը, վոր առավոտյան տեսել էր։ Հյուրանոցում այնքան ժողովուրդ, սպաներ (իր նման քաղաքացիական զգեստներով հագած) կային, վոր նա հազիվ հաջ առցավ։ Ըրենց գիվիզիայից կերկու տար միացած ներան։ Բնակարարը խոսք բացվից հաշտություն մասին։ Ռոստովի ընկերակցները, ինչպես և բանակի մեծ մասը, զզում էին Ցբիդյանից հետո ինքած հաշտությունը։ Ուտում էին, վոր յուր մինչև էլ զիմանային, նախկինը կորած էր, վոչովհետև նրա գործը վոչ հաց ուներ, վոչ ատրմամբքերը։ Նկիտային անխոս ուտում էր, և առավելապես խմում։ Նա մեն-մենակ կերկու շիշ գինի խմեց։ Նրա ներսում առաջացած հուզմունքը՝ կերը չդադարվով, շարունակում էր տանջել նրան։ Նա վախենում էր անձնատուր լինել իր մտքերին և միաժամանակ չէր կարողանում ազատվել նրանցից։ Հանկարծ սպաների մեկի այն խոսքերի վրա, թե մարդ վիրավորանք և զզում ֆրանսացիներին նայելիս, Ռոստովը սկսեց ատքացած գոռալ, սկսեց ամենագարշելի անեծքի, ուտած և չատ զարմացրեց սպաներին։

— Ծեվ դուք ինչպես եք համարձակվում դատել, թե ինչն ավելի լավ կլիներ, — բղավեց նա հանկարծ՝ դեմքը արյունով լցված։ — Ինչպես եք դուք համարձակվում դատել կայսրի գործերի մասին. մենք լինչ իրավունք ունենք դատելու։ Մենք

չինք կարող հանկարծակի քաղաքի վրա ներխուժել, վրա վազելով։

— Բայց չկա՞ վրա մի խոսք չասի քաղաքի մասին,— արդարանում էր ասես, որ վախենում էր կարդալու թղթատրել Ռուսաստի դեսպանությունը, քան միայն ներանոթ, որ նա հարբած էր։

Բայց Ռուսաստը չէր լսում։

— Մենք դիվանագիտական պատասխանատու չենք, այլ դիմավորելու և ուրիշ վախենալ,— շարունակեց նա։— Մեզ հրամայում են միանալ ուրիշին պետք և միանալ, իսկ ինչն պատժում են, ներանոթում և ուրիշին՝ մեզ պետք ես. պատերը մենք չպիտի լինենք, հավելի չի քաղաքը կարող՝ Բանակապետին կարող ճանաչել և ընդհանուր պաշտ կենդանի, ներանոթում և այդպես էլ հարկավոր ես։ Իսկ չենք մենք ականջ ամեն քանի մասին պատել ու պատգամավորներ ասել, այդ ժամանակ էլ վրա մի ուրիշ բան չի մնա։ Այդպիսով՝ մենք կարող ենք ասել, ինչ ասելիք չկա, վախենալ էլ չկա,— պոռաց Նիկոլայը անգամներն զարկելով, միանգամայն անտանելի՝ իր խոսակիցներին հանկարծակի, բայց միանգամայն համաձայնեցնելով մտքերի ընթացքին։— Մեր գործն է՝ կատարել մեր պատասխանատվությունը, կռվել և չմատնել. ահա բոլորը,— կրկնակցեց նա։

— Ենվ խմել,— ասաց ապաներից մեկը, որը չէր ցանկանում կռվել։

— Այո՛, և խմել,— կրկնց Նիկոլայը։— Մ՛յ, տղա՛ Մի շիշ էլ,— կոչեց նա։

ՅԵՐՐՈՐԴ ՄԱՍ

I

1806 թվին Ալեքսանդր կայսրը մեկնեց Երեւան՝ նոր նավահանգիստ հիմնադրելու պետերբուրգի բարձր հասարակության մեջ շատ խոսք եղավ այդ հանդիսավոր ուղեւորության վերաբերյալ մասին։

1809 թվին աշխարհի երկու մերձակայներն—այսպես էին անվանում Նապոլեոնին ու Ալեքսանդրին—մոտիկացան հատ այնտեղ, ուր երբ Նապոլեոնն այդ տարի պատերազմ հայտարարեց Ավստրիային, ուսումնական մի կրթություն անցավ առհասարակ աշխարհը իր նախկին քաղաքականությունից, և կռվելու նախկին պատճառը—ավտոբիական կայսեր դեմ,—այդ մոտիկացումն այնտեղ հատավ, ուր մինչեւ իսկ բարձր շրջանները խոսում էին նապոլեոնի և Ալեքսանդր կայսեր քաղաքներից մեկի ամուսնության հետաքրքրական մասին։ Բայց, արտաքին քաղաքականության հետաքրքրությունից զատ, ուրիշ հետաքրքրություններ այդ ժամանակ իր ամբողջ ուշադրությունը գարձրել էր ներքին բարեփոխությունների վրա, ուր այդ մինչեւ կատարվում էր պետական կառավարչության բոլոր մասերում։

Մինչ այդ կյանքը, մարդկանց իսկական կյանքը—առօրյա, ընտանեկան, աշխատանքի, հանգստի ներկան հազարով, մարդ, պետական, բանասանեղծական, կերամշակության, արվեստ, բարեկամական, ատելության, կրքերի շահադրդռության (իմանալով)—քիչ փոփոխվում էր, ինչպես և միշտ, անկախ նապոլեոն Բոնապարտի քաղաքականությունից կամ քաղաքական հետաքրքրություններից։

Բայց այդ ձեռնարկությունները, վոր Փեհան սկսեց իր կալվածքներում ու վոչ մի հետաքրքրություն չառաջացրեց, անգործ մի գործից մյուսին անցնելով, այդ բոլոր ձեռնարկությունները, առանց վորևե մեկին հրահանգելու և առանց նկատելի աշխատանքի՝ կատարվեցին իշխան Անդրեյի ձեռքով։

Նա ուներ, Պիեռին զբոսազնեցապես պահատող, մի բանի կպչելու այն դրծնական վոգին, վորն առանց քաջի ու Ջանքերի ընքացք եր տալիս դործին։

Նա յերեք հարյուր հոգի ունեցող իր մի կալվածում զյուղացիներին դարձրեց ազատ յերկրագործներ (գա առաջին որինակներից մեկն եր Ռուսաստանում), իսկ մյուսներում կոը վճարելու քահրայով։ Իր հաշվով նա Բոգուչարովո բնակել տվեց մի ուսյալ տատիկ՝ ծննդկաններին ոգնելու, իսկ քահանան առել կով զրատիրությունն եր սովորեցնում գյուղացիներին ու ծառաներին յերեխաներին։

Իր ժամանակի մի մասն իշխան Անդրեյն անց եր կացնում Լիսիչ Գորում՝ հոր և վոլգու մատ. յերեխաներ տանկավին պատկի մոտ եր, ժամանակի մյուս մասը՝ Բոգուչարովոյի մենաստանում, ինչպես անվանում եր հայրը նրա գյուղը։ Ջնայած վոր նա Պիեռի առաջ ցույց եր տալիս, թե ինքն անտարբեր և զեպի աշխարհի արտաքին անց ու դարձը, բայց նա ուշի-ուշով հետևում եր այդ անցքերին, առանում եր չատ գրքեր և, յերբ իր կամ հոր մատ քաղաք մարդիկ եկին գալիս Պետերբուրգից՝ կյանքի իսկական հորձանքից, նա, ի զարմանս իր, նկատում եր, վոր այդ մարդիկ արտաքին ու ներքին քաղաքականությանն մեջ կատարվող իրադարձություններն իմանալու խնդրում իրենից շատ յետ են մնացել, թեև ինքը չորսնասկ նատած և գյուղում։

Բացի կալվածների հետ կապված զրաղմունքներից, բացի տնտեսարաղմական գրքերի ընթերցումից, իշխան Անդրեյն այդ ժամանակ զրաղվում եր մեր վերջին յերկու զարախոս պատերազմների քննական վերլուծությամբ և մեր պետվորական կանոնադրության վերաշարժները վոտիկով եր կաղմում։

1809 թվի գարնանը իշխան Անդրեյը մենակից Ռյազանի կալվածները, վորոնք պատկանում եկին վորդուն, վորի խնամակալն եր ինքը։

Կառքի մեջ, գարնան արևից տաքանալով, նայում եր նա առաջին կանաչին, կենդ առաջին տերևներին և գարնան առաջին ամպերի սպիտակ քուլաներին, վորոնք վազում եկին յերկնքի պայծառ կապույտով։ Իշխան Անդրեյը վոչ մի բանի մասին չեր մտածում. նա ուրախ ու անտարբեր նայում եր չորս կողմը։

Կառքն անցավ այն դետանցքը, ուր մի տարի առաջ իշխան Անդրեյը խոստկություն եր ունեցել Պիեռի հետ. տպա անցավ մի կնգատա գյուղ, կալներ, կանաչ տեղեր, մի գետվայր, ուր տակավին ձյուն կար կամուրջի մոտ, անցավ կավատ հեղեղատով մի վերելք, հնձած մի արտ և տեղ-տեղ կանաչող թփուտներ ու

մասով կիջաւ անտառը, վոր տարածվում էր Համազասպի կրկես կողմը։ Անտառում համարյա քիչ շուռ էր գալիս, կարճ էր։ Կիջի ծառերն ամրոցի մոտից ծածկված կանաչ կաչուն տերևներով աղջատ էին. և անցած տարվա տերևների տակից, ներսից բարձրացնելով, կանաչին տալով, դուրս էին գալիս սառչին խոտն ու բաց-մանրատունկ ծաղիկները։ Կիջ ուսում այստեղ ու այնտեղ ցրված վոտքերի յեղևեղներից իրանց կոպիտ-մշտական կանաչով աղաչող հիշողություններ էին պարբերաբար ձմրան մասին։ Մանկությամ անտառը՝ ձիերը վիճաբերին ու նկատելի կնոջով քրտնեցրին։

Լսելով Գյուտոյի ինչ-վոր բան ասալ կատաղանին, կատաղանը պրոխոն սատանաների տվավ։ Բայց ինչպես յերևում է, կատաղածի ցուցց տված համակրությունը քիչ էր Գյուտոյի համար. նա կատաղանի կոպիտ քնքշանքը գնահատ էր պատճառը։

— Ձերդ պայծառափայլություն, ինչ քնքիշ է,— ասալ նա հարցական ժպտալով։

— Ի՞նչը։

— Քնքիշ է, ձերդ պայծառափայլություն։

«Ի՞նչ է ասում ասա, մտածեց իշխան Անդրեյը. «Ան. պարզաբան մտածեց, ընդհատ նա, մտածեց նա շուրջը նայելով։ «Ամեն ինչ արդեն կանաչ է... և վարդաբան շուտ քիչ կիջին, քիչ անանուխ, քիչ լսատենին արդեն սկսում են... իսկ կապիկն էլ կար նկատմամբ Անդրեյի։ Նա մտածեց և կապիկին։

Ճանապարհի կեսերին կանգնած էր մի կապիկ։ Նա հանգստանում ասալ անցած հասակով էր անտառը կողմից կիջինների։ Նա ասալ անցած հասա և կրկես անցած բարձր էր ամեն մի կիջուց։ Դա մի հանգստանում կապիկ էր, վորին կրկես մարդու ձևով հագով վրա պար. ինչպես կրկեսում էր նրա ճղները վատուց էին ջարդված և կիսեր վատուց էր հագցված ու հին-հին խուլերով ծածկված։ Բայ հանգստանում անճառելի, անհամաչափորեն պարզած խոշոր ձևով ու մտածկոտով, նա իջավ մի հին, բարկացկոտ ու պրհամարհոտ հրեշ կանգնել էր ժպտացող կիջիների մեջ։ Միայն անհիշողական ու մշտապես կանաչ վոտքերի յեղևեղները, վոր ցրված էին անտառում, կապում հետ միասին չէին ցանկանում կնոքիմարկվել պարզապես համարյելին և չէին ուզում անանուն վիճ ստրուկ, վիճ տրեխ։

«Ստրուկ, ի՛ սեր ի՛ յեղբայրական քեզ,— կարծես ասում էր այդ կապիկը,— և ինչպես ձեզ չի ձանձրացնում այս միևնույն հիմարը ու անմիտ խոսակցությունը։ Բայց միևնույն է և քոչվոր քաղաքացիներ։ Ձկան վիճ ստրուկ, վիճ տրեխ, վիճ յեղբայրական քեզ։ Նայեցեք ահա՝ նստած են ճնշված, միշտ միևնույն և անկնդրկան յեղևեղները և ահա գնա ել պատրաստ եմ իմ կոտրված, պատատված

մասներն ամեն կողմից, վրտոիդից եւ վոր քուսել են նրանք՝ մեջքից, կողքերից. ինչպես քուսել են—այնպես էլ կամ կանգնած եմ և չեմ հավատում ձեր հույսերին ու ձեր խարեությունների։

Իշխան Անդրեյը մի քանի անգամ նայեց այդ կաղնուն. նա կարծես ինչ-որ բան էր սպասում նրանից։ Ճապիկներ ու քոսա էր կանաչել և՛ կաղնու տակ, բայց կաղնին նույնպես խոժոռ, անշարժ, այլանդակ ու համառ կանգնած էր նրանց մեջ։

«Այո, նա իրավացի է, հազար անգամ իրավացի է այս կաղնին, մտածում էր իշխան Անդրեյը. «Թող ուրիշները, ջահելները նորից տարվեն այդ խաբեությամբ, իսկ մենք կյանքը հասկացած ենք,—մեր կյանքը վերջացած է։ Անհատական, բայց անբասիր-հաճելի նոր մտքերի մի ամբողջ շարան ծնվեց իշխան Անդրեյի հոգում այդ կաղնու առնչությամբ։ Այդ հանգրդռքյան միջոցին նա կարծես նորից կշռադատեց իր ամբողջ կյանքը և յնկավ նույն նախկին հանգստացուցիչ ու անհատական յնդրակատարության, վոր ինքը վոչինչ չպետք է ձեռնարկի և իր կյանքը միևնույն վիրջը պետք է ապրի առանց չարիք գործելու, առանց հուզմունքի և առանց վրան ցանկանալու։

II

Ույսպանի կալվածքի ընդամենակալական գործերով իշխան Անդրեյը պետք է անեներ գավառի ազնվականության պատգլխին։ Գարագալուխն Իլյա Անդրեյիչ Ռոստովը եր. և իշխան Անդրեյը մայիսի կիսին գնաց նրա մոտ։

Գարնան արդեն շոգ ժամանակն եր։ Անտառը բոլորովին ծածկվել եր տերևներով, փոշի չեր և այնքան շոգ, վոր ջրի մոտով անցնելիս մարդ ուզում եր լողանալ։

Իշխան Անդրեյը տխուր ու մտահոգված, քան գործի մասին էնչ ու էնչ պետք եր հարցնել պատգլխին, կտրեց այդու ծառուղով, մոտենում եր Ռոստովների տանը, ամեն՝ ծառերի յետևից, նա լսեց կանացի ուրախ ձայն և տեսավ մի խումբ ապրինների, վոր վազելով անցնելու էին իր կառքի առջևից։ Ռոլորի առջևից վազվզող կառքին մոտենում եր տնամատչ, շատ բարակ, տարորինակորեն-բարակ, քունը աչքերով մի ապրիկ դեղին չիի հագուստով, գլուխն սպիտակ քաղկինոնակով կապած, վորի տակից կարճ հյին ընկել ատրճած մազերի փնջիները։ Այդ ապրիկն էնչ-որ գոռում եր, բայց ոտար մարդ առնելով, ատաղ նրան նայելու, ծիծաղելով յետ վազեց։

Հանկարծ իշխան Անդրեյը էնչ-որ մի ցավ զգաց։ Որն այնպես լավ եր, արևն այնպես պայծառ, շուրջն ամեն էնչ ուրախ

եր ալեկոծ, իսկ այդ բազմութիւն ու սիրուն ապրիլը չդիտեր ու չի կրնար իմանալ Նոյա պոյուքիւնը և որ ու կերջանիկ եր իր առանձին,—պուցե հիմայ,—քայց ուրախ ու կերջանիկ կրնաքիլը ինչպէս կ՚ելլայ ուրախ։ Ինչի մասին և նոյա մտածած Ինարկին, միշ պիւնոմասկան կանոնաւորութեան մասին, միշ ել Նոյա-նան կարմանալին առաքելոց կարգադրութեան մասին։ Ինչի մասին և նոյա մտածած Միշ ինչպէս և նոյա կերջանիկ, սկսած հնագրութեան քարտերէն մինչև Ինարկին։

Կամ Ինչա Ինարկինչը 1803 քարին ապրած եր Ռարագուրայ գարձեալ ալեկոծ, ինչպես առաջ, այսինքն՝ վարագրութեամբ, հետազոտութեամբ, ճաշկերոյթներով ու կերազիքներով։ և գանա-գան գործերով ընդարձակած եր նահանգի պրեֆեկ ամբողջ բնակչութեան հետ, ինչպես և ամեն մի նոր հիւրերի, այնպես ել իշխան Ինարկինչի գալուն ուրախ եր, և նրան համարյա քի գրած պատճէն պիշիներ։

Տարօրինակ պիտի թուիքի իշխան Ինարկինչին գրագրութեան եղեր առած մեծերը և հիւրերին ամենամատաղաւարտները, վարագրած ասպիսիս անհամեմատչութեան առիթով, լինեն եր ծեր կոմսի առներ։ Այդ արք Բալկոնսկին մի քանի անգամ նայելով նամակագրին, գոր ինչ-գոր քանի գրա ծիծաղած և ուրախանած եր հանճարեղ նահանգապետ,—քարտեղ հարցրած եր ինքն իրեն. գինչի մասին և նոյա մտածած Ինչի գրա չի նոյա այդքան ուրախ։

Ինարկինչան անձնակ Ռագրով իշխան Ինարկինչը կերկար ժամանակ չկարողացած քնել Նոյա կարդած եր, ապա մոտը հանգչելեց ու կրկին մանչը գագած անձրեակած ապա եր Նոյա գան չնր այդ հիմար ձեղուածոյ (այդպիսի եր անվանած Նոյա Ռոսաովին), գոր իրեն պահեց, համառապատկանելով, քի անհրաժեշտ քիչերը քարտած ևն ու գնու չնեն բնդմած, գիմած եր իրենից Նոյա համար, գոր Ռագր։

Իշխան Ինարկինչը գիր կարգած և մտածած պատահանին, գոր բանաւ Ենեց գոր Նոյա գինգիրը քարեց, լուանի լուրը, կարծես գարաւ գարան մտած պատած ե այդ բաներին, Նոյա խուժեց Նոյա պատահանին ապա Կարին մի շարք խուզած ծառեր՝ մի կողմից ան, մյուս կողմից արծաքիսիսայ լուսամարգած Ռառերը ապակ կոյր ինչ-գոր հիւրիքի, քարց, գանգուր լուսամարգերով՝ անգ-ապակ արծաքիսիսայ անկենդանով ու ցոգատնեցով։ Ապա ան ծառերի այդ կողմը կերևաց եր մի ինչ-գոր ցոգատիսայ ապակ, աշակողմը մի մեծ գանգուր ծառ՝ անգ-ապիսակ քնով ու ճիւղերով, իսկ

նրանից վեր գալնան պայծառ, գրեթե անաստղ լուսնկան փայլում էր լիալուսինը։ Իշխան Անդրեյը արմանկներով հոգնից պառուհանին ու աչքերը հառեց լուսնկային։

Իշխան Անդրեյի անոյական մի քիչ հարկաւոր էր. նրա վերնից անոյականերում նուշնակս մարդիկ եկին ապրում, վորոնք գնա քնած չեյին։ Նա վերնից կանացի խոսակցություն լսեց։

— Մի անգամ ել,—ասավ կանացի ձայնը վերնից, վորն իսկույն իշխան Անդրեյը ճանաչեց։

— Ձերը նո քնելու, վերջապես,—պատասխանում էր մյուս ձայնը։

— Ձեռ չեմ քնելու, յես չեմ կարող քնել, ինչ անեմ Դեն, վերջին անգամ...

Ծերկու կանացի ձայն լսրգեցին լսրաժշտական մի կտոր, վորը կազմած էր մի ինչ-վոր լսրկի վերջավորություն։

— Ախ, ինչ հիանալի յեր Դեն, հիմի գնանք քնելու, վերջ։

— Դու քնիր, իմ քունը չի տանում,—պատասխանեց առաջին ձայնը, վոր մոտեցավ պառուհանին։ Նա բաց լսրեուցքին, դլուխը բոլորովին դուրս հանեց պառուհանից, վորովհետև լսրկի յեր նրա դիմանների շրշյունը և մինչև իսկ շնչառությունը։ Ամեն ինչ լռեց ու քարացավ, ինչպես և՛ լուսինը, և՛ նրա լույսը, և՛ ամպերները։ Իշխան Անդրեյը նուշնակս վախենում էր շարժվել, վորպեսզի չմատնի իր ներկայությունը։

— Սոնյա, Սոնյա,—լսվեց կրկին առաջին ձայնը։—Դեն, ինչպես կարելի յե քնել։ Մի նայիր, քե ինչ սքանչելի դիշեր է։ Ա՛հ, ինչ հիանալի յե Դեն, Սոնյա, զարթնիր,—ասավ նա գրեթե արտասվալի ձայնով։—Չե վոր այսպիսի հիանալի դիշեր յերբեք, յերբեք չի յեղել։

Սոնյան ինչ-վոր պատասխան տվավ դժկամությամբ։

— Դու մի նայիր ե, ինչ լուսինն է։ Ա՛հ, ինչ հիանալի յե Դեն, արի այստեղ։ Հոգիս, սիրելիս, արի այստեղ։ Հը՛, տեսնում ես Այսպես նստելի ծալապատիկ, այ այսպես, ծնկներս սիրող բռնած, վորքան կարելի յե սեղմ, ու քաշելի։ Ա՛յ այսպես։

— Հերիք ե՛, վայր կընկնես։

Լսվեց քաշքշոց և Սոնյայի զժգոհ ձայնը։

— Չե վոր ժամը յերկուսն է։

— Օհ, դու չարունակ տրամադրություններս փչացնում ես միայն, գնա, գնա։

Երկրին ամեն ինչ լռեց, բայց իշխան Անդրեյը գիտեր, վոր նա գեռ նստած է պատուհան, նա յերբեմն անխոս շարժում էր լսում, յերբեմն հառաչանքներ։

— Ա՜հ, ամեր աստվածի, ամեր աստվածի, սա ինչ բան եւ, — հանկարծ բացականչեց կանացի ձայնը։ — Ինձ, ասենք, քնել, — եւ պատասխանը լսելիքից։

Բայց գոյությունն մասին չնա եւ մտածում էր, մտածից իշխանը Անդրեյը այն ժամանակ, երբ ականջ եր դնում կանացի խոսակցությանը եւ չգիտես ինչու, անկյանդ ապատում, վոր նա մի բան կասի իր մասին։ Գիտեյով նա չեր կարենա դիմանալ, մտածում եր նա։

Հանկարծ իշխանը Անդրեյը հոգում ծայր առավ ցանկալ մարդկերի ու հաւյանների մի այնպիսի անասպատելի խառնաշփոթություն, — մարդկ ու հաւյանք, վոր հանգստում էին նրա ամբողջ կյանքին, — վոր նա իրանն անգամ զգալով՝ պատրաստ եր իր գրությունն իր համար, խնդություն ևնկի քնելը։

III

Հնանյալ ոչը մթմթացը կամարին հրաժեշտ տալով եւ չպատանելով կանաչագոյ գույտ գույտին, իշխանը Անդրեյը մեկնեց տանը։

Ավտոն հանգիստ սկիզբն եր, կարգ նա տուն վերադառնալով, կրկին մտավ այն կնչու աշխատանքը, ուր ծեր, իշխանը կաղնին այնպես տարօրինակ ու անհասկանալի կերպով գործադրեց իշխանի Անդրեյին։ Այժմ բանաձևերն ավելի խուզ եին գնդացրում մտածում, քան առիթ ու կնա զգացողից առաջ. ամեն ինչ լցվում եր, տավերացից ու խիտ անհասկանում զրկած ջանալ կարողանալն այլևս չեյին խոսքանում ընդհանուր պահանջքները եւ, յոնքասրկվելով բնդհանուր վիճակին, զգացմունն կանգնել եյին խավար, ջանալ ընձյուղանելով։

Ամբողջ ոչը շուռ եր. ինչ-որ մի ահագ գոհքորկի եր պատրաստվում, բայց մի վազրկի ատաղ մեռցնե անձրևն շաղից ճանապարհը փոշուց եւ հյուծված անբնականքն վրա։ Աստղած ձախ կողմը մութ եր, տավերը մեջ. ամբ՝ քամց, պատրաստվում եր արեգն ատակ, հազիվ զգալով արտվելով։ Ամեն ինչ ծագրում եր. տխամանները բարձրանում կերպում եյին. ներանց ձայնը լսվում եր մերթ ամպրկից, մերթ հնամից։

«Այո, պատանդ, այս անհասկանում եր այն կապնին, վորն հնա մենք համամիտ եյինք, մտածից իշխանը Անդրեյը. «Մարդկ ոչ ե հնա, մտածից կրկին իշխանը Անդրեյը. Հազիվ ճանապարհն ձախ կողմը եւ, ինչքան եր չկամանալով ինչ, ներանց չգիտեյով, հիանում եր այն կապնիով, վորին վերանում եյր։ Մենք կապնին՝ ամբողջական կերպարանափոխման, վրանին պես ատաղանել եր իր հյուծվածքն, մութ կանաչը եւ, հազիվ զգալով, ասես նկատում եր միայր մանուշ արեգն

շոգևրի տակ։ Հոն խլրտում մառաններ, վոչ խուլեր, վոչ նախկին անվտահությունն ու վիշտը — վոչինչ չեր կերտում հարբության համար հատ կեզևի մեջից գուրս եկին կինել առանց վոտների հյուքայի, ջահել տերևներ, վոր դժվար եր հավատալ, թե նրանք այդ ծերուների ե կյանք տվել։ Այո, սա հենց այն կազնին եր, մառաններ իշխան Անդրեյը, և հանկարծ նրան տիրեց ուրախության ու վերածնության զարնանային մի անսովոր զգացում։ Մինուճար ժամանակ նա հանկարծ հիշեց իր կյանքի բոլոր լավագույն րոպեները, թե Աուստերլիցը իր բարձր երկնքով, թե մեռած կնոջ հանդիմանող դեմքը, թե Պիեռը պառոմի վրա, թե դիշերվա գեղեցկուհիներից հուզված ապիկը, և թե այդ դիշերը, ու այդ դիշերվա լուսինը, — ու այս ամենը հանկարծ հիշեց նա։

«Ոչ, կյանքը չի վերջանում 31 տարուն, հանկարծ կտրուկ վորոշեց իշխան Անդրեյը. «Շատ ել յաս գիտեմ, թե ինչ կա իմ մեջ, հարկավոր ե, վոր ամենքն ել իմանան այդ. թե Պիեռը, թե այդ ապիկը, վոր ուզում եր երկինք թռչել, հարկավոր ե, վոր նրանք, ամենքն ել ճանաչեն ինձ, վորպեսզի իմ կյանքը միևնույն ինձ համար չանցնի, վորպեսզի նրանք այդպես անկախ չապրեն իմ կյանքից, վոր ամենքի վրա անդրադառնա իմ կյանքը և վորպեսզի նրանք բոլորն ապրեն ինձ հետ միասին»։

Իր ճամբորդությունից վերադառնալով, իշխան Անդրեյը վճռեց այլևևս գնալ Պետերբուրգ և այդ վորոշումն անելու համար նա զանազան պատճառներ եր հնարում։ Ուշադրավ նա մի շարք խնդիրի, որոնցով պատճառներ եր գտնում, թե ինչու իրեն անհրաժեշտ ե մեկնել Պետերբուրգ և մինչև իսկ ժամանակը նա այժմ նույնիսկ չեր հաշվարկում, թե ինչպես կարող եր ինքը կերկրների կատարել, թե անհրաժեշտ և գործին մասնակցություն ունենալ կյանքում, հիմա այնպես, ինչպես մի ամբողջ տասը նա չեր հասկանում, թե ինչպես կարող եր մտածել գյուղից հեռանալու մասին։ Նրան պարզ քիմում եր, վոր իր բոլոր կենսական փորձերը պետք և իզուր կորչեին ու պատնային անիմաստ մի բան, յեթե ինքը գրանք չգործադրեր ու նորից չհամոզվեր կերպով չհամաձակվեր կյանքին։ Նա մինչև իսկ չեր հասկանում այն, թե ինչպես առաջ, նույնպիսի վոգորմելի քաղաքական պատճառաբանություններից ակնկալև եր գտնում, վոր ինքը հիմնատատանալ, յեթե այժմ կյանքի գաղափարից հետո կրկին համոզված գտնակար չինելու և սիրա ու յերջանկության հանդեպ հնարավորություն։ Բանականությունն այժմ նրան քննադրում եր բոլորովին այլ բան։ Այդ ճամբորդությունից հետո՝ իշխան Անդրեյն

անանց դրությամբ տեղով. Նոր կյանքը զրադամասնությանը այլևս չկային հնազդեցություններ, և նա համոզվեց, որ կարելիություն ունի ապրելու, մանավանդ հայկական և բնիկ նայում էր իր պեմբրին։ Ապա նա սկսեց ուսումնասիրել և նայել հանդուգն Էլիզայի պատկերին, որը ի նշան ջերմության մոտեցավ իր հետևից և ձեռքով նայում էր նրան։ Ինչ ուրախ էր նա, որ նրան մոտիկ չէր ամուսինը այլևս չէր տանում սովորական խոսքերը. նա պարզ, ուրախ ու հնազդեցիկ նայում էր նրան։ Ինչ իշխան Անդրեյը, մեռնելը կամաց դրած, բնիկար անց ու պարզ էր անում անձնասիրությամբ, ու մերթ զանգը խռովելով, մերթ ժպտալով, նորից-նորը վրդովում էր այդ անձնական, խոսքերով չարտահայտվող, վաղուց պատրաստ մտքերը՝ կապված Պիեռի, փառքի, պատասխանատվության պիկայի, կանանց, կանացի զեղեցկության և սիրո հետ, որոնք և վերջին նրա ամրողջ կյանքը։ Ինչ հենց այդ բանականության, կյանք մեկը մտնում էր նրա մեջ, նա իրեն պահում էր շատ չար, խիստ, վրդովական ու մանավանդ անխոցով կերպով տրամաբանող։

— Mon cher, — կնկրեին այդպիսի բանականության հետևանքով կանգ իշխանուհուն Մարիան, — Նիկոլուշկան այժմ չոհանոցը և պրոտանցին պետք է։

— Ինչի՞ տար չինես, — ասաձին չարությամբ այդպիսի բանականության պատասխանում էր իշխան Անդրեյը քրոջը, — նա միայն ցանկով գալու կգար, բայց քանի վար գալու է, պետք է ուրիշ տար հոգալու հոգացնել, որ հենց գրան համար և հետևյալ Անդրեյ և պետք, կերբ գալու է, և վոչ քի տանը մնալ, կերբ կերխոցին ոգ և հարկավոր, — ասում էր նա ասաձին ավելի պարզությամբ, կարծես կամենալով մեկին պատմել իր ներքին աշխատանքի կատարված բոլոր զործերի, անհետաքրքրական աշխատանքի համար։

Իշխանուհուն Մարիան այդպիսի դեպքերում միամիտ էր, քի ինչպես միամիտ աշխատանքը չորացնում և տրամաբանում։

IV

Իշխան Անդրեյը Պետերբուրգ եկավ 1809 քիի ապրիլին։ Այդ այն ժամանակն էր, կերբ կերիտասարդ Սպերանսկին հասել էր իր ձեռքի կատարվող հեղաշրջումների ու իր վրա քրդված հետևակներ։ Այդ խոկ պատասխան բազմաթիվ կողքից ընդհանրվել էր նրանց իր վրա և կերբ չարամիտ Մաց Պետերբուրգում, ուր ամեն ոք անհանգիստ էր բացատրում Սպերանսկու հետ։ Այդ ժամանակ

1 Հաճախան Ձեռք։

պատրաստվում էին վոչ միայն այն չափով, որքան նշանավոր և հասարակության միտքը հուզող հրամարտականները՝ պատասխանատվությունները վերացնելու և կոլեժսկի ասեսորների ու սուտասկի ադյուտանտների համար քննություն տալու մասին, այլև պետական մի ամբողջ սահմանադրություն, որ պետք է փոխեր Ռուսաստանի գատական, ադմինիստրատիվ ու ֆինանսական վարչության՝ պետական խորհրդից սկսած մինչև գյուղական դատարանը։ Այժմ արդեն իրագործվում ու մարմնանում էին այն անորոշ լիբերալ չափազանցները, վորոնցով գահ բարձրացավ Ալեքսանդր կայսրը և վորոնց ձգտում էր իրականացնել նա իր ոգնականներ Զարտորիժսկու, Նովոսիլցևի, Կոչուբեյի և Սպերանսկու օգնությամբ, վորոնց նա կատակով կոչում էր comité du salut public[1]։

Այժմ դրանց բոլորին միասին փոխարինեց Սպերանսկին՝ քաղաքացիական մասում, Արակչեևը՝ ռազմականում։ Իշխան Անդրեյը իր գալուց հետո շուտով, իրրև կամերգեր, ներկայացավ արքունիքին ու հանդիսավոր ընդունելության։ Սերկու անգամ հանդիպելով, քաջավորը նրան վոչ մի խոսքի չարժանացրեց։ Դեռ առաջվա իշխան Անդրեյին միշտ թվում էր, վոր քաջավորն իրեն չի սիրում, վոր քաջավորին հաճելի չեն իր դեմքն ու իր ամբողջ նյութությունը։ Այն չորս, վանող հայացքը, վորով քաջավորը նայեց նրան ավելի քան առաջ, հաստատեց իշխան Անդրեյի այդ կանխագրությունը։ Քաջավորի այդ անուշադրությունը պատասխանատվության իշխան Անդրեյին բացատրեցին նրանով, վոր նորին մեծությունը զժգոհ է, վոր Բալկանակին 1805 թվից հետո չի ծառայում։

«Ձեռ ինքս գիտեմ, թե վորքան մենք անզոր ենք համակրություններին ու հակակրություններին մեջ, մտածում էր իշխան Անդրեյը, ուստի և վոչ մի կարիք չկա մատնել այն մասին, վոր անձամբ քաջավորին ներկայացնում պրինցորատական կանոնագրության մասին գրածս. գործն ինքն իր մասին կխոսի։

Նա իր գրածի մասին հայտնեց հոր բարկամ մի ծեր ֆելդմարշալի։ Ծեր ֆելդմարշալը ժամադրություն նշանակելով, սիրալիր ընդունեց նրան և խոստացավ քաջավորին պնդուցնել։ Մի քանի որ հետո իշխան Անդրեյին հայտարարվեց, վոր նա պետք է ներկայանա պրինցորատական մինստր կոմս Արակչեևին։

Առավոտյան 9 ժամին, նշանակած օրը, իշխան Անդրեյը գնաց կոմս Արակչեևի ընդունարանը։

---

1 Հանրային փրկության կոմիտե

Իշխան Անդրեյը Աստղենեվին անձամբ չէր ճանաչում և նրան չէր սիրում, բայց այն ամենը, ինչ գիտեր նրա մասին, շատ բիչ հարգանք էր ներշնչում դեպի այդ մարդը:

Հենց դիմեժոտական միջնահասակ և, թվացյալ կոպտի չիտղը մարդը, որ ոչ մեկի չդիմեց և ոտնի տակ էր անում նրա անձնասիրական հաճույքները, նրանց հանձնման և քննելի իր ամենագիտը. հետևաբար և միայն նա կարող է բնթիացք տալ դրանց, մտածում էր իշխան Անդրեյը կամ Արակչեևի ընդունելությունում սպասող շատ ներկայացող ու անծանոթ մարդկանց շարքում:

Իշխան Անդրեյը իր, մեծ մասամբ ապրուստամտական ծառայությունի մեջ ստիպված եղած ժամանակ ընդհատումներ շատ էր ունենալ, և այդ ընդհատումների ատրքեր քեռուքիը նրա համար շատ ուրախ էր: Կամ Արակչեևի ընդունելության քեռուքիը միանգամայն յատկանական էր: Կամ Արակչեևի ընդհատումները ունենդրության ապագայ անձնական մարդկանց գիմքերին կարելի չէր կարդալ ամոթխածության: Ընդհանրապես իշխան պրոյեկտը. ամեն բան ձանձրացրած անձանց գիմքերին արտահայտվում էին անհամարձակության մի ընդհանուր պրոյեկտ, որ խոսքված էր հենց համարձակության ու ինքնավստահության գիմակի տակ. այդ ծաղրը վերաբերում էր քեզ իրանց գրաքիյան, քեզ ապագայ մարդկանց: Երանցից վոմանք մոտքրած չէին ու ասում էին բոլորին, վոմանք վախենալով ծիծաղում էին, և իշխան Անդրեյը լսում էր Սիլա Անդրեյիչի sobriquet-ը (մականունը) և գրեթե ցույց կտար խոսքերը, վորոնք վերաբերում էին կամ Արակչեևին: Մի գիմերով (նշանավոր անձնավորություններ, վերաբերվում, վոր ատրվում և այդքան ապագայ, նայում էր վոտ վոտի վրա ձգած ու ծղում էր ինքն իրեն:

Բայց հենց վոր գուռը բացվեց, բոլորի գիմքերն վերակենդանացան ապագայության մի բան — վոխ: Իշխան Անդրեյը հանձնարարեց իրանց հաշվով անգամ գիմերը իր մասին, բայց նրա այդ խոսքերը ընդունելին հետաքրքրով և ասին, վոր նրա հերթը կգա իր մասնավորին: Մի քանի մարդուց հետո, վորոնց ապրուստամտ ատրանքով ու գուռ բերից անհետացրի կարևորության, ատրանքի գանձը նրան մտավ մի ատա, վորն իշխան Անդրեյին գարմացրեց իր նամատությամբ և վախեցած անգամով: Ապագի ատենդրությունը չերկար տևեց: Գուռն յանկից հանկարծ լսվեց անհամարձակ ձայներ վոգոտումներ, և քիչ հետո գուռնաժու ատան՝ գոգոցող շրթունքներով, գուռ յանկով ատրանքից ու գլուխը բռնած անցավ ընդհանրապես մեջտեղ:

Գուռնից հետո հերթը հասավ իշխան Անդրեյին, վորին հերթապահը չդնդաց. «Թևակի ազ, գիտի լուսամուտը»:

Իշխան Անդրեյը մտավ վուշ շքեղ, բայց մաքուր մի առանձնասենյակ ու սեղանի մոտ տեսավ քառասուն տարեկան մի մարդու՝ յերկար իրանով, կարճ խուզած յերկար գլխով ու հաստ կնճիռներով, քուրթ-կանաչագույն աչքերի վրա հոնքերը կիսած և կախ ընկած կարմիր քիթով։ Արակչեևը, առանց իշխան Անդրեյին նայելու, գլուխը քնքշց դնդի նստ

— Դուք ինչ կը խնդրեմ

— Ես վոչինչ չեմ... խնդրեմ, ձերդ պայծառափայլություն,— կամաց ասավ իշխան Անդրեյը։

Արակչեևի աչքերը դարձան դնդի նստ

— Նստեցեք,— ասավ Արակչեևը.— իշխան Բալկոնսկի՞։

— Ես վոչինչ չեմ խնդրեմ. Քաղաքով կայսրը բարեհաճել և ձեր պայծառափայլությանն ուզարկել իմ տված նախագիծը։

— Գիտեք, սիրելիս, յես ձեր նախագիծը կարդացի,— քնդհատեց Արակչեևը, միայն առաջին խոսքերն ասելով մեզմ, նայից առանց ներա յերեսին նայելու և դիմելով հետզհետե ավելի ու ավելի քրքջաշուք-արհամարհական յեղանակի։—Ջինվորական նոր որենքներ եք առաջարկում։ Որենքները շատ են, հինը կատարել չկա։ Այժմ բոլորն էլ որենքներ են գրում. գրելը հեշտ է, քան կատարելը

— Ես քաղաքով կայսր կամքով յեկա ձեր պայծառափայլությունից իմանալու, թե ինչ ընթացք եք մտադիր տալ իմ ներկայացրած նախագծին,— քաղաքավարությամբ ասավ իշխան Անդրեյը։

— Ձեր գրվածքի վրա մանգրությունն եմ արել և ուղարկել կոմիտեին։ Ես հավանություն չեմ տալիս,— ասավ Արակչեևը տեղից յելնելով ու գրասեղանից մի քուղթ հանելով։— Անհավասիկ,— տվին նա քուղթը իշխան Անդրեյին։

Քղթի վրա, նրա լայնությամբ, մատիտով, առանց պլխատառերի, առանց ուղղագրության, առանց կետադրության, գրված եր. «Ժողովված և անհիմն, վորովհետև վորպես ձեռնարկություն արտագրված և ֆրանսականն առջմականն կանոնադրություններից, վոր անտեղի չեղվում և ջինվորական կանոնադրություններում։

— Իսկ վոր կոմիտեին և հանձնված իմ նախագիծը,— հարցրեց իշխան Անդրեյը։

— Ջինվորական կանոնադրության կոմիտեին, առաջարկել եմ նաև ձեր ապրվուքյանն քնդունել անգամ։ Միայն առանց ռանինի։

Իշխան Անդրեյը ժպտաց։

— Ես չեմ էլ ցանկանում։

— Անգամ առանց ռանինի,— կրկնեց Արակչեևը։— Պատիվ ունեմ ձեզ, կանչիր։ Էլ ձի կա,— ձայն տվին նա իշխան Անդրեյին գլուխ տալով։

V

Մարտանոցի կռիւներէն անդամ քնդուեմիլու ժամուցմանն, իշխան Անդրկեր միջոցին հին ծանօթութիւնները, առանձնապես այն մարդկանց հետ, որոնք իրենց պետեր, ուշ ատենէն և կարող եղեր իրեն հարկաւոր գալ։ Այժմ Պետերբուրգում նա նուիրեր էր գրքեր, իրենչ գրքեր էր համակատամարտի նախորդականին, երբոր նրան առանձնաւոր էր մի անհանգիստ հետաքրքրութիւն և անդիմադրելի ցանկութիւն գնալ բոլոր շրջաններըը, այնտեղ, ուր պատրաստուելու էր տարածուն, միտքը կախուած էր միլիոնաւոր մարդկանց բախտը։ Մենեջի կատարելութիւնը, անանձնական մարդկանց հետաքրքրութիւնը, անդրանիկների զգայնութիւնը, ամենքի միութիւնաւորելութիւնը և մասնակցութիւնը, անքիթ-անհամար կռիւներուն և հանձնառութիւններուն, որոնց գոյութիւնը մասին նա նորէն իմանում էր ամեն օր, իշխան Անդրկեր գրաւում էր մի իրենչ-որ մեծ բազմութեան կռիւ, որի գլխաւոր հրամանատարն իրեն անհայտ, խորհրդաւոր և իրեն հանճարեղ ներկայացնող մի անձն էր — Մարտանոցին։ Ինչ իրեն մուտ կերպով հայտնի բարեփոխութիւնները գործն ու նրա գլխաւոր գործիչ Մարտանոցին ակնածանքը ազդեցին առաջին հետաքրքրութիւնը նրան, որ շուտով գիտակցական հանգամանքի հետ հարց ակնոց նրա գիտակցութեան մէջ յարկ բարդանալու տեղ ուներ։

Իշխան Անդրկեր, շնորհիւ իր քաշուր կազմերի, այն գրութեան մէջ էր, որ կարող էր լսելու ընդունելի Պետերբուրգի այն մամանակուայ հասարակութեան ամենաբարձրագոյնը ու բարձր շրջանները։ Բարեփոխութիւնների կատարելութիւնը նրան ընդհանուր էր արտաքոյ ու գիտի իրեն էր քաշում նրան, նոյն այն պատճառով, որ իշխան Անդրկեր ամենը խելքը և շատ կարդացած մարդու համբաւ, յարկէրոյ նրա համար, որ գրուածքներին ազատասիրութիւն տալով, նա տրգին ձեռք էր բերել լիբերալի հռչակ։ Մենեջին, գիտակցութիւնը կատարելութիւնը, որ նրան ճանաչում էր իրեն իր հար մարդու, մարդասէր նրա համակրութիւնը, գաղտագաղտ տարեներոյ բարեփոխութիւնները կանանց հասարակութիւնը, բարձր արժանիներ նրան ընդհանուր էին արտաքոյ, մարդկեան նա հարստատ գիտութիւն չէր, ամենքն և համարեա քիչ նոր մարդ միտքն արտաքոյ կատարելութիւնով զարդարուած, շնորհիւ իր կարծիքը մանկան ու կիներ միտքը կատարելու վախճանին։ Բացի զրուցից, բոլոր նրան ճանաչողների ընդհանուր կարծիքն այն էր, որ նա այդ հինգ տարին ընթացքում շատ էր փոխուել գիտի չափը, մեծացել և ամենայն հասակ առել, որ նրա մէջ այլևս չկան նախ-

կին կեղծ, շինծու ձևերը, հպարտությունը և ծաղրախրությունը, այլ կար այն հանգիստ քնավորությունը, որ ձևը և բերում տարիների ընթացքում։ Սկսեցին նրա մասին խոսել, նրանով հետաքրքրվում էին, և ամենքը ցանկանում էին նրան տեսնել։

Կամա Արակչեևին այցելելու հետևյալ օրը յերեկոյան իշխան Անդրեյը կամա Դաչուրկի մոտ եր։ Նա կամային պատմեց իր տեսակցությունը Պիլա Անդրեիչի հետ (այսպես եր անվանում Գոլուբեյը Արակչեևին, նույն ինչ-որ անորոշ ծաղրանքով, որ նկատեց իշխան Անդրեյը զինվորական մինիստրի ընդունարանում)։

— Mon cher, նույնիսկ այդ գործում դուք չեք կարող մի բան անել առանց Միխայիլ Միխայլովիչի։ C'est le grand faiseur[1]. Ձեռ նրան կտեսնեմ։ Նա խոստացավ յերեկոյան գալ...

— Սակրանակին ինչ գործ ունի զինվորական կանոնադրությունների հետ, — հարցրեց իշխան Անդրեյը։

Կոչուրեյը ժպտալով գլուխը շարժեց, կարծես զարմանալով իր ընկերակցի միամտությանը վրա։

— Մենք նրա հետ այս օրերս խոսեցինք ձեր մասին, — շարունակեց Կոչուրեյը, — խոսեցինք և ձեր ապատ յերկրագործների մասին։

— Ախ, այդ դուք եք, իշխան, ապատել ձեր գյուղացիներին, — ասավ Ծեկատերինոսլի ժամանակի ծերունին, արհամարհանքով քեզվելով դեպի Բալկոնսկին։

— Փոքրիկ կալված եր, վոչ մի յեկամուտ չեր բերում, — պատասխանեց Բալկոնսկին, վորպեսզի իզուր չգրգռի ծերունուն, ոչ խոսելով իր արարքը մեղմացնել նրա առաջ։

— Vous craignez d'être en retard[2], — ասավ ծերունին, Կոչուրեյին նայելով։

— Ձեռ մի քանի չեմ հասկանում, — շարունակեց ծերունին, — ով պետք է հոգը հերկի, յերբ գյուղացիներին ազատություն տրվի։ Որնքներ գրիչը հեղար և, իսկ կատավարիչ՝ գժվար։ Միևնույն և, քեզ յես ձեզ հարցնեմ կոմս, ով կլինի ստյաններին պետ, յերբ բոլորը գնան քննությունն տալու։

— Կարծում եմ նրանք, ովքեր քննություն կրոնեն, — պատասխանեց Կոչուրեյը վոտը վոտի վրա ձգելով ու շուրջը նայելով։

— Ահավասիկ ինձ մոտ ծառայում է Պրյանիչնիկովը. հինգերի մարդ և, վոսկի մարդ, ստակյա 60 տարեկան և. մերն ես նրա հերքեա քննություն տալու...

---

1 Ամեն ինչ նրա ձեռով է կատարվում։

2 Վախենում եք յես ուշ։

— Այո, դա պիտար է, վարժեցնում կրքոտ էակներ շատ բիչ է տարածվում, բայց—

Դառն հաշտութեան չվերջացրեց. նա լեռում էր իշխան Անդրանիկի ձեռք բռնելով, ընդատաքից նրան մոտեցրեց բարձրանալուն, ոտքով պիտով խոտերը մոտցնելու, որ կրնան քաղաքանալ, ուշեր մեծ քայլ ճանկատ և կերկարացնել պետքի անտարբեր տպիտանիքները. Նրան մոտեցրեց կողքը ինչպես մեր, քայլը վերջ և ատոտը կրծքի մոտ կոպիր: Դա Մալխասեանների տեր իշխան Անդրանիկ էր. Դառնալից տրան, և նրա հոգում բիչ-մոր մի բան չարժվից, բիչ-պես ատոտանում և կյանքի կարևոր բոպիներին հարգանք եր դա, Դառնալից, քեզ անկեղծ քիչ ես — նա չդիտեր. Մալխասեանք ամբողջ կերպարանքն ուներ մի առանձին տեսք, որից խոհուն կարելի չեր Դառնալ Ալի հաստատ քիչ, որ հնար չդիմում եր իշխան Անդրանիկը, որ-որ չուներ ատոտանալ ու բոլի շատ-մոր Անդրանիկ ատոտ հանգստատիքներ ու ինքնամոտանալ քիչ. որ-որ չուներ ատոտ կիսատ ու վարդը բիչ տարածել աչքերի ատո-պիտի հաստատ և միտքամոտանալ մեծ Դատիճանքը. Դա չեր տեսնել ատոտիտի որ-որ չշատանալ հաստատ ատիտ, ատոտիտի բարակ հարքի, մեծ ձայն և, որ պիտատարը և, պետքի և առանձնատան Անդրանիկի ատոտիտ քիչքատիք ատիտանալ քիչ, Անդրանիկ, որ վարդը բիչ չատ եր բերի, բայց անտարբեր վարդիկի, քիչքատիք ու ատիտանալ Դետքի ատոտիտի ատիտանալ քիչ ու քիչքատիք իշխան Անդրանիկը տեսնել եր մեծ չերկար ժամանակ հիվանդանոցում Մոսկվա պիտվորների չերեսին. Դա Մալխասեանին եր՝ պետատկան քաղաքագործը, Քիչատ-վարդ պետքատոցը և նրա ատիտիքիցը Բերիտատում, ատը Դառ մեծ քաղքի տեղում տեսնվել ու խոսել եր Դառնալից հետ.

Մալխասեանին աչքերը մոտ չտեսել մեծ պետքից մեռատը, բիչ-չոր ատ տեսնում ատրվում և մեծ հաստատ քիչ մեջ մտնելիս, և չքաղ-տատից խոսել Դառ խոսում եր կամաց, վտատ, որ իրեն պիտի լսեին, և նայում եր մեռած ատ մարդուն, որին հետ խոսում եր.

Իշխան Անդրանիկ տատնեքին ատչատրատքներ հետևում եր Մալ-խասեանի չոր-բարձրահասակ քիչքատիքը ու շարժուձևերին. Բիչ-չոր ատ տատանում և մարդկանց հետ, մտնատվածը ատ մարդկանց, որքան խոսում պիտին խրենց մեռնամարդերին, իշխան Անդրանիկ Դառ մարդու հանդիպելով, մտնատվածը ատ-չոր մարդու, բիչ-չոր Մալխասեանին եր, որին Դառ հանդիպում եր Դառ հոգսակով, մեջ-տատնում եր Դառ մեջ տեսնել մարդկային ատիտանատիքներ-հետևը որոշ կատարելագործքներ.

Մալխասեանին Դառ-չոր մեջին հայտնեց, որ քիչքը ցատում և, որ չկարողացավ շուտ գալ, որովհետև ատ-չոր ատ աշխարհին Դառ չա-

սավ, վոր իրեն ուշացրեց քաղավորը։ Այդ կնոջ համեստությունը նույնպես նկատեց իշխան Անդրեյը։ Ծերը գոչությունը տվեց իշխան Անդրեյի անունը, Մալերանակին՝ նույն ժպիտը դեմքին, աչքերը դաղտագող դարձրեց Բալկոնսկու վրա և սկսեց լուռ նայել նրան։

— Շատ ուրախ եմ ձեզ ծանոթանալուս համար, չես ձեր մասին լսել եմ, ինչպես և քույրը, — ասավ նա։

Գոչությունը մի քանի խոսքով ասավ, թե Արակչեևն ինչպես և ընդունել Բալկոնսկուն։ Մալերանակին ավելի ժպտաց։

— Ինովորական կանոնադրությունների համձնաժողովի նախագահը — պարոն Մագնեցկին — իմ լավ բարեկամն է, — ասավ նա, ամփոփությամբ ու պարզ արտասանելով յուրաքանչյուր վանկն ու յուրաքանչյուր բառ, — և չեքե գործ կամենաք, չես ձեզ կծանոթացնեմ (վերջակետ դնելով նա լռեց)։ Հույս ունեմ, վոր դուք համակրանք կգտնեք նրա կողմից և՝ պատրաստակամությունն ամեն մի խնդրացի գործի աջակցելու։

Մալերանակու շուրջը հետաքրքրվողների մի խումբ կազմվեց իսկույն, և նույն ծերունին, վոր խոսում եր իր պաշտոնյա գրչանիշներովն մասին, մի հարց եր ինքը տվեց Մալերանակուն։

Իշխան Անդրեյը, առանց խոսակցության մեջ մանելու, դիտում եր Մալերանակու քայլը շարժումները, այն մարդու շարժումները, վորը քիչ առաջ մի անձնական սեմինարիստ եր, իսկ այժմ Բուոնապարտի բախտը պահում եր իր ձեռներում, — այդ ապիատակ, փոփչիկ ձեռներում։ Իշխան Անդրեյին զարմացրեց այն անսովոր, արհամարհական հանգստություն, վորով Մալերանակին պատասխանում ծերունուն։ Նա կարծես անհասանելի բարձրությունից եր ուղղում նրան իր նեղսոսկիր խոսքը։ Ծեր ծերունին սկսեց չափից դուրս բարձր խոսել, Մալերանակին ժպտաց և ասավ, վոր ինքը չի կարող դատել այն բանի ոգուտի ու վնասի մասին, վոր նշանակի չի նկատի քաղավորին։

Ընդհանուր զրույցի մեջ փոքր ինչ խոսելով, Մալերանակին վեր կացավ և, իշխան Անդրեյին մատնանշելով, կանչեց նրան անցյալի մյուս ծայրը։ Ծերունուն եր, վոր նա հարկ եր համարում զրազվել Բալկոնսկիով։

— Ձեռ, իշխան, չկարողացա խոսել ձեզ հետ այն վոգևորված ղրույցի միջոցին, վոր սկսեց այդ պատվելի ծերուկը,— ասավ նա հեգ-արհամարհանքով ժպտալով, և այդ ժպիտով կարծես ընդգծում եր, վոր ինքն իշխան Անդրեյի հետ միասին հասկանում և վայելում եր այն մարդկանց, վորանց հետ հենց նոր խոսում եր։ Այդ վերաբերմունքը չուներ իշխան Անդրեյի ինքնասիրությունը։ — Ես ձեզ վատուց եմ հանդիպում. նախ՝ ձեր պրուսացի-

Նոքա պոռում. դա մեղանում ազգին արիանալն և, վերին, ցանկալի չե, որ շատ հանճարեղ լինեն. կրկրտալ էրանից, որ դուք մեզնե եք ազգ կռանկնդնելից, որոնք իրենց վիրավորված չեզոքացրին պատասխանել պատասխանատուներին վիրաբերող նոր հրամաններից, որոնք ոչնչացան անհետացումից կամ գրաւչներ և առանձ բերքեր։

— Այո, — ասավ իշխան Անդրեյը, — հայրս չեր ուզում, որ ես ծառայեմ այդ իշխանութենից. ես փառասիրութեան պակսից ցանկ ասացնեցրեց։

— Ինչ էսպէս նրան մարդ մորդ և, բայց ինչպես կրնամ ես բոլոր և կանգնած մեր ժամանակակիցներից, որոնք զատապարտած են այդ մեղքը, որով միայն վերականգնվում և բնականոն արդարութիւնը։

Ես կարծում եմ ասկոյէ, որ այդ զատապարտութիւնը հիմն ունենա... — ասավ իշխան Անդրեյը, աշխատելով կոմիկ Սոկրատեսի ազգեցութիւնից ազատ մնալ։

Իշխան Անդրեյին մեծապես էր ուզում համաձայնել նրա հետ. նա ուզում էր հակառակել Իշխան Անդրեյը, որ ամբողջ խոսքում էր ինչին ու չոր, այժմ Սոկրատեսին ասավ արտահայտութիւնը դժգոհ էր դարձել նա չափազանց զգայնած էր այդ հարցակոծից մտքում ամենամանրամասնութիւնը պիտանալով։

— Գուցի հիմն ամենամեծ զատապարտութիւն համար, — կամաց ամենացրեց Սոկրատեսին։

— Մասամբ և պետութիւն համար, — ասավ իշխան Անդրեյը։

— Գուցը ինչպես էր հասկանում, — ասավ Սոկրատեսին աչքերը համարյա խռովարհելով։

— Ես Montesquieu կարծիքից եմ, — ասավ իշխան Անդրեյը։ — Նրա այն միտքը, որ le principe des monarchies est l'honneur, me paraît incontestable. Certains droits et privilèges de la noblesse me paraissent être des moyens de soutenir ce sentiment[1].

Գործը չէր պատում Սոկրատեսին ամենայն դեպքից և նրա կրկնարերը գրանից շատ բան չունեցը։ Համարյա իշխան Անդրեյի միտքը նրան ուշադրավ թվաց։

— Si vous envisagez la question sous ce point de vue[2], — ասավ նա անհետաքրքիր զեղումով արտահայտիչով ֆրանսերեն

[1] ...միապետական թագաւորների հիմքը պատիւն է, որ համարում եմ անվիճելի. ազնվականութեան մի քանի իրաւունքներն ես արտօնութիւնները կարծում եմ այդ զգացմունքը պահպանելու միջոց։

[2] Եթէ դուք այդպես եք նայում խնդրին։

ու խոսելով ավելի պոետիկ, քան ուսանողին, բայց միանգամայն հանդարտ։

Նա ասավ, որ l'honneur-ը — պատիվը չի կարող պահպանվել այնպիսի սրտոնուքյուններով, որոնք ճնշողական են ծառայության ընթացքի համար, որ պատիվը — l'honneur-ը կամ պատասխանելի գործեր չկատարելու բացատրական հանգամանքյուն է, կամ զրվնանքը ու պարզվելը առանձնաշնորհ մրցության տեղյուր։ Նրա տպավորյունները անգամ նյին, պարզ ու հասարակ։

— Այն հանգամանքյունը, որ պահպանում է այդ պատիվը, մրցակցության այդ տեղյուրը նման է մեծ կայար նապոլեոնի Légion d'honneur-ին[1], որը չի ճնշում, այլ նպաստում է պատառի հաջողության, և որը դասային կամ արքունի առավելություն չի։

— Ես չեմ վիճում, բայց չի կարելի ժխտել, որ արքունի սրտոնուքյունը ձգտում է նույն նպատակին, — ասավ իշխան Անդրեյը, — սմին մի պալատական լրեն պատրաստ և համարում արժանավորությամբ կրել իր դիրքը։

— Բայց դուք, իշխան, չկամեցաք դրանից օգտվել, — ասավ Պիերռնանկին, ժպիտով ցույց տալով, որ ցանկանում է սրտոնքությամբ վերջ տալ իր խոսակցի համար անհաճո վիճին։ — Ներեք դուք պատիվ անելիք յերեքշաբթի որը շնորհ բնել ինձ մոտ, — ավելացրեց նա, — այն ժամանակ կյա, Պազնիցկու հետ նախապես կխոսամ և կհայտնեմ ձեզ այն, ինչ հետաքրքրում է ձեզ և, բացի դրանից, ուրախ կլինեմ ձեզ հետ մանրամասն զրուցելու։

Նա, աչքերը դոցելով, գլուխ տվեց և, à la française[2], առանց հրաժեշտ տալու ճեպած մարդկանց, ու աշխատելով միայ անկաուելի, դուրս յեկավ դահլիճից։

VI

Պետերբուրգում անցրած առաջին օրերին իշխան Անդրեյը զգաց, որ իր աշխարհայացքը, որ միշտկել իր առանձնաշնորհ մեջ, բոլորովին փլատնել և այն մանր-մանր հոգսերով, որոնք պատրել էին նրան Պետերբուրգում։

Ծերունյուքից առնե վերադառնալով, նա իր հաշտանտրում նշանակում էր ճ կամ ճ անհրաժեշտ այցելություն կամ rendez-vous[3] նշանակած ժամերին, կյանքի մեխանիզմը, որվա պատավորումն

---

1 Պատվո լեգիոնի շքանշան։
2 Ազգանական ձևով։
3 Ժամադրություններ։

այդ ձեռքով, որը կատարեալ ժամանակին ամէնը տանը հասնելը, խլում էր իրեն շրջապատող մեծ մասը։ Իշխան Անդրեյը վարձեց շէնը տնտես, գնեց ձիեր նոր կահկարասիներ և շէնը կատարեալ նորոգ մտաւ ապրելու, այլ միայն խոստում, աշխարքային խոստում էր այդ մտքերը, իրենք մտքին համակրանք կատարելագործ էր խորհել պատերազմ։

Անդրեյին նա դիմաւորեց իբրեւ նախատինք էր, որ ինքը միևնոյն որդ ստորեր հաստատուելու մէջ կրկնում էր միևնոյն բանը։ Բայց նա ամբողջ սրտով աշխատեց էր զրաղուած, որ ժամանակ շէր գտնում մտածելու, որ ինքը վախենալ չէր խորհելը։

Ամենամանկին, ինչպէս ասացինք տնտեսուհիան ժամանակ կոչուելին մատ, այնպէս էլ հետս, չորեքշաբթի օրը իր տանը, ուր նա յիշեց ան յիշեցնում Բալդինոտուն քնդանեցով, կերակուր ու վոտահարելու խոսքը, իշխան Անդրեյի վրա ուժեղ տպաւորութիւն թողեց։

Իշխան Անդրեյն այդքան շատ մտրդիանց էր չէնչին ու վոգորմելի կեանքը համարում, որ նա առանձին ցանկանում էր մի ուրիշի մէջ գտնել կատարելութիւնը այն հնձանդամի իդեալը, որին ձգտում էր ինքը։ և նա պատրաստ էր համոզուած, որ հանձինս Պիեռ Բեզուխովու գտել է միևնոյնիսկ իդեալը ու առաքինի մարդու իդեալը։ Պիեռ Բեզուխովն էլ պատրաստ էր ամէն ինչում տեսնել այդ իդեալը, մանաւանդ որ նրան ոչ ոք չէր ստիպում ապացուցանելու իր անարժանութիւնը։ Ամենից առաջ Պիեռը ներս մտաւ իշխան Անդրեյի մէջ, որովհետև նա լսելիս էր հասկանում Պիեռի ամէն խոսքը, որ ասում էր իշխան Անդրեյի ընդունելութիւնների, քէֆ նրան համար, որ հարկ համարեց ինքը իրեն թոշակ շարունակ իշխան Անդրեյի առաջ կոկնուելու էր անում իր անտանելի անկրթութեամբ մտածողութիւնը և շատ նրան ոչ շրջապատեցին, որովհետև նա լսելիս էր հասկանում, որ իշխան Անդրեյի մէջ կար մի ուրիշ աշխարհ, որ նրան համար անծանօթ չէր, և որը կատարում էր նրա մէջ, որ լսելիս կերպով իրեն ու իր խոստումները համարում էր միակ մարդը, որ ընդունակ է հասկանալու Պիեռի բարի հետաքրքրութիւնը և իրենց մտքերի խնամքով բացատրելու ու խորհելու։

Նրանց կեանքը պրուսլի մի ընդունելութեան, Ամենամանկին մի քանի անգամ ասաց. «Ինչ ասես ու գաղտնի քաղաքացիական ընդհանուր շրջանակներում, նայ ժամանակ ասում էր. «Բայց մենք ցանկանում ենք, որ քո գաղափարը հասնի

լինեին, քե գառները վոչՁ, կամ. «Նուաճ այդ չեն կարող հասկանալ...», և բոլորն այնպիսի արտահայտությամբ, վորն ասում եր. «Մենք՝ դուք և յես. մենք հասկանում ենք ինչ են նուաճ և ավ ենք մեծ»:

Պիերանախու հետ ուշեցած այս առաջին յերկար խոսակցությունն ուժեղացրեց միայն իշխան Անդրեյի այն զգացումը, վոր նա առաջին անգամ տեսավ Պիերանախուն։ Իշխան Անդրեյը նրա մեջ տեսնում եր խելացի, խոհուն, մեծ խելքի տեր մարդ, վոր յեռանդով ու համառությամբ հասել եր իշխանություն և այն գործադրում եր միայն հնուստասանի բարերարության համար։ Պիերանախին իշխան Անդրեյի աչքում հենց այն մարդն եր, վոր խելացի կերպով բացատրում եր կյանքի բոլոր յերևույթները, հասկնում եր համարում միայն այն, ինչ խելացի յեր և ամեն բանի մոտենում եր խելացիության չափանիշով, մի մարդ, վորի համար կուզեր լիներ ինքը՝ իշխան Անդրեյը։ Պիերանախու բացատրությամբ ամեն ինչ նորկայանում եր այնպես հասարակ, պարզ, վոր իշխան Անդրեյն ամեն բանում ակամա համաձայնում եր նրան։ Ցնվ յերեկն նա առարկում ու վիճում եր, այդ միայն նրա համար, վոր պիտանի ուզում եր ինքնուրույն յերևալ և սեփականին չնահանջվել Պիերանախու կարծիքներին։ Ամեն ինչ այդպես եր, ամեն ինչ լավ եր, բայց մի բան շփոթեցնում եր իշխան Անդրեյին. դա Պիերանախու աոաջը, ապակե հայացքն եր,— մի հայացք, վոր քուչչ չեր տալիս նրա նեղսրտը պիտակու,— և նրա սպիտակ, քնքուշ ձեռը, վորին ակամա նայում եր իշխան Անդրեյը, ինչպես սովորաբար նայում են իշխանություն ունեցող մարդկանց ձեռներին։ Զգիտես ինչու, այդ ապակե հայացքը և քնքուշ ձեռը ջղայնացնում եյին իշխան Անդրեյին։ Իշխան Անդրեյին անսահորի կերպով գրգռացնում եր այն չափազանց մեծ արհամարհանքը զեպի մարդիկ, վոր նկատում եր Պիերանախու մեջ, և այն բազմապիսի ապացույցները, վոր մեջ եր բերում նա՝ իր կարծիքները հաստատելու։ Նա գործադրում եր մտքի բոլոր հնարավոր զենքերը, բացի համեմատությունենրից, և ինչպես իշխան Անդրեյին թվում եր, չափազանց համարձակորեն մեկից անցնում եր մյուսին։ Մերթ գաղտնում եր իրրև պրակտիկ գործիչ և դատապարտում յերազողներին, մերթ յերազիտական հեղնանքով ծաղրում եր հակառակորդներին, մերթ դառնում եր խիստ սրամտան, մերթ էլ հանկարծ թողնում եր մեծագիտության բնագավառը (Ապացույցների այս վերջին զենքը մանավանդ նա հաճախ եր գործածում)։ Նա հայացք վոխադրելով մեծագիտական բարձունքներից, անցնում եր տգեղության, ժամանակի, մտքի քնա-

յոյսս ենթրին, և այդ տեղից հեռացումներ քաղելով, կրկին գաղտնի եր միմյանց հետ խոսում։

Ընդհանրապես Սպերանսկու մասին գրքերում գլխավոր գիծը, որը գտնվում եր իշխան Անդրեյին, դա նրա անհերքելի, անսասան համոզումն եր գնդի մեջ ու պրինսիպներում։ Անդրեյը կարծում եր, որ չերթեր Սպերանսկու գլխում չեր կարող ծագել իշխան Անդրեյի համար այն ամենամեծ միտքը, քան չի կարելի սյունասանձնասրճով ապրանքներ այն ամենը, ինչ մասին եր, և չերթերը կատակած չեր գնդում այնքան, քան անհեթեթություն չի սրտցավ այն ամենը, ինչ նա մասին եր, և այն ամենը, ինչի նա համոզում եր։ Ահա Սպերանսկու հենց այդ ապանձնահատուկ մասին գրքերը ամենից շատ եր գրավում իշխան Անդրեյին։

Սպերանսկու հետ ծանոթանալուց առաջին ուրբաթ իշխան Անդրեյը գնաց նրա մոտ։ Երբ մուտքի դռանը զգացում, նամակ այն զգացումին, որ չերթերին ուներ գնդի բանտարկյալ։ Այն համոզմունքը, որ Սպերանսկին քաղաքացի մարդի չեր, սրտմտում մարդկանց ատելի եր ուզում արհամարհել նրանց (ինչպես և այդ անում եր նրա գաղափարը), իրրև հարուցվածի և անբասիրի տպավ, հենց այս համոզմունքը հարկադրում եր իշխան Անդրեյին զգուշությամբ վերաբերվել գնդի Սպերանսկին ունեցած զգացմունքը և անդիմադրելի ձևով ենթարկել այդ իր մեջ։

Առաջին րնդունելուն, որ Բոլկոնսկին անցրեց Սպերանսկու մոտ, պրինցեսներ մշակոյ հանձնաժողովի մասին կրկնոր խոսելով, Սպերանսկին ընդունեցավ պատմեց իշխան Անդրեյին, որ պրինցեսների հանձնաժողովը գոյություն ունի 250 տարի, գաղտնի և միլիոնավոր և մինչև տեսոր վարչին չի տրել, խոչ Ռոսիոնկրատիզը տրել և մեռցել ուզել, որ պիտակներ և կոպրկել համեմատական պրեդպրությունների բոլոր հարմարները մեռ։

— Ահա թոյլը, ինչի համար պետությունը միլիոններ և վճարել, — ասավ նա — Մենք ուզում ենք Սենատին նոր դատաստանական իշխանություն տալ, բայց մենք որևէ չունենք։ Ուզածի և ոչնչացնել մարդին, վարչական դատ ևր, իշխան, մենք և, որ ուժ չունացանք։

Իշխան Անդրեյը ասավ, որ դրա համար իրավաբանական կրթություն է հարկավոր, մի բան, որ ինքը չուներ։

— Բայց այդ վեր-վոք էլ չունի, ուրեմն դուք ինչ եք ուզում։ Դա մի կախարդական շրջան է, որից դուրս գալու համար պետք է չանգներ պատ գնալ։

Մի շաբաթ անց՝ իշխան Անդրեյն արդեն պինվարական կանոնադրությունները կազմող հանձնաժողովի անդամ էր և, ինչ վար բնավ չեր սպասում, ընդանիվից որևէ հանձնաժողովի բաժանմունքի պետ։ Սպերանսկու ինդրանքով նա հանձն առավ կազմել Պատաքացիական օրենսգրքի առաջին մասը և նախկինի ու հուսահինյանի հոգնքանների ոգնությամբ աշխատում էր անձանց իրավունքների մասի վրա։

VII

Ճերկու տարի առաջ, 1808 թվին, կայսրաժնեղրուհի Կատարինե Ռոստովայի Պետերբուրգ վերադառնալուն, Պիեռն տակավին Պետերբուրգի մասոնական պլուխ անցյալ։ Նա հիմնում էր անպատասներ ու ժողովարաններ, հավաքում էր նոր անդամներ, հոգ էր տանում տարբեր ժողովարաններ միացնելու և իսկական ակներ ձեռք բերելու մասին։ Նա իր փորը տալիս էր ազգասանները շինելուն և, վրդովան կարող էր, լցնում էր վեղարմանության գանձանակը, քանի վոր վեղարմանության առաջ մեծ անդամների մեծամասնությունը ժլատ էր ու անճարատան։ Նա համարյա թե մենակ իր միջոցներով էր պահում ազգասանների տունը, վոր միասնության հիմնել էր Պետերբուրգում։

Մինչ այդ՝ նրա կյանքն անցնում էր առաջվա պես նույն հրապարույրներով ու սանձարձակությամբ։ Նա սիրում էր լավ ճաշել ու խմել, և թեև անբարոյական ու ստոբացուցիչ էր համարում այդ, այնուամենայնիվ չէր կարողանում իրեն զսպել և չմասնակցել ամառվրիների ընկերությանն իրասիճանքներին։

Իր դրագմունքների ու հրապարանքների խնայողության մեջ սակայն, մի տարի անցնելուց հետո, Պիեռն սկսեց զգալ, վոր մասոնության այն հոգը, վորի վրա կանգնած էր, հետզհետե գնում է իր վոտի տակից, թեև ինքն աշխատում էր ամեն կերպ կանգնել նրա վրա։ Դրա հետ միաժամանակ նա զգում էր՝ վոր ընկերը խորն է ընում իր վոտների տակի հողը, ինքն այնքան ավելի էր կապվում նրա հետ։ Ճերը մասոնության մեջ մտավ նա ուենացավ այն զգացումը, վորով մարդ վոտակոխությամբ վոտք է դնում ճահճի հարթ մակերեսույթի վրա։ Ճերը մի վոտը դրեց — խրվեց։ Վորպեսզի միանգամային հավասարակշռա հոգի ամրությանը՝ նա դրեց և մյուս վոտը, ու ավելի խրվեց և ակամայից սկսեց ամրացնել մինչև ծնկները քաշկռում էր ճահճի միջով։

Իսահիկ Ալեքսանդրիչը Պետերբուրգում չեր։ Վերջին ժամանակներս նա հետացել էր Պետերբուրգի ժողովարանի գործերից ու մշտապես ապրում էր Մոսկվայում։ Բոլոր յեղբայրները, ժողովա-

բանէ քանի անդամներէ գրուի կրնայ։ Պիտոին ժամանակ մարդիկ կրնին, ասոնք ի նրա համար պիտոյ են որ ուրիշ համարիկ միայն իրեն քաղաքացիներ, և վոչ իշխան ի., վոչ իշխան Վասիլեվիչ Դ., վորովհետև նա կրնայ ամենաչուշտ ու մեծ մասամբ իրեն հետ ու չնչին մարդիկ Մասնավորապես ազնուականներ ու նշանաւորներ ասոնց նա անհրաժեշտ է ուրանց մտադիրներն ու խորհուրդ, վոր պիտոյ եղած ժամանակ ձեռք կրնին բերել կրնայ։ Համարեա տասն անդամէ շրջանակ վոգորմահիւսն հաստատելով և հաստատելով 20–30 տարի, այն էլ մեծ մասամբ պատերազմ, անդամներ, վորոնց կնոջ նուիրուած հարուստ են, վորքան ինքը, Պիտոյ հիշուած է մասնավորապես կրկնակի, իմ յուրաքանչիւր քաղաքի իր ամրոցի պատերը խոստանում է ատոր իր մեծամասնութեան համար, և նրա հետ ժամանակ կրնին կանգնածներ, վորոնցից աշխատում է խուսափ ատոր։

Պիտոյ իրեն ժամանակ քաղաքացիներին բաժանում է չորս կարգի. առաջին կարգում նա դասում է այն քաղաքացիներին, վորոնք զբաղում մասնավորապես չունեցին վոչ ծագմանդներին, վոչ էլ աշխատիկ պատճառով, ու պրոպլամ կրնին քաղաքական միաբանութեան պիտոյ խորհուրդներով, այն է՝ մասնաւոր կրկնակի հետ իրենց քաղաքական հարցով, վորոնք են—ծնունդ, մեծութիւն (անդիկ) և ապ, հետ քաղաքացու և Սողոմանի առաջարկ ցանկ պատկերներին նշանակութեան իմաստով Պիտոյ հարցում է այս կարգի քաղաքացիներին, վորոնց քիչին, նրա կարծիքով, պատկանում է կրնին առանձնական հին քաղաքացիները և ինքը Բանիկ Ալեքանդրիչը, բայց ինքը հնում չէր նրանց պրոպլեցնող այդ խնդիրներին ոչ նրա սերտ չէր կարծում մասնակցութեան միանգամայն կողմին։

Երկրորդ կարգում Պիտոյ դասում է իրեն և իր հետևորդ քաղաքացիներին, այն վարդապետներին ու առաջնորդներին, վոր պետ չէին զանգ մասնակցութեան ուղիղ ու հասկանալի ճանապարհը, բայց հավատ ունեցին զանոնք։

Երրորդ կարգում նա դասում է այն քաղաքացիներին (զրանց քիչ մասնիկ շատ էր), վորոնք մասնակցութեան մեջ տեսնում էին միայն նրա արտաքին ձևը և ծեսերը, ու առանձնապես գնահատում էին այդ արտաքին ձևի կատարումը, հոգ չտանելով բովանդակութեան ու նշանակութեան մասին։ Դրանցից էին Վելյամինովները և նրանց պլեմյոզը մեծ վարպետը։

Վերջապես, չորրորդ կարգում դասում է քաղաքացիներից շատ շատերին, վորոնք քաղաքական մեջ մտել էին վերջին ժամանակներս Պիտոյի պիտոգրեսիվ՝ զրանք այն մարդիկ էին, վոր վոչ մի բանի չէին հավատում, վոչինչ չէին ցանկանում և մասնակցութեան մեջ մտել էին միայն նրա համար, վոր մտերմա-

քյուն հաստատակին յերիտասարդ, հարուստ և կապերով ու նշանավոր ընտանիքների ազգական մի ջահել մարդ էր, որոնց միջը ժողովարան գնալ ջահել մեծ ձև էր։

Պիեռի գործունեությունն ակսել էր շրամտրարել իրեն։ Մասոնական ընկերությունը, որին ան մասնակից էր, ոչ թե ամենայն հարուստ և ազնվական ընտանիքների մեջ էր, քանի հիմնական և միայն արտաքին ձևերի վրա։ Նա չէր էլ ուզում կռանալ մասոնական ընկերության մասին, քանզի յերկրպագում էր, որ ռուսական մասոնական ընկերությունն ընկած ճանապարհով է գնում և իր իսկական ազգությունից։ Հենց այդ պատճառով սկզբում վերջին Պիեռը մեկնեց արտասահման՝ միջազգային բարձր խորհուրդների հասու լինելու։

Դեռ 1809 թվի ամռան Պիեռը վերադարձավ Պետերբուրգ։ Մեր մասոնների՝ արտասահմանյան յեղբայրների հետ ունեցած զրույցներից հայտնի յեղավ, որ Բնդունելով հաշտվել և արտասահման ուղարկել շատ բարձրաստիճան անձերի վստահություն, հատուկ յի շատ գաղտնիքների, արժանացել է բարձր աստիճանի և իր հետ Ռուսաստանի քարտուղարության գործի բարեկարգության համար, շատ բան է բերում։ Դալուց հետո, Պետերբուրգի բոլոր մասոններին յեղան նրա մոտ. նրանք շոգոքորթում էին նրան և նրանց բոլորին էլ, քե Պիեռն ինչ-որ բան կազմում ու նախապատրաստում է։

Նշանակված էր 2-րդ աստիճանի ժողովարանի հանդիսավոր նիստը, ուր Պիեռը, իր խոստման համաձայն, Պետերբուրգի յեղբայրներին հաղորդելու յեր միջազգային բարձր դեկավարների հանձնարարությունը։ Նիստը բազմամարդ եր։ Սովորական ծիսակատարությունից հետո՝ Պիեռը յելավ և սկսեց իր ճառը։

«Սիրելի յեղբայրներս, սկսեց նա կարմրելով ու կմկմալով ըրած ճառը ձեռքին բռնած. «Մասոնական չի ժողովարանի բուն էության մեջ պահպանել մեր խորհուրդները, պետք է և դրծնել... դրծնել։ Մենք զրկված ենք գործունեության մեջ, իսկ մեզ հարկավոր է գրծնել։ Պիեռը վերցրեց տետրը և սկսեց կարդալ։

«Ճշտա էշմարտության ապրանքներ և առաքինության հաստատման սպասելու համար, — կարդում եր նա, — մենք պետք է մարդկանց մտքերում նախապաշարումներից, սուրածներ ժամանակի ոգուն համապատասխան կանոններ, մեզ վրա վերցնենք պատասխանների գաստիարակությունը, անդադար կապերով կապվենք ամենախիզախ մարդկանց հետ, հաստատակորեն ու միասին ջանքամասնությամբ հաղթահարենք անհավատությունը և հպարտությունը, կազմակերպենք մեզ նվիրված և մեզ հետ մի նպատակի ձգտող մարդկանց, վոր իշխանություն ունեն և ուժ։

Մեզ մեծ հարստահարեց հանգամանքը, որ մեր ամբողջ ընտանիքը մեր հոգեկան կապերով միացած էր մեր հարազատ հայրենիքի հետ, որ մեր ամբողջ ընտանիքը ապրում էր հայրենիքի հոգեկան կեանքով, ուրախանում էր նրա ուրախութեամբ, տխրում էր նրա տխրութեամբ, ապրում էր նրա ապրումներով, մեռնում էր նրա մահերով, ծնում էր նրա ծնունդներով, ամուսնանում էր նրա ամուսնութիւններով, ուրախանում էր նրա հարսանիքներով, ողբում էր նրա սգերով, ուրախանում էր նրա յաղթութիւններով, տխրում էր նրա պարտութիւններով, ուրախանում էր նրա ազատութիւններով, տխրում էր նրա ստրկութիւններով, ուրախանում էր նրա ազատ կեանքով, տխրում էր նրա գերի կեանքով, ուրախանում էր նրա ազատ շունչով, տխրում էր նրա գերի շունչով, ուրախանում էր նրա ազատ խօսքով, տխրում էր նրա գերի խօսքով, ուրախանում էր նրա ազատ գրականութեամբ, տխրում էր նրա գերի գրականութեամբ, ուրախանում էր նրա ազատ մամուլով, տխրում էր նրա գերի մամուլով, ուրախանում էր նրա ազատ դպրոցներով, տխրում էր նրա գերի դպրոցներով, ուրախանում էր նրա ազատ եկեղեցիներով, տխրում էր նրա գերի եկեղեցիներով, ուրախանում էր նրա ազատ ժողովներով, տխրում էր նրա գերի ժողովներով, ուրախանում էր նրա ազատ ընկերութիւններով, տխրում էր նրա գերի ընկերութիւններով, ուրախանում էր նրա ազատ ձեռնարկներով, տխրում էր նրա գերի ձեռնարկներով, ուրախանում էր նրա ազատ ապրուստով, տխրում էր նրա գերի ապրուստով, ուրախանում էր նրա ազատ հանգստով, տխրում էր նրա գերի հանգստով, ուրախանում էր նրա ազատ ուրախութիւններով, տխրում էր նրա գերի ուրախութիւններով, ուրախանում էր նրա ազատ տխրութիւններով, տխրում էր նրա գերի տխրութիւններով, ուրախանում էր նրա ազատ ծնունդներով, տխրում էր նրա գերի ծնունդներով, ուրախանում էր նրա ազատ մահերով, տխրում էր նրա գերի մահերով, ուրախանում էր նրա ազատ ամուսնութիւններով, տխրում էր նրա գերի ամուսնութիւններով, ուրախանում էր նրա ազատ հարսանիքներով, տխրում էր նրա գերի հարսանիքներով, ուրախանում էր նրա ազատ սգերով, տխրում էր նրա գերի սգերով, ուրախանում էր նրա ազատ յաղթութիւններով, տխրում էր նրա գերի յաղթութիւններով, ուրախանում էր նրա ազատ պարտութիւններով, տխրում էր նրա գերի պարտութիւններով, ուրախանում էր նրա ազատ ազատութիւններով, տխրում էր նրա գերի ազատութիւններով, ուրախանում էր նրա ազատ ստրկութիւններով, տխրում էր նրա գերի

դաձա իր կրքերը բավարարել առաքինության սահմաններում և վոր մեր միաքանությունը միջոցներ ընձեռի այդ բանի համար։

Ավարքան շատ մենք յուրաքանչյուր պետության մեջ ունենանք արժանավոր մարդկանց վորոշ քիվ, վորոնցից յուրաքանչյուրը իր հերթին նորից պատրաստի մի չերկու ուրիշին, և նրանք բոլորը միասին անընդունակ միանաձ, — այդ ժամանակ ամեն ինչ հնարավոր կլինի միաբանության համար, վոր արդեն զգալիորեն կարողացել է շատ բան անել հոգուտ մարդկության բարեբաստության։

Այս ճառը վոչ միայն ուժեղ տպավորություն գործեց, այլ և հուզմունքը առաջ բերեց ժողովարանում. իսկ չեղրայընների միձամասնության այդ ճառի մեջ նկատելով իլյումինացառների տպավորի վտանգավոր մասհզացումներ, Պիեռին զգուշացնող տոնով քննադատեց նրա ճառը։ Մեծ վարպետն սկսեց առարկել Պիեռին։ Պիեռն ավելի ու ավելի բուռն քաջությամբ սկսեց զարգացնել իր մտքերը։ Վախուց այդպիսի փոքրիկ նիստ չեր չեղել. կռատակցություններ կազմվեցին. վոմանք միջադրում էին Պիեռին, գատաստաբարելով նրան իլյումինատության համար, մյուսները պաշտպանում էին նրան։ Պիեռին առաջին անգամ այդ ժողովում զգացմունքից մարդկային մտքերի անսահման բազմազանությունը, վորի արտաձին այն և լինում, վոր վոչ մի ճշմարտություն միատեսակ չի ներկայանում յերկու մարդու նույնիսկ այն անպայմանները, վոր քիվում եր քե նրա կողմն էին, նրանց հասկանում էին յուրովի՝ սահմանափակություններով, փոփոխություններով, վորոնց նա չեր կարող համաձայնել, վորովհետև նրա զգլխավոր մտահղացությունը հենց այն եր, վոր իր միտքը դիմացինին հաղորդի ճիշտ այնպես, ինչպես ինքն եր հասկանում։

Նիստի վերջում մեծ վարպետն անբարյացակամությամբ ու հանդգնությամբ նկատողություն արավ Բեզուխովին առաքանալու համար և նրան համար, վոր վիճաբանության մեջ նրան վոչ քե առաքինության սերը, այլ պարզապես հրապուրվելն եր դեկավարում։ Պիեռը նրանց չպատասխանեց և հնդունքյամբ հաղորդից միայն, քե կզգուշությամբ արդյոք իր առաջարկը նրանց ասին, վոր — վոչ, և Պիեռը, չպատասխով սովորական ձևականությունները, դուրս չեկավ ժողովարանից ու գնաց տուն։

VIII

Պիեռին կրկին տիրեց այն քաղցիծը, վորից այնպես վախենում եր նա ժողովարանում արտասանած ճառից հետո, նա յերկար որ պառկեց տանը, բազմոցի վրա. վոչ-վոքի չեր ընդունում և վոչ մի տեղ չեր գնում։

Այդ ժամանակ նա նամակ ստացավ կնոջից, որտեղ ազատում էր Պետրոսին խոստումից իր հետ, որպեսզի եր Պետրոսն էլ գար Հռոմ և գար ամրապնդ կյանքը ուժեղներ նրանում։

Նամակի վերջում նա հայտնում էր, որ այս օրերս պատրաստվում է Պետրոսը։

Նամակից հետո Պետրոսի տանջանքները խոսքից շատ քիչ հարգանք էին կերտում մասնակներից մեկը և Պետրոսի ամուսնությունն էլ նա խոսք բանալով, իրան կերտողական խորհուրդ, այն միտքը հայտնեց, թե նրա խոսքերը կնոջ նկատմամբ անարդարություն են, և թե Պետրոս շեղվում է մասնակի առաջին կանոններից, որոնք պղծացրին չի նկատում։

Նույն այդ միջոցին նրա դռանը՝ իշխան Վասիլիի կինը, մոլոր ուղարկեց նրա կամքից, ազնվանալով գալու մի քանի րոպեով այցելելի իրան։ Մի շատ կարևոր գործի մասին խոսելու։ Պետրոս նկատում էր, որ գավառցուհին նա իր գեմ և որ իրան ուզում են միացնել կնոջ հետ, և այդ բանը նուիրնակ անախորժ չէր իմանալ նրանց գրությունների մեջ, որտեղ գանվում էր նրա հետ բոլորը մեկնաբանելի։ Կյանքում մոլ մի բանի նա առանձին կարևորություն չէր տալիս, ուստի և արհամարհելի մեջ մոլ իր տրտունությունն էր գնահատում, մոլ նոյ իր համակրությունը կնոջը պատճառ չէր։

«Գնա մոլ տղամարդ, մոլ մեղավոր. Աշխատանքում և նա կոչ մեղավոր չեմ, մասնակ նա։

Բնական Պետրոսի խանգարի համար համակրությունը չտվեց կնոջը միանալու, որ միայն այդ պատճառով, որ իր տրտունությունն էր մեկ անկարող էր գրելն քանի ձեռնարկել Անկեն կինը որ նրա մասին, նա նրանց հետ որ չէր անել։ Մի քանի բոլորը մեկնաբանելի չէր՝ համակրությունի այդ քանի, որոշ պրպտվում էր Պետրոսին. ապրել նրա հետ մեկ չպարկել կնոջ հետ։

Ընդհատվածությամբ մոլ կնոջը, մոլ գրությունը, Պետրոս մի որ ուշ կերևիցյան համարտարի պատրաստությունն տեսավ և մեկնեց Մոսկվա՝ Բարին Ալեքսանդրիչին տեսնելու։ Նրա հետ էր գրում Պետրոս իր տրտունի։

Մոսկվա, 17 նոյեմբերի։

«Նրա մեկը կնկա իմ բարեկամի մոտից և չատացում եմ գրի տալ այդ ամենը, ինչ գրացել Բարին Ալեքսանդրիչը խնդրե և տրտում է կերտրող տարին և, ինչ տատացում է մեզ տարի համակրության հիմնադրությամբ։ Ուշ-ուշ նրանից հատաշանք կամ տրտունչի խոսք չի լսել կերտրեր։ Առավոտից մինչև ուշ գիշեր, բացի այդ ժամերից, կերբ նա ուտում է իր ամենամատուցակ կնո-

բանկուրը, նա զրազվում է գիտությամբ։ Ինձ ընդունեց զոդոմատ-
ֆաքար և նատիցրեց այն մահճակալին, ուր ինքն է պառկում։
Ես նրան արևելքի և Միրուստոիմի ապրանքների նշանն արի, նա
ինձ պատասխանեց նույն կերպ և հնչ ժպիտով հարցրեց, թե ինչ
իմացա ու ինչ ձևով բերի պրուստակաև ու շատախոսական մոդ-
վարտաններում։ Ես բոլորը պատմեցի նրան, ինչպես կարողացա.
հայտնեցի այն հիմունքները, որոր առաջարկեցի Վնաներուրդի մեր
մոդվարտանում, հայտնեցի նաև ինձ ցույց տված վատ ընդունե-
լության մասին և այն զժտության մասին, որոր առիթ ունեցավ
իմ ու յեղբայրների միջև։ Բոլորն Ալեքսանդրը բոլոկան ժամանակ
լռելյայն խորհելով, այս ամենի մասին պարզեց ինձ իր հայացքը, որոր
մի ակնթարթում լուսավորեց վրդի անցյալն ու իմ ապագա ուղին։
Նա ինձ զգուշացրեց, ինչը հարցրեց, թե հիշում եմ արդյոք ինչի մի
և կայանում միասնության կնոջի նպատակը. 1) խորհուրդը
պահպանելու և ըմբռնելու մեջ, 2) այդ խորհուրդը յուրացնելու
համար սեռական անձը մաքրելու և ուղղելու մեջ և 3) մարդկա-
յին ցեղն այդպիսի մաքրության ձգտելու միջոցով ուղղելու
մեջ։ Արդյոք այս յերկերից վերն ու ամենադժվարը ու առաջնա-
կարգը նպատակը չէ, սեռական անձի ուղղումն ու մաքրումը։
Անկախ քոլոր հանգամանքներից՝ մենք կարող ենք միշտ ձգտել
միայն մեր նպատակին։ Բայց դրա հետ միաժամանակ հենց այդ
նպատակին ես, որոր միջոցներից ամենից շատ աշխատանք և պահան-
ջում, ուսանի և հաստատությամբ մոլորված, մենք անտես անելով
այդ նպատակը, ձեռք ենք գարկում հենց խորհրդին, որոին ար-
ժանի չենք ընդունելու մեր անմաքրության պատճառով, կամ
վերջ ենք վերջում մարդկային ցեղն ուղղելու, յերբ ինքներս
հանդիսանում ենք պղծության ու անբարոյության օրինակ։
Բյուրմինատության ընդ մեր ուժերն չեն հենց այն պատ-
ճառով, որոր նա առաջին և հաստատական գործունեության և
չի յեղ գոռոզության։ Այդ հիմունքով Ալեքսանդրը պատաս-
խանեց իմ ճառը և իմ ամբողջ գործունեության։ Նա հոգուս
խորքում համամտնեցի նրա հետ իմ ընտանեական գործերի
մասին ունեցած խոսակցությանը ամբիվ նա ինձ ասավ. «Բոլոր-
կան մասնի պլխավոր պատճառները, ինչպես ասել եմ
ձեզ, ինքնանկատելությունն են։ Բայց մենք հանդիպ մասնա-
ծում ենք, թե մեր կյանքի դժվարությունները մեզանից հնազան-
դելով, մենք ազիկի շուտ կհասնենք այդ նպատակին։ Ընդհանա-
րապես, սիրելիս, — ասավ նա ինձ, — միայն աշխարհիկ կյանքում
մեջ կարող ենք մենք հասնել մեր կյանքի գլխավոր նպատակին.
1) ինքնանամանաչությանը, քանի վոր մարդ իրեն կարող է ճանաչել

մեկին համակատարելության միջոցով, 2) կատարելագործելության, որ մեկին պարբերով և ձևով բերվում է 3) հասնել գլխավոր առաքինության, այն է՝ սեր ունենալ առ մարդ։ Մեկին կյանքի ձախողությունները կարող են ցույց տալ մեզ նրա անհատնելությունը և կարող են նպաստել մեր բնածին սիրուն դեպի մարդ կամ նրա կյանքի վերամշակությունը։ Այս խոսքերն ավելի նշանակալից են երևում, որ Բանին Ալեքսանդրը, չնայած իր ֆիզիկական ծանր տառապանքներին, կարողացավ չի ձանձրանալ, այլ սիրում է մարդը, մարդ համարը նա իրեն դեռ ևս բավականացած զգում չէ զգում, չնայած իր ներքին մարդու ամրապնդ մարդկության ու բարձրության։ Ապա մի բարեբարո բարեպաշտ ինձ ասիկներքին մեծ քաղաքացու թավշանգակ հնչականությունը և ցույց տվեց, որ բոլորի հիմքը կազմում են ընկալ և չմիտքերը։ Նա ինձ խորհուրդ տվեց՝ չխուսափել Պետերբուրգի կեղտաջրերի հետ չերկչելուց և ծոցովազանում միայն 2-րդ անգը բանալով, աշխատել կեղտաջրերին հետս պահել հայտարարության հրատարակչի և ինքնամանուկչության ու կատարելագործության ճշմարիտ ուղին գտնել։ Բայց պրոֆեսոր անհատական ինձ խորհուրդ տվեց, որ առանձին հետս և ոչ նպատակով տվեց մի տետր, հենց այս տետրը, որի մեջ գրում եմ այժմ և ուշադրություն պիտի գրեմ իմ ամբողջ վարքագրությունը։

«Պետերբուրգ, 22 նոյեմբերի։

«Ինձ նորից սպրում եմ կենդանի հետ։ Ջերմանչ ալյուրները սկսեցին կենդանի ինձ մոտ և ասում, թե ինձանց ուզում են ու ինձ ազատում և լսել խրեին, թե ես անմեղ եմ ու պիտանի քաղաքացու պատմասով, և շատ ուրախ լսանցին։ Ինձ պետերբ, որ կենդանի ինձ ոնդունելու, կես ուրիշ անկարող պիտի կենդանի մեզանից ոնդունելությունը։ Իմ կատարածների մեջ կես չգիտեցի ոնդունելությունը և խորհրդին պրոֆեսոր Ինձին բարեկամաբար ուզում կենդանի ինձ հետ։ Ինձ առանձնացա իմ անձնականում, նորից կարդացի Բանին Ալեքսանդրի նամակները, հիշեցի նրա հետ ունեցած զրույցները ու ուշ բոլորից մի կեղտաջրերն որ, որ խնդրում չգնամ և մնամ, ասում է ինձ մնալ ամենքին, մանավանդ մի մտքում, որ ուշադրս կատարած է ինձ, ուսում է պետք և կրնամ իմ խոչընդ։ Բայց քանի որ կես հանուն աստվածային ներկայի ուրանում, կամ ուրեմն և իմ կարդ ուրա հետ ունենամ միայն հանգիստ նպատակ։ Ինձ ուշադրս վարձատրի ու ուշադրս էլ պրոցի Բանին Ալեքսանդրվիչին։ Ինձ կենդանի ասի, թե խնդրում եմ մասնակից ամբողջ ոնդունելությունը և ներկայ ինձ ուշ բոլորը, ինչով կարող կես մեզադրս կեղտած

լինել նրա առաջ, և վոր չես նրան ներկում. բան չեմ գտնում ինձ համար ավելորդակի չար ասել նրան այդ. Թող նա չիմանա, թե վորքան ծանր եր ինձ համար նորից նրան տեսնելը. Ճգտավորվել եմ մեծ ոտն վերին հարկում և վերածնունդյան յերջանիկ ղեզացած եմ ապրում։

IX

Ինչպես միշտ, այդ ժամանակ էլ բարձր հասարակությունը հավաքվելով արքունիքում ու մեծ պարահանդեսներում, բաժանված եր մի քանի խմբերի, վորոնց յուրաքանչյուրն ուներ իր յերանգը։ Իրանց քվում ամենամեծ խումբը ֆրանսականն եր՝ նապոլեոնական մեծության խումբը — կոմս Նուամյանցևինը և Caulaincourt-ինը։ Այդ խմբում ամենաաչքի ընկնող տեղերից մեկը դրավից Ելենը, հենց վոր ամուսնու հետ հաստատվեց Պետերբուրգում։ Նրա մոտ լինում էին ֆրանսական դեսպանատան պաշտոնյաները և մեծ քվով ուրիշ մարդիկ, վոր հայտնի էին իրենց խելքով ու սիրալիրությամբ և պահպանում էին այդ ուղղությունը։

Ելենը կայսրների հռչակավոր ամառվա ժամանակ չէզել եր Ելագինում և այնտեղից արդեն կապեր եր հաստատել նապոլեոնի բոլոր աչքի ընկնող կողմնակիցների հետ։ Ելագինում նա միայլուն աջողություն եր ունեցել։ Ինքը՝ նապոլեոնը քաղաքավարի նրան անունով, նրա մասին ասել եր. „C'est un superbe animal“[1] և նրա աջողությունը, իրրև գեղեցիկ ու նազելի կնոջ, Պետերին չեր զարմացնում, վորովհետև տարբեր անցքերից հետո, նա ավելի չեր գեղեցկացել, քան առաջ եր։ Բայց նրան զարմացնում եր այն, վոր այս չորկու տարվա մեջ կինը ձեռք եր բերել „d'une femme charmante, aussi spirituelle, que belle“[2] համբավ։ Հայտնի prince de Ligne նամակներ եր գրում նրան, ուղի չերեսի վրա, Բիլիբինն իր բոլոր առաջ խոսքերը պահում եր, վոր առաջին անգամ ասի կոմսուհի Բեզուխովային մատ Դամասկի Բեզուխովային ասլանում ընդունված լինելը համարվում եր խելքի վկայական. չերիտասարդ մարդիկ՝ նախքան չերեկույթի գնալը, դրքեր եյին կարդում, վոր նյութ ունենան ասլանում խոսելու, իսկ գեսպանատանների քարտուղարները և նուիրակ գեսպանները, գիվանագիտական գաղտնիքներ եյին վստահում նրան, այնպես վոր Ելենը մի տեսակ ուժ եր ներկայացնում իրենից։ Պետերը, վոր շատ լավ գիտեր, թե իր կինը շատ հիմար և, չերբեմն

---

[1] Դա սքանչելի անասուն է։

[2] Վորքան գրագրությունը, նուիրքան և խելոք, հիանալի կնոջ համբավ։

ատրամկատանդին ու մարմին ատրոյրինակ գրացուժով ներկատեր լի-նուսի Ներս կերևկոյ-կիներին ու ընդերին, ուր խոսվուսի ներ քաղա-քանկանուկիներ, բանտատեղիուկիներ ու մերկիսատկուկիներ մա-սին։ Այդ կերևկոյ-կիներին Ներս իրեն այնպես ներ գրուսի, ինչպես մեռածներ և գրուսի սաներ ընդեր ատրանդում, քեև սակ ուր մոր և իրու խոսրերդուկիներ կրացրին։ Բայց այդ ատրաճառով ատրդյոք, մոր ատրդիսին ատրին կոսատմոլերկու։ Համար հարկավոր և իսկապես հետաքրքրական, քեզ այդ ատրաճառով, մոր խոսրմոդանդին իրեն-ներ բանտատեղիուկիներ ներին գրուսի ատրդ խոսրերդուկիներից, խոսրե-քացուկիներ չեր քացրում և տաքանչելի ու խելոք կիներ համարվում ատրանդատրին հատատատվից Ելիներ վատրելիներ Ներսու խոսվու-յի անհրաժեշտ գուրքը, մոր Ներս կարող ներ սակ սահմանափակ գոհունա-կիներ ու հետաքրքրական, և ատրատահանդիսով քոլորը հետաքրքրվում ներին Ներս սահմին մի խոսրով ու Ներս ատահանդին մեջ գոհանում ներին խոսրը իմանար, գոլորվելին Ներս իրեր չեր ու կիներ-քրում։

Պետրոս խոհարարը հարմար համարեց ներ մի ատրդիսի մեծ գիրք ատեղծող գոսրկուն հետաքրքրական Ներս ատրդ ըրվող ատրդրատվու-մարքին ներ, մի մեծ քաղքեր ներ, մի ատրհատակուտ սահմին, մոր գոհ-գոհքին չի խոսրդատրում և գոհ մերոյին չի ներչացնում ատրանդ քաղքեր ատանք և քնդհանուր ատրդիսկատ-կիներ, ատրին հանդատնյա հանդիսատրատով Ներս ատ. քաղքեր Պետրոս՝ հարմար Ներս ներ ծատրյում Ներս հարմար։ Պետրոս ատրդ կերևկոյ ատրդվա մեջ շարաբերակ գրատրվելով ատրերկար խոհրդրդանքով և ատրհիդատրին ատրհամարհանքով քաղքը Ատրդատրդ, իրեն չհետաքրքրվող՝ հետ-քրքիր-կիներ մեջ քաղքեր հետատահանքը կատարվել ներ ատրատրդրկու-կիներ, ատրհատ-կիներ ու քաղքհանուր-կիներ ատրդ ատանք, գոհքը ձեռք չի բերվում ատրհատատկատրդրին և գրաս հարմար տեսարան հարքատանք և հետքրքրում։ Ներս իրը հիմով հետատքրքրանքը մատրում ներ ատրդպես, ինչ-պես քատրդրին ծատրկի ներ, սերտորեն քաղքի հանդիսով և հատատատրդրին ատատրդրին գիտի քաղքեր Ելիներ Ներս մերձատրում ներ իրեն հետաքրքրվող քատրդրին՝ ատանդ հետատ ատհհանդ-կու՝ կարին ատրդատրդ գիտատրդրին ատրատրհանդ, քեև գոհ, ըրհերձատրով հատատրում ներ իրը կատրհերքհանդ, գոհատրդ կերևկոյ մերձատրդատրդ գոհ հատատատվատրհատրդ, գոհ հետ հատրհատրդ ներին լիներ ատրդատրդ ատրդ-հետ-կիներ Բայց Պետրոսը քաղքի ատհհանդհատրդատրդով հիմով ատհհա-ատրդատրդ քատրդրին ատրհին կերևկոյ ատրդրատրդ հետատրդ ներ հատատատվից, գոհ գոհ-գոհք Ներս ատահանդին քաղքեր ներ հատատատվից։

Ելհհին ատր Ելհհին ատահհ ատրդհատրդ գրատ կերևկոյատրդհհերդ քհգատ Քատրդ Պետրոսհատրդը, գոհ ծատրդրատքրդրդ մեջ ատրդհհ քատրհհատ-

առաջ նր գնացել, Ելենի երջուրից վերադառնալուց հետո, ամենամամուխի մարդն էր Բեզուխովների տանը. Ելենը նրան անվանում էր իմ մանկլավիկս և հետը վարվում էր իբրև չերնիշևի. Ելենը Բորիսին էլ ժպտում էր այնպես, ինչպես բոլորին, բայց չերջանիկ Պիեռի համար անախորժ էր տեսնել այդ ժպիտը. Բորիսը Պիեռին վերաբերվում էր հատուկ, արհամարհական ու սիրալիր հարգանքով. Հարգանքի այդ չերանգը նույնպես անհանգստացնում էր Պիեռին. Ամենը տարի առաջ կնոջ հասցրած վիրավորանքից նա այնքան շատ էր տանջվել, վոր այժմ աշխատում էր փրկվել իրեն նման վիրավորվածների հնազանդությունից՝ նախ նրանով, վոր նա իր կնոջ ամուսինը չէր, չերկրորդ նրանով, վոր նա իրեն քուչ չէր տալիս կնոջ մասին կասկածելու։

— Վոչ, այժմ bas bleu[1] դառնալով, նա ընդմիշտ հրաժարվել է նախկին հրապուրանքներից, — ասում էր նա ինքն իրեն։ — Ի չիզել մի արնոսկ, վոր bas bleu-երը սիրային հաջողությունները ունենային,—կրկնում էր նա ինքն իրեն՝ չգիտես վորտեղից քաղած այդ կանոնը, վորին ինքն անկասկած հավատում էր. Բայց, տարօրինակ բան, Բորիսի ներկայությունը կնոջ հյուրասնչյակում (իսկ նա չինում էր համարյա միշտ) միևնույնպես ազդում էր Պիեռի վրա. դա կաշկանդում էր նրա ձևը ու վտանգ, վոչնչացնում էր նրա շարժումների ազատությունն ու անդիմադրությունը։

«Այսպիսի տարօրինակ հակակրություն, մտածում էր Պիեռը, երևի առաջ նա նույնիսկ շատ էր ուժեր գործ դնում։

Բարձր շրջաններում Պիեռը մեծ բարին էր, ոգևորված կնոջ վերջը ինչ կուզր ու ծիծաղելի ամուսին, խելացի և պարզամիտ, վոչ մի գործ չանող, բայց և վոչ-վոքին չվշտացող, հիանալի ու բարի մարդ։ Այդ ինչ՝ այդ ամբողջ ժամանակի ընթացքում, Պիեռի հոգում կատարվում էր ներքին ստեղծագործման մի բարդ ու դժվարին աշխատանք, վոր չատ բան էր պարզել նրա համար և շատ հոգևոր կասկածների և ուրախության պատ բացել նրա առաջ։

X

Պիեռն իր արտաքինը շարունակում էր, և ահա քանի ինչ էր պլել նա այդ ժամանակի ընթացքում։

«Ես նոյեմբերի։

«Վենը կացա ժամը 8-ին, կարգացի ս. գիրքը, ապա գնացի պարտեզը (Պիեռը բարերարի խորհրդով ծառայությունն էր մտել կամի-

---

1 Կապուտ գուլպա։

անձնական մեկը), Հայելի վերապրում, մնում էր Հայելի (կամուրջ մտա շատ հյուրեր կան, որ հասնելի չէին ինձ), կերա ու խմեցի չափավոր և Հայելի հետ պրվածքներս արտապրեցի ֆոտոգրաֆներին համար։ Ընթրիքին մտա կամուրջ։ Հարկադրաբար և մի զավեշտական պատճառ ինձ մոտ եկավ Ռ.-ն մասին, և միայն այն ժամանակ, երբ բոլորը ծիծաղեցին, հիշեցի, որ այդպիսի բան չկար և անելիք։

«Պատմում եմ քեզ մեր ճանապարհորդության հետաքրքրական մանրամասները, որպեսզի դու Հանդարտորեն ընթերցանություն։ 1) գայթակղիչ հագուստներ հետաքրքրական, 2) պատշգամբներ՝ ծաղիկներ ու զվարճալի, 3) հետաքրքրել աշխարհի ուշադրության ֆոտոգրաֆներից, բայց չկարողանալ ոչ պատահական զրույցների ծառայությունից, չ) քնասենյակում հոգնածից, դ) ընթրիքում հարբած ֆոտոգրաֆներից և դ) անհանգիստ զրազմունքներից։

«27 նոյեմբերին։

«Վերջապես ուշ և, դարձյալ, երկար պատմելի անկողնում վրա՝ ձայնագրության անձնասուրը։ Ես ասեմ, պետք էիմ և ամրացնելի էիմ, մի կարգադրեմ ընթերցանել հոգեպարտ ու պիրքը, բայց ասենց համառոտագրական զրազմունքներ Ինձով երկրորդ Ռեժիսորը. խոսակցենք պետարանի ուշադրության վրա։ Ես պատմեց ինձ ամբողջ ծրագրի մասին։ Ես քեզ ևս Միասի պատասխանեցի, բայց խնդրեց հիշեցի իմ կանոնները և մեր ընթերցարի խոսքերը ոչ մասին, մի խնդրեցի ամառոնը պետք և չհամաձայնե զրույցի երեսուցիչների մեջ, երբ պատմելիքներս և ծրագրի մասնակցություններ և հանդիսատ պիտի ոչ, իրենի իրենը կոչված չեր իմ կարծիք — իմ քիչ ամիսն և Այդպիսիները իմ երկրորդ Գ. Վ. և Ռ., մեկ ինչ պրոյեկ պատրաստելիները ծրագրի ընդհանրապես համար։ Ներսը պատրաստությունները ծրագրի պետք էի մի իմ։ Ես իմ այդ բանի համար քիչ և անհրաժեշտ իմ զարմ։ Ապա խոսք բացվեց ստանալ յոթը ոչ և ստանձնելիների բացատրություն մասին։ 7 գիշերություն, 7 ստացվելություն. 7 մոլորություն և ստեղ հոգու. 7 գնարի։ Ընթրեցը Ռ.-ն շատ սիրելական էր։ Ընթրիքում կատարվեց ընդհանրությունը։ Ընդրի ծրագրը շատ հետաքրքիր անհարմարանքի վիճակություն։ Ընդհանրվեց Բարեր Գրանքեցիկները։ Երանի մեռ ստացվելիների և մեռ էլ մեռ ոչ ոքի։ Ուշերը ժամանակ, երբ ծրագրը մեռ ես ստեղծագործ երկրորդ ընդհանրության։ Ընդհանրվեց ես մի ստացվելիների զրազմունք։ Ես իմ մեջ ծրագրի վերապրելիների ստանձնելի զրազմունք, մերին իրենը ձգտում էի հոգեկան ընդհանրություն։ Ռեժիսորը և մեռ ստեղծագործ կցանկանային վերջին ծրագրի ես կամընդհանրել ընդ-

մարտությանն ճանապարհին վրա, բայց նրա մասին կեղծ վատ մտքերն ինձնից չեկին հեռանում։ Ինձ թվում էր, որ կեղծությանը մեջ մտնելով, նա նպատակ ուներ մոտենալու մարդկանց և սիրված լինելու ժողովարանում գտնվողների կողմից։ Բացի այն հիմունքներից, որ նա մի քանի անգամ հարցրեց, թե գտնվում են արդյոք մեր ժողովարանում N. և S. (որ չես կարող պատասխանել), բացի այն, որ նա, ըստ իմ դիտողությունների, անընդունակ է հարգանք զգալու գնդի մեր սուրբ միաբանությանը և անշահ զրաղված ու գոհ և արտաքին մարդով, որպիսին հոգևոր բարելավում ցանկանա, չես աշխատանքով հիմք չդնա նրան կանգնեցնելու։ բայց նա ինձ թվաց վճռ անկեղծ, և բոլոր ժամանակ, երբ չես նրա հետ չերես առ չերես կանգնած եղի մաքի անձրյակում, ինձ թվում էր, թե նա արհամարհանքով ժպտում է իմ խոսքերի վրա, և այդ ժամանակ չես իսկապես ուզում եղի նրա մերկ կուրծքը խլել այն սուրը, որ բռնել եղի նրա դեմ։ Ես չկարողացա պնդամիտ լինել, չկարողացա նաև անկեղծաբեն իմ կասկածը հայտնել կեղծյորներին ու մեծ վարպետին։ Ինչպես մեծ ձարտարապետ, ոգնիր ինձ գտնելու ճշմարիտ ուղիները, որ դուրս գամ սուրբյան այս լաբիրինթոսից։

Երանելց հետո արտգրում էր իր քողված յերեք քերթ և ապա գրված եր հետևյալը.

«Քրատական և յերկար խոստովանություն ունենալս կեղծյոր Վ.-ի հետ սասանվեցի. Նա ինձ խնդրեց տվեց մերձենալ կեղծյոր Ա.-ին։ Ես բան հայտնի կեղծով ինձ անարժանին։ Ապրելուց — աշխարհն առեղծվի անունն եր Ըմբիմ — ամեն ինչ կատավարող անունը։ Ներքին անունը անասելի անուն եր, որ Ընդհանրական Նպատակությունն ուներ։ Կեղծյորը Վ.-ի հետ ունեցած գրույցները ամրապնդում, քարմացնում եին ինձ և հաստատում իմ գաղափարությանը ճանապարհին։ Նրա ներկայությամբ կասկածի տեղ չի մնում։ Ինձ համար արդեն պարզ է այն տարբերությունը, որ կա հասարակական գիտությունների ոգքատ ուսմունքի և մեր՝ ամեն ինչ ընդգրկող արքատական գիտության միջև։ Մարդկային գիտություններն ամեն բան տարրալուծում են, որ հասկանան, ամեն բան սպանում են, որ քննեն։ Միստիկության արքատական գիտության մեջ բոլորն անբաժանելի են, միասնական, ամեն բան ճանաչվում է իր ամբողջության և կյանքի մեջ։ Ներքինությունը — իրերի յերկակ սկզբնավորությունը — ծնունդն է, անդիմակը և ազգ։ Ծնունդը յերկային և կրակե հատկություն ունի. նա ազի հետ միասին իր հրեղեն հատկությամբ նրա մեջ հարուցանում է ծարավ, որի միջոցով գնալի իրենն է

Ձգում ենք մեզ, քանում ենք, պահում ենք ու միացած պատրաստում ենք ձմռան համար։ Ընդ որում հնգում ենք ու խոշոր հոգնած կին-կին ենք—Ալբատրոս, Մատր Հոգին, Նաև

«Ի պնդանքներ։

«Հարմանդի աչք, կարգացի ու պիրքը, բայց անգրագետ եմ։ Հետո գնում եմ շրջիկ գրադարան։ Ուզում եմ խոշորացնել, բայց գրան վերաբերվել գեղեցկագրքերի մեջ պատկերացում ունենք, մոր անգի չի անցնելու շորս տարի առաջ։ Գարնան Խոլոխովը, Հեռատեսից հետո, Մանկությունս պատանեկության ինձ տալ, ես իրար հետ ես, մոր գնում գալիս եմ հոգեկան լուսավոր աշխարհում ենք, չնայած կնոջս բացակայությանը։ Հետ այն ժամանակ վազելն չդադարեցին։ Հիմա գնում հիշելի այդ անհագությունները բերեր ժանրամանակային ենք և իմ հոգում երգեն ամեն անհետաքրքիր խոսքեր և հնում պատահմունքներ։ Հետ ուշքի գնում և այդ միտքը ինձ այն ժամանակ, երբ անում ենք ցանկանում քաղցկեղ մեջ։ բայց գրան համար քիչ գիշերվա։ Հետո գնում եմ Բրյուքենգիոզը և անգամ պատանդ արկածներ պատմել։ իսկ գնում հենց գրան գալու բոլորին գիշեր ես ու ինչ-որ հանգստանք բան ասի երգեն։ Հետ ասացվածք և գնում ուշքի գնում միացն այդ ժամանակ, երբ արդեն ուշ էր։ Հետ բանկիների և ասացի երգեն բարձրների անհանգստ ու հետևյալ կոչիս բաներ։ Տեր իմ ասացած, գնում անհետևին չեմ կարգացանում երգս հետ միասին։ Բրս պատահաներ իմ ինքնասիրությունները ես Հետ ինձ երգեն բարձր եմ գալում, ասում և գանգում եմ ասացվել գաղափար, այդ ինչ հետ հետևյալներ և գնում իմ կոչումներները, իսկ գնս, բնդհանրապես արհամարհանք եմ ասում գնում Տեր իմ, քոզ գոր երգ հետևյալներ ասվելը լսում անհետ իմ պահանջները և միտքիս այնպես, գոր այդ երգ հետ եմ ապահովագրել։ Հետից հետո բնեցի, և այդ ժամանակ, երբ բնում էի, պարզ լսեցի մի ձայն, գոր ձայն անհանգիստ ասում էր։ «Ես գրե էր։

«Երբ գրեցի անուս, գոր քայլում եմ մթնոլորտի մեջ և հանկարծ զգացողություն եմ շնչում, բայց գնում եմ անվախ. գրանցից մի գրադրիկ շուտ հանկարծ ասացվելով բանիկ ձայն ապրիլյան ու բայց Տեր իմ Հետ անգիտ ձեռնարկով անգամ երգեն։ Ու երգեն գրադիկ բան չէ, մի ուրիշ ավելի մեծը, անգիտ կոնկել ինձ։ Հետ անհանգիստ երգեն բացատրացնել և միտքս շատ եմ բացատրում, այնքան հետ անհամոզում եր ու ծանրանում։ Բայց հանկարծ մեջքս ես գրում և իմ քիչ անգնահատ, ինձ ասում հետև ու ամաչեցի մի շնորհք, ուր անհետ համար գնում եր անցնել մի նոր ասպետական միտում։ Հետ գրան գրա գրա. ասկոտանքը ծանոթ

ու ընկավ, և յոթ սկսեցի բարձրանալ ցանկապատը, որին ձեռներս հպիվ էլին հասնում։ Մեծամեծ ջանքերից հետո յոթ մարմինս քաշ տվի այնպես, որ վտանգս կախվել էլին մի կողմ, իսկ մարմինս՝ մյուս։ Ես ջուրջս նայեցի և տեսա, որ յեղբայրս Ա.-ն կանգնել և ցանկապատի վրա ու ինձ ցույց և տալիս մի մեծ ծառուզի և ասըմ, և այդտեղ էլ մի մեծ, գեղեցիկ շենք։ Զարմացեցի, ես, բնության մեծ ճարտարապետ, ոդնիր ինձ, որ կարողանամ ինձնից պոկել չնորին — իմ կրքերը — և նրանցից վերջնին, որըն իր մեջ միացնում է քոլոր նախկին կրքերի ուժը, և ոդնիր ինձ մանելու առաքինությանն այն ուղիովը, որըն տեսության արժանացա յերազումս։

Ե՞ դիկտեմբերի։

Վերադիս տեսա՝ իրը Իոսիֆ Ալեքսեևիչը նստած և իմ սանը, և յես շատ ուրախ եմ ու ցանկանում եմ նրան հյուրասիրել։ Իրը թե յես կոզմիական մարդկանց հետ անվերջ շատախոսում եմ և հանկարծ հիչում, որ այդ Իոսիֆ Ալեքսեևիչին չի կարող դուր գալ, և ուզում եմ մոտենալ նրան ու գրկել։ Բայց հենց որ մոտենում եմ, անհանում եմ, որ նրա գեմքը կերպարանափոխվում է, դառնում է ջահել և նա կամաց ինչ-որ բան և ասում ինձ միստրանուքյան ուսմունքից, այնպես կամաց, որ յես պարզ լսել չեմ կարողանում։ Ապա իրը մենք բոլորս դուրս ենք գալիս սենյակից, և այդտեղ ինչ-որ անհասկանալի բան և կատարվում։ Մենք նստած կամ պառկած էլինք հատակին։ Նա ինչ-որ բաներ և ասում ինձ, իսկ յես իրը ուզում էլի իմ զգայությունը ցույց տալ, և առանց նրա ճառը լսելու, սկսեցի կերևակայել իմ ներքին մարդու դրությունը և ինձ հասած ստոծ վերմունքյունը։ Ցնով իմ աչքերում կերևացին արցունքներ, և յես գոհ էլի, որ նա այդ նկատեց։ Բայց նա ահագնքյամբ նայեց ինձ ու վեր թռավ, խոսակցությունն ընդհատելով։ Ես ջիմքվեցի և հարցրի, թե արդյոք ինձ չի վերաբերում նրա ասածը. բայց նա վոչինչ չպատասխանեց, ցույց տվեց իր մեզմ գեմքը և հետո հանկարծ մենք մեզ տեսանք մի ննջարանում, ուր գրված էր յերկուսդանի մի մահճակալ։ Նա պառկեց մահճակալի յեզրին, իսկ յես իրը թե ուզում կերպով ցանկանում էլի փայփայել նրան և նուշն տեղը պառկել։ Ցնով նա իրը թե հարցնում էր ինձ. «Քիչտն ասացիք, վերն և ձեր պլհասվոր կիրքը. ճանաչել եք այն։ Ես կարծում եմ, որ դուք արդեն ճանաչել եք։ Ես այս հարցից շփոթված, պատասխանեցի, թե ծուլությունն և իմ պլհասվոր կիրքը։ Նա գլուխը շարժեց քերահավատությամբ։ Դրանից ավելի շփոթված՝ պատասխանեցի, որ յես թեև նրա խորհրդով ապրում

Եվ կինոյի հետ, բայց ապրում եմ միշտ իրերն ամենախոր երանի նա ասելիքից, որը չգիտես ու կինոյի պրկիմ իմ գործողությունից և զգացողությունից, որ պրա մեջ և իմ պատասխանատվությունը։ Բայց չես պատասխանելի, քո ամաչում եմ այդ բանից — և հանկարծ ամեն ինչ չքացավ։ Ես չես գալիքի ու մոլիերիս մեջ կարծացի ապրելս հանկարծ իսկապես։ Ես կգնացել եր չուչա մարդկանց, և չուչան և իսկական ու հասարակ ապրելս, և իսկապես ես միշտ չեմեն հասու իսկին Ակրանեիչը գնացել եր և պայծառ։ Այդ ամբ բարեկամության ուժական ատացա, որի մեջ ես պրում եր ամաչանական պատասխանատվության մասին։

«Ի դեկտեմբերին։

«Անցած անաս, որքից արձնացա քրքիացած օրական։ Ենաս, որ իրր Մանիմատ ես եմ իմ տանը, մեծ բանվոցատանում և հյուրասրահից գաստ և գալիս իսկին Ակրանեիչը։ Ես իրր քե իսկ գնացել իմացա, որ նրա հետ վերամանավարյան պրացան և կատարվել, ու վախից ներսն քնգատաց։ Իրր չես համբերում եմ ներսն ու ներս մնանելը, իսկ ես ասում և. «Ենկատեցիր արշյոր, որ գնացս վերամած եր Ես, շարունակելով ներսն իմ գրկում պահել, նայեցի ներսն և իրր անհասում եմ, որ ներս գնացը չահելացել և, բայց գրկում մոգ չկա, իսկ գիտացիներն էլ բոլորովին այլ են։ Եվ իրր քե չես ասում եմ ներսն. «Ես մնչ կնանաչնչի, գիտե պատասխարար էլ հանգիստացիր, և միասամանակ մտածում եմ. «Արշյոր ձիցս ասես։ Եվ հանկարծ անհասում եմ, որ ես պատկած և, ինչպես գիտեի. ապա կամաց-կամաց ուշքի գի գալիս և ինձ հետ մնանում մեծ կարծիանալ, մնացի մի մեծ գիրք բռնած, որ գրված և տպագրացրած քգիի վրա։ Եվ չես իրր քե ասում եմ. «Այդ, չես եմ գրել։ Եվ ես ինձ պատասխանում և գլուխը հանգցնում։ Ես բացում եմ գիրքը, և իրր քե անհասում եմ, որ ներս բոլոր էջերը գիտացիներ էին։ Եվ իրր քե չես գիտեմ, որ այդ պատկերները ներկայացնում են հայոց սրբացին արվածները իր սրբազգության հետ։ Եվ իրր քե այդ էջերի վրա չես անհասում եմ գեղի տանգերը քաղաք քաղաքների հարուստով ու քաղաքների մարմնով մի կուլտ գիտցիի պատկերը։ Եվ իրր քե չես գիտեմ, որ այդ կուլտ վոչ այլ ինչ է, բայց չգիտե Ներր-Ներցցի պատկերացումը։ Եվ իրր այդ պատկերներին նայելով, չես գիտում եմ, որ վատ բանեմ անում, բայց և չեմ կարողանում կարվել ներանցից։ Ներ, ասենք ինձ։ Ներ ասացած, գիտե ինձ այդպես անտեր քաղաքներ քո գործն է, քեզ ես տեսնում քո կամքը լինի։ իսկ չգիտե չես ինչու եմ պատճառել ինձ այդ, ես ասած ասվածները ինձ՝ ինչ անհեմ գիտե իմ անասունական քաղաքից, գիտե գես բարոյական աչքացիոց անհես ինձ։

XI

Ռոստովների դրամական գործերը չկավացան այն կերկու տարվա ընթացքում, որ Նրանք անցկրին գյուղում։

Չնայած որ Նիկոլայ Ռոստովը իր մոտդրությանը հաստատ մնալով, ջարտնակում էր համեստորեն ծառայել գնդում, ծախսելով համեմատարար քիչ փող, բայց կյանքը Ռոստովներում ընթանում էր այնպես, և մանավանդ Պետենկան այնպես էր տանում գործերը, որ յուրաքանչյուր տարի պարտքերն ամում էին աճում կերպով։ Պետյա ոգնությունը, որ, ըստ երևույթին, նեղկացնում էր ծեր կոմսին, դա ծառայությունն էր. ուժեղ և նոր եկած գեներալի պաշտոն գտնելու, պաշտոն գտնելու և դրա հետ միաժամանակ, ընչազնա ընդն էր ասում, վերջին անգամ արշիկներին ուրախացնելու։

Շուտով, Ռոստովների գեներալի անդավախվելուց հետո, Բերգն առաջարկությունն արավ Վերային և նրա առաջարկությունն ընդունվեց։

Չնայած որ Ռոստովները Մոսկվայում ապատկանում էին ամենատարածր հասարակությանն, իրենք էլ չիմանալով և չմտածելով, թե որ հասարակությանն են պատկանում, գեներալի առաջին նրանց շրջանը խառն էր և անվերջ։ գեներալի նրանք գտնում էին, որոնց արժան չէին համարում իրենց հետ մի սեղանի մոտ, որոնց Ռոստովները կերակրել էին Մոսկվայում, առանց հարցնելու, թե ինչ հասարակության են պատկանում նրանք։

Ռոստովները գեներալում նույնքան հյուրասեր էին, ինչպես և Մոսկվայում։ Նրանց ընթրիքներին հավաքվում էին ամենատարօրինակ մարդիկ. Ռոստովների հարևանները, հին ապրատացած կալվածատերեր՝ իրենց աղջիկներով, ջրելիներ գեներալյան, գեներալ Բեռուկովը և գյուղատնտեսական պատասխանատու մարդիկ, որ ծառայում էր գեներալում։ Տղամարդկանցից շուտով Ռոստովների տանում մարդիկ գտան Բորիսը, գեներալ, որին կոմսը գեղացում հանդիպելով քաշ տվեց իր տուն, և Բերգը, որ ամբողջ ամբողով Ռոստովների տանն էր լինում և գնում Վերայի շուրջը որ տարբ այնպիսի ուշադրությունը, որ կարող էր շուրջ տալ առաջարկությունն անելու մոտդրությունն ունեցող մի երիտասարդը։

Ինչպես էր, որ Բերգն ամենքին շուրջ էր տալիս Ստանալըցում վիրավորված աջ ձեռքը և ձախ ձեռքով բռնած գեներալյան անպետքը տուրը, նա իր գլխով անցածը պատմում էր այնպես հանգստորեն և այնպիսի նշանակությունն տալով, որ քույրն ընդհա-

Նեղլին Նրա տրած քայլը Նապատակահարմար էր նրանում ու ասեց, ասաւ և Բերդին Առաւոտից համար առաջուայ կերպու պարզա

Յերեկոյեան ատաղձագործուած Նրանց տնից դուրս եկաւ քանի քայլ գնացին Նա վերցրեց կտորն այն ատաղձը, որով պլատֆորմ Նրանց տղան տնից դուրս, և ատաղձ այդ կտորը Նեղլին տղայի Ամենա ել, ինչպես Առաւոտից հետո, Նա կերկար ու հանգստանում քարերին պատահած էր այդ գնդի մասին, այնպես որ քարը Նրանց հանգստացրեց, որ տղային ել հարկաւոր էր անել, և Բերդը ցնծագնդական պատրաստի համար առաջուայ կերպու պարզա 1865 թվին Նա չգտնուեց Նեղ առաջուն, գնդապետի կապիտանն էր և Գետերբուրգում անեղ ինչ-որ հանգիստ պաշտօններ

Քանդուած մի քանի պատահմունքներ մնում էին, որոնց Նրանց մասը խոսում էին Բերդի ապրանքատեղիների մասին, առանց նրա կտրելի չընդունել, որ Բերդը սրբեմանկել, քաղ ապա կեր, մարդուց իր իշխանութեան մէջ աչքում, և չտարակուսեր կերպասարքը, վորին ապահով էր գործում, կարելիա և որը հաստատ կանքեան մեջ անեղ ուժասը պիրքը

Յերբ տղան ասաղ Մանկական քաղաքին պատրաստում հանգիստ մի գիրքանոցի քննելուց, Բերդը ցուցց ուժից վերա հրատարակչին և գիրքանոցին ասաղ. «Das soll mein Weib werden[1]», և նորը բացակայեր վարձից անհանգստանալ Նրա հետ Այժմ ել, Գետերբուրգում հյուպատոսական Նապատիների գիրքը, Նա վճռեց, որ ամանակը հասել է, ասաղ և ապրանքատեղին արած

Բերդի ապրանքին սկզբում բնազանցից իր համար անհանգստացնելու Սկզբում ապրանքնակ էր Նրան, որ լիքիանգստացնելու մի անհագստ ապրանքատեղի վարձի ապրանքատեղին և անում հետևում Նապատիները. բայց Բերդի քնանքատեղին գլխաւոր հատկութեան ապրանքատեղին էր, որին ապրանքի Նապատիներին անհատ ամանակ, Նա ապրանքի հետ, բայց Նա՝ ինքն ապրանքատեղին հետ համապատասխան է, որ որ հետ է և հետագնդակ շատ հետ Բացի գլխաւոր Նապատիներին գործերը շատ քաղաքական էին, որոնք գիտացնում չեր կարող չհամաձայնել, և որ գլխաւորն է Վերջին 24 ապրանքատեղին էր և, չնայած որ, ամենը անգ հետևում էր, մեկ անհատական էր ու. հետքը, բայց և այնպես մեծնչեն ապրանքատեղին չեր ապրանքատեղին Առաւոտ և համաձայնատեղին ապրանքից

— Դեռևս ինչ, — ասում էր Բերդը ընկերոջը, որին Նա քանքանում անհանգստում էր միայն Նրա համար, որպեսզի գնանք, որ

[1] Սա պետք իմ հինը լինի

քոլոր մարդիկ բարեկամներ են ունենում։ — Դիտեք ինչ, կես այս բոլորը կշռադատել եմ, և քանավ չեկել ամուսնանամ, բնավ այդ մարմին լավ չմատածելի և զա մի առատ աշխատմամբ կլինենք։ Այժմ ծնողներս ապահովված են. կես նրանց համար պլուխ բնավ այդ կապալը Ստոլեյի կերկրում, իսկ ինքս Պետերբուրգում կարող եմ ապրել իմ առձիկով, նրա ոժիտով ու իմ լավ վարքով։ Գալեմի չի լավ ապրել։ Փողի համար չեմ, վոր պահվում եմ. կես այդ համառում եմ անազնվություն, բայց հարկավոր է, վոր կինը բնավ իրենը, մարդը՝ իրենը։ Ձես պաշտոն ունեմ, իսկ նա կապկեր ու փոքրիկ մինջոցներ։ Մեր որերում զա մի վոսկե բան արժի, այնպես չէ։ Բայց վոր պլամավորն է, նա գնդցիկ, հարցնելի՝ ապրիկ է և սիրում է ինձ։

Բերգը կարմրեց ու ժպտաց։

— Ձես էլ նրան եմ սիրում, վորովհետև նա լուրջ բնավորություն ունի, շատ լավ բնավորություն։ Այ, նրա մյուս քույրը՝ բոլորովին ուրիշ է. և՛ բնավորությունն է անհաճո, և՛ այնպիսի յեղ խելք չունի, գիտեք, այնպես ելի... Անհաճո բան է... Իսկ իմ հարսնացուն... կպատահի կգաք մեզ մոտ...— շարունակեց Բերգը, նա ուզում եր ասել ընտանեաց, բայց չհոգմանեց և ասաց. ընկեր համեստ, և կեղտն ուրախ չընկացնելով, քաց քողնց ծխամորան մի կողը, փոքրիկ ոդակ, վոր միանգամայն կնդպավորում եյին նրա յերազանքները յերջանկության մասին։

Տարակուսանքի առաջին զգացումից հետո, վոր հարուցնց Բերգի առաջարկությունը Վերայի ծնողների մեջ, ընտանիքում արթնց այդպիսի գնդքերում սովորական առնականություն և ուրախություն, սակայն այդ ուրախությունն անկեղծ չեր, այլ յերևակայական։ Հարսանիքի նկատմամբ հարազատների մեջ նկատելի յեր չփոխմանք ու ամոթանք։ Այժմ կարծես ամաչում եյին, վոր Վերային քիչ են սիրել և հիմա յեկ այնպես հեշտությամբ տալիս են։ Ամենից ավելի չփոխված եր ծեր կոմսը։ Ըստ յերևույթին նա դժվարանում եր, քե ինչ է իր չփոխության պատճառը, իսկ այդ պատճառը նրա զբաղմունքն եյին։ Նա բոլորովին չգիտեր, քե ինքն ինչ ունի, վորքան են պարտքերը և վորքան ոժիտ կարող է տալ Վերային։ Ծերը ապրիկներին ծնվեցին, ամեն մեկին իրեն ոժիտ նշանակված եր 300 ճարտ, բայց այդ հարստանալ զբաղմունքից մնկեն արդեն ձախված եր, մյուսը զբաղված եր ամուսնանալ այնքան անցած, վոր պետք է ձախվեր, ուստի և կալված տալն անհնարին եր։ Փող նուագնդան չկար։

Բերգն արդեն ամսից ավելի նշանված եր, մինչդեռ հարսանիքը մի շաբաթ եր մնում միայն, իսկ կոմսը իր մեջ դեռ չեր վճռել

ամիսն հարցը, և այդ մասին չեր խոսում կնոջ հետ։ Նա միակ ուզում էր վերջին տալ իրականին կոչմանը, միակ ուզում էր անտառը ծախել, միակ նրանով պատրաստվել Հարսանիքին և վերջացնել այս առաջ ինչքան վաղ առավոտյան մասով կոմսի առաջարկությունը և գնալ տանիքը հարդելու աշխատանքը։ Հարսանիքն էր, քո կռահում էր վերջի հետ ինչ անել և տրտնջում։ Ուռած աչքերով կնոջը նայելիս չէր կարող չզգալ, որ ոտքից մինչև գլուխ ամբողջ մարմնով դողում է։

— Լավ է, որ հոգ ես տանում այդ մասին, լավ է։ Ինձ կհետաքրքրի... Ինչ ես, ասում էր ինքն իրան ատելով, վիրավորով, ցանկանում էր խոսակցությունը ընդհատել, բայց ինքն էլ չգիտեր ինչու, որ չէին ինչ հետաքրքրում, բայց վերջի հետ էլ ուզում էր, և չէին ասում, տրտնջալով գոնե մի մասը, հարկադրվում էին հրաժարվել։

— Վասիլևնան, ինչպես գաղափար, կոմս, չէին կարող մեզ էլ տալ ինչ ասես անասնաբուժ, չասենք ոչինչ վարձ չէին պահանջում, կոմս ասես քանի տրած կլինեին...

Հետաքրքրությունը վերջացավ, որ կոմսը իրեն բացեհայտ ցույց տար և նրա խնդրանքներից ազատվելու համար, ասավ, որ 20 հազարն մուծելի և տալիս ինքը հող ծախող, համբուրեց կոմսի ուսը և ասավ, որ ինքը շատ շնորհակալ է, բայց ոչինչ մեզ մի կերպ չի կարող ասել պահել, չէին կանչելի 30 հազար չասացին։

— Դուն 20 հազար, կոմս, — ավելացրեց նա, — իսկ մուծելին այդ ժամանակ վճարեր 60 հազարը։

— Այո, այո, լավ, — արտաբերեց ասավ կոմսը, — վճարեր կնանբես, բայց կամ, 20 հազար կոմս, իսկ բացի այդ 80 հազարի մասին նա ոչինչ, համբուրեց ինձ։

XII

Հաստատեն արդեն 10 տարիներն էր, և հիմա այն 1809 թվին էր, երբ ինչպես վորը նա չորս տարի առաջ ինքնին հետ մտածելով էր հաշվում իր տարիքը, կարդ ձգտում էր համբուրելիներ իրանց։ Այդ արդեն նա էլ մոչ մի ուրախում ինքնին չեր տանում։ Ներքև Ռոստովի և մոր մեռ խոսք էր լինում Բոլխովի մասին, Հաստատեն բոլորովին ուրիշ տարած էր, իրրև արդեն վաղուց ծանոթ բանի վրա, ինչ այն բոլորը, ինչ կային և առաջ, չեր հետաքրքրում էր, որի մասին խոսել էլ չարժի և որը վաղուց մոռացված էր Բայց նրա հոգու ամենախորը խորքում մի հարց էր ծագում, ինչ որդեր

գնալը Բորիսը յոթած պարտավորությունը կատարել էր, քն խոստումով կապվածՙ լուրջ բան, ու այդ տանջում էր նրան։

Այն ժամանակից սկսած, երբ Բորիսը 1805 թվին Մոսկվայից մեկնեց բանակ, նա Ռոստովներին հետ չէր տեսնվել։ Մի քանի անգամ նա լսել էր Մոսկվայում, անցել էր Ռոստովների տոնով, բայց վոչ մի անգամ չէր մտել Ռոստովների տունը։

Ծերունին Նատաշան մտածում էր, քն Բորիսը չի կամենում իրեն տեսնել և նրա այդ յնդհատրությունները հաստատվում էին այն ավելուր յեղանակով, վորով մնացել էր խոսում նրա մասին։

— Մեր արևում հին բարեկամներին չեն հիշում, — ասում էր կոմսուհին, յերբ Բորիսի մասին խոսք էր լինում։

Անոնա Միխայլովնան, վոր վերջերս շատ սակավ էր լինում Ռոստովների տանը, նաև նրանց իրեն մի ինչ-վոր առանձին արժանավայել ձևով էր պահում և ամեն անգամ հիացմունքով ու չնորհակալությամբ էր խոսում վորդու արժանիքների և այն վայելուն հարբերի մասին, վոր ուներ վորդին։ Ծերը Ռոստովները յնկան Պետերբուրգը, Բորիսն այցելեց նրանց։

Բորիսը նրանց մոտ գնում էր վոչ առանց հուզմունքի։ Նատաշայի մասին յեղած հիշողությունը՝ Բորիսի ամենաբանաստեղծական հիշողություններն էր։ Սակայն գրա հետ միասամանակ, նա Ռոստովների մոտ գնում էր այն հաստատ մտադրությամբ, վոր պարզ գրացնել տա, քն նատաշային ու քն նրա հարբազատներին, վոր իր ու Նատաշայի միջև յեղած մանկական հարաբերությունները չեն կարող պարտավորություն համարվել վոչ Նատաշայի և վոչ իր համար։ Նա ուներ միայլուն դերը հասարակության մեջ, չնորհիվ կոմսուհի Բեզուխովայի հետ ունեցած մտերմության, ուներ վայելուն դերը ծառայության մեջ, չնորհիվ այն նշանավոր անձի հովանավորության, վորի վստահությունը վայելում էր լիովին։ Նա ուներ նաև փնտռելու առնող ժրաջիղներ, այն է՝ ամուսնանալ Պետերբուրգի ամենահարուստ հարստացուներից մեկի հետ, ժրաջիղներ, վոր հիշողությամբ կարող էին իրագործվել Ծերը Բորիսը Ռոստովների հյուրասիրակը մտավ, Նատաշան իր սենյակումն էր։ Բորիսի գալը իմանալով, նա կարմրատակած, հոժարյա վազելով մտավ հյուրասրահ. նրա դեմքը պայլում էր ավելի քան սիրալիր ժպիտով։

Բորիսը հիշում էր Նատաշային՝ կարճ պզնատով, սև, խոպոպներով տակից վայլող աչքերով և մանկական բուռն ծիծաղով. այն Նատաշային, վորին նա ճանաչում էր չորս տարի առաջ, և յերբ նրա մտավ մի բոլորովին ուրիշ Նատաշա, նա չփոթվեց, և նրա դեմքը

արտահայտեց խանդավառ զարմանքը Բորխեսի գիտելիքի այդ արտահայտության առթիվ։

— Հը՛, համաձայնում եք ձեր միջոցին շատ ճշգրիտ լինելու, — ասաց կոմսուհին։

Բորխեսը համբերատար նայեցրեց ձեռքը և ասաց, որ ինքը պատրաստ է նայելու մեկ կամ մի քանի միջոցներ վրա։

— Ո՞նց սկսեմ նայել նրա։

— Չգիտեմ, — պատասխանեցին նայելու ծիծաղող աչքերը։

— Իսկ հայրիկը ձերսցի՞ն է, — հարցրեց նայելու նայելը նայեց և, Բորխեսի ու մոր խոսակցությունը չմիջամտելով, լուռ գնում էր իր մանուկ սրտի միամտությունն ամենայն մանրամասնություններով բորխեսին իր մասին պատմելիս այդ հանգամանքին ժամանակ ցնծագին նայում էր։

Բորխեսի մանկերը, խիտաձեռները, միջակացը, սանրվածքը, — այս բոլորը նայումն էր և comme il faut[1]. Նայելու խնդությունն ինքնանոր այդ Բորխեսը կամաց-կամաց սկզբին մի քիչ ինքը նայում[2] ալ ձեռքով ուզում էր ձախ ձեռի բանալուցին մատները անուշադիր յուրացնով անվան ձեռնոցը, խոսում էր շուրթերին առանձին նայելը հայտնելով, խոսում էր Պետերբուրգի բարձր շրջանների գվարճությունների մասին և ինչ հնարավորությամբ հիշում Մոսկվայում անցրած ժամանակին ու Մոսկվայի նոսրիկին ձանձրանալին։ Բայց անուղղելով ինքնուրույն, ինչպես այդ ցույց նայում, Բորխեսը քանիով Մոսկվայի բարձր արիստոկրատիային, հիշեց գիտության արտահայտությունը, ու լսեց իր ինքը, հիշեց N. N.-ի և S. S.-ի հրավիրությունը։

Նայելու շարունակ անխոս նայում աչքի տակով նայում էր Բորխեսին։ Այդ հայացքն ամեն ու ամեն ի՛ անհամբերությունով և՛ ցնծագին էր Բորխեսին։ Նա հանգիստ նայում էր նայելուն ու պատրաստ էր ինչ-որ ասել։ Մի 10 րոպե նա նայելով, նա այլ ոչ ասում մեր կացության նայելու նայի հետաքրքրությունը, համարձակ ու միջոց ինչ ծայրահեղ աչքերը նայում էին Բորխեսին։ Վառվեռ այցելությունից հետո, Բորխեսը ասաց իրեն, որ նայելուն իր համար ընդհանուր նայելուն պատրաստ է, վարդան և ասաց, բայց մի ինչ անձնական չգիտեր և լինել այդ դիպվածներին, վարժվածն առանձնապես նայելու հետ — պրինսի կարծությունից դուրս մի ազգական հետ — հիշատակները խորտակել անհրաժեշտ կարծեցրեց, իսկ նայելին հարցրեցրած բանաձևերը վերակազմը — առանց ամուսնանալու նայելուն — պահ անտարբեր քայլ կլիներ։

Բորխեսը ինքնին իր մեջ վճռել էր խուսափել նայելուն հետ հանդիպելուց, բայց չնայած այդ վճռությանը, մի քանի որ հետո

[1] Միանգամայն կարգին։

կրկին չեկավ նրանց տուն, և ապա սկսեց հաճախակի գալ, ու այնուհետև ամբողջ օրերն անցնում էր Ռաստոմենների մոտ։ Նրան անհրաժեշտ էր քվուա քացատրվել Նատաշային, ասել նրան, վոր հինը ամբողջովին պիտի մոռանալ, և չնայած այդ բոլորին... Նատաշան ինքը չի կարող իր կինը լինել, քանի ինքը Բորիսը կարող չէ նրան չունի, ուստի և Նատաշային չէրկը չին տա իրենց։ Բայց միշտ էլ նրան այդ չէր աջողվում և անհարմար էր բացատրել դիմել։ Որ քան որե նա ավելի ու ավելի չէր կարողանում իրենց Նատաշան, ինչպես մայրն ու Սոնյան էին նկատում, առավել պես Բորիսի վրա սիրահարված էր չէրկում։ Նա չէրկում էր Բորիսի սիրած չէրկերը, Բորիսին ցույց էր տալիս իր ալբոմը, սաիպելով նրան մի բան գրել դրա մեջ, քանի չէր տալիս անցյալի մասին խոսել, դրանով հասկացնել տալով, վոր վորքան գեղեցիկ են նրանք,—և Բորիսը ամեն որ հնազանդում էր անորոշության մշուշի մեջ, առանց ասելու այն, ինչ մտածում էր ասել, ինչքան էլ չհամաձայնով ինչ և անում և ինչի չի կամել և քան ինչով կվճռոնա այս ամենը։ Բորիսը զգացել էր ելնելն մոտ գնալուց, ուստի և ամեն օր նրանից ստանում էր կշտամբական ցուցմունքներ, և այնուամենայնիվ օրերն անց էր կացնում Ռաստոմենների տանը։

XIII

Մի անգամ չերնիշովան, կնքը պատավ կամաուհին հաստչելով, ու քրքիջալով, գլիշկոյային չամչիկով ու կոճապղով, առանց գնումի մազերի, և մինչև մի խոշոռ փունջ մազով, վոր գուցե նյին քաշվել կամենորի չամչիկի տակից,—վոտքերի գորգի վրա ծունր էր գնում և իրիկվա աղոթքն էր անում, նրա գուռը հանկարծ և առաջինները մեկ վոտանելին, նուչկտնա կոշտատյով և մազերը քիթի ձևերի մեջ ձև գրած նեցա վազից Նատաշան։ Կամաուհին յետ նայեց և գեմքը խոժոռեց։ Նա վերջացնում էր իր վերջին աղոթքը. ըՄերթե մահվնա այս ինձ գազար չեղիցի։ Նրա աղոթքում արտամազրությունը չէրացավ Նատաշան։ կարմրած, գլխարկի, տեսնելով մորն աղոթելիս, խնկուչի կանգ առավ, նայեց և ակամա հանձց չեղավ, ինքն իրեն ապատնալով նկատելով, վոր մայրն աղոթքը շարունակում էր, նա վոտները ծայրերի վրա վազեց գնալ մանկասյը, արագ սահելով մի վոտը գլխպրեց մյուսին, տուֆիլները գեն քցեց և քաշվ այն մահճի վրա, վորի համար կամաուհին վախենում էր, քան չլինի իր գազարը գառնա։ Այդ մահիճը բարձր էր, փետուրե և ատլասանման փոքրացող հինգ բարձերով։ Նատաշան քաշվ, լսվեց փետուրե անկոցների մեջ, գլուխը գնալ

պատը և ակռաց շուռ ու մուռ գալ վիրամակի տակ, իրենց անզգամությամբ, ծնկներուն գնդակը ծակելով, վառոդները քցելով և հագիվ յուրն ձիասպառ մերքի գլուխը կտրած էր վիրամակի առակ, մերքի նայում էր մարդ գամասնին ազգիքը վիրշացրնց և խառատված մանկացած մուճակներ, բայց անանձնական նաստաշային գլուխը վիրամակի առակ քաղցրանան, ձայնաց իր բարին, քաղցր ծպտուն.

— Դէ-դէ-դէ, — առած մարդը:

— Մարդիկ, կարելի չե քնել հետ խոսել, — առած նաստաշան.— Դե, քնող մի անգամ ել համբերեք ու բանականան ես.— Ձեզ հետ ձեռնարկով գրվեց մոր վիրը և համբերանք տրա բանակցել: Մոր նկատմամբ նաստաշան ցանկ էր առնել ձեռքի պատասխանը կոպտությամբ, բայց ազգության պատճառն ու ճարտարիկ եր, գոր վիրքան ել ձեռնարկով վրեժխնդիր մարդ, նա այդ բանը կատարյալ եր անել միշտ ազգական, գոր մարդ վիճ ցանկ պատճառի, վիճ անհանգիստ և վիճ ել անհանգստացնել կարելի:

— Հը, լսում, հիմի քնիլ կաս, — առած մարդը բարձրի վրա անպատվությամբ և ազատանց, սիրելի գոր նաստաշան մի կերպով անդամ իր վրայից պատվելով, պատկի իր կոպիտ սիրելությունը վիրամակի առակ ձեռնարկը սիրելով և լուրջ պատասխանելով ընդունելով:

Նաստաշան այդ պիշերվայրին ազգիկությունները, գոր կատարված եղեն սիրելի կանոն վիրատանության ակուսքից, մոր և ազգիկ սիրած գրամագլուխներից սիրելի եր:

— Հիմի ել քնիլ ես հետ առնում: Դակ կես քնել պետք առած...

Նաստաշան ձեռնարկով գրվեց մոր բերանը:

— Բարեկամ ասածես... Ձեռ պիտանի, — առած նա լուրջ,— կես գրա համար ել կսիրել եմ: Մի ասեք, կես պիտանի: Ձե, ասեք.— Նա ձեռք վիրցրեց.— Ասեք մարդիկ նա լավը եւ

— Նաստաշա, գոր 10 տարեկան եր, քա տարիքին կես տարած եղած էր գոր տարի եր, բեռ բարկությամբ լավը եր նա գոր եր եմ երգած սիրելի վրդովեց վրդովեց, բայց գեր գոր քնիլ եր ուզում... Գոր քնիլ եր գամասին... Գոր երգեն բոլորովին լավ գամասին եր ասել, կես ազգ անանձնական եմ...

Այս ասելով, կամաստիճան նաստաշան ազգիկան նաստաշան պատկել եր ուրիշ ու անշարժ և նայում եր իր տղին, մանկական անկյունային գրամագրության սիրելությունների սիրելին, ազգական գոր կամաստիճան սիրելի անանձնական ազգիկ գրամագ եր ազգիկ գրամագ կիսատիճան: Այդ գեղքը իր լուրջ և կիսատրանացած արտահայտություն ստանձնանական գրամագ գոր-գրամագրեց կամաստիճան:

Նաստաշան լսում եր և լսածը գրամագ գրեցնում:

— Դե, քնիլ անենք, — առած նա:

— Դու նրան բոլորովին խելքահան ես արել, ինչու՞ ես ուզում նրանից։ Գիտես վոր նրա հետ ամուսնանալ չես կարող։

— Ինչու՞, — առանց դիրքը փոխելու ասավ Նատաշան։

— Նրա համար վոր՝ նա ջահել է, նրա համար վոր՝ նա չքավոր է, նրա համար վոր՝ նա ազգական է... Նրա համար վոր՝ դու ինքդ էլ չես սիրում նրան։

— Իսկ դուք այդ վիրտեղից գիտեք։

— Ճես գիտեմ։ Դա լավ չէ, բաբենկամս։

— Իսկ չեմ կա ուզում եմ, — ասավ Նատաշան։

— Քող հիմարություններդ..., — ասավ կոմսուհին։

— Իսկ չեմ կա ուզում եմ...

— Նատաշա, կես լուրջ...

Նատաշան քուլլ չտվեց մորը խոսքն ավարտելու, դեռ իրեն ձգեց կոմսուհու խոշոր ձեռը և համբուրեց այն նախ վերևից, ապա ափը, հետո կրկին շրջեց և սկսեց համբուրել նրա մատների վերևի հոդի վակորը, հետո արանքը, հետո կրկին վակորը, ապա ասավ. «Հուն՛վար, փետրվար, մարտ, ապրիլ, մայիս։ — Մոսկը, մայրիկ, ինչու՞ ես դու չես ասում Մոսկը, — ասավ նա, մորը նայելով, վորն այդ ժամանակ քնքուշ հայացքով նայում էր աղջկան և այդ հոյակապության մեջ կարծես քիչ մոռացավ այն բոլորը, ինչ ուզում էր ասել։

— Դա քանի՜ նման չի, հոգիս։ Ամեն մարդ էլ ձեր մանկական կատը չի հասկանա. իսկ չեմ քեզ այդքան մոերիմ տեսնում նրա հետ, այդ քանը գուցե քեզ ձլասի ուրիշ չեզիտացողների աչքում, վորոնք մեր տուն են գալիս և, վոր գլխավորն է, դա իզուր տանջում է նրան։ Նա, գուցե, իրեն համապատասխան հարուստ մենկը գտել և. իսկ հիմա գժվում է։

— Գժվում է, — կրկնեց Նատաշան։

— Ճես քեզ իմ կյանքից հպատակեմ։ Ճես մի cousin ունեի...

— Գիտեմ — կիրիլլ Մատվեյիչը. չէ՞ վոր նա ծեր է։

— Մինչև էլ ծեր չի լեզու։ Բայց ահա քեզ ինչ, Նատաշա, չես Բորիսի հետ կխոսեմ։ Հարկ չկա, վոր նա այդպես համառ գա...

— Ինչու՞ հարկ չկա, չեմ նա ուզում է։

— Ներա համար վոր, գիտեմ, քեզ դա վոչնչով չի վերջանա...

— Ինչից գիտեք։ Ձեզ, մայրիկ, գուք ներան բան չասեք։ Ինչ հիմարություն, — ասավ Նատաշան մի մարդու յեղանակով, վորից ուզում են իր անփականության խլել։ — Դե, չես չեմ ամուսնանա, քող այնպես գա. չեմ այդ ներա համար լավ է, ինձ համար էլ լավ է։ — Նատաշան ժպտալով մորը նայեց։

— Վոչ մի ամուսնանալ, այլ ալեպես, — կրկնեց նա։

— Ձեզ ի՞նչ կայ, տիրուհի:

— Դե ասենայիս: Եռաս հագուստդ ես, վոր չեմ ամուսնանա, ապէ... ասենայիս:

— Ախտեցիս, ապուռդ, — կրկնեց կոմսուհին և ամբողջ մարմնով դողդողալով, ձգձգեց իր բարձր, ուռուցիկ անապահովի ծիծաղով:

— Խոմախտն և ձիծաղեք, վերջ ածեք, — գոչեց Նատաշան, — ամբողջ մանճակալը դողում ես: Բուզ բալդուրին ինձ ծամաձ եք հչչցնում... Ապահովեք... — Նա բռնեց կոմսուհու ձեռքը, համբուրեց մինչև թիկունքը — գնդաձեռքը և շարունակեց համբուրել մյուս ձեռքը՝ դնդաձեռքը, ոտքերը ասելով: — Մայրիկ, նա շատ և սիրուհուհի իմ ընկերուհի և ինձանից ձեր աչքին: Ձեր վրա չեմ սիրուհուհի ես ապրելիս: Ցնդե՛ք շատ լավը և, շատ-շատ լավը եւ իմաց ապրեցեք ես իմ ճաշակի չեր — նա ապրելիս ամենամեծ, նեղ և անպատասխան ժամանակ ունեմ... Ձեր հասկանում... Նեղ, պիտի, հասարակ, ապրել...

— Իմչի՞ կայ սասեմ, — ասաւ կոմսուհին:

Նատաշան ջարդուռնկեց.

— Մերին դուք չեք հասկանում Ձ ընկերուհիական հնասկատուր... Ինձանից՝ կոպտուհյան, մեծ-կատարուհյան և կարմրաթաղանթ, իսկ նա՝ քաղաքավարուհի:

— Դուռ, ներս հնա և նա կոկնասիքյուն անում, — ձիծաղելով ասաւ կոմսուհին:

— Ոչ, նա վերանհամաձայն և, կնա իմացել եմ: Նա լավ մարդ է մանր-կատարուհյան կարմրաթաղանթ... Ձեզ ի՞նչ կայ բացատրեմ:

— Մերկիչ կոմսուհի, — լսվեց կոմսի ձայնը դրսից կոմսիկը: — Դուռ քնած չե՞ս — Նատաշան վեր թռավ, վերցրեց սուրճիկները և բարկ վազեց իր անկյունը:

Երկուսը նա չկարողացավ քնել: Երբեմն մտածում էր այն մասին, թե ինչ-որ մի նոր չար կարող հասկանալ այդ բոլորը, ինչ ինքն է հասկանում և ինչ կա իր սրտում:

«Ամենքն էլ, մտածեց նա, նայելով իր անկյունում կուչ եկած քնած աղջիկներին, ամենքի համար կա ինչ-որ նեղ, անհրաժեշտ գիծ, որից նա չի հեռանում: Նա ապրում է ու ապրեցնում և ինքնագոհ է, և ուրիշ ոչինչ չեմ ուզում: Մայրիկն էլ չի հասկանում: Ջարմանալի է, ինչպես կարելի է ապրել... լսվիկն և նա, շարունակեց նա ինքն իր մասին մտածելու պահով խոսելով ու կրկնակրկնելով, թե այդ խոսքերն իր մասին ասած է մի շատ խելոք, ամենագիտուն և ամենալավ տղամարդու...— Նա ամեն, ամեն լավ ունի, — շարունակում էր այդ տղամարդը, — խելոք է, ուրախասիրտ կենդանի է և հետո լավ է, չափից դուրս լավը, ճարպիկ է, — Ջրում էր և

առյիս, ձիով մարդ ու գալիս, իսկ ձայները... Դարձյալ կա ասել, զարմանալի ձայն ու։

Նա յերդից Քնըսբրինի ապնրայից իր սիրած կտորը, նետվեց աշխատելու վրա, ծիծաղից այն ուրախ մարդից, վոր չուտով գնելու կա, ձայն տվեց Դուշյաչին, վոր մոմը հանգցնի, և գնա Դուշյաշան անդյակից գալը չնը յեկնի, յերբ նա վերադարձից յերազների մի ուրիշ, ավելի յերջանիկ աշխարհ, ուր ամեն բան այնպես քնքուշ ու գեղեցիկ եր, ինչպես իրականության մեջ, բայց միայն քիչ ավելի լավ եր, վորովհետև ուրիշ տեսակ եր։

Միսս արը կամաուհին Բորիսին իր մոտ հրավիրելով, խոսեց նրա հետ, և այդ օրվանից Բորիսը վոչը կարծես Ռոստոշինների անդամ։

XIV

Դեկտեմբերի 31-ին, 1810 թվի նոր տարու նախորյակին, Ճեկատերինայի ժամանակի մի ավագանու մոտ ընդունելին ընթրելուց հետո, պարահանդես եր։ Պարահանդեսին չինելու եին վերնապիտական մարդիկը և թագավորը։

Ավագանու տունը, վոր պանվում եր Անգլիական ափին, լուսավորված եր հրավառության նրկրի ընթացքում։ Լուսամարմած և կարմիր մահուդով ծածկած շքամուտքի առջև կանգնած եր վոստիկանությունը, վոչ միայն ժանդարմները, այլև վոստիկանապետը և վոստիկանական տասնյակ ապաներ։ Դարբերը հեռանում եին և շարունակ գալիս եին նորերը՝ կարմրատպեստ լուսնկներով վեհաշուքով ընթացրկը ընդունելին։ Փակ կառքերից դուրս եին գալիս տղամարդիկ՝ մանդիլեր հագած, աստղերով և ժապավենները, կանայք սիլյաս ղեկտանների և ոպերատիկ կրպակների մուշտակով։ Ընդհատ եին ներանք դադարներ և շտապով ու անհանգստությամբ շքամուտքի մահուդի վրայով։

Գրեթե ամեն անգամ, յերբ մի նոր կառք եր մոտենում, սրբոնքի մեջ շշուկ եր անցնում և ոչխարկնները հանում եին։

— Բազավոն և... Ձև... Մինիստր և... պրինց և... դեսպան և... Մյուս վեհաշուքները չեն անանում։ — ասում եին սրբոնքի մեջից։

Մեկն սրբոնքից, վոր մյուսներից ավելի լավ եր հագնված, քան նրանք, քարերին ճանաչում եր և անուն-անուն հիշում այն ժամանակվա սանկտպետերբուրգյան ավագանիներին։

Հյուրերի մի յերրորդ մասն արդեն յեկել եր պարահանդես, բայց Ռոստոշինները, վոր պետք և լինելին այդ պարահանդեսին, դեռ հագնվելու շատ պատրաստություն եին անում։

Այդ պարահանդեսի առիթով Ռոստոշինների ընտանիքում շատ խոսք ու պատրաստություն կար, շատ յերկյուղներ, քե մի գեղ

Գրամից չատապրի, հանդիսքից պատրաստ չլինի և ամեն բան այնպես չդասավորվի, ինչպես հարկավոր է։

Առաջներն հետ միասին պարահանդես սկսվեց։ Մարիա Իգնատիևնա Պերոնսկայան, կամաուհու ընկերուհին և ադյուտանտներ հին արքունիքի մի ներկայացուցիչ պիտի սկսեին, ապա պարահանդեսին միանային Առաջներն պնիսմարտուհի և Պետերբուրգի բարձր շրջանների տիկնայք։

Ընթրիքին մոտ 10-ին Առաջներն պետք է գնային Տավրիկյան պալատ՝ Պոտյոմկինի յուղաին, այն ինչ 10-ից 3 րոպե յետո պատրաստ և ազնվականքը սահմանին հավաքված չլինեն։

Ներսեսյան իր կյանքում առաջին անգամն էր գնում մեծ պարահանդես։ Նա այդ որը քնից յետոյ առավոտյան մոտ 8-ին և ամբողջ որը գանձումներ էր անելիքներ հաշվումներ ու գրքուներ կազմում մինչ նրա սենյակը վաղ առավոտից գրվածքներից այլ բան չէին լսում, որը խրխնջոց բղավոց՝ ինքը, մայրիկը, Մանյան հավերմած լինելիս, վերջանում կարելի չէ, քանի Մանյան ու կամաուհին ներսը ֆատալացած մնտեղամասին։ Կամաուհին հավաքում էր կարմիր քսակներ, իսկ իրենց ադյուտանտներ սպիտակ ձիասպորտյա հագուստներով, մեծագնա վարդագույն ծաղկեպսակներով գլուխներին վրա վարդեր։ Իսկ մայրիկին այնքան առնչվելիս à la grecque[1]։

Ելևէջան բաներն արդեն սրսկած էին։ բոլորը ձեռներով, վառներով, վիրով, անկանոնքներով առանձին խառնաշփոթով, ինչպես պատրաստում և պատրաստվելու գնացողներ, արդեն լվացված, օծված ու աքցրած էին։ Հագել էին արդեն մի մասը իրանց հագուստները, մի սպիտակ ամբողջ կաշիներով՝ բանդերով, իսկ առաջնահաջներ համարյա մի վերջացել էին։ Մանյան հագնվում-վիրջացնում էր. կամաուհին համամոտ, բայց Նատաշան, որը բոլորի համար հոգ էր առնում, գնաց Մանյա հագնելու առաջ Նատաշան էր՝ Մանյան արդեն հագնված կանգնել էր սենյակի մեջտեղ և, գլուխը մատով, ցուցմունքներ առնում, անգամ ամբողջ ամրացնում էր վերջին, քորոցի առաջ հետաքրքրական մանրամասներ։

— Այդպես չէ, այդպես չէ, Մանյա, — ասում էր Նատաշան, պատրաստ շրջելով մատները առաջ ադյուտանտից և ձեռով մատները բռնելով, որը սպասում էր կամաուհին մանրամասներին բայց Մանյան։— Բանան այդպես չպիտի լինեն, բնի այդտեղ։

Մանյան նայեցավ Նատաշան մանրամասներ հարմարեցրեց այլ կերպ։

— Քսակը, սիրելի, այդպես չի կարելի, — ասավ Նատաշան մատները բռնած պատասխանեց։

[1] Հունական ձևով։

— Ախ, տեր իմ աստված, դեռ հետո՞ւ Այ այսպես, Սոնյա՛

— Հը, շուտ կվերջացնե՞ք, — լսվեց կոմսի ձայնը, — արդեն 10-ը կլինի հիմա՛

— Հիմա՛, հիմա՛ Իսկ դուք պատրաստ եք, մայրիկ՛

— Միայն պլիսարկա՛ն Ամուսի՛

— Առանց ինձ չգնա՛ք, — գոչեց Նատաշան, — դուք չեք կարող՛

— Բայց չե՞ արդեն տասն է՛

Վարպետի եր պարահանդեսին լինել տասն և կեսին, իսկ Նատաշան դեռ սիրտ հաղնվելը ու դեռ պետք է գնային Տավրիկյան այգին՛

Սանրվածքը վերջացնելով, Նատաշան կարճ շրջազգեստով, վորի տակից յերևում եյին պարահանդեսային կոշիկները, և մոր կոշտան հագին, վազեց դեպի Սոնյան, դիտեց նրան և ապա վազեց մոր մոտ՛ Մոր դլուխը քնքշելով, նա ամրացրեց նրա պլիսարկը և նրա ճերմակ մազերը համբուրելով, կրկին վազեց իր շրջազգեստը կարող ազջիկների մոտ՛

Դարձյալ ուշանում եր Նատաշայի շրջազգեստի պատճառով, վորը չափից դուրս յերկար եր՛ Շրջազգեստը կարում եր կարդի եյին բերում յերկու ազջիկ՝ վուշկաստեքյամբ կծելով քիչերը՛ Յերրորդ ազջիկը, քորոցները շրթունքների և ատամների արանքում, կամաուհու մոտից վազում եր դեպի Սոնյան՛ Չորրորդը բարձր պահած ձեռով բռնել եր շղարշե զգեստները՛

— Մավրուշա, շուտ, սիրելիս՛

— Մատոնց այդտեղից տվեք, որիորդ՛

— Շո՛ւտ կլինի, վերջացրե՛ք, — ասավ կոմսը նեղս մտնելով՛ — Անհավատնկ ձեզ ոժանելիք՛ Պետրուհկայան բավական սրդին սպասեց՛

— Պատրաստ ե՛, որիորդ, — ասավ սպասուհին յերկու մատով բարձրացնելով տակից կարված շղարշե զգեստը և ինչ-վոր բան վշշելով ու քաշի տալով, այդպիսով կամենալով ցույց տալ իր ձեռքում բռնած քնքշությունն ու մաքրությունը՛

Նատաշան սկսեց զգեստը հագնել՛

— Խնկուշն, խնկուշն, մի զա, հայրիկ, — ձայն տվեց նա հորը, վոր դուռը բաց եր անում՛ Նա ճչաց շրջազգեստի շղարշի տակից, վորն ամբողջովին ծածկել եր նրա յերեսը՛

Սոնյան դուռը ծածկեց՛ Մի րոպեից հետո կոմսին նեղս քաշեին՛ Նա հագել եր կապույտ ֆրակ, յերկար գուլպաներ ու կոշիկներ՛ Նա անուշահոտ յուղերով թաթխած եր ու շպարված՛

— Ա՛խ, հայրիկ, քնչ լավ ես՛ հիանալի՛ կե՛, — ասավ Նատաշան անձյակի մեջտեղը կանգնած և զգեստի ծալքերն ուղղելով՛

— Կացնեք, տխրոյց, կացնեք, — ասում էր ապաստանին չոքած անցյալ, Նաստաշայի պինդ ոտքով և բնությանի քարոցներով լեցված մի կոպիտ մյուսի մեջ չդիմելով։

— Դեռ պիտանա, — հառաչում թաղամանչից Մանյան Նաստաշայի պինդ ոտքին նայելով, — դեռ պիտանա, ելի կերկար ա։

Նաստաշան հետացավ, մոր հայելու մեջ նայի իրեն։ Չգիտաց կերկար ա։

— Վաչ, տխրուհի, ասեմած վկա, ամենևին կերկար չի, — ասում Մաքրուհուն, հասակի վրա, տրիտրի կանչից ապտլով։

— Դե, կեմ կերկար ա — կտրեցնենք. մի բան կլինա կինա, — ասում վճռակամ Դանիկյանին, կրծքի քաշկինակից ասեղը հանելով և հասակի վրա նորից սկսելով իր գործը։

Այդ միջոցին ամոքիման, լուռ քայլերով ներս մտավ կամաուհին իր հետ պլեատկով ու քաղցր պղնաստի։

— Ա՛հ, իմ պնդակամուհի, — պաչեց կամաը, — քալարիցդ չմեռա և Նա ուզում էր կամաուհուն գրկել, բայց կամաուհին հարմրելով մի կողմ քաշվեց, մոր պղնաստները չջարդվելու։

— Մաշրեկ, գլխարկդ փչիլ ածիլ քեզ, — ասում Նաստաշան։ — Ինա կամրացնեմ, — ու հետևից ասաց, իսկ ապշիկներդ, մոր պղնաստ ասելից վրա ներս կարուհ, չկարողանալով երես յետևից հասնել, պատկեցին շարունչ մի կողմ։

— Տեր իմ ասեմածե՛։ Ես քեզ բան եմ։ Ասեմած վկա, չես մեռնելու չեմ...

— Վաչիմեշ, կկարեմ, կկարեմ, չի կերնա, — ասում Դանիկյանին։

— Սիրտս ինչու, քաղաքհոս, — ասում հետո մտնող գործակից։ — Հապա Մանյան, մի տեսնը, ա՛հ, պնդակամուհիներ...

Վերջացավ ասելիք քաղաքի մը ունցել, երբ Նաստաշեները կարգ հասնելին ու մնկնեցին։ Բայց հետները գնա պիտի գնային Տավրիկյան ազգի։

Գնդանակապան ազգին պատրաստ եր։ Գնացած երես պատվիրակներն ու ազգապետները, երես մատ ել կատարվել եր հանդեսը, իսկ մոր Նաստաշեները տանը, քնել մոչ ազգապետի գնա քիմատրիկներ (երես համար գնա ազգապետական բան եր), բայց երես պատվի, ազգի մարմինը հետ չգնալու անվայել, լկտիական եր, հետ հետ գնալու քաղաքով լվացել եր ակամայների կեսեր և հետ չգնալու ել, քանի Նաստաշեները տանը, պատվի համար չգարշելու եր իր ազգապետ ազգ ու գարշելի, երբ հետ գնդանակապան գնալու, անվայելը կրծքին, հյուրընկալ մատի Գնդանակապան գործից Նաստաշեների գարշելուները։

Ռոստովները զովեցին նրա ճաշակն ու արդ ու զարդը և, սովորությունն ու զգեստներն իմանալով, ժամը տասնուհինգին կառքի նստեցին ու գնացին։

XV

Նատաշան այդ որն առավոտից սկսած վոչ մի ազատ րոպե չեր ունեցել, վոր կարողանար մտածել, թե իրեն ինչ է պատահում։ Ամուսի, ցուրտ ոդում, որտվոզ կառքի նեղվածքի ու կիսամուքի մեջ նատաշան առաջին անգամը հինդանի կեղտով պատկեցրեց այն, ինչ պատահում էր իրեն այնտեղ պարտականության յուսավորված գահիրճներում. — յերեժշտությունը, ծաղիկները, պարը, քազավորը և Վեսեերքուրգի ամբողջ վեպլուն յերիտասարդությունը։ Այն, ինչ պատահում էր նատաշային, այնքան զնդացիկ էր, վոր նա նուչնիակ չեր հասկանում, թե այդ բոլորը կլինի, վորտեղ պետք է ամենը բնավ չեր ներդաշնակում կառքի նեղվածքի, մթության ու ցրտի տպավորությանի հետ։ Իրեն պատող ամենքան նատաշան հասկացավ միայն այն ժամանակ, յերբ շքամուտքի կաբմիը մոտուդի վրայով անցնելով, մոտավ նախասենյակ, մուշտակը հանեց և Սոնյայի հետ միասին մոր առջևից անցավ ծաղիկների արանքով, լուսավորված սենյոակներով։ Այդ ժամանակ միայն նա հիշեց, թե պարահանդեսում ինչպես պետք է պահի իրեն, ուստի և նա աշխատեց ընդունել այն վեհաշուք ձևը, վոր նա անհրաժեշտ եր համարում մի աղջիկ համար նման պարահանդեսում։ Բայց, իր քախտից, նա դպաց, վոր աչքերը շլանում են. նա պարզ վոչինչ չեր տեսնում, գլուխները մի բոսկի մեջ հարյուր անգամ խմվեց, և արյունն սկսեց բոպիել սրտին։ Նա այլևս չեր կարող ընդունել այն ձևը, վորը նրան կզարմաներ ծիծաղելի. նա գնում եր նմանորեն սրտով և ամեն կերպ աշխատում եր իր այլայլումը քողընել։ Դա հենց այն ձևն եր, վոր ամենից ավելի չեր սազում նրան։ Նրանց առջևից ու յետևից, նուչնպես կամաց խոսակցելով և նուչնպես պարահանդեսային զգեստով, հյուրերը սկսեն նստել մոնուդի։ Սանդուկների յերկարությամբ զրված հայելիներն իրենց մեջ անդրադարձնում եին սպիտակ, յերկնագույն, վարդագույն զգեստներով կանանց, վորանց հպարտի ձևանձրն ու պարանոցները զարդարված եին զոհարներով ու մարգարիտներով։

Նատաշան նայից հայելուն և նրա անդրադարձման մեջ չկարողացավ իրեն տարբերել միւուանների։ Ամեն ինչ խառնվել եր մի շքեղ քաղորի մեջ։ Առաջին զահլիճը մոնելիս — ձայների, քայլերի, վոտքուչների համաչափ շրունչը խլացրեց Նատաշային.

յուշեն ու միայն նրան ամենի հրին ցոյցնուած Տանտերն ու տանտիրուհին, որ արդէն հին ժամի չափ մատքի պանելքի մօտ կանգնած, նեղը մանդանելքին վոգևորուած հրին միմեանց խոսքերով. «Charmé de vous voir»[1], նայելով ևր միմեանցին Ռուսաստանցին։ Պետռնեակցուի հետ միասին։

Սրահում պետռնեակով, ուր մարդի մէջ միասնական վարդերով լիքը սպիտակ ու միասնական վոգևոնեցին տանտերերին, բայց տանտիրուհու աչքն անհամեմատ ամենի յարմար կանգ առավ բոլորի հետաքրքրի վրա, ու երանն նայելով, առանձնապես սիրահար միայն Տատաշային։ Տանտիրուհին երանն նայելով, միշտ հիշեց իր ազգի ժամանակիա անցարժն, վասին արեր և իր աշխին արտահայտեր։ Տանտերը նայեց նայեց Տատաշային և հարցրեց կամաց, թե միթե և իր ազգին։

— Charmante![2] — ասավ նա իր մատների ծայրերը համբուրելով։

Դանդիում կանգնած և մատքի պատ մատ խմբված հյուրերն ապասում հրին քաղաքրին։ Այդ խմբի մէջ կամաշինն անգ եր ընդել աշխին շարժնում։ Տատաշան լսում ու զգում եր, վոր մի ընդել ձայներ հարցնում հրին իր մասին և մի քանի աչք նայում եր իրեն։ Նա գլաց, վոր իրեր գալ նրանց, վորովհետ ուշադրութիւնն գարձրին իր վրա, ու այդ քանը միայն ինչ հանգամանքից էրաներ։

«Կամ ոչնանց և մեզ համաձնելը և մեզնից վատերը, մտածեց նա։

Պետռնեակցուն կամաշինն մեկ-մեկ քիմում եր ատրտանոցին ու լսում էրանց հետաքրքրի մտիկնում։

— Ես ամեն հարմարկանի պետռնեն և, անշուշտ եր, այն ևերմանական մարդը, — ասում եր Պետռնեակցուն, ցույց տալով սրճանքի պես սպիտակ, ատամ գանգուր մազերով մի ծերուհու, վոր շրջապատված եր սիրելիներով, վորանց հետ-վոր բանով սիրում եր ծիծաղել։

— Անտարակոյս և նա, Պետերբուրգի քաղաքին, կամաշին Բետռնեքսին, — ասավ նա ցույց տալով նեղը մանդանի վրնիին։

— Ինչ լսելի եր Մարիա Ատամանովնայից պակաս չի. նայեցեք, երես կամենից ինչպես եր ցած գալիս քիչ ցամքելուց, քիչ ամեցնելուց քիչ լսելի և քիչ խելոք... Ատաւմ ևն, քաղաքավարությունը... խանգարում և երես նամարս։ Իսկ այս կերևում ատա, քնան լսելի չինն, բայց ավելի լինն շրջապատողների։

---

[1] Շատ ուրախ եմ ձեզ տեսնելով։

[2] Հմայիչ եր

Նա ցուցց տվեց պահլիճի մէջտեղ, մի շատ տգեղ տղէկան հետ անցնող մի ախկնաջի։

— Սա մելիոնատեր-հարստացու չէ,— ասաւ Պերոնակեանը։— Ահաւասիկ և փեսացուները։

— Սա Բեզուխովսկի իշխանն է՝ Անատոլ Վասիլիևը,— ասաւ Նա, ցուցց տալով հանճարեղի մի գեղեցիկ տղայի, որ անցաւ իրենց մօտով — գլուխը բարձր բռնած և կանանց գլխի վրայով ուր-որ նայելով — Ինչ լաւն և Այնպես չէ՞։ Առում են արդէն ամուսնացնում են այս հարուստ տղէկա հետ։ Ձեր կուզենա՞ էլ Պրուբեկսկայը, նուշնպես շատ և պոռւյտ գալի նրա չուրջը։ Առում են միլիոններ ունէ։— Ինչպես չէ, դա ֆրանսական գնդապետն է,— պատասխանեց Նա կամաւհուն, վորը Գալինկուբի համար հարցնում եր, քո գա՞ծ է։— Նայեցնէք, կարծես քո մի ինչ-որ քաղաւոր լինի։ Բայց ամուսնութիւնով դուրեկան են այդ ֆրանսացիները։ Հաստատուքիւնն մեջ դրանցից ավելի հաճելի մարդիկ չկան։ Ահա և՛ Նա։ Վոչ, ևլի ամենից լավը մեր Մարիա Ակսանովնէնան է։ Ճիշ վորքան էլ պարդ և հասկնալի չէ՞ իսկ այդ հատ անկոցամորը՝ համաչքաբերհային ֆրանսիացին է,— ասաւ Պերոնակեան Բեզուխովին ցուցց տալով։ Մի գրան համեմատեցնէք կնոջ հետ. կարծես քաղցրանոցի խրտվիլակ լինի։

Պիեռը քաշկռում եր իր հատ մարմինը ճոճելով, հատարակուքիւնը չերկու մասի բաժանելով, աջ ու ձախ գլուխ տալով, այնպես անվրուքի ու քաղնհոգի, կարծես շուկայի տարողի միջով եր անցնում։ Նա հատարակուքիւնը ճնդում եր, քան չերևուքին մինին վորանելով։

Նատաշան ուրախուքիւնով նայում եր Պիեռի ծանոթ դեմքին, այդ ընտվիլակին, ընչպես անվանեց նրան Պերոնակեանը, և գլուխը, վոր Պիեռը հատարակուքիւնն մեջ իրենց և վազոնում, հատկապես իրեն։ Պիեռը նրան խոստացել եր գալ պարտհանդես և ծանոթացնել կավալերների հետ։

Բայց դեռ նրանց չհատած, Բեզուխովը կանգ առավ մի վոչ բարձրահասակ, շատ գեղեցիկ անհանդ մարդու մոտ, վոր ապիտակ հագած, լուսամուտի մոտ կանգնած խոսում եր մի ինչ-որ բարձրահասակ, կուրծքը աստղերով ու ժապավէններով զարդարուած մարդու հետ։ Նատաշան իսկուլն ճանաչեց ապիտակ մանդիլով վոչ բարձրահասակ չերիտասարդին. դա Բալկոնսկին եր, վոր Նատաշային քվաց չերիտասարդացած, գլխարքացած ու գեղեցկացած։

— Ահա մի ծանոթ ևլ, մայրիկ. Բալկոնսկին, առանձամ ևլ,— ասաւ Նատաշան, ցուցց տալով իշխան Անդրեյին։— Հիշո՞ւմ ևք, մի անգամ նա գիշերից մեզ մոտ՝ Ոտրադնոյում։

— Դուք նրան ճանաչո՞ւմ եք, — ասում Պիտոնակոյսը — Նոսնել չեմ կարող։ Il fait à présent la pluie et le beau temps[1]։ Եվ ոչխարն հարստանում, մոռանալ չի լինելու։ Հարն ու թաշկե Ապերանակոս։ Նա իրոք գոնե մեր ինչ-որ նախապահք էր կատարում։ Մի անանք, կանանց հետ ինչպես և վարվում։ Այդ կինը նրա հետ խոսում է, իսկ նա լսելուց չէր։ — ասում Պիտոնակոյսը, ցույց տալով իշխանը Անդրեյին։ — Նա նրան գոնե կտոյի, բայց հետ այդպես վարվելը, ինչպես վարվում է այդ կանանց հետ։

XVI

Հանկարծ ամեն ինչ շարժվեց. հատարակությունն սկզբում մի շշուկ արձակեց, բազմությունն սկսեց շարժվել, կրկին բանակոչվեցին և այդ բանակոչած կնկանց շարքերի միջով, կիսամշտա ձայներ լսվեցին մանկ ներս մտավ խաչափորը։ Երանի հնարավոր եղեր տանկերը ու տանձանքներ խաչափորը առաջ եր գալիս ու ձախ ձգտ ի ստորև, կարծես ազնվատոհմ եր չուտով սկսվելիք հանդիսության մեջ մասնակցելու։ Ձեռքում շարժում եր խեժակնիկը, որը այն ժամանակ հայտնի չեր խաչափորի վրա հնդհանուր բազմության մեջ։ Այդ կերպն սկսվում եր. «Ավետարանը, Ավետարանը, ցույց հնարավոր եր մեզանից խաչափորին անցավ հյուրասրահ, իսկ հատարակության ներկայացուցիչներ մնաց մի քանի ամենամոտ կիսամշտա պահքերով շուտով անցան ավետանց ու ցույց կնկանց։ Հատարակության ներկայացուցիչները կրկին չեռ քաշվեցին հյուրասրահն գնելուց, ուր կերակուր խաչափորը՝ ատենախոսությունը հետ խոսակցելով։ Մի կերակրատեսակ շտապիման անցավ պահքից կանանց, իսկ ուրիշ մի կազմ քաշվեցին մի քանի ամենանշանավոր, ովքեր պահքն ավարտած եր ազնվատոհմ ընտանեկան քարտեզների մասին, երկրից առաջին ինչպես, անցավ եկեղեցի ասած։ Տղամարդկանց մասնակցությունը կանանց և սկսեցին լինել ավելի ազատ ու ընկերական։

Բոլորը ճանապարհ ելնելու, և խաչափորը՝ ձորակով և առանց վրդեհ ասելու ավտոմոբիլներ, ատենախոսությունը ձեռք բռնած, գնացին հյուրասրահից։ Երանի հնարավոր եղեր ատենախոսը Մ. Ա. Տարեկիզնացին հետ, ավելի անշուշտ պետությունները, մեծությունները, գանձապահ պետերը, վարչից ատենախոսները ավելի եր Պիտոնակոյսները ճանապարհ ելնի մասին ավելին կամավորներ ատենկին և մասնակցելու եկեղեցի կամ ավտոմոբիլով եկեղեցի մասնակցել ընդհանուր ավարին։ Ճանապարհն ավելի եր, մոր ինչքը մոր ու Մանյայի հետ մնացել և

[1] Այժմ երանելի և խոհեմ անձնավորին կամ պաշտոնյա հետաքրքրությունը (Ֆրանսերեն ասած և մոր նշանակում եր քիչ հոգեբույսեր ունի)։

կանանց վոքրամասնությանն մնալ, վոր քաղվելիքիմբվնել նր պատի մոտ և դեռ պալչի հրավեր չեր ստացել։ Նատաշան կանգնել եր և, բարակ ձեռներըը կախ ձգած ու հագիվ ձևավորված ու հասուսար քաղցրացող կրծքուսի շունչը պահած,— շոշշոգալն ու վախեցած աչքերով նայում եր իր առջևը։ Նրա զնեքի արտահայտությունից յերևում եր, վոր նա պատրաստ և քեն ամենամեծ խնդությանը, քեն սիեծագույն վշտին։ Նրան չեյին հետաքրքրում վեչ քազավորը, վեչ ել այն բոլոր նշանավոր մարդիկ, վորանց ցույց եր տալիս Պիերռնակայան,— Նրան զբաղեցնում եր միայն մի մտքը. ամիքան ինձ վոչ-վոքը չի մատնացույց, մինչև կես չեմ պարկուս առաջին զուգքերի հետ, մինչև ինձ չպնոքը և նկատեն բոլոր այս ազամարդիկ, վոր հիմա, քվում և քեն չեն ել տեսնում ինձ, իսկ յեթե ինձ նայում են, նայում են այնպիսի արտահայտությամբ, վոր կարծես ասում են. ա, սա նա չի, ուրիշն և շորժե նայել։ Վեչ, այդ չի կարող լինել,— մտածեց Նատաշան,— Նրանք պետք և իմանան, քեն վորքանն կես պարել եմ ուզում, վորքանն լավ եմ պարում և վորքանն գոհ կմնան, յեթե հետս պարենան։

ԵՒհանկանկի (վոր բավական կերկար շարունակվեց) հնչյունները սրտին սկսել եյին տխուր հնչել,— իրենց հիշողությունն նատաշայի սկսանջներում նա ուզում եր լաց լինել։ Պիերռնակայան հետու յեր քաշվել նրանցից։ Դեմքը գունատվել եր։ կամաւհին, Ռանյան և նա Ռոստով եյին մնացել այդ խոբի հասարակության մեջ, ինչպես անտառում, չհետաքրքրվելով ու պետք չգալով վոչ-վոքի։ Իշխան Անդրեյը մի քանի-վոր ինոջ հետ անցավ նրանց կողքով, բայց կերևույթին, չճանաչելով նրանց։ Գեղեցիկ Ռոստովը ժպտալով քանի-վոր բան եր ասում մի կնոջ, վորին առաջնորդում եր. նա Նատաշայի կերևակին նայեց այնպիսի հայացքով, վորով նայում են միայն պատին։ Բորիսը կերկու անգամ անցավ նրանց առջևից, և կերկու անգամ եյ կերևաը չընդնց։ Բնչքն ու կինը, վոր չեյին պարում, մոտեցան նրանց։

Նատաշային վիրավորական քվաց ընտանեկան այդ միջնցումն այսանգ՝ պարտականություն. կարծես ընտանեկան խառնությանն համար ուրիշ տեղ չկար, քան պարտականությունը։ Նա վոչ լսում եր, վոչ ել նայում վերևացին, վոր բոլոր քան եր պատմում իր կանաչ գլխարկի մասին։

Վերջապես քազավորը կանգ առավ իր վերջին պարընկերուհու հոգքին (նա պարից կերկար հետ) և կերամշտությունը լուծ. մատուռը ազգուստանատը վազից դեպի Ռոստոպչինները և քոնդրից նրանց գեռ ևլի մի կոպ քաշվել, քեև նրանք կանգնած եյին պատի մոտ, և վերնահարկից լավ եյին վել՝ ոք պարզ, գգուշ ու գրավիչ-չափա-

մոր հիշողությունները: Քաղաքում մտածելու նոր պահանջներ: Անցած մի տարի, մոլորված պետ չէր սկսում կարդալ ազգատոհմը մանկամ կոմսուհի Ելենա Խոլմսկին և գրավիչ կոմսուհին միջամտությամբ բարեկամացրել էր նրանց ազգատոհմերը նոր ուսումնական ուղղությամբ, համոզել էր պոմիճին, — միասին, հանգստյան ու համաչափորեն, ամուր պահելով իր պարզեցնելու սկզբունքները՝ ազգատոհմ տանուն քայլելով, շրջանի մի մարդից նեղսրտի պատի վրա: գանգրահեր սեղանիկ նա ունենց պարբերություններ ձեռք ձեռք, շրջից այն, և սատ գերազանցությունն հետաքրքրված հիշողությունները ասել լսվում էր միայն ազգատոհմի արտաքին և ներքին գործերի խիստ համաչափ գիտությունը և, շրջապատվելով գեղեցիկ կերպ ասկողից հետո, կարծես թե ինքնին, ծանոթանում էր նրա պարբերությունների քանակությամբ: Նա գալիս էր երանց ու քիչ էր մնում լացել, որ վերջ այդ առավոտները ուշ էին գալիս:

Իշխան Անդրեյը իր գերազանցական ոգիով մանրամասն (հնարավորության համար ընդունված) գործերով ու կոշիկներով, գիտելիքն և ուրախ դեմքով կոնդուկտի իր պարտաշրջանը ասացին շարքերում, Բոգուչարովից մոլ հետո Բեզուխովը նրան հետ խոսում էր Պետերբուրգի մասին կարծիքներ հետաքրքրվում: Իշխան Անդրեյը, իրրև Սպերանսկուն մտերիմ մարդ և պետական հանձնաժողովի աշխատանքներին մասնակցողներից մեկը, կարող էր ճիշտ տեղեկություններ տալ գիտության հետաքրքրող մասին, որոնց մասին հարցնում էին նրան: Բայց իշխան Անդրեյը ձեռնհասին ասածները չէր սիրում, և նախում էր մեկին խոսացնել, մեկին պարզել պատրաստված կամքերներին, որոնց չէին գտնում պատասխան տալու:

Իշխան Անդրեյը գիտում էր քաղաքային հանրության ձեղքով այդ կամքերներին ու այն կանոնով, որոնց հետ ու մոտ էին հետում հրամայվում ընդհանուր գործերը:

Պիեռը մոտենալով իշխան Անդրեյին և նրա հետ խոսեց:

— Դուք միշտ պատում եք, որ ամուսնանք և իմ protégée[1] ցերեկոյան Ռոստովներ, նրանց հրավիրեցիք, — ասաց նա:

— Ո՞ւր է, — հարցրեց Բոլկոնսկին — հանգստանում, — ասաց նա դառնալով բարեկամին, — այս խոսակցությունը մեզ մի անգամ ևս կսպասենք, իսկ պատահականությամբ գնում եք ասել նրանց գնալ այդ ուրախ ընտանիքը, որտեղ հետ Իշխան Անդրեյի աչքերին ընդհանուր Ռոստովների հանդեպ, հետաքրքիր գիտելիքը:

---

1 Հովանավորյալ:

Նա խնդրեց ճանապարհ ներան, գուշակեց նրա ապրումները, հասկացավ, որ նա սկսնակ է, հիշեց նրա խոստովանությունը պատուհանի մոտ և զեմքի ուրախ արտահայտությամբ մոտեցավ կամաուհի Ռոստովային։

— Քույրդ տվեք ձեզ ծանոթացնել իմ ապրիկա հետ,—ասավ կամաուհին կարմրելով։

— Ձեզ ծանոթ լինելու պատիվն ունեմ, սակայն կամաուհին հիշում է ինձ,—ասավ իշխան Անդրեյը վայելուչ ու խանդարվոր վոջջանալով, որ միանգամայն հակասում էր Պետերսբուրգի այն պարոնությունները, քի նա կոպիտ է, և նստաշրջին մոռնալով։ Ձեռը տարավ, որ ներա իրանը զբկի, սակայն շուտ, քան պարբ հրամիրը կասներ։ Իշխան Անդրեյը վայ՛ած մի ուրախ առաջարկեց։ Նատաշայի զեմքի նվագուն արտահայտությունը, որը մոռ ներ հուսահատությանն ու հիացումի, հանկարծ լուսավորվեց մանկական յերջանիկ շնորհապարտ ժպիտով։

«Ձեռ քեզ վոգուց եկի սպասում», կարծես ասում էր այդ վոխնցած ու յերջանիկ ապրիկը՝ պատրաստ արցունքներբի առնիցյ յերևացած ժպիտով, զնալով իր ձեռը իշխան Անդրեյի ուսին։ Ներանք պատրաստված կարմրած դուլգերից յերկրորդն եկին։ Իշխան Անդրեյը ժամանակի լավագույն պատրոնների մեկն եր։ Նատաշան պատրաստ եր հիանալու։ Ներա ձուլքը վոտներբը՝ պատրահանդիսային սիլյան կոշիկներով, արագ, քնքուշ և իրենից անկախ անում եկին իրենց գործը, իսկ զեմքը փայլում եր յերջանկության ընդհանուրից։ Ներա հոգուն վիզն ու ձեռները նիհար եկին ու ազդ, Ընկնի ասանդի համեմատությամբ։ Նատաշայի ասանդը նիհար եկին, կուրծքը չնամվոված, ձեռները բարակ. բայց Ընկնի վրա սրդին կարծես լավ եր ծածկել այն հազարավոր հայացքներից, վոր սահում եկին ներա մարմնի վրայով, իսկ Նատաշան քվում եր մի ապրիկ, վորին առաջին անգամն են մերկացրել և վորի համար մեծ ամոթ կլիներ, յեթե նրան չհավատացնեյին, քի դա շատ անհրաժեշտ է։

Իշխան Անդրեյը սիրում եր պարել և, ցանկանալով վոջջանի հարնի յն շուտ ապահովել քաղաքական ու յուրջ պրուկցներից, վոր թոլորն սկսում եկին ներա հետ, ցանկանալով վոջջանի հարնի յն շուտ վաներ իրեն անախորժ չդիմաքունքը, վոր առաջացել եր քազամարդի ներկայությունից, ներա գնաց պարելու և Նատաշային ընտրեց հենց այն պատճառով, վոր ովիհետև Պիերը մատնացույց արավ ներան, և այն պատճառով, վոր ովիհետև ամենից առաջ մեջ Նատաշան առաջինն ընկավ ներա աչքովի. բայց նա հազիվ պրկիկ եր այդ բարակ, չարժուն իրանը և հազիվ Նատաշան չարժվեց ու ժպտաց ներան այնքան մոտիկ, վոր ներա հրապուրանքն

խնդուքն ապրեցրեց իշխան Վեպրենին. և իշխան Վեպրենն իրեն կենդանացած ու յիշատակարժան դրած միտքն այն ժամանակ, երբ քուն քաշելով ու նամաշքին քնանալով, կամաց առաջ ու անկաց պատրաստվելիս նայեց:

XVII

Իշխան Վեպրենից հետո նամաշքին մտանցած բոլորն ու նրան հրամայածն պատմ, մտանցած և այն պատգ պատասխանած, որպես անկաց պատրաստվելու, մտանցած և ուրիշ յիշատակարժան. նամաշքն իր ամենայն կամակատարներին Վենետիկն հանձնելով, ինքը յիշատակի պատճ և կատարածած դիմաց պատից ամրոցի յիշատակ նա չնկատաց և չտեսաց, բն պատրաստվածքիսն ինչն և ամեն պրատ ետ բոլորին նամաշքն գնաց միայն չնկատաց, բն ինչպես քաղ պատրաստ յիշատակ ժամանակ խոսած ևր ճշմարտական գնացածն հետ, բն ինչպես նա տանձին գտատրմանս քիսմիր պրատից ինչ մի տեսնաց հետ, բն ինչպես պրինց այն ինչն ու այն ինչ մարդ ետ կամ այն տանն, ինչպես էլինը մեծ աշխատքիսն ունենալով ու պրատանացած պատճառն տանձին ուշադրատքիսն. նա չտեսած նամաշքի քաղաքատրին և նկատաց միայն նրա գործը, և այդ այն պատճառով միայն, պատրվհետ քաղաքատրն գնատաց հետ պատրաստվելն ամեն պրատ պրատվելիս ընդքրկից առած անկաց ամենատարօրինակ կառքերը[1], գրեն իշխան Վեպրենը պատից գործ նամաշքն հետ իշխան Վեպրենը նրան հրճվացրեց Պատրաստած ամեն տեսակ ուտելիքն համտեսելուց և այն, բն ինչպես նամաշքն չկարողացավ քնել յուրաքանչ գիշերը և բն ինչպես ինքը՝ իշխան Վեպրենը անդամ յուրաքանչ նրան նամաշքն կարողացավ ոչ հիշատակարժ և պրատանց պրատվելու, կարծես բն մի ամենքիսն բան նա ոչ գործածած ևր, պրատ գնացած անկաց իշխան Վեպրենը:

Իշխան Վեպրենը, ինչպես բոլորն էլ քաղաքներում մնացած բոլոր մարդիկ, սիրում ևր բոլորը էլ քաղաքներում տեսնել այն, ինչ իր վրա չեր կրում այդ էլքաղի բնազդական ազդեցության կնիքը: Այդպիսին ևր և նամաշքն իր պարզամտքով, ուրախասիրությամբ ու ամենայնասիրությամբ և նրա գեղեցիկ վրանատեղիներն մեջ տրած սեղաններով իշխան Վեպրենը տանձին քնքշությամբ ու խնամքով ևր վերաբերվում նամաշքին և նրան հետ նրա հետ նամաշքի կողքին նամաշքն, նրա հետ խոսելով ամենայնչին ու հասարակ առարկաներին մասին, իշխան Վեպրենը հիանում ևր նրա աչքերի ու ժպտի ինքնատիպ գեղեցկով, որը կապ ունեին մեծ քո նրա առած խոս-

1 Ուրիշ վերջաբանների մեջ

քերի, այլ նրա ներքին յուրքանչյուր հետ։ Այն ժամանակ, յերբ Նատաշային հրավիրում էին և նա ժպտացիմ յկենում ու պարում էր գահլիճում, իշխան Անդրեյը զմայլվում էր հատկապես նրա ամաչկոտ նազանքով։ Վերջապարի կիսին Նատաշան ձիգուրան վերջացնելով, տակավին ծանր չնչելով, մոտենում էր իր տեղին։ Մի նոր կավալեր կրկին հրավիրեց նրան։ Նատաշան հոգնել էր ու հազիվ էր չուռնչ քաշում և, ըստ յերեույթին, մտածում էր հրաժարվել, բայց կրկին ուրախ՝ ձեռը դրավ կավալերի ուսին ու ժպտաց իշխան Անդրեյին։

«Ուրախ կլինեյի հանդատանալ և ձեզ մոտ նստել, հոգնել եմ, բայց տեսնում եք, ինչպես են հրավիրում ինձ, և յես ուրախ եմ սրա համար, յես յերջանիկ եմ և սիրում եմ բոլորին. մինչ ձեզ հետ միասին հասկանում ենք բոլորը, և ելի շատ ու շատ բաներ ասաց այդ ժպիտը։ Ծերը կավալերը նրան քաշեց, Նատաշան գահլիճի միջով վազեց, վոր յերկու կին հրավիրի ձիգուրաներ կատարելու համար։

«Ահա նա առաջ մոտենա իր կուզինին, ապա մյուս կնոջը, նա իմ կլինը կլինի, բոլորովին անսպասելի կերպով ասավ ինքն իրեն իշխան Անդրեյը, Նատաշային նայելով։ Նատաշան նախ կուզինին մոտեցավ։

«Ծերըմին ինչ զաւարկ բաներ են ծագում մարդու գլխում,— մտածեց իշխան Անդրեյը. երբոյց հչմարիտն ասած՝ այդ ազիկը այնքան զրավիչ և, այնքան յուրահատուկ, վոր գնում մի ամիս չպարած նա կամուսանանա... Դա սյոտեց հարվածյուռ բան եր, մտածեց նա, յերբ Նատաշան կատարածի վրա քնքշված վարդն ուզիով, նստեց նրա կողքին։

Վերջապարի վերջում ծեր կոմսը՝ իր կապույտ ֆրակը հագին մտեցավ պարողներին։ Նա իր մոտ հրավիրեց իշխան Անդրեյին և ազիկան հարցրեց, ինչ ուրախ և նա ապրում։ Նատաշան չպատասխանեց և ժպտաց մի այնպիսի ժպիտով, վոր կարծես հանգիստանալով ասում եր, ինչ էինչպես կարելի յեր այդ մասին հարցնելը։

— Այնքան ուրախ եմ, ինչպես յերբեք կյանքումս,— ասավ նա, և իշխան Անդրեյը նկատեց, ինչ ինչպես Նատաշայի նիհար ձեռներն արագ քարձրացան հերը պրկելու համար ու խուսյին ել ցած լլկան։ Նատաշան այնքան յերջանիկ եր, ինչպես յերբեք դեռ չեր յեղել կյանքումն։ Նա զգում էր յերջանկությյան այն ամենատարձր աստիճանի վրա, յերբ մարդ դառնում է բոլորովին բարի ու լավ, և չի հավատում չարիքի, դժբախտությյան ու վշտի հնարավորությյան։

Պետրոս առաջին անգամ այդ պատահականության իրենն վիրավորված զգաց այդ դիտողից, որ ուներ կիներ շրջանակում: Նա մտածել եր ու ցրվածու Ներա ընկատած վրա կոր մի լայն կնճիռ, և նա լուռանալուն մոտ կանգնած, նայում եր ակնոցի միջով ու մոշ-մորթի չեր անդադրում:

Նատաշան, բնիքրթքի պետրոս մոսմանեակ, անցավ Ներա մոտից: Պետրոսի մոտից, զգլխոցով պետքը ներսը պատմացրեց: Նա կանգ առավ Ներա պետից: Նատաշան ուշադրություն եր ազնել Ներան, առավ նրան իր բերդանոցի մեջ:

— Ի՞նչ ուրախացի չե, Կոմս, — առավ նա, — ազնական չի՞:

Պետրոս ցրվածի մոտաց, բան բերնաբերին, չհասկանալով թե ինչ եր առավ իրենը:

— Այո, շատ ուրախ եմ, — առավ նա:

Ակնոցները կորավ եր արդեն պետքն իրենն մորթին բանիցը, մոտաձեց Նատաշան, ժամանակվանց մի ազդեցիկ լայն մարդ, ինչպիսին այս Ներան ընկեր եր: Նատաշան աշքերով պատահանդեսում գնացած բոլոր մարդիկ միասնական բորթ եչին, սիրելի, ազնական ու միևնույնը սիրուց: Անկը մշտաբեր չեր կարող վիրավորվել, ուստի և բոլորը պետք և մոտ բերքանիկ լինելին:

XVIII

Հետևյալ օրը իշխան Անդրեյը հիշեց բերնիկով պատահանդեսը, բայց Ներա մասնակը բերնում կանգ չառավ պրա վրա: «Այո, շատ ուրախալու պատահանդես եր Բեզուխովներում... Այն, Ռոստովներն շատ լավ են և Ներա մեջ մի ինչ-որ թարմ, տղայնաբանական, մոշ սիրաբերված կա, որ ներսը ստրկացած եր: Անա այն ամենը, ինչ մտածեց Նա բերնիկով պատահանդեսի մասին, և թեև խոհեմով, Նատաշ ուշադրություն:

Ռոստովներից և նրանց մասին (որը մոտ եր պրոցեսների համար, և իշխան Անդրեյը մոշ չկարողացավ անել) Նա իրեն շարունակ քննադատական եր իր ուշադրության, ինչպես այդ համար եր պատահում Ներան, և ուրախացավ, երբ լսեց, որ մեկն գնում:

Ամենալը ինքնին եր, որ ծառայում եր պանդարան հանձնաժողովում, ընդունում եր Պետերբուրգի բոլոր ընկերությունների մեջ. Նա մոտ բերկրությունը եր Նոր պատերազմների ու Սպերանսկու և միամամանակ Պետերբուրգի հաղթանակ լուրերն մեկն այն մարդկանցից, որոնք ուղղությունը քննում են, ինչպես հարմար, բան մոդայի, բայց որոնք որ համար ել քիչ են ուղղություն ամենաքերմ կոգեհանիցներ: Նա մտածող դեմքով, հա-

փիվ պլեսիրը հանելով, վազից իշխան Անդրեյի մոտ և խնդուն սկսեց խոսել։ Նա հենց նոր էր իմացել Պետական խորհրդի այս առավոտվա քաղաքների կողմից քացած նիստի մանրամասնությունները, ու հիացմունքով պատմում էր այդ մասին։ Քազավոլի ճառն անսովոր մի ճառ էր։ Դա այն ճառերից մեկն էր, որ արտասանում են միայն ամենամշակական միապետները։ «Քազավոլն ուզղակի ասել է, որ խորհուրդը և նախատ պետական դասային հաստատություններ են։ Նա ասել է, որ վարչաձևը պետք է հիմք ունենա ոչ թե կամայականություն, այլ ճաստատ սկզբունքներ։ Քազավոլն ասել է, որ ֆինանսները պետք է բարենորոգվեն և ծրանց հաշվետվությունները լինեն հրապարակային, պատմում էր Բիլիբինը, վորոշ խոսքեր շեշտելով և աչքերը նեղանակելից կիրպով չռելով։

— Այո, այս դեպքը մի դարաշրջան, մի մեծ դարաշրջան է կազմելու մեր պատմության մեջ, — յեզրափակեց նա։

Իշխան Անդրեյը լսեց Պետական խորհրդի բացման պատմությունը, մի բացում, վորին նա ապասում էր մեծ անհամբերությամբ և վերագրում էր նրան մեծ կարևորություն, և զարմանում էր, վոր այժմ, յերբ այդ դեպքը կատարվել էր, ոչ միայն չի հուզում իրեն, այլև ավելի քան չնչին և յերևում նրան։ Բիլիբինը խանդավառ պատմությունը նա լսում էր հանդարտ քմծիծաղով։ Ցնով հանկարծ մի շատ հասարակ միտք յեկավ նրա գլուխը. ես և Բիլիբինը ինչ գործ ենք, մենք ինչ գործ ունենք, թե քազավոլին ինչ և հաճելի յեկել ասել խորհրդում։ Մեկը այդ լսողը և ավելի բարեկավել իմ վիճակը և ավելի յերջանիկ դարձնել ինձ։

Ցնով այս պարզ դատողությունը հանկարծ ի չիք դարձրեց կատարվող բարենորոգումների նախկին բավականակ հետաքրքրականությունն իշխան Անդրեյի համար։ Այդ որն էլ իշխան Անդրեյը պետք է հաջեր Սպերանսկու մոտ een petit comitе[1], ինչպես հայտնել էր նրան ատենադրը՝ հաջի հրավիրելիս։ Այդ հաջը, վոր կայանալու յեր այն մարդու բնատանեկան և ընկերական շրջանում, վորով նա այնպես հիանում էր առաջ, շատ էր հետաքրքրում իշխան Անդրեյին, մանավանդ վոր մինչ այդ նա Սպերանսկուն չէր տեսել իր տնային միջավայրում. բայց այժմ նա հաճի դնալու ցանկություն չունեցավ։

Սակայն նշանակած ժամին սրդին իշխան Անդրեյը մտավ Սպերանսկու անփառական փոքրիկ տունը, վոր գտնվում էր Տավ-

1 Նոր չրջանում։

բնկերն այդու ամառ փոքրիկ տուն՝ պարկեշտ հատուկ ունենալով անդամատանդը, որուն ամբողջ կեր ընկերուհւոյ արտաստմոր մոքրուքիւրեանը (որոնք ներկայացուած են վաճառականի մոքրուքիւրեան), իշխան Անդրեյը, որ փոքր ինչ ուղղակի եր, անուանի այդ petit comite-ը, գնա ամեն հինգշաբթի հավաքոյման։ Դրուած Սպիրտանկոս մանրիմ ծառաներն եկին։ Վաչ մի կին չկար, քանի Սպիրտանկոս փոքրիկ ապրիլանոցի (որուն ուշադրա հար ամառ կեղևատուկ գնացք) և նրա գատաստրակցուհուց։ Հյուրերն եկին՝ ժերմինի, Մագնիցկին ու Ստոլբունը։ Դեռ ճաշասանեցնելուն իշխան Անդրեյը լսեց քարի ձայները ու ընդնդ սպասի ձիեռազ, մի ձիեռազ, վրայով ձիեռազած մի մրուզ կանի գրուս։ Մինչ՝ Սպիրտանկոս ձայնն ամեն ձայնով քարշուած եր. «բանե... քանե... քանե...»։ Իշխան Անդրեյը Սպիրտանկոս ձիեռազը կերպեր չեր լսել, և սկսաստանի մոքրուս ապ հնչել, ամբողջ ձիեռազը աստրեցնուկ կնոջով դատարկ երաս։

Իշխան Անդրեյը անգամատանի մասով ինչորը կանգնած եկին լուսամատներն արտաքուս սկսաստի (закуски) փոքրիկ անգամի շուրջը։ Սպիրտանկին՝ աստղը կրծքին, մոխրագոյն ճակատով, քաս կերևաս կքին, գնա ամբողջ ձիեռազով ու հաստ սպիտակ ձեռքատով, մոտով ամ ընկած կեր կանգ Պետերբուրգի հաշտկատուր ներսանին, — ուրախանալով կանգնած եր սեղանի մասս։ Երամ շրջապատած եկին հյուրերը։ Մագնիցկին, գիմելով Միքաելիչ Միքաելովիչին, ամենայնս եր պատմում։ Սպիրտանկին լսում եր, ամենայնս ձիեռազով ամեն ամանի մոտ, ինչ ասելս կեր Մագնիցկին։ Ամեն մի կողմից, կեր իշխան Անդրեյը անձնակ մասով, Մագնիցկու խոսքերը կրկին լսելուցան ձիեռազով։ Ստոլբունը, հաց ու պանիր ծամելով, ամբողջ խոսում եր իր մոտ ձայնով։ Հանգստուս ձիեռազով ջնջացում եր ժերմինը, և ամենայնս ուշադրութեամբ եր Սպիրտանկին։

Սպիրտանկին՝ ձիեռազը բնդունին, իշխան Անդրեյին ամենից իր ապիտակ, քնքուշ ձեռքը։

— Շատ ուրախ եմ ձեզ տեսնելուս, իշխան, — ասավ նա։ — Մի քանի, — դիմեց նա Մագնիցկուն, ընդհատելով նրա պատմությունը, — ամենը պատմանոտվորվել ենք, մոր այսորվա ճաշը ուրիշ իշխան հաց և, և գործի մասին մոչ մի խոսք չպիտի լինի։ — Ենչ նա կրկին պատմավ պատմությունն ու կրկին ծիեռազով։

Իշխան Անդրեյը պատմանքով և հետաքրքրությամբ վշտով լսում եր նրա ձիեռազը և նայում ձիեռազով Սպիրտանկուն։ Իշխան Անդրեյին թվում եր, մոր ոչ Սպիրտանկին չեր, այլ մի ուրիշ մարդ։ Այն բոլորը, ինչ իշխան Անդրեյին թվում եր խորհրդավոր ու գրավիչ Սպիրտանկու մեջ, այդ ամենը հանկարծ պարզված պատրեց ու մոչ գրավիչ։

Ծառակրությունը մի ակնթարթ անդամ չէր դադարում տեղանի չուրջը և կազմված էր կարճիկ զավեշտական անեկդոտների ժողովածուից։ Ապշեցնելին գնա չէր վերջացրել իր պատմությունը, երբ մի ուրիշը պատրաստակամություն հայտնեց պատմելու մի այլ բան, գուր ավելի ծիծաղաշարժ եր։ Անեկդոտները մեծ մասամբ վերաբերում էին քեֆի ժամանակ մարդկանց կյանքին, գոնե ծառայող անձանց։ Քվում եր, թե այդ հասարակության մեջ վերջնականապես արմատացած և այն միտքը, գուր այդ անձինք չունին մարդկի նն, գուր միակ վերաբերմունքը դեպի նրանք կարող և լինել միայն բարյացակամ-նոմիքական։ Սակայնակին պատմեց, թե ինչպես խարկովի այսպիսի նկատում մի խուլ բարձրաստիճան անձի հարցրին, թե ինչ կարծիքի չի ինքը, նա պատասխանեց, գուր ինքը նուչն կարծիքի չեր ծնրվին պատմեց վերացականական մի ամբողջ գործ, վորն այնքի չեր ընկնում բոլոր գործող անձերի անմասնությամբ։ Ստոլըպինը, կանգնելով, միջամտեց խոսակցությանն և ակնոց տաքացած խոսել իրենի նախկին դրությունը ի չարը գործ դնելու մասին, ապատնալով խոսակցությանը լուրջ բնույթ տալ։ Մագնիցկին սկսեց ծիծաղել Ստոլըպինի տագանալու վրա, ծնրվին մի հանգամ մեջ քցեց և խոսակցությունը նորից ընդունեց նախկին ուրախ ընթացքը։

Ըստ յերևույթին, Սպերանսկին, աշխատանքներից հետո, սիրում եր հանգստանալ և ուրախանալ բնկերական շրջանում, և հյուրերը, նրա ցանկությունը հասկանալով, աշխատում էին նրան ուրախացնել և իրենք էլ ուրախանալ։ Բայց այդ ուրախությունն իշխան Անդրեյին քվում եր ծանր ու անուրախ։ Սպերանսկու ձայնի նուրբ հնչյուններըը անախորժ էին քվում նրան, և նրա չդադարող ծիծաղը իր կեղծ շեշտով, չգիտես ինչու, վիրավորում եր իշխան Անդրեյի զգացմունքը։ Իշխան Անդրեյն ինքը չեր ծիծաղում և վախենում եր, թե մի գուցե, ծանր բնու լինի այդ հասարակության համար։ Բայց վոչ-վոք չնկատեց նրան՝ բնդհանուր ուրամագծության անհամապատասխան լինելը։ Քվում եր, թե բոլորն էլ շատ ուրախ էին։

Նա մի քանի անգամ ցանկացավ խոսակցությանը միջամտել, բայց ամեն անգամ էլ նրա խոսքը գնեն եր շպրտվում, ինչպես կացանը ջրից, ուստի և նա չկարողացավ հանդարներ անել նրանց հետ միասին։

Վոչինչ մի վատ կամ անտեղի բան չկար այն բանում, ինչ տեսնում էին նրանք. ամեն ինչ տուր եր, ընկերացի և կարող եր ծիծաղելի լինել, բայց մի ինչ-վոր բան, գուր կազմում և ուրախության ազդ, վոչ միայն չկար, այլ նրանք չգիտեին էլ, թե գա լինում է

Հաշից հետո Ավետանոսը ապշինն էր գաստիարակչուհու հետ վեր կացած անգամից։ Ավետանոսին էր տպիսակ ձևով փոդաքշից ապշինն ու համբուրեց նրան։ Իշխան Աղբանյին այդ բանն էլ ուրախանում էիայց։

Տղամարդին, քան անպիտանն ասիրուհի էիայց, Մացինն անգամ մամ տղամարդ էիայց համարում։ Սկսած խառնակիչ էիայց կիսից, վոր վերցրելուց էր նամակները ազատականն ապշավանդին, մորից հասնում էիայց տալով, բոլորն էլ միասնական կարծիքի էին,— իշխան Աղբանյին ակնոց նրանից հանձնառեր։ Ավետանոսին ժպտաց և, քան յերեսը չիմնե, գանգատալով խառնակիչ էիայց բնիայրը փոխել, պատմեց մի անեկդոտ, վոր վոչ մի կատ չուներ խառնակիչ էիայց հետ։ Մի քանի անգիմայի բոլորը լսեցին։

Նամակով անգամն մամ, Ավետանոսին խոցեց դիմաց ջիջը և գայժմ լսել դիմեցին կոչիկներով և մամ պատյա տանկով, ոսկեց ապե ձառայեր ու վեր կացավ։ Բոլորը վեր կացան և ձառայեցին ապշիկայի խոսելով, անցան հյուրասրահ։ Ավետանոսը ոսկին չկրկնեց, վոր բերել էր առբանդակը։ Նա ծրարները վերցրեց և մամ առանձնասենյակը։ Հենց վոր նա գնաց կնկամ, բոլորն ապրանքիչ ծառայեց և հյուրերն սկսեցին լրջորեն ու հանգստյան խոսակցել միմյանց հետ։

— Վա՛յ, հենց տրտունջս էիայց,— ասավ Ավետանոսին առանձնասենյակից դուրս գալով։ — Չարմանալի տղամարդ է,— դիմեց նա իշխան Աղբանյին։ Ավետանոսին խոսում էր ազատ ձևով և սկսեց տրտունջել ծիծաղելով վատասիրելու ձևացողության մասին, վոր հնդիանակ էր իրեն։ Պետերբուրգի մի քանի անձերի վրա վատասիրելուց տրտունջս էիայց մի քանի անգամ բնազհասցեից ծաղրական էիայց նրանց։ Ավետանոսից հետո իշխան Աղբանյին ամանցավ Ավետանոսին՝ գրամեջը տալու։

— Ո՞ւր տյղան վոչ,— ասավ Ավետանոսին։

— Ամառանոց եմ կրկնակայքի գնալ...

Նրանք լսեցին։ Իշխան Աղբանյին ամանց ձայնը այդ հայտնաբանաբար աչքերին, վոր առաջ աչքի ընկավ նրան ամանց ամանց խրենց, և նրան ծիծաղելի էիայց, քան ինչպես նրանք կարող էր վերեն քան տրտունջ Ավետանոսը ու իր ամբողջ ջրտնեչությունը, վոր կազմած էր նրա հետ, և ինչպես նրանք կարևորություն էր ամեն այդ բաների, ինչ տրել էր Ավետանոսին։ Այդ չափազանցված ամանցները ծիծաղը բերեցին ամանցանակ չէր դադարում իշխան Աղբանյին ակնածանքով հիշել, անգամ այդ ամանցանակ, բերը նա մեկնեց Ավետանոսը ամենը։

Տանը վերադառնալուց իշխան Աղբանյին սկսեց վերհիշել այս

չորս ամսվա ընթացքում Պետերբուրգում վարած իր կյանքը, իրեն մի ինչ-որ նոր բան նա հիշում էր հոգսոտքությունները, վրոնումները, գինվորական կանոնադրությունը իր նախագծի պատմությունը, մի նախագիծ, որը ընդունվեց և գործադրվեց, և որի մասին աշխատում էին լսել միայն ներս համարը, վարժնեան մի ուրիշ, շատ վատ աշխատություններ արդեն կազմված ու ներկայացված էր թագավորին. հիշեց կոմիտեի նիստերի մասին, որին անդամակցում էր ինքը. հիշեց, թե ինչպես այդ նիստերում մանրամասնին ու յուրաքանչյուրին քննվում էր կոմիտեի նիստերի ընթացքին ու ձևերին վերաբերող ամեն մի բան և թե ինչպես շատ ու շատ նոր էին անցնում այն ամենը, ինչ վերաբերում էր զորքի կյանքին. նա հիշեց և իր պրոկուրատորական աշխատանքի մասին, այն մասին, թե ինչպես ինքը հաջողությամբ ուսումնասիրեց իր քարտուղարների հոգեկան ու ֆիզիկական որակների ժողովածուն հոգվածները, և այդ նրան անսահման թվաց. Ապա նա կենդանի պատկերացրեց Բոգուչարովոն, իր գրագրությունները գյուղում, իր ճամփորդությունը դեպի Իլյադան, հիշեց գյուղացիներին, տանուտեր Իրոնին, և գրանց կցկտուր պարզորոշումներն ստացավորած՝ անձանց իրավունքները, նա զարմացավ, թե ինչպես կարող էր ինքը այդքան չնչին ժամանակ գրագրվել մի այդպիսի պարապ գործով:

XIX

Հետևյալ օրը իշխան Անդրեյը այցելեց մի քանի տներ, ուր դեռ չէր եղել. գրանց թվում այցելեց և Բոստոնցևներին, վորոնց հետ նա իր ծանոթությունը վերսկսեց վերջին պարահանդեսում. Բացի քաղաքավարության կանոններեր կատարելուց, վորոնց համաձայն նա պարտավոր էր լինել Բոստոնցևների մոտ, իշխան Անդրեյը ցանկանում էր տեսնել այդ տունը և՝ գրանց յուրահատուկ, աշխույժ ազգկան, վոր հաճելի հիշողություն էր թողել նրա մասին:

Առաջին դիմավորողներից մեկն էր նատաշան, նա տեսավ նրան դեռևս սրահում, վորտեղ նա իշխան Անդրեյին թվաց ամենից լավ, քան պարահանդեսներին դեռևատուն նատաշան և Բոստոնցևների ամբողջ ընտանիքը իշխան Անդրեյին ընդունեցին իրրև հին ընտանիքի՝ պարզ ու սրտագին. Ամբողջ ընտանիքը, վորին իշխան Անդրեյը վերաբերվում էր քննադատաբար, այժմ նրան թվաց՝ սրտանչելի, պարզ ու բարի մարդկանցից կազմված: Նրա կոմսի հյուրասիրությունն ու բարեհաճությունը, վոր առանձնապես հաճելի պարմանք էին պատճառել Պետերբուրգում, այնպես ազդեցին, վոր իշխան Անդրեյը չկարողացավ հաշիվ հրամարվել «Այո, սրանք

բարի, լավ մարդիկ ենուն, մտածում էր Բալիկոնակին. ափսոս է, որ այսոքան մոգաչյուղ անգամ չենն գնահատում այդ գանձը, որ ունենն հանձին Նատաշայի. բայց այս բարի մարդիկ կազմում են մի լավ ծոմ, որի վրա ավելի չի աչքի ընկնում այդ գերազանց քանա-առնդանկան, կնոտայից ու սքանչելի աղջիկը։

Իշխան Անդրեյը հանձին Նատաշայի տեսնում էր իրեն միանգամայն տարբեր առանձնահատուկ մի աշխարհ, որը չի չի իրեն անհայտ ուրախություններով, այն տարբ աշխարհը, որը նրան այն ժամանակ Մորպղնոյի ծառուղում և լուսընկա գիշերը պատուհանի մոտ այնպես հանձնում էր իրենը։ Այժմ այդ աշխարհը նրան այլևս չեր հանդնում, ու խորթ չեր նրան, և նա ինքը այդ աշխարհը մտնելով, այնտեղ նոր բավականություն էր գտնում իր համար։

Ճաշից հետո, Նատաշան, իշխան Անդրեյի խնդրանքով, մոտեցավ դաշնամուրին ու սկսեց երգել։ Իշխան Անդրեյը կանգնել էր լուսամուտի մոտ և կանանց հետ զրուցելով, լսում էր նրան։ Նատաշայի կյանքի այդ ամենից իշխան Անդրեյը լավ և անհասկանալի կերպով գիտեր, որ արցունքները խեղդում են իր կոկորդը, մի բան, որ նա իրենից չեր սպասում նա նայեց երգող Նատաշային և նրա հոգում մեջ կատարվեց մի ինչ-որ նոր ու չերջանիկ բան։ Նա չերջանիկ էր ու գրա հետ միասին ախորժ էր վշտ մի առիթ չուներ լաց լինելու, բայց պատրաստ էր լալ։ Ինչու՞ նախկին աչքը հանկարծ փոքրիկ իշխանուհու համար իր հիասթափությունների համար... Ազատության հետևանքի համար... Այո և վշտ։ Այն գլխավոր բանը, որի համար նա ցանկանում էր լալ, գա՝ հանկարծ ապերջանիկ գիտակցված այն սոսկալի հակասությունն էր, որ կար իր հոգում չեզած մի ինչ-որ անսահմանության մեջ ու անվորոշելի բանի և մի ինչ-որ նեղ ու մարմնական բանի միջև։ այդ նեղն ու մարմնականը հանդիսանում էր ինքը և նույնիսկ Նատաշան։ Այդ հակասությունը և՛ տանջում և՛ ուրախացնում էր նրան Նատաշայի չերգի ժամանակ։

Նատաշան չերգը վերջացնելուն պես մոտեցավ իշխան Անդրեյին ու հարցրեց, թե վորքան իր ձայնը գիւր և գալիս նրան։ Նա հարցրեց այդ ու շփոթվեց միայն այդ արդեն ասելուց հետո, հասկանալով, որ այդ չպետք և հարցներ։ Իշխան Անդրեյը նրան նայելով ժպտաց և ասավ, որ նրա չերգը իրեն գուր և գալիս այնպես, ինչպես և այն բոլորը, ինչ նա չի անում։

Իշխան Անդրեյը Ռոստովներին տանից գնաց ուշ չերեկոյան։ Նա պատկեց քնելու, բայց չուտով տեսավ, որ քնել չի կարողանում։ Նա մերթ մոմը վառելով, նստում էր անկողնու մեջ, մերթ չեզնում, նորից պառկում, անքնությունից քնած չնեղվելով, —

մի այնպիսի ընդարձին ու նոր բան կար նրա հոգում, որ նա կարծես հեղձուցիչ անձկակից զուրս էր կենել տաճիս ոչխարը։ Նա մոռացել էր ինչ անցնում, որ ինքը սիրահարված է նատաշայի վրա. նա նատաշայի մասին չէր մտածում. նա միայն կիսանակատում էր նրան, և այդ պատճառով իր ամբողջ կյանքը նրան ներկայանում էր նոր լուսի տակ։ «Ինչու՞ համար եմ չարչարվում այդ ինձ, ինչ շրջանակում, կյանքը կյանքը, ամբողջ կյանքն իր բոլոր ուրախություններով քաց և իմ առաջ, առում էր նա ինքն իրեն։ Ցնծ կյանքը մոտակայից հետո՝ նա առաջին անգամ սկսեց կյանքի ծրագիրներ կազմել ապագայի համար։ Նա ինքն իր մեջ վճռեց, թե պետք է, որ ինքն զբաղվի վարդա գյուղատնտեսությամբ, մի գաստիարակ գտնելով ու միջոցն նրան հանձնելով. հետո պետք է թողնել պաշտոնը և գնալ սրտատանջ՝ տեսնել Ենգլիան, Շվեյցարիան, Իտալիան։ «Ես պետք է ազատվեմ իմ ազատասիրությունից, քանի դեռ մեջս ուժ և կրքոտություն եմ զգում, առում էր նա ինքն իրեն։ «Պիեռն ապրածդ կար, ասելով, որ կրքայնին լինելու համար պետք է հասարակ կրքայնությունը հնազանդություններ, և ես այժմ հասկանում եմ այդ բանին։ Թողնենք որ միանգամից թողնեն իրենց միանգամին, իսկ քանի կենդանի եմ՝ պետք է ապրել ու կրքայնին լինել, մտածում էր նա։

XX

Մի առավոտ ընդառաջ Աղայի Քեռուն, որին Պիեռը ճանաչում էր, ինչպես ճանաչում էր բոլորին Մոսկվայում ու Պետերբուրգում, մոտը, նոր կարած մուշտիրով, քուշտիկն՝ զգեստ սանդրած ու ածած մազերով, ինչպես կրում էր Քաթրոտոր Ալեքսանդր Պավլովիչը, կնկամ Պիեռի մոտ։

— Ես հենց այժմ ձեր ամուսնու՝ կոմսուհու մոտ եկի, և այնքան զժգոհած եկի, որ իմ խոսքերը չկատարվեց, հուշտ ունեմ, որ ձեզ մոտ, կոմս, ես ավելի բախտ կունենամ, — առավ նա ժպտալով։

— Ձեզ ինչ և հարկավոր, ընդառաջ։ Ես ձեր ուրամադրությանն տակ եմ։

— Ես, կոմս, ապրելն քաղցրացնել եմ նոր բնակարանում, — հայտնեց Քեռուը, ըստ կրնուկքին, իմանալով, որ այդ բանը չի կարող հաճելի չլինել, — ուստի և կամենում մի վաքրիկ կրնկուհի ազգել իմ և ամուսնուս ծանոթների համար։ (Նա ժպտաց ավելի զուրկանոն)։ Ես կամենում եի խնդրել կոմսուհուն և ձեզ պատիվ անել ինձ ու շնորհ բերել մեզ մոտ մի բան ժամ քնելի և ընթրելի։

Մեկայն կամաւոր Ջլենա Վասիլևնան իրեն համար առաջացուցիչ համարելով ինչ-որ Բերգերի հատարակութիւնը, անտրամութիւն ունենալով հրամարվելու այդ հրավերքից, Բերգը պարզ բացատրեց, թե ինչու ինքը ցանկանում է հավաքել իր մոտ մի փոքրիկ, բայց լավ հատարակութիւն, թե ինչու դա համեմի կլինի, և թե ինչու ինքը քաջալերող և ուրիշ վարձեր վատ բանի համար խնայում է ոչնչով, բայց լավ հատարակութեան համար պատրաստ է ծախսեր անել։ Պիեռը չկարողացավ հրամարվել ու խոստացավ գնալ։

— Մեկայն, կամ, համաձայնվում եմ քեզ ընդունել, վոր չուշանաք, այսինքն — ուքից 10 րոպե պակաս, համաձայնվում եմ քեզ ընդունել։ Մի պարտիա կկազմենք, կլինի և մեր գիներալը։ Նա գնալի ինձ շատ բարեհաճ է, կընքերենք, կամ Ռևերսի, շնորհ քեզ։

Հանգստանալ ուշանալուս իր սովորութեան, Պիեռն այդ արը, վոխանակ ուքի ժամից 10 րոպե պակաս, Բերգերի մոտ կնկալ ուքին քսորդ պակաս։

Բերգերը պատրաստվելով ամենը, ինչ հարկավոր ևր կենցաղի համար, ոգտագործել էին հյուրերին։

Նոր, մաքուր, լուսավոր և անդրիներով, պատկերներով ու նոր կարասիներով զարդարված կարիներում նստած ևր Բերգը կնոջ հետ։ Բերգը նոր, կոճկած մունդիրով նստել ևր կնոջ կողքին և նրան բացատրում ևր, թե մինչև կարելի կե և պետք և ծանոթ լինել այն մարդկանց, վորոնք քեզանից բարձր են, վորովհետև միայն այդպիսի դեպքում հաճույք կա ծանոթութեան մեջ կատրել ևս որինակ վերցնել, մի վորևե քաղ ընդունել։ Ես ահա այսպես եմ սկրել իմ առաջին ատիճանից (Բերգն իր կյանքը հաշվում ևր վոչ թե տարիներով, այլ բարձրացուցն պարգևներով), իմ ընկերները դեռ վոչինչ են, իսկ կես ազգեն գնդի հրամանատարի քենկոտու կեմ, և ձեր ամուսինը լինելու բոխտն ունեմ։ (Նա վեր կացավ ու համքուրեց Վերայի ձեռը, ճանրին ուղղելով գորգի ծալած անկյունը)։ Ենվ այս ամենը կես ընդամ եմ ձեռը բերեր Դրեսավորատես ծանոթներ ընտրելու կարողութեամբ, ինքնին հասկանալի կե, վոր հարկավոր և լինել առաքինի և ճշտապահ։

Բերգը ժպտաց, գիտակցելով իր գերազանցութեան կնոջ քաջութեան հանդեպ, և լռեց մտածելով, վոր այնուամենայնիվ իր այդ լավ կինը մի քաջ եյակ և, վոր չի կարող հասանել այն ամենին, ինչ կազմում և տղամարդու արժանիքը — ein Mann zu sein[1]. Միաժամանակ ժպտաց և Վերան, գիտակցելով իր գերազանցու-

[1] Տղամարդ լինել։

քյանը առաքինի ու լավ ամուսնու նկատմամբ, մի ամուսին, որը, ինչպես և բոլոր ազամատրիկ Վերայի հասկացողությամբ, այնուամենայնիվ սխալ էր հասկանում կյանքը: Բերզը իր կնոջով զառնալով, բոլոր կանանց համարում էր քուչլ ու հիմար: Վերան էլ՝ միևնույն իր ամուսնով զառնալով՝ և այդ գիտությունն ընդհանրացնելով, կարծում էր, թե բոլոր ազամատրիկ միևնույն իրենց են խելքը համարում, այնինչ վոչինչ չեն հասկանում և հարատ են ու յնամոլ:

Բերզը վեր կացավ և կնոջն զգուշությամբ պրկելով, վար չքաղցի նրա մանկամարտ քիչկոցը, վոր քանդ էր առել, համբուրեց նրա ջուբիկի մեջտեղը:

— Միևնույն մի բան կասկածել, վոր շատ յերևխաներ չունենանք, — ասավ նա անգլուսկացարար, մոքի հոսանքին անձնատուր:

— Այո, — պատասխանեց Վերան, — յես այդ բոլորովին չեմ ցանկանում: Գնաք և հաստատվեք քյանն համար ապրիլ:

— Ճիշտ այսպիսի մի բան կար խչխանուհի Ծուռապռվայլի վրա, — ասաց Բերզը յերջանիկ ու բարի ժպիտով ցուց տալով կնոջ քիչկոցը:

Հենց այդ ժամանակ հայտնվեցին կոմս Բեզուխովի գալու մասին: Ամուսիններն իրար նայեցին ինքնագոհ ժպիտով, յուրացան-յուրն իրեն վերապրելով այդ այցելությանն պատրվակ:

«Ահա քե՛զ և նշանակում ծանոթություններ հաստատելը, մտածեց Բերզը. ապ՛ե՛ զ և նշանակում մարդ իրեն պահել կարողանալը:

— Միևնույն, խնդրում եմ, յերբ յես կզբաղվեմ հյուրերով, — ասավ Վերան, — պու՛ն չընդհատես, վորովհետև յես պիտեմ, թե ինչքի՛ վ կարելի յի զբաղեցնել յուրաքանչյուրին և ինչ հաստատություն մնչ ինչ պետք է ասել:

Բերզը նուչնպես ժպտաց:

— Ձե՛ վոր գա չի լինի. ազամատրիկանց հետ յերբեմն ալիսի ազամատրիկային խոսակցություն լինի, — ասավ նա:

Պիեռին ընդունելին նոր հյուրասարահում, ուր դժվար էր մի անգ նստել, առանց հանդչտիության, մաքրությունն ու կարգը խանգարելու, ուստի և հասկանալի յերբ ու ամենևին ատրոբնոսկ չէր, վոր Բերզը մեծահոգությամբ առաջարկեց խոսակցությունն կամ բազմոցի համակարգությունը քանդելին հյուրի համար և, ըստ յերևույթին, ինքը պրա համար անդադրությանն մեջ ատանձնվելով, հարցի լուծումն առաջարկեց հյուրին: Պիեռը համակարգությունը քանդեց մի սիրտ առած քաշելով, և Բերզն ու Վերան խնդուն նեթ յերեկույթին սկսեցին, մեկմյանց ընդհատելով ու հյուրին զբաղեցնելով:

Վերան մտքում մտորում էր, որ Պիեռին պետք է պրպտեցնել Քրանտաիան գնդապետատան վերաբերյալ պրույցով, ուստի խնդրեց նրանից խոստանալ ներկայանալ այդ մասին։ Ներսը գնալով, որ հարկավոր է և ազամատզկային խոստանալ, կնոջն ընդհատեց և խոսք բաց տալով ամատրիանին պատերազմի մասին և ընդհանուր խոսակցությունից անցավ անձնական հնդիրների. խոսեց այն առաջարկությունների մասին, որ արել էին իրեն ամատրիանի կոմիին մասնակցելու համար, և այն պատճառների մասին, թե ինչու չէր ընդունել առաջարկը։ Ենթադրեց որ խոսակցությունը շատ անհարիր կը և Վերան բարկացավ ամուսնու վրայ, որ նա ստիպում է իրան մի հյուր կանչել, կերհույթին ակամայ շատ լավ և, ինչպես կրի կերհուց կաթիլ, նման կը մյուս բոլոր կերհույթներին՝ իր պրույցներով, քնչով և վատ մտքերով։

Շուտով կնկալ և Բարիսը, Ներսի հին ընկերը։ Նրա վերաբերմունքը դեպի Ներսը ու Վերան ուներ անփոխան անձի զերազանցություն ու հավանավորություն շնչում։ Բարիսից հետո կնկալ մի տիկին՝ գնդապետի հետ, ապա ինքը գեներալը, հետո Ռոստոպչինը, և կերհույթին սրտին միանգամայն նմանող բոլոր կերհույթներին։ Ներսը ու Վերան չնկին կարողանում զանել իրենց աջակից ժպիտը, տեսնելով հյուրասրահի այդ չարժումը, այդ անկապ խոսակցությունները, զգեստների շրշյունը և վոգիների հոտը։ Ամեն ինչ կար, ինչպես բոլոր կերհույթներում. նման եր մանավանդ գեներալը, որ գովից ընտկատանը, քոթոթից Ներսի ուսը և հայրական ինքնիշխանությամբ կարգադրեց փատռոնի անդանը տարբեր։ Գեներալը նստեց կոմս Բեզա Անդրեևիչի կողքին, իրրև մի մարդու, որը հյուրերից ամենանշանավորն եր՝ իրենից հետո։ Ներսը նստեցին ծերերի մոտ, կերթասարդները՝ կերթասարդների, տատերը՝ իրենց հոգսի մոտ, վորի վրա կային ճիշտ այնպիսի քեվաթներ արծաթե կոդովի մեջ, ինչպիսին կար Պանինների տանը կեսած կերհույթում, — մի խոսքով ամեն բան ճիշտ այնպես եր, ինչպես ուրիշների տանը։

XXI

Պիեռն, իրրև պատվավոր հյուրերից մեկը, պետք և փաստորեն նստեր Բեզա Անդրեևիչի, գեներալի ու գնդապետի հետ։ Պիեռին վիճակվեց փատռոնի սեղանի չուրջը նստել հենց նատաշայի դիմաց և նրան զարմացրեց պարահանդեսից հետո նատաշայի մեջ տեսած փոփոխությունը։ Նատաշան լուռ եր, և նա վոչ

միայն այնպիսի լավ չէր, ինչպես պարահանդիսում, այլ վատ կլիներ, չկրկներ այնպիսի հնչ ու անառարկելի վերարերմունք դեպի ամեն բան։

«Ի՞նչ և պատահել նրանց, մտածեց Փիլոը նատաշային նայելով։ Նատաշան նստել էր գրոջ կողքին, քնչի անգամի մատ և զվարճալիքներ ինչ-որ պատահանում էր իրենց մատ նատած Բորիսին։ Ատանց նրան նայելու։ Աշխուժությամբ խոսելով և հինգ ձևով խմելով, յուրաքանչյուրն իր խոսքնկերոջ, Փիլոը՝ լանչով մեկի վոլշունի խոսքերն ու ջահածը հավաքելու մասնակից մըտնող ինչ-որ մեկի քայլերի ձայնը, կրկին նայեց նատաշային։

«Ի՞նչ և պատահել նրանց, ես ոչինչ չարմացած ասավ նա ինքն իրեն։

Իշխան Անդրեյը գնդի հոգածո-ընդունչը պատահաբար կանգնել էր նատաշայի առջև ու ինչ-որ բան էր ասում նրան։ Նատաշան զլուխը բարձրացնելով, կարմրատակած և, ըստ յերևույթին, սրխատելով դադել ընդհատվող շնչառությունը, նայում էր նրան։ Ծեվ նրա մեջ վառված էր նևրքին մի ինչ-որ, յերբեմն մարած կրակի պայծառ լույս նատաշան ամբողջովին վերափոխվել էր։ Նա այլևս տգեղ չէր, գարձյալ աչքառու էր, ինչպես պարահանդիսում։

Իշխան Անդրեյը մոտեցավ Փիլոին, և Փիլոն իր բարեկամի գեմքին ևս նկատեց նոր, յերիտասարդական արտահայտություն։

Փիլոը խոսի մեջտեղին մի քանի անգամ անգը փոխեց, մերթ քիլունքը, մերթ յերեսը գալարելով գեպի նատաշան, և բոլոր վեց ռոբերի[1] ընթացքում ել նա պիտում էր նատաշային ու իր բարեկամին։

«Արանց մեջ մի ինչ-որ լուրջ բան և կատարվում, մտածում էր Փիլոը և մի ուրախ, ու միաժամանակ մի գանն զգացում նրան ստիպում էր ձուլվել ու մոռանալ իր վիշտը։

Վեց ռոբերից հետո գնդերգալը վեր կացավ, ստիպով քի այդպես անհնար է խոսալ, և Փիլոն ազատություն առացավ։ Նատաշան մի կողմ քաշված խոսում էր Սոնյայի ու Բորիսի հետ, իսկ վերան նուրբ ժպիտով ինչ-որ բան էր ասում իշխան Անդրեյին։ Փիլոը մոտեցավ իր բարեկամին և հարցրեց, քե գաղտնիք չե այն, ինչ խոսում են ու նատաց նրանց մոտ։ Վերան՝ նկատելով իշխան Անդրեյի ուշադրությունը գեպի նատաշան, զարավ, վոր յերեկույթում, հենց այս յերեկույթում, անհրաժեշտորեն հարկավոր է, վոր գգացմունքները մասին նուրբ անմարմնոր չինեն, ուսան և հարմար

[1] Քարթ

ժամանակ ընտրելով, երբ իշխան Անդրեյը մենակ կը, խոսակցությունն սկսեց ընդհանրապես պատմությունների և իր քրոջ մասին։ Նա հարկավոր կը համարում մի այսպիսի խնդացի (ինչպես նա համարում կը իշխան Անդրեյին) հյուրի մոտ պարծանքով իր պարմանուհիական արվեստը։

Ներս Պիեռը մտնելուց նրանց, նկատեց, որ Վերան ինքնագոհությամբ տարված կը պրուպյով, իսկ իշխան Անդրեյը (որ նրան սակավ կը պատահում) չխոհված կը երևում։

— Դուք ինչ կը կարծում, իշխան, — նույնը ժպիտով ասում կը Վերան։ — Դուք, իշխան, այնպես խորամիտ կը և մարդկանց ընավորությունն խոսքից հասկանում կը։ Դուք ինչ կարծիք ունեք նատաշայի մասին, կարող և նա արդյոք իր պատմությունների մեջ կայուն լինել. կարող և նա արդյոք այնպես, ինչպես ասվել կանայք (Վերան նկատի ուներ իրենց) մի անգամ մեկին սիրելով, համառորեն միայն նրան ընդմիշտ։ Ես դա համարում եմ իսկական սեր։ Դուք ինչ կը կարծում, իշխան։

— Ես ձեզ ջրովը շատ քիչ եմ ճանաչում, — պատասխանեց իշխան Անդրեյը հեգնական ժպիտով, որով կամենում կը իր չխոհեմությունը քողարկել, — որ կարողանամ մի այդպիսի նուրբ խնդիրը լուծել. և հետո կան նկատել եմ, որքան հիմն ավելի քիչ և դուր գալիս, նա այնքան ավելի համառորեն կ լինում, — ավելացրեց նա ու նայեց Պիեռին, որ այդ ժամանակ մտնելով իրենց։

— Այո, իշխան, այդ ճիշտ է. մեր ժամանակ, — շարունակեց Վերան (մեր ժամանակ ասելով, ինչպես ընդհանրապես սիրում են ասել ամեհամեծական մարդիկ, կնկատվելով ինչ իրենք գտել ու գնահատել են մեր ժամանակի առանձնահատկությունը և ինչ մարդկանց հատկություններին վախվում են ժամանակի հետ), — մեր ժամանակ ազնիվ այնքան ապաստություն ունի, որ le plaisir d'être courtisée[1] համակ նրա մեջ խլացնում և իսկական զգացմունքը։ Et Nathalie, il faut l'avouer, y est très sensible[2], — նորից նատաշային վերագանդում իշխան Անդրեյին ամեն զեմքն անախորժությամբ կնճռել. նա ուզում էր ինչ կնոջ, բայց Վերան չարունակեց ավելի նուրբ ժպիտով.

— Ձեզ կարծում եմ[1] ինչ-ինչ այնքան սիրված չի լինել, որքան նատաշան, — ասավ Վերան. — բայց լերբեք, մինչև վերջերս էլ, ինչ-ինչ նրան կատարյալ դուր չի գալիս։ — Դուք լավ գիտեք, կոմս, — դիմեց նա Պիեռին, — նուիրական մեր սիրելի cousin Բո-

---

1 Ձեր կարծիքը ունենալու բավականություն։

2 Ձեվ նատաշային, պետք և խոստովանել, այդ շատ դուր և գալիս։

բիսը, վորը, մեր մեջ ասած, յոդել է շատ և շատ dans le pays du tendre[1]...

Իշխան Անդրեյը, գնդակը խոժռած, լուռ էր։

— Դուք չեք վոր մտերիմ եք Բոլխի հետ, — ասավ Պիեռն Վերան։

— Այո, ինձ նրան ճանաչում եմ...

— Ձեզնից նա ինչ պատասխ կլինի իր մանկական սերը գնալի նատաշային։

— Իսկ մանկական սեր յոդե՞լ է, — հանկարծ, անսպասելիորեն շատախոսելով հարցրեց իշխան Անդրեյը։

— Այո՝ Vous savez, entre cousin et cousine, cette intimité mène quelquefois à l'amour: le cousinage est un dangereux voisinage. N'est ce pas?[2]

— Ո՛, անկասկած, — ասավ իշխան Անդրեյը, և հանկարծ, անբնական կերպով աշխուժանալով, սկսեց Պիեռի հետ կատակել, քե ինչպես ինքը պատրաստ պիտի լիներ Մոսկվայի իր 50 տարեկան հարևանների վերաբերմամբ և այդ խոսակցությանն կերպին վերկացավ ու, Պիեռի քեզ բռնելով, նրան մի կողմ տարավ։

— Ինչ կա, — ասավ Պիեռը զարմանքով նայելով տարօրինակ կերպով վոգևորված բոլեկամին, նկատելով այն հայացքը, վոր նա վեր կենալիս գցեց նատաշայի վրա։

— Ձես կամենում եմ, յես կամենում եմ քեզ հետ խոսել, — ասաց իշխան Անդրեյը։ — Դու գիտես մեր կանացի ձեռնոցների մասին, վոր տվում էին նոր ընտրված յեղբորը սիրած կնոջը հանձնելու համար։ Ձես... Բայց վոչ, յես հետո կխոսեմ քեզ հետ...— Եվ տարօրինակ վայրկ աչքերում, անհանգիստ շարժումներով իշխան Անդրեյը մոտեցավ նատաշային ու նստեց նրա մոտ։ Պիեռը նկատեց, վոր իշխան Անդրեյն ինչ-վոր բան հարցրեց նատաշայից, խակ նա՝ բռնկելով, պատասխանում էր նրան։

Բայց այդ ժամանակ բնդդը մոտեցավ Պիեռին ու սկսեց հրամայողն խնդրել նրան, վոր նա մասնակցի գնելուրյի ու գնդապետի վեճին, վորը վերաբերում էր ապառնական գործերին։

Բնդդը գոհ էր ու յերջանիկ։ Ուրախությունից մազերը նրա գնդակից չէր հետաքրքրում։ Ձերնկությունը շատ հաճոյք էր և բոլորովին այնպիսին, ինչպես մյուս յերեկույթները, վոր նա տեսել էր։ Ամեն ինչ նման էր. քե կանանց նուրբ զրույցները, քե քղմախոսը,

[1] Գրվածքների ազնվագնում։

[2] Իրոք հարևդրով վորդու և հորեղբոր աղջիկ միջև յեղած մտերմությունը յերբեմն հասցնում է սիրու Այսպիսի ազդակցությունը վտանգավոր հարևանությունն է Չէ՞նգես չէ՞

քեզ քունքի խազացող ու ձայնը շարունակ բարձրացնող պիներտալը, քո ինքնասիրտը, քո քիմիածքներդ. բայց մի բան դեռ պակաս ես. ոչն, ինչ նա տեսել ես ուրիշ չիրեկուբիներում, վորտեղ ուզում ես ընդդիմանալ. պակասում ես բարձր խառակցությունն տղամարդկանց միջին և՝ վեճ մի վորևե կարևոր ու խելոք բանի մասին. Այդ խոսակցությունն էլ սկսեց պիներտալը, և Բերգը Պիեռին տարավ նրա մոտ

XXII

Հետևյալ որը իշխան Անդրեյը գնաց Ռոստովների մոտ ճաշելու, վորովհետև կոմս Իլյա Անդրեյիչը հրավիրել էր, ու ամբողջ որն ունցրնց տրամից մոտ

Տանը բոլորն էլ զբաղված էին, քան իշխան Անդրեյն ուշ հասավ և տեսավ, և նա առանց քաղցնելու, ամբողջ որն աշխատում էր Նատաշայի հետ լինելը վոչ մեկայն չիրեկուզած, սակայն չիրջանիկ ու խանդավառ Նատաշայի հարցում, այլև ամբողջ ընտանիքում վախ էր զգացվում մի ինչ-վոր կարևոր ու լուրջ բանի հանդեպ, վոր պիտի և կատարվեր. Դամառհին վշտաց և լուրջ ու ատեն աչքերով նայում էր իշխան Անդրեյին, չիրը նա խոսում էր Նատաշայի հետ, և չիրեկուզածությամբ ու շինծու ձևերով վորևե անհնազան խառակցություն էր սկսում, չիրը իշխան Անդրեյը նայում էր իրեն. Սոնյան վախենում էր Նատաշային հեռանալ, վախենում էր և նրան խանդազդել, չիրը նա իշխան Անդրեյի հետ էր լինում. Նատաշան սպասում էր չիրեկուզից զրուցատվում էր, չիրը մի րոպե չիրեա աս չիրեա Ասում էր նրա հետ. Իշխան Անդրեյը նրան զարմացնում էր իր ամաչկոտությամբ. Նատաշան զգում էր, վոր նա իրեն մի բան ուներ ասելու, բայց ինչ-վոր չի կարողանում համարձակվել.

Ճերը չիրեկոյան իշխան Անդրեյը գնաց, կոմսուհին մտածկոտ Նատաշային և ձգնաց.

— Հը՛, ինչ կասվի

— Մայրիկ, ի սեր աստծո. ինձ այժմ վոչինչ մի հարցնեք. Այդ չի կարելի ասել, — ասավ Նատաշան.

Բայց չնայած դրան, Նատաշան այդ չիրեկու մերթ հուզված, մերթ վարվարած, ատած աչքերով, չիրեա պահած էր Ասում մոր անկողնում. Մերթ պատմում էր մորը, քան ինչպես նա գնվեց իրեն, ինչպես ասավ վոր գնալու չի սրտանհամաս, ու քան ինչպես հարցրեց, քան վճռեց պիտի ասրեն այս ամառ և քան ինչպես հարցրել էր իրեն Բոլխովի մասին.

— Բայց այդ տեսակ, այդ տեսակ բան... ինձ չիրեքեք չի պատահել, — ասում էր Նատ — Ճես նրա մոտ վախ եմ զգում. միշտ

վախ եմ զգում, զա ինչ և նշանակում։ Նշանակում է, որ զա իսկական է, հը՞ Մարիկ, դուք ընտիր եք։

— Ես, հոգիս, էս էլ եմ վախենում, — պատասխանեց մայրը։— Գնա։

— Միևնույն է, էս չեմ գնելու։ Ի՞նչ հիմարություն է — գնել։ Մարիկ, մարիկ, այդ տեսակ բան ինձ չկորցնե՛ք չի պատահել, — ասում էր նա զարմանքով ու վախով հանդիպ այն զգացմունքին, որ ապրում էր ինքը։ — Ճիվ մինը կարող կլինեք վայելչյան տնտամ մտածել...

Նատաշային քիչ էր, թե դեռ առաջին հանդիպումին, կորցրել տեսակ իշխան Անդրեյին Ռոստովում, սիրահարվեց նրա վրա։ Նրան կարծես վախենում էր այդ տարօրինակ, անպատանի կոքետությունը, որ Անդրեյը, որին ինքն քնտրեց դեռ այն ժամանակ (նա զգում էր հստակ հավատացած էր), այժմ նորից հանդիպում էր իրեն և ինչպես կարծում էր անտարբեր չէր դեպի ինքը։

«Ճիվ կարծես դիտմամբ այժմ, կորց մենք այստեղ ենք, պետք է զա Պետերբուրգ, և կարծես մենք էլ պետք է հանդիպեինք այդ պարահանդեսում։ Այս բոլորը բախտի բան է Պարզ է, որ ես իմ ճակատագիրն է, և ամեն բան տանում էր դեպի այդ։ Դեռ այն ժամանակ, երբ տեսնելուն պես կա մի առանձին բան զգացի»։

— Հետո նա էլ ինչ ասավ քեզ։ Դրանք ինչ վոտանավորներ են Պարզա... — մտածկոտ ասավ մայրը, հարցնելով այն վոտանավորների մասին, որ իշխան Անդրեյը գրել էր Նատաշայի ալբոմում։

— Մարիկ, զա հա ամոթ չէ, որ նա այրի կա։

— Հերիք է, Նատաշա։ Ազոթիր աստծուն։ Les mariages se font dans les cieux[1].

— Մարիկ, որքան եմ սիրում ձեզ, ինչ լավ եմ զգում ինձ, — բացականչեց Նատաշան, լաց լինելով կորցնելու ու հուզմունքի արցունքներով և մորը գրկելով։

Այդ նույն մինչդեռ իշխան Անդրեյը Պիեռի մոտ նստած պատմում էր նրան դեպի Նատաշան ունեցած սիրո և այն մասին, որ հաստատ վորոշել է նրա հետ ամուսնանալ։

Այդ օրը Ցնլենա Վասիլևնայի մոտ առաւտ կար, նկատել էր Քրանտակին դեսպանը, պրինցը, որ վիրջին կամուրհակն հանախ այցելողներից մնկն էր դարձել, և ուրիշ շատ ճայրուն կանայք ու

---

[1] Ամուսնությունները յերկնքում են կատարվում։

ապամարդին։ Փինեը նեղքնաւումն ել, նա անցավ գահլինեքով և բոլոր հյուրերին զարմացրեց իր կենտրոնացած-զրված ու մոայլ տեսքով։

Փինեը պատահականքեն որեց սկսած զրուա ել, վոր իր հիպոխոնդրիան կրկնուած և և հատահատ ջանքեր ել անում նրա դեմ կովելու։ Այն որից, յերբ պրինցը մոերմացավ կնոջ հետ, Փինեն անապատնի կերպով կամերներություն ստացավ և այդ արժանից սկսեց անհամեմատ քյուն ու ամեն զրաւ մեծ հատատակությանն մեջ, և երան հաճախակի այցելել սկսեցին նախկին մտայլ մտքերը՝ մոլորկային կյանքի ուշադրության մասին։ Միևնույն ժամանակ նկատելով իր հավատարմության նատաշայի ու իշխան Ընդրևյի միջև ստացած զրացմանքը, նա իր զրությունը հակազրում ել բարեկամի զրությանն, և զրանով երա մտայլ տրամադրությունն ավելի յեր վատանում։ Նա հավատացած աշխատում ել խուսափել միտմամանակ և՛ կնոջ, և՛ նատաշայի, և իշխան Ընդրևյի մասին մտածելուց։ Նորից ամեն բան նրան չնչին ել քվում հավերժական համեմատությամբ, նորից ատել զալիս հին, ծանոթ հարցը, քե ինչին համար։ Եվ նա իրեն հարկադրում ել որ ու զիշեր զրաղվել մատեմատիկան զորձերով, հույս ունենալով այդպիսով վանել մտածել չար վոգուն։ Ժամը մոտ 12-ին Փինեը կոմատհոս սենյակներից զուրս զալով, նամակ ել վերին հարկում, ծխախոտի ծխով հագեցած ցածրիկ սենյակում, հնացած խալաթը հագին, սեղանի առջև և աշխատում ել շատյոնդանական սկսերի բնագիրը, յերբ մեկը մտավ երա սենյակը։ Դա իշխան Ընդրևյն ել։

— Ա՛խ, այդ զուք ել, — ասավ Փինեը զլուխ ու զլգող անելով։ — Բայց յես սահմանիկ աշխատում եմ, — ասավ նա տեսնելով զուրյ ատելի կյանքի ձախողանքներից փրկվելի այնպիսի տեսքով, վորով զրաված մարդին նայում են իրենց աշխատանքին։

Իշխան Ընդրևյը նորոգ կյանքի փայլուն, ընդունակ զեմքով կանգնեց Փինեի առջև և, նրա վշտահար զեմքը չնկատելով, իր յերջանկությամբ տարված, ծլտաց նրան։

— Փիոտա, սիրելիս, — ասավ նա, — յերեկ քեզ մի բան եի ուզում ասել և այժմ զրա համար եմ յեկել։ Ես յերբեք այդ տատանք բան չեմ զգացել։ Ես սիրահարված եմ, բացեիական։

Փինեը հանկարծ ծանր հառաչեց ու իր ծանր մարմնով ընկավ բազմոցին՝ իշխան Ընդրևյի կողքին։

— Նատաշա Ռոստովայի վրա, հա, — ասավ նա։

— Այո, այո, ուրիշ ել ո՞ւմ։ Ձերբեք չեիք հավատա, բայց այս զգացումը ինձնից ուժեղ ու Ձեզնից յես տանջվում եի, տառապում,

բայց այդ տանջանքն էլ չես մոչ մի բանի հետ չեմ փոխի աշխարհում։ Առայ չես չեմ տպրնը Ես միայն այժմ եմ տպրում, բայց առանց նրան էլ չեմ կարող տպրել։ Իսկ նա ինձ կսիրի որ-ջյոք... չես նրա համար ձեր եմ... Ինչու՞ չես խոսում։

— Աստ, չէ՞ որ Ես քնչ եմ ասում ձեզ, — հանկարծ ասավ Պիեռը, անցից յերևնալով ու սենյակում քայլելով։ — Ես միշտ էլ այդ ուղղությամբ մտածել եմ... Այդ տպիկը մի աշխարհի դանձ է, այնպիսի... Դա հոգեպղծում տպիկ է... Սիրելիս, չես ձեզ խնդրում եմ, դուք ձեր խելքին դուռ չտաք, չկասկածեք, ամուսնացեք, ամուսնացեք և ամուսնացեք... Ես չես հավատացած եմ, որ ձեզնից յերջանիկ մարդ չի լինի։

— Բայց նա։

— Նա ձեզ սիրում է։

— Դադարեք մի խոսի... — ասավ իշխան Անդրեյը ժպտալով ու Պիեռի աչքերին նայելով։

— Սիրում է, չես պիտեմ, — բարկացած գոչեց Պիեռը։

— Ձե, մի լսիր, — ասավ Անդրեյը նրա ձեռը բռնելով։ — Դիտիր, քե քնչ դրության մեջ եմ։ Ես ուզում եմ այդ ամենը մի վերևի մարդու պատմել։

— Ե՛ն, պատմեցեք, շատ ուրախ եմ, — ասավ Պիեռը, և նրա դեմքն իսկապես փոխվեց, կնճիռները հարթվեցին, և նա ուրախությամբ սկսեց լսել իշխան Անդրեյին։ Իշխան Անդրեյը ըսկսավ այլ, նոր մարդ եր քվում։ Ո՞ւր եր նրա քաղցրը, նրա առնությունը դեպի կյանքը, նրա հեգնաքափվածությունը։ Պիեռը միայն մարդն եր, վորի առաջ նա արտահայտվում եր ազատ. և նա արտահայտեց այն բոլորը, քնչ կար իր սրտում։ Սկզբ քնքն ու համարձակ ծրագրերնեը եր կազմում նա յերկարատև ապագայի համար, ասում եր, վոր քնքը չի կարող իր յերջանկությունը գտնել հոր քամահաճույքին, քե նա կհարկադրի հորը՝ տալ իր համաձայնությունը այդ ամուսնության համար և սիրել նրան, կամ ամեն բան կանի առանց հոր համաձայնության. սկզբ ել զարմանում եր վորպես մի սարսափելիի, սարսափի ու իրնից կախում չունեցող զգացմունքի համեպիչ, վոր տիրել եր իրեն։

— Ես չեի համաստա այն մարդուն, վորն քնձ ասեր, քե չես կարող եմ այսպես սիրել, — ասում եր իշխան Անդրեյը։ — Այս բոլորովին այն զգացմունքը չի, վոր առաջ կար մեջս։ Այժմ ամբողջ աշխարհն քնձ համար բաժանված է յերկու մասի. մեկը՝ նա և նրա հետ յերջանկությունն, հուսյոր ու լույս. մյուս մասը՝ ամենը, ուր նա չկա, այնտեղ ամեն քնչ ախուր և ու մուք։

— Մատ և խաւարը, — կրկնեց Պիեռը, — այո, այո կեա այդ հասկանում եմ։

— Ձեզ կեա չեմ կարող լուսոյը չսիրել. կեա դրացնում մեզ ամենայոր չեմ։ Ու կեա շատ կը ցանկանում եա ինձ Պիտեմ, որ դու ուրախ եա ինձ համար։

— Այո, այո, — հաստատեց Պիեռը խանդաղատագին ու քախձալի աչքերով իր բարեկամին նայելով։ Վերջապես նա պատրաստ էր պատկերացնում իշխան Անդրեյի բոլոր, այնքան մոտալ եր նրա հայացքում իր անմիջականը։

XXIII

Ամառանանալու համար հարկավոր եր հոր համաձայնութիւնը, և հենց դրա համար իշխան Անդրեյը մյուս օրը մեկնեց հոր մոտ։

Հայրն արտաքին հանդարտութեամբ, բայց ներքին զայրույթով ընդունեց վերջին հաղորդածը։ Նա չեր կարողանում հասկանալ, որ մեկը կամենար իր կյանքը փոխել ու նրա մեջ նոր բան մըտցնել, յետը կյանքը նրա համար վերջացել եր արդեն։ Քո-ոդնեյին գրեթե ապրեցրի այնպես, ինչպես ինքս եմ ուզում, իսկ նրանից հետո անելին, ինչ ուզում եմ, ասում եր ծերունին ինքն իրեն։ Վերջու մոտ սակայն նա քաննեցրեց այն պրինսեսութիւնը, որը զարմացրում եր կարևոր դեպքերում։

Հանդիստ տուն ընդունելով, նա կշռադատեց ամբողջ գործը։ Նախ. այդ ամուսնութիւնը՝ ասեմ, հարստութեան ու ազնըվի կողմից շատ էլ վատ չեր։ Ծերկրորդ՝ իշխան Անդրեյն ասպետին յետիատարդութեան մեջ չեր և ասպետութեամբ քուրլ եր (ծերունին առանձնապես հաճում եր այս բանը մեջ), իսկ ազդիկը շատ եր ջահել։ Ծերրորդ՝ մեջտեղը կար Անդրեյի վորդին, որ մեզը եր հանձնել մի վոգրիկ ազդիկ։ Վերջապես, չորրորդ, ասավ հայրը, հանգանգով վորդուն նայելով. «Ծես քեզ խնդրում եմ, այդ բանը մի տարով հետաձգիր, գնա արտասահման, բժշկվիր, գաիր, ինչպես և դու ցանկանում եա, մի պերմանացի դաստիարակ իշխան Նիկոլայի համար և հետո, յեկեր սերը, կիրքն ու համառութիւնը, ինչպես կուզես անվանիր, այնքան մեծ են մեջդ, այն ժամանակ ամուսնացիր։ Ծեզ սա իմ վերջին խոսքն և, իմացիր, վերջին...», վերջացրեց իշխանն այնպիսի տոնով, վորով ուզում եր ցույց տալ, թե վոչ մի բան չի կարող ստիպել իրեն իր վորոշումը փոխելու։

Իշխան Անդրեյը պարզ տեսնում եր, վոր ծերունին հույս ուներ, թե իր ու իր ապագա հարսնացուի դժգոհութիւնը չի կարող մի տարի տևել համ թե չե ինքը ծեր իշխանը կմեռնի մինչ այդ,

ուստի և նա վճռեց հոր կամքը կատարել, առաջարկությունն անել և հարսանիքը մի տարով հետաձգել։

Թաստալըների մոտ անցրած վերջին յերեկոյից յերեք շաբաթ անց՝ իշխան Անդրեյը վերադարձավ Պետերբուրգ։

Մոր հետ բացատրվելու հետևյալ ամբողջ օրը Նատաշան ապատանց ինչ-որ կասկածանքում, թայց նա չեկավ ներկրոդ, յերբոդ օրը նույնը։ Պիերը նույնպես չեկավ, և Նատաշան չիմանալով, վոր իշխան Անդրեյը գնացել և հոր մոտ, չէր կարողանում նրա բացակայությունն իրեն բացատրել։

Այսպես անցավ յերեք շաբաթ։ Նատաշան վոչ մի տեղ չէր ուզում գնալ և տանիրի պես, պարապ ու տխուր շրջում էր անհյանկնարում, յերեկոյան լալիս էր բոլորից ծածուկ ու յերեկոները այլևս չէր գալիս մոր մոտ։ Նա շարունակ բռնկվում էր ու ջղայնանում։ Ուրան քիմում էր, քեև բոլորը գիտեին իր հիվանդությունն մասին և ծիծաղում էն իր վրա ու խղճում իրեն։ Այս անախոտ վիճակը՝ նոսրքին վշտի հետ միասին՝ սատկացնում էր նրա զժբախտությունը։

Մի անգամ նա յեկավ կոմսուհու մոտ, ուզում էր իրենչ-վոր բան ասել, թայց հանկարծ լաց յեղավ։ Նրա արցունքները նման էին վիրավորված յերեխայի արցունքներին, վորն իրեն էլ չգիտե, քեև ինչու համար և պատժված։

Կոմսուհին սկսեց նրան հանդարտացնել։ Նատաշան, վոր սկզբում ուշադրությամբ լսում էր մորը, հանկարծ ընդհատեց նրան.

— Քաղեք, մայրիկ, չեմ ապրի մտածում, և չեմ էլ ուզում մտածել։ Մարդ կա, ուրեմն, յեկավ մի քանի անգամ և այնուհետև դադարեց ու դադարեց...

Նրա ձայնը զոռաց. քիչ էր մնում լաց լիներ. թայց խուսափեց լացից և հանգիստ ցուրտ տոնով.

— Ես էլ բոլորովին էլ չեմ ուզում մարդուս գնալ։ Ես վախենում եմ նրանից. չես հիմա բոլորովին, բոլորովին հանդարտվել եմ...

Այս խոստովանությունն հաստատ արդ Նատաշան հաղավ այն հին ջղիտաը, վորը նրան հասկացնում էր թե առավոտներն այնքան ուրախությունով ապատհասկով, և հենց առավոտից սկսեց իր հագնվելն ապրելականալը, վոր պարտականդիտից հետո քողել կը քեզ խանիլուց հետո նա գնաց դահլիճ, վորն առանձնապես սիրում էր նրա համար, վորովհետև յերգելու ժամանակ ձայնի յեկհոները այնտեղ ավելի լավ էին հնչում, ու սկսեց յերգել իր սոլֆեջիոները (յերգեցողության վարժությունն)։ Առաջին դասը վեր-

քացնելուց հետո, նա կանգ առավ դահլիճի մեջտեղը և կրկնեց հաամկապես իրեն դուր չեկած չերտժշտականը մի կատր։ Նա ուշադրությամբ լսում էր այդ (կարծես իր համար անսպասելի) զնգոցը, վերով այդ հնչյուններըՙ հասկացավ, լցնում էին դահլիճի դատարկությունն ու դանդաղորեն մարում, և այդ միջոցին հանկարծ մի ուրախություն չեկավ նրա վրա։ Ջնջ ինչու համար այդ մասին շատ մտածել, այսպես էլ լավ էր, առավ նա ինքն իրեն և սկսեց դահլիճում չետ ու առաջ քայլել՝ հնչյուն պատկերի վրա վատնելը փոխելով վրձ քիչ հատարակ քայլերով, այլ ամեն մի քայլին կոշիկների կրունկից (նա հագել էր նոր, սրրած կոշիկները) կոշկի քիմերի վրա բարձրանալով, և նուչյնպես ուրախ, ինչպես ձայնի հնչյուններըՙ լսում էր կրաւնկի համաչափ դոփյունը և կոշիկների քիմի հոտըՙ Հայելու մոտավ անցնելիս, նա նայեց հայելուն։ Ջհա և չետ, հարցնս սուում էր նրա դեմքի արտահայտությունը, իր կերպարանքը ամանելով. ջե՞հ, շատ լավ Վոչվոք էլ ինձ հարկավոր չէր։

Լաքեյն ուզում էր նորա մանել, վոր ինչ-վոր բան կարգի բերի դահլիճում, բայց նատաշան նրան չթողեց և դուրս նրա յոանից կրկին ծածկելով, շարունակեց ճեմել։ Այդ առավոտ նա նորից վերադարձավ ինքն իրեն սիրելու և իրենով հիանալու իր սիրած վիճակին։ Ի՞նչ հիանալի չի այդ նատաշանը, մտում էր նա ինքն իրեն մի չերջերջ մարդու՝ հավաքականոտ տղամարդ անձնատուրության խոսքերով. ջեմքը և, զնգոցիկ ձայն ունի, ջահել է, վոչ-վորին էլ չի խանգարում, քողը միայն նրան հանգիստ։ Բայց վերջում էլ նրան հանգիստ չէր թողնում, նա չէր կարողանում հանգիստ ՑԱալ և իսկույն զգաց այդ։

Շքամուտքի դուռը բացվեց. մեկը հարցրեց. ամենն են արդյոք, ու լավեց մեկի քայլերի ձայնը։ Նատաշան հայելուն նայեց, բայց իրեն չտեսավ։ Նախասենյակից ձայները լսին լավում Ցնրը նա իրեն տեսավ, նկատեց, վոր դեմքը դունատ էր։ Ցնկատը Ցա չէր։ Նատաշան այդ հաստատ գիտեր. քանի նրա ձայնը հասիվ լսեց փակ դռների չետևից։

Նատաշան՝ գունատ ու վախվորած, վազեց հյուրասրահ։

— Մայրիկ, Բալհոնակին չեկավ,— ասավ նա։— Մայրիկ, դա սարսափելի չի, անտանելի չէ։ Ցնա չեմ ուզում... տանջվել Ցնա ինչ անեմ...

Դամաուհին գնա չէր պատասխանել նրան, չերը իշխան Ցնդրեյը՝ հուզված ու լուրջ դեմքով, նրա մոտավ Նատաշային տեսնելուն պես, նրա դեմքը փայլեց։ Նա համբուրեց կամաուհու և Նատաշայի ձեռը և նատեց բազմոցի մոտ։

— Վաղուց է արդեն մենք քանա չենք ունեցել...— ուզում էր սկսել կամաուհին, բայց իշխան Ցնդրեյը նրան ընդհատեց, պա-

տասխանելով նրա հարցին և, բան չհերևույթին, շտապելով ասել այն, ինչ հարկավոր էր։

— Ես այգեպան ժամանակ ձեզ մոտ չեկա, վորովհետև հորս մոտ էի. չես պետք է նրա հետ խոսակցի մի շատ կարևոր գործի մասին։ Ես միայն չհրեկ գիշեր վիրտպարձա, — ասավ նա նատաշային նայելով։ — Ձեզ հետ խոսելիք ունեմ, կոմսուհի, — ավելացրեց նա վայրկենական լուռությունից հետո։

Կոմսուհին, ծանր հառաչելով, աչքերը խոնարհեց։

— Ես պատրաստ եմ, — ասավ նա։

Նատաշան գիտեր, վոր ինքը պետք է հեռանա, բայց չկարողացավ այդ անել. մի ինչ-վոր բան պրկում էր նրա կոկորդը, և նա, առանց քաշվելու, ուղիղ, շատ աչքերով նայում էր իշխան Անդրեյին։

«Հիմա։ Այս բոպեյին... վոչ, դա չի կարող լինել...», մտածում էր նա։

Իշխան Անդրեյը նորից նրան նայեց, և նրա այդ հայացքը նատաշային համոզեց, վոր ինքը չի սխալվում։ Այո, հիմա, այս բոպեյին վորոշվում էր իր բախտը։

— Գնա, նատաշա, չես ջեզ կկանչեմ, — ասավ կոմսուհին ցրտությամբ։

Նատաշան յերկյուղած, ապերասող աչքերով նայեց իշխան Անդրեյին, մարդ ու դուրս յեկավ։

— Ես, կոմսուհի, յեկել եմ ձեր ազնիկա ձեռը խնդրելու, — ասավ իշխան Անդրեյը։

Կոմսուհու դեմքը շատացավ, բայց նա վոչինչ չասավ։

— Ձեր առաջարկությունը... — հանդարտ ակնոց կոմսուհին։ Իշխան Անդրեյն անխոս նրա աչքերին էր նայում։ — Ձեր առաջարկությունը... (կոմսուհին շփոթվեց) մեզ համեմի չի, և... չես ընդունում եմ ձեր առաջարկությունը, չես ուրախ եմ։ Համոզված էլ... հույս ունեմ, բայց դա միայն իրենից՝ նատաշայից կախված կլինի։

— Ես նրան կասեմ այն ժամանակ, յերբ ձեր համաձայնությունը կստանամ... դուք այդ տալիս եք, — ասավ իշխան Անդրեյը։

— Այո, — ասավ կոմսուհին և ձեռը նրան մեկնելով, խորհրդավոր ու քննդրանքի խոսքեր մի զգացումով նա իր շուրթերը հպեց իշխան Անդրեյի ճակատին, յերբ իշխան Անդրեյը կռացավ նրա ձեռի վրա։ Նա ուզում էր վերջում պես սիրել նրան, բայց զգաց, վոր նա իր համար ատելի և տարտամելի մարդ է։ — Ես վստահ եմ, վոր ամուսինս համաձայն կլինի, — ասավ կոմսուհին, — բայց ձեր հայրը...

— Հայրս, վորին հայտնեցի իմ մտադրությունը, համաձայնություն անխախտ պահելու և դրել, վոր հարսանիքը մի տարուց շուտ չլինի։ Ինձ յես ուզում եմ այդ բանը ձեզ հայտնել,— ասավ իշխան Անդրեյը։

— Ձիշտ և, Նատաշան պետք չահել և, բայց այդքան ճշտ։

— Ուրիշ կնոջ չեր կարող լինել,— հառաչելով ասավ իշխան Անդրեյը։

— Ինա հիմա Նատաշային կուղարկեմ ձեզ մոտ,— ասավ կոմսուհին ու գնաց յեկավ սենյակից։

— Ճիշ, դու վոգրմաս,— կրկնում էր նա ապիկան վորոնելով։ Սոնյան ասավ, վոր Նատաշան ննջարանում և Նատաշան նստել էր իր մահճակալին և գուռնատ գնդիկով, ցամաք աչքերով նայում էր սրբապատկերին ու արտգորեն խաչակնքում յերեսը բնչ-վոր չլնիչով։ Մորը տեսնելով, նա տատիկ տեղից և նետվեց գնդի մայրը։

— Ի՞նչ և, մայրիկ, բնչ։

— Գնա, գնա նրա մոտ։ Նա քո ձեռքն և խնդրում,— ասավ կոմսուհին սառը, բնչպես թվաց Նատաշային։— Գնա, գնա,— կրկնեց մայրը՝ տեսնելով ու հանդիմանանքի չեշտով վոգով ապիկա յեռնից, և ծանր հառաչեց։

Նատաշան չիմացավ, թե ինքն բնչպես հյուրասրահ մտավ։ Գուռը բանալով և իշխան Անդրեյին տեսնելով նա կանգ առավ։ «Մթթե այս ուսար մարդն այժմ բնձ համար գարձավ ամեն բնչ, հարցրեց նա ինքն իրեն և խնդուքն պատասխանեց. «Այո, ամեն բնչ. հիմա նա մեն-մենակ բնձ համար ամեն բանից թանգ և աչքարժանի։ Իշխան Անդրեյն աչքերը խոնարհած մոտեցավ նրան։

— Ինա ձեզ սիրեցի այն օրից, յերբ ձեզ տեսա։ Կարող եմ արդյոք հուսալ...

Իշխան Անդրեյը նայեց Նատաշային և նրա գնդքին արտահայտող բուռն հուզմունքը զորմացրեց նրան։ Նատաշայի գնդքն ասում էր. «Ես բնչ-ու հարցնել։ Բնչ-ու կասկածել մի բան, վոր չի կարելի չիմանալ։ Ով բնչ խոսել, յերբ խոսքերով չի կարելի արտահայտել այն, բնչ զգում եսք։

Նատաշան մոտեցավ նրան ու կանգ առավ։ Իշխան Անդրեյը նրա ձեռը բռնեց ու համբուրեց։

— Սիրո՞ւմ եք արդյոք բնձ։

— Այո, այո,— կարճես գժգոհությամբ ասավ Նատաշան, մի քանի անգամ խորը հառաչեց ու հեկեկաց։

— Բա բնչի համար և Ձեզ բնչ պատահեց։

— Ա՛խ, յես այնպես յերջանիկ եմ,— պատասխանեց նա արցունքների միջից ժպտալով, քնքշեց գնդի Անդրեյը, մատնեց մի

վայրկյան, կարծես ինքն իրեն հարց տալով, քե այդ կարելի չի արդյոք, ու համբուրեց Նրան։

Իշխան Անդրեյը նրա ձեռնոցը քաշած նայում էր Նրա աչքերին ու իր սրտում չէր պահում նախկին տիրը դեպի Նա։ Նրա հոգում հանկարծ շրջվեց ինչ-որ բան. չկար նախկին ցանկասիրական բանաստեղծական ու խորհրդավոր գիտյունքը, այլ կար խղճահարությունն դեպի Նրա կանացի ու մանկական թուլությունը, կար ներկյուզ Նրա հավատարմության ու անձնվիրության հանդեպ, կար ծանր և միամամանակ ուրախ գիտակցությունն այն պարտքի, որն իրեն ընդմիշտ կապել էր Նրա հետ։ Նրկա զգացմունքը, բնավ այնպես պայծառ ու բանաստեղծական չէր, ինչպես նախկինը, բայց ավելի լուրջ էր և ավելի ուժեղ։

— Արդյոք maman ձեզ ասավ, որ այդ չի կարող մի տարուց շուտ լինել,— ասավ իշխան Անդրեյը, շարունակելով նայել Նրա աչքերին։

— Մի քիչ այս կես եմ, այն կերեխա-ազջիկը, (ամենքն այսպես նրին ասում էին), — մտածեց Նատաշան, — և մի քիչ կես հիմա, այս բոպեիից, ամուսին եմ, այս ասար, լուռ, խելոք մարդուն հավասար, մի մարդ, որին հարգում ե նույնիսկ հայրս։ Մի քիչ ես ճշմարիտ և, որ կյանքի հետ այսուհետև կատակ անել չի կարելի. կես հիմա արդեն մեծ եմ, հիմա իմ ամեն մի գործի ու խոսքի համար պատասխանատվություն ե ընկնելու վրաս։ Բայց Նա ինչ հարցրեց ինձանից։

— Ինչ, — պատասխանեց Նա, բայց Նա ինքն ել չէր հասկանում, քե Նա ինչ իր հարցրեց։

— Ներեցեք ինձ, — ասավ իշխան Անդրեյը, — դուք դեռ շատ ջահել եք, իսկ կես արդեն շատ բան եմ տեսել կյանքում։ Ես անհանգիստ եմ ձեզ համար։ Դուք ձեզ չեք ճանաչում։

Նատաշան լսում էր կենդանագրած ուշադրությամբ, աշխատելով հասկանալ Նրա խոսքերի իմաստը, բայց չէր հասկանում։

— Վաղը ել ծանր լինի այդ տարին, վոր հետաձգում ե իմ ընդունելությունը, — շարունակեց իշխան Անդրեյը, — բայց դուք այդ ժամանակամիջոցում ձեզ կփորձեք։ Ես ձեզ խնդրում եմ ինձ ընդունելացնել մի տարուց հետո, իսկ մինչ այդ դուք ազատ եք. մեր նշանադրությունը կլինա գաղտնի, և եթե դուք համոզվեք, վոր ինձ չեք սիրում կամ կսիրեք..., — ասավ իշխան Անդրեյն անհանգիստ ժպտալով։

— Այդ ինչու համար եք ասում, — ընդհատեց Նրան Նատաշան։ — Դուք գիտեք, վոր հենց այն օրից, երբ առաջին անգամ Ձեզ տեսա լինելով, վոր ինքը Աստված ինձ ձեզ սիրելու համար ե ուղարկել, վոր ինձ չեք սիրում կամ կսիրեք..., — ասավ Նա, հառաչով վստահացած լինելով, վոր ինքը ճշմարտություն ասավ։

— Մի տարվա մեջ դուք ձեզ կճանաչեք։

— Մի ամբողջ տարի,—հանկարծ ասավ Նատաշան, միայն այժմ հասկանալով, որ հարսանիքը հետաձգվում է մի տարով։—Բայց ինչու՞ մի տարով, ինչու՞ այդպես...— իշխան Անդրեյն սկսեց բացատրել հետաձգելու պատճառները։ Նատաշան նրան չէր լսում։

— Ձեվ ուրիշ կնոջ չի կարելի,—հարցրեց Նատաշան։ Իշխան Անդրեյը վոչինչ չպատասխանեց, սակայն նրա դեմքին արտահայտվեց այդ վճիռը փոխելու անհնարինությունը։

— Դա սարսափելի կլինի Ձեզ, դա սարսափելի կլի, սարսափելի,— ասավ հանկարծ Նատաշան ու նորից հեկեկաց։—Ձեռս կմոռնաք մի տարի ապասելով. դա անկարելի կլի. դա սարսափելի կլինի։— Նա նայեց փեսացուի դեմքին ու այնտեղ նկատեց կարեկցությամբ ու սարսափանքի արտահայտություն։

— Վոչ, վոչ, կլնա ամեն ինչ կանեմ,— ասավ նա, լացը զսպելով։— Ձեռս այնպես կերջանիկ եմ։

Հայրն ու մայրը մտան սենյակ և որոշեցին փեսացուին ու հարսնացուին։

Այդ օրվանից իշխան Անդրեյն սկսեց այցելել Ռոստովներին իբրև փեսացու։

XXIV

Նշանադրությունը չնորով և վոչ-վոքի կող չհայտնվեց բարկություն և Նատաշայի նշանախոսությանն մասին. այդ բանը պատահեցավ իշխան Անդրեյը, նա ասավ քանի վոր հետաձգելու պատճառն ինքն է, ուստի ինքն էլ պետք է կրի նրա ամբողջ ծանրությունը։ Նա ասում էր, վոր ինքն իր խոսքով ընդմիշտ կապել է իրեն, բայց չէր ցանկանա Նատաշային էլ կապել, ուստի և նրան տալիս է լիակատար ազատություն։ Ծերը Նատաշան մի կես տարի հետո ղրա, վոր իշխան Անդրեյին չի սիրում, նա իրավունք կունենա մերժելու։ Ինքնին պարզ է, վոր վճռ ծնողները, վոչ էլ Նատաշան այդ մասին լսել չէին ուզում. բայց իշխան Անդրեյը պնդում էր իրենը։ Ամեն որ նա լինում էր Ռոստովների տանը, բայց Նատաշայի հետ վարվում էր վոչ իբրև փեսացու։ Նատաշային ասում էր դրում և համբուրում էր միայն նրա ձեռը։ Իշխան Անդրեյի ու Նատաշայի մեջեն, առաջվանից բոլորովին տարբեր, մտերմական պարզ հարաբերություններ։ Մինչև այժմ նրանք կարծես իրար չէին ճանաչել։ Ծերկուսն էլ սիրում էին հիշել, թե ինչպես էին նայում իրար, չերբ դեռ բան չկար. այժմ նրանք իրենց զգում էին բոլորովին ուրիշ արարածներ, առաջ՝ ձևանում էին, այժմ՝ պարզ

և անկեղծ էին։ Ընտանիքում սկզբում իշխան Անդրեյի հետ վարվելու մեջ զգացվում էր ճնշվածություն, անհարմարություն. նա քիմում էր առաջ աշխարհից չնայած մի մարդ, և Նատաշան չէր կարողանում ընտելացնում էր իշխան Անդրեյին և ամենքին հպարտությամբ հավատացնում, թե նա միայն քիմում է այդպես յուրահատուկ և թե նաև չէ այնպես մարդ և, ինչպես բոլոր մարդիկ, և թե ինքը Նատաշան երբեմնից չէ վախենում ու թե վազ-վազը էլ չպետք է վախենա նրանից։ Մի քանի օրից հետո ընտանիքում ընտելացան նրան և, առանց քաշվելու, սկսեցին նախկին կենցաղավարությունը, որի մասնակցում էր և իշխան Անդրեյը։ Նա կարողանում էր կամքի հետ խոսել անտառության մասին, կամաուհու և Նատաշայի հետ՝ զարդարանքի մասին, Պիերյայի հետ՝ ալբոմների ու ձեռագործ հինվածքների մասին։ Ննջեցյալ կոմսը մեջ և իշխան Անդրեյի առաջ զարմանում էին, թե այդ ամենն ինչպես պատահեց և թե դրա նախանշանները սկսեցին էին. թե իշխան Անդրեյի Օտրադնոե գալը, թե իրենց փոխադրվելը Պետերբուրգ, թե Նատաշայի ու իշխան Անդրեյի միջև եղած նամանությունը, որ նկատել էր դայակն իշխան Անդրեյի առաջին այցելությանը. թե 1805 թվին Անդրեյի ու Նիկոլայի միջև եղած բնդհարումը, և շատ ուրիշ նախանշաններ, որ պատահել էին և որոնք անցյալներ նկատել էին։

Տանը քաղաքում էր այն թանաստեղծական ապրումն ու լռակեցությունը, որ միշտ հաստատ և փնտրում ու հարմարություն ներկայությանը։ Համախ, միասին նստած, բոլորը լռում էին, իրենք էլ որ էին կենում ու հեռանում, իսկ փնտրում ու հարմարություն միևնույն ինչով նույնպես լռում էին։ Իրենց ապրած մասին շատ քիչ էին խոսում։ Իշխան Անդրեյին սմանչում և վախենում էր խոսել այդ մասին. Նատաշան էլ զգում էր այդ, ինչպես և նրա բոլոր զգացումները, որ միշտ գուշակում էր։ Մի անգամ Նատաշան սկսեց հարց ու փորձ անել նրա վերջին մասին։ Իշխան Անդրեյը կարմրեց, — մի քանի վայրկյան հանախ էր ապրում այժմ և վերն առանձնապես սիրում էր Նատաշան, — և ասավ, թե վերջին իրենց հետ չպետք է ապրի։

— Ինչու, — յերկյուղած հարցրեց Նատաշան։

— Ծնս նրան պապից խլել չեմ կարող և հետո...

— Ո՛նչպես կարելի՞ է նրան, — ասավ Նատաշան իսկույն նրա միտքը գուշակելով. — չես պիտի, դուք ուզում եք, որ ձեզ ու ինձ մեզադրելու ասելիքներ չլինեն։

Մեր կամքը յերբեմն մոռնում էր իշխան Անդրեյին, համբուրում նրան, խորհուրդներ էր հարցնում Պետյայի կրթության

կամ Նիկոլայի ծառայությունն մասին։ Պատավ կամաուհին, երբոնց նայելով, հասաչում էր։ Սոնյան ամեն րոպե վախենում էր ավելորդ բերնաբաց ու միջամ աշխատում էր պատրվակներ գտնել երոնց մենակ թողնելու, բերբ այդ նպատակը հարկավոր չէր լինում։ Ցերբ իշխան Անդրեյը խոսում էր (նա շատ լավ էր պատմում), նատաշան երոան լսում էր հպարտությամբ, իսկ բերբ ինքն էր խոսում՝ բնդհատով և ուրախությամբ նկատում էր, վոր Անդրեյն ուշադիր ու քննական հայացքով իրեն է նայում։ Ցեվ նատաշան ուրախությունով հարցնում էր իրեն. «Ես իմ մեջ բնչ և վորոնում։ Իր հայացքով ինչ-վոր բան և փնտրում։ Ինչ կլինի հանկարծ, բերբ նա իմ մեջ չգտնի այն, ինչ վորոնում և իր հայացքով։ Ցերբեմն նատաշան մոնում էր իրեն հատուկ քնդհմտիկ ուրամադրությամբ մեջ, և այդ ժամանակ ստանձնապես սիրում էր լսել ու դիտել, թե ինչպես էր ծիծաղում իշխան Անդրեյը։ Իշխան Անդրեյը սակավ էր ծիծաղում, բայց բերբ ծիծաղում էր՝ ամբողջովին անձնատուր էր լինում իր ծիծաղին. և ամեն անգամ այդպիսի ծիծաղից հետո, նատաշան իրեն ավելի մոտ էր զգում երոան։ Նատաշան միանգամայն բերջանիկ կհամարեր իրեն, եթե չլիներ առաջիկա անջատումն բերկյուղը, վորովհետև այդ մասին գաղտնամում էր և՛ իշխան Անդրեյը։

Պետերբուրգից մեկնելու նախորեյին իշխան Անդրեյը Պիեռի հետ յեկավ Ռոստովների մոտ։ Պատահանդիսի արեց սկսած Պիեռը վոչ մի անգամ Ռոստովների տանը չէր յեղել։ Պիեռը գլուխը կորցրած ու շփոթված էր յերևում։ Նա խոսակցություն սկսեց կամաուհու հետ։ Նատաշան ու Սոնյան շահմատի նստեցին, հրավիրելով իրենց մոտ և իշխան Անդրեյին։ Նա մոտեցավ նրանց։

— Դուք կարծեմ վաղուց եք ճանաչում Բեզուխովին, — հարցրեց նա։ — Սիրում եք նրան։

— Այո, նա լավ մարդ, և, բայց ծիծաղելի յի չատ։

Ցեվ նատաշան, ինչպես միշտ Պիեռի մասին խոսելիս, սկսեց անհեդտոններ պատմել նրա ցրվածության մասին, անհեդտոներ, վորոնք նա չի հիշել յերբեք։

— Դիտեք, յես մեր գաղտնիքը հայտնեցի նրան, — ասավ իշխան Անդրեյը։ — Ես նրան մանկության եմ ճանաչում։ Վասիլի սիրտ ունի։ Ես քաղցրանում եմ ձեզ, նատալիա, — ասավ նա հանկարծ լուրջ։ — յես գնալու յեմ, ասաված գիտե, ինչ կարող է պատահել։ Դուք գուցե գաղտնիքը սի... լավ, գիտեմ վոր այդ մասին չպիտք է խոսեմ։ Մի բան պատահելու գեպքում, յերբ յես չլինեմ...

— Ի՞նչ կարող է պատահել...

— Մի վտանգ զգրախտաւքիւն, — ջարունակեց իշխան Անդրեյը. — կա մեզ կմնդրկի m-lle Sophie. վոր ինչ ել պատահելու լինի, պիմեցեք միայն նրա խորհրդին ու ոգնուքիւան. ճիշտ և, որ ամենազրված ու ծիծաղելի մարդն և, բայց վասկի սիրտ ունի։

Վաչ հայրը, վաչ մայրը, վաչ Սոնյան, վոչ ել ինքը՝ իշխան Անդրեյը չնկին կարող նախատեսել, թե փեսացուի անջատումը ինչպես կազդի Նատաշայի վրա։ Նա այդ որը՝ կարմրած ու հուզված, ցամաք աչքերով պատում ել սանը, զրազվում ել ամենաչնչին զբաղմունքով, կարծես չհասկանալով, թե ինչ և սպասում իրեն։ Նա լաց չեզավ նաչնեին այն րոպեին, յերբ իշխան Անդրեյը նրան հրաժեշտ տալով, վերջին անգամ համբուրեց նրա ձեռը։ — Մի գնաք, — միայն ասավ Նատաշան այնպիսի ձայնով, վորն իշխան Անդրեյին ստիպեց մտածել, թե խոպատես չպիտի արդյոք, և այդ բանը նա յերկար հիշում ել պրանից հետո։ Յերբ նա մեկնեց, Նատաշան նստեցնեց լաց չեզավ. բայց մի քանի որ՝ ատանց լաց լինելու, նստում ել իր սենյակում, չնչ հետաքրքրվում վոչնչով և յերկրիմն ատում ել միայն։

— Ա՛խ, նա ինչու՛ գնաց։

Բայց նրա գնալուց հետո՝ յերկու շաբաթ անց՝ Նատաշան, իրեն շրջապատողների համար անսպասելի կերպով, սկսվեց իր բարոյական հիվանդությունից, զարձավ այնպես, ինչպես առաջ ել, ատկաց փոխվել ել նրա բարոյական դեմքը այնպես, ինչպիսի փոխված դեմք ունենում են յերեխաները, յերբ յերկարատև հիվանդությունից հետո վեր են կենում անկողնից։

XXV.

Իշխան Նիկոլայ Անդրեիչ Բալկոնսկու առողջությունն ու բնավորությունն այս վերջին տարում, վորում մենք նրան, չատ քաղցած նա ավելի դյուրագրգիռ զարձավ, քան առաջ ել, և նրա անտանի զայրույթի ոտոիկումները մեծ մասամբ քաղվում ել հին իշխանադստեր Մարիայի գլխին։ Նա կարծես հոգածությամբ փնտռում ել դատելի հիմանդ տեղերը, վորպեսզի վորքան կարելի յե բարոյապես ավելի զաժանորեն տանջի նրան։ Իշխանադստեր Մարիան յերկու կերք ուներ, ատաի և յերկու ուրախություն. յեզերյա վարդի Նիկոլուշկան ու կրոնը, և այդ յերկուսն ել իշխանի սիրած նյութերն եյին՝ հարձակվելու և հեգնելու։ Ինչի մասին ել խոսք քացվեր, ծեր իշխանը խոսքը փոխում ել պատավ ազգինների անահամաստություն կամ յերեխաներին յերես տալու և փչացնելու վրա։ — Դու ուզում ես Նիկոլենկին ել պատավ ազգիկ զարձնել, ինչպես դու ես, իշխան Անդրեյին

ապա չի հարկավոր, վոչ քիչ ապրիկ, — ասում եր նա Կամ պիմոլսել mademolsell Bourienn-ին, նա իշխանադուստր Մարիայի ներկայությամբ հարցնում եր, քիչ նրան արդյոք դուր են գալիս մեր անտառները ու արքատատակները, և սկսում եր խոսակցել։

Նա անվերջ-անդադար վիրավորում եր իշխանադուստր Մարիային, բայց ապրիկը մինչև իսկ միտք չեր ընծադրում, վոր պետք եր ներեր նրան։ Մրքին հայրը կարող ե միտավոր լինել իր առջև, և մրքին իր հայրը, վորը, նա զիտեր վոր, այնուամենայնիվ սիրում ե իրեն, կարող ե անարդար լինել իր վերաբերմամբ։ Բնավ բուն ե արդարությունը իշխանադուստրը չերբեք չեր մոռանում այդ՝ ամբարտավանության մեծագոռ քաոի մասին։ Մարդկությանը քոլոր բարդ որենքները նրա աչքում կենտրոնացած եյին մի հասարակ ու պարզ որենքի մեջ — սիրո և անձնազոհության որենքի, վորը մեզ ավանդել ե նա, ով սիրով առաքվեց մարդկության համար, չերբ նա ինքն ասված եր։ Նրան քոնչ ուրիշ մարդկանց արդարությունները ու անարդարությունները։ Նա պետք և ինքը տանջվեր ու սիրեր, և նա այդ անում եր։

Ջոնոը Լիսիչ Գորի չեկավ իշխան Անդրեյը. Նա ուրախ եր, հնչ ու սիրալիր, վորպիսի վիճակում իշխանադուստր Մարիան նրան վտուց չեր տեսել։ Իշխանադուստր Մարիան նախապես, վոր նրան ինչ-վոր բան և պատահել, բայց նա իշխանադուստր Մարիային վաչինչ չասավ իր սիրո մասին։ Մեկնելուց առաջ իշխան Անդրեյը ինչ-վոր բանի համար չերկար զրուցեց հոր հետ, և իշխանադուստր Մարիան նկատեց, վոր մեկնելուց առաջ նրանք շփոթ եյին իրարից։

Շուտով իշխան Անդրեյի մեկնելուց հետո, իշխանադուստր Մարիան Լիսիչ Գորից նամակ զրեց Պետերբուրգ՝ իր քարեկամուհի ժյուլի Կարագինային, վորին իշխանադուստր Մարիան վաղուց եր, ինչպես միշտ վիսփոխում եր ապրիկները, տանուտանգնել իր չերբոր հետ և վորն այդ ժամանակ ապի մեջ եր՝ չերբոր մահվան պատճառով, վոր սպասվել եր Քյուրքիայում։

«Ինչպես չերևում ե, վիշտն ու դառնությունը մեր ընդհանուրն բաժինն և, սիրելի ու նազելի բարեկամ Julie.

«Ձեր կորուստն այնքան սոսկալի չե, վոր չես ինձ պա այլ կերպ չեմ կարող բացատրել, քան իբրև առաձին վոդորմածություն, վոր ձեզ և ձեր աքանչելի մորը ուղում ե փորձել, ի հարկե ձեզ սիրելով։ Ամ, բարեկամս, կրոնը, և միմիայն կրոնը, կարող ե մեզ, ել չեմ ասում մխիթարել, այլ փրկել հուսահատությունից. միայն կրոնը կարող ե մեզ բացատրել այն, ինչ վոր առանց նրա ոգնության մարդը չի կարող հասկանալ։

Քնչից համար հինգ քարի ու քարձր հյուկնեքը, վոր կարող են կյանքում չնչնկուքյանն գանել, վոր վոչ-վոքի չեն ջնասում, այլ անհրաժեշտ են ուրիշնեքի չնչնկուքյան համար, — կանչվում են աստծու մոտ, բայց ապրելու ևնում են կամ չար, անողնաշար ու ջնասակար մարդիկ, կամ այնպիսիք, վորոնք քեռ են լինում քիչ իրենց և քիչ ուրիշնեքի համար։ Առաջին մահը, վոր կես անել եմ և վորը չնչնքիք չեմ կարող մոռանալ — իմ սիրելյալ հարսի մահը — ինձ վրա այդտեսակ տպավորություն թողեց, ձիշտ այնպես, ինչպես գուք եք հարցնում ճակատագրին, քնի ինչից համար պիտի մեռներ ձեր աքսանչելի չնչդարյրը, ճիշտ այդպես ևլ կես եմ հարցնում, քնի ինչից պիտի մեռներ այդ հրեշտակ Լիզան, վոր վոչ միայն վորևե չարիք չեր արել մարդու, այլ չնչնքիք քարի խանդից քացի վոչինչ չուներ իր հոգում։ Ցնավ ինչ, սիրելիս. այդ որից անցել և ահա հինգ տարի և կես, իմ կարճ խնչքով, արդեն սկսում եմ պարզ հասկանալ, քնի նրա ինչից պիտի մեռներ և քնի ինչպես այդ մահը տեղծողի անսահման բարության արտահայտություն եր միայն, տեղծողի, վորի գործերից չատերը քեռև մեծ մասամբ մեզ չնչնք հասկանում, միմիայն նրա անսահման սիրո արտահայտություններն են գեպի իր տեղծածները։ Գուցե, մոտենում եմ կես հաճախ, նա հրեշտակի պես անչափ անմեղ եր, վորպեսզի կարողանար կրել մարդության բոլոր պարտականությունները։ Բայց չհանել կին նա անքասիր եր. գուցե և նա չկարողանար այդպիսի մարդ լինել։ Բացի այն, վոր նա մեր արատ, մանավանդ իշխանն Անդրեյի արատ, քողնց ամենատանջանք կարեկցություններ ու հիջողություններ, այնտեղ նա, հավանարեն, կստանար այն տեղը, վորին կես արժան չեմ համարում ինձ։ Բայց, չխոսելով արդեն նրա մասին, պիտի ասեմ, վոր այդ վաղաժամ ու տոկսալի մահը, չնայած մեր ամրողջ վշաին, ամենաբարերար ազդեցություն ունեցավ ինձ ու յեղբորս վրա։ Այն ժամանակ, կորստի վայրկյանին, այդպիսի մաքեր չեկին ծագում իմ գլխում. այն ժամանակ կես նրանց տոկսումով կվտանգի, բայց այժմ այնքան պարզ ու աստվածանկի կես։ Այս ամենը, բարեկամս, ձեզ գրում եմ միայն նրա համար, վոր ձեզ հասկանամ այն ավելատրանական ճշմարտության մեջ, վորն ինձ համար կյանքի կանոն և դարձել։ Չոչ մի մաղ մարդու գլխից չի ընկնի առանց նրա կամքի։ Իսկ նրա կամքը գնկավարվում է միմիայն անսահման սիրով գեպի ձեզ, ուսամի և այն բոլորը, ինչ պատահում է մեզ, մեր բարվո համար եւ Գուցե հարցնում եք, քնի կնկող ձեռն կապրնեք մենք արդյոք Մոսկվայում։ Ընտյած ձեզ տեսնելու բուռն փափագիս, չեմ կարծում և չեմ ցանկանում այդպես գգալ մանավանդ, վոր դրա պատճառը բռնա-

պարտեն եւ Ցնով ահա քեհ ինչու. հոգս առողջությունը նկատելի կնվազով քուլանում է. նա վոչ մի հակահատուցություն չի կարողանում տանել և գառնում է գյուրագրգռելու. Այդ գյուրագրգռությունը, ինչպես գուք գիտեք, գառնում է առավելապես քաղաքական գործերի ցուրցը. Նա չի կարողանում տանել, վոր Բոնապարտեն իր գործը վարում է Ցնվրոպայի բոլոր քաղաքներին հնազ, իբրև իրեն հավասարների, և մանավանդ մեր Ցնկատելինա Մենի քառան հնազ. Ինչպես գիտեք, նա բոլորովին անտարբեր եմ գնդակի քաղաքական գործերը, բայց հոգս խոսքերից և նրան՝ Միխայիլ Իվանովիչի հնազ ունեցած խոսակցություններից գիտեմ այդ ամենը, ինչ կատարվում է աշխարհում, և առանձնապես այն բոլոր պատահմունքը, վոր ազվում են Բոնապարտեին, վորին, ինչպես ինձ քվում է, ամբողջ յերկրագնդի վրա միմիայն Վասիլ Պետրում չնն ընդունում վճռ իբրև մեծ մարդ, վճռ եւ, առավել ևս, ֆրանսական կայսր. Ցնվ հայրս այդ տանել չի կարող, ինձ քվում է, վոր հայրս, առավելապես քաղաքական գործերի նկատմամբ ունեցած իր հայացքների պատճառով և նախապահպանվով, վոր ընդհարումներ կարող նն լինել իր վարվեցողության շնորհիվ, վոր առանց վորևե մեկից քաշվելու արտահայտում է իր կարծիքները, ջղկամությամբ և խոսում Մոսկվա մեկնելու մասին. Այն բոլորը, ինչ կարող և շահել նա ժշկությունից, կկորցնի Բոնապարտեի մասին վիճելով, վոր անխուսափելի չեր Համենայն գնպս այդ կվտրուվի շատ շուտով. Մեր ընտանեկան կյանքն ընթանում է նախկին հունով, բացառությամբ այն բանի, վոր յեղբայրս Անդրեյը բացակա չեր նա, ինչպես ձեզ գրել եմ, վերջերս շատ և փոխվել իր ժշտախտությունից հետո նա այժմ միայն, այս տարի բարեկամական վերաբերմունք ցուցաբերեց ու Այժմ այնպես և, ինչպես յերեխա ժամանակն եմ տեսել. բարի, մեղմ ու այնպիսի վսեմ սիրտ ունի, վորի նմանը չեմ տեսել. Ինչպես ինձ քվում է, նա հասկացել և, վոր կյանքն իր համար վերջացած չեր Բայց այդ բարոյական փոփոխությունն հետ միասին, նա ֆիզիկապես շատ քուլացել եր նիհարել և և առաջվանից ավելի ջղային գարձել. Ցնա աշնհանգստանում եմ նրա համար և ուրախ եմ, վոր նա գնաց արտասահման, մի բան, վոր բժիշկները վաղուց արդեն խորհուրդ եյին տալիս նրան. Հույս ունեմ, վոր այդ ճանապարհորդությունը նրան կազդուրի. Դուք գրում եք, վոր Պետերբուրգում նրա մասին խոսում են, իբրև ամենագործունյա, կրքված ու խելոք մարդկանցից մեկի մասին. Ներեցեք տհմական ինքնասիրությանս համար — յես այդ բանում յերբեք չեմ կասկածել. Անգնահատելի յե այն բարիքը, վոր արավ նա այսահոգ ամենքին՝ գյուղացիներ-

ըից սկսած մինչև ազնվականները։ Պետերբուրգ գնալով՝ նա ատացավ այն, ինչ վոր պետք էր։ Ջորմանուժ եմ առհասարակ, քանի այդ լուրերն ինչպես են Պետերբուրգից Մոսկվա հասնում և մանավանդ այնքան անստույգ լուրեր, ինչպես այն, վորի մասին գրում եք դուք,— յեղբորս կալվինցյալ ամուսնությունը փոքրիկ Ռոստովայի հետ ես չեմ կարծում, քի Անդրեյը յերբեմնե ամուսնանա վորևե մեկի հետ, և մանավանդ նրա հետ։ Ես ավելի քան ինչ-որ. նախ՝ յես գիտեմ, վոր նա քեզ սակավ և խոստում հանգուցյալ կնոջ մասին, բայց այդ կոլատյան ցավը այնքան խորն և ազդատացել նրա սրտում, վոր նա հազիվ քե յերբեմնե վճռե ինքնուրույն բերել ու մի խորթ մայր՝ մեր փոքրիկ հրեշտակի համար. յերկրորդ՝ այն պատճառով, վոր վորքան գիտեմ, այդ ազգինը այն կարգի կանանցից չե, վորոնք կարող են իշխան Անդրեյին գուր գալ։ Ես եմ կարծում, վոր իշխան Անդրեյը նրան կին ընտրելը իր համար, և բացարձակ կասեմ. յես այդ չեմ ցանկանում։ Բայց յես չատախոսեցի. վերջացնում եմ յերկրորդ թերթը։ Մոտցը բարով, իմ սիրելի բարեկամ. Քող պահպանի ձեզ ատելած իր սուրբ և հզոր հովանու ներքո։ Իմ սիրելի ընկերուհին՝ mademoiselle Bourienne-ը համբուրում է ձեզ։

Մարիա։

XXVI

Ամառվա կիսին իշխանադուստր Մարիան անսպասելի նամակ ատացավ իշխան Անդրեյից՝ Շվեյցարիայից, վորով յեղբայրը հայտնում էր նրան մի տարօրինակ ու անսպասելի ձեռնարկություն։ Իշխան Անդրեյը գրում էր Ռոստովայի հետ ծանոթանալու մասին, նրա ամբողջ ընտանիքն արտահայտում էր սիրալիր հիացում գեղեցիկ հարսնացուի և քնքուշ բարեկամությունն ու վստահությունն ընծայի փուչրը։ Նա գրում էր, քե ինքը յերբեք այդպես չի սիրել, ինչպես այժմ է սիրում, և քե միայն այժմ է հասկանում ու ճանաչում կյանքը. Նա քրոջը խնդրում էր ներել իրեն, վոր Լիսիչ Գորի յեկած ժամանակ նրան վշտինչ չհայտնեց այդ վորոշման մասին, քանի այդ ատելով խոսել էր հոր հետ։ Նա այդ բանը չուզեց նրան չատախ նրան համար, վորովհետև իշխանադուստր Մարիան սկսելուց յեր հորը խնդրել՝ համաձայնություն տալու, և նպատակին չհասնելով, իզուր ջղայնացնելու յեր հորը և նրա անբավականության ամբողջ ծանրությունը կրելու յեր իր վրա։ «Համեմատյալ պետք,— գրում էր նա,— այդ ժամանակ բանը գեռ վերջնականապես վորոշված չեր, ինչպես այժմ։ Այն ժամանակ հարցը նշանակեց մի ապրի միջոց, վորն ահա կես և յեղել, այսինքն այդ ժամա-

Նոտարիոջից վեց ամիս ետ անցել, և դեռ ավելի քան կեսը-վինցն հատատած եմ Ջուլի իմ վորոշմանը։ Ցեղի բժիշկներն ինձ ասում են՝ ջրերում, չպահեյին, դեռ հիմա Ռուսաստանում կլինեյի, բայց այժմ իմ վերադարձը պիտի հետաձգեմ ևս մի կեսը ամսով։ Դու հանդստյում ես ինձ և պիտես իմ հարստությունները հորս հետ։ Ցետ նրանից վշշինչ չեմ ուզում. յեղել եմ և միշտ կլինեմ անկախ, բայց պործել հակառակ նրա կամքի, արժանանալ նրա պայրուքին, կեսը գնացե շատ քիչ ժամանակ և Ջուլին մեզ հետ ապրելու, — դա կնսեմ շատ կնեղացնեյր իմ յեղբայրությունը։ Ցետ այժմ նուչ բանի մասին նամակ եմ գրում նրան և ցեղ կնանգրկեյի, հավատալ բոլոր ընտրելով, հանձնել նրան նամակը և տեղեկություն տալ ինձ, թե նա ինչպես և նայում այս բոլորին, և հուսա եմ արդյոք, վոր նա իր նշանակած ժամանակամիջոցը կդիատի մի չորս ամսով։

Ցերկար տատանումներից, կասկածներից ու ապրելքներից հետո իշխանադուստր Մարիան յեղրոր նամակը հանձնեց հորը։ Հայրը որը ծեր իշխանը հանդարտ ատավ նրան.

— Գրիր յեղրորդ, վոր ապատի մինչև մեռնելս... Դա շատ չի քաշի, շուտով կապատեմ...

Իշխանադուստրը կամեցավ ինչ-վոր մի բան ասել, սատրկել, բայց հայրը թուլ չտվեց և ձայնն ավելի ու ավելի բարձրացրեց.

— Ամուսնացիր, ամուսնացիր, սիրելիս... Լավ տեմ ես... Ցելոք մարդիկ են, հը՞, Հարուստ են, հը՞, Այո՛ Նիկոլենկան մի լավ խորթ մայր կունենա։ Գրիր նրան, թող հենց վազն ամուսնանան։ Նա կլինի Նիկոլուշկի խորթ մայրը, իսկ դու Բուրիենկի հետ կամուսնանաս... Հա-հա-հա, վոր ինքն էլ առանց խորթ մոր չմնաս։ Միայն մի բան իմացիր, իմ տան մեջ այլևս կինոտրատատ հարկավոր չի. թող պատկվի ու ինքն իրեն ապրի։ Գուցե դեռ յեղ նրա մոտ փոխատրվիս, — դիմեց նա իշխանադուստր Մարիային։ — Բարի հանապարհ ձեզ, բարի հանապարհ։

Այս բռնկումից հետո իշխանն այլևս վոչ մի անգամ այդ բանի մասին չխոսեց։ Բայց վորդու փոքրոգությունն հանդեպ ունեցած զայրույքը միշտ արտահայտվում եր հոր և ազջկա հարաբերությունների մեջ։ Հնգնուքյան նախկին առիթներին ավելացավ մի խոսակցություն ևս — խորթ մոր և m-lle Bourienn-ի նկատմամբ ցույց տված սիրալիրության մասին։

— Ինչու չես նրա հետ ամուսնանում, — ասում եր նա ազջկան, ակնարկելով m-lle Bourienn-ին։ — Փառավոր իշխանուհի կլինեյիր։

Ցեղ իշխանադուստր Մարիան վերջին ժամանակներս ստրատուսանքով ու զարմանքով սկսեց նկատել, վոր հայրն իսկապես

սկսում է ավելի ու ավելի մանրամասն հրահանգներ տալ Իլյանա-դուսար Մարիան յեղբորը պրից, քան հայրն ինչպես ընդունեց նրա նամակը. բայց նա յեղբորը հույս տալով մխիթարում էր, քան հօրն այդ մասի հետ կհաշտեցներ։

Նիկոլուշկան ու նրա կրքասիրությունը, André-ն ու կրոնը իլյանոդուսար Մարիայի մխիթարանքը և ուրախությունները էին. սակայն պրանից զատ, վորովհետև յուրաքանչյուր մարդու հարկավոր են անձնական հույսեր, իլյանոդուսար Մարիայի հոգու ամենաթանկ անկյունում կար մի քաղցրագին յերազ և հույս, վորոնք կազմում էին նրա կյանքի գլխավոր սփոփանքը։ Այդ սիրելի յերազն ու հույսը նրան տվել էին ասատծու մարդիկ— քահանայական ուխտավորները, վորոնք իլյանից ժամուկ այցելում էին նրան։ Վորքան շատ էր տպրում իլյանոդուսար Մարիան, վորքան ավելի յեր փորձում կյանքը և դիտում այն, այնքան ավելի յեր զարմանում մարդկանց կարճատեսության վրա, վոր այստեղ՝ յերկրի վրա, վորտեղ էին վայելք ու յերջանկություն, և չարչարվելով, տառապելով, պայքարելով ու միմյանց չարիք հասցնելով, ձգտում էին այդ անհնարին, յերևակայական ու արատավոր յերջանկությանը։ Իլյանա Անդրեյը կնոջը սիրում էր, նա միտավ. կարծես զա նրա համար քիչ էր, հիմա յել ուզում է բախտը կապել մի ուրիշ կնոջ հետ։ Հայրս այդ չի ուզում, վորովհետև Անդրեյի համար ցանկանում է ավելի նշանավոր ու հարուստ ամուսնություն։ Ենվ բոլորը պայքարում ու տանջվում են, և տանջվում ու ապականում են իրենց հոգին, իրենց հավիտենական հոգին, վորպեսզի հասնեն այն քաղցկենդանին, վորանց գոյությունը մի ակնթարթի է տևում։ Բայց այն, ինչ վոր մենք գիտենք, գիտենք նաև, վոր Քրիստոսը՝ ասածո վորդին, աշխարհ յեկավ և մեզ ասավ, վոր այս կյանքը՝ ակնթարթային կյանք է, փորձություն, իսկ մենք շարունակ կառչում ենք նրան և մտածում ենք նրա մեջ յերջանկություն գտնելու։ Բնչպես է, վոր վաչ-վոք չի հասկացել այդ, մտածում էր իլյանոդուսար Մարիան։ Ավաչ-վոք, քանի ապրեցվում ասատծո մարդկանցից, վորանք մանավանդ ասանձին գալիս են ինձ մոտ յեռանի գոնից, վոր իլյանը չտեսնի իրենց՝ վոչ քիչ նրա համար, վոր նրանից չտեսնեն, այլ նրա համար, վոր նրան մեզքի մեջ չգցեն։ Գոգնել ընտանիքը, հայրենիքը, աշխարհային բարիքները հետ կտպված բոլոր հոգսերը, վոչ մի բանի չկպչել, քափառել քաքաներ ցնցոտիներով, ասատ անուշով՝ անգիր-անդր, ինչպես չհասցնելով մարդկանց ու նրանց համար ապրելով, ապրելով և նրանց համար, վորոնք

հալածում են իրենց, և՛ նրանց համար, որոնք հովանավորում են. այս ճշմարտությունից ու կյանքից բարձր չկա ուրիշ ճշմարտություն ու կյանք։

Կար մի քաղաքական ախտավոր կին՝ Ծեղտուշկա անունով, 30 տարեկան, փոքրիկ, լուրթ, չնչոտ դեմքով. 30 տարուց ավելի չկար, որ շրջում էր նա բոպիկ ու կապանքներով։ Իշխանազուսատ Մարիան առանձնապես սիրում էր նրան։ Մի անգամ, կերը մուք անելիս, միայն կանքնեցի լուսյն տակ, Ծեղտուշկան պատմում էր իր կյանքը, հանկարծ իշխանազուսատը Մարիային ուժգնապես սիրեց մի միտք, քե միայն Ծեղտուշկան և, որ գտել և կյանքի ճշմարիտ ուղին, ուստի ինքն էլ որոշեց՝ գնալ քաղաքանել։ Ճերը Ծեղտուշկան գնաց քնելու, իշխանազուսատը Մարիան կերկար մտածեց այդ բանի մասին և, վերջապես որոշեց, որ, վերջապես էլ այդ տարօրինակ էր, ինքը պիտի գնար քաղաքանել։ Նա իր մտադրությունը հայտնեց միայն իր խոստավանահայր վանականին՝ հայր Ակինֆիին, և խոստավանահայրը հավանություն տվեց նրա մտադրությանը։ Քաղաքական ախտավոր կանանց նվիրեց տալու պատրվակով իշխանազուսատը Մարիան իր համար պատրաստեց ախտավոր հինգ լրիվ հանդերձանք. շապիկ, տրեխներ, կաշիտան ու սև պլաշտար։ Հաճախ, նվիրական պահարանին մոտենալով, իշխանազուսատը Մարիան կանգ էր առնում անվճռականության մեջ, մտածելով, քե ժամանակը չէ որոշած իր մտադրությունն իրագործելու։

Հանճար ախտավոր կանանց պատմությունները լսելով նա վճռվում էր այդ հաստատակ, նրանց համար մեքենական, իսկ իր համար խոր մաքրությունով լի գրույցներով, այնպես վոր մի քանի անգամ նա պատրաստ էր ամեն ինչ թողնել ու անից փախչել։ Ծերնականությամբ նա իրեն տանում էր որպես Ծեղտուշկայի հետ, վոր կոշտ շապիկով, ցուպը ձեռին և մաքսան ուսին քայլում էր վաշտա համարով առանց նախանձի, առանց մարդկային սիրո, առանց ցանկություններին, իր քաղաքացիներն ուղղելով մի սըրբավայրից մյուսը, և վերջի վերջո այնտեղ, ուր չկա վոչ վիշտ, վոչ հառաչանք, այլ կա միայն հավիտենական ուրախություն ու յերանություն։

Ընկերս մի տեղ՝ կազակիա. գնա չընտանյացած այդ տեղին, գնա չսիրած — կնկերս մի ուրիշ տեղ, հեռու։ Ծեզ կնկերս այնքան ժամանակ, մինչև վոտներս հոգնեն. և կպատկեմ ու կմոռանամ մի վարձև տեղ. և, վերջապես, կհասանեմ այն հավիտենական, քաղ-

պակ հանգրվանը, ուր չկա վէճ վիճող, վէճ հատաչանք...», մատածում եր իշխանապետութեր Մարիան։

Բայց հետո, տեսնելով հոլքը և մանաւանդ փոքրիկ Գոհարին, նրա մտատրութիւնը քաւլանում եր, կամացուկ յայիս եր և ըզգում, վոր ինքը մեղաւոր և, վոր հոքն ու յիղբոր վորդուն ավելի յն սիրում, քան աստծուն։

ՉՈՐՐՈՐԴ ՄԱՍ

ՍԱՍՆ ԴՊՈՒՐԳՈՒ

I

Ամավանդունդի ամանդուքյունն ասում է, թե աշխատանքի բացակայությունը—պարապուքյունը—յոզել է նախամարդու բանուքյան պայմանը՝ մինչև նրա անկումը։ Պարապուքյան այդ անը Աստ նույնը է ընկած մարդու մեջ, քայց մարդու դլխին միշտ անհնք է ծանրացած վոչ միայն նրա համար, վոր մենք մեր հակատի քրտինքով պետք է ձեռք բերենք մեր հացը, այլ նրա համար, վոր մեր բարոյական հատկուքյուններով մենք չենք կարող պարապ ու հանգիստ լինել։ Մի քաղուն ձայն մեզ ասում է, վոր մենք հանցավոր ենք համարվելու նրա համար, վոր պարապ ենք։ Ցեվ յերբ մարդ կարողանար զանել մի վիճակ, յերբը պարապ լինելով հանդերձ իրեն ոգտակար դդար և իր պարտքը կատարեր, նա դրանով կդտներ նախնադարյան յերանուքյան մի կողմը։ Ցեվ այդպիսի պարտավոր ու անբասիր պարապուքյան վիճակով ոգտվում է մի ամբողջ դաս—ռազմական դասակարդը։ Ցեվ ռազմական ծառայուքյան գլխավոր զբաղմունքյունն է և կլինի պարապուքյունը։

Նիկոլայ Ռոստովը լիովին ապրում եր այդ յերանուքյունը 1807 քվից հետո, զարունակելով իր ծառայուքյունը Պավլոգրադյան գնդում, ուր դեկավարում եր արդեն Դենիսովից ընդունած հեծվաշարը։

Ռոստովը դարձել եր կոչտ-կոպիտ, քարկոփլա մարդ, վորին Մոսկվայի ծանոթները քեռևս համարելին փոքը ինչ manvais genre[1], քայց նա վայելում եր ընկերների, սաոբայդլյաների և իշխանուքյան անչն ու հարգանքը և գոհ եր իր կյանքից։ Վերջնար, 1809 քվին, անից սաացած նամակներում նա հաճախ կարդում եր մոր գանգատները, քե իրենց գործերն ավելի ու ավելի քայքայվում են, և քե ժամանակ է, վոր նա գա տուն՝ ձեռք ձեռքի տված ուրախացնելու և հանգաոացնելու։

Այդ նամակները կարդալով Նիկոլայը վախենում եր, քե չլինի ուղում են իրեն գնալ քերել այն մեկնավայրից, ուր ինքն ար-

1 Վատ տոն։

պեն կյանքի խառնաշփոթությունից հեռացած, ապրում էր հանգիստ ու անդորր։ Նա պղում էր, որ վաղ թե ուշ ինքը կբնին գոռ և գնելու կյանքի ճահիճը և նորից գործ և ունենալու քաղաքական գործերի, կառավարիչների, հայիհոյանքի, վեճերի, ինտրիգների, կապերի, հաստատակամության, Սոնյայի սիրո և նրան խաղաղություն տալու հետ։ Այս բոլորը նրան թվում էր շատ ծանր ու խճճված, ուստի և նա մոր նամակներին պատասխանում էր սառը պաշտոնական (կլասիկ) նամակներով, որ սկսվում էին. Ma chère maman[1], և վերջանում էին՝ votre obéissant fils[2] խոսքերով, և լռում էր ամեն գնալու մասին։ 1810 թվին նա իր հարազատներից մի նամակ ստացավ, որով հայտնում էին Ղաշինային Բալկոնսկու հետ նշանվելու մասին և այն մասին, թե հարսանիքը լինելու է մի տարուց հետո, քանի որ ծեր իշխանը համաձայն չէ։ Այդ նամակը վշտացրեց, վիրավորեց Նիկոլային։ Նախ նա ցավում էր, որ անից հեռանալու է Ղաշինան, որին ավելի էր սիրում, քան ընտանիքի մնացած անդամին. երկրորդ՝ նա հուսահատական տեսակետից, ափսոսում էր, որ ինքը նշանին նեղկա չի էլել, որովհետև նա ցույց կտար այդ Բալկոնսկուն, թե նրա սպասկցությունն այնքան էլ մեծ պատիվ չի իր համար և կթքեր նա սիրում է Ղաշինային՝ կարող է իր ուզածի պես վարվել, առանց խանգարելու իր կուլտուրական էլ մի բան նա տատանվում էր՝ Ղաշինային, որպես նշանվածի տեսնելու համար արձակուրդ խնդրել, թե չէ, բայց վրա հասան գործաշարժերը, հիշեց Սոնյային, կյանքի խառնաշփոթությունը և մտադրությունը կրկին հետաձգեց։ Բայց նույն թվի գարնանը նա մի նամակ ստացավ մորից, որ նա գրել էր կամքից քաղաքում, և այդ նամակը համոզեց Նիկոլային՝ տալ վերադառնալու մտադրությունը կրկին հետաձգեց։ Մայրը գրում էր, որ կնքեր Նիկոլայը չգա և գործերն իր ձեռքը չվերցնի, ամբողջ կալվածքը ձեռքից կընթա և կմնան մանրացիկ։ Դաման այնքան քաշլլ է, այնքան է վերտառնել Միխայլովային, և այնքան բարի չի, որ քոլորն էլ նրան խարում են և նրա գործերը գնալով վատանում ու վատթարանում են։ Եթ անր առածս, ապացուցած եմ, խնդրեր նեթ չեմ, կնքեր չնա ցանկանում ինձ և ամբողջ ընտանիքդ զբաղեցնելը, գրում էր կոմսուհին։

Այս նամակն ազդեց Նիկոլայի վրա։ Նա ջղայնած էր միքանութեան այն առթիվ խնդրով, որը նրան ցույց էր տալիս, թե ինչ պետք է անել։

---

1 Իմ սիրելի մայրս։
2 Ձեր հնազանդ որդին։

Այժմ պետք էր գնալ, յիշել վոչ պաշտոնը քաղցնելով, գոնե արձակուրդով։ Թե ինչու պետք և գնար՝ չդիտեր. բայց յետաձգել կուզար քանից հետո նա պատվիրից քամբել մոխրագույնը Մարթին, վոր վարպետը չհնձած մի չար հովատակ ուր, և այդ ըրտնաքաքաքաք հովատակին հնձած տուն գառնալով՝ Լավրուշկային (Տիմոֆեյի ընկերը Մոսկվայ էր Ռոստովի մոտ) և յերեկոյան յեկած ընկերներին հայտնեց, թե ինքն ուզում և արձակուրդ առնել և տուն գնալ։ Վորքան էլ ծանր և առաջուն լիներ այդ միտքը, թե ինքը տուն և գնում և չառիթից չի կարող իսմանալ (ինչ վոր առանձնապես հետաքրքրում էր նրան), թե վերջին զորաշարժերի համար ինքը առացել և արդյոք առամիսարի առաջին կամ առանալից յե Անտոյի չքանչան. վորքան էլ տարօրինակ լիներ այդ միտքը, վոր ինքն այնպես էլ գնալու յե, առանց կամ Գալուբեովսկուն ծախելու յերեք աշխատ ձիեր, վորոնց մասին լեհ կոմսն արդեն առաջարկ էր արել և վորոնց մասին Ռոստովը գրաված էր յեկել, թե կծախվի հաջորդով. վորքան էլ անհամատատի յեր թվում, թե առանց իրեն պիտի պինդ այդ պարտականքները, վոր հուսարները կազմակերպելու էին պահնա Պշամբցկայի պատվին ի հիշուկս ուլանների, վորոնք պարտականքներ էին առաքել պահնա Բորժոդովսկայի պատվին,— նա գիտեր, վոր այս պարզ, լավ աշխարհից պետք և գնալ հետու, ուր ամեն բան գատարկ էր ու խառնաշփոթ։ Մի քարթի հետո նա արձակուրդ առացավ։ Վոչ միայն գնդի, այլև վաշտի հուսար ընկերները Ռոստովին ճաշ տվին, վոր մոտավորապես 15 ռուբլի,—կար յերկու յերամշտախումբ, յերգուսմ էին յերկու յերգեցիկ խումբ. Ռոստովը մայոր Բասովի հետ գոփտպար (տրեպակա) պարեց. հարբած սպաները գրկուսմ, ճոճուսմ էին Ռոստովին, և հանկարծ վայր գցեցին. յերբորդ հնծվաշտի գինվորները մի անգամ ևս ճոճեցին նրան ծուռտ գոռալով։ Ապա Ռոստովին սահնակ նստեցրին ու ճանապարհ գրին մինչև առաջին կայարանը։

Մինչև ճանապարհի կեսը, մինչեռս այդ միջոց էլ պատահում և, գրեմենչուգից մինչև կին, Ռոստովը մոքով պես յետ եր, իր հնծվաշտում։ Բայց ճանապարհի կեսն անցնելուց հետո, նա սկսեց արդեն մոռանալ ձիերին, իր վերակա Տիմոֆեյկային, ու անհամբերնատ հարց եր տալիս ինքն իրեն, թե Ռոստոպչինում քնչը ինչ գրություն մնի կգտնի։ Վորքան ավելի յեր մոտենում, այնքան ավելի ու ավելի յեր մոռանում իր տան մասին, կարծես թաղցյալան զգացումը յեղեռնական յեր նուրն արևներին, ինչ վոր մարմինների անկումը տարածության մեջ։ Ռոստոպչոն չհասած՝ վերջին կայարանում նա կառապանին յերկաք ռուբլի ոգեշրտավ ավեց և տոպրի նման ընկնելով բարձրացավ տան սանդուղքով։

Հանդիպման ուրախությունները և անբավարարվածությունն այն առաջին պահից հետո, երբ ասելիքն ես ունենում և մարդ իր սպասածը չանասնելով,—քեզ բոլորը նույնն են, ել ինչու համար եկի չասպում,—Նիկոլայը սուզվեց իրեն ծանոթ ընտանեկան աշխարհը։ Հայրն ու մայրը նույնն էին, մի փոքր ծերացել էին միայն։ Նրանց մեջ նկատվում էր մի ինչ-որ նոր անհանգստություն և կորցնելու անհամաձայնություն, որ առաջ չկար և որը, ինչպես Նիկոլայն իմացավ ջուտով, առաջ էր գալիս գործերի վատ դրությունից։ Սոնյան մոտ քսան տարեկան էր։ Նա այլևս չէր գեղեցկանում և այն գեղեցկությունը, ինչ ուներ, այն էլ բավականին էր։ Նա ամբողջապես սեր ու կորչանկություն էր շնչում Նիկոլայի դեմ ուրից, և այդ ոգևից հավատարիմ, անխոհեմ սերը խնդացին ազգեցություն ունենալ Նիկոլայի վրա։ Նիկոլային ամենից շատ զարմացրին Պետյան ու Նատաշան։ Պետյան արդեն մեծ, տասներեք տարեկան, գեղեցիկ, ուրախ և խելոք-չարաճճի տղա էր, որի ձայնն արդեն կատրվում-խարխափում էր։ Նատաշայի վրա Նիկոլայը երկար զարմացավ և նրան նայելով ծիծաղեց։

— Բոլորովին փոխվել ես,— ասավ նա։

— Ի՞նչ ես, ազնվացել եմ։

— Ընդհակառակը, ինչ-որ վհուկություն է նկատվում։ Չշխատուհի,— ասավ Նիկոլայը չշուշնջով։

— Այո, այո, այո,— ուրախ ասավ Նատաշան։

Նատաշան յերբորը պատմեց իր և իշխան Անդրեյի սիրո պատմությունը, նրա գալուստը Օտրադնոե և ցուցը ավելցնելով վերջինս ասելիքը։

— Հը՛, գիտե ես, — հարցրեց Նատաշան։ — Ես հիմա այնպես հանգիստ, յերջանիկ եմ։

— Շատ ուրախ եմ,— պատասխանեց Նիկոլայը։ — Նա հիանալի մարդ է։ Ի՞նչ է, դու շատ ես սիրահարված։

— Ինչպես ասեմ,— պատասխանեց Նատաշան,— ես սիրահարված եմ յերել Բորիսի ուսուցչի, Դենիսովի վրա, բայց ոչ բոլորովին ուրիշ բան է։ Իմ սիրտը հիմա հանգիստ է։ Ես գիտեմ, որ նրանից ավելի լավ մարդիկ չեն լինում, և հանգիստ եմ, լավ է հիմա։ Բոլորովին այն չէ, ինչ որ առաջ...

Նիկոլայն իր զգացումները հայտնեց Նատաշային, որը հաստատեց մի տարով հետաձգված է. բայց Նատաշան կատաղած հարձակվեց յերբոր վրա, ապացուցելով, թե դա ուրիշ կերով ել չէր կարող լինել, թե վատ կլիներ ընտանիքի մեջ մտնել հակառակ հոր կամքի և թե ինքն այդպես է ցանկացել։

— Դու բոլորովին, բոլորովին բան չես հասկանում,— ասում էր Նատաշան։

[illegible]

[illegible]

[illegible]

բավականաւէյամբ լաււմ եյին, քե ինչպես սկզբւմ վորոտւմ ևր յերիտասարդ կոմսի հետզհետե քաջնրացող ձայնը, հետո նրանց ականջին հասան իրար յեռանից քափվող հայհոյական սարսափելի խոսքեր։

— Ավազակ. սպիտակ արարած... Ես պես կսատկեցնեմ... գոզացել ես... և այլն։

Ապա այդ մարդկի վոչ պակաս բավականաւէյամբ ու վախով անսաև, քե ինչպես յերիտասարդ կոմսը, ամբողջապես կարմրած, արյունն աչքերը կոխած, Միտենկայի ոձիքը բռնած, վառավ ու ծնկով մեծ հաբռպկուէյամբ, խոսակցաւէյան հարմար միջոցին, յեռանից խփելով հրեց նրան ու գոռաց. «Թե՛ւրա, սրիկա, չվարդ այլևս չերևաս այստեղ»։

Միտենկան քաւավ վեց սաոիճանից ու վախավ մաւավ ծպտկանոցը։ (Այդ ծպտկանոցը հանցավորների փրկուէյան հայտնի վայրն ևր Ռոբռզնոյւմ։ Ինքը Միտենկան քաղաքից հաբռած գառնապես քաշնվուէմ ևր այդ ծպտկանոցում, և Ռոբռզնոյի բնակիչներից շատերը, վոր քաշնվուէմ եյին Միտենկայից, գիտեյին այդ ծպտկանոցի փրկարար ուժը)։

Միտենկայի կինը և քննիչները վախեցած գնմքերով դրսից նրանը գուս հանեցին իրենց անկյանից, ուր յեռւմ ևր մաքուր հնձոցները և ուր յերևւմ ևր գործակատարի քաջնր անկողինը՝ ծածկված մեկզանած վերմակով, վոր կաբված ևր մանր գունդգունդ կտորներից։

Յերիտասարդ կոմսը չնչասպառ, առանց ուշ գարձնելու նրանց վրա, վճռական քայլերով անցավ նրանց մաւավ ու գնաց աոաջ։

Գամաւհին, վոր ապիկների միջոցով արդեն իմացել եր, քե ինչ և կատարվել Ֆլիգելւմ, մի կոզմից հանգստացավ, վոր իրենց գրուէքյունը պիտի լավանա, մյուս կոզմից՝ անհանգստացավ, քե վորպես ինչպես և տանելու այդ բանը։ Մի քանի անգամ նա վառնների ծայրերի վրա մոտեցավ նրա անկյանին գռանին ու լսեց, քե ինչպես նա իրար յետևից ձեռամարգ և ձեռւմ։

Մյուս որը ծեր կոմսը վորդուն մի կոզմ կանչեց և ամոքիսած ժպիտով մաւավ նրան.

— Գիտես, հոգիս, գու խոսք տաքացար։ Միտենկան ինձ ամեն ինչ պատմեց։

«Ես պիտակի, —մտածեց Նիկոլայը, — վոր յես յերբեք այստեղ՝ այս հիմար միջավայրում վոչինչ չեմ հասկանալ։

— Դու բարկացար, վոր նա այդ 700 ռուբլին չի մուծել։ Ես վոր պա գրված և փոխառնցումով, իսկ գու մյուս յերեսը չես նայել։

— Հայրիկ, նա՝ սրիկա յե և գող. յես պիտեմ։ Ձեվ ինչ վոր

արել եմ, արել-պրծել եմ։ Ուզածդ չափ ուզածդ չափ ուզածդ չափ

արյուն վոսոսրդ Ռոստովի շնորհն արդեն վոչ միայն վորսորդական դերի մեջ էին, այլև այնպես էին հալից ընկել, վոր վորսորդների ընդհանուր խորհուրդը վորոշից յերկար սրով հանգիստ տալ նրանց և սեպտեմբերի 16-ին վորսի յելնել, վորտև սկսելով կաղնուտից, ուր կար գեռևս գայլի անձնատուրքա մի ընտանիք։

Այսպիսի գրությամբ մեջ էին դորթերը սեպտեմբերի 14-ին։

Այդ ամբողջ որը շնորհը տանն էին. կծու ցուրտ էր, բայց յերևակից յեղանակն սկսեց մեղմանալ ու տաքանալ։ Սեպտեմբերի 15-ի առավոտյան, յերբ յերիտասարդ Ռոստովը խոյաքիը հագնեն լուսամուտից դուրս նայեց, նա տեսավ մի այնպիսի առավոտ, վորից լավը չեր կարող լինել վորսի համար. յերկինքն ամեն հարվամ եր և հանգարտ իջնում յերկրի վրա։ Միակ շարժումը, վոր կար ոդի մեջ, դա վերևից ներքև իջնող մառախուղի կամ մշուշի մանրագույն կաթիլների շարժումն եր։ Այդու ծառերի մերկ ճղներից կախվել էին վճիտ կաթիլներ և ընկնում էին հենց նոր թափված տերևների վրա։ Բանջարանոցի հողը, կակաչի պես պրպտուն-քարց սևին եր տալիս և քիչ հեռվում ձուլվում մշուշի ապտակ ու քոնավ գույնին։ Նիկոլայը դուրս յեկավ քաց և ցեխոտված պատշգամբը. զգացվում եր քառամոց ծառերի և շնորհի հոտ։ Աջ յատակաբար, լայնապտվակ շունը՝ քած Միլկան իր խոշոր սև դուրս ցցված աչքերով տիրոջը նկատելով, վեր կացավ տեղից, ձգվեց ու պոկից նոտատասակի պես, ապա հանկարծ ծուռ յեղավ և սկսեց լիզել Նիկոլայի քիթն ու քնդերը։ Մյուս արագավազ շունը, ծագկանոցի շավղից տիրոջը տեսնելով, մեջքը ծռելով սրընթաց վազից դեպի պատշգամ և պոչը թարթացնելով, սկսեց քամվել Նիկոլայի վոտներին։

— Ո՜ հմ,—լսվեց այդ ժամանակ վորսորդական այն անընդհատ ինսակիլի կանչը, վորն իր մեջ միացնում և և՛ ամենաքաղ բասը և՛ ամենանուրբ ածողը, ու անկյունից դուրս յեկավ շնագայան Դանիլան, գլուխն ուկրայնացու նման թոլորաձև քուշաք, ալեզարդ կնճռոտված վորսորդը, վորսորդական կծու մարակը ձեռին և ինքնուրույնաբար դեպի ամեն ինչն ունեցած արհամարհանքի այն արտահայտությամբ, վոր ունենում են միայն վորսորդները նա իր չերքեզական վախվխոը հանեց ոգայի տոլն և արհամարհանքով նրան նայեց։ Այդ արհամարհանքը պարոնի համար վիրավորական չեր. Նիկոլայը գիտեր, վոր այդ ամեն ինչ արհամարհող և ամեն բանից բարձր կանգնած Դանիլան այնուամենայնիվ իր մարդն և և իր վորսորդը։

— Դանիլա,—ասավ Նիկոլայը քաշվելով, զգալով, վոր առանելով վրսի այդ յեղանակը, այդ շնորհին ու վորսորդին՝ ինքն արդ-

գնան համակվել և վարատրդական այն անդիմադրելի զգացումով, որը մարդու մոտացնել և տալիս իր բոլոր նախկին գիտավորությունները, ինչպես սիրահարված մարդն իր սիրուհու ներկայությամբ։

— Ինչ կհրամայեք, ձերդ պայծառափայլություն, — ասավ ավագ տարկավագն ձայնի նամանող խոտոռ բասը, և յերկու սև վայլուն աչքեր հոնքերի տակից նայեցին լուսած պատանին։ Ջէնը, նրի չես գիմանալիս, կարծես ասում եր նրա դուրդ աչքերը։

— Լավ որ և, չե՞ Վորս գնելու, վորսի յեռանից վազելու, հը՞, — ասավ Նիկոլայը, Միլկայի ականջների յեռանը քորելով։

Դանիլան չեր պատասխանում ու քարթում եր աչքերը։

— Առավոտ ծեզին Ուվարկային ուղարկենցի ականջ դնի, — ասավ նա քավ ձայնով վայրկենական լուսթյունից հետո, — ասում ե՝ Ռոբազնոյի անտառում գելերը վոռնում եյին (այդ գայլի մասին նրանք յերկուսն էլ գիտեյին. այժմ այդ գայլն իր ձագերով յեկել եր Ռոբազնոյի անտառը, վոր անից յերկու վերստ վրա յեր և վորը մի վոչ այնքան մեծ չեղոք ազատ տեղ եր)։

— Ուրեմն պետք և գնալ, հը՞, — ասավ Նիկոլայը։ — Ուվարկայի հետ յեկեք ինձ մոտ։

— Վոնց կհրամայեք։

— Առայժմ շներին չկերակրեք։

— Լսում եմ։

Հինգ րոպե անց Դանիլան և Ուվարկան կանգնած եյին Նիկոլայի մեծ առանձնասենյակում։ Ջնայած, վոր Դանիլան հասակով մեծ չեր, բայց անհյանգստում այն տպավորությունն եր թողնում, ինչպես ձիուն ու արջին տեսնես հատակի վրա՝ կաղապանների մեջև և մարդկային կյանքի պայմաններում։ Դանիլան ինքն էլ զգում եր այդ բանը, և, ինչպես միշտ, կանգնել եր դռան մոտ, աշխատելով կամաց քոսել, չշարժվել, վորպեսզի առնը մի բան չկոտրի, աշխատելով ամեն ինչ, վորքան կարելի յե, շուտ ասել և անհյանգից լուս աշխարհ դուրս գալ։

Հարց ու փորձը վերջացնելով և Դանիլայից իմանալով, վոր շները լավ են, Նիկոլայը պատվիրեց ձիերը քամրել։ Բայց հենց այն րոպեին, յերբ Դանիլան ուզում եր դուրս գալ, արագ քայլերով առնյակ մոտավ Նատաշան, դեռ չտանրված ու չհագնված, դայակի ուղեկցորդը կապած։ Պետյան ներս վազից նրա հետ միասին։

— Դու գնում ես, — ասավ Նատաշան, — յես այդպես էլ գիտեյի։ Առնյան ասում եր, վոր չեք գնա։ Ես գիտեյի, վոր այսօր այնպիսի որ և, վոր չի կարելի չգնալ։

— Գնում եմ, — ասաց Նիկոլայը, վերև այժմ, վերադառնալով իր լուրջ վորսի ձեռնարկին, չէր կամենում նատաշային ու Պետյային հետը վերցնել. — Գնում եմ, բայց միայն գայլեր վորսալու. դու կճանճորսանաս։

— Դիտես, վոր գա իմ սահմանումներ բավականություններն են, — ասավ Նատաշան։ — Այդ վատ է — ինքը գնում է, ձիերը քամրել ու ավել, իսկ մեզ վոչինչ չի ասում։

— «Իզուր են արդելքները ռուսների առաջ», գնանք, — գոչեց Պետյան։

— Ջի վոր հենց քեզ չի կարելի. մայրիկն ասավ, վոր քնոց առնել չի կարելի, — ասավ Նիկոլայը, դիմելով Նատաշային։

— Վոչ, չես կդաս, անպատճառ կդաս, — ասավ Նատաշան կըատրուկ։ — Դանիլա, ասա, վոր մեր ձիերն էլ քամքան, քանզ Միխայլան էլ գա իմ շների հետ, — դարձավ նա շնապանին։

Ճանճ Դանիլայի համար անհյանգստանում մեկն անպատճառ ու ծանր բան էր, որիորդի հետ վորևե գործ ունենալը՝ երևան հանարին բան էր քվում։ Նա աչքերը խոնարհեց և շտապեց գուրս գալ (կարծես այդ խոսքերն իրեն չէին վերաբերում)՝ աշխատանքով հոգնկատի վորևե կերպ չվնասել որիորդին։

IV.

Մեր կոմսը, վոր միշտ մեծ քաղաքավարությամբ վարվողական շենք էր պահում, այժմ այդ ամենը վորպես հանձնելով, նույն որը, սեպտեմբերի 15-ին, ուրախ տրամադրությամբ մենք ինքն էլ պատրաստվում էր վորսի կերթալ։

Մի ժամից արդեն վարվարվական սմբոդջ կազմը պատրաստի առաջ էր։ Նիկոլայը խիստ ու լուրջ դեմքով, վոր ցույց էր տալիս, թե այժմ ժամանակը չէ զառանցանքով զբաղվելու, անցավ Նատաշայի ու Պետյայի մոտով, վորոնք նրան ինչ-վոր բան էին պատմում։ Նա դիտեց վարվարվական կազմի բոլոր մասերը, առջևից ուղարկեց շների խումբն ու վարակապետներին, նատեց իր հիկակարմիր Դոնեցին և իր շներին ղեկավարելով, կալի միջով դիմեց դեպի պարտեզ, վորը տանում էր Ռոստովոյի անտառի արգելված մասը։ Մեր կոմսի ձիուն, չարաճճի կատաճին, վոր կոչվում էր Վիքլիանկա, առանում էր կոմսի ապագնպակապահ-ձիապանը. իսկ նա ինքը՝ կոմսը պետք է գնար յեռանդակով։

Երանք վերցրել էին 54 վարական շուն, վորոնց հետ կային 6 շնավարտ ու շնապան։ Բացի պարտիզապետից կային և 8 մարդ՝ վարս հարատոզներ, երանց յեռանից վազում էին 40-ից ավելի քերծեներ, այնպես վոր կոմսական շների վոհմակի հետ պարտ գուրս կգար մոտ 130 շուն և 20 ձիավոր վարական։

Ամեն մի չուն ճանաչում էր իր տիրոջը և գիտեր իր անունը։ Ամեն մի վորսկան գիտեր իր գործը, տեղը և պաշտոնը։ Հենց վոր ցանկապատից դուրս էինկան, բոլորն էլ առանց խոսքի ու ազմուկի համաչափ հանգարտ քայլվածքով ցրվեցին դեպի Ոտրատնայի անտառը՝ ճանապարհն ու դաշտը։

Ձիերը դաշտում գնում էին այնպես, ինչպես մի փափուկ գորգի վրայով, յերբեմն վոտները չփիացնելով անձրևաջրի լճակներում, յերբ կարում-անցնում էին ճանապարհը։ Առաջապատ յերիվարը շարունակում էր անընկատելի ու հանգարտ իջնել յերկրի վրա. ոդը հանգիստ էր, տաք և անապմուկ։ Յերբեմն լսվում էին—մեկի մի վորսորդի սուլոց, մեկի ձիու փնչոց, մեկի վորսամոլակի հարվահ կամ իր շարքից դուրս յեկած մի շան կատկանձ։

Մի վերատաչափ հազիվ էին գնացել, յերբ Ռոստովնեների վորսամոլների գեմ՝ մշուշից յերևան եկ հինգ ձիավոր՝ իրենց շներով։ Առջևից գնում էր մի թարմ, գեղեցիկ ծերունի՝ մեծ, սպիտակ քունքերով։

— Վոզովոյն, քեռի, — ասավ Նիկոլայը, յերբ ծերունին ձիով մոտեցավ նրան։

— Մաքուր գործ ես, մոլոդյեց... Այդպես էլ գիտեի,— խոսեց քեռին (դա Ռոստովների հեռավոր բարեկամն էր և վոչ հարուստ հարևանը),— այդպես էլ գիտեի, վոր չես համբերի, և լավ ես արել, վոր գնում ես։ Մաքուր գործ ես, մոլոդյեց (սրանք քեռու սիրած խոսքերն էին)։ Հենց հիմա անտառը մոխ, յեթե վոչ, իմ Ռիբնիկը հայտնեց, վոր Իլագինեներն իրենց խմբով կորնիկուշն են. նրանք քիչ տակից, մաքուր գործ ես, պայլերը կխլեին։

— Հենց այնտեղ էլ գնում եմ, Հը՛, շներն իրար խառնենք,— հարցրեց Նիկոլայը,— խառնենք...

Վորսկան շները միացան իրար և քեռին Նիկոլայի հետ կողք-կողքի ճանապարհ ընկան։ Նատաշան պլեխոտրերով փաթաթված, վորոնց տակից յերևում էր նրա կենդանի, փայլուն աչքերով գլուխը, մոտեցավ նրանց. նրան ուղեկցում էին նրանից յետ չմնացող Պետյան, վորսկան Միխայլոն և ձիապանը, վորին պայմանը կարգադրել էր Նատաշայից չհեռանալ։ Պետյան ինչ-վոր բանի վրա ծիծաղում էր և ձիդ տալիս իր ձիու սանձը։ Նատաշան ճարպկորեն ու վստահ նստել էր իր սև Արաբչինկին և վարժ ձեռով, առանց զվարթության, վարում էր նրան։

Քեռին ժպտոհությամբ նայեց Պետյային ու Նատաշային, նա չէր սիրում, վոր յերես առած յերեխաները խառնվում են վորսորդական լուրջ գործին։

— Բարև, քեռի, մենք ել ենք գալիս,—ձայն տվեց Գևորյանը։

— Բարևը բարև, բայց չնորհեն ձիու տակ չքցեք,— խառնուքիմաթ ասավ քեռին։

— Նիկոլենկա, Տրուենիլյան Բենյ հիանալի լուս ու Ինձ հանատչեց,—ասավ Նատաշան իր սիրած լան մասին։

«Տրուենիլյան, նախ՝ լուս չե, այլ քերթե յնա, մտածեց Նիկոլայը և խիստ հայացքով նայեց քրոջը, աշխատելով նրան զգացնել առ այն առաջաձուքյունը, վոր այդ բոպեին պիտի բաժաներ իրենց։ Նատաշան հասկացավ այդ։

— Քեռի, դուք չկարծեք, թե մենք մեկին կխանգարենք,— ասավ Նատաշան։—Մենք մեր տեղը կկանգնենք և չենք չարժվի։

— Ենե շատ լավ կանեք կոմաուհիկս,— ասավ քեռին։—Միայն ձիուց չընկնեք,—ավելացրեց նա,—թե չե—մաքուր գորե ե, մեղք, բանը վատ կլինի։

Ռոստովի անտառի ատանձնամասը յերեսից մատ հարյուր սաժենի վրա և շնավարները մոտեցան նրան։ Ռոստովը քեռու հետ վերջնականապես վորոշվում, թե վորտեղից պետք և շնորը քաշնել և նատաշային ցուցց տալով իր կանգնելու տեղը, վորտեղից վոչ մի բան չեր կարող անցնել, ինքը ձին քշեց ձորափլուխ։

— Դե, բարեկամս, յերթե մորը հանդիպես,— ասավ քեռին,— ուշքդ վրադ պահիր, հետապնդիր։

— Տեսնենք ինչպես կլինի,—պատասխանեց Ռոստովը։—Կատաղի, ֆիւյա,—ձայնեց նա, զրանով պատասխանելով քեռու խոսքերին։ Կարապը ծեր, այլանդակ, վորձ չուներ, հայտնի յեր նրանով, վոր մենակ կռվի յեր բանվում մեծ գայլի հետ։ Բոլորը բռնեցին իրենց տեղերը։

Մեր կոմաը, իմանալով վորտեղ վորսորդական պյուրապզդուքյունը, աշխատեց չուշանալ, և շնավարները հազիվ տեղ հասել, յերբ Իլյա Անդրեյիչը՝ ուրախ, կարմրատեմ, գոզդոզացող ալտերով, իր սևուկներով, կատաղով մոտեցավ իր զիտատաններին։ Քնքիշ մուշտակը կապկի բերելով և վորսորդական պարտզանները կապելով, հեծավ նա իր ձեր, կուշտ, խոնարհ ու լավ, իր նման ծերացած Վիքչյանկին։ Կատաղը ձիերով յեռ ուզարկեցին։ Դոմա Իլյա Անդրեյիչը, քեռ հազով վորսորդ չեր, բայց վորսորդական սրտնքները լավ իմանալով, ձին քշեց քիթերի յեղերքը, վորտեղ մատ նա կանգնած եր, տանեք հավաքեց ձեռը, քամբի վրա ուղվեց, և իրեն պատրաստ զգալով, ժպտալով շուրջը նայեց։

Նրա մատ կանգնած եր նրա սեներկապատ Սիմչրոն Ջենկովը, վոր մի հինավուրց, բայց ժանրաշարժ զգվեցած ձին նստեցրել

Զեկամարը քոկնոցով բռնել իր յերեք քայլ գնելմանից չնեղ, վրանք նուշնագոյ պիրացել էլին, ինչպես ասկն ու ձին։ Շնորհից յերկուսը պատկել էլին։ Հարյուր քայլ հետու, անտառի յեզերքին կանգնել իր կոմսի մյուս ձիապան-սպասնդակապահը — Միսկան, վոր մի կատարի ձի քշող ևր և մոլի վորսկան։ Կոմսը, իր վազեմի սավորությանն համաձայն, վորսից առաջ մի արծաթյա քաս համեմած ոդի յեր խմել, ակռատ ևր արել և կես չին սիրած քորդան վրայից խմել։

Իլյա Անդրեյիչը կնրած-խմածից մի քիչ կարմրած ևր։ Նրա չրախալած աչքերն առանձին փայլ ունեյին և նա մուշտակի մեջ փաթաթված ու քամրին նստած նմանություն ևր մի յերեխայի, վորին տանում են տան ածելու։

Նիհար, այտերը ներս քաշած Զեկմարը, իր գործերը կարգի բերած, նայում ևր իր պարոնին, վորի հետ 30 տարի ապրել ևր սիրով, և անհնարով նրա լավ արամադրություններ, սպասում ևր հաճելի զրույցի։ Մի յերբորդ անձնավորություն էլ զգուշությամբ (յերևում ևր, վոր այդպես սովորած ևր) իր ձիով զուրս յեկավ անտառից և, կանգնելով կոմսի յետևը։ Այդ մարդը սպիտակամորուս մի ծերունի յեր՝ կանացի կտպատով և բարձր գլխանոցով (կալպակով)։ Դա ծադրածու Նաստասիա Իվանովնան ևր։

— Դե, Նաստասիա Իվանովնա, — շշուկով աչքով արավ նրան կոմսը.—ասա մի պատմելին փախցրու, Դանիլան քեզ ցույց կտա։

— Ձես էլ տղամարդ եմ,— ասավ Նաստասիա Իվանովնան։

— Ա՛խ...—շշնջաց կոմսը և զարձավ Սեմյոնին.

— Նաստասիա Իլյինիչնային տեսար,— հարցրեց նա Սեմյոնին.—Ո՞նր և նա։

— Գյասը Իլյչի հետ ձարովի քաղքից յեկա Ձեացին,— ասավ Սեմյոնը ժպտալով.—Քեզ կինոտրմատ, քայց մեծ սեր ունենա։

— Իսկ գու չես զարմանում, Սեմյոն, նրա ձի քշելու վրա... հը՞,— ասավ կոմսը.—տղամարդու պես ձի յես քշում։

— Ինչպես չզարմանամ, համարձակ ե, ճարպիկ։

— Իսկ նիկուլաշան ձեր ե՞ր Լյապովի բլրի գլխին ե, ինչ ե,— շարունակ շշնջալով հարցնում ևր կոմսը։

— Այո՛ս, ներանք լավ գիտեն, քե վրանդ պիտի կանգնել։ Այնպես լավ քշել գիտեն, վոր յես ու Դանիլան մեկ-մեկ զարմանում ենք,— ասում ևր Սեմյոնը, լավ իմանալով, քե ինչպես կարելի յե հաճոյանալ պարոնին։

— Լավ և քշում հա՞։ Իսկ վորձ ձիու վրա ինչպես, հը՞։

— Գատարյալ պատկեր։ Մի քանի որ առաջ Զավարզինի քաղքից մի ագվես վախցրինք։ Ներանք սկսեցին ձին քշել խիտ ան-

տասից, ասբիշ բան եր — ձին հազար ռուբլի արժի, իսկ նատազը դին չուներ։ Հասար չկաս։

— Ջկա... — կրկնեց կոմսը, քսան յերևույթին ափսոսալով, վոր այդպես չուտ վերջացավ Սեմյոնի խոսքը։ — Ջկա, — ասավ նա կինամուշտակի փեչերը յետ ծալելով և քթախոտի տուփը հանելով։

— Մի քանի որ առաջ, յերբ մուծիկրով ու շքանշաններով պատարագից դուրս յեկանք, Միխայիլ Սիդորիչը... — Սեմյոնը խոսքը կիսատ թողեց, լսելով հանդարտ ոտի մեջ պարզ հնչող յերկուսյերկաք չան ձայն։ Նա, գլուխը քնքշելով, ականջ դրեց և լուռ առատից կոմսին։ — Դույլի ընտանիք են գտել... — շշնջաց նա, — ուղիղ Լյազովի կողմը գնացին։

Կոմսը ժպիտը դեռ դեմքին նայում եր ոտքի տարածությանը և, առանց քթախոտ քաշելու, տուփը բռնել եր ձեռին։ Ենթրի հաջողից հետո լավից Դանիլայի փողի քսակ ձայնը, վոր նշան եր, քե գայլ են հետապնդում։ Ենթրի վոհմակը միացավ առաջին յերկաք շանը, և լսվում եր, քե ինչպես ելին կլանչում շները, այն առանձին կլանչոցով, վոր ցուլց և տալիս, քե շները գայլ են հետապնդում։ Շնագայլներն այլևս քիս չելին առլիս, այլ հանդիստ ելին կանչում, և բոլոր ձայների մեջ ընկվում եր Դանիլայի ձայնը՝ մերթ քսակ, մերթ ոսկր ու բարակ։ Դանիլայի ձայնը կարծես լցնում եր անտառը և այնտեղից դուրս գալով՝ հնչվում եր հետո գաշտում։

Մի քանի վայրկյան լուռ լսելով, կոմսն ու նրա ձիապանը համոզվեցին, վոր շները բաժանվեցին յերկու խմբի. մեկը նրանցից, վոր առանձնապես կատաղի յեր կլանչ-կլանչում եր, ակսեց հետապնդել, մյուս խումբն անցավ անտառի յերկարությամբ՝ կոմսի մոտով, և այդ խմբի յեսակից ել լսվում եր Դանիլայի հաչ-հաչը։ Բարակներն այդ յերկու խմբերն ել մեկ միանում ելին, մեկ բաժանվում, բայց յերկուսն ել հետապնդում ելին։

Սեմյոնը չուներ քաշելու և կոտցավ, վոր շների քոկը կտրվի բերի, վորի մեջ խճճվել եր յուհոլ քերծին։ Կոմսը նույնպես չուներ քաշելու և, նկատելով քթախոտի տուփը ձեռին և, բացելու ու մի պլաստոնց քթախոտ վերցնելու, ուշադրությամբ լսում եր։ Ենթրի, թողնելով Սեմյոնը քերծի վրա, վոր անտառից դուրս եր յեկել, կոմսը ցնծալից և տուփը վայր գցելու նատաստիս Իվանովիչին ձիուց իջավ և տուփը վերցրեց, կոմսն ու Սեմյոնը նրան ելին նայում։

Հանկարծ, ինչպես այդ հաճախ լինում է, վորսին հետապնդող շների ձայները մի ակնթարթում մոտեցան, կարծես հենց նրանց առջև ելին շները հաչոց բերանները և Դանիլայի հայհոյը։

Դամբը շուրջը նայեց և աչքը նկատեց Միխայլին, որը աչքերը չռած իրեն էր նայում և, պլխարկը թաթախած, ցուրտը էր տալիս՝ առաջ, մյուս կողմը գնալ։

— Հեռու, — ճչաց նա մի այնպիսի ձայնով, որը ցուրտը էր տալիս, թե այդ խոսքը վազուց արդեն տանջում էր նրան գուրս գալու համար և, չնորը բաց թողնելով, ձին քշեց դեպի կամուրջ։

Դամբն ու Սեմյոնը անտառի միջից գուրս չկան և իրենց ձախ կողմը տեսան մի գայլ, որը քիթն ուռ գալով, հանգարտ վոռոտյունով ցատկոտում էր իրենցից դեպի ձախ՝ դեպի անտառամայրի խվառը, ուր քիչ առաջ կանգնած էին իրենք։ Գազապատ չնորը կլանչներին և քակը կոթնելով, ձիերի վոտների կողքով ընկան գայլի յետևից։

Գայլը վազքը պահ մի գազարնգրնց, մեծաճակատ գլուխը, կրծքի հնդուկ ասնգոցի նման, ուռ ոտից դեպի չնորը և, ուռչոտես քիքն ուռ գալով, ցատկեց մի-յերկու անգամ և պոչը քաշ տալով, քաշվեցավ անտառամայրի խվառումը։ Հենց նուրն բոպեին անտառի հակառակ ծայրից, լայն նամանոգ կլանչոցներով մենք մյուսի յետևից գուրս քաշվեցին չնորը և ամբողջ վոհմակով գալ սկսեցին մի-չև նետվեցին այն կողմը, ուր առգանաց-քաշվեցավ գայլը։ Չնորի յետևից ավելի քիչերը յետ գնացին և յերևաց Դանիլայի չազատնախագուշն, զրահներից անացած ձին, ներս յերկար մնջի վրա, դեպ առաջ քնքշված կուչ յեկած նստել էր Դանիլան՝ առանց գլխարկի, ապխտակ խոնաված մազերով, որ քաշված էին կարմրատակած ու քրտնած գեմքին։

— Ուռու լուլ... — կանչում էր նա։ Ձերը նա կոմսին տեսավ, ներս աչքերը փայլատակեցին կայծակի պես։

— Վ... — գուրաց նա, քաշ գցած վորատմորակով ապառնալով կոմսին։

— Դևլին փախ... ինք... սրանք էլ վորսկանն են, — և կարծես նեղացած, վախեցած կոմսին խոսքի չարժանացնելով, նա կոմսի գեմ ասնգած իր ամբողջ կատաղությամբ խփեց շապանակապուշն յուրուի ներս ընկած քաց կողքերին ու ոտացով չնորի յետևից։ Դամբը պատժվածի պես կանգնել շուրջին էր նայում և աչքատում էր ժպիտով կարեկցությունն առաջ բերել Սեմյոնի մեջ գեպ իրեն, բայց Սեմյոնն այդքան անհայատացել էր. նա քիչերի մյուս կողմից ընկել էր գայլի յետևից։ Ձերկու կողմից նուրնպես գազանին հետապնդում էին քաշվածները, բայց գայլն անցավ քիչերի մեջով և վոչ մի վորսորդ չկարողացավ նրան բռնել։

V

Մինչ այդ Ռոսամոլը իր տեղը կանգնած սպասում էր գազանին։ Վտրտին հետապնդողներն հետացող ու մոռնցող ձայներից, չների՝ իրեն ծանոթ հաչոցներից և չնավարների հետացող, մոռնցող ու քարձրացող ձայներից նա զգում էր, թե ինչ և ինչ-տարվում անտառի առաջնամասում։ Նա գիտեր, որ առանձնամասում կան չահել և պատով գայլեր. գիտեր, որ չները քաժանվել են յերկու խմքի, որ ինչ-որ կողմի վրա վրա են հալածում, և գգում էր, որ ինչ-որ անաչողությունն և պատահել։ Նա ամեն վայրկյան իր կողմում սպասում էր գազանին։ Նա հույսը տեսակ յինքնապաշտպանության էր անում, թե ինչպես և վեր կողմից կգա գազանը և ինչ կերպ գիտի հալածի ներսում։ Հույսը տեղի ավնց հուսահատության։ Մի քանի անգամ նա ազերսանքով դիմեց աստծուն, որ գայլը գուրս գա իր առաջ, նա ատրճում էր ինքում ու ամբողջապես զգացումով, ինչպես ատրճում են չնչին պատահարից առաջին հուզված մարդիկ. Աստ, ինչ համար ինչ արժիր, առում էր նա աստծուն, որ այդ քանին անես ինձ համար։ Գիտեմ, գուցե ես և մեղք և այդ մասին քեզ յեղերել, բայց, ի սեր աստծո, այդ անգամ արա, որ մեծ գայլն իմ դեմ գա և վերջանալի հարցը քեռու աչքի առաջ, որ ահա նայում է այնտեղից, քանի գազանի կոկորդից։ Այդ կես ժամվա ընթացքում Ռոսամոլը հոգով անգամ իր համառ, լարված ու անհանգիստ հայացքով նայից անտառի յեզերքներին, ձորի հեռվում լանջին և քեռու գլխաբկին, որ հարվի յերևում էր քիվերի յետևից՝ գիպի աջ։

Վախ, այդ քանքաը չես չեմ ունենում, մտածում էր Ռոսամոլը, բնակ ինչ մեծ բան էր։ Չի լինի, Ծես քանիս չեմ ունեմ քե քրքիանոգում, քե պատերազմում և քե ամեն քանում։ Ուսանելիքից ու Գոլոխովը պարզ, բայց արագ ցույցին ու անցան նրա յերևակայության մեջ, ամիսն մի անգամ գոնե մեծ գայլ վարսայի, ու բան չեմ ուզում, մտածում էր նա, լարվելով լսողության ու տեսողության, գիտելով աչ ու ձախ և ունկնգրելով վերջը հալածողների քուլը, անգամ ամենատնդանդ ձայներին։

Նա կրկին նայից գիպի աջ և այս անգամ տեսավ, որ սմայի գազանով մի ինչ-որ բան իր կողմն է վազում։ Վախչ, գա անկարելի բան էր, մտածեց Ռոսամոլը ծանր հոգոցով, ինչպես հոգոց է քաշում մարդ յերկար սպասածը կատարվելու միջոցին։ Հասավ մեծազուն յերջանկության ժամը — քայց այնպես հատարան, անողոք, անփայլ, առանց մի քանով նշանակելի գառնալու։ Ռոսամոլը

իր աչքերին չէր հավատում, և երբ այդ կասկածը տևեց մի վայրկյանից ավելի, Դայլն առաջ էր գալիս. նա ծանրությամբ քաշավ իր հանապազորհին գանվող հեզեզատից։ Բա մի պատավ, սպիտակ մեջքով գազան էր, կուշտ կարմրավուն փորով։ Նա վազում էր առանց ջղապկուս, քան յերևույթին հանգրված, վոր իրեն վոչ-վոքչ չի անհանում։ Ռոսատովը չուներ պահած նայեց չներին։ Նրանք պատկառած ու նահատած էին, և վոչ գայլն էին անհանում, վոչ էլ քան էին հանկանում։ Մեր Կարապը, գլուխը քիքած և գեղին ատամները չեկաց֊նելով լուռ յեր վարոնում յեռանի ապրելուն։

— Ո՛, լո, լո՛ւյ, — չղռուկով, շրթունքները ատացնելով առավ Ռոստովը։ Շները ակամայից արագ՝ ցատկեցին անդներից, Կարապը ոդրը քորից վերջացրեց ու կանգնեց, ականջները խլլելով և քիթիանի քաչահարելով պոչը, վորից կախված էին ավելորդ բրդի կտորներ։

— Բաց քաղնած քիս չես, — ասում էր ինքն իրեն Նիկոլայն այն բոպեին, յերբ գայլն անհասից հեռանալով՝ մոտենում էր իրեն։ Հանկարծ գայլի գեմքն այլափոխվեց. նա ցնցվեց, տենչալով ելի, յերևի յերբեք չտեսած մարդկային աչքեր, վոր ուղղված էին իրեն, և գլուխը քիքիանի գեպի վորտրդը գարձնելով, կանաչ առավ։ — Ճիշտ գնում քիս առաջ։ Ե՛, մի՛նուչն և, առաջ... յերևում է, — կարծեց առավ նա ինքն իրեն և առանց յեռ տալու վազից գեպի առաջ՝ քիքին, ազատ, բայց վճռական վազքով։

— Ու֊լու֊լո՛ւյ... — գոչեց Նիկոլայը կարծես վոչ անփոխան ձայնով և նրա ընտիր ձին գլխապատառ, ջրափոսերի վրայով, ոլացավ գայլի գեմ. Ել ավելի արագ առաջ նետվեցին շները։ Նիկոլայն իր ձայնը չէր լսում, չէր զգում, վոր ինքն աղաղակում է, չէր տեսնում վոչ շներին, վոչ էլ այն տեղերը, վորտեղից անցնում էր. նա տեսնում էր միայն գայլին, վոր իր վազքն արագացնելով, առանց ուղղությունը փոխելու, վազում էր ձորակով։ Շներից առաջինը գազանին մոտեցավ խայտասիրտ, յոյնոգավակ Մլեկան։ Մի քիչ էլ, մի քիչ էլ... և ահա նա հասավ գազանին։ Բայց գայլը փոքր ինչ քանի նայեց ներան, և Մլեկան փոխանակ հարձակվելու, ինչպես այդ միշտ անում էր նա, հանկարծ, պոչը բարձրացնելով, սկսեց հեռվել առաջի վտանգներին։

— Ու֊լու֊լո՛ւյ... — գոռում էր Նիկոլայը։

Դարմիր Լյուբիմը ցատկեց Մլեկայի յետևից, սրընթաց նետվեց գայլի վրա և քաշեց յետի վտանգի ազդանշից, բայց նույն վայրկյանին վախեցած մյուս կողմ թռավ։ Դայլը նետեց, առանձնը կափկափեց և կրկին վեր կենալով, առաջ վազեց. շները հետևում էին մի յերկու ակրշինի վրա, բայց չէին մոտենում։

ջփաթիլներու յար վրայ, որ անհնարին դառն եղաւ, մասածից Նիկոլայը, շարունակելով հչալ իր խռպոտած ձայնով։

— Պարոյր, ա՛ւ-լա՛ւ-լա՛ւ, — կանչում էր նա, աչքերով վորոնելով ծեր քերծելին, վոր իր միակ հույսն էր։ Կարային իր բոլոր ծեր ուժերը լարած, ձգված, վորքան կարող էր, աչքերը գայլին հառած, դժվարությամբ վազում էր գայլից հետու, ցանկանալով կտրել նրա առաջը։ Բայց գայլի արագ վազքից և շան դանդաղ վոտքներից նկատվում էր, վոր Կարային հաշիվը սխալ էր։ Նիկոլայն արդեն իր առջև մոտիկ տեսնում էր այն անտառը, ուր հասնելով, գայլը պիտի չքանար հավանորեն։ Ուշանում էին ջենը և մի վորտը, վոր ձին քշում էր համարյա քի գայլի գեմ։ Դեռ հույս կար։ Նիկոլային անծանոթ մի ջահել մուժ չաքանչակագույն յերկար քերծ, յերևի ոտար վոհմակից, առջևից շեշտակի քաշով գնաց գայլը և գրեթե գեսին քցեց նրան։ Գայլն արագությամբ, վոր հազիվ կարելի էր ասածել, բարձրացավ տեղից ու հարձակվեց գեպի չաքանչակագույն քերծելին, առաջինիրը շեկացնելով, — և քերծելն արձագանգեց, կռիվը պատրաստ, առաջին կլանչոցով բռնվել, գլուխը հողի մեջ քաշելով։

— Կարայուշկա՛, Սիրելի՛ս. հասի՛ր...— լաց էր լինում Նիկոլայը։

Ապշությունից կամ ընկած ավելորդ բրգերով այդ ծեր քերծելն, շնարհիվ կատարված մի ջանգեսի, գայլի ճանապարհը կտրելով, արդեն հինգ քայլ էր մնում, վոր նրան հասներ։ Վառանդն գգալով կոչծես, գայլն աչքերը խոթեց Կարայի վրա և, պոչն ավելի ևս վոտների արագությունը կրկնելով, ավելի արագացրեց վազքը։ Բայց այդ միջոցին Նիկոլայը հասավ, վոր Կարային ինչ-վոր բան պատահեց նա մի անհեթեթություն գայլի շալակին կեցավ և նրա հետ միասին գլխիկոնծի տալով, ընկավ առջևի ջրափոսը։

Այն րոպեին, յերբ Նիկոլայը ջրի փոսում տեսավ գայլի հետ քավլվող շներին, վորոնց տակից յերևում էր գայլի ապիտակավուն քուրքը, նրա ձգված յեսևի վոտը և, կուշ տված անտանելությունից, վախեցած ու շնչատոտ գլուխը (Կարայը բռնել էր նրա քիթից), այդ րոպեին — ամենայերջանկագույն րոպեն էր Նիկոլայի կյանքում։ Նա արդեն քամբից բռնել էր, վոր ցած իջնի ու գայլին սպանի, յերբ հանկարծ շների այդ խմբի միջից գայլը գլուխը դուրս հանեց, և տպա առաջի վոտները դրեց փոսի յեզրին։ Գայլն աստիճանը կամ-կամից (Կարայը քաշել էր նրա բուկը) յեսի վոտների դուրս քաշեց փոսից և, պոչը կուշ տված, ետևից շներից քաշքշվելով, առաջ անցավ։ Կարայը ցցված քիթ-քիթ մագլցելով, ետ յերևում էր, ճնասված կամ վիրավորված, դժվարությամբ դուրս գնալով փոսից։

— Ձեր ասածի, այս ինչից այսպես յեզած, — հուսահատու-թեամբ բացականչեց Նիկոլայը։

Բնաւս վորսականը մյուս կողմից սրարշաւ դուրս յեկած գայլն դեմ, և շներըը կլկլին կանդնեցրին նրան։ Նորից շրջապատեցին։

Նիկոլայը, նրա ձիապանը, քեռին ու նրա վորսականը պատվում էին գայլի շուրջը, ու-յու-յուն կանչում, գոռում, ամեն վայրկյան պատրաստվելով իջնել, յերբ գայլը նստում էր յետի վոտների վրա, և ամեն անգամ առաջ վազելով, յերբ գայլն իրեն քաշե-հարելով վազում էր դեպի անտառն ապրելված մասը, վոր ոչխարի ճրպկեր էր։

Այս հետապնդումի դեռ սկզբին Դանիլան, ու-յու-յուն լսելով դուրս յեկած անտառի պատճառքը նա տեսած, քիե կարային ինչպես բռնեց գայլին, ուսից և ձին կանդնեցրեց, կաշխելով քե ամեն բան վերջացած է։ Բայց յերբ վորսորդները ձիերից չիջան, գայլն իրեն քաշահարեց և նորից պրկեց։ Այդ ժամանակ Դանիլան իր չալմանակապուչն ձին բաց քաղեց վազ քե դեպի գայլը, այլ ուղիղ դեպի արգելված անտառամասը սլանալիս, ինչպես կարային, վոր ուզում էր կտրել գազանի առաջը։ Շնորհիվ այդ ուղղութեան, նա գայլին մոտեցավ հենց այն միջոցին, յերբ քեռու շներըը յերկրորդ անգամ կանդնեցրին նրան։

Դանիլան արշավում էր անխոտ, մերկացրած գաշուհները ձախ ձեռում բռնած և իր յերկար մարտակով, վորպես քաուբէ ծեծելու շղթայով, խփում էր գայլի անդմված կողերին։

Նիկոլայը Դանիլային չտեսավ ու չլսեց մինչև այն ժամանակ, յերբ հենց իր կողքին ծանր հեռավով չխոտրտաց շագանակագույնը, և նա լսեց մարմնի անկման ձայն և այդ միջոցին տեսավ, վոր Դանիլան արդեն պատկած էր շների միջ գայլի յետևը, ու աշխատում էր նրա ականջներից բռնել։ Ամեն քե շների, քե վորսորդների և քե իր՝ գայլի համար ակնոցն էր, վոր ամեն ինչ վերջացած է։ Գազանն ականջները վախից կուչ ածած, աշխատում էր բարձրանալ, բայց շները չորս կողմից կիսով շրջապատել էին նրան։ Դանիլան, ընկած տեղից յերևելով, մի քանի արագ և ամրողջ ծանրությամբ, կարծես պատկում էր հանգստանալու, ընկավ գայլի վրա ու բռնեց նրա ականջներից։ Նիկոլայն ուզեց տեսնել գայլի փորը, բայց Դանիլան չդնջաց. — Հարկավոր չի, կտրքինը, — և, դիրքը փոխելով, վառը գլխից գայլի վզին։ Գայլի յերեսը փայտ դրին, կապեցին, կարծես սանձելով, վոտները քոկով կապկպացին, և Դանիլան յերկու անգամ գայլին շուռ ու մուռ տվեց։

Բոլորը յերջանիկ, հոգնատանջ դեմքերով գայլը քցեցին փընչացնող ու խրտնող ձիու վրա և գայլի դեմ մոտացող ու ջղաստա-

ցոր շնորի ուղեկցությամբ տարան նրան այն տեղը, ուր բոլորը պետք է հավաքվեին։ Բոլորը մոտեցան և սկսեցին նայել պայլին, վորն իր մեծամասնատ գլուխը կախ քցած, փայտը բերնին, խոշոր ապակեփայլ աչքերով նայում էր իրեն շրջապատող շնորի ու մարդկանց այդ քաղաքությանը։ Ներքը նրան ձեռ եկին տալիս, նա կոպած վառնները ցնցելով, վայրագորեն և դրա հետ միաժամանակ հանդարտ նայում էր բոլորին։ Կամա Իլյա Անդրեյիչը նույնպես յնկավ և ձեռ տվեց պայլին։

— Ո՛, ինչ մեծն է, — ասավ նա։ — Մեծ է, հը՞, — հարցրեց նա Դանիլային, վոր կանգնած էր մոտը։

— Մեծ է, ձերդ պայծառափայլությունդ, — ասավ Դանիլան, չտեսա գլխարկը հանելով։

Կամաց հիշից անտիլերին բաց քաշած պայլին և իր ընդհանրությամբ Դանիլայի հետ։

— Բայց դու քարկացած ես, բարեկամս, — ասավ կամաց։

Դանիլան վոչինչ չասավ. նա միայն ամոքիչությամբ ժպտաց մանկական-հեզ և դուրեկան ժպիտով։

VI

Մեր կամաց գնաց տուն. Նատաշան ու Պետյան խոստացան խնկուն ևի վիրտուոզությ։ Վորը շարունակվեց, վորովհետև գնա վոչ եր։ Կնորին շնորին քաղին չհանել խիտ անտառով ծածկված ձորը՝ հանգստանալու։ Նիկոլայը, հնձած սրտով կոնդնած, անհանգստ էր իր բոլոր վորսկանների վրա։

Նիկոլայի դիմաց կանգնած էր. սյունով տիլի ծառի տակ, վոր մեջ մեծ կանգնել էր նրա վորսկանների մեկը։ Շնորին հենց նոր քաղել էին հանդստի, յերբ Նիկոլայը լսեց իրեն ծանոթ Վլատորնա շան ձայնը, վոր ինչ-վոր բանի յեռանից էր ընկել։ Մյուս շնորը միացան նրան և, մերթ լուռ, մերթ կլանչելով, սկսեցին իրենց հետապնդումը։ Մի րոպե անց անտառի տատանձնամասից ստվիսին վիրտներող ձայները լսվեցին, և շնորի ամբողջ վհամակը Նիկոլայի մոտից պռնկ գալով ու գետակն անցնելով վազեց կանգնաշատի ուղղությամբ։

Նիկոլայը տեսավ քիչ ետ ձորի պատնեշներով արշավող կալմիկ պլխարկով բարեկամանների, տեսավ նույնիսկ շնորին, և վայրկյան առ վայրկյան սպասում էր, վոր այն կողմը, կտնտչեսում կնորա ստվերը։

Փոսում կանգնած վորսկանը չարժվեց ու շնորին քաց քաղեց, և Նիկոլայն այդ րոպեին տեսավ մի կարմրավուն, կարճլիկ, տարբերնակ ստվեր, վոր քրդոտ պոչը ցցած, չտապ վազում էր կա-

Նաչուռով։ Շնորը քիչ էր մնում յեռից հասնելին։ Ահա և մոտեցան ու ազվանն սկսեց նրանց ավտոմեքենայ պատուել, հետզհետե արագացնելով այդ պատուհանները, երբոր պոչն իր շուրջը պատելավ։ Այդ միջոցին մեկի սպիտակ շունը վրա պրծավ, երան հետևից մի ան շուն, և ապա ամեն ինչ իրար խառնվեց. շնորը ջոկ-ջոկ իրենց յեմնելը ցցած, ատամներ շրջապատեցին ազվանին։ Սրալուվ յեկան, շնորին մոտենան յերկու վորսկան. մեկը կապերը պըլլատրկով, մյուսը՝ ատրը՝ կանաչ կոֆտանով։

«Սա ինչ բան եր, մտածեց Նիկոլայը. «Այդ վորսկանը վիրտոպից հայտնվեց։ Դա քեռու վորսկանը չէր։

Վորսկաններնեն ազվանը խլեցին և յերկար ժամանակ առանց երան ձեռն կապելու, մեջքին վոտքի վրա։ Երանց մոտ ամենակարելով կանգնած եյին քաղաքի ձիերը, իսկ շնորը պահել եյին։ Վորսկաններնը ձեռներնին քափահարելով ինչ-վոր բան եյին անում ազվանի գլխին։ Ինչ հետո աշտոհից լսվեց փոքի ձայն — կովի պայմանական ազդանշան։

— Դա Իլագինների վորսկանն և, մեր Իվանի հետ կռվում և, — ասավ Նիկոլայի ձիապանը։

Նիկոլայը ձիապանին ուղարկեց քրոջն ու Պետյային իր մոտ կանչելու, իսկ ինքն չոտպից այնտեղ, ուր շնապաններնը հավաքում եյին շներին։ Վորսկաններից մի քանիսը վազում եյին կովի տեղը։

Նիկոլայը ձիուց իջավ և կանգնեց մոտեցող Նատաշայի ու Պետյայի շների մոտ, սպասելով անզգուշյան, քե քանի ինչով կվերջանար կռվող վորսկանը ձիով, ազվանը քամրից կապած ատատի պոչից յեկավ պահի Նիկոլայը։ Նա դեռ հեռվից պլխարկը հանեց և սկսեց հարգալից խոսել. բայց նա զուռնատ եր, չնչում եր հազիվ հազ և դեմքը չարություն եր արտահայտում։ Նրա աչքը կապած եր, բայց նա, հավանորեն, այդ չեր իմանում։

— Այդ ինչ եյիք անում այնտեղ, — հարցրեց Նիկոլայը։

— Վանց չե. մեր շների վորսը նա ուզում և վերցնել։ Ախր չեմ վոր իմ քաժը բռնեց։ Դեռ զանգատ արավ։ Ազվանը ուզում և խլել։ Իսկ յես նրան ազվես ցույց տվի։ Ազվանը սեր հրես զավակին։ Հը՛, ես ել չեմ ուզում... — ասում եր վորսկանը դաչունչը ցույց տալով և, հավատորեն, յերևակայելով, քե տակավին քշնամու հետ և խոսում։

Նիկոլայը, վորսկանի հետ չխոսելով, քրոջն ու Պետյային խնդրեց սպասել, և ինքը գնաց այնտեղ, ուր տեղի եր ունեցել այդ իլագինյան կովատատամա վորսը։

Հազիվ վորսկանը գնաց միացավ վորսկաններին քամքին և այնտեղ, հանակրավ հետաքրքրելուվ շրջապատված, պատմեց իր սխրագործությունը։

Բանն այն եր, որ Իլափինը, որի հետ Թոատովները գատ ու վեճ ունեին, որա եր անուամ սովորաբար Թոատովներին պատկանող տեղերում, և այժմ, կարծես դիտմամբ, կարգադրել եր մանելու անտառի այն տասնձնամասին, ուր վորս եին անում Թոատովները, և նուիրեակ քուլլատրել եր, որ իր վորսկանն ուրիշի չնորով աներ վորաը։

Նիկոլայն Իլափինին յերբեք չեր տեսել, բայց, ինչպես միշտ, իր գաղտագրքյունների և զգացումների մեջ միջին ճանապարհն չգտնելով, և լսած լինելով այդ կալվածատիրոջ վայրագ ու ինքնակամ բնավորության մասին, ամրողջ հոգով ատում եր նրան ու նրան համարում իր ամենամատաղի քշնամին։ Նա այժմ հուզվածզգացվածի, մարդկը ձեռին տեղած գնում եր նրա մատ, միանգամայն պատրաստ ամենավճռական ու վտանգավոր գործողության սկսելու իր քշնամու դեմ։

Հազիվ նա անցել եր անտառի ներս ընկած մասը, յերբ տեսավ իր դեմն յիկող գեղեցիկ ան ձի հեծած, կատրի կատաղով հատակին պատռնին՝ յերկու ձիապանի ուղեկցությամբ։

Քշնամու վերաբերմն Նիկոլայը՝ հանձին Իլափինի՝ տեսավ մի վայելչատես, բարեկիրթ պարոնի, որը առանձին ցանկություն ուներ յերիտասարդ կոմսին ծանոթանալու։ Մոտենալով Թոատովին, Իլափինը գլխարկը քիչ բարձրացրեց ու ասավ, թե շատ ցավում է կատարված գեղքի համար, թե կկարգադրի վորսկանին պատժել, որ իրեն քուլլ և տվել հետապնդել ատար չուների վորսը, ու կոմսին խնդրում է ծանոթ լինել և վորսի համար առաջարկում է իր տեղերը։

Նատաշան, յերկյուղ կրելով, որ յեղբայրը կարող է վրան վատ բան անել, հուզված՝ ձին քշում եր նրա յետևից։ Տեսնելով, որ քշնամիները բարյացակամ բարևեցին իրար, նա մոտեցավ նրանց։ Իլափինն այս անգամ գլխարկն ավելի վեր բարձրացրեց նատաշայի առջև ու հաճելի ժպիտով նկատեց, որ կոմսուհին գեղեցիկ վորսորդուհյունն ունեցած իր սիրով ու իր գեղեցկուհյամբ նման է Դիանային, և որ կոմսուհու մասին ինքը շատ և շատ լսել։

Իլափինն, իր վորսկանի հանցանքը հարթած լինելու համար, քախանձեցրեց խնդրել Թոատովին գալ իր վորատեղը, որը գտնվում եր մի վերստի վրա, որ պահել եր իր համար և ուր, նրա ասելով, նապատատակներով լիքն եր։ Նիկոլայը համաձայնեց, և հրճնատպատակված վորատեղն առաջ չարժվեց։

Իլափինի վորատեղը գնալու համար պետք եր անցնել գաղտնիով։ Վարդկանները հավաքվեցին։ Ձիերը գնում եին միասին։ Քեզին, Թոատովը, Իլափինը գաղտուկ նայում եին միմյանց շնե-

լինեն, աշխատանքով, վոր այդ վոչ-վոք չի կատի, ու անհանգիստ այդ չնորի մեջն ախոյանները նրանց շնորին։

Իլյաիինի վոհմակում իր պեդիցկուքյամբ հատուկին առանձնատեսիկ զարմացրնց մի փոքրիկ, պոպոպատյա մկաններով, սուր ընչով և զուրս ընկած աչքերով, կարմրախատյա քամի շուներ նա լսել եր, վոր Իլյաիինը մեր, կրակատ շնորհ ունի, և ահա հանձին այդ պեդիցկի շան առանում եր Միլկայի ախոյանը։

Այդ առավոտ քնքքի մասին սկսված հանդարտ խոսակցուքյան (վոր սկսել եր Իլյաիինը) մեջտեղն ընկավ ցուլյց ավնց նրան իր կարմրախատյա քամի շուները։

— Լավ շուն է, — ասավ նա անփուքի յեղանակով։ — Ծիքը է։

— Մաս Այո, ես ընտիր շուն է, լավ քանում է, — անասրքեր ձայնով ասավ Իլյաիինն իր կարմրախատյա Ցներպայի մասին, վորի համար նա մի տարի առաջ հարևաններին ավել եր յերեք հորթ քնոասանկը։ — Ուրեմն, կոմս, ձեր քնքքն էլ լավ չի յեղել, — շարունակեց նա սկսած խոսակցուքյունը։ Ցնվ քաղաքավարուքյուն համարելով յերեխասարդ կոմսին փոխհատուլյց լինել, Իլյաիինը նայեց նրա շնորհին և ընդհատեց Միլկային, վոր աչքին ընկավ իր լայն մեջքի ու գավակի շնորհով։

— Լավ շուն է ախտ սնախատը, լսեցե՞ք, — ասավ նա։

— Այո, վոչի՞նչ վատ առլիս է, — ասավ Նիկոլայը։ Չհիմա գաշտով մի մեծ նապաստակ վազեր, վոր յես քեզ ցուլյց տայի, քե սա ինչ շուն է, մոտենայ նա և գանձակով իր ձիապանին, ասավ, քե մի ուռքլի կտա նրան, ով մի պատկած նապաստակ գտնի։

— Ցնա չեմ հասկանում, — շարունակեց Իլյաիինը, — քե ինչպես ուրիշ վորսորդներ նախանձում են միմյանց վորսի ու շնորհի համար։ Ցնա, կոմս, իմ մասին պիտի ասեմ, վոր ինձ ուրախացնում է, պիտիք ինչը, ոչ այսպես խմրով ճանապարհ գնալը... սրանից էլ լավ բան (նա կրկին կուղքի դլխարկը հանեց նատաշայի առջև). իսկ ինձ համար միևնույն է, քե վորքան մարքի կլինեն։

— Դե, բհադրկեն։

— Ինձ համար նուշնպես ամոթանք չի, յերբ ուրիշի շունը վորս է գտնում, իսկ իմը՝ վոչ, լսեն այն ի՝ դիտել ու աքանչանալ, քե ինչպես է վորսը հետապնդվում, այնպես չե, կոմս։ Դրա համար էլ յես...

— Ե՛յ, հասիր, — լսվեց այդ ժամանակ շնապանների մեկի յերկարաձիգ ձայնը։ Նա կանգնած եր հնձած արտի կիսաքարի վրա, մարտակը բարձրացրած։ Մի ակնթարթում էլ նա կրկնեց յերկարաձիգ։ — Հասի՛ր դրան, հասի՛ր (այդ կանչը և բարձրացրած մարտակը

Ջրամատուռ հյին, վոր նա իր առջև պատկած նապաստակ եր տե-սել)։

— Ա՛խ, կարծես բան և գտել, — անվուշքներն նկատեց Իլյա-գինը։ — Դուրս եք, կոմս, չենքը բաց թողնենք։

— Ախո, պետք և մտածել... Դուրս եք միասին, — պատասխա-նեց Նիկոլայը, նայելով Սերգային և քեռուս կաբմիր Ռուգայինն, իր շան յերկու ախոյաններին, վորոնց հետ նա վոչ մի անգամ չեր փորձել իր շներին։ Բայց վոչ քե իմ Միլկայի հոգին հա-նենա, մտածում եր նա քեռուս և Իլագինի հետ պետի նապաստակը գնալով։

— Մեծ և, — հարցրեց Իլյագինը, մտնելով նապաստակ գըտ-նող վորսկաններին և վոչ առանց հուզմունքի շուրջը նայելով, Սեր-գային չվացրեց։

— Իսկ գիտք, Միխայիլ Նիկանորիչ, — պիտեց նա քեռուն։ Քեռին առանջ եր գնում հանքերը կիսատ։

— Ել յես ուր եմ խառնվում, ձերն և, — մաքուր գործ և, մարդ։ Ձեր շներին մի-մի գյուղ եք տվել, հոգատարողներ են. գուք ձերը փորձեցեք, իսկ յես կնայեմ։

— Ռուգայ. բռնի, բռնի, — կանչեց նա։ — Ռուգայուշկո, — ավե-լացրեց նա, այդ նվազականն անունով սկսում արտահայտելով իր ընդշուքյունն ու հաչյոր, վոր դրել եր այդ կարմիր քնդծնի վրա։ Նապաստակն նկատեց և դադար այդ յերկու ծերերն ու իր յեր-բոր քաջերած հուզմունքը և ինքն ել հուզվեց։

Վորսկանը մարտիկը բարձրացրած կանգնած եր կիսաբլրի վրա, պարաններըը քայլերից մոտեցան նրան. շները, վոր քայլում եյին դեմ ու դեմ, բավական հեռու, խառնեցին ճանապարհը նա-պաստակի հակառակ կողմը. վորսկաններըը (միչ պարաններըը) նա-յելով հետևում եյին։ Բոլորը շարժվեցին դանդաղ ու հանգարտ։

— Դուխը վեր կոպեն և արած, — հարցրեց Նիկոլայը հարյուր քայլի վրա մոտենալով վորսը նկատող վորսկանին։

Վորսկանը գնա չեր պատասխանել, յերբ նապաստակը, կան-խազգալով վտանգ առավոտի առանձնամանքը, վեր թռավ պատկած տեղից։ Ականջների վրհամակը խմբով, վառնացով, չեռն ի վեր ըն-կավ նապաստակի յետևից։ Թոկերով չկապված բարակներն ամեն կողմից ընկան քնծնների վրա ու նապաստակի յետևից։ Դան-դաղորեն շարժվող այդ բոլոր վորսկաններըը, բարակապաններըը, ձկանգներ գոչյունով, բարակների առաջը կտրելով, ջահ-ջահյա կանչելով և շներին քիս տալով, վորում եյին գաշտի մեջտեղ։ Հան-դարտ Իլագինը, Նիկոլայը, Նատաշան ու քեռին, իրենք ել չի-մանալով ուր և ինչպես, քշում եյին ձիով, տեսնելով միայն

չներին ու նապաստակին, և վախենալով, որ կարող են գերի ակնթարթի աչքաթող անել հետապնդումը։ Նապաստակը մեծ եր ու ժիր։ Վեր թռչելով, նա իսկույն չվազեց, այլ ականջները խըլելից՝ ամեն կողմից յիևող կանչերն ու վատնամաչները լսելու նա, առանց շտապելու, մատ տալո անդամ ցատկեց, քուլլ տալով, որ շները մոտենան իրեն, և վերջապես մի ուղղութիւն ընտրելով ու վազքը դիտակցելով, ականջները կպցրեց վրին ու սլացաւ։ Նա պատկած եր ծղոտների վրա, բայց աւտիքը կանաչ եր և մի քիչ ճահճուտ։ Նապաստակին նկատած յերկու շուներ, որ ամենից մոտիկ եյին, ամենից առաջ ել ընկան նապաստակի յետեից, բայց նրանք մի փոքր ուշ հասիվ եյին անցել, յերբ Իլյային կարմրաթոյտ Ճերպան գուրս քաշավ նրանց յետեից ու նապաստակի պոչը նշան բռնած, ակնթ աոակալի արագութիւնով հետապնդել նրան, և, կարծելով թե այդ պոչը բռնել և արդեն, քաշվելըր ընկավ գետին։ Նապաստակը մեջքն ուղղեց և ել ավելի արագութիւնով առաջ նետվեց։ Ճերպայի յետեից յերեսաց լայնատարած սևաթաւ Միլկան ու արագ վազելով հասնում եր նապաստակին։

— Միլուշկա, սիրելիս,— լսվեց նիհարլրի հազիւականան ձայնը։ Քվում եր, թե Միլկան իսկույն կհասնի և կբռնի նապաստակին, բայց նա հասավ ու առաջ անցավ։ Նապաստակը նոտեց։ Գրկին վրա հասավ գեղգիլկ Ճերպան և գուռնչը մոտեցրեց նապաստակի հենց պոչին, աչքաւոտելով կարծես, վոր չտեսնվի ու յետեն ոգորից բռնի։

— Ճերպանկա, սիրելիս,— լսվեց Իլյայինի լալկան, փոխված ձայնը։ Ճերպան նրա ոգորը չլսեց։ Հենց այն բռնելին, յերբ արդեն ապահովում եր, թե ահա նապաստակին կբռնի, նա սլկվեց և ընկավ խոզանի ու կանաչուտի մեջտեղը։ Ճեպ Ճերպան ու Միլկան, ինչպես կատղին լիած գուլգ ձիեր, հավասարվեցին ու սկսեցին հասնել նապաստակին։ Մեջտեղ ոգնեց նապաստակին, շներն այնքան արագ չեյին մոտենում — Թուզայ. Թուզայուկա։ Մաքուր գոլի՛ր, մնդրշ,— լսվեց այդ ժամանակ մի ուրիշ ձայն նա և քնում կարմիր ապատավոր քնդեն Թուզայը, ձգվելով ու մեջքն ուղղելով, հավասարվեց առաջին յերկու շանը, ապա առաջից նրանց, ապահով արագութիւնով քաշավ նապաստակի գլխի վրայից, գուրս քերեց նրան մեջտեղից գեպի ճահճուտը, մի անգամ ևս, ծնկահար ցնդեր մեջով, արագութիւնով առաջ նետվեց, և մեկ ել այն տեսան, թե ինչպես նա քաշվելըր, մեջքը ցնդեռանալով, գլորվեց նապաստակի հետ միասին։ Շներն առաջանց ըրջապատեցին նրան։ Մի րոպեից բոլորն արդեն կանգնած եյին խմբված շների մոտ։ Միայն յերջանիկ քնդեն իջավ ձիուց և նապաստակի յետևի թաթերը կտրեց։ Ապա նապաստակին թաղ

տալով, վոր արյունը քամվի, նա հանգիստ աչք ածեց շուրջն ու սկսեց խոսել, ինքն էլ չիմանալով ինչ և ումի հետ. — Այ, սա հասկանում եմ, կեցցե, մնջշ... այ շունը... այ քիս հաղթեց բոլորին, և՛ հազարանոցներին, և՛ մանեքանոցներին — մնջշ, — խոսում էր նա չնչասպառ, կատաղությամբ շուրջը նայելով, կարծես մեկին հայհոյելով, կարծես բոլորն էլ նրա քշնամիներն էլինեն, բոլորն էլ վիրավորել էլինի իրեն, և միայն այժմ վերջապես իրեն աջողվից արդարանալ. — Ահա քեզ և հազարանոցներ — մաքուր գործ է, մնջշ

— Ռուզայ, սա քաքերը, — ասավ նա նապաստակին կոտած ցեխոտ քաքը շանը քցելով. — արժանի չես. մաքուր գործ է, մնջշ

— Նա քուլացել է. յերեք անգամ մենակ ընկավ վորսի յեռանվից, — ասում էր Ալեկսեյը նուչնալես վոչ-վոքին չլսելով ու հոգ չտանելով իրեն լսում են, քե վոչ

— Ե, գա ինչ քան և վոր ասացը կոտրելը, — ասում էր Իլյա-պիճին ձիասպանը

— Այո, յերբ վորսը հանապարհը խոտորում է, այդ ժամանակ ամեն մի քայլը կարող է քանել, — ասում էր նույն այդ ժամանակ Իլյա-պիճը՝ վազքից ու հուզմունքից կարմրած դեմքով. Միևնույն ժամանակ նստատեղն էլ, չնչակոտը, ուրախությունից ու հիացմունքից այնպես էր ծղրտում, վոր մարդու ականջներում ձայն էր տալիս. Նա իր այդ ծղրտոցով արտահայտում էր այն, ինչ արտահայտում էին վորսկաններն իրենց միահամուռ դրությամբ. Ձեվ ծղրտոցն այնքան ատելության յեր, վոր նստատեղն ինքը կամաչեր այդ վայրենի ծղրտոցից և բոլորը կզարմանային, յերբ գա լիներ մի ուրիշ ժամանակ. Ինքն ինքը ծղրտին ու ճարպկությամբ նստատեղը կապից ձիու քամբից. կանգ քցեց պռվանի վրայով, այսպիսով կարծես կշտամբելով բոլորին, և ցնդունելով մի այնպիսի տեսք, վոր ասես վոչ-վոքի հետ խոսել անգամ չի ուզում, հեծավ իր բաց-չագանակագույն ձին ու ասպ անցավ. Բոլորը, քացի նրանից, տխուր ու վիրավորված, լըռվեցին և միայն քավականա անց կարողացան վերականգնել իրենց նախկին կեզծ առանձնապատվությունը. Գեռ յերկար նայում էին նրանք կարմիր Ռուզային, վոր ցնծությամբ ասպատակվոր մեջքով, վալ շղթան չխկացնելով, հպարտ հանգիստ տեսքով գնում էր քնաստ ձիու վրանները յեռանից.

«Ենա և մի այնպիսի շուն եմ, ինչ վոր սրանք բոլորը, յերբ քանը դեռ վորսին չի վերաբերում. Բայ յերբ վորս է՝ արդեն հեռու կացա, Նիկուլային քվում էր, քե չան տեսքն այդ է ասում.

Ցավը բավական անց, քեռին մոտեցավ Նիկոլային և խոսեց նրա հետ, Նիկոլայն իրեն շոյված զգաց, վոր քեռին, այս քաղաքից հետո, ինչ կատարվեց, դեռ սրժան և համարում հետը խոսել։

VII

Ամենևին դեմ, յերբ Իլյային Նիկոլային հրաժեշտ ավեց, Նիկոլայն այդ ժամանակ ոնից այնքան հետու յեր գտնվում, վոր ընդունեց քեռու առաջարկը՝ վորը Իլյային թողնել և գիշերել քեռու տանը, նրա Միխայլովկա գյուղում։

— Իսկ յեթե գայիք ինձ մոտ, մաքուր գործ և, մեղրչ, — ասավ քեռին, — ավելի լավ կլիներ։ — Ցեռնում եք, յեղանակը խոնավ և, — ասում եր քեռին, — մի քիչ կհանգստանայիք, իսկ փոքրիկ կամաուհուն կտանեին յեռանդակով։

Քեռու առաջարկին ընդունվեց. վորսկան ուղարկեցին Ռոբատնայի՝ կառք բերելու, իսկ Նիկոլայը, Նատաշան ու Պետյան մյուս գնացին քեռու տունը։

Տան փոքրագոնեերից հինգ հոգի, մեծ ու փոքր, դուրս թափվեցին շրամասուքը՝ պարտեզին դիմավորելու։ Տասնյակ կանայք՝ պատով, հասակավոր ու ջահել, դուրս հանեցին յեռանդ պատշգամից՝ մոտեցող վորսականներին դիմելու։ Նատաշային, իրրև ազջիկ-պարտեզի մեջ վրա առանձնակով, քեռու ճարտարի հետաքրքրությունն ամենից հասավ, վոր շատերը, նրա նեղկատարից-նից չքաշվելով, մոտեցան նրան, նայեցին նրա աչքերին և հենց նրա առջև սկսեցին գիտողություններ անել նրա մասին, իրրև մի ցուցանքի, վոր մարդ չի և չի կարող լսել ու հասկանալ այն, ինչ ասում են իր մասին։

— Աբինկա, մի տես վճենց և կոզքանց նստել։ Ինքը նստել և, իսկ փեշերը գետնատարած են... Ցեռ, փչելու բան էլ կա։

— Վեյ, հոգն իմ գլխին, պանակ էլ ուներ...

— Ցեռ քոսերդ ազջկան։

— Ըդ վճենց և վոր գլխկոնձի չես ավել, — ասավ այդ կանանցից ամենահամարձակը, արգելն ուղիղ Նատաշային դիմելով։

Իր փոյտոցին, այդով շրջապատված առն մատաքի առջև քեռին ձիուց իջնելով և իր տանու մարդկանց նայելով, հրամայողաբար պատվիրեց, վոր ավելորդ մարդկի հետևանան և վոր ամեն պատրաստությունն անեն՝ հյուրերին ու վորսակամերին ընդունելու համար։

Բոլորն իսկույն վազեցին այս ու այն կողմ։ Քեռին Նատաշային իջեցրեց ձիուց և ձեռից բռնած առաջնորդեց պատշգամի սանդուղքով բարձրանալ աստիճաններով։ Տունը, վորի գերանները

պատերն անոմամբ էին, այնքան էլ մաքուր չէր. չէր յուսահատ, որ տանն ապրողները հոգ տարած չէին նրան, որ կեղտ ու բիծ չէր նկերը, քայց անտեսությունն էլ չէր նկատվում. Սրահում քարե խանձարի հետ էր պայքարում, իսկ պատերին կախված էին պայտ ու ապխնան մարքինները.

Նախասենյակի միջով քեռին իր հյուրերին առաջնորդեց փոքրիկ պահլիճը, ուր կար ծալովի անգան և կարմիր աթոռներ, ապա՝ հյուրասենյակը, ուր ըզված էր կնձուղ ջինովան մի բոլորակ անգան ու քառմոց, հետո՝ կաբինետը, որտեղ աչքի էր ընկնում մի պատռտված բազմոց, մաշված մի գրգռ և Սուվորովի, տանտիրոջ հոր, որ ու իր պատկերները. Ինքը նկատված էր գինովարական մուղիրով. կաքինետում պարզվում էր ծխախոտի ու չինարի հոտ. Այդպես քեռին խնդրեց հյուրերին նստել և անզամարմին ինչպես իրենց տանը, իսկ ինքը գուրս գնաց. Ռուզաչը, դեռևս չմաքրված մինքով, մտավ կաքինետ, պատկեց բազմոցի վրա և սկսեց լեզվով ու առաջնելով մաքրել իրեն. Կաքինետից սկսվում էր մինջանցքը, ուր կային պատռված վարագույրներով պատառակներ (շիրմաններ), որոնց յուրաքանչյուրում էր կոնացած ծիծաղ ու փսփսոց. Նատաշան, Նիկոլայն ու Պետյան հանվեցին ու նշանակեցին քազմոցի վրա. Պետյան հենվեց ձեռին ու խոսում քնեց. Նատաշան ու Նիկոլայը նստած էին անկոտ. Նրանց գեմքերն այրվում էին, Նրանք շատ քաղցած և շատ ուրախ էին, Նրանք նայեցին միմյանց (վորից հետո, անկասկած, Նիկոլայն ավելորդ էր համարում իր ատամնաբուկային պերատանցությունը ցուցահանել քրոջ առջև), Նատաշան յեղբորն աչքով արավ, և յերկուսն էլ փոքր ինչ պապիով իրենց, հանկարծ բարձրաձայն ծիծաղեցին, չկարողանալով զսպել մի պատրվակ գտնել իրենց ծիծաղի համար.

Փոքր անց քեռին նորս մտավ կապակիցայով, կապույտ անգրավարտիքով և կարճավիզ կաշիկներով. Ցեվ Նատաշան պնդաց, վոր հենց այդ կոստյումը, վորը նա՝ պարմանքով ու ծիծաղը ջուրքերին տանել էր քեռու հագին իրենց տանը՝ Ռոստոֆում, — իսկական կոստյում էր և վոչինչով պակաս չէր սյուրտուկից ու փռանկից. Պետին նույնպես ուրախ էր. Նա վոչ միայն չվիրավորվից քրոջ ու յեղբոր ծիծաղից (նա մտքովն անգամ անցնել չէր կարող, վոր կարող են ծիծաղել իր կյանքի վրա), այլ ինքն էլ մյուսների նրանց անառիթ ծիծաղին.

— Ա՛յ քեզ ջահել կոմսուհի, մաքուր պատ է, ամբոշ, — նամանդ չկա, — ասավ նա մի յերկար ծխամորճ Ռոստոֆին տալով, և մի ուրիշ կարճ կարած ծխամորճ իր յերեք մատների արանքը գնե-

յոմ։ — Ամրոցդ որը ձի կա քշել, որ տղամարդն էլ չկը դիմանա, իսկ սրա փուչքին էլ չի։

Շուտով, քեռու գալուց հետո, դուռը բաց արավ մի, ինչպես կարելի կը կեղրակացնել վառնների ձայնից, ըստ կերևույթին բարձի ապչիկ, և մատուցարանը ձեռին ներս մտավ մոտ 40 տարեկան մի հասարիկ, կարմրագեմ, գիպեցիկ կին՝ բոխախով ու լիքը կուրծքը չուբլիկով։ Նա հյուրընկալի գրավիչ արտահայտությունն աչքերում ու շարժուձևերի մեջ, աչք ածեց հյուրերին և սիրալիր ժպիտով հարգանքով գլուխ տվեց նրանց։ Ընտրած նրա արտահայտվոր հատուկությանը, որ նրան ստիպում էր փորձ ու կուրծքը գուրս ձգել և գլուխը չատ պահել, այդ կինը (քեռու տնտեսուհին) մեզ էր գալիս չափազանց քեմքեմ։ Նա մատնցավ անգամին, մատուցարանը ցած դրեց և իր սպիտակ, փոքրիկ ձեռներով ճարպկորեն մեկը մյուսի յետևից սեղանի վրա դրեց չղներ, ակռատ և ուրիշ ուտելիքներ։ Վերջացնելով այդ, նա չատ քաշվեց ու ժպիտը դեմքին կանգնեց դռան մոտ։ «Ահա և չատ։ Հիմա հանգստացեր ձվ և քեմիջ, ասում էր նրա տեսքը Թոստովին։ Ինչպես չհասկանալով մի մեզ Թոստովը, այլև նատաշան հասկացավ քեռուն՝ քե նրա կիսատ հանքերի նշանակությունը, քե այն չերշանիկ, ինքնագոհ ժպիտը, որ քեմքեմակի կնոջից նրա չուբլիկն էր այն միջոցին, երբ Անիսա Միոդրոլիևան ներս մտավ։ Մատուցարանում կար՝ համեմած ոդի, ոշարակ, սուրճ, ևս այլ ուրիշ պատրաստած խմորեղեն, ծար ու հաց մեղր, քոնժոր, հում ու թրված ընկույզ և գողինադ։ Ապա Անիսա Միոդրոլիևան քերից մեղրով ու շաքարով չափած մուրաբաները, տպխտած միս և հնձից նոր տապակած հավ։

Այդ բոլոր մրգերն ու մուրաբաները Անիսա Միոդրոլիևայի պատրաստածն էին։ Այդ բոլորից էլ չերևում էր Անիսա Միոդրովնայի հաճն ու հոտը։ Բոլորն էլ Անիսա Միոդրոլիևայի ժպիտի նման քիմում էին հյուրին, մաքուր, սպիտակ ու հաճելի։

— Ներեք, որիորդ-կոմտեսին, — ասում էր նա նատաշային, մատուցելով մեզի այս, մեզի այն ուտելիքը։

Նատաշան ամեն բան ուտում էր, և նրան քիմում էր, քե այդ սպիտի քիմվածքներ, այդպիսի քաղցմահեհամ մուրաբաներ, այդպիսի գողինադ և այդպիսի հավ չերբեք և վոչ մի տեղ վոչ ուտել է, վոչ էլ կերել։ Անիսա Միոդրոլիևան դուրս գնաց։

Թոստովը քեռու հետ ընկերների վրա բոլորի (բացի հյուրերով պատրաստած ոդի) խմեցին ու սկսեցին խոսել անցած ու ապագա վորսերի մասին, Իռուպայի և Իլագինի չնորհի մասին։ Նատաշան էր փայլուն աչքերով բազմոցին նստած լուում էր նրանց։ Մի քանի անգամ նա ուզեց արթնացնել Պետյային՝ նրան ուտելու

վրան բան տալու, քայլը Պետյան, չզարթնելով, ինչ-որ անհասկանալի խոսքեր էր ասում նաստյան այնքան ուրախ էր, իրենն այնքան լավ էր զգում այդ իրեն համար նոր շրջապատում, որ վախենում էր, թե չլինի շուտով իր յուռեվից կատր ուզարկեն։

Պատահական կարճատև լռությունից հետո, ինչպես այդ միշտ պատահում է այն մարդկանց, որոնք առանձին են իրենց տանն ընդունում ծանոթներին, քեռին ասավ, կռնչոնս է պատասխան հյուրին զրպոցնող մոքերի.

— Այսպես ահա քաշ եմ տալիս կյանքիս վերջին որերը... կմեռնեմ — մաքուր զրկե և, — վոչինչ էլ չի Պետյա ես ինչու եմ ինձ մեղք զրծում։

Այս խոսքերն ասելու ժամանակ քեռու դեմքը շատ լուրջ էր և անգամ գնդեցիկ։ Նրա խոսքերի վրա Պետյան ակամա հիշեց քեռու մասին հորից ու հարևաններից լսած բոլոր լավ կարծիքները։ Քեռին նահանգի մի ամրոցի շրջանում վայելում էր ազնիվ ու անշահախնդիր պատվամիտ մարդու համբավ։ Նրան կանչում էին ընտանեկան վեճեր քննելու, նրան կարդում էին կռատակատար, նրան գաղտնիքներ էին վստահում, նրան ընծաում էին պատվոր և ուրիշ պաշտոններ։ քայց նա համառորեն հրաժարվում էր հանրային ծառայություններից՝ ազնվոն ու պարոնոն անունով գաշտերում՝ իր կռատած յարդի վրա, ձմեռը՝ տանը նստած, ամառը՝ խոտով ծածկված այգում պառկած։

— Քեռի, ինչու չեք ծառայում։

— Մառայում էի, քորդի։ Բանի պետք չեմ, մաքուր զրկե և, մնում։ խելքս վոչ մի բան չի կարում։ Դա ձեր բանն է, իմ խելքը չի հասնի։ Ա՛յ, ինչ վերաքերում է վորսին — դա ուրիշ բան է, — դա մաքուր զրկե է, մնում։ Ա՛յ, գնում քաց արնք, — կանչեց նա, — ինչու ծածկեցիք։

Մի քանի քայլ ձայրի գնում էր հատարակ վորսորդական անձյակը. (այսպես կոչվում էր վորսորդ ապատավորների անձյակը)։

Քեռու ձայնի վրա լավից բոպիկ վոտների քատքատոց և մի անտեսանելի ձեռ բաց արավ վորսորդական անձյակի գնում։ Մի քանի քայլ էր ապրդ լավիկին բալալայկայի հնչյուններ. նվագողն քան յերևույթին այդ գործին հմուտ մի վարպետ էր։ Նաստյան վազում էր ականջ գնում այդ հնչյուններին և այժմ գնում էր մի քանի քայլ մի քանի քայլ։

— Նվագողն իմ Միտկան է, իմ կատապանը... Ճես եմ ասել այդ բալալայկան նրա համար, սիրում եմ, յերբ նվագում է, — ասավ քեռին։

Քեռու առանձ ընդունված եր, վոր յերբ նա վոլոսից վերադառնում եր, հատկապես վոլոսդրական աննյակում Միխական ներկում եր իր բալալայկան։ Քեռին սիրում եր լսել այդ յերաժշտությունը։

— Ծնդ լավ ե. հավատամ, շատ լավ ե, — ասավ Նիկոլայը վոտքը ինչ ակամա սրհամարհանքով. կարծես ամաչում եր խոստովանել, վոր այդ հնչյուններըը հաճելի եյին իրեն։

— Ծնդպես քո ջան լավ, — հանդիմանանքով ասավ Նատաշան, պլալով քո ինչ յեզանակով սրտահայտվից յերբայրը։ — Վոչ քո շատ լավ ե, այլ հիանալի քան ե։

Նրանք, ինչպես քեռու սովորությունը, մեզրն ու ոշարակը քիվում եյին ամանուցանքը ուրախանում, այնպես եր այդ յերեկը այդ բոպեյին նրան քիվաց յերաժշտական մի հրաշալիք։

— Ալլի, ալլի, խնդրում եմ, — ասավ Նատաշան պիմիով պեպի դուռը, յերբ բալալայկան լսեց։ Միխական լարից ե ակնեց կրկին յերկիմքներ առյով, չսխով հնոտկատացնել «Varիացիա» յերգը։ Քեռին պլուխը քնքած, հաղիվ նկատելի ժպիտով, նստել լսում եր։ Նվագած յերգի յեզանակը կրկնվից հաբյուր անգամ։ Մի քանի անգամ բալալայկան լարեցին, և կրկին քրքռացին միևնույն հնչյուններըը, վորոնք ուշիմքիրնելին չեյին ճանաչում, այլ ցանկությունն եյին ասում քեռում նորից ու նորից լսելու։ Անիսա Ֆեոդորովնան նորա մասով և իր պարտքո մարմնով հենվից դռան շրջանակին։

— Ինհաճեք լսել, սրիորդ կոմտեսհի, — պիմից նա Նատաշային մի ժպիտով, վոր շատ նման եր քեռու ժպիտին։ — Նա՝ Միխական շատ լավ ե նվագում, — ասավ նա։

— Ա՛յ, այս մի տեսակ ալենտա չե, — հանկարծ յեռանդուն շարժումով ասավ քեռին։ — Այստեղ պետք և տարբանվել, տարբանվել... մաքուր գործ ե, մնդըչ։

— Իսկ դուք մի՞թե նվագում եք, — հարցրից Նատաշան։

Քեռին, առանց պատասխանելու, ժպտաց։

— Անիսյուշկա, մի տես կիթառն լարերը սարքին են։ Շատ ժամանակ և ձեռս չեմ առել, մաքուր գործ ե, մնդըչ. այշքաթող եմ ասել։

Անիսա Ֆեոդորովնան իր քնքուշ քայլվածքով սիրով գնաց՝ իր սիրոջ պատվերը կատարելու և կիթառը բերից։

Քեռին, վոչ-վոքի չնայելով, փչից կիթառի փոշին, վոսկրյա մատներով խփից նրա կափարիչին ու, լարելով, ուղղից բազկաթոռում։ Նա վոքը ինչ թեմական ձևով՝ դուրս ցցելով ձախ արմունկը բռնից կիթառի կողից մի վոքը վեր և Անիսա Ֆեոդո-

ընկերային աչքով անելով, սկսեց վոչ քե էքսպրոմտ-ն, այլ վերցրեց մի պարզ, հնչեղ ակկորդ և համաչափ, հանգիստ, բայց հաստատ ու անշուշտ հանգստյան տրամադրությամբ «По улице мостовой» հայտնի երգը։ Ցնով երգի յեվեքներն ու գուսպ ուրախությունն (վորով շնչում եր Անիտա Ֆեոդորովնայի վոգի նյությունը) հետ մնացին Նիկոլայի ու Նատաշայի հոգում հնչեց երգի յեղանակը։ Անիտա Ֆեոդորովնան կուրծքաոտակից և, յերեսը քաշկռնակով ծածկելով, ծիծաղելով գուրս յնկավ սենյակից։ Գնաց շարունակից իր նվագը՝ յեռանդուն ու քնքուշ, փոխված ներշնչված հայացքով նայելով այն տեղին, վորտեղից հնացավ Անիտա Ֆեոդորովնան։ Նրա յերեսին մի կողմը՝ ճերմակ բեղի տակ ինչ-վոր քաղցր ծիծաղ եր նկատվում, վորը սառականեր եր այն ժամանակ, յերբ յերգը տարածվում եր, տակից արագանում և փոխանցման անցում ինչ-վոր բան եր ընդհատվում։

— Հիանալի յե, հիանալի, քեռի. ելնք, ելնք, — բացականչեց Նատաշան հենց վոր նա յերգը վերջացրեց։ Նատաշան տեղից ցատկելով գրկեց քեռուն ու համբուրեց։ — Նիկոլենկա, Նիկոլենկա, — ասում եր նա յեղբորը նայելով և կարծես հարցնելով, թե ա՞ինչ բան եր։

Քեռու նվագը Նիկոլային նույնպես գուր յնկավ։ Քեռին նվագից յերկրորդ անգամ Անիտա Ֆեոդորովնայի ժպտուն դեմքը նորից յերևաց դռան մեջ, նրա յետևից յերևացին և ուրիշ դեմքեր... Քեռին նվագում եր էֆեկտ ասած ազդյուրը ջրի ու ասում եր ազգի կանգնելը. կրկին մի ճարպիկ յեվեքով ընդհատեց յերգը և ուռնրը ջարժեց։

— Դե, դե, սիրելի քեռի, — ասավ Նատաշան հեծեծանքով ու աչքերի ազնվատեսին ձայնով, վոր կարծես քե նրա կյանքը հենց գրանից եր կախված։ Քեռին տեղից վեր կացավ և այդ բոպեին նրա մեջ կարծես յերկու մարդ կար. մեկը գրանցից լուրջ ժպտում եր մյուս ուրախի վրա, իսկ ուրախ մարդը ձեռով մի միամիտ ջարժում արավ ու սկսեց պարել։

— Դե, ազիկս, — բացականչեց քեռին նվագը ընդհատելով ու ձեռով անելով։

Նատաշան նետից ուռնրին քցած շալը, վազեց դեպի քեռին և ձեռները կողքերին կանգնած ուռնրով մի ջարժում արեց և կանգ առավ։

Ավրյոլը այդ փոքրիկ տարաբնույթ ֆրանսուհու զսպաիրավական կոմունհին ձև, ինչպես և յերբ եր իր մեջ ներծծել ռուսական այն ոգի ու վոգին, վորով շնչում եր նա. վորտեղից եր յուրացրել նա այդ ձևերը, վորոնց pas de châle-ը վազուց արդեն վաս-

ըած պիտի լինեին։ Սակայն այդ վոգին ու ձևերը հենց այն ան-ընդոթինակելի, անըմբռնելի վոգին ու ձևերն էին, վոր ներանից և ապաուժ էր քնոին։ Հենց վոր Նատաշան կանգ առավ — հանդի-առավ, հպարտ ու խորամանկորեն ուրախ, ժպտաց, Նիկոլային ու բոլոր ներիաներին ակրոգ կերկուզը՝ քե Նատաշան այն չի ասի, ինչ հարկավոր և, անցավ, և ներանք արդեն հիանում էին նրանով։

Նատաշան այնքան հիշատ, այնպիսի ընական շարժում արավ, վոր Անիսա Ֆեոդորովնան իսկույն ոչինց ներան այդ բանի համար անհրաժեշտ քաշվինակը՝ ծիծաղկոտ ու արտահայտչական աչքերով ակնոց նայել այդ բարեկիրք, նազանի, իրեն ատար, մետաքսի ու թավիշի մեջ մեծացած կամուհատն, վորը կարողանում էր ըմբռնել այն բոլորը, ինչ կար Անիսայի, և Անիսայի հոր, և մորաքրոջ և մոր մեջ և ամեն մի ուրս մարդու մեջ։

— Դե, կամուհի, — մաքուր զարմ և, մեջը, — ուրախ ծիծաղով առավ քնոին պարը վերջացնելով — կեցցե, ազիկու Մնում է քեզ համար մի լավ վիևասցու ընտրել — մաքուր զարմ և, մեջը։

— Արդեն ընտրված է, — առավ Նիկոլայը ժպտալով։

— Ո՞, — առավ քնոին զարմացած, հարցական Նատաշային նայելով։ Նատաշան կերջանիկ ժպիտը դեմքին պլեով արավ զրակա-նացին։

— Ես էլ ինչպիսի՛, — առավ Նատաշան։ Բայց հենց վոր նա այդ առավ, նրա մեջ նոր մտքեր ու զգացումներ զարթնեցին։ Ի՞նչ էր նշանակում Նիկոլայի ժպիտը, կերբ նա առավ «արդեն ընտր-ված է»։ Նա ուրախ էր այդ բանին, քանի վոչ Նա կարծես մոռա-ծում է, քե իմ Բալկոնսկին չէր հավանի և չէր հասկանա մեր այս ուրախությունը վոչ։ Նա ամեն ինչ հիասկանար։ Ճանճա վիրտուել և նա հիմիկ, մոռացավ Նատաշան և նրա դեմքը լրիացավ հանդարտ։ Բայց դա տևեց միայն մի վայրկյան։ Զգացավ և մոռ-ծել, քա չպետք և մոռանալ այդ մասինա, առավ նա ինքն իրեն և, ժպտալով, կրկին նայեց քեռու կողքին, խնդրելով նրան նորից մի բան նվագել։

Գեռին նորից կերգ ու վալ՛ս նվագեց. ապա, լռելով, հառաց ու կերգեց իր սիրած վոտոցգակաե կերգը։

Как со вечера пороша
Выпадала хорошо...

Գեռին կերգում էր այնպես, ինչպես ժողովուրդն է կերգում, այն լիակատար ու միամիտ համոզումով, քե կերգի ամբողջ նշանակությունը միայն քառաքերի մեջ է, քե յեզանակն ինքն իրեն և գալիս և քե առանձին յեզանակ չի լինում, իսկ յեզանակն էլ

միայն ներդաշնակությանը համար եւ Իրա համար էլ քեռու այդ անգիտակցական յեղանակը, ինչպես քաշուելի յերգն է լինում, անուսոյր կերպով լալի էր։ Նատաշան հետացած էր քեռու յերգելուց։ Նա վճռեց այլեւս տալիկ եվ ոչ մի խոսք չասել մինչեւ վերջացնելը։ Նա քեռուց իմացրեց նրա կիթառը եւ սկսեց յերգի յեղանակը հարմարեցնել։

Ժամը մոտ 10-ին Նատաշան եւ Պետյան յեռանից յեկան յերանգելներ, կատրիլ եւ յերեք ձիավոր, որ ուղարկված էին նրանց վերցնելու։ Կոմսը եւ կոմսուհին չգիտեին ձեր են նրանք եւ սաստիկ անհանգստացել էին, ինչպես հայտնից յեկող ձիավորներից մեկը։

Պետյային վերցրին եւ, մեռած մարմնի պես, տարան զրկին յերանգների մեջ։ Նատաշան եւ Նիկոլայը կառք նստեցին։ Պետին ժամից Նատաշային եւ բոլորովին նոր քնքշությամբ հրաժեշտ տվեց նրան։ Նա վատով ճանապարհ դրեց նրանց մինչեւ կամուրջը եւ ձիավոր վիրակապներին պատվիրեց՝ լապտերները ձեռներին գնալ առջեւից։

— Գնաս բարով, քանկագին ազգականուհիս, — կանչեց քեռու ձայնը խավարի միջից. դա Նատաշային ծանոթ ձայնը չէր, այլ այն, որ յերգում էր. «Как со вечера пороша» յերգը։

Գյուղում, վորից անցան, կարմիր կրակներ էին վառվում եւ ձեռ ուրախ հոտ էր գալիս։

— Ի՞նչ հիանալի մարդ է այդ քեռին, — ասավ Նատաշան, յերբ նրանք դուրս յեկան մեծ ճանապարհը։

— Այո, — ասավ Նիկոլայը։ — Դու մրսում ես։

— Վոչ, ես ինձ շատ լավ եմ զգում։ Շատ լավ եմ զգում, — նուլնիկ ուրախությամբ ասավ Նատաշան։

Նրանք յերկար ժամանակ լուռ էին։ Մութ եւ խոնավ գիշեր էր։ Ձիերը չէին յերեւում. լսվում էր միայն, քան ինչպես նրանց վոտները շրփոտում էին անուռս ցեխի մեջ։

Ի՞նչ էր պատահել այդ մանկական, զվարճու հոգուն, վոր այնպես ագահորեն կլանում եւ յուրացնում էր կյանքի բազմազան տպավորությունները։ Այդ ամենն ինչպես էր անզգալորեն նրա հոգում։ Բայց նա իրեն շատ յերջանիկ էր զգում։ Տանը մոռանում էին արդեն, յերբ նա հանկարծ յերգից «Как со вечера пороша» յերգը, վորի յեղանակը նա ամբողջ ճանապարհին ուզում էր հիշել եւ վերջապես հիշից։

— Հիշեցիր, — ասավ Նիկոլայը։

— Դու հիմի ինչի՞ մասին ես մտածում, Նիկոլենկա, — հարցրեց Նատաշան։

Ներանք սիրում էին այդ բառը հաճցնել իրար։

— Ըէ՛ս, — ասավ Նիկոլայը, մատներով։ — հա, գիտես ինչ, սկզբում կես մատածում էի, վոր Ռուգայը՝ կարմիր ջունը նման է քհուան, և չկիմ նա մարդ լինելը, նա քհուան գիտ էլի իր մատ կպահեր, կիմի վոչ վորտարշավի, գոնե ընկերության համար, միքա կպահեր։ Ինչ լավ մարդ է քհուին։ Այնպես չէ՞, էդ, իսկ դու։

— Ըէս, դաց, դաց։ Այո, կես սկզբում մատածում էի, քե մենք սհա գնում ենք ու մատածում, վոր մենք գնում ենք տուն, բայց աստված գիտի, քե գնալի ձւր ենք գնում այս խավարի մեջ, և հանկարծ գանք ու տեսնենք, վոր մենք Ռուրագիոյում չենք, այլ մի խոխորջական քաղաքությանի մեջ։ Իսկ հետո մատածում էի... վոչ, ել վոչինչ չկայի մատածում։

— Գիտեմ, կուզեի նրա մասին էլիր մատածում, — ասավ Նիկոլայը ժպտալով, ինչպես այդ պահց նատաշան նրա ձայնից։

— Վոչ, — պատասխանեց Նատաշան, քհև խնդալես նա գրա հետ միասին մատածում էր և իշխան Անդրեյի մասին և այն մասին, քե ինչպես քհուին նրան գալ կպար։ — Ես ել կրկնում եմ, ամբողջ հանապարհին, քե ինչ լավ էր չարժվում Անիսուչկան, ինչ լավ... — ասավ Նատաշան։ Ձեռ Նիկոլայը լսեց նրա հնչեղ, անուշիկ, կնոջանիկ ձիծաղը։ — Իսկ գիտես ինչ, — ասավ Նատաշան հանկարծ, — գիտեմ, վոր էս այլևս այսպես կնոջանիկ, հանգիստ չեմ լինի, ինչպես այժմ։

— Այ քեզ պատարկ բան, հիմարուհի, — ասավ Նիկոլայը և մատածեց. ե՞րբ հիանալի ազջիկ ե իմ Նատաշան։ Սրա նման մի այլ բան երբեմն էս չունեմ և չեմ ունենա։ Ինչու՞ էս սա ամուսնանում, սրա հետ միասին հենց այսպես հանապարհ գնայինք։

ե՞րբ հիանալի ապա էս Նիկոլայը, մատածում էր Նատաշան։

— Ը՛. հյուրասրահում գես լույս կա, — ասավ նա, ցույց տալով տան լուսամուտները, վոր գիզերվա մեջ էին գիշերվա խաղավ Քաղցա մեջ։

VIII

Դամ Իլյա Անդրեյիչը ապնվականների պարապմունքը քողնց, վորովհետև դա կապված էր մեծամեծ ծախքերի հետ, բայց նրա գործերը գես կարգի չէին ընկնում։ Նիկոլայն ու Նատաշան հաճախ տեսնում էին ծնողների գաղտնի, անհանգիստ բանակցություններըը, լսում էին շշուկներ Ռոստոֆների տահմական հարստատ տունը և մերձմոսկովյան կալվածք ծախելու մասին։ Պարապմունքի պաշտոնը քողած լինելով, այլևս կարիք չկար մեծ ընդունելություններ ունենալ, և Ռոստոֆների կյանքն անցնում էր ավելի հան-

պաղ, քան նախորդ տարինները. բայց ահագին տուն և հարակից շինքերը առաջվա պես լի կյին մարդկանցով, առաջվա պես նյի անգան կյին նստում քսանից ավելի մարդ: Գրանք բոլորը իրենց, տանու մարդկին կյին, գրեթե ընտանիքի անդամներըը, կամ քո այնպիսիներըը, վորոնք, քիչում եր քեզ, անպատճառ պետք և ապրյին կոմսի տանը: Այդպիսի մարդկանցից կյին կերտժիլա Պիմենը իր կնոջ հետ, Ծոզկը՝ պարի ուսուցիչն իր ընտանիքով, պատավ արիորդ Բևլովան և նրա չատ ուրիշներըը, այն և՝ Գևասյալի ուսուցիչներըը, ապրիկներըի նախկին գաստիարակչուհին և մի խոստով մարդիկ, վորոնք լավ և ավելի ձեռնտու կյին համարում ապրյլ կոմսի հետ, քան իրենց տանը: Շատ գնացող-յկող չկար, ինչպես առաջ, բայց կյանքն նրի ընթանում եր առաջվա պես, և կոմսուհին ուրիշ կերպ նյ չնյին կարող յերևակայել իրենց կյանքը: Նուշն վարարտուքյունն եր, պես Նիկոլայի կողմից ընդարձակված, սեղանում նուշն 30 ձիերն կյին՝ 15 կառապանով. նուշն քանկագին ընծաներն կյին անվանակոչուքյուններին և նուշն, ամբողջ գավառում հայտնի, հանդիսավոր ճաշկերույթներըը. նուշն քղքախոզերն կյին՝ կոմսական վիստից ու վառտոնը, վորոնց խոզի ժամանակ կոմսն իր քղքերը բանում եր բոլորի աչքի առաջ և քուրյ եր տալիս, վոր հարևաններն ամեն որ հայրուքյունով առնեն իրենից, հարևաններ, վորոնք կոմսի հետ խոզալուն նույում կյին այնպես, ինչպես ամենամտերիմ կապի վրա:

Գոմսը, ինչպես մի հոկայական ցանցում, խճճվել եր իր գործերի մեջ և աշխատում եր չհավատալ, վոր խճճվել և, բայց ամեն քայլափոխին ավելի ու ավելի խճճվելով, դղում եր, վոր այլևս ուժ չունի վոչ իրեն կաշկանդող կապերը կարանալու, վոչ էլ, դղրդյուն համբերությամբ նրանց արձակելու: Գոմսուհու սիրած սիրական զգում եր, վոր վորդիները քայքայվում են, վոր կոմսը մեղավոր չի, վոր նա չի կարող չլինել այնպիսին, ինչպիսին և, վոր նա ինքն էլ տանջվում և (քնապես և քաղցնում և այդ) իր և գավակների քայքայված վիճակի գիտակցությունից, և մինչդեռ եր գնում գործին ոգնելու: Երբ՝ կանացի տեսակետով միայն մի միջոց կար դրա համար — այն, վոր նիկոլայն ամուսնանար մի հարուստ աղջկա հետ: Նա զգում եր, վոր դա վերջին հուսան եր, և յեթե Նիկոլայը հրաժարվի այդ աղջկանից, վոր գանե եր ինքը, այդ գնացում ընդմիշտ պետք և հրաժարվիլ գործերը կարգի բերելու հնարավորություններից: Այդ աղջիկը միայն կարող եր հիանալի, առաքինի ծնողների զավակը, վոր մանկությունից ծանոթ եր Բոստոնցիներին, և այժմ հարուստ հարսնացու կար վերջին գեղեցիկ պատճառով:

Կամաուհին ուղղակի նամակ գրեց Դարապինայինն՝ Մոսկվա, առաջարկելով նրան ազդիկը տալ իր վրդովուն, և նրանից առաջ բարեհաճ պատասխան Դարապինան պատասխանեաց եր, վոր ինքն իր կոպիտից համաձայն է և վոր ամեն ինչ կախված է զանազան հանգամանքից։ Դարապինան Նիկոլային հրավիրում եր՝ գալ Մոսկվա։

Կամաուհին մի քանի անգամ արդուն ազդիկին հայտնեց վրդովուն, վոր հիմա, յերբ իր յերկու ազդիկն արդեն տեղավորված են, իր միակ ցանկությունն է՝ նրան տեսնել ամուսնացած։ Նա ասում եր, վոր ինքը հանգիստ գնդեղման կիլիներ, յեթե այդ կատարվիր։ Ապա, ասում եր, վոր ինքը նկատի ուներ մի գեղեցիկ ազդիկ, և աշխատում եր իմանալ վրդովու կարծիքն ամուսնության մասին։

Ուրիշ խոսակցություններից մեջ նա գովաբանում եր ծյուլիին և Նիկոլային խորհուրդ եր տալիս գնալ Մոսկվա՝ տոներին ուրախանալու։ Նիկոլայը գլխի յեր ընկնում, թե ինչ նպատակ ունեին մոր խոսքերը և այդ խոսակցություններից մեկի միջոցին մորը ընդհատ պարզ և անկեղծ արտահայտվեց։ Ենվ մայրը հայտնեց, թե այժմ գործերն ուղղելու ամբողջ հուսը ձայն և, վոր նա ամուսնանա Դարապինայի հետ։

— Իսկ յեթե սիրելի կարոզությունից զուրկ մի ազդիկա, մըքե, maman, զուք պիտի պահանջեիք, վոր յես իմ զգացմունքն ու պատիվը զոհ բերելի մի կարոզության, — հարցրեց նա մորը, չհամակնանալով իր հարցի պաժանությունը և ցանկանալով արտահայտել միայն իր ապնվությունը։

— Վոչ, զու ինձ չհասկացար, վրդիս, — ասավ մայրը, չիմանալով ինչպես արդարանալ։ — Դու ինձ չհասկացար, Նիկոլենկա։ Ենս զա յնդհանրությունն եմ ուզում, — ավելացրեց նա և զգաց, վոր ինքը ճշմարտությունը չի ասում, վոր ինքը չփոքվեց։ Նա լաց յեզավ։

— Մայրիկ, լաց մի լինիք, ասացեք միայն, վոր զուք այդ եք ցանկանում, և զուք գիտեք, վոր յես ամրողջ կյանքս և ամեն ինչ կատամ, վոր զուք հանգիստ լինիք, — ասավ Նիկոլայը։ — Ենս ձեզ համար ամեն ինչ կզոհեմ, նույնիսկ իմ զգացմունքները։

Բայց կամաուհին հարցն այդպես չեր կամենում դնել. նա իր վրդովուց զոհողություն չեր ուզում. նա ինքը կամենում եր զոհողություն անել նրա համար։

— Վոչ, զու ինձ չհասկացար, ու չխոսանք, — ասավ նա արցունքները սրբելով։

«Այո, զուցե և յես սիրում եմ խեղճ ազդիկանց, ասում եր ինքն իրեն Նիկոլայը. «ել ինչու պետք և զգացմունքս ու պա-

տիվս գոհ քնքեմ կարողությանն համար։ Զարմանում եմ, քե ինչպես մայրիկը կարողացավ այդ բանն ինձ տալ։ Նրա համար, որ Մանյան աղքատ է, նա չեմ կարող նրան սիրել—մտածեց նա,—չեմ կարող պատասխանել նրա հավատարմեմ, անձնվեր սիրուն։ Իսկ նա Մանյայի հետ, հավանորեն, ավելի չերջանիկ կլինեմ, քան մոլեռն բազատասիրների ժլատների հետ։ Ես միշտ էլ կարող եմ իմ զրացմունքը գոհ բերել հարստասաներին բարերարության համար,—ասում էր նա ինքն իրեն,—բայց հրամայել իմ զրացմունքին՝ չես չեմ կարող։ Եվ ես չես Մանյային սիրում եմ, ուրեմն իմ զրացմունքն ինձ համար ամեն բանից ուժեղ է և բարձր։

Նիկոլայը Մոսկվա չգնաց, կամաուհին էլ չվերսկսեց իր բռնակցությունը նրա ամաուսնության մասին և վշտով, չերբեմն էլ բարկությամբ նկատում էր ավելի ու ավելի անգամ մերձեցման նշաններ մոլեռն և անոժար Մանյայի միջև։ Նա ինքն իրեն հաղորդմանում էր, որ փոթիմիմում է, Մանյայի հետ է քնկնում, հաճախ առանց մոլեռն պատճառի կանգնեցնելով նրան և գիմելով զռուքը, ասիրելիս բառերով։ Բայց կամաուհին Մանյայի վրա ավելի բարկանում էր նրան համար, որ իր այդ խնդիր սենյակ ազգակցուհին այնքան հեզ էր, այնքան քաղի և այնքան անձնվիրաբար բախտագնաց էր գնում իր բարկացիներր և այնպես հավատարիմ, անդավաճան, անձնազոհ կերպով էր սիրահարվել Նիկոլայի վրա, որ անկարելի չեր մոլեռն բանում հանդիմանել նրան։

Նիկոլայն իր արձակուրդն անցրեց ծնողների մոտ փետրվարի՝ իլիան Ընդրեյից առացել էր 4-րդ նամակը՝ Համլից, որի մեջ նա գրում էր, քե ինքը վազուց ճանապարհված կլիներ Բուսաստան, եթե անոպատեի կերպով առ կլիմայում մերքը չբացվեր, որը և հարկադրում է իրեն իր գալը հետաձգել մինչև առաջիկա առգմա սկիզբը։ Նամակին նաև կցված էր իր փեսացուի գրած, նուշպես հանդստացած էր այդ սիրուց և նուշպես էլ զգույշ կյանքի բոլոր ուրախությունների հանդեպ. բայց անշատան չորրորդ անգամ վերջին նա ուշնում էր տրամարքյան բոպիները, որի դեմ չեր կարողանում կռվել։ Նա ինքն իրեն խոստում էր, ափսոսում էր, որ ինքն այդպես իզուր կորչում է այդ ամբողջ ժամանակամիջոցում, մինչդեռ գրում էր, որ ինքն այնքան ընդունակ է սիրելու և սիրվելու։

Ռուսաստանի առանձ այլևս ուրախություն չկար։

IX

Տաները յնկան, և, բացի հանդիսավոր պատարագից, բացի հարևանների ու ծանոթների հանդիսավոր ու սազակալի շնորհավո-

բանջարներից, բայց բոլորի հագած նոր զգեստներից, չկար մի առանձին բան, որ նշանակալի դարձներ այդ տոները, իսկ 20 տարիների անքթամի առաջադիմությամբ, պարծանք, շլացուցիչ արևոտ օրը և ձմեռային առատալույս գիշերները պահանջ էր զգացվում մի մեծաքան նշանակալի դարձնել այդ ժամանակը։

Տանի կերբոջը օրը հաշիվ հետո բոլոր տնեցիները քաշվեցին իրենց սենյակները։ Ըրվա ամենաառատակալն պահն էր։ Նիկոլայը, որ առավոտը հարևանների մոտ էր գնացել, քնից բազմացրանում։ Մեր կամաք հանգստանում էր իր առանձնասենյակում. Հայրապետուհի, կլոր սեղանի մոտ նստել էր Մանյան և նախշերը էր արտանկարում։ Կոմսուհին քուրքի էր բաց անում։ Նատաշան իվանովնան ծաղրածուն, որ ուզում էր նստել էր լուսամուտի մոտ յորիկ պատվի հետ մի բան։ Նատաշան նեղս մտավ, մտերցավ Մանյային, նայեց, թե նա ինչ է անում, ապա մոտեցավ մորն ու լուռ կանգնեց։

— Ի՞նչ ես անհամաստանի նման գալիս,— ասավ մայրը։ — Ի՞նչ ես ուզում։

— Ծնողս եմ ուզում... հենց հիմա, այս րոպեին նա ինձ հարկավոր է,— ասավ Նատաշան աչքերը փայլեցնելով և ոտնից ժըպտալուն։

Կոմսուհին գլուխը բարձրացրեց և ուշիղ ապշկա դեմքին նայեց։

— Ինձ մի նայիք, մայրիկ, մի նայիք, թե չեք լաց կլինեմ։

— Նատիր, Նատիր մուս,— ասավ կոմսուհին։

— Մայրիկ, չես նրան եմ ուզում ինչքա համար եմ չես այսպես կոչում, մայրիկ...

Նրա ձայնը խռվեց, արցունքները ցայտեցին աչքերից, և նա, վրսպահայի այդ քաղցնի, արագ շուռ չեկավ ու դուրս չեկավ սենյակից։

Նա անցավ բազմոցատան, կանգնեց, մտածեց ու գնաց ապշկա նոցը։ Պատավ ապատուհին այլանդ վնիքվինքում էր մի ջահել ապշկա վրա, որ վազելազ չեկել էր ապատավորների սենյակից և շնչասպառ չեկել ցրտից։

— Հերիք է ինչքան խոսացիք,— ասում էր պատավը։ — Ամեն բան իր ժամանակն ունի։

— Թող, Գոնզրատևնա,— ասավ Նատաշան։— Գնա, Մավրուշա, գնա։

Ծով Մավրուշային ազատակելով, Նատաշան զահլիճի միջով անցավ նախասենյակ։ Մեր և չերկու ջահել լաքեյները քուրքի էին խաղում։ Նատաշային նեղս գալուն պես նրանք խաղն ընդհատեցին և վոտքի չեկան։

— Ի՞նչ լաներ պետք չես տրանց, մտածեց Նատաշան։

— Հա, Նիկիտա, գնա մի, խնդրեմ... ես ուզում չես տրանց։ Հա, գնա ապատավորների սենյակը և, խնդրեմ, աքլորը բեր։ Իսկ դու, Միշա, վարսակ բեր։

— Ինչքա՞ն, — ուրախ և սիրով հարցրեց Միշան։

— Գնա, գնա, շուտ, — կրկնեց Ծերունին։

— Ձեզ պետք չի կամիք պոխր։

Բուֆետի կողքից անցնելով, նա կարգադրեց քիչ տալ, քանի որ ժամանակը չկը լսլորում։

Բուֆետապան Ծերան սմինահերտա մարդն էր տան մեջ, նատաշան սիրում էր իր իշխանությունը վարժել նրա վրա։ Ծերան նրան հավատ չընծայեց և գնաց հարցնելու, քե ճիշտ է արդյոք։

— Ա՛խ, ես ուրիարդը,— ասավ Ծերան հնդոմավորությամբ գնդերը խոժոռելով Նատաշայի վրա։

Տանը վոչ-վոք մարդկանց այնքան գնա ու գնո չէր ուզում և նրանց այնքան գործ չէր գնում, ինչպես Նատաշան։ Նա չէր կարողանում անատարքը տանել մարդկանց և անպատճառ վազեր տեղ էր ուզում նրանց։ Դարձյալ ուզում էր վազել, քե նրանցից մեկն ու մեկը չի քարկանա իր վրա, չի փքվի։ Բայց մարդիկ վոչ մեկի հրամանները այնպես սիրով չէին կատարում, ինչպես Նատաշայինը։ «Ի՞նչ անեմ, ուր գնամ դեռ, մտածում էր Նատաշան, դանդաղորեն միջանցքում քայլելով։

— Նատաշեչկա Իվանովնա, ինձնից քոնչ կծնվի,— հարցրեց նա ծաղրածուն, վոր իր կանաչի քիչնոցը վրան գալիս էր իր գնում։

— Ինձնից լուռ, ճպուռներ, ծղրիդներ,— պատասխանեց ծաղրածուն։

— Ո՛, տեր աստված, տեր աստված, միշտ մինևնույն բաներ։ Ձես ուր կորչիմ, դես քոնչ անեմ ինձ։

Ճիվ նա վտանգին արագ խփելով, տանդուխքով վազելով քաշքրտացավ վերև՝ Ծոզիկի մոտ, վոր իր կնոջ հետ ապրում էր այնտեղ։

Ծոզիկի մոտ նատած էլին յերկու գատախարակչուհի, սեղանի վրա գրված էլին տիտեռներ՝ չամիչով, ընկույզով և նուշով լիքը։ Գատախարակչուհիները խոսում էլին այն մասին, քե վորտեղ ավելի աշխատե և կյանքը՝ Մոսկվայում քե Պետերբուրգում։ Նատաշան նատեց, լսեց նրանց գրույցը լուրջ, մտածկոտ դեմքով ու վեր կացավ։

— Մատակասկար կգդին,— ասավ նա։— Մատակասկար,— կրկնեց նա յուրացանչյուր վանկը առանձին շեշտով և առանց պատասխանելու m-me Schoss-ի հարցին, քե ինչ է ուզում, դուրս կտկավ սենյակից։

Պետյան, յեղբայրը, նույնպես վերևն էր. նա իր վերակացուի հետ հրճիռ էր պատրաստում, վորը մատղիր էր դիշերը բաց թողնել։

— Պետյա, Պետկա,—կանչեց Նատաշան,—ասի ինձ ներքև տար։

Պետյան մոտ վազեց ու մեջքը դեմ արավ. Նատաշան բռավ նրա մեջքին, ձեռները նրա վզովը քցելով, և Պետյան, քրոջը ծուլ ու ծուլ անելով առաջ անցավ։

— Լավ, էլ հարկավոր չէ... Մազակասկալ կզդի, — ասավ Նատաշան և նրա ուսից թռչելով, իջավ ներքևի հարկը։

Կարծես իր քաջավորությունը չդիտցայելով, իր իշխանությունը փորձելով ու համոզվելով վոր բոլորը հնազանդ են, բայց այնուամենայնիվ տխուր և. Նատաշան անցավ դահլիճ, կխթատը վերցրեց, նստեց պահարանի յեռոն, մուք անկյանուամ ու սկսեց թավահնչյուն լարերի վրա նվագել մի ինչ-վոր ապերտյի յեզանակ, վորը լսել եր Պետերբուրգում իշխան Անդրեյի հետ միասին։ Դռնձևակի մարդկանց համար նրա նվագածը զուրկ եր վորևե իմաստից. բայց այդ հնչյուններից նրա յերևակայության մեջ պարբերաբար եյին մի շարք հիշողություններ։ Պահարանի յեռանը նստած, հայացքը անհասկ բուֆետի դռնից ընկնող լույսի շերտին, նա ունկնդրում եր իրեն ու հիշում։ Նա դանվում եր հիշողությունների աշխարհում։

Մանյան սրտ մի բաժակ ձեռին դահլիճով անցավ բուֆետ։ Նատաշան նայեց նրան, նայեց բուֆետի դռան ճեղքին և նրան թվաց, վոր ինքը հիշում է այն, ինչ լույսն ընկնում եր բուֆետի դռան ճեղքից և վոր Մանյան անցավ սրտ բաժակը ձեռին։ «Այո, այս էլ հիշո և հիշո նույնն եր, մտածեց Նատաշան։

— Մանյա, այս ինչ է,—կանչեց Նատաշան, հանա յարը մատներով շարժելով։

— Ա՛խ, դու այստեղ ես,—ընկվելով ասավ Մանյան, մոտեցավ ու ականջ դրեց.—Զիմեռի, Փոքորիկն է, — ասավ նա ամաչկոտ, վախենալով, ինչ սխալվի։

«Ա՛խ, ինչո այսպես սա ընկվեց, ինչո այսպես սա մոտեցավ և յերկչոտ ժպտաց այն ժամանակ, յերբ այդ արդեն յեղել եր, մտածեց Նատաշան, ես ինչո այդպես ել... յես մտածեցի, վոր սրա մի բանը պակաս եր։

— Վոչ, սա «Զրկիրչ-ի խորհ է, լսեմ ես»— Ցավ Նատաշան խորի յեզանակը յերգեց, վորպեսզի Մանյան հասկանար. — Դու ձեր նյութ գնում,—հարցրեց Նատաշան։

— Բաժակի ջուրը փոխելու. Ձեռ հիմա մի նոր կնկարեմ-կվիրջացնեմ։

— Դու միշտ զբաղված ես, իսկ ինչ չեմ կարողանում,— ասավ Նատաշան։— Նիկոլայի ձեռը ես

— Պետյա ես, կարծեմ։

— Մանյա, դնա նրան զբաղեցրու,— ասավ Նատաշան։ — Առաւ, վոր ինչ նրան կանչում եմ լսերգելու։

Նա նատեց, մատաղեց, քիչ ինչ և նշանակում այդ բոլորը, վոր այդ բոլորը չնգել և և այդ հարցը չլուծած ու քնավ չգտավելով այդ մասին, յերևակայությամբ կրկին անզգալովից այն որերը, յերբ ինքը նրա հետ էր և նա սիրահարված աչքերով նայում էր իրեն։

«Ախ, մի չուտ գար նա։ Ինչ շատ եմ վախենում, վոր այդ չլինի։ Ինչ զվարճալորը,— յես պատրաստ եմ— ոչ քիչ ինչ։ Ոչ չի լինի այն, ինչ այժմ կա իմ մեջ։ Բայց գուցե նա չուտով գա, գուցե հենց այժմ գա։ Գուցե և յեկել ե ու այնտեղ, հյուրասրահում նստած ե։ Գուցե և հենց յերևակ և յեկել, ու յես մոտացել եմ։ Նա վեր կացավ, կիպատը գրեց տեղը և գնաց հյուրասրահ։

Բոլոր տնեցիները, ուսուցիչները, գաստիարակչուհիները և հյուրերն արդեն նստել էին քեյֆ։ Սպասավորները չրջապատել էին սեղանը, իսկ իշխան Անդրեյը չկար, ու ամեն բան նախ-կին էր։

— Ահա և Նատաշան,— ասավ Պետյա Անդրեյիչը, տեսնելով նրան մտնող Նատաշային։— Ծեռ, մոտս նստիր։ — Բայց Նատաշան կանգ առավ մոր կողքին, շուրջը նայելով, կարծես ինչ-վոր բան վորոնելով։

— Մայրիկ,— ասավ նա։— Տվեք նրան, տվեք նրան ինձ, շուտ, մայրիկ, շուտ,— կրկնեց նա, հևակռվանքը հազիվ զսպելով։

Նա նստեց սեղանի մոտ և ականջ դրեց մեծերի ու Նիկոլայի խոսակցությանը։ Մեր ասաված, տեր ասաված, նույն զեմքերն են դարձյալ, նույն զրույցները, նույնպես և հայրիկը բռնում է զավաթին ու նույնպես և փչում, մտածեց Նատաշան, տարտամ-յալ նոզկանքի այն զգացումից, վոր առաջանում է իր մեջ բոլոր անեցիների հանդեպ նրա համար, վոր նրանք զարձյալ նույնն էին։

Քեյֆից հետո Նիկոլայը, Մանյան ու Նատաշան գնացին բազ-մոցասրահը, իրենց սիրած անկյունը, ուր միշտ տեղի էին ունե-նում նրանց ամենատարատային զրույցները։

X

— Քեզ պատահում է,— ասավ Նատաշան յեղբորը, յերբ նրանք նստեցին բազմոցասրահում,— պատահում է, վոր քիչ քիչ էլ վա-խենաս, վոչինչ չի լինելու, վոր ամեն բան, ինչ վոր լավ ես, յես-

դել-վերջացնել և, և որ զգում ես վոչ քո ձանձրույթը, այլ աքսորյալներ:

— Ես էլ ինչպես,—ասավ Նիկոլայը—Ջնայած, վոր ամեն ինչ կեղել և լավ, բոլորն ուրախ, բայց ինձ քվացել և, վոր այս ամենն արդեն ձանձրացրել են և վոր բոլորն էլ մեռնելու կեն: Գնդում կեղած ժամանակս մի անգամ չղնացի դրոսները, իսկ այնտեղ շատ կերած-խմածնուրը... և հանկարծ այնպես սիրելի կեկավ վրաս...

— Ախ, այդ զգացումն ինձ ճանաչի և, ճանաչի և,—հարեց Նատաշան:—Ես ոնց վոր նրա, ինձ այդպես բան պատահեց: Հիշում ես, մի անգամ ինձ սալորի համար պատժեցրին, և որ քոլորդ պարում էիք, իսկ ես պատրաստում նստած հևկհևում էի. կերակը չեմ մոռանա. կես և սխտոր էր և խորում էր բոլորին՝ քեզ ինձ, քեզ բոլորին. խորում էր բոլորին: Ցեվ, վոր գլխավորն և, կես մեղավոր չկէի,—ասավ Նատաշան,—հիշում ես:

— Հիշում եմ,—ասավ Նիկոլայը:—Հիշում եմ, վոր կես հետո քեզ մոտ կեկա. ուզում էի մխիթարել քեզ, բայց ամաչում էի: Շատ ծիծաղելի էինք: Այդ ժամանակ կես մի մարզ-խոպոլիկը ունեի և ուզում էի այդ քեզ տալ: Հիշում ես:

— Իսկ որ հիշում ես,—ասավ Նատաշան մտախոհ ժպտալով—վոտուց, շատ վոտուց, կերը մենք բոլորս փոքր էինք, ընտրն մեզ կանչեց իր կաբինետը, պես հին ատեն, և այնտեղ մուքն էր. մենք կեկանք և հանկարծ սեռնեցինք այնտեղ կանգնած ես...

— Աբատը,—վրա բերեց Նիկոլայը խնդուն ժպիտով,—ինչպես չհիշեմ: Ես այժմ էլ չեմ իմանում—դա արդյոք էր, քե մենք այդ կերազում էինք տեսել, կամ պատմել են մեզ:

— Նա մորուքավոր էր, հիշում ես, և ոսկեհատ ատամներ ուներ. կանգնել ու նայում էր մեզ...

— Դուք հիշում եք, Մոնյա,—հարցրեց Նիկոլայը:

— Այո, այո, կես էլ եմ այդպես մի բան հիշում,— քաշվելով ասավ Մոնյան:

— Այդ Աբրաքն մասին կես հարցրի հայրիկին ու մայրիկին,— ասավ Նատաշան:—Նրանք ասում են, վոր վոչ մի աբատ չի կեղել, իսկ դուն չե վոր հիշում եմ:

— Ինչպես չե. այսօրվա պես հիշում եմ նրա ատամները:

— Վորքան տարօրինակ է. կարծես կերազում է կեղել: Ես այդ սիրում եմ:

— Իսկ հիշում ես, քե ինչպես մենք ձու էինք գլորում պահլիճում և, հանկարծ—կերկու պատավ հայտնվեցին ու սկսեցին գորդի վրա պատվել: Ես կեղել է, քե չե՞ հիշում ես, ինչ լավ էր:

— Այո, իսկ հիշում ես, ինչպես հայրիկը կապույտ մուշտակը հագին սանդուղքից հրացանը կրակեց։

Ներանք ժպտալով, բավականությամբ քրքրում էին իրենց հիշողությունները, մոչ թե ծերունական ավուր, այլ բանաստեղծական, պատանեկան հիշողությունները — ապագայության երազները ամենահաճելի անցյալն, ուր յուրաքանչյուրը ձուլվում էր իրականության հետ։ Հիշում էին այդ ապագայությունները և հանդարտ ծիծաղում, ինչ-որ բանի վրա ուրախանալով։

Սոնյան, ինչպես և միշտ, ներանցից յետ էր մնում, քանի ներանց հիշողությունները ընդհանուր էին։

Սոնյան շատ բան չէր մտաբերում այն լավությից, ինչ քույր ու եղբայր հիշում էին։ Իսկ այն, ինչ մտաբերում էր՝ նրա մեջ չէր զարթնցնում այնպիսի բանաստեղծական զգացում, մոր ներանք էին վերապրում։ Նա հրճվում էր միայն ներանց ուրախությամբ, աշխատելով միայն ուրախ լինելալ։

Սոնյան ներանց զրույցին մասնակցեց այն ժամանակ միայն, երբ ներանք Սոնյայի առաջին գալը հիշեցին։ Սոնյան պատմեց, քան ինչպես ինքը վախենում էր Նիկոլայից, մորովհետև նրա բանակոնի վրա կապիչներ կային, իսկ պապակը ներան ասել էր, քան կապիչներով իրեն կհարեին։

— Հիշում եմ. ինձ ասին, մոր գոռ կապամբի տակ ես ծնվել,— ասավ Նատաշան,—և հիշում եմ, մոր այն ժամանակ չէին համաձակվում չհավատալ, բայց գիտեի, մոր գոռ հիշա չէ, և այնպես անհարմար էր պղում ինձ։

Այս խոսակցության մեջտեղին բազմոցատանի յուսի դռնից գլուխը ներս կոխեց ազատուհին։

— Բրիտզդ, աքլորը բերին,—ձայնեցավ ասավ նա։

— Հարկավոր չէ, Պելյա, ասա Քոզ ասինն,— պատասխանեց Նատաշան։

Բազմոցատանում տեղի ունեցող զրույցի կիսին ներս մտավ Դիմիտրին և մտնելով անկյունում գրված տավիղին, ներքև նա մտուղն պատյանը հանեց, տավիղը մի կնգի հնչյուն արձակեց։

— Պղուարդ Դաուիչ, նվագեցեք, խնդրում եմ, մոցո Ձիլ՛դի իմ սիրած Nocturne-ը,—ասավ պատավ կոմսուհին հյուրասրահից։

Դիմիտրին ակնոցը վերցրեց և դառնալով Նատաշային, Նիկոլային ու Սոնյային, ասավ.

— Ներիատատրդներն քոնչ հանդարտ են նստել։

— Այո, մենք փիլիսոփայում ենք,—ասավ Նատաշան, մի վայրկյան շուրջը նայելով և շարունակեց խոսակցությունը։ Խոսակցությունն այժմ յերաշտների մասին էր։

Դիմմլերը սկսեց նվագել Նատաշան սիրածը, վոսկե ծայրերի մրա. մառեցավ անդամներն, մոմը վիրցրեց, դուրս տարավ և, վիրատոնտոլով, լուռ նստեց իր տեղը։ Սինյակովը, մանավանդ նրանց նստած բազմոցի տեղը մութն եր, քայց մեծ լուսամասներից հատակին եր ընկնում լիալուսնի արծաթագույն լույսը։

— Իմանա, ես մոռացել եմ,—ասավ Նատաշան շշուկով, նըստած տեղը մատներով ներկելով Սինյակին, ցերը Դիմմլերն սկսեն նվագել ամպրոպ և տակավին նստած քուլլ շարժում եր տակիցի լարերը, քան ցերևույթներն անվճռականության մեջ—քոջ նել ըմե մի վրան նոր քան սկսել,—մոռացել եմ, վոր ցերը այսպես հիշում ես ամեն բան, ամեն ինչ,—աղջկան նա տարվում հիշողությունների, վոր մոռացրել եմ և այն, վոր կեղծ և շատ ատաչ, ցերը ես աշխարհ չեկել կեղծել...

— Դա հոգեփոխության է,—ասավ Սոնյան, վոր միշտ լավ եր ամփոփում և տոփոխած լավ հիշում եր։—Ցեզիպատիք հավատում եյին, վոր մեր հոգիները կեղծ են կենդանիների մեջ ու նորից դնում են կենդանիների մեջ։

— Իմանա, ես չեմ հավատում, վոր մենք կենդանիների մեջ կեղծած լինենք,—ասավ Նատաշան նուլլ շշուկով, քնավոտ նոմոնությունը վիրցնել եր։—Ուղ ես հաստատապես գիտեմ, վոր մենք հրեշտակների մեջ կեղծ ենք, ինչ-վոր տեղ և ապատեղ, ու դրա համար ամեն ինչ հիշում ենք...

— Կարելի ես մատնանիշել ձեր խոսակցությանը,— ասավ հանդարտ մռնչյուն Դիմմլերը, ու նստեց նրանց մոտ։

— Ցեզի մենք հրեշտակների կեղած լինելիք, ապա ինչու չենք ցած ընկել,—ասավ Նիկոլայը։—Վոչ, դա անկարելի բան է։

— Ցած չե, քանզ ոմ ասավ քեն ցած... Ցես քոչ գիտեմ, քե քոչ ես կեղծ ասաչ,— համոզված ասարկեց Նատաշան։—Ցե վոր հոգին անմահ է... Նշանակում է՝ ես միշտ ապրելու եմ. ապրել եմ և առաչ, ապրել եմ և ամբողջ հավիտենականության։

— Այո, քայց մեզ համար դժվար է կերևակայել հավիտենականությունը,— ասավ Դիմմլերը, վորը կերևատարբերին մառեցավ հին, արհամարհական ժպիտով, քայց այժմ խոսում եր նուլնպես համաց ու լուրջ, ինչպես և նրանք։

— Ինչու չե դժվար կերևակայել հավիտենականությունը,— ասավ Նատաշան։—Դա այսոր էլ կլինի, վաղն էլ, միշտ էլ կլինի այդ հավիտենականությունը. դա կեղծ է և կերևի, և նախանցյալ որը...

— Նատաշան, հիմա հերթը քոնն է. մի բան կերգիր,— լսվից կոմսուհու ձայնը։— Ինչ եք նստել դավադիրների պես։

— Մայրիկ, ինձ տրամադրություն չունեմ,— ասավ Նատաշան, բայց և այնպես վեր կացավ։

Երանք բոլորը, նուշկոիկ վոչ-ինչանիլ Դիմմլերը, չեյին ցանկանում խոսակցությունն ընդհատել և բազմոցատրանի անկյունը քաղցնել, բայց Նատաշան վեր կացավ և Նիկոլայը նստեց դաշնամուրի մոտ։ Ինչպես միշտ, այս անգամ էլ դահլիճի մինչանդը կանգնելով և ձայնի հնչեղությանն (ռեզոնանսի) համար ամենահարմար տեղն ընտրելով, Նատաշան սկսեց երգել մոր սիրած երգերը։

Նա ասավ, թե երգելու տրամադրություն չունի, բայց շատ առաջ և դրանից շատ հետո նա այնպես չեր երգել, ինչպես այդ երեկո։ Դռան Իլյա Անդրեյիչն իր առանձնասենյակում, ուր զբաղում եր Մխաենկայի հետ, լսեց գաման երգը և, ինչպես խոպի չտապող մի ոտա, վոր գասը վերջացնում և հիստերոպատա խոսքերով, կատզատզությունները արդեն կատավարչին և, վերջապես, լռեց։ Մխաենկան նուշկոիկ տկանջ դնելով, չուտ ժպիտը դիմքին, կանգնել եր կոմոի առջև։ Նիկոլայն աչք չեր հեռացնում քրոջից և շունչ եր առնում նրա հետ միասին։ Ծանյան, տկանջ դնելով Նատաշայի երգին, մտածում եր, թե ինչ հակայական տարբերություն կա իր և նրա միջև և վորքան դժվար և իր համար, վորպեսզի ինքը քիչ թե շատ համեմատ լինի իր ֆուզենկի պես։ Պատրաստ կոմոուհին նստել եր յերջանիկ-տխուր ժպիտը դիմքին ու արցունքն աչքերին, և յերբեմնակի ուրախությունից գլուխը տնազատում եր և նատաշայի մասին, և իր ջահելության մասին և այն մասին, թե Նատաշայի ու իշխան Անդրեյի առաջիկա ամուսնության մեջ ինչ-վոր մի անբնականություն կար։

Դիմմլերը, կոմսուհու մոտ նստելով, աչքերը վեր, լսում եր։

— Վոչ, կոմսուհի,— ասավ նա, վերջապես,— դա ուղղակի տաղանդ և, յեվրոպականի տալանդ։ Նա ել տավորկու բան չունի, այդքան մեղմություն, ներքություն, քնքշություն, ուժ...

— Ա՛խ, ես վախենում եմ Նատաշայի համար, շատ եմ վախենում,— ասավ կոմսուհին, չկամանալով, թե ուշ հետ և խոսում նրա մայրական հոգատարությունը ներսն ասում եր, վոր ինչ-վոր բան չափից ավելի շատ և Նատաշայի մեջ և վոր այդ բանից նա յերջանիկ լինել չի կարող։ Նատաշան յերգը գեռ չեր վերջացրել, յերբ անհամեմատ ներս վազեց տասչորս տարեկան խանդավառ դեմքով Պետյան հայտնվելով, թե զգեստավորվածները յեկել են։

Նատաշան հանկարծ ընդհատեց։

— Հիմար,— գոռաց նա յեղբոր վրա, վազեց դեպի աթոռը, ընկավ վրան և այնպես լաց յեղավ, վոր հետո յերկար ժամանակ չկարողացավ հանգստանալ։

— Վոչինչ, մայրիկ, խնդապես վոչինչ, այնպես Պետյան վախեցրեց ինձ, — ասում էր նա, աշխատելով ժպտալ. բայց արցունքները շարունակում էին հոսել և հեկեկանքը խեղդում էր նրան։

Զգեստավորված սպասավորները՝ արջ, թուրք, պանդոկապետ ու ապիկ-պարոն դարձած, սարսափելի ու ծիծաղելի տեսքով, իրենց հետ ցուրտ և ուրախության քեքելով, նախ յերկչոտությամբ իրար սեղմվելին նախասենյակում, ապա մեկը մյուսի յետև քաշվելով, մոտ գահլիճ, և, սկզբում քաշվելով, իսկ հետո հետզհետե ուրախ ու համարձակ, սկսեցին յերգ, պար, խմբապար ու առնական խազեր։ Դամասհին զեմքերից ճաճաչելով ու երանց վրա ծիծաղելով, անցավ հյուրասրահ։ Գոմս Բլիա Անդրեյիչը՝ վոչչուանի ժպիտը զեմքին՝ նստել էր գահլիճում ու խրախուսում էր երանց։ Ներքուստ զգվանքը չքացավ ուր-վոր։

Կես ժամից հետո գահլիճում մյուս զգեստավորվածների մեջ յերևաց մի պատառ աղիկին՝ կիսատկրով կարած զգեստով (ֆիժմա) — զա Նիկոլայն էր։ Քրքուհին Պետյան էր։ Հոբպեսը՝ Դիմմլերը, հուսարը՝ Նատաշան և չերքեզը Սոնյան՝ նորից բեզերով ու հոնքերով։

Երջապատողների զարմանքից, չհանդարտվելուց ու զովեստից հետո, յերիտասարդները գոռոն, վոր իրենց պահուճանքներն ու զուգանքն այնքան լավը են, վոր արժեր ուրիշ վորևե մեկին ցուցց տալ։

Նիկոլայը, վոր ցանկանում էր բոլորին իր կատարով լավ ճանապարհով մանե ածել, առաջարկեց գնալ քեռու մոտ, հետը վերցնելով զգեստավորված սպասավորներից առաջը հոգալ։

— Ծ՛յ, չարժի ձեր մարդուն անհանգստացնել, — ասավ կոմսուհին, — բացի այդ՝ շարժվելու տեղ էլ չունի։ Ձեզնի ուզում եք մի տեղ գնալ, Մելյուկովների մոտ գնացեք։

Մելյուկովան այրի կին էր. նա ապրում էր իր յերեխաների, նրանց դաստիարակների ու դաստիարակչուհիների հետ։ Նրա տունը գտնվում էր Բոստոնների տնից չորս վերստ հեռու։

— Ա՛յ, ma chère, խելոք, խելոք քան, — հարեց աչխուժացած ձեր կոմսը։ — Ձեզնից յես էլ հագնվեմ ու ձեզ հետ գամ։ Պաշկաին յես կուրախացնեմ։

Բայց կոմսուհին չհամաձայնեց կոմսի գնալուն, վորովհետև վերջին արկը նրա վրա ցավում էր։ Վորպեսզի, վոր Իլյա Անդրեյիչը չի կարող գնալ։ Իսկ յերբ Լուիզա Իվանովնան (m-me Schoss-ը) գնա, այդ գեպքում ապիկինները կարող էին գնալ Մելյուկովների մոտ։ Սոնյան, միշտ ամաչկոտ ու քաշվող, քայլերից ավելի յեր քաղաքավարում Լուիզա Իվանովնային՝ չմերժել իրենց։

Սոնյայի պահատավորումը բոլորից լավը եր։ Նրա բեղերն ու հոնքերն անսովոր կերպով սազում էին նրան։ Բոլորն էլ ասում էին, որ նա շատ լավը է, և նա իրեն համարը անսովոր աշխույժ-յեռանդուն տրամադրություն մեջ եր։ Մի քնչ-որ ներքին ձայն ասում եր նրան, թե իր բոլորը պիտի վճռվի այժմ կամ յերբեք, և նա իր տրամաբրդկային պահասով քշում եր բոլորովին ուրիշ մարդ։ Լուիզա Իվանովնան համաձայնեց, և կես ժամ հետո չորս յեռաձի սահնակներ՝ զանգուլակներ ու բոժոժներով, սառած ձյունի վրա ճռճռոց ու սուլոց արձակելով, մոտեցան տան մուտքին։

Տոնական ուրախությամբ առաջին նշանը նատաշան ավեց, և այդ ուրախությունը մեկից մյուսին անցնելով, ավելի ու ավելի չատացավ և իր գագաթնակետին հասավ այն ժամանակ, յերբ բոլորը դուրս յեկան սահնամանիքի առաջ և, խոսակցելով, ձայնարկելով, ծիծաղելով ու ճչալով, սահնակներ նատեցին։

Սահնակներից յերկուսն ընդհանուր եյին, յերբորդը ծեր կամավնն եր. այդտեղ լծված եր Որյուշա գնած ռիսակը։ Չորրորդ սահնակը Նիկոլայի սեփականն եր. զբաղնում էր մեջքանդը լծված եր նրա ցածրիկ, անագույն, բրզոտ ձին։ Նիկոլայն իր՝ պատռվի պահասով, վորի վրա հագել եր հուսարական գոտեպնդած քիվնոցը, կանգնել եր իր սահնակի մեջտեղ, յերասաններըը ձեռք հավաքած։

Դիշերն այնքան լուսավոր եր, վոր նա տեսնում եր լուսնի լուսի տակ վայրլոզ ձիու աչքերն ու մետալե գլուխները։ Ջինջը վախեցած նայում եյին շքամուտքի մուտ ծածկի տակ ոգիկոզ այդ մարդկանց։

Նիկոլայի սահնակը նատեցին Նատաշան, Սոնյան, m-me Schoss-ը և յերկու աղջիկ. ծեր կոմսի սահնակը նստեցին Դիմմլերը՝ կնոջ հետ և Պետյան. մյուսներում նստոտեցին պահատավորված ազատավորները։

— Դու առաջ անցիր, Զախար, — ձայն ավեց Նիկոլայը հոր կառապանին, վորպեսզի հանապարհին ինքը նրա առաջը կարճանցնի։

Ծեր կոմսի սահնակը, ուր նստած եյին Դիմմլերը և ուրիշ պահատավորվածներ, կարծես սառչելով ու ձյունին կպչելով, քաշ տանդակների զնգզնգոցով առաջ շարժվից. կոպից լծած ձիերը անդիմելին լծափայտին ու խրվելին ձյան մեջ, ամուր, փայլուն ձյունը շաքարի պես շուռ տալով։

Առաջին սահնակից հետո շարժվից Նիկոլայի սահնակը. նրան յեռանգին և մյուսները, ազմկելով ու ճռճռոցով։ Սկզբում նրանց հանապարհով ձիերը քշում եյին մանրաքայլ։ Քանի դեռ այդու

կոպրով եղբեր գնում, մեկ ծառերի տավիղներդը հանում ընկնում եղբեր ճանապարհի վրա և ծածկում լուռնեի պայծառ լույսը, բայց հենց վոր այդու ցանկապատն անցան, այնտեղի պես փայլուն ձյունեի տափաստանդը՝ ամբողջապես լուռնեի լուսավ վողողված, ամեն կողմից բացվեց նրանց առաջ։ Առաջին առնակը մի-քանի անգամ դրեիկաց ծուլ կեզավ փոսի հանդիպելով, ետևցնեիս ծուլ կեզան և մյուս առնականդերը և ապա մեկը մյուսի յետևից, կամաքրվաց լուսքյուները քաշքշելով, ձգվեցին հանապարհով։

— Նապաստակի հետքեր, շատ հետքեր են կրկնում, — առած-կաշկանդված ոդի մեջ հնչեց Նատաշայի ձայնը։

— Ինչպես կրկնում է, Nicolas! — ասավ Սոնյայի ձայնը։

Նիկոլայը նայեց Սոնյային և կուզավ, վոտպնդի ամեն լավ անանեի նրա գեմքը։ Սամուրենու միջից, լուռնի լուսավ նրան նայում էր մի քաղաքային նոր, սիրելի գեմք՝ սև հոնքերով ու քնքուշ։

«Սա ասավ Սոնյան էրա, մտածեց Նիկոլայը ու, նրան ավելի մոտից նայելով, ժպտաց։

— Ի՞նչ կա, Nicolas։

— Վոչինչ, — ասավ նա և կրկնը կրկին շուռ ավեց գեպի ձիերը։

Դուրս գալով մեծ, արոտված ճանապարհը, վոր հարթ սահում էր գարնեի տանտակներից ու ծածկվել պայտերի հետքերով, ինչ վոր կրկնում էր լուռնի լուսավ,—ձիերն իրենք իրենց սկսեցին կրճատաններդը ձգել ու չափ ընկնել։ Ձախակողմյան ձին, գլուխը քնքուշ, քայլեր քցելով ձիգ էր տալիս փոսերը։ Միջտեղի ձին կորճվում էր ականջներդը խլչելով, կարծես հարցնում էր. «Ինչու՞, քե գնա վախ եմ։ Ամեն ինչ՝ բավական հետացած և իր բոժոնները ղնդղնդացնելով, սրիտակ ձյան վրա կրկնում էր Ջոխարի սև ձիու ստվերով տանտակը։ Լսվում էին նրա մեջ նատողների կանչերն ու ծիծաղը։

— Դե հա, սիրելիք, — ձայն ավեց Նիկոլայը, կրճատաններդը մի կողմից ձիգ տալով ու մարտակը շարժելով։

Դարձյալ քե գիմացի ուժեղացող քամուց և լարվող, չարունակ իրենց ցատկումներդը ավելացնող կոպրի ձիերի ձիգ տալուց էր մեկն նկատվում, քե վազքան արագ և սլանում կեռասի կառքը։

Ձիերը չափ ընկան և տանտակը քոսով Նիկոլայը կու նայեց ճիչով ու կանչով, մարտակ շարժելով, շտապում էին և մյուս տանտակներդը։ Մեկի ձին ամբողջովին արոտվում էր ապակնաձի տակ, խոստանալով ավելի ու ավելի ուժ տալ վառներին, կրկ հարկ լինեի։

Նիկոլայը հասավ առաջին սահնակին, ներանք իջան ինչ-որ սարից, դուրս չիկան մի լայն բանուկ ճանապարհ, որ անցնում էր գաշտով, գիսի կողքով։

«Այս վորտեղից ենք անցնում,— մտածեց Նիկոլայը.— Հավանորեն Դոլոյ գաշտն է։ Բայց չի, սա ինչ-որ նոր տեղ է, վորը չեմ հիշում։ Սա վոչ Կոտոյ գաշտն է, վոչ էլ Դյամիկինի սարը, և ամենաչ գիսի, քիչ ինչ տեղ է։ Սա ինչ-որ մի նոր ու կախարդական ճանապարհ է։ Ա՛հ, ինչ ուզում է թող լինի։ Ենթ նա, ձիերին ձայն տալով, սկսեց առաջին սահնակի առաջն անցնել։

Ջախարը ձիերը պահեց և մինչև հանքերն արդեն չհղյամակալած գնեցը շուռ տվեց։

Նիկոլայն իր ձիերի գլուխը թաց թողեց, Ջախարը, ձեռնոցն առաջ մեկնելով, շրթունքները չպպացրեց ու թաց թողեց իր ձիերին։

— Դե, պինդ կաց, պարոն,— ասավ նա։

Սահնակները ավելի արագությամբ չափ ընկան կողք-կողքի, և ավելի արագ սկսեցին փոխվել արշավող ձիերի վոտները։ Նիկոլայն սկսեց առաջ անցնելու նշաններ տալ։ Ջախարն իր մեկնած ձեռների դիրքը չփոխելով, ձեռի մեկը բարձրացրեց յուրտանների հետ միասին։

— Չես կարող, պարոն,— ձայն տվեց նա Նիկոլային։

Նիկոլայը քաշաքրոմի թաց թողեց բոլոր ձիերին և Ջախարի առաջն անցավ։ Ձիերի վոտները մանր ու չոր ձյունով ծածկած կլին նատոդների դեմքերը, կողքից լսվում կլին հաճախակի կանչեր և իրար կլին խառնվում յուր ձագած սահնակի ձիերի սմբակները ու առաջ շարժվող վոտները։ Ամեն կողմից լսվում կլին ձյունի վրայով սողացող սահնակների սուլոց և կանանց ձայներ։

Ձիերը նորից կանգնեցնելով Նիկոլայը շուրջը նայեց։ Շուրջը նույն լուսնի լուսով վոգոցված կախարդական հարթություն էր։ Ոչ մի ծառ, ցիր ու ցան աստղերով։

«Ջախարը ձայն է տալիս, վոր գնալի ձախ կողմ. իսկ ինչու գնալի ձախ,— մտածում էր Նիկոլայը.— Մի՞թե դա Մելյուկովկան է. մի՞թե մենք Մելյուկովկայի մոտ ենք գնում։ Մենք, ամենաչ գիսի, քիչ վորտեղից ենք անցնում. և ամենաչ գիսի, քիչ ինչ է կատարվում մեզ հետ, և ինչ վոր կատարվում է շատ ասելության ու լավ է։ Նիկոլայը նայեց սահնակի մեջ։

— Մի տես, նրա քեզերն ու հանքերը բոլորովին սպիտակել են,— ասավ սահնակին նստող տարօրինակ, սիրուն և ասար մարդկանցից մեկը, վորը բարակ քեզեր ու հանքեր ուներ։

«Դա, կարծեմ, նատաշան էր,— մտածեց Նիկոլայը,— իսկ տատ m-me Schoss-ը, պուճն և վոչ- իսկ այդ բեզավոր չէրքեզը, չգիտեմ ոնց և, քայց սիրում եմ նրանց։

— Դուք հո չեք մրմնջում,— հարցրեց նա։

Նրանք չպատասխանեցին և ծիծաղեցին։ Դիմացինը յուրաքանչյուր պռոշյով ինչ-որ բան էր ասում, հավանորեն ծիծաղելի բան, քայց զժվար էր լսել, թե ինչ է ասում։

— Ախ, այո, — ծիծաղելով պատասխանեցին ձայները։

Բայց ահա մի ինչ-որ անասուն՝ իրար խառնվող, իրար հաջորդող ոռն չուշգուշներով ու ալմաստափայլ քյուրեզներով, և մարմարե սասիճաններին ինչ-որ ամֆիլադայով. ահա և ինչ-որ կոխորտկան չինքերի արծաթապատ տոներ և ինչ-որ պատաններ տուր Քինչ։ «Ներեք խնդրես վոր սա Մելյուկովկան է, ուրեմն էլ ավելի զարմանալի չի, վոր մենք, ասաված գիտի, թե ինչ տեղից ենք անցել, և չնկել Մելյուկովկա, մտածում էր Նիկոլայը։

Իսկապես, դա Մելյուկովկան էր. տան շքամուտքը վազելիներ ու ոտաստվոր ազգիկներ՝ մոմերով և ուրախ դեմքերով։

— Ո՞վ է, — հարցրին շեմքից։

— Դոման մարզիկին են՝ զգեստավորված, ձիերից ճանաչեցի, — պատասխանեցին ուրիշ ձայներ։

XI

Գնդապետ Դանիլովնա Մելյուկովան, մի շատ չհասնդոտ կին, ակնոցն աչքերին ու արծաթ կոպտոով ետեղ էր հյուրասրահում իր ազգիկներով շրջապատված, և աշխատում էր այնպես անել, վոր Նրանք չտխրեին։ Նրանք հանգստյան մոմ էին քաշում և նստում ատոցվող ձևերին, յերբ նախասենյակում լսվեց յեկվորների քայլերի ու ձայների ազմուկը։

Հուսարները, ակնկիները, վհուկները, միմոները, արքիերը նախասենյակում հագուստով ու ցրտից յերկյամակաչած զեմքերը սրբելով, մտան զահլիճ, ուր շատացած մոմեր էին վառում Մելյուկովա-Դիմիտրը տիկին-Նիկոլայի հետ սկսեցին պարը։ Շրջապատված ազգիկով յերեխաներով զգեստավորվածները, զեմքերնին ծածկելով ու ձայները վոխելով զլուխ տվին տանտիրուհուն ու շարվեցին սենյակում։

— Ա՛խ, հանաչել անկարելի յեն։ Իսկ Նատաշան, Նատաշան։ Մի նայեցեք ինձի յեն ձևանա։ Խոհացնում է ինչ-որ մեկին։ Հատա Եզուսով գարելինը, ինչ լավը ու Զհանաչեցիք։ Ի՞նչպես

ել պարտաւ եւ Ա՛ֆո, տեր աստուած, այս չնքքնգն ոմ ե՛ խախտիս, ինչ տարաւ ե Մոնյայինն Իսկ սա ոմ ե՛ Ը, մխիթարեցիք Ինկիտոս, վանդա, անգան քաց արևք Մենք ել տուս ու փուս նատել եյինք

— Հնոհնոհնո... Հուսարը, հուսարը, գալծնս ոգա չինի, վատնեցին... Նայել չեմ կարողանամ... — լսում եյին այս ու այն կողմից

Նատաշան, վոր յերիտասարդ Մեյյուկոշենքի սիրելին ել, երանց հետ միասին չքաղաքավ յևռնի սենյակները, ուր պահանջնցին քացան, գանազան խաչաքարեր ու տապանարդու գլխատներ, վորոնք և քաց գանից, տապատվորների ձեռից ընդունում եյին ազգինենների մերկ ձեռները Տատը բոպե անց Մեյյուկոշենքի ընտանեքի ամբողջ յերիտասարդությունը միացավ գիմակավորներին

Գևլազեյա Դանիլոշեան, կարգադրելով տեղ մաքրեին հյուրերին պատվելու համար, ակնոցն առավ վերցնելու, գուսաց մոխտով պատվում եր այդ գլխատավորվածների մեջ, մատիկից նայում երանց յերեսին, ու վշշ-վաքին չեր կարողանում ճանաչել Նա չճանաչեց վշշ մեյյե Ռոստոշներին ու Գիմմլերին, անգամ վշշ մի կերպ ճանաչել չկարողացավ իր ազգիկներին, վշշ ել իր սեռնունդ խաչաքարերն ու մահնդիրները, վոր հազել եյին երանք

— Իսկ սա ձվ ե, — ասավ նա, գիմելով իր գաստիարակչուհուն ու նայելով իր ազգիկ գեմքին, վոր ներկայացնում եր գազանի քաքարի — Գալծնս Ռոստոշենքից մեկն ե Իսկ գուք, պարոն հուսար, վիր գնդապետ եք ծառայում, — հարցրեց նա Նատաշային — Բառսիլը քուրքին տուր, քուրքին, — ասավ նա քուֆետագանին, վոր ուտելիք եր բաժանում, — գա երանց արնգամ արգելված չե

Ցնորքին նայելով պարոգնների տարօրինակ ու ծիծաղելի ձևերին, պարոգները, վորանք մի անգամ ընդմիշտ վորոշել եյին, վոր իրենց իրրև գերատավորված ծպտավածների վշշ-վաքը չեն ճանաչի, ուստի և չեյին ամաչում, Գևլազեյա Դանիլոշեան յերեսը ծածկում եր քաշկինակով և երես գիրուկ մարմինը ցնցվում եր պատռավական անգուստ, բարի ծիծաղից

— Իմ Սաշենն, Սաշենն, — ասում եր նա

Ռուսական պարերից ու խմբատպարերից հետո Գևլազեյա Դանիլոշեան բոլորին՝ քեզ ապատավորներին քեզ պարոններին հավաքեց մի տեղ, մի մեծ շրջան կազմեց. բերին մատաղ, քոկ, գրամ և ընդհանուր խաղեր սարքեցին

Մի ժամ հետո բոլոր հագուստները ճմռավեցին, իրարից յեկան Ցնորքից չինած գեղերն ու հանգերը՝ նկերք յեռ տվին քրտնած, քորքոջված և ուրախ գեմքերին Այդ ժամանակ միայն Գևլազեյա

Դանիելյանն սկսեց ճանապարհ ձգտվածներին, հիանալով, թե վորքան լավ էին նրանց հագուստները, ինչպես սպրդում էին պրոնը սառնաշնաղաց սրտորգներին և շնորհակալությամբ հայտնեց բոլորին, վոր ուրախացրին իրեն։ Հյուրերին հրավիրեցին ընթրելու հյուրասրահում, իսկ սպասավորներին՝ պահպանում։

— Ձև, բազխում գուշակությունները անել, դա սարսափելի չե, — ընթրիքի ժամանակ ասում էր Մելյուկոյին տանն սպրոզ պատավ ազգիկը։

— Ինչու վոր, — հարցրեց Մելյուկյանների մեծ ազգիկը։

— Պարզ է, չէք գնա սյոտոց, քաղաքացուն և հարկավոր...

— Ձևս կնրքամ, — ասավ Սոնյան։

— Մի պատմեցեք, այդ ինչպես և պատահել այն սրտորգի հետ, — ասավ Մելյուկովի յերկրորդ դուստրը։

— Մի անգամ սրտորգի մեկը գնում է, — ասավ պատավ ազգիկը, — վերցնում և հետը մի աքլոր, անգանի յերկու սարք — աման-քան — ինչպես հարկն է, և նստում է նստում է, մեկ էլ լսում է հրես գալիս և... գանգուլակների ու քոժոժների զնգզընգոցով մի սահնակ յեկավ-կանգնեց. լսում է՝ մեկը գալիս է ներս և մանում բոլորովին մարդու կերպարանքով, իսկական սպա. գալիս է ու նրա հետ սեղան նստում։

— Ա՜ ա՜ա, — բացականչեց Նատաշան՝ աչքերը սարսափահար չռելով։

— Բայց այդ ինչպես... խոսում էլ է։

— Ախր, մարդու պես. ինչպես հարկն է. և սկսում է համոզել, իսկ սրտորգը պետք է ներսն գրպանից մինչև աքլորականչը, բայց ամաչում է ու յերևաը ժանիկում ձեռներով նա քանում է սրտորգին։ Լավ է, վոր այդ մինչդեռ մյուս ազգիկները վրա յեն հասնում...

— Դե, ինչու չես յերեխաներին վախեցնում, — ասավ Պետրոնյա Դանիելյանը։

— Մայրիկ, չի վոր գուշակել... — ասավ ազգիկը։

— Իսկ ամբարում ինչպես են գուշակում, — հարցրեց Սոնյան։

— Դա հենց հիմա յել կարելի չե. գնում են ամբարի մոտ ու սկսանջ գնում։ Ցնդեն լսեք՝ մեկում է, քխկացնում — վնաս է, իսկ յեթե հացահատիկը քաշում է՝ բարի չե. այդ էլ է լինում։

— Մայրիկ, մի պատմիր, ես ինչ է պատահել քեզ ամբարում, Պետրոնյա Դանիելյանն ժպտաց։

— Ե՛, արդեն մոռացել եմ... — ասավ նա։ — Ձի վոր ձեզնից վոչ-վոք չի գնա։

— Ինչ, չես կնրքամ. Պետրոնյա Դանիելյան, ինձ քոզնք, չես կնրքամ, — ասավ Սոնյան։

— Ինչ կա վոր, կիքի չես վախենում։

— Հաւիզա իվանովիչա, կարծէզ եմ գնալ, — հարցրեց Սոնյան։

Ինչպես քոլոր խաղերի ու խոսակցութեան ժամանակ, այնպես եւ այժմ, Նիկոլայը Սոնյային չէր հեռանում և քոլորովին նոր հայացքով էր նայում նրան։ Նրան թվում էր, թե շնորհիվ այդ խցանե քիղերի, առաջին անգամը լիովին ճանաչեց Սոնյային։ Եւ այդ կերակուր Սոնյան խնկատես ուրախ էր, աչխուժ ու զնգուն, ինչպես կերակուր չէր տեսել նրան Նատաշանում։

«Ահա թե ինչպիսին է, իսկ կես հնարավոր էր, մոտենալ Նիկոլայը, նայելով նրա փայլուն աչքերին ու կերկանիկ, այտերի վրա փոսիկներ առաջացնող ինդագին ժպիտին, վոր առաջ չէր նկատել։

— Եես վոչ մի բանից չեմ վախենում, — ասավ Սոնյան։ — Հիմա կարելի չի։ — Նա վեր կացավ։

Սոնյային ասացին, թե վոլտան և ամբարը, թե ինչպես պետք է լուս կանգնի ու լսի։ ոտա մի մուշտակ տվին։ Նա մուշտակը գլխին քցեց ու Նիկոլային նայեց։

«Ի՞նչ հրաշալի ապչիկ է, — մտածեց Նիկոլայը։ — Եես կես ինչի մասին եմ մտածել մինչև այժմ։

Սոնյան դուրս կեկավ միջանցքը, վոր ամբարը գնաւ Նիկոլայն շտապով դուրս կեկավ ընդամուտքը, ասելով թե շոտ ես։ Եես խնկատես տանը հնդամուցիչ ոչ որ հավաքված քաղմութեան պատճառավ։

Դուրսը նուչն անշարժ ցուրտն էր, նուչն լուսինը, միայն թե այժմ ել ավելի պայծառ էր։ Լուսնան այնքան առատ էր և աստղերն այնքան շատ էին ձյունի կերեսին, վոր մարդ չէր ուզում կերկինք նայել, և իսկական աստղերն անհետանալի էին։ Երկինքը սև էր ու տխուր, իսկ կերկիրը զվարթ։

«Հիմար եմ, հիմար. ինչի էի ապատում մինչև այժմ, մտածեց Նիկոլայը և, առանց մուտքն իմնելով, անցավ տան անկյունը այն ցանկով, վորը տանում էր դեպի կեռնի մուտքը։ Նա գիտեր, վոր Սոնյան այստեղից և անցնելու։ Ճանապարհի կիսին պայտ էր ցարտած, վորի վրա ձյուն կար, և պրանցից ստվեր էր տարածվում։ Այդ պարտած գետնակի վրայով և նրանց կողքից, ճանապարհն և ձյունի վրա ընկնում էին ծերացած, մերկ լորենների ստվերները իրար հյուսվածք։ Ճանապարհը տանում էր դեպի ամբարը։ Ամբարի պատն ու ձյունով ծածկված տանիքը, կարծես ինչ-վոր քանկագին քարից շինած գետյուն էին լուսնի լուսի տակ։ Այդտում ցրտից մի ծառ ճաքեց, և ամեն ինչ կրկին լռեց քոլորովին։ Միայն կուրծքը շնչում էր կարծես վոչ քի ոդով, այլ ինչ-վոր միանձնական-երիտասարդական ուժով ու խնդուքյամբ։

Աղջկանոցի պատշգամի սանդուղքների վրա քայլերի ձայն լսվեցին, որոնք ավելի սուր հնչեց վերջին աստիճանի վրա, որտեղ ծածկված եր ձյունով, և պառավ աղջկա ձայնն ասավ.

— Ուղիղ, ուղիղ ճանապարհով գնացեք, որիորդ Միսյո չետ չնայեք։

— Ցավս չեմ վախենում, — պատասխանեց Սոնյայի ձայնը և նրա նուրբ կոշիկներով վոտները ձյունը ճռճռացնելով դիմեցին դեպի այն կողմը, ուր կանգնած եր Նիկոլայը։

Սոնյան գնում եր մուշտակի մեջ փաթաթված։ Նա լերկու քայլը վրա միայն ճանաչեց Նիկոլային. Սոնյան նրան տեսավ աչ աչնպես, ինչպես գիտեր-ճանաչում եր և վորից վոտքը ինչ վախենում եր։ Նիկոլայը կանգնած գլխատով եր, խճճված մազերով և մի յերջանիկ ժպիտով, վոր Սոնյայի համար նորություն եր։ Սոնյան արագ վազից գնալ նա։

Ամորտիզին փոխված և, բայց նրի նույնն եր, մոտեցից Նիկոլայը, նայելով Սոնյայի գնացքին, վոր ամբողջովին լուսավորված եր լուսնի լուսով։ Նա ձեռները կոխից նրա գլուխը ծածկոց մուշտակի տակ, գրկից նրան, սեղմից կրծքին ու համբուրից շրթները՝ վորոնց վերև գանվում եր բեղերը և վորոնցից այրված խցանի հոտ եր գալիս։ Սոնյան համբուրից Նիկոլայի շրթերի ուրիշ մեջտեղը և իր փոքրիկ ձեռներն ազատելով, յերկու կողմից բռնից նրա այտերը։

— Սոնյա... Nicolas!.. միայն ասացին նրանք։ Ցավ վազեցին գնալ ամբարն ու յեկա գալանի՝ յուրաքանչյուրն իր մուտքով։

XII

Ձերբ բոլորը վերադառնում եյին Պետրինյա Դանիլովնայի տնից, Նատաշան, վոր ամենն ինչ տեսնում ու նկատում եր, այնպես տեղավորեց բոլորին, վոր ինքն ու Լուիզա Իվանովնան սահնակ նստացին Դիմմլերի հետ, իսկ Սոնյան նստից Նիկոլայի ու ազջիկների հետ։

Նիկոլայն այժմ առանց ջոտպելու սահնակ անցնել, հանգարտ վերադառնում եր տուն և չարունակ այդ տարօրինակ լուսնի լուսն տակ նայում եր Սոնյային, և փոփոխվող լույսով, նրա քնդերն ու հոնքերի տակ աշխատում եր գտնել իր նախկին և այժմյան Սոնյային, վորից, վորոշել եր, այլևս յերբեք չբաժանվելու նա դադում եր, և յերբ ճանաչում եր նրի մինուճար ու փոխված գնացքը և հիշում եր ինչպես հոտը՝ խառնված համբուրքի զգացման հետ, նա լիամիտ ծիծաղում եր սառն ոդը, և հետացող յերկրին ու վայրկյան յերկնքին նայելով, նորից իրեն զգում եր կախարդական աշխարհում։

— Մոնյա ինչ լավ ես գրում,— յնրբանն հարցնում էր Նիկոլայը:

— Այո,— պատասխանում էր Մոնյան.— Իսկ դո՞ւ

Ընդհատարկի կիսին Նիկոլայը մի թուղթ ձիերը հանձնեց կառապանին, ինքը վազելով մոտեցավ Նատաշայի սահնակին ու կանգնեց նրա քնի վրա:

— Նատաշա,— ասավ նա ցրտից, փրանսերեն,— գիտես չես վորոշում ընդունցի Մոնյայի վերաբերյալ...

— Իրեն ասիր,— հարցրեց Նատաշան՝ հանկարծ ուրախությունից ամբողջապես վայելելով:

— Ախ, Նատաշա, վորքան տարորինակ ես դու այդ քնքուշով ու հանգիստով: Դու ուրախ ես:

— Ճիշտ այնպես, այնպես ուրախ եմ: Ճիշտ արդեն բարկացած եյի քեզ վրա: Քեզ չեմ ասել, բայց դու վատ եյիր վարվում նրա հետ: Նա այնպիսի սիրտ ունի, Nicolas: Վորքան ուրախ եմ: Ճիշտ պղվիլի չեմ լինում, բայց ծանր եր ինձ համար առանց Մոնյայի մնալուկ յնրբանիկ լինել,— շարունակեց Նատաշան:— Հիմա չես այնպես ուրախ եմ. դե, վազիր նրա մոտ:

— Չե, սպասիր... ախ, ինչ ծիծաղելին ես դու,— ասավ Նիկոլայը, շարունակ քրտինքը նայելով և նրա մեջ էլ տեսնելով նույն նոր, անսովոր և քնքուշ-դյուրիչ մի բանը, ինչ ասաջ չեր տեսել:— Նատաշա, մի ինչ-վոր կախարդական բան կա, չէ՞:

— Այո,— պատասխանեց նա,— դու հիանալի բան ես արել:

«Ինչի՞ չես ասաջ էլ սրան այսպես տեսնել, ինչպիսին այժմ է,— մտածեց Նիկոլայը,— չես վազում կհարցնելի ինչ անել, և կանելի այն բոլորը, ինչ նա հրամայիր, և ամեն բան լավ կլինելուր»:

— Ուրեմն դու ուրախ ես, լավ եմ արել:

— Ախ, այնպես լավ: Այս քանի օրը մայրիկի հետ կռվեցի ըրա համար: Մայրիկն ասավ, վոր Մոնյան քեզ ուզում է քահկարդը քցել: Ինչպես կարելի չի այդպես բան ասել: Քիչ մնաց մայրիկի հետ կռվեի: Ճիվ չեր տալիս վորևիցե վատ բան ասել կամ մտածել նրա մասին, վորովհետև նրա մեջ լավից բացի ուրիշ բան չկա:

— Ուրեմն լավ,— ասավ Նիկոլայը, մի անգամ ևս գլուխը գրավ գնեցի ատամանության, իմանալու արդյոք հիշում և սիրում նա և, կոչինները քրքրացնելով, նա քասավ-իջավ սահնակի քնից ու վազեց գնալի իր սահնակը: Նորից յնրբանիկ, ժպտուն չեր քնքուշը, վոր սամուրի գլխարկի միջից նայում եր իր քնքշիկներով ու վառ աչքերով, նստած եր սահնակը: Ճիվ այդ չեր քնքուշը Մոնյան եր, և այդ Մոնյան, անշուշտ, լինելու չեր իր ապագա յնրբանիկ ու սիրելի կինը:

Հասնելով տուն և մորը պատմելով, թե ինչպես ժամանակ անցկացրին Մելյուկովների մոտ, ապշինկները գնացին իրենց սենյակը։ Հանվելով, քայլ թողնել բնդհարը գիտ չորքած, ներանք յերկար ժամանակ նստած խոսում էլին իրենց յերջանկության մասին։ Ներանք խոսում էլին այն մասին, թե ինչպես պիտի ապրեն ամուսնանալուց հետո, թե ինչպես իրենց ամուսինները պիտի լինեն հոգու-հավիտյանե և վերջապես յերջանիկ պիտի լինեն իրենք։ Նատաշայի անդամի վրա գիտ յերեկույից դրված էլին Դունյաշայի պատրաստած հագուստները։

— Բայց դա յերբ պիտի լինի։ Ճիա վախենում եմ, վոր յերբեք... Դա չափազանց լավ կլիներ, — ասավ Նատաշան, յերկնելով ու հառյելուն մտածելով։

— Նստիր, Նատաշա, դու գուցե ներան անանես,— ասավ Մանյան։

Նատաշան մոտիկը վառեց ու նստեց։

— Մի ինչ-վոր բեզարվոր եմ անանում,— ասավ Նատաշան, անանելով իր գլուխը։

— Մի ծիծագիր, սրիորդ,— ասավ Դունյաշան։

Նատաշան՝ Մանյային և ապատուհաս ոգնությամբ հավասար գլուխ ավեց հայելուն. նրա գլուխը լուրջ արտահայտություն ընդունեց, և նա լուց։ Նայելով հայելու մեջ անդրադարձող մոմերի շարքին, նա յերկար նստեց, կարծելով (լսած պատմություններին համաձայն), թե գազազ և անանելու, անանելու յե Սրան, իշխան Անդրեյին այդ վերջին ապտա ու լուծվող քաոսական մեջ։ Բայց վերջապես և նա պատրաստ եր ամենափոքր բիծն ընդունել մարդկային հիրատրանքի կամ գազազի առջև, այնուամենայնիվ վոչինչ չեր անանում։ Նա սկսեց աչքերը թարթել չուռչուռ և հեռացավ հայելուց։

— Ինչպես և վոր ուրիշները անանում են, իսկ յես վոչինչ չեմ անանում,— ասավ նա։— Դե, դու նստիր, Մանյա։ Հիմա անպատճառ դու պիտի նստես,— ասավ նա։ — Միայն իմ փոխարեն... Ճիա այնպես ապրտափում եմ հիմա։

Մանյան նստեց հայելու առաջ, հարմարեցրեց նրա գլուխը ու սկսեց նայել։

— Ա՛յ Մոթյա Ալեքսանդրովնան անպատճառ կանանի, — շշունջով ասավ Դունյաշան, — իսկ դուք չարուհուկ ծիծաղում եք։

Մանյան լսեց այդ խոսքերը, լսեց և այն, թե ինչպես Նատաշան շշուկով ասավ.

— Ճիա նլ պիտեմ, վոր նա կտեսնի. նա անցյալ տարի յես առեավ։

Ցնցուղը բռպերի չափ բոլորը լուռ եյին, «Անպատճառ շշնջաց Նատաշան և ասելիքը դեռ չկը վերջացրել, հանկարծ Սոնյան մի կողմ հրից բռնած հայելին ու աչքերը ծածկից ձեռով.

— Ա՞խ, Նատաշա, — ասավ նա։

— Տեսար. տեսար։ Ի՞նչ տեսար, — բացականչից Նատաշան հայելին բռնելով։

Սոնյան վոչինչ չտեսավ, նա հենց այն և ուզում եր աչքերը թարթել ու վեր կենալ, կերը լսից Նատաշայի ձայնը, վոր ասավ «անպատճառ... Նա չեր ուզում խոսել վոչ Դուբրաշայինի, վոչ Նատաշային և նոսելը ժանր եր նրա համար։ Նա ինքն էլ չգիտեր, թե ինչպես և ինչի հետևանքով մի ծիչ զուրս թռավ իր բերանից, կերը աչքերը ծածկից ձեռով։

— Ներսն տեսար, — հարցրեց Նատաշան նրա ձեռը բռնելով։

— Այո՛ կաց... յես... տեսա ներսն, — ասավ Սոնյան ակամա, դեռ չիմանալով, թե ճշմարիտ ասելով ուզի նկատի ունի Նատաշան. նկատելին, թե ճշմարիտ — Անդրեյին։

«Ինչը ինչու չասեմ, թե ինչ եմ տեսել. չե վոր ուրիշներն էլ տեսնում են։ Ցավ ով կարող և իմ աստը բռնել՝ տեսել եմ թե վոչ», անցավ Սոնյայի մտքով։

— Այո, յես ներսն տեսա, — ասավ Սոնյան։

— Ի՞նչպես։ Ի՞նչպես։ Կանդրեևի՞ և քե՞ պատկած։

— Վոչ, տեսա... սկզբում բան չկար, մեկ էլ հանկարծ տեսնում եմ, վոր նա պառկած է։

— Անդրեյը պառկած է։ Նա հիվանդ է, — վախեցած աչքերն ընկերուհուն հառած՝ հարցրեց Նատաշային։

— Վոչ, ընդհակառակը, ընդհակառակը, նրա դեմքն ուրախ եր, նա շրջվեց դեպի ինձ, — այն բռպեին, կերը նա խոսում եր Նրան քվաց քե տեսել և այն, ինչ ասում է։

— Ե, հետո, Սոնյա։

— Էլ բան չկենդի, ինչ-վոր կապույտ ու կորմիր...

— Սոնյա, նա յերբ կվերադառնա, ցերբ կտեսնեմ Նրան, Աստված իմ, վորքան եմ անհանգստանում քե Նրա քե ինձ համար, և տանջվում եմ ամեն բանի համար... — ասավ Նատաշան և, չպատասխանելով Սոնյայի մխիթարանքի խոսքերին, անկողին մտավ և, մոմը հանգցնելուց հետո, յերկար ժամանակ բաց աչքերով անշարժ պառկած եր անկողնում և տաքած սրտակիների մեջով նայում եր լուսնի տակը լուսյակին։

XIII

Հետամ՝ ամենքից հետո՝ Նիկոլայը հայտնեց մորը, վոր ինքը սիրում է Սոնյային և հաստատապես վորոշել է ամուսնանալ նրա հետ։ Նամուսհին, վոր վաղուց նկատել էր, թե ինչ է կատարվում Սոնյայի և Նիկոլայի միջև և վորպես ապատում էր մի այդպիսի քայլատրությանը, լուռ լսեց նրա ասածը և վորքան ասավ, թե կարող և ամուսնանալ ձեմ հետ կանկանում է, բայց թե վոչ ինքը, վոչ էլ հայրը չեն կարող իրենց որհնությունը տալ մի այդպիսի ամուսնությանը։ Առաջին անգամ Նիկոլայն զգաց, վոր մայրը դրժգոհ է իրենից, և չնայած իրեն շատ սիրում էր, այնուամենայնիվ չէր ցնծալու կամուսհին, տառնությամբ և առանց վորդու կողմը նայելու, մարդ ուղարկեց ամուսնու կանչից. և չէր կամեն չկամ, կամուսհին ուղեց վորդու ներկայությամբ կարճ և սառը հայտնել ամուսնուն քանի եյուքյունը, բայց չդիմացավ. զժգոհությունից լաց եղավ ու դուրս չկամ անոյակից։ Մեր կամեն ակնեց անվճռականորեն համոզել Նիկոլային և խնդրել, վոր նա հրաժարվի իր մտադրությունից։ Նիկոլայը պատասխանեց, վոր ինքը չի կարող իր խոսքը դրժել. հայրը հառաչեց և, ըստ չերկավույթին, չվրդովված, շուռտվ ընդհատեց իր խոսքն ու դնաց կամուսհու մոտ։ Վորքա՜ն հետ ունեցած բոլոր ընդհարումների միջոցին՝ կամեն ուներ այն գիտակցությունը, վորը ինքը մեզավոր և նրա առաջ զորների քայքայված գրությանը համար, ուստի և նա չկարողացավ բարկանալ վորդու վրա, վոր նա հրաժարվեց հարուստ հարսնացուից և ընտրեց անժամ Սոնյային. միայն այս դեպքում նա պարզորեն հիշեց, թե չեքե զորները քայքայված չլինեին, Նիկոլայի համար Սոնյայից ավելի լավ հարսնացու չէր կարող լինել, խակ զորների քայքայման մեջ մեզավոր և միայն ինքը՝ իր Միտենկայով ու իր բոլոր անհաղթահարելի սովորություններով։

Այդ զորքի մասին ձնագները այլևս չխոսեցին վորդու հետ. բայց դրանից մի քանի որ հետո կամուսհին Սոնյային կանչեց իր մոտ և խստասրտությամբ, վոր անսպասելի էր բոլ մեկի բոլ մեկի համար, նախատեց աղջկանուհուն՝ վորդուն գրավելու և ապերախտ լինելու համար։ Սոնյան լուռ, աչքերը ցած քցած լուռ էր կամուսհու խիստ խոսքերը և չէր հասկանում, թե ինչ են պատճառները։ Նա պատրաստ էր ամեն բան զոհել իր բարերարների համար։ Անձնազոհություն կատարելու միտքը նրա ամենասիրած մտածումներից մեկն էր. բայց այս դեպքում նա չէր

կարողանում հասկանալ, քե ուժ համար և ինչ պետք և դոհաքներ։ Նա չէր կարող չսիրել կոմսուհուն և հոստոմիների ամբողջ ընտանիքը, բայց չէր կարող չսիրել և Նիկոլային և չիմանալ, որ իր կեղծանիքությունը կասկած և այդ սիրուց։ Նա լուռ էր և տխուր, ու չպատասխանում։ Նիկոլայը, ինչպես իրեն թվաց, այլևս չկարողացավ տանել այդ դրությունը և գնաց մոր հետ բացատրվելու։ Նիկոլայը միշտ ազատում էր մորը՝ նեղել իրեն ու Սոնյային և համաձայնել իրենց ամուսնության, միշտ պատռնում էր մորը ներում, որ չթեև Սոնյային հալածեն, բնաքե անմիջապես ժամուկ կամուսնանան նրա հետ։

Կոմսուհին ատելությամբ, որ ծորությունն էր Նիկոլայի համար, պատասխանեց, որ նա չափահաս է, որ Էշխան Անդրեյն ամուսնանում է առանց հոր համաձայնության, և որ նույնը կարող է անել և նա, բայց բնաքե այդ բանավարկության չերթեք իր ազգիկը չի համարի։

Բանավարկա խոսքից զայրացած, Նիկոլայը, ձայնը բարձրացնելով, մորն ասավ, որ բնաքե չերթեք չի կարծել, քե մայրը կամիկեր իրեն իր զգացմունքները վաճառել, և չթեև այդ այդպես է, նա վերջին անգամն է ասում... Բայց նա չկարողացավ ասել այն կարևական խոսքը, որը, ինչպես չերևում էր նրա դեմքի արտահայտությունից, սարսափով էր սպասում մայրը և որը, դուցե, առիթ մի ծանր հիշատությունն Աստ նրանց կյանքում։ Նա չկարողացավ խոսքը վերջացնել, որովհետև նատաշան գնաց ու լուրջ դեմքով սենյակ մտավ դռան չեռնից, ուր կանգնած սկսավ իր գնում։

— Նիկոլենկա, գաստրկ բաներ ես խոսում. լռիր, լռիր, քեզ ասում եմ՝ լռիր... — գրեթե ճչաց նա, վորպեսզի լսացնի չեզրոր ձայնը։

— Մայրիկ, սիրելիս, դա բոլորովին գրանից չի... հոգիս, խնդում մայրիկս,—դեմից նա մորը, վորն իրեն պատակամաև չեզրին գցելով, սարսափով նայում էր վրգուն, բայց համառությամբ ու պայքարով տարվելու հետևանքով, չէր ուզում և չէր կարողանում անձնատուր լինել։

— Նիկոլենկա, չես քեզ կրացատրեմ, դու գնա. խոկ դուք մայրիկ, լսեցեք, — ասում էր նա մորը։

Նրա խոսքերն անմիտ էին, բայց նրանք այն արդյունքն ունեցան, ինչ ցանկանում էր նատաշան։

Կոմսուհին ծանր հեծկլտանքով չերեսը թաղցրեց ազգիկ կրծքին, խոկ Նիկոլայը վեր կացավ սենյից և, գլուխը բռնելով, դուրս չեկավ սենյակից։

Նատաշան սկսաց հաշտուիլ գործը և քանի մը անգամ հասցնել, որ Նիկոլայը մորից խոստումն առացավ, որ Սոնյային չնեղի, և ինքն ևս խոսք տվից, որ ծնողներից թաքուն ոչինչ չի անի։

Դնգուսի գործերը կարգավորելու, հրաժարականն առնու և վերադառնալու ու Սոնյայի հետ ամուսնանալու հատատամ մտադրությամբ Նիկոլայը՝ լուրջ ու տխուր, ծնողների հետ զեղված, բայց ինչպես իրեն ևր քվում, խնդիրի ամեն տիրապետված, հանգիստ տիրոջներին մնկնեց գունդը։

Նիկոլայը գնալուց հետո Իոստովները առանձն ավելի տխուր ևր, քան յերբևիս։ Ամառուհին հազնկան խանգարումից հիվանդացավ։

Սոնյան տխուր ևր՝ քանի Նիկոլայից անջատված լինելու պատճառով, քանի այն քշնամական աչքի համար, որ չեր կարող չդեմնատել գնալի նա կոմտուհին։ Ծռանն այժմ ավելի, քան յերբևիս մատնոտված ևր գործերի վատ վիճակով, որոնք պահանջում եյին կարուկ միջոցներ։ Անհրաժեշտ ևր ծախել Մոսկվայի տունը և մերձմոսկովյան կալվածքը, իսկ ծախելու համար պետք ևր մնկնել Մոսկվա։ Բայց կամառհաս առողջական գրուքյունը հարկադրում ևր որոտորի յետաձգել այդ մնկնումը։

Նատաշան, որ քնքնաբերքյամբ և նուշնիկ ուրախությամբ տարավ գնացքից անջատվելու առաջին արնքը, այժմ արնքա ավելի հանգիստ ու անհամքնք ևր գտնում։ Այն միտքը, որ իր յավատարմ ժամանակը ապարդյուն և կորչում, ինչ վոր սակայն կարող ևր գործածվել նրան սիրելու համար, — այդ միտքը շարունակ տանջում ևր նրան։ Բշխան Անդրեյի նամակները մեծ մասամբ քարկացնում եյին նրան։ Նրա համար վիրավորական ևր՝ մտածել, որ այդ ժամանակ, յերբ ինքն ապրում և մեայն նրա մասին մտածելով, նա աշխատել ապրում և խանգարում կյանքով, տևտում և նորանար վայրկեր, նորանար մարդիկ, վորոնք հետաքրքրում են իրեն։ Վորքան հետաքրքրական եյին լինում նրա նամակները, նա այնքան ավելի դժգոհ ևր լինում։ Իսկ իր նամակները, վոր ուղարկում ևր նրան, վոչ միայն մխիթարանք չեյին պատճառում իրեն, այլ քվում եյին ձանձրալի և կեղծ պատրաստություն։ Նա չեր կարողանում գրել, վորովհետև հնարավոր չեր նամակում ճշգրիտ արտահայտել գեթ մի հազարերորդ մասը այն բանի, ինչ ապրոր ևր արտահայտել ձայնով, մարմով ու հայացքով։ Նատաշան գնացքին գրում ևր դատարկ (կլատիկ) միտքնակ չոր նամակներ, վորոնց ինքն էլ վոչ մի նշանակություն չեր տալիս և վորոնց անազրուքյան ուղղագրական սխալները քոկում ևր կոմտուհին։

Համառհաս առողջական դրությունը չնր լավանում, Բայց Մոսկվա մեկնելն այլևս անկարելի կեր յեռանգել Գնաք եր ուժեղ պատրաստել, պետք եր տունը ծախել, և, քաղի դրանից, իշխան Անդրեյին ապատում եյին նախ Մոսկվայում, ուր այդ ժամս ապրում եր իշխան Նիկոլայ Անդրեյիչը, և նատաշան հավատացած եր, վոր նա արդեն յնկել եւ

Կամաուհին Ռոստովում, իսկ կամաը՝ Մոնյային ու Նատաշային հետն առնելով, հունվարի վերջին մեկնեց Մոսկվա։

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՄԱՍ

I

Պիեռը՝ իշխան Անդրեյի ու Նատաշայի նշանադրությունից հետո, առանց վրան ակնհայտ պատճառի, հանկարծ զգաց, որ սկսել է անհնար և շարունակել իր նախկին կյանքը։ Ինչքան էլ նա հաստատ համոզված էր իր բարեկամի բացահայտած ճշմարտություններին մեծ, որքան էլ առաջին շրջանում ուրախությամբ տարված էր ինքնակատարելագործման նոր աշխատանքով, որին անձնատուր էր եղել աշխարհի ներմուծանգստությամբ,— այնուամենայնիվ իշխան Անդրեյի ու Նատաշայի նշանախոսությունից և Բոլկոնսկի Ավգուստինչի մահից հետո, որը մահն ու անդունդը առջև դրեցին նույն նշանախոսության որը, նախկին կյանքի ամբողջ հմայքը հանկարծ ընկավ նրա աչքում։ Մնաց միայն կյանքի կմախքը. ուսումը՝ զգեցկապիտալ կնոջով, որն այժմ մոլեգնում էր մի ակամայական անձնատուրության վոտրմանության, ծանոթությունն ամբողջ Պետերբուրգի հետ և պաշտոնն իր տապալված ձևականությունների։ Ինչ այդ նախկին կյանքը հանկարծ անտանելի զարհուրելությամբ պատկերացավ Պիեռին, նա դադարեց իր օրագիրը գրելուց, խուսափում էր յեղբայրների շրջանից, նորից սկսեց ակամա հաճախել, նորից սկսեց շատ խմել, նորից սկսեց մտանոգ ամուրիների շրջաններին և, մի խոսքով, սկսեց այնպիսի կյանք վարել, որ կոմսուհի Ելենա Վասիլևնան հարկ համարեց խիստ նկատողություն անել նրան։ Պիեռն զգաց, որ կինն իրավացի չի, և, նրան չվարկաբեկելու համար, մեկնեց Մոսկվա։

Մոսկվայում, հենց որ նա մտավ իր՝ քառամած ու քառամոգ իշխանատեսուհուների և մեծաքիվ սպասավորների հետ լեցուն տունը, հենց որ, քաղաքով անցնելիս, տեսավ Իվերյան աստվածամոր մատուռը՝ վառվռջյունակ արբանյակների առջև վառած անթիվ մոմերով, կրեմլի հրապարակը՝ անկոթ ձյունով, կառապաններին և Սիվցևի Վրաժնկի խուճուճները. յերբ տեսավ վոչինչ քանկացող, վոչ մի տեղ չշտապող, իրենց վիրջին որերն ապրող Մոսկվայի ծերուներներին. յերբ տեսավ պատաճներին, Մոսկվայի

ինկնանց, Մոսկվայի պարահանդեսները և Մոսկվայի Անգլիական ակումբը, — նա իրեն դժոց իր տանը, խոտոր մի հանդրվանում։ Մոսկվայում նա իրեն դժոց այնպես, ինչպես մարդ զգում է իրեն իր հին խալաթում — հանգիստ, տաք, սովորականի պես ու մի քիչ անմաքուր։

Մոսկվայի ամբողջ հասարակությունը, պատանիներից սկսած մինչև ծերերները, Պիեռին ընդունեցին իրրև վաղուց սպասված մի հյուրի, վորի տեղը միշտ պատրաստ է յեղել ու քավուր։ Մոսկվայի բարձր հասարակության համար Պիեռը ամենասիրելի, բարի, խելոք, ուրախ, մեծահոգի պարզամիտի մինչև այն — մի ցրված ու բարեհոգի, հին վարք ու բարքի տեր մի ուրիշ բարին։ Նրա գոյակը միշտ պատրաստ էր, վորովհետև բաց էր բոլորի համար։

Բնեռնիխները, անպարկեշտ պատկերները, արձաններները, բարեգործական ընկերությունները, գնդյունները, դպրոցները, ընկերական վճարովի հաշիվը, խրախճանքները, մասոնները, յեկեղեցիները, զրքերը — մի խոսքով վոչ-վոք և վոչ մի բան նրանից մերժում չէր ստանում, և յեթե չյիներին նրա յերկու բարեկամները, վոր նրանից բավական փող հին պարտք վերցրել և իրեն էլ տալը իրենց խնամակալության տակ, նա ամեն ինչ բաժանած կլիներ։ Ակումբում տանից նրան վրչ մի ճաշ, վրչ մի յերեկույթ չէր լինում։ Հենց վոր նա, յերկու շիշ մարգոից հետո, փռվում էր բազմոցի վրա իր տեղում, նրան շրջապատում էին և սկսում զրույց, վիճաբանություններ ու կատակներ։ Ծերը վիճում էին, նա միայն իր բարի ժպիտով և տեղին ատած կատակով — հաշտեցնում էր։ Մասնական ժողովները անցնում էին տարտամ ու ձանձրալի, յեթե նա չէր լինում։

Ծերը ամուրիների ընթրիքից հետո նա իր բարի ու քաղցր ժպիտով, ուրախ ընկերների քաղաքանձանքներին զիջելով, տեղից յելնում էր նրանց հետ գնալու, ջահելները շրջապատում գնդապետին ու խանդավառ բացականչություններ էին լսվում։ Պարահանդեսներում նա յեր պարում, յեթե կավալերի մեկը պակաս էր լինում։ Ջահել տիկիններն ու աղիողջները նրան սիրում էին նրա համար, վոր նա վոչ-վոքի ուշադրություն չդիմիրելով՝ հավասարապես սիրալիր էր բոլորի հետ, մանավանդ ընթրիքից հետո։ «Il est charmant, il n'a pas de sexe»[1], ասում էին նրա մասին։

Պիեռը պաշտոնաթող, իրենց կյանքի վերջին տերը Մոսկվայում բարեհոգությամբ ապրող այն կամերհերներից էր, վորոնց թիվը հարյուրների չէր հասնում։

---

[1] Շատ սիրալիր է, բայց տեղ չունի։

Ինչպես կասկած չա, չեքի յոթը տարի առաջ, չերք նա նոր միայն չեկել էր արտասահմանից, մեկը նրան ասեր, թե նա վտանգ վտանգելու և հնազանդելու կարիք չունի, թե նրա ուզին վաղուց հալքված և, նախապես վտարված և թե վտքանն էլ նա պետ ու պետն քանկնի, նա կլինի այն, ինչ վոր բոլորն են՝ նրա գրուքյան մեջ գանվողները նա այս քաղին չէր կարող հավատալ։ Մերթ նա չեր, վոր ամբողջ արտով ցանկանում էր մերթ հանրապետություն առաջ բերել Ռուսաստանում, մերթ նապոլեան լինել, մերթ փիլիսոփա, մերթ նապոլեոնին հաղթող տակտիկ։ Մերթն նա չեր, վոր հնարավոր էր համարում և ջերմեռանդորեն փափագում էր վերածնել մարդկային արտաարվոր ցնդը և ինքն իրեն հասցնել կատարելության աննկատարձր աստիճանին։ Մերթն նա չեր, վոր գրքոցներ ու հիմանդանոցներ հիմնեց և ապատուքյուն տվեց իր հարեաներին։

Բայց այժմ այդ բոլորի փոխարեն ահա քե ձի և նա — անհատական տարրի հետզ հարուստ ամուսին. պաշտոնաթող կամերհեր, վոր սիրում է լավ ուտել-խմել և, կանակներն ալմաստած, քեքեև հայհոյել կատարյալ քյան։ — անգամ Մոսկվայի Անգլիական ակումբի և ամենքից սիրված անդամը Մոսկվայի հասարակուքյան։ Ձերկար ժամանակ նա չեր կարողանում հաշտվել այն մտքի հետ, քե ինքը հենց այն պաշտոնաթող մոսկվացի կամերհերն է, վորի տիպն այնպես ատելի տուում եր նա յոթ տարի առաջ։

Ձերբեն նա իրեն մխիթարում եր այն մտքերով, քե ինքը միայն այդպես, առայժմ և վարում այդ կյանքը. բայց հետո նրան ապատանցնում եր մի ուրիշ միտք, քե այդպես, առայժմ, քանքանի մարդիկ իր նման կյանքը և այդ ակումբն են մտել իրենց բոլոր առաձնքով ու մտքերով, և վերջը այնտեղից դուրս են գնկել առանց առաձնքի ու մտքերի։

Հպատուքյան բոպեներին, չերք նա մտածում եր իր գրուքյան մասին, նրան թվում եր, քե ինքը բոլորովին ուրիշ մարդ է և նման չե այն պաշտոնաթող կամերհերներին, վորոնց տուում եր առաջ, քե նրանք իրենց վիճակից գոհ ու հանգիստ, տափակ ու ալմաստ մարդիկ են, բայց յես այժմ էլ գժգոհ եմ և ցավալուն ուզում եմ վորևե բան անել մարդկուքյան համար, — տուում եր նա ինքն իրեն հպատուքյան րոպեներին։ Գիտեցի իմ բոլոր ընկերները նայելով, ինչպես և յես, պայքարել, վորոնել են մի նոր ուղղուն ճանապարհ այս կյանքում, և նայելով, ինչպես յես, միջավայրի, հասարակուքյան ու ցնդի զորուքյամբ, — այն ամբողքյանն ուժի զորուքյամբ, վորի հանդեպ մարդն անզոր է, — կնկել հասել են այնտեղ, ուր և յես, ասում եր նա ինքն իրեն համա-

աուքյան բոլոներին, և մի քանի ժամանակ Մանկվայում ապրելով, նա այլևս չէր ատում, այլ սկսել էր սիրել, հարգել և խղճալ ինչպես իրեն, նույնպես և իր բախտակիցներին։

Պիեռն այլևս հուսահատության, անհամարձության և կյանքի հանդեպ նոզկանքի վայրկյաններ չէր ունենում. բայց նույն հիվանդությունը, որ առաջ արտահայտվում էր սուր ձևերով, մնալ էր նրա ներսը և մի ակնթարթի ներանից չէր հեռանում։ Հիվանդն ինչքան, ինչու համար, ի՞նչ և կատարվում աշխարհում, տարակուսանքով հարցնում էր նա ինքն իրեն որը մի քանի անդամ, սկսած գրասիրելուց իր միտքը կյանքի բերելու իմաստով. բայց միտքն իմանալով, որ այդ հարցերը պատասխան չունեն, նա աշխատում էր շատ հեռու վանել իրենից այդ մտքերը, սկսում էր գիրք կարդալ, կամ շտապում էր սկսվել և կամ Անգլիան Նիկոլայևիչի մոտ՝ քաղաքի բամբասանքների մասին խոսելու։

Ջենլենա Վասիլևնան, որ իր մարմնից բացի ոչինչ չսիրող և աշխարհի ամենահիմար կանանցից մեկն է, — մատնում էր Պիեռը, — մարդկանց քվում էր թարձր խնդքի ու ներքակիրքի համար սեր, և բոլորը խոնարհվում են նրա առաջ նապոլեոն Բոնապարտը բոլորից արհամարհված էր միայն այն, քանի դեռ մեծ էր, իսկ այն ժրից, յերբ նա դարձավ մի վատրմելի կոմեդիանտ, Ջրանց կայսրն աշխատում է իր ապիրիկը ապորինի հնուքյան առ նրան։ Ապահայիկը, կաթոլիկ հոգևորականության մինչպես, պահպանում էին ասածուն, որ իրենք հանձնի Ժ-ին հպատակներին փրանսացիներին, իսկ փրանսացիք, նույն կաթոլիկ հոգևորականության միջոցով, պահպանում էին նույն ասածուն նրան համար, որ իրենք հանձնի Ժ-ին հպատակներին ապահայիներին։ Իմ յեղբայր մասոններն ասյունով յերդվում են, որ իրենք պատրաստ են ամեն ինչ գոհել մեզ համար, բայց ապրատանների ոչինչ կազմակերպած հանդանակության մենակատ ոուբլի չեն տալիս և Ասորեկին լարում են Մանանա վորոնողների գեմ, հարում են խնկական շռայլանդական գաղափ և ծիսապրության մասին, որի իմաստը չի հասկանում և նա, ով գրել է այդ, և որը վոչ-վոքի հարկավոր չեր։ Մենք բոլորս պահանում ենք քրիստոնեական այն սրենքը, որը պատվիրում է մեզ՝ ներել մեզ վիրավորողներին և սիրել մերձավորներին, — մի սրենք, որի զորությամբ մենք Մանկվայում կանգնել ենք քառասունք-քառասնից յեկեղեցի, իսկ յերեկ խաչապատով ձագկեցինք փախչող մարդուն, և նույն սիրտ ու ներողամտության սրենքի սպասավորը՝ քահանան խաչը ավեց դիվորին համբուրելու՝ մահապատժից առաջ։ Այսպես էր մտածում Պիեռը. և այս բոլոր, ընդհանուր, ամենքին հայտնի կեղծիքը,

վրքան նվ նա ընտվացել էր գրան, կարծես մի ինչ-որ նոր բան սկսեր աճել նրա մեջ։ Նա զգում էր, որ նրան հասկանում են այդ կնոջիկը ու չվախենում էր նա, — մտածում էր նա, — բայց ինչպես պատմեմ նրանց մայր բոլորը, ինչ հասկանում են նրանք։ Ես փորձել ու միշտ դուռ են, որ նրանք էլ իրենց հոգու խորքում զգում են նույնը, ինչ որ ես, բայց այնքան են միայն չեն համարձակվում և, այդպես էլ պետք է։ Բայց ես, ես ուր կորչեմ, — մտածում էր Գիտեր նա շատ շատերին, մանավանդ ամեն մարդկանց հատուկ զգրախտ ընդունակությամբ տեսնում էր հոգիների ներքին հնարավորությունը և շատ պարզ տեսնում էր կյանքի չարն ու կնոջիկը, որպեսզի յուրի մասնակցություն ունենար այդ կյանքում։ Աշխատանքի յուրացնչյուր ստորին նրա աչքում կապվում էր չարի ու խարեբայության հետ, ինչ էլ նա փորձել էր լինել, ինչի էլ ձեռնարկել էր, չարն ու կնոջիկը էին եղել մղում նրան և փակում նրա զարգացման բոլոր ուղիները։ Մինչդեռ պետք էր ապրել, պետք էր դրամ գտնել մի գործով։ Անշուշտ ծանր էր կյանքի այս անլուծելի հարցերի ճնշման տակ ընկալը, ուստի և նա անձնատուր էր լինում կյանքի առաջին խոկ հրապույրներին, որպեսզի մոռանա այդ հարցերը։ Նա այցելում էր ամեն տեսակ ընկերություններ, շատ խմում էր, պատկերներ էր գնում և ընդհեր ցիներում, իսկ գլխավորը — շատ կարդում էր։

Նա կարդում էր ամեն բան, ինչ ձեռն էր բռնում, և կարդում էր այնպես, որ ոտն էր գալով, գեռ լաքեյը նրա վերնատոհմատը չհանած, նա արդեն գիրքը ձեռին կարդում էր, — և ընթերցանությունից անցնում էր քնի, քնից՝ գրույցի հյուրասրահներում ու ակումբում, գրույցից անցնում էր կերուխումի ու կանանց, կերուխումից՝ նորից գրույցի, ընթերցանության ու գինու։ Գինին հետզհետե նրա համար զարձավ գիտակցական և միժամանակ բոլորական պահանջ։ Ընդամեն որ բժիշկները ասում էին, թե իբր գինու պատճառով գինին վատնգավոր է նրա համար, նա այնուամենայնիվ գինի շատ էր խմում։ Նա իրեն բոլորովին լավ էր զգում միայն մեկ ժամանակ, երբ բնքն էլ չնկատելով ինչպես, մի քանի բաժակ գինի լցնելով իր մեծ բերանը, հաճելի ջերմություն էր զգում մարմնի մեջ, սիրասիրը էր զարնում գեպի իր մերձավորները, իսկ միտքը պատրաստ էր լինում մանկանարեն արձագանք տալու ամեն կերևույթի, առանց խորանալու նրա նյության մեջ։ Միայն մի կնոջիկ շիշ գինի խմելուց հետո, նա մուգ կերպով գիտակցում էր, որ կյանքի խնդիրը, սոսկալի հանդուգնքը, որ առաջ սարսափեցնում էր իրեն, այնքան էլ սարսափելի չէ,

ինչպես քվում էր։ Ազմուկը պլխում, շտապկրտաճվով, ուռնկոզնկով զրուցցներին կամ ճայից ու ընկրկոցից հնաս կարզալու միջոցին շարունակ նրա աչքի առջև էր այդ հանդուցյալի վորևե կողմը։ Բայց միայն պինու ազգեցությանն տակ էր նա ասում իրենն. «Այդ վոչինչ։ Այդ չես կլուծեմ։ Ահա և իմ բացատրությունը պատրաստ է, բայց հիմա ժամանակ չկա,—այդ քաղքի մասին չես հնաս կմտածեմ։ Բայց այդ հետո-ն չորքնք չեր պալիս։

Անոքի, առավոտյան պահին, բոլոր նախկին հարցերը նրան նեղկայանում էին նուշոպիսի անլուծելի ու սարսափելի կնճռապատքով. և Պինոը փուքիստությամբ պիրք էր առնում ձեռը և ուրախանում, չորը մեկը պակաս էր մոտը։

Ցերեկվա Պինոը հիշում էր իր լսած պատմությունն այն մասին, թե ինչպես պատերազմում պինվորները,—հրաձգությանն ներքո լինելով, բայց պաշտպանված,—չորք անելու բան չունեն, փուքաչքանորեն մի վորևե զբաղմունք են վորոնում իրենց համար, վորպեսզի ավելի հեշտ տանեն վտանգը։ Ահա Պինոին բոլոր մարդկիկ քվում էին այդպիսի պինվորներ, վոր ուղում են փըրկվել կյանքից. վոմանք փստասիրությամբ, վոմանք քպքպոցով, վոմանք արհեստներ գրելով, վոմանք կանոնագրով, վոմանք խոզաչքներով, վոմանք ձիերով, վոմանք քաղաքականությամբ, վոմանք վորսորդությամբ, վոմանք գինով, վոմանք պետական գործերով։ «Ձկա վոչ աննշան, վոչ կարևոր բան. բոլորը մեկ և. միայն քո ազատվիմ գրանից, ինչպես կարող եմ,—մտածում էր Պինոը.—Միայն քե չանանեմ այն, այդ սարսափելին»։

II

Ձմեռվա սկզբին լշխան Նիկոլայ Անդրեևիչ Բալկոնսկին ազգչկա հետ միասին յեկան Մոսկվա։ Իր անցյալով, իր խելքով, իր ինքնատիպությամբ, մանավանդ պետի Ալեքսանդր կայսեր բարվորությունն յեզած հիացմանքի քաշվանարար հետևանքով և շնորհիվ հակաֆրանսիական ու հայրենասիրական ոգորությանն, վոր ուներ էր այդ ժամանակ Մոսկվայում, իշխան Նիկոլայ Անդրեևիչն խոսուն նեթի գարձավ մոսկվացիների հատուկ հարգանքի առարկան և Մոսկվայի հակակառավարական ոպոզիցիայի կենտրոնը։

Իշխանը բավական ծերացել էր այդ տարին։ Ճերմակ էին կախել ծերությանն քացահայտ նշանները. հանկարծակի քաշ, ամենամոտ ժամանակի անցքերի մոռացում, հետու անցյալի մտաբերում և մանկական անմեղություն, վորը նա ի հայտ էր քերում Մոսկվայի ոպոզիցիայի պարագլխի դերում. Ջնայած գրան, ծերունին, առանձ-

Դասից յերեկոները, իր կիսամուշտակով ու անպուրակ կնգեամով զուրս էր գալիս քնելու և սկսում էր իր կցկտուր պատմուքյունը անցյալի մասին և ավելի կցկտուր ու խիստ զատազուքյուններըը նեղկտյի մասին, նա իր բոլոր հյուրերի մեջ խորին հարգանքի հավատար զգացում էր հարուցանում։ Այցելուների համար այդ հնամյա աուչը՝ իր հակայական տրյուամոներով, մինչև-հեղափոխական շրջանի կահ-կարասիներով, անպատրվաճ լաքեյներով և ինքն էլ՝ անցած դարի այդ կամակոր ու քնքշացի ծերուկին՝ իր հետ ապրելս և զրուցելը ճիշտ միևնույն, վորոնք խորին պատկառանք էին զգում դեպի նա, — վնհարին համեմի առնարան էր ներկայացնում։ Բայց այցելուները չէին մտածում, վոր քանի այդ յերկուքները ժամից, վորոնց մեջ անցնում էր նան գազանի նեղքին կյանքը։

Այդ նեղքին կյանքը վերջին ժամանակներս Մոսկվայում իշխանատուտր Մարիայի համար դարձավ շատ ծանր։ Մոսկվայում նա զուրկ էր իր յավազուկն ուրախուքյուններից — ճաշասեղ մարդկանց հետ զրուցելուց և առանձնուքյուններից, վորոնք քաշմանում էին նրան Լիսիչ Դորիում և վոչ մի շահ ու հաճույք չէր զգում մայրաքաղաքի կյանքից։ Նա շրջանի մեջ չէր լինում. բոլորը գիտեին, վոր հայրը նրան վոչ մի տեղ չի թողնում առանց իրենց, իսկ ինքը՝ հայրը տկարուքյան պատճառով չէր կարող գնալ, և դրա համար էլ իշխանատուտր Մարիային ճաշերի ու յերեկուքների չէին հրավիրում։ Նա քոլորովին թողել էր ամուսնանալու հույսը։ Նա տանում էր, քան հայրը ինչ տառնուքյամբ ու կատաղուքյամբ էր ընդունում ու ճանապարհ գնում այն յերիտասարդներին, վորոնք կարող էին վնասացու լինել իշխանատուտր Մարիան բարեկամներ չուներ. այս անգամ Մոսկվայում նա հիասքանվեց իր յերկու ամենամոտ մարդկանցից՝ M-ll Bourienne-ը, վորի հետ նա առաջ էլ չէր կարողանում քոլորովին անկեղծ լինել, այժմ ամուսնուքյուն էր պատճառում նրանց, և նա յերբ վորևէ պատճառներով սկսել էր իրեն հետու պահել իշխանատուտր Մարիայից, ծիսուլին, վոր Մոսկվայում էր և վորին իշխանատուտր Մարիան հինգ տարի շարունակ ամեն ինչ էր պրում, քոլորովին խորթ քվաց, յերբ իշխ. Մարիան նորից անձամբ պատահեց նրան։ Այդ ժամանակները ծիսուլին, վոր յեկբայրները մահվան պատճառով դարձել էր Մոսկվայի ամենահարուստ հարևանուհիներից մեկը, վայելում էր աշխարհիկ հաճույքների բովանդակ յեռ ու զեռը։ Նա շրջապատված էր յերիտասարդներով, վորոնք, ինչպես նա յեր հաշում, պնդահատում էին նրա արժանիքները։ Ծիսուլին պանվում

եր բարձր շրջաններին պատկանող այն պատավ որիորդի վիճակում, որըն զգում է, թե հասել է ամուսնության վերջին շանսը և այժմ կամ կերպնք պիտի վորոշվի իր բախտը, Քիտտիի որնորը իշխանապետուհի Մարիան աչքուբիչամբ մատնում եր, վոր այժմ չկա մնկը, վորին ինքը նամակ գրի, վորովհետև ծիսուլին—ծիսուլին, վորի ներկայությունը վոչ մի ուրախություն չեր պատճառում նրան, այսոնով եր և ամեն շաբաթ առանվում եր նրա հետ իշխանապետուհի Մարիան, իրըև մի հին ամիդրանտ, վոր հրաժարվել և ամուսնանալ այլ կնոջ հետ, վորի մոտ մի քանի տարի շարունակ անցրել և իր կերնիկոները, ափսոսում եր, վոր ծիսուլին այսոնով և ինքը նամակ գրելու մարդ չեր նի։ Մանկավարժ չկար մնկը, վորի հետ խոսեր, չկար մնկը, վորին հայտներ իր վիշտը, իսկ այդ ժամանակի ընթացքում բավական վիշտ եր կուտակվել նրա սրտում։ Իշխան Անդրեյի վերադարձի և ամուսնության ժամանակը մոտենում եր, իսկ նրա հանձնարարությունը՝ հորը նախապատրաստելու մասին, վոչ մեկին չեր կատարված, այլև գործը, ընդհակառակը, քիմում եր բոլորովին փչացած. և հենց մեկին կոմանդիի ներսովայի անունը հիշելը կատարվելու եր ձեր իշխանին, վոր առանց այն էլ մեծ մասամբ վատ տրամադրություն մեջ եր լինում։ Մի նոր վիշտ, վոր ավելացել եր իշխանապետուհի Մարիայի վշտին, դա դասերն եյին, վոր տալիս եր նա յեղբոր վեց տարեկան վորդուն։ Իր գնալի նիհոլուշկան աշնեցած վերաբերմունքի մեջ իշխանապետուհին ստրատիով նկատում եր, վոր ինքն ևս ղուրկ չի հոր պարբերական բնավորությունից։ Ենթնիսային տվորնցնելու ժամանակ վորքան էլ նա իրեն ստում եր, թե չպետք է ապացնալ, չպայնանալ, բայց դրանից ամեն անգամ, յերբ վրանսկին տյերնիսարանն առաջին եր գնում, նրա մեջ աստիճ ցանկություն եր առաջանում, վորքան կարելի յե շուտ, պարբերյամբ հազարգել իր գիտցածը յերեխային, վորը միշտ վախենում եր, թե անտարբեր կմնա և հարցերը սկսի քաշկռտա. յերեխայի ամեներիքերին անտարբերությունը գնդացնում եր, չարացնում, ապտանում, ձայնը բարձրացնում, յերբեմն ձեռք տալիս նրա վրան ու անկյունում կանգնեցնում։ Ենթնիսային անկյունում կանգնեցնելով նա ինքն սկսում եր լաց լինել իր չար ու վատ բնավորության համար. և նիհոլուշկան, նրա որինակին հետևելով, հեկեկալով, առանց քարտուղարուհուն, հեռանում եր իր անկյունից, մոտենում հորաքրոջը և նրա բաց ձեռները գեմքից հեռացնելով, սկսում եր մխիթարել նրան։ Բայց իշխանապետուհին ավելի վիշտ եր զգում հոր դյուրագրգռությունը, վոր միշտ ուղղված եր լինում իր դեմ և վոր վերջին ժամանակներս գաժանություն եր հասել։ Ենթնի հայրն

առիթներ նրան դիշերները ծուխը գնել, չեքեն ծեծեր, առիւծներ փայտա ու. Ջուր կրել, իշխանադուստրը մի վայրկեան չէր մոռանի, վոր իր դրութիւնը ծանր և. բայց այդ սիրոյ-տանջարարը, ամենադաժանը այն պատճառով, վոր սիրում եր ազիկան և դրա համար տանջում իրեն ու նրան, տվորութիւնն ուներ դիտմամբ վոչ միայն վիրա վորել, առյուծներ ազիկան, այլ և ցուլեր տալ նրան, վոր միշտ և ամեն րոպեում նոր յն մեզավոր։ Վերջին ժամանակներս նրա մեջ նկատվում եր մի նոր դիծ, վոր ամենից ավելի յեր տանջում իշ խանադուստր Մարիային, դա այն եր, վոր հայրն ավելի ու ավելի յեր մոտենում m-lle Bourienne-ին։ Այն միտքը, վոր վերջու մարո դրութիւնը լուծու առավ վայրկեանին ծագեց նրա դլխում հա նադի ձևով, թե՝ չեքեն Ընդրկեն ամուսնանում ե, այդ դեպքում ինքն էլ կամուսնանա Bourienne-ի հետ, այդ միտքն քան յերե վույթին դուր եր չեկել նրան, և նա վերջին ժամանակներս հա մառորեն (ինչպես քվում եր իշխանադստրը), միայն իրեն վիրա վորելու համար, մի առանձին քնքշանք եր ցուլց տալիս դեպի m-lle Bourienne-ը և իր անբարեկամութիւնը դեպի ազիկին արտահայտում եր նրանով, վոր սեր եր ցուլց տալիս Bourienne-ին։

Մի անդամ Մոսկվայում, իշխանադուստր Մարիայի ներկայու թիւնում (նրան քվում եր, թե հայրն այդ դիտմամբ իր ներկայու թիւնն արավ), ծեր իշխանը համբուրեց m-lle Bourienne-ի ձեռը և նրան դեպի իրեն քաշելով՝ զրկեց վատաքշանքով։ Իշխանադուստրը բռնկեց ու դուրս վազեց սենեակից։ Մի քանի րոպե անց իշխ. Մարիայի սենեակը մտավ m-lle Bourienne-ը և ժպտալով, իր դաբնկան ձայնով ինչ-վոր ուրախ բան պատմեց։ Իշխանադուստրը արագ արեց արցունքները, վճռական քայլերով մոտեցավ Bou rienne-ին և, ըստ յերևույթին, ինքն էլ չիմանալով ինչու, զայրա յից դուրս կուրծքով ու վզռտալից ձայնով գոռաց վրան. «Դա ղժվելի, սոսկ, սոսկալի բան և ոգռվել... քուլուքյու նից...»։ Նա խոսքը չվերջացրեց. «Հեռացիր իմ սենեակից, ես չեմ ուզում և հևհևաց։

Հետևյալ որը իշխանը վոչ մի խոսք չասավ ազիկան. բայց իշ խանադուստրը նկատեց, վոր ճաշին հայրը հրամայեց կնկատու նելը մատուցել m-lle Bourienne-ից սկսելով։ Ճաշի վերջում, յերբ բաժակասանը, նախկին սովորութիւնով, սուրճը մատուցեց կրկին իշխանադուստր Մարիայից սկսելով, իշխանը հանկարծ կատաղեց, հեռացրեց Ձիլիսպի վրա ու անմիջապես կարգադրեց ատե նել նրան գիներվ։

— Ջեն լուսմ... յերկու անդամ ասի... չեն լուսմ նա՝ այս տան առաջին մարդն ե. նա՝ իմ լավագույն բարեկամուհին ե, —

զոռում էր իշխանը։ — Ճիվ չկեր դու քուչ տաս քեզ, — պոռաց նա զայրույթով բռնված, առաջին անգամը դիմելով իշխանադուստր Մարիային, — չկեր քուչ տաս մի անգամ էլ, ինչպես չկերիդ համարձակվեցիր... մոռացար նրան, չես քեզ ցույց կտամ, քե ահ և այս տան տերը։ Դուրս. չկենաց չտեսնեմ. ներսուքյուն քաղցրը նրանից։

Իշխանադուստր Մարիան ներսուքյուն խնդրեց Ամալիա Ճիվքենմէոյից ու հորից քե իր համար, քե բուֆետչան Ճիլիսոյի համար, վորը պաշտպանում էր խնդրեն։

Ալպատիչ բոպեներին իշխ. Մարիայի հոգին լցվում էր այնպիսի զգացումներով, վոր նման էր զոհաքերուքյուն անողի հպարտուքյան։ Ճիվ այդպիսի բոպեներին, չկեր հանկարծ այդ հայրը, վորին նա պատրաստում էր, կամ ակնոցն էր վորնում, հանց ակնոցի մասերը շաշափելով ու այն չտեսնելով, կամ մոռանում էր այն, ինչ կարել էր քիչ առաջ, կամ քուչ վոռներով անհաստատ քայլ էր անում ու շուրջը նայում, քե արդյոք մեկը չտեսավ իր քաղաքյունը, կամ, վոր ամենից վատն էր, չկեր էաչի ժամանակ հյուրերը չկային լինում նրան զբաղեցնող, նա հանկարծ անձնատցիկը քաց քաղնելով՝ ննջում էր և արտիոզ դուրքը կամ զգում ափսեի վրա։ Ճնա ծեր, քուչ մարդ է, իսկ չես պատրաստում եմ նրանց, մտածում էր իշխանադուստրն այդպիսի բոպեներին, նոգկանք զգալով դեպի ինքը։

III

1810 քվին Մոսկվայում ապրում էր կարճ ժամանակում անուն հանած ֆրանսացի մի քժիշկ, ահագին հասակով, գեղեցիկ ու սիրուքիր, ինչպես ֆրանսացի, և ինչպես ասում էին ամբողջ Մոսկվայում, արտասովոր համառքյան տեր մի քժիշկ — Մեսիվիեն։ Բարձր շրջաններում նա ընդունված էր վոչ վորպես քժիշկ, այլ իբրև հավասար մարդ։

Իշխան Նիկոլայ Անդրեյիչը, վոր միշտ ծիծաղում էր քժիշկների վրա, վերջերս, m-lle Bourienne-ի խորհրդով, քողից այդ քժիշկին իր տունը և ընտանեցավ նրան։ Մեսիվիեն շարաթը չորս անգամ լինում էր իշխանի մոտ։

Ս. Նիկոլայի առնին, իշխանի անվանակոչուքյան օրը, ամբողջ Մոսկվան նրա տան մուտքի առջև էր, բայց նա կարգադրեց վոչ-վորի չընդունել, այլ միայն մի քանի հոգու, վորոնց ցուցակը հանձնեց իշխանադուստր Մարիային, պատվիրեց կանչել ճաշի։

Մեսիվիեն, առավոտյան չնորհավորելու գալով, իբրև քժիշկ, պատշաճ համարեց de forcer la consigne (արգելքը խախտել),

ինչպես հայտնեց նա իշխանազուստը Մարիային, և գնաց իշխանի մոտ։ Այնպես էր պատահել, որ իր անվանակոչության այդ առավոտը ծեր իշխանը գրավված էր իր ամենավատ տրամադրություններից մեկի մեջ։ Ամբողջ առավոտը նա շրջում էր տանը, անխռովանոցի պիտչում արանդրան և իրեն՝ այնպես էր ձևացնում, թե չի հասկանում այն, ինչ տատ են իրեն և թե իրեն էլ չեն հասկանում։ Իշխանազուստը Մարիան շատ լավ էր հասկանում հոր հոգեկան վիճակը, նրա մատղոզ զբաղմունքը, որ առավոտներ վերջանում էր կատաղությանն բռնկումով, ուստի և նա՝ իշխանազուստրն ամբողջ այդ առավոտ մանր էր գալիս ինչպես մի լրված ու պայքելու պատրաստ հրացանի առաջ, սպասելով անխուսափելի կրակոցին։ Առավոտը, մինչև թեյնի գալը, բարեհաջող անցավ։ Բժշկին նեղս քաղաքով, իշխանազուստր Մարիան գիրքը ձեռին նստած հյուրասրահի դռան մոտ, վրանդից կարող էր լսել այն բոլորը, ինչ կատարվում էր առանձնասենյակում։

Սկզբում նա լսում էր միայն Մոսիվիեի ձայնը, ապա հոր ձայնը, հետո յնկուս ձայնն էլ լսվեցին միաժամանակ, դուռը լայն բացվեց և ջնջքին յերևաց Մոսիվիեի վախեցած, դեղնցիկ կերպարանքը՝ մազերի սև փնջով, և իշխանը՝ քաստակով ու խալաթով, կատապուբյունից այլանդակված դեմքով և աչքերի խառնարհած բիրեռով։

— Ձեզ հասկանում, — պոռում էր իշխանը, — Ոսկ յես հասկանում եմ։ Ձերանական լրտես։ Բոնապարտի սորուկ, լրտես, դուրս իմ տնից։ Դուրս, ասում եմ...— և նա դուռը ծածկեց։

Մոսիվիեն ուսերը քոթվելով մոռեցավ m-lle Bourienne-ին, վրը, ազմուկը լսելով, վազել էր հարևան սենյակից։

— Իշխանն այնքան էլ առողջ չի,—la bile et le transport au cerveau. Tranquillisez-vous, je repasserai demain[1],— ասավ Մոսիվիեն և, մատը շուրթերին դնելով, շտապ դուրս յեկավ սենյակից։

Դռան յետևից լսվում էր հոգեթափեր հագած ծեր իշխանի քայլերն ու պոռում-պոչյունը. «Լրտեներ, դավաճաններ. ամեն տեղ դավաճաններ են։ Իմ տանն էլ մի վայրկյան հանգիստ չունեմ»։

Մոսիվիեի գնալուց հետո ծեր իշխանն ազդկան կանչեց իր մոտ և իր ամբողջ զայրույթը թափեց նրա գլխին։ Նա մեղավոր էր ներանում, վոր հոր մոտ լրտես նկին թողել գա։ Ձև վոր նա ասավ, վոր իշխանազուստր Մարիան ցուցակ կազմի, և նա, ով այդ ցուցակում չկար, ներս չթողնելիր։ Ինչու ապա ներս թողին այդ սրի-

[1] Ապրանաքյան և ուզեկի քորքոջում ասելի հանգստացեք, յես վաղը կգամ։

կային։ Բոլորի պատճառը նա չի՝ իշխանազուսպությունը նրա կրնսից իշխանը մի բոպե հանգիստ չունի, չի կարող հանգիստ մնալ, տուժում են նաև

— Չե, բարեկամս, հեռացիր, հեռացիր. գուք այդ գիտեք, գիտեք. Ձեռ այլևս չեմ կարող, — ասավ նա և անդադիկ դուրս կեկավ։ Ձեվ կարծես վախենալով, թե չլինի դուստրը կարող է վրան հերթ մխիթարվել, նա վերադարձավ ապիկա մոտ և, աշխատելով հանգարտ տեսք ընդունել, ավելացրեց. — Քիվրծնք քեն, կես գա ատ բարեկամ բոպեկին, վոչ, կես հանգիստ եմ, կես սանին ինչ մտածել եմ. այդպես էլ կլինի — հեռացիր. ձեզ համար մի տեղ գտնք։ — Բայց չդիմացավ և մի կատաղությամբ, վոր կարող է ասենասալ միայն սիրող մարդը, ինքն էլ, քաղքենությունից, տանջվելով, բռունցքներով քաշի ավից ու գոռաց գոռեր վրա.

— Գոնե հիմարի մեկը կնանքյան տոներ արան։ — Նա գոռալը ժամկից, կանչեց իր մոտ m-lle Bourienne-ին և լռեց մինչև իր կաբինետում։

Ժամը յոթուկեսին հավաքվեցին ճաշի հրավիրված վեց հոգին։

Հյուրերը — հայտնի կոմս Ռաստոպչինը, իշխան Լապուխինը՝ իր յոթը վոտով հետ, գեներալ Զատորժը՝ իշխանի հին մատուռնին ընկերը, և յոթերտասերդներից Պիեռն ու Դրուբեցկոյը, — սպասում էին նրան հյուրասրահում։

Մի քանի որ առաջ Բորիսն արձակուրդով Մոսկվա գալով ցանկացավ, վոր իրեն ներկայացնեն իշխան Նիկոլայ Անդրեևիչին և այն աստիճան կարողացավ արժանանալ նրա բարյացակամության, վոր իշխանը բացառությունն արավ նրա նկատմամբ՝ բոլոր ամուրի յոթերտասերդներին հանդեպ, վորոնց առհասարակ չեր ընդունում։

Մեր իշխանի առանձն այն չեր, թե կոչվում է բարձր շրջանում, բայց գա մի փոքրիկ շրջանակ եր, վորի մասին քաղաքում թեև չեին խոսում, բայց այնտեղ ընդունվելն ամենից շատին եր համարվում։ Այդ բոլոր Բորիսը հասկացավ մի շաբաթ առաջ, յերբ իր ներկայությամբ Ռաստոպչինը հայտնեց զլխավոր հրամանատարին (վորը ս. Նիկոլայի առաջին կոմսին հրավիրում եր հաշի), թե ինքը չի կարող գալ։

— Այդ որն ասղնին յես մինչև պետք եմ իշխան Նիկոլայ Անդրեևիչի մասնաշենքերը համբուրելու։

— Ա՛խ, այո, այո, — պատասխանեց զլխավոր հրամանատարը։ — Նա քենչպես է։

Չնայած ու հին կարտոֆիլներով զարդարված հյուրասրահում հավաքված փոքրիկ հասարակությունը նման եր պատահականի

հանգիստավոր խորհրդի Բոլորը լուռ էին, և չէին խոսում էին, ոտք խոսում էին կամաց Իշխան Նիկոլայ Անդրեիչը նոր մոավ լուռ ու լուրջ տեսքով Իշխանազուստը Մարիան քվում էր էլ ավելի հնդ ու ամաչկոտ, քան սովորաբար Հյուրերը նրա հետ խոսում էին ակամայից, վորովհետև տեսնում էին, վոր նա պլուխ չունի իրենց պրոյեկտները լսելու Միայն կոմս Բաստոպչինն էր, վոր պրոյեկտի քիչը շատ կարեում, պատմելով մերթ քաղաքային, մերթ քաղաքական վերջին նորություններըր, Լոպուխինն ու ծեր գեներալը մերթընդմերթ մասնակցում էին պրոյեկտին։

Իշխան Նիկոլայ Անդրեիչը նրանց լսում էր, ինչպես մի գերազանց գաղտնով լսում է իրեն արժող գիտուցումը և յերբեմնակի լուռ ժպտով ու կարճ խոսքով հայտնում, քե ինքն ընդունում է ի գիտություն այն, ինչ գիտում են իրեն։ Ծառայությունը տարված էր այնպիսի յեղանակով, վոր ինքն բան ինքյան պարզ էր, քե վոչ-վոք համարձակություն չի տալիս այդ բանին, ինչ կատարվում է քաղաքական աշխարհում։ Գաղտնում էին գեներալը, վոր պարզ ցույց էին տալիս, քե ամեն բան գնալի վատն է գնում. բայց յուրաքանչյուրը, պատմողը և գաղտնիքյան մեջ գտնվողին այն էր, վոր պատմողը կանգ էր առնում կամ նրանց կանդնեցնում էին ամեն անգամ հենց այն տեղում, յերբ խոսքը կարող էր վերաբերել քաղաքական հարցեր անձնավորություններին։

Ճաշի վրա խոսակցությունը զարձավ քաղաքական վերջին նորություն, այն է՝ Բլղներուրդի դուքսի կալվածները Նապոլեոնի հրամանով գրավելու և Նապոլեոնին ուղղած քշնամական հայտագրի շուրջը, մի հայտագիր, վորը միանամանակ ուղարկվել էր յեվրոպական բոլոր արքունիքներին։

— Բոնապարտը ծնվրտպայի հետ վարվում էր այնպես, ինչպես ծովահենը նվաճած ծովի վրա, — ասավ կոմս Բաստոպչինը, կրկնելով մի քանի անգամ էր կոդմից ասված խոսքը։ — Զարմանում ես միայն քաղաքականների համբերատարության ու հնարքյան վրա։ Այժմ բանը պատին է հասել, և Բոնապարտը, առանց քաշվելու, ուղում է տապալել կաթոլիկ կրոնապետին, — ու բոլորը լռեցին։ Միայն մեր քաղաքացին և բոլոր Բլղներուրդի դուքսի կալվածները պրոծելու դեմ։ Այն ել... — կոմս Բաստոպչինը լռեց, ղգալով վոր հասել է այն տեղը, ուր այլևս անկարելի չէ պատասխանել։

— Բլղներուրդի դքսուհյան փոխարեն առաջարկվել են ուրիշ հողեր, — ասավ իշխան Նիկոլայ Անդրեիչը։ — Ճիշտ այնպես, ինչպես յես պրուսացիներին Հին Պոլիից տեղափոխեցի Բոգուչարովո և Բյազանի կալվածները, այնպես ել նա վարվում է դուքսների հետ։

— Le duc d' Oldenbourg supporte son malheur avec une force de caractère et une résignation admirable[1], — ասավ Բոլխոյ, հարցակիր միջամտելով խոսակցությանն։

Նա այդ բանն ասավ նրա համար, որովհետև Պետերբուրգից գալու ժամանակ պատիվ էր ունեցել նկատելու դուքսին։ Իշխան Անդրեյիչը Բոլխովին նայեց մի այնպիսի հայացքով, կարծես ինչ-որ բան էր ուզում ասել նրան այդ առթիվ, բայց միտքը փոխեց, համաձայնելով նրան այդ բանի համար շատ յնդիմասարդ։

— Ձեռ կարդացի մեր բոդոքը Ալեքսանդրի գործի մասին և գրեցաց այդ հայտագրի վատ խմբագրության վրա,— ասավ կոմս Ռոստոպչինն այն մարդու անվստահ յեղանակով, որը խոսում է իրեն լավ ծանոթ գործի մասին։

Գլխավը միտքիս գործածքով նայեց Ռոստոպչինին, չհասկանալով, թե հայտագրի վատ խմբագրությունն ինչպես յե անհանգստացրել նրան։

— Մեզնե մինուրն չի, թե հայտագիրն ինչպես և գրված, կոմս,— ասավ նա,— յնթե նրա բովանդակությունն ուժեղ է։

— Mon cher, avec nos 500 milles hommes de troupes, il serait facile d'avoir un beau style[2], — ասավ կոմս Ռոստոպչինը։

Գլխավը հասկացավ, թե կոմս Ռոստոպչինին ինչպես յե անհանգստացրել հայտագրի խմբագրությունը։

— Ինչպես յերևում է քաղքի մրոտողները բավական քաշմացել են,— ասավ ծեր իշխանը.— այնտեղ Պետերբուրգում բոլորը գրում են վոչ միայն հայտագրեր — նոր օրենքներ են գրում բոլորը։ Իմ Ալեքսեյուշկ այնտեղ Ռուսաստանի համար մի սմբոզի հատոր օրենքներ է գրել։ Հիմա բոլորը գրում են,— Ճեվ նա անբնական կերպով ծիծաղեց։

Խոսակցությունը պահ մի դադարեց. ծեր գինուորն իր հազով ուշադրությունն գարձնեց իր վրա։

— Հաճիլ եք լսել վերջին դեպքի մասին, վոր անցյալ Պետերբուրգում գտնվելու ժամանակ ինչպես իրեն ցույց տվեց Ֆրանսական գնդապետը։

— Ի՞նչ։ Այո, յես ինչ-որ բան լսել եմ. նա կարծեմ ինչ-որ անհարմար բան է տանել Նորին մեծության նկատմամբ։

— Նորին մեծությունը նրա ուշադրությունը գարձրել է գրեհ-նագնդյան գինվորական և հանդիսավոր մարշի վրա, շարունակեց

---

[1] Ալեքսեյուշկ գուքսն իր զեղխություններ կրում է կյանքի գարմանալի ուժով և հակառակորդին հնազանդում։

[2] Միևնույն, ծեր 500 հազարոնոց բանակով, կարծեմ, հեշտ է լավ գոհով արտահայտվել։

պիներալը, — բայց պետականն իրեն քիչ վոչ մի ուշադրություն չի դարձրել և իրեն իրենց թողել և ավելի ասելու, քան ժեռ մատ Պրանսիայում այդ տեսակ գաղտնի բաների վրա ուշադրություն չենք դարձնում։ Քաղաքորը վոչինչ չի հասկել ասել։ Հետևյալ գրառեսին, ասում ևն, քաղաքորը վոչ մի անգամ չի բարևհասկել ընդան դիմել։

Բալտրը լռեցին. այդ վատաը, վոր անձնական քաղաքորին իր վերաբերում, չնր կարելի քննության առնել։

— Հանդուրժն ևն, — ասավ իշխանը։ — Մեռիվիեին հանաչում ևր։ Ինչ ասավ չես նրան դուրս արի իմ անից։ Նա այստեղ ևր. չնայած վոր չես նկատել նրի վոչ-վոքի չքաղնել ինձ մոտ, նրան քաղել նրին, — ասավ իշխանը բարկացած նայելով դատերը։

Ահվ նա պատմեց իր ամբողջ խոսակցությունը ֆրանսացի բժշկի հետ և այն պատճառները, վորոնք համոզել նրին, թե Մեռիվիեին լրտես ևր։ Քնելուն այդ պատճառները շատ անբավարար ու անորոշ նրին, այնուամենայնիվ վոչ-վոք չառարկեց։

Տատոկան կնոջ հետո շամպայն մատուցին։ Հյուրերը յևյան անդներից ու շնորհավորեցին ծեր իշխանին։ Իշխանադուստր Մարիան նույնպես մոտեցավ հորը։

Նա դատերը նայեց ատոք, չոր հայացքով ու նրան դեմ արավ իր խորշոմած, ածիլված այտը։ Նրա դեմքի ամբողջ արտահայտությունը վկայում ևր, վոր առավոտյան խոսակցությունը չի մոռացել, վոր նրա վերջումը Մոսմ և իր նախկին ուշքի մեջ և, վոր շնորհիվ հյուրերի ներկայության, նա այդ բանն այժմ չի ատում նրանից։

Ծերը անգամանքից անցան հյուրասրահ՝ սուրճ խմելու, ծերերը նստեցին մրուսին։

Իշխան Նիկոլայ Անդրեիչն ավելի աշխուժացավ և իր մոտ ծերակերպը հայտնեց առաջիկա պատերազմի մասին։

Նա ասավ, վոր մեր պատերազմները Բոնապարտի դեմ անսովոր կլինեն մինչև այն ժամանակ, քանի դեռ մենք կզբաղնվենք գաշնակցել գերմանացիների հետ և կմիջամտենք յեվրոպական գործերին, վորոնց հետ մեզ գործով կապեց Տիլզիթի հաշտությունը։ Մենք վոչ Ավստրիայի համար, վոչ ել Ավստրիայի դեմ չպետք ե կռվենք։ Մեր ամբողջ քաղաքականությունը պետք ե գործադրենք Ավնելքում, իսկ Բոնապարտի վերաբերմամբ միայն մի բան — պետք ե դինվինք, ամրացնենք սահմանը և անհոգ լինենք քաղաքականության մեջ, և նա յերբեք չի համարձակվի անցնել ռուսական սահմանը, ինչպես յոթը քվին։

— Բայց մենք, իշխան, ինչպես կռվենք ֆրանսացիների դեմ,— ասավ կոմս Բեզուխովը։ — Մի քիչ մենք կարող ևնք ծառանալ

մեր ուսուցիչներուն և աստվածներուն դեմ. Նայեցեք մեր կերեսոյթներուն, նայեցեք մեր շքախմբի սիկիներուն. Մեր աստվածները փրանսացիներն են, մեր կերկնային արքայությունը՝ Պարիզը։

Նա սկսեց ձայնը բարձրացնել, ըստ կերևույթին Նրա համար, վոլպեզի քոլորը լսելու։

— Հագուստները փրանսական, մտքերը փրանսական, զգացումները փրանսական։ Դուք ահա ձեր Մեսիվիեին վզակոթիլ բռնած դուրս եք արել Նրան համար, վոր Նա փրանսացի չե և անպիտան, իսկ մեր մեծաշուք սիկիները հազի չեն տալիս Նրա համար։ Եվրեկ կա մի կերևակույթուն եղի, ահա այդտեղ հինգ սիկիներից կերևքը կաթոլիկ եղին, վոր, պապի քուլյատվությամբ, կիրակի որերը ասեղնագործով են զբաղվում։ Այն ինչ իրենք համարյա քի մերկ նստած եղին, ինչպես առևտրական բազնիսի ցուցանակները, քող քուլլ տրվի ասել ե՛ս, իշխան, նայում ես մեր կերեսոյթներին և քիչ և Ճուտ Պետրոս Մեծի հին մահակը ձեռք առնես ու ուսադվարի պրանց կոզքերը մի լավ ջարդես. այն ժամանակ կիմասվիկյին։

Բոլորը լռեցին։ Ծեր իշխանը ժպիտը դեմքին նայեց Թաստապչինին և պլխի չարժումով հավանություն տվեց Նրա ասածներին։

— Դեհ, Ձեզ քարով, ձերջ պայծառափայլություն. մի հիվանդացեք. — ասավ Թաստապչինը, իրեն հատուկ արագ չարժումներով ու ձեռն իշխանին մեկնելով։

— Գնաս քարև, սիրելիս, — տավիշ և, միշտ հանաքքով լսում եմ Նրան, — ասավ ծեր իշխանը Թաստապչինին, ձեռը բռնելով և համբուրվի համար այտը Նրան պեմ անելով։ Թաստապչինի հետ վեր կացան մյուսները։

IV

Իշխանադուստր Մարիան հյուրասրահում նստած լսում եր ծերերի այդ խոսակցություններն ու զառդությունները, բայց լսածներից վոչինչ չեր հասկանում. Նա այն մասին եր մտածում միայն, քե հյուրերը չեն նկատում արդյոք հոր քշնամական վերաբերմունքը պետի իրեն։ Նա նույնիսկ չնկատեց այն առանձին ուշադրությունն ու սիրալիրությունը, վոր ճոչի ամբողջ ընկերքում ցուցաբերեցին նր ուղղությամբ։ Նա միայն իրեն Պրուսիենկոյը, վորն արդեն չերկրորդ անգամն եր լինում իրենց տանը։

Իշխանադուստր Մարիան զբաղած, հարցական հայացքով դարձավ Պիեռին, վորը բոլոր հյուրերից հետո՝ պլխարկը ձեռին ու ժպտագին մոտեցավ իշխանադուստր Մարիային այն ժամանակ,

Կիրը իշխանը զուրս գնաց և նրանք մենակ մնացին հյուրասրահում։

— Կարելի չե մի վոքը ևլ նստել, — ասավ նա իր հատա մարմնավոր բազկաթոռի վրա փռվելով։

— Ներեցեք, — ասավ իշխանադուստր Մարիան։ Ես ուզում եմ ձեզ շնորհավորել, ասավ նրա հայացքը։

Պիեռը պատվում էր կամ-ճաշյա ուրախ տրամադրության մեջ։ Նա նայում էր ամբողջ և հանդարտ ժպտում։

— Դուք, իշխանադուստր, վաղուց եք ճանաչում այդ կերիտասարդին, — ասավ նա։

— Վորին։

— Դրուբեցկոյին։

— Վա՛յ, մի քանի որ և...

— Ի՞նչպես և. Նա ձեզ զրուց է տալիս։

— Այո, նա գուրկան կերիտասարդ է... Ես ուզում եմ, կամ հարցնում, — ասավ իշխանադուստր Մարիան, շարունակելով մտածել առավոտը հոր հետ ունեցած խոսակցության մասին։

— Նրա համար վոր, կես գիտել եմ. կերիտասարդ մարդիկ Պետերբուրգից Մոսկվա գալիս են հարուստ հարսնացուի հետ ամուսնանալու նպատակով։

— Այդ զրուց եք գիտել, — ասավ իշխանադուստր Մարիան։

— Այո, — շարունակեց Պիեռը ժպտերես, — և այդ կերիտասարդն այժմ իրեն այնպես է պահում, վոր ուր հարուստ հարսնացուներ կան, նա յել այնտեղ է։ Ինչպես պիտեք[1] կարդում եմ նրա մտորությունը։ Այժմ նա անվճռականության մեջ է՝ ուժ վրա հարձակում գործի — ձեզ քե արիորդ ծյուլի կարապինայի։ Il est très assidu auprès d'elle[1].

— Նա երանց մոտ գնում է։

— Այո, շատ հաճախ։ Իսկ զուք գիտեք օրիորդներին զրպտեցնելու նոր ձևը, — ասավ Պիեռն ուրախ ժպիտով, ըստ կերևույթին գանվելով բարեհոգության մեջ ամուսնության մասին զրուցելու մեջ։ Վորի համար իր օրագրում նա հաճախ կշտամբում էր իրեն։

— Վա՛յ, — ասավ իշխանադուստր Մարիան։

— Այժմ Մոսկվայի ապշիկներին զուր գալու համար — il faut être mélancolique. Et il est très mélancolique auprès de m-lle Կարագինի[2], — ասավ Պիեռը։

---

[1] Ինչպե՞ս նա շատ ուշադիր է։

[2] Պետք է մելամաղձոտ լինել։ Ճիշտ նա իրեն շատ մելամաղձոտ է պահում m-lle Կարագինայի մոտ։

— Vraiment?[1] — ասավ իշխանադուստր Մարիան, նայելով Պիեռի բարի դեմքին և չդադարելով իր վշտի մասին մտածելուց։— «Ցնա ինձ ավելի քնքուշ կդգայի,— մտածում էր նա,— յնքան կնոջական վարմանի մեկին վստահությամբ հայտնել այն բոլորը, ինչ դգում եմ։ Ցնա կուզենայի այդ բոլորը Պիեռին ասել։ Նա այնքան բարի ու ազնիվ է։ Ցնա քնքուշ կդգայի։ Նա ինձ մի խորհուրդ կտար»։

— Դուք կամուսնանալիք նրա հետ,— հարցրեց Պիեռը։

— Ա՜խ, կոմս, բայց նրանք են լինում, որոնք չեն պատրաստ են լինում ամուսնանալ ամեն մի մարդու հետ,— հանկարծ լրջին համար իսկ անսպասելի յացախոսող ձայնով ասավ իշխանադուստր Մարիան։— Ա՜խ, վորքան ծանր է սիրել մարդու և զգալ վոր... վոչինչ (շարունակեց նա կնոջական ձայնով) չես կարող անել նրա համար, բացի վիշտ պատճառելուց. յնքը զգում ես, վոր այդ բանը չես կարող փոխել. Ասում է մի բան — հնազանդել, իսկ ձեր գնամ չես...

— Ի՞նչ եք ասում, ձեզ քինչ է պատահել, իշխանադուստր։

Բայց իշխանադուստրը, խոսքը չվերջացրած, լայ յեղավ։

— Չգիտեմ ինչ է պատահել։ Մի յանք ինձ մոտացնը, ինչ ասի, Պիեռի ամբողջ ուրախությունը չքացավ. Նա մոտենում հարց ու փորձ էր անում իշխանադստերը, խնդրում էր նրան ասել ամեն բան, վստահորեն իր վիշտը հայտնել նրան. բայց իշխանադուստրը միայն կրկնում էր, վոր Պիեռը մոռանա իր ասածները, վոր ինքն էլ չգիտի, քե ինչ է ասում, և վոր ինքն ուրիշ վիշտ չունի, բացի այն, վոր Պիեռին հայտնի չէ, վոր նա վախենում է, քե իշխան Անդրեյի ամուսնությունը գժտություն առաջ բերի հոր և վորդու մեջ։

— Ներողություն մասին մի քանի լսել եք արդյոք,— հարցրեց իշխանադուստրը, կամենալով խոսակցությունը փոխել — Ինձ ասին, վոր նրանք շուտով գալու էին։ Անդրեյին էլ ամեն որ սպասում եմ։ Ցնա կուզենայի, վոր նրանք տեսնվեին այստեղ։

— Իսկ նա այժմ քինչպես է նայում այդ բանին,— հարցրեց Պիեռը, ցած խոսքի տակ հասկանալով ձեր իշխանին։

Իշխանադուստր Մարիան գլուխն որորեց։

— Բայց ինչ պետք է անեն։ Մի քանի ամիս է ասում, վոր տարին լրանա։ Ցնով այդ էլ չի կարող լինել։ Ցնա կուզենայի միայն յեղբորս մի կերպ պատռել առաջին պահին։ Ցնով կուզենայի, վոր նրանք շուտով գային։ Ցնա հույս ունեմ, վոր կբարեկամանամ

---

[1] Ճիշտ։

յիզբոտս հարձանացուի հետ։ Դուք նրանց վտղուց ևս ճանաչում եք,— ասավ իշխանազուստ Մարիան.— ձեռնարկ ձեր խոսքի վրա դրած ասեք ինձ իսկական ճշմարտությունը. ինչպիսի ապրիկ ե դա և որը քինչպես եք գանում նրան։ Բայց ասեք ամբողջ ճշմարտությունը. մտովհետև զուք լավ գիտեք, վոր Անդրեյը, հակառակ հարս կամքի, այնպիսի ուրախ և անուշ, վոր չես կցանկայի իմանալ...

Անորոշ բնազդը Պիևոին ասում եր, վոր այդ վերապահությունների և ամբողջ ճշմարտությունը ասելու կրկնվող քաղաքանքների մեջ արտահայտվում և իշխանազուստ Մարիայի անքաղցրացումը դիտի իր ապագա հարսը և վոր նա ցանկանում և, վորպեսզի Պիևոը չհամարձի իշխան Անդրեյի ընտրությունը. բայց Պիևոն ասավ այն, ինչ ավելի շուտ զգում եր, քան մտածում։

— Ձեռ չգիտեմ, ինչպես պատասխանեմ ձեր հարցին,— ասավ նա չինկնելով, ինքն ել չիմանալով, թե ինչու։— Ձեռ թոլոմին չգիտեմ, թե ինչպիսի ապրիկ ե նա. յես վոչ մի կերպ չեմ կարող վերլուծել նրան։ Նա համարյա և, իսկ թե ինչու,—չգիտեմ։ Ահա բոլորը, ինչ կարելի յի ասել նրա մասին։

Իշխանազուստ Մարիան հոգոց քաշեց. նրա դեմքի արտահայտությունն ասում եր. «Այո, յես այդ բանին ապասում ևյի և վախենում եմ»։

— Իսկ նա խելոք ե,—հարցրեց իշխանազուստ Մարիան։

Պիևոը մտածմունքի մեջ ընկավ։

— Կարծում եմ վոչ,— ասավ նա,— սակայն՝ այո։ Նա իրեն խելոք չի ձևացնում... Բայց նա համարյա և և ուրիշ վոչինչ։

Իշխանազուստ Մարիան նորից գլուխը օրորից բացատրեց։

— Ա՛խ, յես այնպես եմ ցանկանում նրան սիրել։ Դուք նրան ասացեք, յեթե ինձնից շուտ տեսնեք։

— Ձեռ լսել եմ, վոր նրանք այս օրերս կգան,— ասավ Պիևոը։

Իշխանազուստ Մարիան հայտնեց Պիևոին եր ծրագիրն այն մասին, թե ինչպես ինքը, հենց վոր Ռոստովները գան, կմտնի մանուկ ապագա հարսին և կաշխատի ձեր իշխանին նամանավոս ընտանեցնել նրան։

V

Պետերբուրգում Բոլխովն չպիղվեց ամուսնանալ հարուստ հարսնացուի հետ և նա նույն այդ նպատակով յեկավ Մոսկվա։ Մոսկվայում Բոլխովը գտնվում եր յերկու ամենահարուստ հարազատների—Ժիուլկի և իշխ. Մարիայի մինչև ընտրությունն անե-

լու անվճռականության մեջ։ Քանի իշխանադուստր Մարիան, չնայած իր տգիտությանը, Բորիսին քիչուկ ավելի գրավիչ, բայց նա մի անսակ անհարմարություն էր զգում հանապնդել Բալկոնսկային։ Իր վերջին տեսակցության ժամանակ, ձեր իշխանի անվանակոչության օրը, վորքան Բորիսը փորձ էր անում խոսել իր զգացմունքների մասին, իշխանադուստր Մարիան նրան պատասխանում էր անպատահ խոսքերով, և քոռ յերեսքին, իրեն չէր լսում։

Ժյուլին, ընդհակառակը, քանի առաձին, բայց միևյն իրեն հատուկ ձևով, սիրով ընդառաջում էր նրա հարցանքմատուցանելուն։

Ժյուլին 27 տարեկան էր։ Ծնողքներից մահից հետո նա գալձավ շատ հարուստ։ Նա այժմ թոլորովին տգիտացել էր. բայց կարծում էր, քի ինքը վոչ միևյն լավն է, այլև ավելի գրավիչ, քան առաջ։ Այդ մոլորությունը նրա մեջ պահպանվում էր ջնորհիվ այն բանի, վոր նա նախ դարձել էր հարուստ հարսնացու, յերկրորդ՝ վորքան ավելի յեր հասակն առնում, այնքան ավելի անվտանգ էր դառնում տգամարդկանց համար, ուստի և վերջիններս ավելի ազատ կերևի վարվում նրա հետ և իրենց վրա վոչ մի պատասխանատվություն չվերցնելով, վայելում էին նրա ընկերկությունը, յերեկույթները և մասնակցում նրա հավաքույթներին։ ԵՒյն տգամարդը, վոր տասը տարի առաջ կվախենար ամեն որ գնալ այն տունը, ուր գտնվում էր 17 տարեկան մի որիորդ, վորպեսզի նրան չվարկաբեկի և իրեն չկաշկանդի, այժմ ամեն որ համառձակ գնում էր նրա մոտ և նրա հետ վարվում էր վոչ քի իրրև հարսնացու-որիորդի հետ, այլ իրրև մի ծանոթուհու, վորը անո չուներ։

Մոսկվայում դարտաքինների տունը այդ ձմեռ ամենահաճելի և հյուրընկալ տունն էր։ Բացի հրամիրոմի յերեկույթներից ու ճաշերից, դարտաքինների տանն ամեն որ հավաքվում էր մեծ հասարակություն, առանձնապես տգամարդիկ, վոր ընթրում էին գիշերվա ժամը 12-ին և գրեթե մինչև 3-ը նստում։ Ձկար պարահանդես, դրասանք, քաարոն, ուր Ժյուլին չլիներ։ Նրա արտաքարդը միշտ նորաձև էր։ Բայց, չնայած դրան, Ժյուլին ամեն բանից հիասթափված էր յերևում, թոլորին էլ ատում էր, վոր ինքը չի հավատում վոչ բարեկամության, վոչ սիրո, վոչ էլ կյանքի վրնաև ուրախության և հանգստության ապատում է միայն ատելով։ Նա յուրացրել էր մեծ հիասթափություններ կրած տգիկա տոն, վորը կորցրել է իր սիրուհին կամ խաթարվել է նրանից։ Թևպես նրա հետ այդպիսի բան չէր պատահել, բայց նրան

Դայուժ եղեն իրրև մի այզպիսինի վրա, և նա ինքն ել մինչև անգամ համառուժ եր, քի ինքը շատ և տանջվել կյանքուժ. Այդ մելամաղձուքյունը, վոր չեր խանգարում նրան ուրախանալ, չեր խանգարում նաև նրան այցելող յերիտասարդներին հաճելի ժամանակ անց կացնել նրանց մոտ կնկտ ամեն մի հյուր իր առերքն եր տալիս տիրուհու մելամաղձոտ տրամադրուքյան և ապա գրոսվուժ քի գրուցյով, քի պարերով, քի մատվոր խաղերով և քի բուրիխի[1] տարնիհրնհով, վոր ընդունված եղեն դարագիներնի տանը. Միայն մի քանի յերիտասարդներ, գրանց քվուժ և Բորխը, ավելի եղեն խորանում ծյուլիի մելամաղձոտ տրամադրուքյան մեջ, և այդ յերիտասարդներն հետ նա ավելի անկաշկանդ ու առանձին գրուցյուններ եր ունենում աշխարհի ունայնուքյան մասին և ցուցյ եր տալիս նրանց իր տրամիներըը, վորոնց մեջ կային շատ տխուր պատկերներ, ասացվածներ ու վոտանավորներ.

Ծյուլին առանձնապես սիրալիր եր դեպի Բորխը. ափսոսում եր, վոր նա շատ հիասթափվել և կյանքից, առաջարկում եր նրան իր բարեկամական աչե մելամաղձոտ անքը, վոր կարող եր ինքն առաջարկել, ինքը կյանքուժ առնչված լինելով, և վերջը, երբ առաջ բաց արավ իր սիրտը, Բորխը նրա սրտումն նկատեց յերկու ժառ ու գրեց՝ Arbres rustiques, vos sombres rameaux secouent sur moi les ténèbres et la mélancolie[2].

Մի ուրիշ տեղ նա նկատեց մի դամբարան ու գրեց.

La mort est secourable et la mort est tranquille.
Ah! contre les douleurs il n'y a pas d'autre asile[3].

Ծյուլին ասավ, վոր դա հիանալի յեր

— Il y a quelque chose de si ravissant dans le sourire de la mélancolie[4],— ասավ նա Բորխին բառացի կերպով գրքից քաղած խոսքերը.—C'est un rayon de lumière dans l'ombre, une nuance entre la douleur et le désespoir, qui montre la consolation possible[5].

Այդ խոսքերի վրա Բորխը վոտանավոր գրեց.

---

1 Առաջարկված հանգերով կոպիտ վոտանավոր Մ. Ի.

2 Մենավոր ժառեր, ձեր մուգ ճղենրը խավար ու մելամաղձուքյուն են քափում վրաս

3 Մահը փրկուքյուն է, մահը հանգիստ, այլ ապաստան չկա վշտի դեմ:

4 Մի ինչ-վոր հմայիչ բան կա մելամաղձուքյան ժպիտում:

5 Դա լուսո մի ճառագայքն է խավարի մեջ, վշտի և հուսահատուքյան մինչև յեղած յերանգը, վոր ցույց է տալիս մխիթարանքի հնարավորուքյունը:

„Aliment de poison d'une âme trop sensible,
„Toi, sans qui le bonheur me serait impossible,
„Tendre mélancolie, ah, viens me consoler,
„Viens calmer les tourments de ma sombre retraite
„Et mêle une douceur secrète
„A ces pleurs, que je sens couler"[1].

Ժյուլին Բորխի համար տավիղի վրա նվագում եր ամենասիրած նոկտյուռնը։ Բորխը նրա համար բարձրաձայն կարդում եր Բայրոնա և ընթերցումը շուտ-շուտ ընդհատում եր հուզմունքից շնչարգել լինելով։ Մեծ հատարակության մեջ հանդիպելով Ժյուլին ու Բորխը միմյանց նայում եին այնպես, կարծես միակ մարդիկն եին աշխարհում, վոր անտարբեր են և հասկանում են իրար։

Աննա Միխայլովնան, վոր հաճախ այցելում եր կարապինների, ընկերակցելով մորը, ինչու տեղեկություններ եր հավաքում այն մասին, թե ինչ և որվելու Ժյուլին իրրև ոժիտ (որվելու եին Պետրոգի յերկու կալվածք և Նիժնի-Նովգորոդի անասունները)։ Աննա Միխայլովնան նախանձոտությամբ կամքին անձնատուր և խանդագատանքով եր նայում այն նուրբ ակնարկությանը, վոր իր վորդուն կապում եր հարուստ Ժյուլիի հետ։

— Toujours charmante et mélancolique, cette chère Julie[2],— *ասավ նա ազնվաբար։—Բորխն ասում է, թե ինքը հոգով հանգստանում է ձեր տանը նա այնքան հիասթափություններ և կրել և այնքան զգայուն է,— ասում եր մորը։ — Ա՛խ, սիրելիս, վերջին ժամանակներս յես շատ եմ կապվել Ժյուլիի հետ, — ասում եր Աննա Միխայլովնան վորդուն,—չեմ կարող նկատողություն անել ոչ կարող ե նրան չսիրել։ Դա մի այնպիսի եյակ է վոր։ Ա՛խ, Բորխ, Բորխ!— Նա մի բոպեանոթ լռեց։— Ձեռ նրա մորը շատ եմ խղճում,—շարունակեց նա,—մի քանի որ առաջ նա ինձ ցույց տվեց հաշիվներ ու դամականներ, վոր առացել եր Պետրոգից (նրանք այնտեղ ահագին կալվածք ունեն), և խնդրեր ինքը մեն-մենակ է. այնպես են խոսում նրանք։*

Բորխը մորը լսելով հազիվ նկատելի ժպտում եր։ Նա հետաքրքրությամբ ձիծաղում եր նրա պարզամիտ խորամանկությանը վրա,

---

1 Թույն, վոր սնում ես անչափ զգայուն հոգին,
Առանց վորի երջանկությունն անկարելի կլիներ ինձ համար,
Դու, քնքուշ մելամաղձություն, ա՛խ, ելի մխիթարիր ինձ
Ձեվ, հանգստացրու իմ մռայլ մենության տանջանքները
Ձեվ գաղտնի քաղցրությունդ խառնիր իմ
Արցունքներին, վորոնց հոսումը զգում եմ ես ելի

2 Նա միշտ սրտանչելի և մելամաղձոտ է, այդ սիրելի Ժյուլին։

բայց չարունակելով լռել, յիրրեմն ուշադիր հարցեր եր տալիս Նրան Պիեռային և Նիժնի-Նովգորոդի կալվածների մասին։

Ժյուլին վազուց արդեն իր մեկամազձոտ յիրկրպագուից առաջարկություն եր ստացել ու պատրաստ եր ընդունել այն. բայց նոպկանքի մի ինչ-որ պատճառ, որը կար Բորիսի մեջ դեպի Ժյուլին, դեպի Նրա ամուսնանալու ցանկությունը, դեպի Նրա անբնականությունը և իսկական սիրո հնարավորության զրկվելու սարսափելի զգացումը պես պահում եր Բորիսին Նրա արձակուրդի ժամկետը լրացնել եր արդեն։ Առաջուց արդ Նա իր ժամանակն ամբողջովին անցնում եր Կարագինների տանը և ամեն օր, ինքն իր մեջ խորհրդածելով, սում եր, քիչ վազը սառնարյունությունն և անելու։ Բայց Ժյուլիի ներկայությամբ, Նայելով Նրա պրիմի մերթ անդուլման կարմիր գեմքին ու կզակին, Նրա սոսկ աչքերին ու գեմքի արտահայտությանը, որը միշտ պատրաստակամություն եր հայտնում մեկամազձոտության խիստ ամուսնական յիրքանկության անբնական գմայլանքի անցնելու, Բորիսը չեր կարողանում արտասանել իր վճռական խոսքը, չնայած վոչ իր յիրևակայության մեջ Նա վազուց արդեն իրենն Պիեռայի ու Նիժնի-Նովգորոդի կալվածների տեր եր համարում ու Նախագծում եր Նրանցից ստացվելիք յեկամուտների բաշխումն ու գործադրությունը։ Ժյուլին նկատում եր Բորիսի անվճռականությունը և յիրրեմն մտածում, վոր ինքն ստիպի յե Նրան։ Բայց կանացի ինքնախարեությունն խոսքն ևեթ միխիթարում եր Նրան և Նա ինքն իրեն ասում եր, վոր Բորիսն ամաչկոտ և միայն սիրո պատճառով Ժյուլիի մեկամազձոտությանը սակայն վոճվում եր գյուղացիական, և Բորիսի մեկնելուց մի քանի որ առաջ Նա կազմեց մի վճռական ծրագիր։ Հենց այն օրերին, յերբ Բորիսի արձակուրդը լրանում եր, Մոսկվայում և, ինքնին պարզ և, գործակիցների հյուրասիրահում հայտնվեց Անատոլ Կուրագինը, և Ժյուլին, անտպատելիորեն քողնելով իր մեկամազձոտությանը, զարձավ շատ ուրախ և ուշադիր դեպի Կուրագինը։

— Mon cher,—ասավ Անդա Միխայլովնան վորդուն,—je sais de bonne source que le Prince Basile envoie son fils à Moscou pour lui faire épouser Julie[1]. Ծնա այնպես եմ սիրում Ժյուլիին, վոր ուզակի ափսոսում եմ Նրանս։ Դու քնչ ես կարծում, սիրելիս,—ասավ Անդա Միխայլովնան։

1 Միևնույն, յես հավատի ազբյուրներից գիտեմ, վոր իշխան Վասիլին իր վորդուն Մոսկվա ուղարկել և Նրա համար, վորպեսզի Նրան ամուսնացնի Ժյուլիի հետ։

Այն միտքը, որ ինքը հիմար դրության մեջ է ընկնելու և ծույլի մոտ մի ամբողջ ամիս ծանր մեկանխոլիկ ծառայությունը կորչելու չի իջուր և արդեն նախապաշված ու իր կրնականության մեջ ինչպես հարկն է գործադրած Պենզայի կալվածների կամաուանները տեսնելու չի ուրիշի, այն էլ տխմար Ընատուլի ձեռին,—վիրավորում էր Բորիսին։ Եվ նա գնաց կարապիններին մոտ՝ առավոտյան ընելու հաստատ մտադրությամբ։ Ծույլին երեկն գիշերվընց ուրախ ու անհոգ տեսքով, անփութորեն պատմեց, թե ինչպես ուրախ ընկերկա պատահանդեսը և հարցրեց, թե նա ինչը և մեկնում։ Ընատյան որ Բորիսը չկրկնել էր իր սիրտ մասին խոսելու նպատակով, ուսաի և մտադիր էր սիրային լինել, նա ջղայնացած սկսեց խոսել կանանց անհավատարմության մասին և այն մասին, թե ինչպես կանայք հեշտությամբ կարողանում են վշտից անցնել ուրախության և թե ինչպես երբեմն տրտմությունը կախված է այն քանից, թե ում և հետաքրքրվում իրենցով։ Ծույլին վիրավորվեց և ասավ, որ դա հիշտ է, որ կինոջը հարկավոր է բազմազանություն և որ մինչև քանը կծանձրացնի ամենքին էլ։

— Դրա համար էլ չես ձեզ խորհուրդ կտայի...— սկսեց Բորիսը, կամենալով խոսքին նրան, բայց նույն րոպեին մի վիրավորական միտք ծագեց նրա գլխում, թե կարող է պատահել, որ առանց նպատակին հասնելու հեռանա Մոսկվայից, իզուր կորցնելով աշխատանքը (մի բան, որ նրան չէրընք և վոչ մի գործում չեր պատահել)։

Նա խոսքի կիսին կանգ առավ, աչքերը կախ քցեց, վրդովության չտեսնելի նրա ահաճարին հաղթված ու անվճռական դեմքը և ասավ.

— Ենա քնավ նրա համար չեմ կինել, որ ձեզ հետ կռվեմ ընդհակառակը...

Նա նայեց ծույլին, համոզվելու համար, թե կարելի է արդյոք շարունակել։ Ծույլի ամբողջ հոգեմունքը չքացավ հանկարծ և նա իր անհանգիստ, թախանձող աչքերը՝ ազահ ապառումով հառեց Բորիսի չերեսին։ Ենա միշտ այնպես կորոշ եմ գտնավորել իմ կյանքը, որ քիչ տանտիր տրան,— մռայեց Բորիսը։— Քանի որ գործն սկսված է, պետք է գլուխ բերենք։ Նա շտապությամբ, աչքերը քցեց ծույլի չերեսին ու ասավ.

— Դուք գիտեք իմ դիտումները դեպի ձեզ։

Ակնկին տանել ավելորդ եր. ծույլի դեմքը փայլում եր հպարտության ու ինքնագոհության ժպիտով. բայց նա Բորիսին հարկադրեց տանել բոլորը, ինչ տհաճապարակ տավում է այդպիսի դեպքերում,—տանել, քի ինքը սիրում է նրան և չերբեք վոչ մի կնոջ

Նրանից ավելի չի սիրել ժյուլին դիտեր, որ Պենզայի կալվածների և նիժնե-նովգորոդի առատահնների համար ինքը կարող է այդ պահանջել, և առաջավ այն, ինչ պահանջում էր։

Փեսացուն ու հարսնացուն, այլևս չհիշելով իրենց՝ խավարով ու մելամաղձոտությամբ ծածկող ծառերի մասին, ծրագիրներ էին կազմում ապագայում Պետերբուրգում փայլելուն կյանք առնիճելու և այցելությունները էին անում և ամեն ինչ նախապատրաստում ջրով հարսանիքի համար։

VI

Դամա Իլյա Անդրեևիչը հունվարի վերջին նատաշայի ու Պետյայի հետ յնկավ Մոսկվա։ Գոմատուհին գնում վատատոդջ էր և չկարողացավ գալ, իսկ մինչև նրա առողջանալը անկարելի էր սպասել. իշխան Անդրեյին որևէ-որ սպասում էին Մոսկվայում. բայց գրանից պետք էր ոչինչ գնել, պետք էր մերձմոսկովյան կալվածք ծախել և ոսկովել ծեր իշխանի Մոսկվայում պահվելու հանգամանքից՝ ապագա հարսին նրան ներկայացնելու համար։ Վարսվհնան Թատառինների տունը Մոսկվայում տաքացրված չէր և բացի այդ նրանք չնկել էին կարճ ժամանակով, առանց կոմատուհու, ուստի և Իլյա Անդրեևիչը վորոշից Մոսկվայում իջևանել Մարիա Դմիտրիևնա Ախրոսիմովայի մոտ, վոր վաղուց էր հյուրասիրություն էր առաջարկել կոմսին։

Ուշ չնկնկյան Թատառինների չորս սահնականման կառքերը մտան Մարիա Դմիտրիևնայի բակը՝ Մատրոսյա Պանյուշինայա քաղաքում։ Մարիա Դմիտրիևնան մինակ էր ապրում. Աղջկան նա վաղուց մարդու էր տվել։ Վորդիները բոլորն էլ ծառայության մեջ էին։

Նա առաջվա պես իրեն պահում էր շիտակ, խաստում էր նույնպես շիտակ, բարձր, կարծիքները հայտնում էր սուր ու կարուկ և իր ամբողջ կյանքով կարծես հանդիմանում էր մարդկանց ամեն տեսակ քաղաքացիների, կրքերի և հափշտակություններու համար, վորոնց հնարավորությունը նա չէր ընդունում։ Վաղ առավոտից քիվինցն ուսերին, նա գնացվում էր տնային գործերով. ապա գնում՝ կիրակի օրերը պատարագի, իսկ պատարագից՝ բանտերը, ուր նա ուշնում էր գործեր, վորոնց մասին վոչ-վոքի վոչինչ չէր ասում. լի օրերը, հագնված, տանն ընդունում էր գանագան դասի խնդրատուների, վորոնք ամեն օր գալիս էին նրա մոտ, և հետո հաշում էր. կուշտ ու համեղ հաշին մասնակից էին լինում չորեք-հինգ հյուրեր. հաշից հետո մի պարտիա վիստն էր խաղում, չորեկոյան պահանջում էր, վոր լրագիրներ ու նոր գրքեր կարդան իր համար, իսկ ինքը մի վորևե բան էր գոր-

ծուխ հիչ եր պատահում, որ անկց զուրս գար, իսկ յեթե զուրս եր գալիս, ապա այցելուքյան եր գնում քաղաքի ամենանշանավոր մարդկանց։

Նա գնո չեր պատկել, յերբ Բոստովնեները յեկան, և Նատաշան նյակի զուռը ճռռալով նեղս քողից ցրտից յեկող Բոստովներին ու նրանց սպասավորներին։ Մարիա Դմիտրիևնան՝ քիչ խլեցրած ակնոցով, գլուխը յետ քցած, կանգնել եր դահլիճի զուռն մեջ և խիստ ու քարկացած տեսքով նայում եր նեղս մտնողներին։ Կարելի յեր կարծել, թե նա չարացած և յեկվորներին դեմ ու հենց հիմա զուրս կանի նրանց, յեթե այդ միջոցին նա հոգատար կազդազրուքյուններ չաներ իր մարդկանց՝ հյուրերին ու նրանց իրերը տեղավորելու մասին։

— Կոմպիեն են. այստեղ բեր,—ասում եր նա, ճամպրուկները ցուցց տալով և դեռ վոչ-վոքի չերեսեկով։ — Որկորդնե՛ր՝ այստեղ, դնա՛ք ձախ։ Դե, զուք ինչ եք կուչ ու հուպ գալիս, — դառաց նա իր սպասավորների վրա։ — Ինքնայնոն իսկույն տաքացրեք։ Ո՛, ինչ լցվել, սիրուհացել ես,—ասավ նա ցրտից կարմրատակած Նատաշային դեպ իրեն քաշելով։—Ձուռ, սառն ես, դե ցուռա հանվիր,— ապաց նա կոմսի վրա, վոր ուզում եր մոտենալ նրա ձեռք համբուրելու։ — Սառել ես յերևի։ Քեզի հետ ուամ ավելք։ Մոնյուշկա, bonjour, — ասավ նա Մոնյային, վերանայելն այդ վոգին կնոջ ընդգծելով իր փոքր ինչ արհամարհական ու սիրալիր վերաբերմունքը դեպի Մոնյան։

Ձերը բոլորը, հանվելով ու իրենց կարգի բերելով, յեկան քեզի, Մարիա Դմիտրիևնան հերթով համբուրեց բոլորին։

— Սրտանց ուրախ եմ, վոր յեկաք ու ինձ մատ իշխանեցիք,— ասում եր նա։—Վաղուց ժամանակ եր, — ասավ նա ներսից հայացքով նատաշային նայելով։—Միրուհին այստեղ է, վորդուն սպասում է այսար-նեղուց։ Գեռք է, պետք է նրա հետ ծանոթանալ։ Բայց այդ մասին հետո կխոսանք,—ավելացրեց նա, նայելով Մոնյային մի այնպիսի հայացքով, վոր ցուցց եր տալիս, թե նրա ներկայուքյամբ չի ուզում այդ մասին խոսել։ — Հիմա լսիր, — դիմեց նա կոմսին, — վաղը քեզ քնչ և հարկավոր։ Ո՞ւմ ես կանչելու։ Շինշինքին։ — Նա մատի մեկը ծալեց, — լալկան Աննա Միխայլովնային—յերկուս։ Նա վաղուց հետ այստեղ է։ Նրա վորդին էլ սովսանում է։ Հետո Բեզուխովին, հը՞։ Նա յել կնոջ հետ այստեղ է։ Գիտեք նրանից փախել է, քայց նա յեռանից վազելկնկել է։ Ջորեքշաբթի ուրբ Գիտեք ճաշեց ինձ մոտ։ Իսկ սրտանց,— ցուցց տվեց նա սրիորդներին,—վաղը կոսանիա Իվերյան սիրամոր մատուռը, հետո կնրքվանք Որեր-Շեմեյի՝ դերձակուհու մոտ։

Յնրնի, ամեն ինչ նոր ձևի պիտի պատմիրնք։ Ինձնից որևնակ մի վերցնենք. հիմա քնքիրը—ահա այսպես ևն։ Մի քանի որ առաջ չերիտասարդ իշխանազուսար Իրինա Վասիլևնան չնկավ ինձ մատ. սարտափում ևս նայել. քնևրին կարծես չերկու տակառակ և հագցրնիր։ Ձև վոր հիմա որը մի ձև և գուրս գալիս։ Իսկ գուս, գուս ինչ գործեր ուևնաս,—խոսում քյամբ դիմեց նա կոմսին։

— Ամեն ինչ միանգամից վրա հասավ,—պատասխանեց կոմսը։—Փալատևներ պետք և առնել, հետո մերձմասկովյան կալվածքն ևս տուևն ուշոդ կա։ Ցևքն վոգորմած լինեիր, չես մի որով կերքամ Մարինակ, իսկ ապրիլևներին կքաղնեմ ձեզ մոտ։

— Շատ լավ, ինձ մոտ չևն կորչիլ։ Ինձ մոտ չեզած, քնամատևալական խորհրդում չեզած—մնիկ ևս Ցևս նրանց կտանեմ, ուր հարկավոր և, իսկ հարկ չեզած ժամանակը և՛ կկովեմ և՛ կփաղաքշեմ,—ասավ Մարիա Դմիտրիևնան իր մեծ ձևռը դիպցնելով իր սրտիկի տանուհի Նատաշայի ալտինն։

Հետևյալ որն առավոտյան Մարիա Դմիտրիևնան արիորդներին տարավ Իվերյան մատուռը և m-me Ռևնե-Շեյմեյի մոտ, վորը Մարիա Դմիտրիևնայից այնպես ևր վախենում, վոր մինչև ճնապարհ ելնելով արդ ու դարդ ևր դիջում նրան, վորպեսզի վորքան կարևլի չև շուտ ճանապարհ դնի նրան։ Մարիա Դմիտրիևնան պատվիրեց գրևքի ամբողջ ոժիտը։ Տուն վերադառնալով նա, բացի Նատաշայից, բոլորին գուրս արավ սենյակից ու իր սիրելյային կանչեց իր բազկաթոռի մոտ։

— Դու հիմա խոսևնք։ Ենթրհավորում եմ քեզ քո փեսացուով։ Լավ ևս գտել. քո փափաքևն ուրախ եմ. այս հատակից եմ ճանաչում նրան (նա ցույց տվեց հատակից մի սրչին քարձր)։—Նատաշան խնդալին կարմրեց։—Ցևս սիրում եմ նրան և նրանց ամբողջ ընտանիքը։ Այժմ լսիր։ Դու պիտու չև, վոր ծեր իշխան Նիկոլային այնքան էլ չեզ ուզում, վոր վորդին ամուսնանան։ Ծատ քարի ծերուկ և։ Գարզ և, իշխան Անդրևյն էլ չերևիտ չև, սոսնց նրան էլ կապրի. քայց կամքի հակատակ ընտանիք մտնելը լավ չև։ Գևտք և հաշտուքյամբ, սիրով։ Դու խելոք ևս, կարող ևս վարվիլ, ինչպես հարկն և։ Դու քարի և խելոք չեզիր։ Ցևվ ամեն ինչ լավ կլինի։

Նատաշան լուռ ևր, ինչպես Մարիա Դմիտրիևնային ևր քիւում, ամաքիտածուքյունից, քայց խոհական Նատաշային հաճելի չևր, վոր մինչամսում ևն իր ու իշխան Անդրևյի սիրո գործին, մի գործ, վորը նրան մարդկային բոլոր գործերից առանձնահատուկ ևր քիւում, և վոր, նրա հասկացողուքյամբ, վոչ-վոք չևր կարող հասկանալ նրան։ Նատաշան սիրում և ճանաչում ևր մի իշխան Անդ-

ընչի, իսկ նա սիրում եր իրեն և այս օրերս պետք և պար ու իրեն տաներ։ Ուրիշ ել վաչինչ հարկավոր չեր Նատաշային։

— Դիտես, չես նրան վտռուց եմ ճանաչում, Մաշինկային նուչնպես, տալիդ, սիրում եմ։ Տալերը լեզվանիկ են լինում, բայց դա այնպիսին և, վոր ճանճի չես նեղացնի։ Նա ինձ խնդրել և, վոր քեզ հետս տանեմ իրենց մոտ. մի լավ փաթաթվիր նրան, սիրաչահիր. դու նրանից փոքր ես։ Իսկ չերը քոնը գա, այն ժամանակ արդեն ծանոթ կլինենս քե քրոջ հետ, քե հոր հետ և քե սիրված կլինենս։ Այդպես և քե չես։ Ավելի լավ կլինել չի։

— Ավելի լավ կլինել, — գժկամությամբ ասավ Նատաշան։

VII

Միշտ այդ, Մարիա Դմիտրիևնայի խորհրդով, կոմս Իլյա Անդրեևիչը Նատաշայի հետ գնացին իշխան Նիկոլայ Անդրեևիչի մոտ։ Կոմսը տխուր տրամադրությամբ գնաց այդ այցելությունն անելու. նրա հոգին մռայլ եր։ Հիշում եր իրենց վերջին անախորժությունը զորահավաքի ժամանակ, չերը ծեր իշխանը, ի պատասխան իր ճոչի հրավերի, հանդիմանանք իրեն՝ ժամանակին մարզիկ չհայտնելու համար։ Նատաշան իր ամենաալավ զգեստը հագած, ընդհակառակը, գանգուժ եր ամենաուրախ տրամադրությամբ մեջ։ Զվեժ կարծում, քե նրանք ինձ չսիրենձ, — մտածում եր նա. — բայց ին ինձ միչտ սիրել են։ Ծեզ չես ամեն բան պատրաստ եմ անել նրանց համար, ինչ ցանկանան, պատրաստ եմ սիրել նրա հորը, հանց միչտ նրա համար, վոր հայրը և, իսկ քրոջը նրա համար, վոր քուրը և. դրանից հետո նրանք ել ինչուս չպիտի սիրեն ինձ։

Նրանք հասան Վոզդվիժենկայում գտնվող հին, մռայլ տանը և մտան Նախասենյակ։

— Ես, տեր, դու վոզդրամաս, — ասավ կամաը կես կատակ, կես լուրջ. բայց Նատաշան նկատեց, վոր հայրն չտապեց, մտավ Նախասենյակ և քաշվելով հարցրեց, քե տանն են արդյոք իշխանն ու իշխանադուստրը։

Նրանց գալու լուրը հայտնելուց հետո՝ իշխանի ոտնավորներին մեջ իրարանցում ընկավ։ Լաքեյը, վոր գնացել եր նրանց գալու մասին զեկուցելու, գահլիճում կանգնեցրեց ուրիշ լաքեյի կողմից, և նրանք փոփոսացին ինչ-վոր։ Վազ-վազ գահլիճ մտավ և մի սպասուհի ու չտապով նուչնպես ինչ-վոր բան փոփոսաց, իշխանադստեր անունը տալով։ Վերջապես, ծեր, բարկացկոտ գեմքով մի լաքեյ դեկավ և Ռոստովներին հայտնեց, քե իշխանը չի կարող ընդունել, իսկ իշխանադուստրը խնդրում և իր մոտ։ Նատ-

ջինը հյուրերին պիմավորելու դուրս չեկավ m-lle Bourienne-ը, նա հորն ու ապչկան ընդունեց մի առանձին հարգանքով և առաջնորդեց իշխանադստեր մոտ։ Իշխանադուստրը հուզված, վախեցած, կրնար կարմիր բծերով ծածկված, ծանր շնչելով, դուրս չեկավ հյուրերին պիմավորելու, իզուր աշխատելով համարձակ ու սիրալիր երևնալ։ Առաջին իսկ հայացքից նատաշան դուրս չեկավ իշխանադստեր Մարիային։ Նատաշան ներան քվաց չափազանց պճնված, քնքնամտորեն ուրախ և անփոյթ։ Իշխանադուստր Մարիան չդիտեր, վոր նախքան իր ապագա հարևանացուին տեսնելը, ինքը վատ եր ատամազրված պետի ձև՝ իր ակամա նախանձով զեպի ներա պերճկուքյունը, ջահելուքյունն ու կենքանկուքյունը և իր խանդով պետի կեղրայրը։ Բացի նատաշայի նկատմամբ ունեցած հակակրանքի այդ անզիմադրելի զգացումից, իշխանադուստր Մարիան այդ վայրկյանին հուզված եր նաև այն բանից, վոր Ռոստոպչինների գալուս լուրը լսելով, իշխանը գոռաց, քե ներանք իրեն հարկավոր չեն, քոզ իշխանադուստր Մարիան ընդունի, կնքեև համառում և, իսկ իր մոտ չքոպնեն ներանց։ Իշխանադուստր Մարիան վորոշեց Ռոստոպչինների ընդունել, բայց ամեն վայրկյան վախենում եր, քե իշխանը մի վորևե անպատեհ բան չանի, վրդովնան նա՝ իշխանը աստիճ հուզված եր քվում Ռոստոպչինների գալուս առթիվ։

— Անավասիկ, սիրելի իշխանադուստր, իմ կնրպչուհուն բերել եմ ձեզ մոտ, — ասավ կոմսը, վոտներն իրար խփելով ու չուբրը նայելով, կարծես վախենում եր, քե ծեր իշխանը նեբոս կմանի։— Ներգանն ուրախ եմ, վոր պիտի ծանոթանաք... Ախոռ, ախոռ, վոր իշխանը պետ նա տկար և, — և մի քանի ընդհանուր խոսքեր ասելով, նա չեկավ տեղից։ — Եթեե քուչ կուաք, իշխանադուստր, մի քառորդ ժամով նատաշային կքողնեմ ձեզ մոտ. չես ուզում եմ գնալ, այստեղից մի չերկու քայլի վրա չե, Սարաչի հրապարակը, Անդրա Սեմյոնովիչայի մոտ, ապա կգամ սրա չետևից։

Իլյա Անդրեյիչն այս պիվնոպատիտական խորամանկուքյունը մտածեց նրա համար, վորպեսզի ապչկա ապագա հնարավորուքյուն տա իր հարսնացուի հետ բոցատրվելու (ինչպես այդ հետո նա հայտնեց ապչկան), և նրա համար, վորպեսզի խուսափած լինի իշխանի հետ հանդիպելուս հնարավորուքյունից, իշխանի, վորից վախենում եր։ Նա այս բանն ապչկան չասավ. բայց նատաշան հասկացավ հոր այդ վախն ու անհանգստուքյունը և իրեն վիրավորված զգաց։ Նա հոր վրեժխնդիր կարմրեց, և ավելի պայրացավ հենց նրա համար, վոր կարմրեց, և ապա համարձակ, հանդուգն հայացքով, վոր առած եր, քե ինքը վոչ-վոքից չի վա-

խնդում, նայեց իշխանադստերը։ Իշխանադուստր Մարիան կոմսին ասավ, թե շատ ուրախ է և կխնդրեր, որ փոքր ինչ յերկար ձևար Աննա Սեմյոնովնայի մոտ։ Դրանից հետո Իլյա Անդրեյիչը մեկնեց։

M-lle Bourienne-ը, չնայած իշխանադստեր անհանգիստ հայացքներին, որ նա նետում էր իր վրա (վորպեսզի նատաշայի հետ մենակ թողի), անդադրում չէր գնում ու շարունակում էր իր զրույցը Մոսկվայի զվարճությունների ու թատրոնների մասին։ Նատաշան իրեն վիրավորված էր զգում նախատրտունի տեղի ունեցած չգոհությունից, հոր անհանգստությունից և իշխանադստեր խոսելու անբնական տոնից, վորը, նրան թվում էր, թե կարծես զոդորմություն է արել իրեն ընդունելով։ Այդ պատճառով էլ ամեն քան անախորժ էր նրա համար։ Իշխանադուստր Մարիան նրան զուր չէր զգում։ Նա նատաշային թվաց շատ ազնիվ, կնճիռ, ձևացող և չոր։ Հանկարծ նատաշան բարկացավ ընկճվից և ամեսամա մի այնպիսի անփությամբ ասե ընդունեց, վորը իշխանադուստր Մարիային՝ էլ ավելի չեր վանում նրանից։ Հենց լռություն տեղի ծանր, ընդհատ խոսակցություններից հետո լսվեցին հոգոցներ հազած վառելիքի արագությամբ մոտեցող քայլեր։ Իշխանադուստր Մարիայի դեմքը վառ արտահայտեց. դուռը բացվեց և ներս մտավ ծեր իշխանը, սպիտակ քաղաքով ու խալաթով։

— Ախ, սիրուհի, — ասավ նա, — սիրուհի, կոմսուհի... կոմսուհի Ռոստովա, չնեղե՞ս եկել... խնդրում եմ ներեք, ներեք... Զգիտեի, սիրուհի, ասաված վկա, չգիտեի, վոր դուք մեզ արժանացրել եք ձեր այցին. այս զգեստով չեի ապրիլյա մոտ՝ խնդրում եմ՝ ներեք... Ասաված վկա, չգիտեի, — կրկնեց նա այնպես անբնականորեն, ասաված բառը շեշտելով, և այնպես անախորժ ձևվով, վոր իշխանադուստր Մարիան աչքերը ցած քցած չեր համարձակվում նայել վոչ հորը, վոչ նատաշային։

Նատաշան, յերևելով ու նորից նսեմելով, նույնպես չգիտեր ինչ անել։ Միայն m-lle Bourienne-ն էր, վոր ժպտում էր զուրկանան։

— Խնդրում եմ՝ ներեք, խնդրում եմ՝ ներեք։ Վկա յեն ասաված, չգիտեի, — քրքիջով ձերունին ու նատաշային վոտից գլուխ նայելով՝ դուրս գնաց։

Ծեր իշխանի գնալուց հետո ասպիրը m-lle Bourienne-ին էր, վոր խոսակցությունն սկսեց իշխանի սկարուկյան մասին։ Նատաշան և իշխանադուստր Մարիան անխոս իրար երես նայում, և վորքան նրանք անխոս նայում էին իրար, այնքան ավելի անհարմարություն էին զգում մնալու մեջ։

Ներք կոմսը վերադարձավ, Նատաշան անգործադարձավարի կերպով ուրախացավ նրա գալուստով և շտապեց մնկնել. այդ րոպեին նա զգում էր այդ պատճառ, որ իշխանադստերը, որը իրեն այդպիսի անհարմար դրության մեջ դրեց և կամ ժամվա քննադրության մի քանի րոպե չառավ իշխան Անդրեյի մասին։ Ջե որ նա ինքը չգիտ կարող առաջինը խոսք բանալ այդ ֆրանսուհու նկատմամբ, մտածեց նա։ Մինչ այդ նույն մարդից առանձնում էր և իշխանադստեր Մարիամ նա զգում, թե ինչ պետք էր ասել Նատաշային, բայց չկարողացավ այդ անել, երբ որ հանկարծ m-lle Bourienne-ը ծանոթացից նրան, և ձեր պատճառով, որ նա ինքն էլ չգիտեր, թե ինչու այդպես ժանր և այդ ամուսնության մասին խոսակցությունն սկսվեր։ Ներք կոմսն արդեն անհարմար դուրս էր գալիս, իշխանադստեր Մարիամ արագ քայլերով մոտեցավ Նատաշային, բռնեց նրա ձեռը և, ժանր հառաչելով, ասավ.

— Սպասեցնեք, չես ուզում եմ...

Նատաշան, ինքն էլ չիմանալով ինչու, հանձնաձգով նայեց իշխանադստեր Մարիային։

— Սիրելի Նատալի, — ասավ իշխ. Մարիան, — գիտեք, թե վերջան ուրախ եմ, որ չեզբայրս գոհ է իր ընտանեկության...

Նա կանգ առավ, զգալով, որ հիմարություն էր ասում։ Նատաշան նկատեց այդ ընդհատումն ու հասկացավ դրա պատճառը։

— Ձեռ, իշխանադստեր, կարծում եմ, որ այժմ անհարմար և այդ մասին խոսել, — ասավ Նատաշան արտաքին արհամարհանքով ու ատելությամբ, բայց զգալով, որ արցունքները մոտենում են կոկորդին։

Ե՞րբ ասի չես, ինչ ասի չես, մտածեց նա հենց որ անցյալից դուրս չկավ։

Այդ րոպե Նատաշային չերկար ապատանքին հաշվ։ Նա իր անցյալում նատած չերևույթի պես հեռվից լսում էր։ Սոնյան նրա մոտ կանգնած համբուրում էր նրա մազերը։

— Նատաշա, ինչու համար ես լալիս, — ասում էր նա։ — Պու նրանց հետ քիչ պարծ ունես։ Ամեն ինչ կանցնի, Նատաշա։

— Ջե, չեմ դու իմանայիր վերջան վիրավորական ես... չես, կարծես...

— Մի ասի, Նատաշա. չի որ դու մեզավոր չես, գո ինչ քանին ես։ Համբուրիր ինձ, — ասավ Սոնյան։

Նատաշան դուրս բարձրացրեց և համբուրեց ընկերուհու չուքերը, իր թաց չերեսը սեղմելով նրա չերեսին։

— Ես չեմ կարող ասել, չգիտեմ։ Հոգ-վոք մեղավոր չի,— ասում եր Նատաշան,— չես եմ մեղավոր։ Բայց այս բոլորը ասելի չեն։ Ա՛խ, ինչու նա չի գալիս...

Նա կարմրած աչքերով գնաց ճաշի։ Մարի Դմիտրիևնան, իմանալով քե իշխանն ինչպես և ընդունել Ռոստովներին, այնպես ձևացավ, քե Նատաշայի այլայլված դեմքը չեր նկատում, և անգամի շուրջը բազմազան հանձարներ եր անում կամաց ու մյուս հյուրերի հետ։

VIII

Այդ յերեկո Ռոստովները գնացին ոպերա, վորի առմաակը ձևոք եր բերել Մարիա Դմիտրիևնան։

Նատաշան չեր ուզում գնալ, բայց անկարելի չեր մնալ Մարիա Դմիտրիևնայի սիրալիր հյուրասիրությունը, վոր բացատրվում նրա համար եր նախատեսված։ Ծերը Նատաշան հագնված գալիս յեկավ զահլեճ, ու հորն ապասելով նայեց մեծ հայելուն և տեսավ, վոր ինքը լավն է, չատ լավը, նա ավելի սիրեց, քայց այդ ուշադրությունը քաշեց ու սիրագին չեր։

Ճնճղ ասավան, յերեն նա այստեղ լիներ, յես էլ առանձին պես քաշվելով չեյի վարվի հետը, այլ բոլորովին ուրիշ տեսակ. ուզտակի կզբկեյի, կսեղմեյի նրան ինձ, կասիկնյի, վոր ինձ նայի իր վարոնոզ, հետաքրքիր աչքերով, վորոնցով նա հաճախ նայում եր ինձ, և ապա կծիծաղեցնեյի նրան, ինչպես առաջ։ Նրա աչքերը — կարծես տեսնում եմ այդ աչքերը,—մտածում եր Նատաշան։— Ու ինչ զարմանալի է նրա հոր ու քրոջ հետ. յես սիրում եմ նրան, միայն նրան՝ իր դեմքով, աչքերով, ժպիտով ամբողջությամբ և դրա հետ միաժամանակ մանկական ժպիտով... Ջե, ավելի լավ և չմտածել նրա մասին. չմտածել, մոռանալ, բոլորովին մոռանալ այս մեղսոցին։ Ես չեմ դիմանա այս ամաուժին, հիմա լաց կլինեմ, ու հայելուց հեռանալով, ուժ գործ դրեց իր վրա, վոր լաց չլիներ։ «Եվ Սոնյան ինչպես և կարողանում այդպես հանգիստ, հանդարտ սիրել Նիկոլային և այդպես կարիքը ու համբերությամբ սպասել,— մտածեց նա, նայելով նրա մոնոզ, նուշնպես հագնված, հովհարը ձեռին Սոնյային։— Ջե, սա բոլորովին ուրիշ ու Ես սրա պես չեմ կարող։

Այդ վայրկյանին Նատաշան իրեն այնքան մեղավոր ու քմնքշացած զգաց, վոր նրա համար քիչ եր սիրել և իմանալ, վոր ինքը սիրված է. նրան հավիտյան և այժմ, հենց այժմ գնալ սիրած մարդուն և ասել ու լսել սիրո խոսքեր, վորոնցով չի կա նրա սիրտը։ Մինչ դեռ կադրիլն նստած գնում եր և սպասած լուսամուտից մոտիկ նայում յոտնաթաթերին, նա իրեն զգում եր ավելի սիրահարված ու ախուր և

մոտակից եր, քե ուժ հետ ուր և գնում։ Փոկ կատքերի չարքը մանելով՝ Ռոստոմների կտրքը անիվներով ձյունը գանգատ ճըռոցնելով, մոտեցավ քաղաքին։ Նատաշան ու Մանյան, փեղկերին հավաքելով, արագ քաղաք կտրվեց. կամաց իջավ լաքեյները դռնուքյամբ, և յնկերքով քաղաքն մտնելով կանանց, տղամարդկանց և սիրելներ ծախողների արանքով, գնացին մոտ բենուարի մի քանցքը։ Մանկամ դռան յետևից լսվում եր յերաժշտուքյան ձայները։

— Nathalie, vos cheveux...[1] — ըղնջաց Մանյան։

Կտրիլյոնները հարգանքով ու արագ անցավ կանանց առջևից և սրյակի դուռը քաց արավ։ Ներսի շուռ քյուները լսվեց ավելի պարզ, դռան միջից փայլեցին լուսավորված սրյակների չարքերը՝ կանացի մերկ ուսերով ու ձեռներով և ազիկոզ ու մանդիլոնների վայլուն պարտեզը։ Հարևան բենուարը մտնող կինը կանացի նախանձոտ մի հայացք ձգեց Նատաշայի վրա։ Վարագույրը գեռ չեր բարձրանում. նվագում եյին նախերգանքը։ Նատաշան, դիմակները հարգալնելով, Մանյայի հետ միասին առաջ անցավ ու նստեց, նայելով դիմացի սրյակների լուսավորված չարքերին։ Վարագույրն արդեն չորրած այն դիպվածում, քե հարյուրավոր աչքեր նայում եյին իր մերկ քևևերին ու պարանոցին, հանկարծ և՛ ամոթխածի և՛ անախորժ կիրքով սրտից ներսն, հարուցանելով համապատասխան հիշողություններ, իզձերն ու հուշերն մի ամբողջ շարան։

Այդ յերկու շատ սիրուն ազջիկները՝ Նատաշան ու Մանյան, կամ Բյուտ Անդրեյիչի հետ, վոր վաղուց արդեն Մասկվայում չեր յերևում, իրենց վրա զարձրին ընդհանուրի ուշադրությունը։ Բացի պրանից, բոլորն եր մաքի կիրքով դիտեյին Նատաշայի և իշխան Անդրեյի նշանադրության մասին, դիտեյին, վոր այդ որվանից Բեզուխովն ապրում եյին դյուղում, ուստի և հետաքրքրությամբ նայում եյին Բոլոտոտանի լավագույն վիճակավորներից մեկի հարսնացուին։

Նատաշան դյուղում զգացել եր, ինչպես ասում եյին նրան բոլորը, իսկ այդ յերեկո, իր հուզված վիճակի շնորհիվ, առանձնապես զգացել եր նրա կատարյալ գեղեցկությունը, կենսախինդ սեռը՝ միացած գիտի ջրջապատող անտարբերության հետ — գարմացնում եր քոլորին նրա ևև աչքերը նայում եյին բազմությանը, վոչ վոքի չվորոնելով, իսկ բարակ, արմանկից վեր մերկ քևևը, վոր կոքնած եր սրյակի քաժակ յերկրին, քան յերևույթին անդիտակցաբար, նախերգանքի յերևիզների հետ անցվում ու բացվում եր գեղացանկը ճոճելով։

1 Նատալի, ձեր մազերը։

— Տես, ահա Ալենինան, — ասում էր Սոնյան, — կարծես մոր հետ է։

— Տեր աստված, Միխայիլ Կիրիլիչն էլի հատատացել է, — ասավ ձեր կոմսը։

— Տեսեք, մեր Անդրեա Միխայլովիչան ինչ գլխարկ է դրել։

— Դարպզինները, ծխում են. Բորիսն էլ նրանց հետ է։ Անմիջապես յերեսում է նշանված են։ Թրուբեցկոյն աստղարկությունն է ասել։

— Ուշիկս չի. հենց նոր իմացա, — ասավ Երիշևը, Ռոստովներին սիրական մոնենալով։

Նատաշան նայեց այն ուղղությամբ, ուր նայում էր հայրը, և տեսավ ծխում, մոտ մայրգաբլիանները հասան կարմիր վզին (Նատաշան գիտեր — ոնգուրված է) յերջանիկ դեմքով նայել էր մոր կողքին։ Նրանց յետև յերեսում էր Բորիսի հաստ սանրած գեղեցիկ գլուխը՝ ականջը ծխուլիի քերանին մոտեցրած։ Նա աչքի տակով նայում էր Ռոստովներին ու ժպտալով ինչ-որ բան էր ասում հարևանուհուն։

— Ընդունք մեր մասին, իմ մասին են խոսում, — մտածեց Նատաշան։ — Ինչ Բորիսը, հավանորեն, հանգստացնում է իր հարսնացուի խանդը գեղի ինձ. իզուր են անհանգստանում։ Ինչքան երանելի իմանային, թե վորքան անտարբեր եմ գեղի բոլորը։

Նրանց յետև, կանաչ գլխարկը գլխին, ասավածավակը ու յերջանիկ, տոնական դեմքով նայել էր Անդրեա Միխայլովիչան։ Նրանց սիրում էր նշանվածների այն միաոլորտը, վոր այնպես ժանոթ էր Նատաշային և վորը նա այնպես սիրում էր։ Նա յերեսը շրջից և հանկարծ հիշից ասավոտյան այգեկությանն առաջացուցիչ տեսարանները։

— Ինչ իրավունք ունի ինձ ազգականների շրջանը չընդունելու։ Ա՛խ, ավելի լավ է չմտածել այդ մասին, չմտածել մինչև նրա գալը, ասավ նա ինքն իրեն և սկսեց նայել ապրտների ծառերի և անծանոթ դեմքերին։ Պատահեր առջևում, հենց մեջտեղը, մեջքով ուամպայի հենվածի կանգնել էր Պետրոսովը՝ պարզ կանաչ գգեստով և գեղի վեր սանրած խիտ գանգուր մազերով։ Իմանալով, վոր ինքը գրավում է ամբողջ գահլիճի ուշադրությունը, նա կանգնել էր հենց լի աես ամբողջ քառորդի այնպես ազատ, հպծին կանգնած էր սենյակում։ Նրա մոտ խոսված կանգնած էր Մասկվայի ամենագեղեցիկ յերիտասարդուհին, և նա, ըստ յերեսույթին, առաջնորդություն էր վայելում նրանց շրջանում։

Կոմս Իլյա Անդրեյիչը ձիճապերով հրից չիկնեց Սոնյային ու ցույց տվեց իր նաժակին յերկրպագուհին։

— Ճանապարհը, — հարցրեց Նաս. — Ձեզ վրտահելից դա լույս ընկավ, — պիտեց կոմսը Շինշինին, — չե վոր նա ուր-վոր կտրել եր։

— Այո, չեր յերևում, — պատասխանեց Շինշինը. — Կովկասում եր, իսկ աշնանից վախել և ևս, ասում են, Պետերբուրգում ինչ-վոր սիրական իշխանի մոտ մինիստր և յեղել. այնտեղ ապրելը չահի յեղբորը. և հիմա մեր Մոսկվայի ազնիկ-պատոնները խանդավառ են լինում Ներանից Dolochoff le Persan[1], ու նլ պրծավ Այժմ մնացուած Դոլոխովի անունն ամենքի բերանումն և. Նրա անունով յերդվում են, Նրանով հյուրասիրում են, ինչպես սահարլաղ ձիով, — ասում եր Շինշինը։ — Դոլոխովը ու Անատոլ Կուրագինը մեր ազնիկներին խանդավառ են արել։

Հարևան բնակարը մտավ մի բարձրահասակ գեղեցիկ կին՝ գործված հյուսքով և չատ մերկացրած, ապխտակ լեցուն ուսերով ու պարանոցով, վրի վրա կար մարգարիտների յերկու շարան, և բոլոկան յերկար տնից մինչև վոր Նա տեղավորվեց, իր մետաքսե հատա ղընատը խշխշացնելով։

Նատաշան ակամա նայեց այդ կնոջ պարանոցին, ուսերին, մարգարիտներին, սանրվածքին, և հիանում եր այդ ապխտակ ուսերի ու մարգարիտների գեղեցկությամբ։ Այն ժամանակ, յերբ Նատաշան յերկրորդ անգամ ուզում եր Նրան նայել, կինը չուրջը նայեց և, հանդիպելով կոմս Իլյա Անդրեյիչի հայացքին, գլխով արավ ու ժպտաց։ Դա կոմսուհի Բեզուխովան եր՝ Պիեռի կինը։ Իլյա Անդրեյիչը, վոր բոլորին ճանաչում եր բարձր շրջաններից, քնքշությամբ խոսեց Նրա հետ։

— Վաղուց եր յեկել, կոմսուհի, — ասավ Նաս. — Գոմա, կգամ հիմա ձեզ ձևոք համբուրելու։ Իսկ յես պարծով եմ յեկել և ազգիկներին բերել եմ հետս։ Ասում են՝ Սեմյոնովան անհնաման և խաղում, — ասավ Իլյա Անդրեյիչը. — Գոմա Գյուտր Պիերիլովիչը մեզ յերբեք չի մոտցնի Նա այստեղ ե։

— Այո, Նա մոտիկը եր գալ, — ասավ Ելենը և ուշադիր Նայեց Նատաշային։

Գոմա Իլյա Անդրեյիչը Նորից Նոտեց իր տեղը։

— Լավն և չե, — շշուկով ասավ Նա Նատաշային։

— Ձրաշալե յե, — ասավ Նատաշան, — սիրահարվել կարելի յե։

Այդ ժամանակ հնչեցին նախերգանքի վերջին ակկորդները և չեկաց կապել՝ մեյատների փայտիկը։ Ուշացած ապամարդիկ շտապելին գրավել իրենց տեղերը պարտերում, և վարագույրը քաշեցավ։

---

1 Պարսիկ Դոլոխովը։

Հինց վոր վարպետը բարձրացավ, սքյանչիներուն ու պարտեզուն ամեն ինչ լռեց, և բոլոր տղամարդիկ՝ ծեր ու չկրնասարդ, մուղրիներով ու փոսկիներով, բոլոր կաշակը՝ քանկապին քարերը մերկ մարմիններուն վրա, ազամ հնաոտքրքուքյամբ իրենց հայացքը հառեցին դեպի բեմ։ Նատաշան նուչնպես սկսեց նայիլ։

IX

Բեմի վրա՝ մեջտեղուն դրված էին հարբի տախտակներ, կողքերից դրված էին նեղկան պատկերներ, վորոնք ծառեր էին նեղկայացնում, իսկ յետևում՝ տախտակների յերեսը քաշված։ Բեմի մեջտեղը նատած էին ազջիկներ՝ կարմիր կորամանեղով և ճերմակ շրջազգեստներով։ Ներեցից մեկը, վոր շատ հաստ եր և մեռաքան ապիտակ դեմուստ հագած, նատել եր առանձին մի քաժրիկ նատարանի վրա, վորի յետևից կպցրած եր կանոչ խոպոքուք։ Ներեցը բոլորը ինչ-վոր բան էին յերգում։ Ծերը նրանց իրենց յերգը վերջացրին՝ ճերմակ զգեստով ազջիկը մատցավ հուշարարի բադիկին, իսկ նրան մոտեցավ մի տղամարդ՝ հաստ վոտներին մեռաքան սեղմ վարտիք հագած, փեսացուը վրան զբաղեցավ ու գաշուճով և սկսեց յերգել և ձեռները տարածել։

Սեղմած վարտիքով տղամարդը յերգից մնացավ, ապա յերգից ազջիկը։ Հետո յերկուսեն էլ լռեցին և յերաժշտախումբը նվագից։ տղամարդն սկսեց ճերմակ զգեստով ազջկա ձեռը չփել մատներով քաղցրորեն, քան յերեսուքին կրկին տակտի ազատելով, վորպեսզի նորից սկսի նրա հետ միասին յերգել։ Նրանք յերկուսով յերգեցին, և բոլորն էլ սկսեցին ծափահարել ու բացականչել, իսկ աղամարդն ու կինը, վորոնք քեմում նեղկայացնում էին սիրահարներին, սկսեցին ժպտալով ու ձեռները տարածելով, գլուխ տալ։

Գյուղից հետո և այն լուրջ տրամադրությամբ, վոր ուներ Նատաշան, այդ բոլորն ատելության և զարմանալի յեր քեմում նրան։ Նա չկարողացավ հետևել տղերայի ընթացքին, չկարողացավ նաև յերաժշտությունն լսել. նա տեսնում եր միայն նեղկած խոպոքներ և տարօրինակ հագնված ու դուրսված տղամարդիկ ու կանայք, վոր նուչնքան տարօրինակորեն շարժվում, խոսում ու յերգում էին պայծառ լուսնակի մեջ։ Նա գիտեր, վոր այդ բոլորը պետք եր նեղկայացնել, բայց այդ ամենն այնքան շինծու-կեղծ և անբնական եր, վոր նա մերթ ամաչում եր դերասաններին փոխարեն, մերթ ծիծաղում նրանց վրա։ Նա նայում եր չուրջը՝ հանդիսականների դեմքերին, վորոնցով նրանց մեջ նույն ծիծաղն ու տարակուսանքի զգացումը, ինչ կար իր մեջ. բայց բոլոր դեմքերն ուշադիր եին դեպի բեմի անցուդարձը և, ինչպես նատա-

չայինն քիմում եր՝ կնոջ հիացումի երկին արտահայտումն ունեցող այդպես էլ հարկավոր եւ, մասամբ նաստոյան։ Նա փոխնիփոխ նայում եր մերթ պատերի ծեփած գլուխներին չարքերին, մերթ ոքյակների կիսամերկ կանանց, մանավանդ իր հարևանուհի Ելենին, վոր գրկին քուրմովին մերկ՝ հանգստած ու համրիստա ժպիտով, անթարթ նայում եր քեմին, ղրկով վոտի դահլիճն վոդոզող պայծառությամբ եւ բազմաքյան ներկայությունից տաքացած ոդը։ Նաստոշան կամաց-կամաց իրեն սկսում եր զգալ վատուց արդեն չափած արբեցումի վիճակում։ Նա չեր հիշում ինչ ե ինքը, ուր ե ինքը եւ ինչ ե կատարվում իր առջեւ։ Նա նայում եր ու մոռանում, եւ անդադանելիորեն տարորինակ ու անկապ մտքեր եկին ծագում նրա գլխում։ Մերթ մոռանում եր շատակել քեմ եւ խմզգել, գնդատոնուհու խմզած արիաճ, մերթ ցանկանում եր հավհավը դիպցնել իրանից քիչ հեռու նստած ծերուկին, մերթ էլ քնքշվել դեպի ելենը եւ խոստոել նրան։

Այդ վայրկյանին, խմբը ամեն ինչ լռել եր քեմի վրա, սրինգի սկանյուն ոպսանով, ճոռաց պարտերի մուտքի դուռը՝ այդ կոզմում, ուր Հռատոշենների ոքյակն եր զանվում եւ լավից ուշացած ոպամարզու քայլերի ձայն։ Սկսե եւ Կուրտպինքա, ջննլաց Շինդինը։ Կամուհի Բնդուխտամա յեթ նայեց եւ ժպտաց յնկոզին։ Նաստաշան նայեց կամուհի Բնդուխտամայի հայացքի ուղղությամբ եւ անսպասելի կերպով զեղնցիկ մի ապրուստանոց, վոր ինքնամոռաց ու նրա հետ միասին վայելուչ ձևերով մասնակցում եր զեղչի իրենց ոքյակը։ Դա Ավետոց Կուրտպինն եր, վորին Նաստաշան վաղուց տեսել ու նկատել եր Գետերքուրդի պարտհանդեսում։ Նա այժմ ապրուստանոցի համազգեստով եր, մի ուսադիրով եւ աքսելբանոցով։ Նա առաջ եր գալիս գուսպ համարձակ քայլվածքով, վորը կլինելը ծիծաղելի, յեթե նա զեղնցիկ չլիներ եւ յեթե նրա զեղնցիկ գեմքին չլիներ բարեհոգի գոհունակության եւ ուրախության արտահայտությունը։ Քնայած վոր քեմի վրա գոլծողությունն եր կատարվում, նա, առանց ջատագովու, խթանների ու քրով քնքնական ազմկելով, յուղերով ծեփած զեղնցիկ գլուխը բարձր բռնած, հանդիսավոր քայլվածքով գալիս եր միջանցքի գորգի վրայով։ Նայելով նաստաշային, նա մոռացավ քրոջը, անուշահոտ յուղերով ծեփած ձեռնոցով ձեռը գրկեց նրա օքյակի յեզրին եւ գլուխը բավ առավ ու գեղի քուրրը քնքշվելով, ինչ-վոր բան հարցրեց, Նաստաշային ցույց տալով։

— Mais charmante![1] — ասավ Կուրտպինը, բան յերեսուքին

1 Շատ հմայիչ եւ

ակնաբկիզով Նատաշային։ Ցավ Նատաշան այդ բանը վազ այնքան լսաց, վազքան հանկարծակի նրա չուբիկների շարժումից։ Ապա Կուրագինն անցավ առաջին շարքն ու նստաց Դոլոխովի կողքին, քնքնկըտաբար ու անփութորեն արմունկով հրելով այն Դոլոխովին, վորի հետ միասնները վարվում էին աշխատ թննարար։ Նա ուրախ աչքով արեց. ժպտաց նրան և վոտքով հնդվեց առաջային։

— Գուլը ու կոզրայը ինչ նման են իրար, — ասավ կոմսը։ — Ցավ ինչպես լավ են յերկուսն էլ։

Ընդհանուն սկսեց կոմսին կիսաձայն պատմել Կուրագինի Մոսկվայում արած ինչ-վոր ինտրիգների պատմությունը, վորը Նատաշան լսաց հատկապես նրա համար, վոր Կուրագինն իր մասին ասավ «charmante»։

Առաջին գործողությունը վերջացավ, պարահրապարակը բոլորը վեր կացան, իրար անցան ու սկսեցին քայլել ու դուրս գալ։

Բորիսն էլնալ Ռոստովների ոթյակը, շատ հաճարտակ կերպով ընդունեց նրանց չնորհավորանքները և, հանգիստ վեր քաշելով, ցրված ժպիտով հայտնեց Նատաշային ու Սոնյային իր հաշտության խնդիրքը, վոր նրանք նեղիկ լինեն իրենց հարսանիքին, ու դուրս գնաց։ Նատաշան ուրախ և կենդան ժպիտը դեմքին քայլում էր ու չնորհավորում ամառանոցությունը հենց այն Բորիսի, վորի վրա ինքը սիրահարված էր ասավ։ Ամբողջովին այս վիճակը, վորի մեջ նա էր գտնվում, ամեն ինչ գարձնել էր պարզ ու բնական։

Մերկ ուսերը նրա կողքին նստած՝ ժպտում էր բոլորին համաստրաշես. և նույն կերպ էլ ժպտաց Նատաշան Բորիսին։

Ընդհանի սքյանը լցվեց և պարահրի կողմից շրջապատվեց ամենանշանավոր ու խելոք ազատարդկանցով, վորոնք քիվում էր քի բոլորին էլ ուզում էին ցույց տալ, վոր իրենք ծանոթ են նրա հետ։

Կուրագինը այդ գաղարի ամբողջ ընթացքում, Դոլոխովի հետ առաջին շարքի առջևը կանգնած, նայում էր Ռոստովների սքյանին։ Նատաշան գիտեր, վոր նա իր մասին է խոսում, և դա հաճույք էր պատճառում նրան։ Նատաշան մինչև խոր այնպես շրջվեց, վորպեսզի Կուրագինը տեսնի իր կիսադեմը (պրոֆիլը), իր կարծիքով, ամենահարմար գիրքով։ Ցնդկրորդ գործողության սկսվելուց առաջ պարահրում յերևաց Պիեռի կերպարանքը, վորին Ռոստովները իրենց գալուց հետո դեռ չէին տեսել. նրա գեմքը տխուր էր. նա ել ավելի հաստացել էր այն աստիճան, վոր վերջին անգամ Նատաշան տեսել էր նրան։ Նա, վոչ-վոքին չնկատելով, անցավ առաջին շարքերը։ Անատոլը մոտեցավ նրան և սկսեց ինչ-

վոր բան ասել, նայելով ու ցույց տալով դնալի Ռոստոմենկոյի սիրտը։ Պիտոր, նստոտային տեսնելով, աշխուժացավ և շտապով, չորքերի միջով դնաց դեպի նրանց սիրտը։ Մոտենալով նա հնդվից սիրտին կպցրին և, ժպտալով կերկար խոսում էր նստոտային հետ։ Պիտոն հետ խոսելու միջոցին նստոտային կամաուհի Բեզուխովայի սիրտին տղամարդու ձայն լսեց և, չգիտես ինչու, ամաչեց, վոր դա կուրտիզին է։ Նստոտային յետ նայեց և նրա ու կուրտիզի հայացքները հանդիպեցին իրար։ Կուրտիզը, ըրնքեն ժպտալով, ուղիղ նայում էր նստոտային աչքերին այնպիսի հիացմունքով, ջնջուշչ հայացքով, վոր տարօրինակ էր թվում — այդքան մոտ կանգնած լինել, այդպես նայել նրան, այնպես վստահ լինել, վոր դուր ես գալի նրան, և ծանոթ չլինել նրա հետ։

Յերկրորդ գործողությունն սկսվեց, վորտեղ պատկերացնում էին հուշարձանները. կտավի վրա կար մի ծառ, վոր լուսին էր պատկերացնում։ Յերբ լուսամփոփները տամպոյի վրա բարձրացրին՝ սկսվեց կոնտրաստի և գույների նվագ և աչքից ու ձախից գալս կկար ու պատմուճաններով շատ մարդիկ։ Դրանք սկսեցին ձեռներնին քսափահարել, և նրանց ձեռներում կային գաղտնի նման ինչ-վոր բաներ. հետո վազվզող կնկան ուրիշ մարդիկ և սկսեցին գալս քաշել-տանել այն ազիկան, վոր առաջ ձեռքին պահում էր, իսկ այժմ կերկնագույն հագուստով նրանք միանգամից չտարան նրան, այլ կերկար կերգեցին նրա հետ, իսկ հետո արդեն քաշ տվին տարան, և կուլիսներից կետև կերկար անդամ խփեցին ինչ-վոր մետաղյա բանի, ու բոլորը, ծունկի գալով, սկսեցին աղոթել։ Այս գործողությունները մի քանի անգամ ընդհատվեցին հանդիսականների խանդավառ ծափահարություններով։

Այս գործողության ընթացքում ամեն անգամ, յերբ նստոտային նայում էր պատուհանին, տեսնում էր Ռոստով կուրտիզին, վոր ձեռը բազկաթոռի քիվին դրած, նայում էր իրեն։ Նա հասկացավ իր դիրքի տխրությունը, վոր կուրտիզը հրապուրված է իրենով, և կերբեք մտքովը չէր անցնում, թե դրա մեջ մի վատ բան կլինի։

Յերբ կերկրորդ գործողությունը վերջացավ, կամաուհի Բեզուխովան վեր կացավ, գարշավ դեպի Ռոստոմենկոյի սիրտը (նրա կուրծքը բոլորովին մերկ էր), ձեռնոց հագած մատով իր մոտ կանչեց ծեր կամաին և, առանց ուշադրություն դարձնելու իր սիրտը մոնոպոնների վրա, սիրային խոսակցություն սկսեց նրա հետ։

— Մի ծանոթացրեք ինձ ձեր աքսանչելի ազիկների հետ, — ասավ նա, — ամբողջ գազաքը նրանց մասին է խոսում, իսկ ես նրանց չեմ հանդիպում։

Նատաշան լիլավ ու դլուխը ավելց շրեղափայլ կամաուհուն, Նատաշային այնպես դուր լինկավ այդ վայլուն պեղեցկուհու դեմքը, վոր նա ուրախությունից կարմրեց։

— Հիմա կես ել եմ կամենում մոսկվացի դառնալ, — ասավ Ելենը, — Ճիվ ինչ անխղճությունի ե ձեր կողմից, վոր դուք այսպիսի մարգարիտներդը պահել եք պլուդում, անհայտության մեջ։

Գամաուհի Բեղուխովան իրավամբ վայելում եր հավասիչ կնոջ հռչակ. նա կարող եր ասել այն, ինչ չեր մտածել, առանձնապես կարողանում եր շողոքորթել բարերարին պարզ ու բնական ձևերով։

— Վռչ, սիրելի կոմս, քեզ լավը ինձ պրատվիլ ձեր ազգինների՝ քեզ այստեղ չերկար ժամանակ չեմ ճանչում, ինչպես և դուք։ Ճիս կաշխատեմ ուրախացնել ձեզանից։ Ճես դեռ Պետերբուրգում ձեր մասին շատ բան եմ լսել և ուզում եյի ձեզ հանդիպել, — ասավ նա Նատաշային իր միորինակորեն պեղեցիկ ժպիտով։ — Ճես ձեր մասին լսել եմ և իմ պաճ Բրուբեցկոյից։ Լավ ել — նա ամուսնանում է Լանչ եմ նաև ամուսնուս բարեկամ Բալկոնսկուց, իշխան Անդրեյ Բալկոնսկուց, — ասավ նա մի առանձին շեշտով, կամենալով ակնարկել, վոր ինքը գիտե Ներա վերաբերմունքը դեպի Նատաշան։ Ավելի լավ ծանոթանալու համար՝ նա խնդրեց, վոր որիորդները մեզը նեղկայացման ճեացած մասը նստի իր սբյակում և Նատաշան անզգալաբար Ներա մոտ։

Ընդհատվ զրուցակցությունը մեջ բերը նեղկայացնում եր պլյատա, ուր վտովում եյին շատ մոմեր և կախված եյին մարգարտյա ապակենների պատկերներ։ Մեջտեղը կանգնած եյին, հավանորեն, բազավարն ու բազուհին։ Բազավորը բազիահարից աչ ձեռը և, քսո յերևույթին, ամաչելով, վատ յերգից մի բնչ-վոր բան ու նստեց իր մոտազուլն գահի վրա։ Ալն ազգիկը, վոր առաջ ձեռքսակ զգեստով եր, հետո յերկնազույն, այժմ միայն մի շապիկ հագնեն, արձակ մազերով, կանգնել եր գահի մոտ։ Նա բազուհուն զիմելով, բնչ-վոր վշտաբեր բան եր յերգում. բայց բազավորը ձեռը բազիահարից խոսուքյամբ և բեմի կողքից դուրս յեկան մերկ վառնելով ոտամաղդիկ ու մերկ վառնելով կանայք և բոլորը միասին սկսեցին պարել։ Ալտ ջուքահներդը նվագեցին մեզմ և ուրախ յեղանակ. ոտդիկներից մեկը՝ մերկ հատ վառնելով ու ներհատ ձեռներով, մյուսներից բաժանվելով՝ անցավ կուլիսների յետև, կոտսից ուղղեց, նորից դուրս յեկավ բեմի մեջտեղը կանգնեց և սկսեց բարձրանալ ու վառնելն ավազ միմյանց խփել։ Պարտեզում բոլորը ծափահարեցին ու երգողներին։ Հետո մի ոտամարդ կանգնեց անկյունում։ Ներաժշտահոսմքն սկսեց նվագել ավելի բարձրաձայն և այդ ոտամարդը մենակ՝ իր մերկ վառնե-

լսով սկսաց շատ բարձր քաշկռտել ու վառները գետնին խփել։ (Այդ մարդը Duport-ն էր, որ իր այդ արվեստի համար տարեկան առանում էր 60 հազար ռուբլի)։ Բոլորը՝ պատանուց, աքլորակռվից և անգամ վիշապատահուց՝ բոլորը միասին ծափահարեցին ու գոռացին ամբողջ ուժով, իսկ տղամարդը կանգնեց ու սկսաց ժպտալով գլուխ տալ ամեն կողմ։ Հետո պարեցին ելի ուրիշները՝ մեկի վառներով կանայք ու տղամարդիկ. տղա քաղաքիներից մեկին ինչ-որ բացականչություն արավ յերաժշտության նվագածությամբ և բոլորն սկսեցին յերգել։ Բայց հանկարծ փոթորկի յեզով, յերաժշտամեքենան լռեցին խրամատների գամմաները և նվագեցրած անտոմին սկիզբ դնելը, և բոլորը նորից վազեցին ու կրկին նեղկանների մեկին քաշ ավին կուլիանների յետև, ու վարպուշկեն իջավ։ Հանդիսականների մեջ նորից սարսափելի ազմուկ ու ծափահարություն բարձրացավ, և բոլորն ել սկսեցին խանդավառ գեմքերով գոչել. «Դյուպորին, Դյուպորին, Դյուպորին»։ Նատաշան այլևս ուտրոտի չեր գոնում այդ նա գոհունակ, ուրախ ժպտալով նայում եր չուրջը։

— N'est-ce pas qu'il est admirable — Duport[1], — ասավ ելենը Նատաշային։

— Oh, oui[2], — պատասխանեց Նատաշան։

X

Անդրակովին ելենի սքյանուն հանկարծ ցուրտ դիշեց, գուռը բացվեց և, կամենալով ու աշխատելով մարդու չդիպչել, ներս մտավ Անատոլը։

— Քույլ տվեք յեղբորս ներկայացնել ձեզ, — աչքերն անհանգիստ կերպով Նատաշային և Անատոլի վրա գարձնելով ասավ ելենը։

Նատաշան մեկ ուսի վրայով շրջեց իր սիրուհիկ գլուխը դեպի Անատոլն ու ժպտաց։ Անատոլը, որ մոտից նույնպես գեղեցիկ եր, ինչպես և հեռվից, նատեց Նատաշայի մոտ և ասավ, թե ինքը վաղուց եր ցանկանում նրա հետ ծանոթ լինելու համաձայն գրած գեղ Նապոլեոնների պատահանդիսի որից, ուր առաջին անգամ տեսել եր նրան։ Գուրգուրինը կանանց մոտ ավելի խելոք ու ավելի պարզ եր, քան տղամարդկանց չրջանում։ Նա խոսում եր պարզ ու համարձակ, և Նատաշային սարսռոտի ու հաճելի կերպով զարմացնում

---

1 Այնպես չէ, Դյուպորն ազնվական է։

2 Ո՛, այո։

եր այն, որ ինչ միայն ինչ-որ ստրատեգիկ բան չկար այդ մասին մեջ, որի մասին այնքան բան էին պատմում, այլ, ընդհակառակը, նրա դեմքին կար սրամտանքով, ուրախ և բարեհոգի մի ժպիտ։

Կնոջ հարցրեց նեղկայացման տղամարդու մասին և պատմեց, թե ինչպես անցյալ նեղկայացմանը Սեմյոնովան, խոպոպիկս, վայրը ընկավ։

— Իսկ պիտակը, կամաւհի, — ասավ նա հանկարծ պիմենով նատաշային, իրրև մի հին, վաղեմի ծանոթի, — մենք՝ կուտյումնեւրով կարուսել ենք տարբուժ. լավ կլիներ գուք մասնակցեիք. շատ ուրախ կլինեի։ Բայց որ հավաքվելու չեն կարտինների մոտ քընելու, չենք խնդալիս, հը՞, — ասավ նա։

Այս ասելով, նա իր ժպտուն աչքերը չեր հեռացնում նատաշայի դեմքից՝ պարանոցից ու հոյակի քեներից։ Նատաշան, անկասկած, գիտեր, որ Անատոլը համալված և իրենավի Այդ երեսն հաճելի չեր, բայց, չգիտես ինչու, նա իրեն ենթված ու ծանր էր զգում նրա ներկայությունից։ Սերը Նատաշան երեսն չեր նայում, զգում էր, որ նա նայում է իր ուսերին, ուսերի և ինքն ակամա բռնում էր նրա հայացքը, մտածելով նա ավելի լավ է քող նայի իր աչքերին։ Սակայն նրա աչքերին նայելով՝ լուսկատով զգում էր, որ նրա և իր մեջ չկա բարեկամական այն պատնեշը, որ նա միշտ զգացել էր իր և ուրիշ տղամարդկանց միջև։ Նատաշան, ինքն էլ չիմանալով ինչպես, հենց բոլոր հնար իրեն բարեկամին մոտիկ էր զգում այդ մարդուն։ Սերը նա չգիտեր չէր ջնջում էր, վախենում էր քի հանկարծ կուտյուքինը չքանի իր մեջի քենը, չհամբուրի իր պարանոցը։ Նրանք խոսում էին սովորական բաների մասին, և Նատաշան զգում էր, որ իրենք այնքան են մոտիկ, ինչպես չեր կարող լինել ոչ մի ուրիշ հնար Նատաշան նայում էր Պիեռին, հորն ու կարծես հարցնում էր, թե սա քնչ է նշանակում. բայց Պիեռը ոչինչ չէր կարող պատասխանում նրա հայացքին, քանի որ նայվածքը նրան ոչինչ չեր ասում, բացի միայն այն, ինչ-որ միշտ ասում էր. ամուրախ է, դեռ չես էլ գոհ եմ։

Անհարմար լռությունը բոպեներից մեկի միջոցին, երբ Անատոլը իր գուրս ընկած աչքերով հանգարտ ու համառ նայում էր նրան, Նատաշան, զգալով այդ լռությունը խղճի, հարցրեց քե ինչպես Մոսկվան գուրս է գալիս նրանից։ Նատաշան հարցրեց ու կարմրեց։ Նրան ցավալի թվում էր, որ ինքը ինչ-որ անհարմար բան է անում նրա հետ խոսելով Անատոլը ժպտաց, կարծես քրախտանալով նրանից։

— Առաջ գիշ եր գալը գալիս, մորմիտան ինչն ե, վոր քաղաքը հայելի չի գործում, ce sont les jolies femmes[1], այնպես չե՞ր իսկ հիմա արդեն շատ ե գալիս. — ասավ նա, նշանակության նաստաշային նայելով. — Կարանային կգան, կմտանեին. Ճիկիք, — ասավ նա, ձեռը դնելի նաստաշայի ժպղկվածները մեկնելով և ձայնն իջեցնելով ավելացրեց. — Vous serez la plus jolie. Venez, chère comtesse, et comme gage donnez moi cette fleur[2].

Նաստյան նրա ասածը չհասկացավ, ինչպես և Անատոլն ինքը, բայց զգաց, վոր Կուրագինի անհասկանալի խոսքերի մեջ անպարկեշտ գիտավորություն կար։ Նաստյան չգիտեր ինչ ասել և շուռ եկավ, կարծես չլսելով այն, ինչ նա ասավ։ Բայց հենց վոր շուռ եկավ, մտածեց, վոր Անատոլն ախատիկ և, իր կեսն, և իրենից այնքան մատիկ։

«Իմա ինչպես և նա չգոքվեց։ Բարկացավ։ Պետք և ուզել այդն, հարցնում եր Նաստյան ինքն իրեն։ Նա չկարողացավ իրեն պատկել, վոր կամ չնայի. և նա նայեց ուղիղ Անատոլի աչքերին. Անատոլի քե մտերմությունը, քե վստահությունը և քե բարեհաճ սիրալիր ժպիտը հաղթեցին նրան։ Նաստյան նույնպես ժպտաց, ինչպես Կուրագինը, ուղիղ նրա աչքերին նայելով։ Ու կրկին Նաստյան ապշանքով զգաց, վոր Անատոլն ու իր միջև ոչ մի պատվար չկա։

Վարպետությը կրկին բարձրացավ։ Անատոլն աջկակից գնաց կնկա հանգստատ և ուրախ. Նաստյան վերադարձավ հոր մոտ իրենց սիրակը[3] միանգամայն տարված այն աշխարհով, վորի մեջ գտնվում եր։ Այն ամենը, ինչ կատարվում եր նրա առջև, նրան թվում եր արդեն միանգամայն բնական. բայց նախկին բոլոր մտքերն իր վերացրած մասին, իշխանազուսաց Մարիայի մասին, դաշտական կյանքի մասին, ել վոչ մի անգամ նրա գլուխը չեկան, կարծես այդ ամենը վաղուց անցած-գնացած բաներ լինեին։

Զորավոր գործողության մեջ կար մի առանձնա, վոր ձեռը բանվոհանելով յերգից այնքան ժամանակ, մինչև վոր նրա առկի առաջատակները քաշվեին և նա ցած իջավ։ Նաստյան չորրորդ գործողությունից միայն այդ տեսավ. մի ինչ-վոր բան հաղորդ ու առանձնա եր նրանում, և այդ հուզմունքի պատճառը Կուրագինն եր, վորին նա ախամտ հետևում եր իր աչքերով։ Ձերը երանք բառերից դուրս չեկան, Անատոլը մոտեցավ նրանց, կանչեց նրանց

---

[1] Ենքե վոչ գնդցնիկ կանայք։

[2] Դուք ամենագեղեցիկը կլինեք։ Ենկենք, սիրելի կոմսուհի, և իբրև գրավական այս ծաղիկը ինձ տվեք

կատքը և նամակները ներանց։ Նատաշային նամակներով Անատոլը նրա ձեռը սեղմից սրմունկից վեր։ Նատաշան, հուզված ու շիկնած, նրան նայեց։ Անատոլը, աչքերը փայլեցնելով ու քնքշորեն ժպտալով, նայում էր նրան։

Տուն գալուց հետո մինչև նատաշան կարողացավ լավ կշտամբանել այն բոլորը, ինչ պատահել էր իրեն. և հանկարծ իշխան Անդրեյին հիշելով, նա սարսափեց և քոլորի նկարկայուքյամբ, քնելի ժամանակ (վորը լամուս եկին Քատրանից հետո) բարձր հոգոց քաշեց և, կարմրատակելով, սենյակից դուրս վազեց։

«Ներ իմ ստոված։ Ինչ կորա,— ասավ նա ինքն իրեն.— ինչպես քնելս ասվի, վոր բանն այստեղ հասնի, մտածեց Նատաշան։ Ներկար նատած էր նա, կարմրատակած յերեսը ձեռներով ծածկած, ու աչքատուտ էր պարզ հաշիվ տալ իրեն, թե ինչ և պատահել իրեն, և չկարողացավ հասկանալ վոչ այն, թե ինչ և պատահել իրեն, վոչ էլ այն, թե ինչ և պղտուր Ամեն ինչ ներան քվում էր մուք, անորոշ ու սարսափելի։ Այնտեղ, այն ահագին, լուսավորված դահլիճում, ուր խոնում ամենաիշխանների վրա յերեսը ժպտում էր նամագուքյամբ իր մեկ վոտնելով քոչկոտում էր Duport-ը՝ վահանակավոր բանկոնով, և ուր ազնիկները, ձեներբը և մեկ՝ հանգարտ ու հպարտ ժպիտով ելնելը հիացած՝ երեսով էին կոնչում,— այնտեղ, այդ ելնելի հավանու ներքո ամեն ինչ պարզ էր ու վորոշ. բայց այժմ, յերբ քոլորովին մենակ էր, այդ անհասկանալի յեր։ Ի՞նչ և այդ։ Այդ ինչ վախ էր, վոր յես զգում եմ այժմ, մտածում էր նա։

Նատաշան մինչև պատահ կոմատհուն էր կարողանում գիշերնելը՝ անկողնում պատմել այն բոլորը, ինչ մտածում էր ինքը։ Նա գիտեր, վոր Մանյան՝ իր խիստ ու ամրագլխական հայացքով կնայի վոչինչ չէր հասկանա կնայ կատարածին իր խոստովանությունից։ Նատաշան մենակ, ինքնին աշխատում էր լուծել այն, ինչ տանջում էր իրեն։

«Կարծեմ եմ յես արդյոք իշխան Անդրեյի սիրո համար քիչ վոչ, հարցնում էր նա իրեն և պատասխանում էր հանգստացուցիչ ժպիտով. «Ի՞նչ հիմարն եմ յես, վոր հարցնում եմ այդ։ Ինչ ինչ և պատահել իրեն վոչինչ։ Ես վոչինչ չեմ ուզել, վոչնչով անգլիք չեմ տվել այդ բանին։ Վոչ-վոք չի իմանա, ու յես ել այլևս ներան չեմ տեսնի,— ասում էր Նատաշան ինքն իրեն։— Նշանակում է, պարզ է, վոր վոչինչ չի յեղել, վոր զղջալու յել կարիք չկա, վոր իշխան

Ընդհակառակն ինձ աշխատում եմ կարող և սիրելի Բայց ինչպես այսպես Ախ, տեր իմ աստված, տեր իմ աստված. Նա ինչու՞ այստեղ չէ։ Նահապետը պահ մի հանգստացավ, բայց հետո ինչ-որ քնազդ ստում էր նրան, որ այդ ամենը բնավ ճիշտ և, որ բնավ վոչինչ չի կորել, — բնազդն ստում էր նրան, որ դեպի իշխան Անդրեյն ունեցած նախկին սիրո ամբողջ մաքրությունը կորած է։ Ծեր նահապետը նորից մտքում կրկնեց հուբսպինի հետ ունեցած իր ամբողջ խոսակցությունն ու պատկերացրեց իրեն այդ պեղեցիկ ու համարձակ մարդու դեմքը, չարժուձևերը և քնքուշ ժպիտն այն մինչդեռ, երբ նա սեղմեց իր ձեռը։

XI

Անսատլ հուբսպինին ապրում էր Մոսկվայում, որտեղ հայրը նրան հետացրել էր Պետերբուրգից, ուր նա ստիպված էր քանի հազարից ավելի պրամով և նույնքան էլ պարտք էր անում, որ պարտատերերը պահանջում էին հոգից։

Հայրը վորոշեց հայտնեց, որ ինքը վերջին անգամն է վճարում նրա պարտքերի համար, այն պայմանով միայն, որ նա մեկնի Մոսկվա՝ դլխավոր հրամանատարի պաշտոնում, որ հայրը դլուխ էր բերել նրա համար, և այնտեղ աշխատի, վերջապես, մի լավ հարստացու ջանայ։ Ծեր նա՝ հայրը մատնանշել էր իշխանազուսաց Մարիային և Ժուլի Կարագինային։

Անսատլը համաձայնեց ու գնում Մոսկվա, ուր իջևանեց Պետերբուրգի ծանոթ Պետոն Անսատլին սկզբում ընդունեց դժկամությամբ, բայց հետո ընտելացավ նրան, յերբեմն նրա հետ գնում էր նրա գեղեցիկին, ուշ, փոխաուրյան անվանի տուն, ուր էր տալիս նրանց։

Անսատլը, ինչպես իրավացի կնկտով ասում էր նրա մասին ընկերները, այն ժրից, ինչ գնում էր Մոսկվա, խոնքամոդ էր անում Մոսկվայի սպիկ-սպրոնների, մանավանդ նրանով, որ նրանց բանի տեղ չէր գնում և ամենահայտ կնկտով նամուսպատվությունը էր տալիս գնդապետներին ու գրանոտցի գերասանուհիներին, որոնց գլխավորի՝ mademoiselle Georgeի հետ, ինչպես ասում էին, նա մոտ հարաբերություն մեջ էր։ Նա բաց չէր թողնում քեֆ Դանիելովի և քեֆ Մոսկվայի մյուս խրախճանքների մոտ նպատակահարմար վոչ մի քեֆը. ամբողջ գիշեր խմում էր, այդ ընթացքում գնդապետներին, գնում էր նաև բարձր շրջաններին բոլոր յերեկույթներին ու պարտեզներին։ Գտնում էր Մոսկվայի մի քանի կանանց գլխին ատրճաճ ինարլիքների մասին։ Նա պարահանդեսներում պրպտում էր մի քանի կանանց։ Մոսկոյի սպիկ-սպրոնների, հատկապես հարուստ հարեանցուհիներին, որոնք մեծ մասամբ ապրել

հին, նա չեր մոռնում, մանավանդ վոր Անաստոլը, մի բան, վոր վախ-վոք չգիտեր, բացի ամենամեծ բարեկամներից, յերկու տարի առաջ ամուսնացել եր։

Յերկու տարի առաջ, յերբ նրանց դունդը քանակել եր Հնհասատանում, լինացի մի վախ-հարուստ կալվածատեր Անաստոլին առիպել եր ամուսնանալ իր ազգիկ հետ։ Բայց Անաստոլը շատ շուտով քաղցց կնոջը և փոխով, վոր պայմանավորվից անորն ուզաբնկալու, իրավունք ձեռք բերից ամուրի կոչվելու։

Անաստոլը միշտ գոհ եր իր դրությունից, իրենից և ուրիշներից։ Նա քնատզատար, ամբողջ կյանքում համապված եր, վոր ինքն այլ կերպ չի կարող ապրել, քան ապրում է, և վոր ինքը կյանքում յերբեք վրեժ վառ բան չի արել։ Նա անկարող եր լինում կշտացնել վիշ ոչն, քան իր արարքներն ինչպես կանոնավորապես ուրիշների վրա, վոչ էլ ոչն, քան ինչ կարող և ատացվել իր այս կամ ոչն արարքից։ Նա համոզված եր, քան բոլոր աստծուց առնծված և ոչնպես, վոր միշտ ջրում պիտի ապրի, ոչպես էլ ինքը աստծուց առնծված է ոչնպես, վոր պետք է ապրի յերկուսն հազար յնկամուտով ու միշտ բարձր դիրք ունենա հասարակության մեջ։ Նա ոչնպես հաստատ եր համոզված դրան, վոր, նրան նայելով, շատերն էլ համոզվում եյին այդ բանում ու չեյին վերժում նրան վոչ բարձր դիրք հասարակության մեջ, վոչ էլ փոխ, վորը նա, ըստ յերևույթին, անվերապահորեն, վերցնում եր ամեն մարդուց։

Նա խոպամոլ չեր. գոնե յերբեք չեր ցանկանում ատենի։ Նա անափառ չեր։ Նրա համար քոլորովին միևնույն եր, քան իր մասին ինչ կմտածեն։ Առավել ևս նրան չեր կարելի մեղադրել փառասիրության մեջ։ Նա մի քանի անգամ ծագրել եր հորը, իր կարիերը փչացնելով, և ծիծաղում եր բոլոր մեծապատիվների ու պատվիների վրա։ Նա ծիտ չեր, և չեր վերժում իրեն պիմագներին։ Միակ բանը, վոր նա սիրում եր, դա ուրախությունն ու կանայք եյին։ ԵՒ վորովհետև նրա հասկացողությամբ իր այդ հակումների մեջ վոչ մի անապինով բան չկար, իսկ կշտացաւել, քան իր համար բավարարելուց ինչ են ցանում ուրիշները, նա չեր կարող, ուստի և հոգու խորքում իրեն համարում եր անքաղաքի մարդ, անկեղծորեն ատում եր արիկաններին ու վատ մարդկանց և հանգիստ խղճով բարձր եր պահում իր գլուխը։

Աշխատամոլները, այդ տգեղագրդ մազքաղքինացիները, անմիտ-դյուքյան գիտակցությամբ մի գազանի պես ոչնում ունեն, ճիշտ այնպիսի, ինչպիսին ունեն և կին-մազքաղքինացիները, վորոն ապավինում և քոզուքյուն նույն հույսին, ընդան ամեն ինչ նեղրելի

յին, վորովհետև նա չատ և սիրել, ու նրան ամեն բան կներվի, վորովհետև նա չատ և ուրախացնում։

Դոլոխովը, վոր իր ատրաքցուԹյունից ու պարտականութիւնից հետո, այդ ատրի ընթացքում հայտնվել եր Մոսկվայում, և խաղերով ու խրախճանքներով լի ճոխ կյանք եր վարում, մտերմացավ Պետերբուրգի հին ընկեր Կուրագինների, և նրան ոգտագործում եր իր նպատակներին համար։

Անատոլը Դոլոխովին աներևոյթ սիրում եր նրա խելքի ու քաջության համար։ Դոլոխովը, վորին հարկավոր եյին Անատոլ Կուրագինի անունը, պիրքը, կապերը՝ իր խաղերի համար հարուստ յերիտասարդներ գրավելու, ոգտվում եր նրանից ու զվարճանում Կուրագինով, առանց այդ նրան պատճառ տալու բացի հոգնից, վորի համար Անատոլը հարկավոր եր նրան, հենց ուրիշի կամքը պետվարելու պրոցեսը Դոլոխովի համար քի հաճույք, քի ավարտվելի և քի պահանջ եր։

Նատաշան Կուրագինի վրա ուժեղ տպավորություն քողեց։ Ներկայացումից հետո, ընթրիքին Անատոլը, համառ մարդու ձևերով, Դոլոխովի առջև պարզեց Նատաշայի ձեռները, ուսերը, վառնելն ու մազերի արժանիքը և հայտնեց Նատաշայի յեռանից ընկնելու իր վոգորումը։ Քի բոչ կատացվեր այդ բանից, Անատոլը չեր կարող կշտանալ և իմանալ, ինչպես յերբեք չեր իմանում, քի բոչ և ատացվելու իր ամեն մի արարքից։

— Լավն և, բարեկամ, բայց վոչ մեզ համար, — ասավ նրան Դոլոխովը։

— Ճիշտ քրոջս կասեմ, վոր նրան իր ատունը ճաշի կանչի,— ասավ Անատոլը։ — Հա՜։

— Ավելի լավ և սպասիր, յերբ ամուսնանա...

— Թիռեռա, — ասավ Անատոլը, — j'adore les petites filles[1]. անմիջապես կկոչի։

— Դու մի անգամ արդեն սպիկա քաշվող ես ընկել,— ասավ Դոլոխովը, վորը գիտեր Անատոլի ամուսնությանն մասին։ — Տես։

— Չը՛, յերկու անգամ արդեն չի կարելի, — ասավ Անատոլը բարեսրտորեն ծիծաղելով։

XII

Ներկայացման հետևյալ արբ Ռոստոֆները վոչ մի տեղ չգնացին և վոչ-վոք չեկավ նրանց մոտ։ Մարիա Դմիտրիևնան, Նատաշայից քաշվում, ինչ-վոր խոսում եր հոր հետ։ Նատաշան գլխի

[1] Փոքրիկ ազջիկներին սիրում եմ։

ընկավ, վոր նրանք խոսում էին ծեր իշխանի մասին և ինչ-վոր բան էին մտմտում։ Այդ բանը նրան քիչ անհանգստացնում, քիչ վիրավորում էր։ Նա ամեն րոպե ապասում էր իշխան Անդրեյին և պատրաստվում էր նրան անդամ ուղարկից Վոլկովիժինկա՝ իմանալու, թե նա չի՞ եկել արդյոք։ Իշխան Անդրեյը չէր գալիս։ Նատաշայի համար այժմ ավելի ծանր էր, քան Մոսկվա գալու առաջին օրերին։ Նրա անհամբերությանն ու կատաղի միացան իշխանադուստր Մարիայի և ծեր իշխանի հետ ունեցած տհաճակցությանն անհաճո հիշողությունը և ինչ-վոր վախ ու անհանգստություն, վորոնց պատճառը նա չգիտեր։ Նատաշային շարունակ թվում էր, թե նա կամ կյանքից չի գա, կամ գալուց առաջ մի բան պիտի պատահի նրան։ Առաջվա պես նա այլևս չէր կարողանում հանդիսատես լինել աղջիկներին միմյանք, ինքն իրեն, մտածել նրա մասին։ Հենց վոր սկսում էր իշխան Անդրեյի մասին մտածել, նրա մասին ունեցած հիշողություններին միանում էին ծեր իշխանի, իշխանադուստր Մարիայի, վերջին հանդիպումների և կուրագինի մասին յեղած հիշողությունները։ Նրա առջև նորից ծառանում էր այն հարցը, թե մեղավոր չե արդյոք ինքը, թե դեպի Անդրեյն ունեցած իր հավատարմությունը արգելն չի խախտված արդյոք, ու այդպիսով նա կրկին ամենափոքր մանրամասնությամբ վերհիշում էր նրա յուրաքանչյուր քայլը, յուրաքանչյուր շարժումը, գեմքի արտահայտության յուրաքանչյուր կնճռոտը, նրան, վոր կարողացել էր նատաշայի սրտում արթնացնել իր՝ նատաշայի համար անըմբռնելի ու սարսափելի զգացում։ Նատաշան անընդհատ աչքի էր տալիս իր սովորականից ավելի աշխուժ. բայց նա քնում այնպես հանգիստ ու կընշանակ չէր, ինչպես առաջ։

Պիրոգի առավոտյան Մարիա Դմիտրիևնան հյուրերին հրաժեշտ էր տալիս իր մասուրը՝ պատարագին։

— Ծես այդ նորաձև կնկեղնցիներդը չեմ սիրում, — ասում էր նա ակնհայտորեն պարծենալով իր ազատամտությամբ։ — Ամեն տեղ աստված մեկ է։ Մեր տերտերը լավը է. կարգին, կանոնավոր պատարագ է անում, և ասելիքավորը նուշնագա։ Ի՞նչ արդյոք բան կա նրա մեջ, կնկեղ գալուց համերգ են տալիս։ Չեմ սիրում, անկարգ բան է։

Մարիա Դմիտրիևնան սիրում էր կիրակիները և կարողանում էր այդ օրերը առանձին շեշտակի օրը նրա առանձնամբրոջյանից լվացված ու մաքրված էր լինում. ապատամարները և նա ինքը չէին աշխատում, բոլորը առնաբար զուգված էին լինում և գնում էին պատարագի։ Ճաշին նորաստիկները էին ավելացնում, իսկ ապատամարներին արվում էր ապի և խորոված ատգ կամ խոճկոր։ Բայց առանը

վոչ մի բանի վրա ոտնդ այնպես չեր նկատվում, ինչպես նկատվում եր Մարիա Դմիտրիևնայի լայն ու խիստ դեմքի վրա, որը այդ որոշ ընդունում եր հանդիսավորությամբ անփոփոխ արտահայտությունը։

Ընդր պատարագից հետո կարասինների ծածկոցները հանած հյուրասրահում սուրճ խմեցին, Մարիա Դմիտրիևնային հայտնեցին, թե կառքը պատրաստ է, և նա խիստ յերևույթով, իր տանտիկնո ջուլը հագին, վրան այրելուքյուններ եր անում, վեր կացավ տեղից ու հայտնեց, թե գնում է իշխան Նիկոլայ Անդրեյիչ Բոլկոնսկու մոտ, նատաշային մասին բացատրվելու։

Մարիա Դմիտրիևնայի գնալուց հետո, Ռոստովները մոտ յեկավ մտքում շուխ'մեյի զբոսնակուհին, և նատաշան հյուրասրահին կից աննյակի դուռը ծածկելով, ջոտ գոհ իր գվարճությամբ, սկսեց նոր հագուստները չափել-փորձել։ Այդ ժամանակ, յերբ նա հագավ շուբլյան, գեռես առանց քնքերի լինը և գլուխը քնքելով նայեց հայելուն, տեսնելու, թե ինչպես և նստում մեջքը, նա հյուրասրահից լսեց հոր ձայնն ու մի ուրիշ կանացի ձայն, որը նրան ստիպեց կարմրել։ Դա եղնեի ձայնն եր։ Նատաշան դեռ չեր կարողացել լինը հանել, յերբ դուռը բացվեց ու աննյակ մտավ կոմսուհի Բեզուխովան՝ քարեխիրտ, փայլուն ու քնքուշ ժպիտը դեմքին, մուֆ-մանիշակագույն բարձր ռեթիքյուլը թևքին դիսատով։

— Ah, ma délicieuse![1] — ասավ նա կարմրած Նատաշային։ — Charmant![2] Ձև, այս բանի նման չի, իմ սիրելի կոմս, — ասավ նա իր յեռանից ներս յեկող Իլյա Անդրեյիչին։ — Ի՞նչպես կարելի յե ապրել Մոսկվայում ու վոչ մի տեղ չգնալ։ Ձև, կոմս ձեզնից ձեռ չեմ քաշի։ Այս յերեկո m-lle Georges-ը պրոտասանելու յե և մի քանի մարդիկ են լինելու, և յեթե դուք չբերեք ձեր գեղեցկուհիներին, վորոնք m-lle Georges-ից լավը են, այն ժամանակ ես ձեզ բարով։ Ամաուռնա այստեղ չի։ Տվեր և գնացել, յեթե վոչ նրանն կուպարկելի ձեր յեռանից։ Անպատճառ յեկեք, անպատճառ, ժամը մոտ իննին։

Նա գլխով արավ իրեն ծանոթ գեղեցկուհուն, պատասխանելով նրա խոնարհ հարգանքին, ու նստեց հայելու կողքի բազկաթոռին, նկարչորեն բանալով քամվող գգեստի ծալքերը։ Նա ջրաներկում եր քարեխրտորեն և ուրախ շատախոսում. անընդհատ հիանում եր Նատաշայի գեղեցկությամբ։ Նա նայից Նատաշայի գգեստներն ու գովից գլուխը. պարծեցավ և իր նոր, մեծապատվյան գգեստով, վորը նա ստացել եր Պարիզից, և

[1] Ո, իմ չքնաղ։

[2] Հիանալի յե։

խորհուրդ ամեն Նատաշային՝ նրա համար ևս նույն տեսակ զգեստ կարել տար։

— Աստղիկ, ձեզ ամեն ինչ սազում է, իմ չքնաղ,—ասում էր նա։

Դահուկավազքյան մրցումը Նատաշայի զեմքից չէր հեռանում։ Նա յերջանկությամբ ու փքվածությամբ զգացում էր ապրում այդ մրցումը կոմսուհի Բեզուխովայի զովասանքից, մի կոմսուհի, վորը նրան առաջ քաշում էր անմասնելի ու նշանավոր մի պատճառ, և վորն այժմ այնպես բարի էր իր հանդեպ։ Նատաշայի վրա ուրախություն էկավ, և նա իրեն զգում էր սիրահարված զգաց այդ զեղեցիկ ու բարեսիրտ կնոջ վրա։ Ելենն իր հերքին անկեղծ հետաքրքրություն էր ցուցաբերում Նատաշայով և ուզում էր ուրախացնել նրան։ Անատոլը քրոջը խնդրել էր՝ իրեն հանդիպացնել Նատաշայի հետ, և դրա համար նա էկել էր Ռոստովների մոտ։ Ծեդրոն ու Նատաշային միմյանց հանդիպացնելու միտքը զվարճացնում էր նրան։

Ընդամեն նա սկզբում նեղացած էր Նատաշայից, վոր նա Պետերբուրգում Բորիսին էլեց իրենից, այժմ նա այդ մասին չէր էլ մտածում ու ամբողջ հոգով, յուրովի, բարկ էր ցանկանում Նատաշային։ Պատրաստվելով մեկնել Ռոստովների տնից, նա մի կոզմ կանչեց իր protegée-ին[1]։

— Ծերեկ յեղբայրս ճաշում էր ինձ մոտ,— ասեց ծիծաղից մեռանելը,— վոչինչ չէր ուտում և չարունակ հառաչում էր ձեզ համար, իմ սիրունիկ։ Il est fou, mais fou amoureux de vous, ma chère[2].

Նատաշան չառաջուններց այդ խոսքերը լսելով։

— Ինչպես և կարմրում, ինչպես և կարմրում, ma délicieuse[3], ասավ Ելենը։ Անպատճառ յեկեք։ Si vous aimez quelqu'un, ma délicieuse, ce n'est pas une raison pour se cloîtrer. Si même vous êtes promise, je suis sûre que votre promis aurait désiré, que vous allisez dans le monde en son absence plutôt, que de dépérir d'ennui[4].

Ընշանակում է, սա պիտի, վոր յես հարսնացու յեմ։ Ընշանակում է որանք էլ՝ մարդ ու կին, Պիեռի հետ, այդ արդարամիտ Պիեռի հետ,—մտածում էր Նատաշան,—այդ մասին խոսել ու ծի-

---

1 Հովանավորյալին։

2 Նա խելքը կորցնում է, բայց կորցնում է ձեր սիրուց, քաղցրիկս։

3 Իմ անգին։

4 Ձեզնից մեկին սիրում եք, սիրելիս, դրա համար ընավ չպետք է միանձնանում կյանք վարել։ Անգամ յեթե դուք հարսնացու յեք, յես համոզված եմ, վոր ձեր փեսացուն կգերադասեր, վոր դուք իր բացակայության միջոցին շրջեք դուրս գալիք, քան թե ձանձրույթից մեռնեիք։

Ֆոպել էին Ուբենն՝ այդ վոչինչը։ Ցավ նորից, Ելենի ապրեցավ ասկ ան, ինչ քվում եր սարսափելի, այժմ քվաց պարզ ու բնական։ Ցավ նա, այդ grand dame-ն[1] այնքան սիրալիր և և, ինչպես յերևում և, ամբողջ հոգով սիրում և ինձ, մտածում եր Նատաշան։ «Ցավ ինչու՞ չուբախանաք,— մտածում եր նա՝ զարմացած ու յերկյուղած աչքերով Ելենին նայելով։

Ձայն մտերիք Մարիա Դմիտրիևնան վերադարձավ. նա լուռ ու լուրջ եր, քան յերեկոյին, ծեր իշխանի մոտ պատրաստված եր կրկին ենթարկվելու ընդհարումից նա ամենայն առաջին հնարված եր, վորպեսզի կարողանար հանդարտ պատմել յղկելությունը։ Նման հարցին նա պատասխանեց, քե ամեն ինչ լավ և և քե վաղը կպատմի։ Իմանալով կամուհի Բեզուխովայի այցելության և յերեկույթի հրավերի մասին, Մարիա Դմիտրիևնան ասավ։

— Բեզուխովայի հետ ընկնել չեմ սիրում և խորհուրդ չեմ տա. իսկ յեթե արդեն խոսք ես տվել՝ գնա. կրացվես,— ավելացրեց նա, Նատաշային դիմելով։

XIII

Գոմս Իլյա Անդրեիչը ազգիկներին տարավ կամուհի Բեզուխովայի տունը։ Ընտանիք բավական հասարակություն կար։ Սահյին բոլորը դրեթե անծանոթ եյին Նատաշային։ Գոմս Իլյա Անդրեիչը տհասնելիքամբ նկատեց, վոր այդ հասարակությունը բաղկացած եր առավելապես այնպիսի կանանցից ու տղամարդկանցից, վորոնք հայտնի եյին իրենց ազատ վարքով։ M-lle Georges-ը, յեվրոպասպղնելով շրջապատված, կանգնել եր հյուրասրահի անկյունում։ Կային նաև մի քանի ֆրանսացի. դրանց մեջ եր և Մեսիվիևն, վոր Ելենի գալուց առաջ, տանու մարդ եր գործել նրա մոտ։ Գոմս Իլյա Անդրեիչը վորոշից քուդը չկտրալ, ազգիկների մոտից չհեռանալ ու մնկնել. հենց՝ վոր Georges-ի ներկայացումը վերջանա։

Անատոլն, քան յերևույթին, դառն մոտ սպասում եր Ռոստովների գալուն։ Նա իսկույն ևեթ կամքին վերջնանալով, մոտեցավ Նատաշային ու հետևից նրան։ Նրան տեսնելուն պես, ինչպես քատրոնում, Նատաշային սիրից անսփոփ հաճույքի ու յերկյուղի զգացում, քե ինքը գալը և գալիս նրան, ինչպես նաև սիրից նրան վախի զգացում այն բանից, վոր նրա և իր միջև բարոյական սրտիկներ չկան։

---

[1] Մեծարգո տիկինը։

Ինքնը նատաշային ընդունեց խնդագին և բարձրաձայն հիացավ նրա գնդակուքյամբ ու արդ ու զարդով։ Ետևում, նրանց գալուց հետո, m-lle Georges-ը սենյակից դուրս չկամ հագնվելու։ Հյուրասրահում աքոռները կարգի բերին և սկսեցին նստել։ Ընտանյն աքոռը հրեց դեպի նատաշան և ուզեց նստել նրա կողքին, բայց կռմոբ, վոր աչքը նատաշայից չեր հեռացնում, ինքը նստեց նրա մոտ։ Ընտանյը նստեց նրանց կեռս։

M-lle Georges-ը մերկ, փոսիկներ ունեցող հաստ ձեռնքով, կարմիր շալը մեկ ուսով քցած՝ դուրս չկավ իր համար բակկաքոռների արանքում քողած ատաս տարածուքյունը և կանգնեց անքնական դիրքով։ Լավեց խանդավառ մի ջուններ։

M-lle Georges-ը մի խիստ ու մասյ հայացքով նայեց հատատակուքյան և սկսեց արտասանել ֆրանսերեն մի ինչ-վոր վատանավոր, ուր խոսվում եր մոր՝ զնդ վոլգին ունեցած հանցավոր սիրս մասին։ Տեղ-տեղ նա ձայնը բարձրացնում եր, տեղ-տեղ ցցնում, գլուխը հպարտականորեն բարձրացնելով. տեղ-տեղ կանգ եր առնում և աչքերը չռելով խոխոռում։

— Adorable, divin, délicieux![1] — յոթում եր ամեն կողմից։

Ընտանյն նայում եր հաստ Georges-ին, բայց վոչինչ չեր լսում, վոչինչ չեր տեսնում և չեր հասկանում այն, ինչ կատարվում եր իր առջև։ Նա նորից մխանգամայն անվերապահ կերպով իրեն զգում եր այն տարերինակ, խնդիք աչխարհում, վորն այնքան հետս չեր նախկինից, և ուր անկարելի չեր իմանալ ինչն և լավ, ինչը վատ, ինչն և խելացի և ինչը անմիտ։ Նրա կեռս նստած եր Ընտանյը, ուսով և նատաշան նրա մատիկուքյունն զգալով, յերկյուղած սպասում եր ինչ-վոր բանի։

Առաջին մեծախոսուքյունից հետո ամբողջ հատարակուքյունը վոտի կանգնեց և, m-lle Georges-ին շրջապատելով, իր հիացմունքն արտահայտեց։

— Ի՞նչ լավն և նա, — ասավ նատաշան հորը, վոր միսանկրի հետ վեր կացավ և բազմուքյան մեջով ատաջացավ դեպի դերատանուհին։

— Ճիս նրան ձեզնից լավ չեմ համարում, — ասավ Ընտանյը, հետևելով նատաշային։ Նա այդ ասավ այնպիսի ժամանակ, յերբ նատաշան հագիվ կարող եր լսել։ — Դուք հիանալի յեք... այն բանից, յերբ առաս ձեզ, յես չեմ զարմացել...

— Դնանք, նատաշա, գնանք, — ասավ կռմոբ վնչպատանավով, վոր ազիկան առնի։ — Ի՞նչ լավն և։

---

[1] Պաշտելի յես, աստվածային և, հմայիչ և։

Նատաշան, առանց խոսք ասելու, մոռնալով հոբը և հալրցականզարմացած աչքերով նրան նայեց։

Մի քանի անգամ արտասանելուց հետո m-lle Georges-ը գնաց, և կոմսուհի Ինգուլֆովան հատարակությանը հրավիրեց գահլիճ։

Դաման ուզում էր մնալ, բայց Ելենն ապաչում էր նրան չփչացնել իր հանդարտաստից սորքած պարահանդեսը։ Ռոստովները մացին։ Անատոլը Նատաշային վալ՚սի հրավիրեց, և պարի միջոցին նա, Նատաշայի իրանն ու ձեռը անզմելով, ասաւ նրան, քե նա ravissante[1] և քե ինքը սիրում է նրան։ Եռանցի միջոցին, վորը Նատաշան պարից դադարելուց հետո, յորը նրանք մացին մենակ, Անատոլը վչչինչ չասաւ և միայն նայում էր նրան։ Նատաշան կասկածի մեջ էր, քե արդյոք յիրավում չի անում այն, ինչ Անատոլն ասաւ իրեն վալ՚սի ժամանակ։ Առաջին պարապատուհան վերջում, Անատոլը կրկին անզմեց Նատաշայի ձեռը։ Նատաշան իր վախեցած աչքերը գցեց նրա յերեսը. բայց Անատոլի ընդչայիր հայացքի ու ժպիտի մեջ այնպիսի ինքնավստահ-անզամ արտահայտություն կար, վոր նրան նայելով, Նատաշան չկարողացավ ասել ոչն, ինչ ուզում էր ասել, ու աչքերը խոնարհեց։

— Ինձ այդպիսի բաներ մի ասիր, յես նշանված եմ և սիրում եմ ուրիշին, — ասաւ նա արագ և նայեց Անատոլին։

Անատոլը չշփոթվեց և չվշտացավ նրա խոսքերից։

— Այդ մասին ինձ հետ մի խոսիր։ Ի՞նչ գործն ես, — ասաւ նա։ — Ես ասում եմ, վոր խենթի պես սիրահարված եմ ձեզ վրա։ Միթե յես մեզավոր եմ, վոր դուք հմայիչ եք։ Սկսենք։

Նատաշան ոչինչ ու հանդիստ, լայն բացած, վախեցած աչքերով չուրջն էր նայում և ամենի ուրախ էր թվում, քան սովորաբար։ Նա զգում էր վչչինչ չեր հասկանում այն բոլորից, ինչ տեղի յեր ունենում այդ յերեկո։ Պարեցին Եռանց ու գրաֆտաեր։ Հայրը Նատաշային առաջարկեց գնալ, բայց Նատաշան խնդրեց մնալ։ Ո՛չ ով նա լիներ, ամեն հետ էլ խոսեր, դեռ ամբ էր իր վրա Անատոլի հայացքը։ Հետո նա հիշում էր, վոր հոբից քուչմավուքյուն խնդրեց գուշտուան գնալու[1] հագուստները կարգի բերելու համար. հիշում էր, վոր Ելենը գուրս յեկավ իր յեռանից, ծիծաղելով խոսեց յեգիպտ սիրո մասին և վոր վոքրիկ բազմոցառանում նա գարձյալ հանդիպեց Անատոլին. վոր Ելենը ինչ-վոր անհայտացավ, նրանք մացին մենակ, և Անատոլը նրա ձեռը բռնելով, քնքուշ ձայնով ասաւ.

---

1 Հմայիչ եմ

— Ես չեմ կարող ձեզ մոտ գալ. բայց մի՞թե չես կարող ինձ չեմ տեսնել։ Ես խնդրագրի պես սիրում եմ ձեզ։ Մի՞թե չկրքը... — և նա Նատաշայի ճանապարհը կտրելով, գնաց նրա դիմաց։

Նրա խոշոր, տղամարդկային փայլուն աչքերն այնքան մոտ էին Նատաշայի աչքերին, որ նա այդ աչքերից բացի ուրիշ ոչինչ չեր տեսնում։

— Նատալի՛, — լսեց նրա հարբական ձայնը և մնկը ցավագին սեղմեց Նատաշայի ձեռը։ — Նատալի՛։

«Ես ոչինչ չեմ հասկանում, ինձ ոչինչ չաոնքդ, սուում եր Նատաշայի հայացքը։

Տաք շրթունքները հպեցին Նատաշայի չուրքերին, և նույն այդ վայրկյանին նա իրեն զգաց, և անհյանում սվից Բեզնի քայլերի ու դռնաի ազմուկը։ Նատաշան նայեց Բեզուխովին, ապա կարմրած ու դողալով յերկյուղած-հարցական հայացք ղցեց Անատոլի վրա և գնաց դեպի դուռը։

— Un mot, un seul, au nom de Dieu[1], — սուում եր Անատոլը։

Նատաշան կանգ առավ։ Նա այնպես եր ուզում, որ Անատոլն այդ խոսքն ասի, որովհետև դա կբացատրեր այն, ինչ պատահեց, և ինքը կարևա պատասխաներ։

— Natalie, un mot, un ceul[1], — չարունակ կրկնում եր Անատոլը, ըստ յերևույթին, չիմանալով ինչ ասել, և այդ խոսքերը կրկնեց այնքան, մինչև վոր Բեզնը մոտեցավ։

Բեզնը Նատաշայի հետ միասին նորից գնացին հյուրասրահ։ Ընթրիքին չնայելով Բուլոնները մեկնեցին։

Նուն գաոնալով, Նատաշան ամբողջ գիշեր չքնեց. նրան սոսկում եր այն անլուծելի հարցը, թե ում է սիրում ինքը. Անատոլին թե իշխան Անդրեյին։ Իշխան Անդրեյին նա սիրում եր— Նատաշան պարզ հիշում եր, թե վորքան սաստիկ սիրում եր նրան։ Բայց Անատոլին նույնպես սիրում եր, և դա անկասկած եր։ «Այլապես, մի՞թե այս բոլորը կարող եր տեղի ունենալ, — մտածում եր Նատաշան։ — Եկեք յես գրանից հետո կարողացա, նրան հրաժեշտ տալիս, ժպիտով պատասխանել նրա ժպիտին, կա՞մ յես կարողացա քունչ տալ, վոր բանն այդտեղ հասնի, ապա նշանակում է, վոր յես սոսկին իսկ վայրկյանից սիրեցի նրան։ Նշանակում է, նա քաջի յե, ազնիվ և զգոնցիկ, ու չեր կարելի նրան չսիրել։ Ի՞նչ անեմ ուրանա, յերբ սիրում եմ ես նրան, ես ուրիշին, սուում եր նա ինքն իրեն, ու պատասխան չեր գտնում այդ սարսափելի հարցերին։

1 Մի խոսք, մի՛այն մի խոսք, ի սեր աստծու

XIV

Առավոտան կանուխ իր հոգսերով ու կոր ու գիտով։ Բոլորը վեր կացան, տանը նորից շարժում ու խռովակցությունն սկսվեց, նորից գնդրամատուհինները կնկան, նորից Մարիա Դմիտրիևնան գուրս գնաց, և նորից կանչեցին քնկի։ Նատաշան լայն բացած աչքերով, կարծես ուզում էր բոնել իրեն ուզված ամեն մի հայացք, անհամբերությամբ էր նայում բոլորին ու աշխատում իրեն պահել այնպես, ինչպես կպահել էր միշտ։

Մարիա Դմիտրիևնան նախաճաշից հետո (այդ նրա ամենալավ ժամանակն էր) իր բազկաթոռին նստելով, Նատաշային ու ծեր կոմսին կանչեց իր մոտ։

— Ա, բարեկամներս, կոր ամեն ինչ կդադարեցնեմ մի որպեսև ահա իմ խորհուրդը ձեզ, — սկսեց նա։ — Ծերիկ, ինչպես գիտեք, կոր իշխան Նիկոլայի մոտ եմ։ դե, և խոսեցի նրա հետ... Ձեզնից վշնց՝ գոռալ։ Բայց կոր իրեններից կոր չմնացի։ Առանց քաշվելու ամեն բան ասի կնկանին։

— Գրան ինչ ե՞ պատահել, — հարցրեց կոմսը։

— Ի՞նչ, ձեզնում ե էլի... լսել չի ուզում. եհ, ել ինչ ասեմ, առանց այն ել խեղճ ազգական առնչվելիք, — ասավ Մարիա Դմիտրիևնան։ — Իմ խորհուրդն ե, որ գործնորդ վերջացնեք ու գնաք՝ Ռոստոդնան... և այնտեղ ապասեք...

— Ա՛հ, վոչ, — բացականչեց Նատաշան։

— Վոչ, գնանք, — ասավ Մարիա Դմիտրիևնան, — և այնտեղ ապասանք։ Ձեզնից գնացողն հիմա այստեղ գա, բանն առանց վեճի չի անցնի. իսկ նա ծերուհուց հետ կերես առ կերես կկռահի ամեն բան և ապա կգա ձեզ մոտ։

Իլյա Անդրեիչը համաձայնություն տվեց այդ առաջարկին, համոզվեց անմիջապես նրա խելացի լինելը։ Ծերուհուն կանչեն, այն ժամանակ ամենի լավ կլինի գնալ նրա մոտ՝ Մոսկվա կամ Խոխլ Գորի՝ ապրելն հետո. կերեն վոչ, ուրիշն հանգստանի նրա կամքի պատկվել կարելի չե միայն Ռոստոդնոյում։

— Միանգամայն ճիշտ ե, — ասավ նա։ — Ծավրում եմ, վոր նրա մոտ գնացի և որոն ել տարա, — ասավ ծեր կոմսը։

— Վոչ, ափսոսալու ինչ կա։ Այստեղ լինելով չեր կարելի չայցելել։ Դե, իսկ կերեն չի ուզում, գա իր գործն ե, — ասավ Մարիա Դմիտրիևնան, ինչ-վոր բան վորոնելով ռեդիկյուլի մեջ։ — Ավրդեն ամիսն ել պատրաստ ե, ել ինչքի կոր ապասում. իսկ ինչ պատրաստ չի, կոր կուզարկեմ։ Քեհե խոզում եմ ձեզ, բայց ավելի լավ ե, բարի ճանապարհ, գնացեք։

Ռեպինկյուլում գտնելով այն, ինչ փորձում էր, նա հանձնեց նատաշային։ Դա իշխանադուստր Մարիայի նամակն էր։

— Քեզ և գրում։ Ինչպես և ասենյում խնդիրը։ Վախենում է, քե գու կմտածես, որ նա քեզ չի սիրում։

— Ի հարկե, նա ինձ չի սիրում, — ասավ նատաշան։

— Դատարկ մի խոսի, — գոռաց Մարիա Դմիտրիևնան։

— Վաչ-վոքի չեմ հավատա. կես գիտեմ, որ չի սիրում, — ասավ նատաշան հանդարտ, նամակը վերցնելով, և նրա դեմքին արտահայտվեց մի այնպիսի չար ու չար վճռակամություն, որ Մարիա Դմիտրիևնային հարկադրեց ուշադրությամբ նայել նրան ու հանգիստը կիտել։

— Դու, սիրելիս, այդպես մի պատասխանիր, — ասավ նա։ — Ես ինչ որ ասում եմ ճիշտ է։ Գտատասխան գրիր։

Նատաշան, առանց պատասխանելու, գնաց իր սենյակը իշխանադուստր Մարիայի նամակը կարդալու։

Իշխանադուստր Մարիան գրում էր, որ ինքը վշտացած է իրենց միջև տեղի ունեցած թյուրիմացությունից. ինչ էլ լինեն իր հոր պատվիրանքները, գրում էր իշխանադուստր Մարիան, նա չեղրում է նատաշային հավատալ, որ ինքը չի կարող իրենի նատաշային չսիրել, իրեն իր կեղտոր ընտրածի, այն կեղտոր, որի կերջանկությանն համար նա պատրաստ է զոհել ամեն ինչ։

«Ամակայն. — գրում էր նա, — մի կարծիք, թե հայրս վատ է տրամադրված գնալի ձեզ։ Նա հիվանդ, ծեր մարդ է, վորին պետք է նեղել. բայց նա բարի, մեծահոգի է ու կսիրի նրան, ով կերջանկացնի իր վորդուն։ Այնուհետև իշխանադուստր Մարիան խնդրում էր նատաշային՝ ժամանակ ընդունակել, քե ինքը լավ կարող է կրկին տեսնվել իր՝ նատաշայի հետ։

Նամակը կարդալով՝ նատաշան նտեց գրասեղանի մոտ, որ գտատասխան գրի։ «Chère princesse[1]», սրտագ, մեքենաբար գրեց նա ու կանգ առավ։ Ուրիշ ինչ կարող էր գրել այն թյուրիմացության հետո, ինչ կեղտավ կեղեկ։ Այո, այդ, այդ բոլորը կեղտավ, բայց այժմ բանը բոլորովին ուրիշ է, — մտածեց նա, սկսած նամակն առնելը. «Գնաց և մեղմել նրան։ Մերթ պետք է։ Դա սարսափելի է...» Ես վորպեսզի չգրգռվի այդ սարսափելի մոքերով՝ նա գնաց Սոնյայի մոտ և նրա հետ միասին սկսեց ձեռագործի նկարներ ընտրել։

Ճաշից հետո նատաշան գնաց իր սենյակը և նորից վերցրեց իշխանադուստր Մարիայի նամակը։ «Մերթ ամեն ինչ արդեն վերջացած է, — մտածում էր նա։ — Մերթ այդ ամենն այսպես չուտ

---

[1] Թանկագին իշխանադուստր։

պատահեց ու վրէժխնդրեց ամրոցի իշխանը։ Նա հիշեց իր նախկին բովանդակ անէրը գնալի իշխան Անդրեայը և միաժամանակ զգաց, որ սիրում է Գուբատինին։ Նա կենդանի կերպով յիշեաց իրեն իշխան Անդրեայի կինն, յիշեաց ուժգին պատկերացրեց բազմից կրկնած այն պատկերը յիշողութեան, որ ասենեակում իր նրա հետ ու միաժամանակ հուզմունքից բորբոքված յիշեաց յիշեցրեց՝ Անատոլի հետ ունեցած տեսակցութեան րոլոր մանրամասնութիւնները։

Գինչեմ այդ յիշեցու բանը չի կարող միտին լինել, — յիշեցրեց, միանգամայն մխազնած զգուշութեան մեջ մտածում էր նա։ — Այն ժամանակ նա բոլորովին յիշողութիւն կլինելի. իսկ հիմա պիտի ընդունելութեան անեմ, ու առանց մեկի ու մյուսի չեմ կարող յիշողութիւն լինել։ Միևնոյն է, — մտածում էր նաստաշտեան, — իշխան Անդրեային ասել այն, ինչ կայել է, կամ թագցնել — հավատարտնս անհնարին է։ Իսկ այս վերջաբերմամբ գնալ չի պատահել. բայց մեջքն քնդմիցս պետք է հրաժարվել իշխան Անդրեայի սիրո յուջանկութիւններից, որով կա ապրել եմ այնքան յուրկարծ։

— Որիորդ, — շշուկով, խորհրդավոր ձևագրով ասավ ապատահ ագջիկը անձրևակ մոտենալով։ Մի մարդ պատվիրեց հանձնել։

Ագջիկը մի նամակ տվեց։

— Միայն, ի տեր Աստուած, — ավելացրեց ագջիկը, յիրը նաստաշտեան, առանց մտածելու, մեքենական շարժումով պատռեց կնիքն ու կարդաց Անատոլի սիրային նամակը, որից նա, վշ մի խոսք չհասկանալով, լսեցնում էր միայն մի բան — որ այդ նամակը նրանից էր, այն մարդուց, որին ինքը սիրում է ևՄյո, ինքը սիրում է, և մեջքն կարող էր ուրիշ կերպ լինել այն, ինչ կայավ։ Ցնդ մեջքն իր ձեռին կարող էր լինել նրա սիրային նամակը։

Նաստաշտեան զգացող ձեռներով բռնել էր այդ կրքոտ սիրային նամակը, որ Անատոլի համար հեղինակել էր Դոլոխովը, ու այն կարդալով պտնում էր, որ նրա մեջ արձագանք է գտել այն ամենը, ինչ ինքն զգում էր։

ԵՑնկնկվա յիրկուքիում իմ վիճակը վորոշվեց. սիրված լինել ձեղնից կամ մնանել։ Ցնա ուրիշ յոչը չունեմ, սկսվում էր Անատոլի նամակը։ Հետո նա գրում էր, քե գիտէ, որ նրա ծնողները նրան իրենց Անատոլին չեն տա, որի համար զգացողն պատահանքը կան, վորոնք նա միայն նրանն կարող է հայտնել, բայց յոնքն նաստաշտեան իրեն սիրում է, ուստի նրան Ցնում է ասել այդ ամբողջը, և այնուհետև մարդկային վշ մի ուժ չի կարող խանգարել իրենց յիրանութիւնը։ Ամեն ամեն բանի կհատկիլ։ Նա նրան կփախցնի և կառնի այնտեղի մյուս ծայրը։

«Այո, այո, յես սիրում եմ նրանց, մտածում էր Նաստաշան, քաղաքացուց անգամ նամակը կարդալով և նրա յուրաքանչյուր խոսքի մեջ ինչ-որ առանձին խոր իմաստ գտնելով։

Այդ յերեկո Մարիա Դմիտրիևնան գնում էր Արխարովների մոտ, և ազգիկները առաջարկեց գնալ իր հետ։ Նաստաշան, գլխացավի պատրվակով, մնաց տանը։

XV

Ուշ յերեկոյան վերադառնալով՝ Սոնյան մտավ Նաստաշայի անկյունը և զարմանալով տեսավ, որ նա հագուստով քնած է բազմոցի վրա։ Նրա մոտ, սեղանին ընկած էր Անատոլի բացված նամակը։ Սոնյան նամակը վերցրեց և սկսեց կարդալ։

Նա կարդում ու նայում էր քնած Նաստաշային, նրա դեմքի վրա գոյներով իր կարդացածի բացատրությունը, բայց չէր գտնում այն։ Նաստաշայի դեմքը հանգստյա էր, հոգ ու կրքոտության հետքեր չկային նրա վրա։ Ընչահոգած չլինելու համար՝ Սոնյան կուրծքը բռնելով և սարսափից ու հուզումից դողալով, գնում էր բազկաթոռին ու լաց լինում։

«Ի՞նչպես և, որ յես գոյնչ չեմ նկատել։ Այդ ինչպես կարող էր բանն այդտեղ հասնել։ Մինչև նա այլևս չի սիրում իրեն Անդրեյին։ Եվ ինչպես և ում թույլ տվել, որ նա ուրացվելու այդքան առաջ գնա։ Նա, պարզ և, խաբեբա չի ու չարագործ։ Ի՞նչ կանի նիկոլայը, բարի, ազնիվ նիկոլայը, յերբ ես այս բանն իմանա։ Անհնարին ինչ որ նշանակում էր հուզված, վճռական ու անընդհատ դեմքը նախազգալ արը, յերեկ և այսօր,— մտածում էր Սոնյան,— բայց չի կարող պատահել, որ ամե նրան սիրի։ Հավատարմին նամակը բացել և, չհամաձայով ամենից ու հավատարմին Նաստաշան վիրավորված ու ամե չի կարող այդ բանն անելիք։

Սոնյան արցունքները սրբեց և մոտեցավ Նաստաշային, կրկին նրա դեմքին նայելով։

— Նաստաշա,— ասավ նա հազիվ լսելի։

Նաստաշան զարթնեց ու տեսավ Սոնյային։

— Ա, վերադարձել ես։

Եվ նա վճռականությամբ ու քնքշությամբ, որ լինում է արթնացման րոպեներին, գրկեց ընկերուհուն, ասկայն, Սոնյայի դեմքին չփոթություն նկատելով, Նաստաշայի դեմքը ևս ընդունեց չփոթմունքի ու կասկածանքի արտահայտություն։

— Սոնյա, դու նամակը կարդացիր,— ասավ նա։

— Այո,— կամաց ասավ Սոնյան։

Նաստաշան ցնծագին ժպտաց։

— Չե՛, Սոնյա, չես կարող, — ասավ նա։ — Ճիշտ չեմ կարող քաղցնել քեզնից։ Դիտե՞ս, մենք սիրում ենք միմյանց... Սոնյա, սիրելիս, նա գնում է... Սոնյա...

Սոնյան, կարծես, ականջներին չհավատալով, աչքերը չորս արած նայում էր Նատաշային։

— Իսկ Բալկոնսկին, — ասավ նա։

— Ա՛խ, Սոնյա, ախ, չկիսե իմանայիր վրդովմունքիդ համ, — ասավ Նատաշան։ — Դու չգիտես, թե ինչ է սերը...

— Բայց, Նատաշա, մի՞թե այն բոլորովին վերջացած է։

Նատաշան իր խոշոր լայն բացած աչքերով նայում էր Սոնյային, ոչինչ հարցը կարծես չհասկանալով։

— Ուրեմն դու չես ուզում Անդրեյին սիրաշահ ես, — ասավ Սոնյան։

— Աստված իմ, ոչինչ չես հասկանում. հիմարություններ մի ասի. դու լսիր, — վայրկենական դժգոհությամբ ասավ Նատաշան։

— Չե՛, չես ուզում չեմ կարող հավատալ, — կրկնեց Սոնյան։ — Ճիշտ չեմ հասկանում։ Այդ ինչպես ամբողջ սերդ սիրում էր մեկին և հանկարծ... Քե վոր դու միայն իմանք անգամ ես տեսել նրան։ Նատաշա, չես զոհ չեմ հավատում, դու հանաք ես անում։ Ճիշտ ուրիշ մեկի համար ոչինչ մոռանալ և այդպես...

— Ճիշտ ար, — ասավ Նատաշան։ — Ինձ թվում է թե հարյուր տարի չե սիրում եմ նրան։ Թվում է նրանից առաջ չես վոչ-վոքի չէրկեր չեմ սիրել։ Դու այդ բանը չես կարող հասկանալ։ Սոնյա, հնց. նոտիր այսոնց։ — Նատաշան գրկեց նրան ու համբուրեց։ — Ինձ ասում էին, վոր այդ պատահում է, չէրևի դու էլ լսած կլինես, բայց չես այժմ միայն ապրեցի այդ սիրը։ Սա այն չի, ինչ առաջ եր։ Հենց վոր նրան տեսա, զգացի, վոր նա իմ տերն է, չես նրա սերկուհին եմ և չես չեմ կարող նրան չսիրել։ Այո տերկուհին։ Ինչ վոր նա ինձ հրամայի՝ այն էլ կանեմ։ Դու այդ չես հասկանում։ Ի՞նչ անեմ, հը, ինչ անեմ, Սոնյա, — ասում եր Նատաշան չերջանիկ ու չերկյուղած դեմքով։

— Բայց մի մտածիր, ինչ ինչ ես անում, — ասում եր Սոնյան, — չես չեմ կարող այդ բանն այդպես թողնել։ Այդ զաղտնի ամուսնությունը... Դու ինչպես ես ինուլ ավիլ, վոր բանն այդտեղ հասնի, — ասում եր նա սարսափով ու զզվանքով, վոր նա հագիվ եր քաշցնում։

— Ես քեզ ասել եմ, վոր կամք չունեմ, — պատասխանեց Նատաշան. ինչպես այդ չես հասկանում. չես նրան սիրում եմ։

— Ես չեմ քաղնի, վոր բանն այդտեղ հասնի, չես կհայտնեմ, — հորդուն արցունքներով ճչաց Սոնյան։

— Ինչ ես ասում, իմ սեր ասածս... Ցնծա՛ հայտնես, իմ քնքշանքն ես, — ասավ Նատաշան։ — Դու իմ դժբախտությունն ես ուզում, դու ուզում ես, որ մեզ բաժանենք։

Տեսնելով Նատաշայի այդ յուզկությունը, Սոնյան լաց եղավ ամոթի և խղճահարությամբ արցունքներով։

— Բայց ձեր մեջ քնչ և եղել, — հարցրեց նա։ — Նա քնչ և ասել քեզ։ Նա ինչու՞ տուն չի գալիս։

Նատաշան նրա հարցին չպատասխանեց։

— Սոնյա, իմ սեր ասածս, մարդու բան չասես, ինձ մի տանջիր, — թախանձում էր Նատաշան։ — Իմացիր, որ այդպիսի գործերի չի կարելի խառնվել։ Ես քեզ հայտնեցի...

— Բայց ինչու՞ համար են այդ գաղտնիքները։ Ինչու՞ նա տուն չի գալիս, — հարցրեց Սոնյան։ — Ինչու՞ նա ուղղակի քո ձեռքը չի խնդրում։ Ես վոր իշխան Անդրեյը քեզ լիակատար ազատություն և տվել, ես էլ նա այդպես և արզեն։ Բայց կես գրան չեմ հավատում. Նատաշա, դու մտածել ես, քնչ գաղեցիք պատճառել կարող են լինել։

Նատաշան զարմացած աչքերով Սոնյային նայեց։ Ինչպես կարելի էր այդ հարցն առաջին անգամ էր նրան, ուստի և նա չգիտեր քնչ պատասխանել։

— Ի՞նչ պատճառներ, չգիտեմ։ Բայց, կարելի, պատճառներ կան։

Սոնյան հառաչեց և գլուխն արբեց տարակուսանքով։

— Ցնծա՛ պատճառներ լինեյին... — ակսեց նա։

Բայց Նատաշան, նրա կասկածը հասկանալով, վախեցած քնքշիցեց նրան։

— Սոնյա, նրան չի կարելի կասկածով վիրավորվիլ։ Ցե՛ կարելի չի կարելի, հասկանում ես, — գոչեց նա։

— Նա քեզ սիրում է արդյոք։

— Սիրում է արդյոք, — կրկնեց Նատաշան, քնկերուհու անհասկացողությանն վրա խղճահարությամբ ժպտալով։ Ցե՛ վոր նամակը դու կարդացիր, դու տեսել ես նրան։

— Իսկ ինչե՞ն նա անուղղակի մարդ ե՞։

— Ա՜խ... անուղղակի՛ մարդ։ Ցնծա՛ իմանայիր, — ասավ Նատաշան։

— Ցնծա՛ նա ազնիվ մարդ է, ապա պետք է կամ իր մտադրությունը հայտներ կամ այլևս քեզ հետ չտեսնվիր։ Իսկ ինչե՞ն դու այդ չես ուզում ասել, ուրեմն չես կամենում, չես նրան կզրկում, չես հայրիկին կասում, — վճռապես ասավ Սոնյան։

— Բայց չես առանց նրան չեմ կարող ապրիլ, — ճչաց Նատաշան։

— Նատաշա, չես քեզ չեմ հասկանում։ Ինչքե՞ր ես ասում Հիշի՛ր հորդ, Նիկոլային։

— Ինձ վոչ-ոքը հարկավոր չի, չես վոչ-ոքին չեմ սիրում, բացի նրանից։ Դու ինչպես ես համարձակվում ասել, վոր նա անազնիվ է։ Դու մտքին չպիտես, վոր չես նրան սիրում եմ, — էլաւ եր Նատաշան։ — Սոնյա, հեռացիր։ Ես չեմ ուզում քեզ հետ կռվել, հեռացիր, ի սեր աստծո, հեռացիր. տեսնում ես, քո ինչպես եմ տանջվում, — ճչում եր Նատաշան կատաղությամբ, դրդոված, բայց զուտ, հուսահատ ձայնով։ Սոնյան հեկեկաց ու դուրս վազեց սենյակից։

Նատաշան մատեցավ սեղանին և, առանց մի վայրկյան մտածելու, իչխանոգուստոր Մարիային գրեց այն պատասխանը, վոր ամբողջ առավոտ չեր կարողանում գրել։ Այդ նամակում նա կարճ գրեց իչխանազուստոր Մարիային, վոր իրենց մինչև յեղած բոլոր բիւրթմացութիւնները վերջացած են, վոր, ոգտվելով իչխան Անդրեյի մեծահոգութիւնից, վոր մեկնելիս ազատութիւն տվեց իրեն, ինքը խնդրում է նրան՝ իչխանազատուհու, ամեն ինչ մոռանալ և նորից իրեն, յեթե ինքը մեղավոր և նրա առաջ, բայց քի ինքը չի կարող նրա յեղբոր կինը լինել։ Այս ամենն այդ բոպեին Նատաշային թվում եր այնպես հեշտ, պարզ ու վոյժ։

Ուրբաթ որը Պետերբուրգը պետք է պյուդ մեկնեյին, իսկ չորեքշաբթի որը կոմսը գնորդի հետ գնաց մերձմոսկովյան կալվածք։

Կոմսի մեկնելու որը Սոնյան ու Նատաշան կանչված եյին կատարողների մոտ մեծ ճաշկերույթի, և Մարիա Իվիրովնան ատրով նրանց։ Այդ ճաշին Նատաշան նորից հանդիպեց Անատոլին, և Սոնյան նկատեց, վոր Նատաշան ինչ-վոր բան եր խոստում նրա հետ, աշխատելով, վոր իրենց խոսակցութիւնը չլսվի, և ճաշի ամբողջ ընթացքում ավելի հուզված եր, քան առաջ։ Երբ նրանք տուն դարձան, Նատաշան առաջինն սկսեց իր թացատրութիւնը, վորին Սոնյան սպասում եր։

— Այ, Սոնյա, դու դանազան հիմարութիւններ եյիր ասում նրա մասին, — սկսեց Նատաշան հեզ ձայնով, մի այնպիսի ձայնով, վորով խոսում են յերեխաները, յերբ ուզում են, վոր իրենց գովեն։ — Մենք այսոր բացատրվեցինք։

— Ե, հետո՞։ Իսկ ինչ ասավ նաւ Նատաշա, վորքան ուրախ եմ, վոր չես բարկանում ինձ վրաւ Ասա ինձ բոլորը, ասա ինձ ամբողջ ճշմարտութիւնը։ Նա ինչ ասավ։

Նատաշան մտածմունքի մեջ ընկավ։

— Ահ, Սոնյա, յեթե դու նրան հանաչեյիր այնպես, ինչպես յես եմ հանաչում։ Նա ասավ, նա հարցրեց, քի ինչ խոսում եմ ավել Բալկոնսկուն։ Նա ուրախացավ, վոր նրան մերժելը կախված է ինձնից։

Սոնյան ափսուր հառաչեց։

— Բայց չէ՞ վոր դու Բալկոնսկուն չես մերժել, — ասավ Նատաշան։

— Դուցե և մերժել եմ։ Դուցե և Բալկոնսկու հետ ամեն ինչ վերջացած եւ ինչու՞ դու այդպես վատ կարծիք ունես իմ մասին։

— Ես վո՛չինչ չեմ կարծում, բայց միայն չեմ հասկանում այդ...

— Սպասիր, Սոնյա, ամեն ինչ կհասկանաս։ Կտեսնես, թե ինչպիսի մարդ եւ Դու վատ քան մի կարծիք վե՛ռ իմ, վե՛ռ էլ նրա մասին։

— Ես վռ-վռքի մասին վատ բան չեմ կարծում. դու բոլորին սիրում եմ և բոլորին խղճում։ Բայց քեզ անհասկանալի եմ։

Սոնյան անձնատուր չէր լինում այն մեզմ տոնի հանգստին, որով Նատաշան դիմում էր նրան։ Ընդհակառակն էր նատաշայի դեմքի արտահայտությունը, այնքան լուրջ ու խիստ էր Սոնյայի դեմքը։

— Նատաշա, — ասավ նա, — դու ինձ խնդրեցիր քեզ հետ չխոսել, դա էլ չեմի խոսում, հիմա դու ինքդ սկսեցիր։ Նատաշա, ես նրան չեմ հավատում։ Ինչու՞ համար և այդ դատողիքը։

— Չլի՛, չլի՛, — ընդհատեց Նատաշան։

— Նատաշա, դա անհանգստանում եմ քեզ համար։

— Ինչու՞ դա անհանգստանում։

— Վախենում եմ՝ դու քեզ կորցնես, — ասավ Սոնյան կարուկ, ինքն էլ վախենալով իր ասածից։

Նատաշայի դեմքի վրա նորից բարկություն երեևաց։

— Ես՛վ կկորչանեմ, կկորչանեմ, վորքան կարելի դա շուտ կկորչանեմ ինձ։ Դա ձեր գործը չի։ Ես եմ ասում և վոչ քեզ դուք։ Ինչ, քեզ ինձ ես ասում եմ քեզ։

— Նատաշա, — վախեցած բացականչեց Սոնյան։

— Ատում եմ, ատում եմ, ես՛վ դու իմ թշնամին ես ընդմիշտ։

Նատաշան սենյակից դուրս վազեց։

Նատաշան այլևս Սոնյայի հետ չէր խոսում և խուսափում էր նրանից։ Նույն հուզված զարմանքի ու վոգևորության արտահայտությունը դեմքին՝ նա շրջում էր սենյակներում, ձեռք էր առնում մեկ այս, մեկ այն բանն ու իսկույն մի կողմ նետում։

Վորքան էլ դա ծանր էր Սոնյայի համար, բայց և այնպես նա, առանց աչք հեռացնելու հետևում էր ընկերուհուն։

Դռան վերստաջորդի նախասենյակին Սոնյան նկատեց, վոր Նատաշան ամբողջ առավոտ հյուրասրահի լուսամուտի առաջ նստած, կարծես սպասում էր մեկին, և վոր նա ինչ-վոր նշան արավ անցնող մի գինվորականի, վորին Սոնյան ընդունեց Անատոլի անդր։

Սոնյան սկսեց ավելի ուշադիր դիտել ընկերուհուն և նկատեց, վոր Նատաշան ամբողջ հաշի ընթացքում և յերեկոյան գանվում էր

ատրոպինով ու անընական դրութեան մէջ. իրեն տրված հաշտեցնին տալիս եր անպատճառ պատասխանները, մի նախազգուշութիւն սկսում ու չեր վերջացնում և ամեն րոպէի վրա ծիծաղում եր։

Քեչից հետո Սանյան տեսավ սպասուհի աղջկան, վոր իրենից վախենալով, սպասում եր Նատաշայի զոռան մոտ։ Սանյան ներս քաշեց նրան, և ինքը գոռան մոտ սկսաձի գնելով, իմացավ, վոր նա նորից նամակ հանձնեց Նատաշային։

Հանկարծ Սանյայի համար պարզվեց, վոր Նատաշան ինչ-վոր սորսոսիկի մի ծրագիր ուներ այդ կնկանկի համար։ Սանյան ներս գնաց ծեծելու։ Նատաշան նեղս չքաշեց ներս։

«Սա ներս հետ փախչելու չի, — մտածեց Սանյան։ — Սա ամեն րոպէ ընդունակ ե. Ինչ տուաջ ներս գնացի վրա ինչ-վոր խոշտանգ ու վնասկան մի բան կար։ Գնում եմ հրաժեշտ տալով, նա լաց կսկսվ, — հիշեց Սանյան։ — Այո, սա իսկապես ներս հետ փախչելու չի, բայց չեմ ինչ անեմ, — մտածեց Սանյան, հիմա հիշելով այն նշանները, վորանք պարզ ցույց եյին տալիս, թե ինչու Նատաշան ինչ-վոր սորսոսիկի մտադրութիւն ուներ։ — Գոնան այսուհետ չի։ Ես ինչ անեմ. Նամակի գրեմ Գուրգինին և բացատրութիւն պահանջեմ։ Բայց ով կտիպի ներս պատասխանել։ Գրել Պիեռին. ինչպես խնդրեց անել իշխան Անդրեյը զժբախտութեան դեպքում... Բայց, գուցե և նա խնդրեց սրդին մերժել և Բալկոնսկուն (չեր ընկ նա նամակ ուղարկեց իշխանադուստր Մարիային)։ Պիեռին էլ այսուհետ չեմ։ Ասել Մարիա Դմիտրիևնային, վոր այնպես համոզուած եր Նատաշային, Սանյայի համար սորսոսիկի չեր քիմա։ Բայց այսպես թե այնպես, — մտածում եր Սանյան մուտք գործելուց հանգչած, — այժմ կամ չկրկնք ժամանակ և ցույց տալ, վոր չես ներանց ընտանիքի բարերարութիւնը չեմ մոռացել և նրանց սիրում եմ։ Վերջ, չես կնկանք պիշեր էլ չեմ քնի և այս միջոցից չեմ հեռանա. ուժով կարգելեմ ներան ներս գալ և քույլ չեմ տա, վոր ներանց ընտանիքը խայտառակվի», մտածում եր Սանյան։

XVI

Վերջնակս Անատոլը փոխադրվել եր Թալոխովի մոտ։ Ռոստովները փափաքնելու ծրագիրն արդեն մի քանի որ եր, ինչ մտածել ու պատրաստել եր Թալոխովը, և այն որը, կնկը Սանյան Նատաշային գոռան մոտ սկսաձի գնելով, վորոշեց պատրաստել ներան, այդ ծրագիրը արդեն իրագործվել։ Նատաշան Գուրգինին խնդրացել եր կնկնկայան ժամը տալին գուրս գալ կանչի մոտից։ Գուրգինը պետք եր ներան պատրաստած կառքի սահնակին ու տաներ

Մասկվայից 60 վիրստ հեռու, ուր պատրաստ էր կարգալուծքահանեան, վորը պետք է պահկեր Ներանց։ Իսկ գամնկայում պատրաստ էին փոխադրիներով ձիեր, վորանք Ներանց պիտի տանեյին մինչեւ Վարշավայի ճանապարհը, իսկ այնտեղից պոստայինն տայլակով անցնելու էին արտասահման։

Անատոլն ուներ և անձնագիր և պոստայինն ձիերով համարելու քաղաքավարություն և տաս հազար ռուբլի վող, վոր վերցրել էր քրոջից, և մի տաս հազար էլ, վոր վող էր առել Դոլոխովի միջոցով։

Ճերկու վկաներըլ՝ մեկը Ժվոտաննկովը, նախկին մի պրոտիր, վորին Դոլոխովը ազատարծում էր քրքիախտի համար, մյուսը՝ Մակարինը, պաշտոնաթող հուսար, մի բարեհոգի ու քաղց մարդ, վոր անչափ սիրում էր Դոլոխովին, առաջին անդյակում Ներատած՝ քեզ էին բամում։

Դոլոխովի մեծ կարինեսում, վոր մինչև առաստաղը զարդարված էր պարսկական գորգերով, արշի մարքինեներով ու զենքերով, նստած էր ինքը Դոլոխովը համարդական բեսմեսով ու յերկարաճիտ կոշիկներով։ Նա նստած էր բաց բյուրոյի առաջ, ուր դրված էին հաշիվներ ու քրքիագրամի կապուկներ։ Անատոլը՝ կռնակներն արձակ մուշդիրով՝ վկաների անդյակից, կարինեսի միջով անցնում էր յեռանի անդյակը, ուր նրա ֆրանսացի-լաքեյը, ուրիշ ապատավորներին հետ միասին անգավորում էր վերջին իրերը։ Դոլոխովը, փոքրը համրելով, գրի յեր առնում։

— Ահա,—ասավ նա,—Ժվոտաինկովին պետք է յերկու հազար տալ։

— Տուր,— ասավ Անատոլը։

— Մակարկան (այսպես էին անվանում Ներանք Մակարինին) անջահասիրտաբար ջուրն ու կրակին էլ կընկնեի քեզ համար։ Բնե, հաշիվները վերջացան,— ասավ Դոլոխովը գրածը ցուցց տալով։— Այսպես ես։

— Դա, ի հարկե, այդպես է,— ասավ Անատոլը, ըստ յերևույթին Դոլոխովին չլսելով, շարունակ ժպտալով ու իր առջևը նայելով։

Դոլոխովը բյուրոն ծածկեց և հանդնական ժպիտով դիմեց Անատոլին։

— Դիտես ինչ. ավելի լավ է այդ բանը քոզ. դեռ ժամանակ կա,—ասավ նա։

—Չիմանը,— ասավ Անատոլը։—Քոզ հիմարությունները։ Ենթե դու իմանայիր... Դա, սատանան գիտե, քեզ ինչ է։

— Իսկապես՝ քեզ,—ասավ Դոլոխովը։—Ես քեզ բան եմ ասում։ Գարձում ես հանձը բան է, ինչ անում ես։

— Հը՛, ելի, ելի սկսեցիր ժպրթալ կոբիը գլխիցս։ Ի՞նչ...— դժվարը կշռելով ասավ Անատոլը։ — Ճիշտն ասած, չես քո հիմար կատակների հետ գլուխ չունեմ։— Ցավ նա դուրս չկավ սենյակից։

Ցերը Անատոլը դուրս կկավ, Թոլոխովը ժպտաց արհամարհանքով ու ներողամտորեն։

— Կաց, — ասավ նա Անատոլի չեռնից, — չես կատակ չեմ անում, քանի եմ ասում՝ ցնդ, չնդ ախտիդ։

Անատոլը նորից մոավ սենյակ և, աչքառելով ուշադրությունը կինտրոնացնել, նայեց Թոլոխովին, քան չերևույթին ակամա հնազանդելով նրան։

— Լսիր բնդ, վերջին անգամն եմ ասում։ Ինձ հետ կատակ անելու բինչ ունեմ։ Մլքի չես քեզ արգելք եմ լինում։ Ո՞վ քաղցը սպրգնը, ով քահանա գառավ, ով անձնագիրը վնըցրնը, ով փող ճարնը։ Բոլորը չես։

— Դե, չես ել չնարհակալ եմ քեզնից։ կարծում ես չնարհակալ չեմ,— Անատոլը հոգոց քաշնց ու Թոլոխովին գրկնց։

— Ցես քեզ ոչնով եմ. բայց և այնպես պետք է ճշմարտությունն ասեմ քեզ. վատնգավոր գործ է և, չկըն լավ քննենք, հիմար բան է։ Ես, ասենք, լավ, դու նրան կփախցնես։ Բայց մլքի բանն այդպես ել կլծոզնենն։ Ջի վոր կիմացվի, վոր դու ամուսնացած ես և այն ժամանակ քեզ քրեական գործ կառն...

— Ե՛հ. հիմարություն, հիմարություն,— կրկին պժվարը կընճռնելով ասավ Անատոլը։ — Ջի վոր քացատրնցի քեզ։ — Ցավ Անատոլը բուի մարդկանց հատուկ յեղրակացությունն անելու առանձին սիրով կրկննց այն կարծիքը, վոր հարյուր անգամ կրկնել ել Թոլոխովը։ — Ջի վոր քացատրնցի քեզ. չես վորոշել եմ այսպես. յնքն այդ ամուսնությունն ապրնինի չինի,— ասավ նա, մատը ծալելով,— նշանակում է չես պատասխանատու չեմ. իսկ յնքն արնամար չինի, մնենուն և. պատասխանատու վաչ-վոք չի իմանա այդ բանը։ Այդպես և, չե՞ Ու ել մլ խոսիր, մլ խոսիր...

— Ճիշտ, ձեռ քաշիր։ Դու միայն քեզ կկաշկանդես...

— Դե կորիր,— ասավ Անատոլը և իր մազերից բռնելով դուրս կկավ մյուս սենյակը և իսկույն վերադարձավ ու, վոռնոցը տակ գնելով, նստնց բազկաթոռին՝ Թոլոխովի առաջ, բազկաբռա մոտ։— Ասատանան գիտի, քո բնչ ու մի ասես, բնչպես և խփում։ — Նա վերցրնց Թոլոխովի ձեռն ու գրնց իր սրտին։ Ah! quel pied, mon cher, quel regard! Une déesse![1] Հը՞։

---

1 Ա՜հ, բնչ վոռնոց, սիրելիս, բնչ հայացք։ Աստվածուհի։

Դոլոխովը սառը ժպտալով և իր գեղեցիկ ու լիրբ աչքերը փայլեցնելով նայեց նրան, քան թե խոհուքին կամենալով նրա վրա։

— Դուք ինքներդ գիտեք, ես, այդ ժամանակ ինչ որ անում եմ։

— Այդ ժամանակ,—կրկնեց Անատոլն անկեղծ տարակուսանքով։— Այդ ժամանակ Ձեզ համար ինչ կլինի... Բայց, հիմարություններն ավելորդ են։— Նա նայեց ժամացույցին։ — Ժամանակ է։

Անատոլն անցավ լեռնի սենյակը։

— Հը՛, ինչ եք քաշ գալիս, շուտ կվերջացնենք,— պոռաց նա ծառաներին վրա։

Դոլոխովը փողը հավաքեց և, մեկին կանչելով, պատվիրեց, որ ուտելու և խմելու բան տան՝ հանապարհ ընկնելու համար, ապա դուրս գնաց այն սենյակը, ուր նստած էին Մվոսովին ու Մակարինը։

Անատոլը կարճհասուկ, ձեռը քիկն տված, բազմոցի վրա պառկած, մտախոհ ժպտում էր և ինչ-որ մեկի շշնջում իր դեմ-ցիկ բերանով։

— Ցնկ, մի վորևե բան կեր, կամ խմիր,— կանչեց մյուս սենյակից Դոլոխովը։

— Չեմ ուզում,— պատասխանեց Անատոլը, ջարդոնակելով ժպտալ։

— Ցնկ, Բալագան չկնկել է։

Անատոլը վեր կացավ և անցավ սենեակատուն։ Բալագան հայտնի կառապան էր, որին վեց տարի չեր հանդիպում էր Դոլոխովին ու Անատոլին և չնաշխ կատաղի ծառայում էր նրանց։ Բանի անգամ, չեր Անատոլի գումարը կանգնած էր Տվերում, չերեկայան Տվերից գնում էր գալիս իր կառքով և լուսադեմին Անատոլին հասցնում Մոսկվա և մյուս գիշերը չեն տանում։ Բանի անգամ նա իր կառքով Դոլոխովին փրկել էր հետապնդումից։ Բանի անգամ նրանց պատել էր քաղաքում գնչուների և ազգիկ-պարոնների հետ, ինչպես անվանում էր նրանց Բալագան։ Բանի անգամ նրանց գործի համար Մոսկվայում վոտի տակ էր տվել ժազվրդին ու կառապաններին և միշտ նրան փրկում էին ջիղ պարոններըդ, ինչպես նա անվանում էր նրանց։ Բանի անգամ նա հալից քցել-առակներ էր պատճառել։ Բանի անգամ էր ձեռվել նրանց ձեռքով. քանի անգամ նրանք նրան շամպայն ու մադեր էին խմացրել, վոր նա չատ էր սիրում, և նա էլ քիչ բան չգիտեր նրանց մասին, այնպիսի բաներ, վորոնց համար սովորական մարդուն Սիբիր կուղարկեին։ Իրենց քեֆերի ժամանակ

Նրանք հաճախ բալագային կանչում էին, տոիպում խմել ու պարել ղնչուների մոտ, ու նրանց վրայից քաղել հազարներ էր անցել Նրա ձեռով նրանց ծառայելով, նա տարեկան քսան անգամ վառոդի չեր չնշիքացնում քիչ իր կյանքը, քիչ իր կաշին. Նրանց գործի համար ավելի շատ ձի չեր փչացնում, քան նրանցից վող էր առնում Ամեն բալագան սիրում էր նրանց, սիրում էր կատքի այդ խնդիք վարքը, որ մի ժամում անցնում էր 18 վերստ, սիրում էր զլխկոնձի բերել կառապաններին, կատքի տակից անել անցագղներին ու ամբողջ կամվով սլանալ Մոսկվայի փողոցներով Նա սիրում էր, երբ չնայեց լսում էր հարբած ձայների վայրենի կանչը՝ «քշիր, քշիր» այն ժամանակ, երբ պրանից ավելի ազատ չէր կարելի քշել. սիրում էր մորակը շրջելիացնել պրոսպեկտ վրին, որ առանց այն էլ լեզապատառ մի կողմ էր քաշվում. էնակական պարոններ նեղ, մտածում էր նա

Անատոլն ու Դալոխովը էլ սիրում էին բալագային նրա վարպետ քշելու համար և նրան համար, որ նա յել նույն բաներն էր սիրում, ինչ որ իրենք։ Ուրիշների հետ բալագան սակրկում էր, յերկու ժամվա պատրաստ համար վերցնում էր 25 ռ., և շատ քիչ դեպքերում էր ուրիշներին պատրաստ տանում ինքը, այլ ուղարկում էր իր կարևորներին։ Բայց իր պարոններին, ինչպես անվանում էր նա նրանց, միշտ ինքն էր ժամանում և իր աշխատանքի համար յերբեք վոչինչ չեր վերցնում։ Միայն այն ժամանակները, յերբ սեննկապահներից լսմանում էր, քե վող կա, նա մի քանի ամիսը մեկ պատիս էր առավոտուց, պատա վիճակում, և խոր գլուխ տալով, խնդրում էր հանել իրեն նեղ դրությունից։ Դալոխովը ու Անատոլը միշտ նստեցնում էին նրան, հրաժարվում

— Ինձ պատանեցեք, Յեղոր Իվանիչ կամ, ձերդ պատիվս վտյուքյուն, — ասում էր նա — Քինրից բոլորովին զրկվել եմ. առանվանաս գնալու համար մի քան ռուբլի, ինչքան կարող եք։

Քե Անատոլը և քե Դալոխովը, յերբ վող էին ուննենում, տալիս էին մի կամ յերկու հազար ռուբլի։

Բալագան շնկ, կարմիր դեմքով, մանավանդ կարմիր, հաստ վղով, կարճահասակ, գնաս դյուզացի էր քսանչորս տարեկան, վխլուն վոքրիկ աչքերով ու վոքրիկ միրուքով։ Գինամուշտակի վրա հագնում էր բարակ կապույտ կաֆտան՝ մետաքսե աստառով։

Նա դեպի առաջին անկյունը դառնալով՝ յերևոր խոչակներից ու մտածում Դալոխովին, մեկնելով նրան իր սև վոչ մեծ ձեռը։

— Յեղոր Իվանովիչին, — ասավ նա գլուխ տալով։

— Բարև, յեղբայր. գնա և նա։

— Բարի աջողում, ձերդ պայծառափայլություն, — ասավ Բալագան Նեղոս մոնող Անատոլին և նուշնպես ձեռ մեկնեց։

— Բան եմ ասում, Բալագա, — ասավ Անատոլը, ձեռը նրա ուսին գնելով, — սիրում ես ինձ, թե վոչ։ Հը՞։ Հիմա ինձ մի ծառայություն արա։ Ի՞նչ ձիերով ես կակել։ Հը՞։

— Ինչպես սուբհանգակը հրամայեց. ձեր ուղած գազաններն եմ լինել, — ասավ Բալագան։

— Դե, լսիր, Բալագա։ Ձիերդ պիտի սպանես ու կերնք ժամվա մեջ մեզ տեղ հասցնես։

— Ձեքն սպանենք, ել ինչով գնանք, — ասավ Բալագան աչքով անելով։

— Դե, տեխդ կշալոցնեմ, հանաք մի անի, — հանկարծ աչքերը չռելով պոռաց Անատոլը։

— Ինչ հանաք, — ձիծագելով ասավ կառապանը։ — Մեքեն կեռ իմ պարոններին համար բան կինամեմ։ Ինչքան ուժ կա կքշենք։

— Այդպես, — ասավ Անատոլը։ — Դե, նստիր։

— Նստիր ել, — ասավ Դոլոխովը։

— Կկանգնեմ, Ձյոդոր Իվանովիչ։

— Դե, նստիր, խմիր, — ասավ Անատոլն ու մի մեծ բաժակ մատը լցրեց։

Կառապանի աչքերը պսպղացին դինուց, Բազաքավարության համար հրաժարվելով, նա խմեց և բերանը սրբեց մետաքսե թաշկինակով, վորը գրված ևր գդակի մեջ։

— Հը՛, յեղբ ճամպա բնկնենք, ձերդ պայծառափայլություն։

— Ահա (Անատոլը նայեց ժամացույցին)... հենց հիմա կել գնալու կինք։ Տես, Բալագա, կհասցնեմ։

— Ձեքեն հաչող ճամպա՛ընկնենք, ինչու չեմ հասցնի, — ասավ Բալագան։ — Ձիեր ևս տանում եի յոթը ժամվա մեջ։ Ձերնիկ, կհիշեք, ձերդ պայծառափայլություն։

— Դիտես, մի անգամ Տվերից կեկա, — ասավ Անատոլը հիշողության ժպիտով պիմելով Մակարինին, վորը աչքերը չորս արած խանդաղատանքով նայում ևր Դուրոխինին։ — Կհավատաս, Մակարկա, այնպես եյինք քշում, վոր մարդու շունչ ևր կարում։ Ընկանք գումակի մեջ, կերկու սայլի վրայով քոռնք անցանք։ Հապա։

— Համան ձիերը եյին հա, — չարունակեց պատմությունը Բալագան։ — Ին ժամանակ կոզքի ջահելներին քուրանի հետ եյի լինել, — պիմեց նա Դոլոխովին. — կհավատաս, Ձյոդոր Իվանովիչ, գազաններդը 60 վերստ քշում եյին. բոնել չեր լինում, ձեռները վեռացել եյին. ցուրտ ևր։ Ձերսանները քոզի, քե՛ ձերդ պայ-

ծառափայլութիւն, զուր քանդեցիք. իսկ ինքս փովիցի տաճկական մէջ. ընդհա՛ւ վոչ միայն քշել, մինչև անգ հասանելը քանել եւ չի կարելի. Գաղքերը յերեք ժամուա՛ անգ հասցրին. Միայն ձախ կողմինը սատկեց.

XVII

Անատոլը զուրա յեկավ սենեակից և մի քանի րոպեից վերադարձավ արծաթեա գոտին վրան կապած կիսամուշտակով և սուրի գլխակը կարծրի պես քեռը գրած, վոր շատ սազում եր նրա գեղեցիկ գեմքին. Հայելուն նայելով և նուչն այն գիրքով, վոր ընդունել հայելու առաջ, նա կանգնեց Դոլոխովի առջև ու գինու բաժակը ձեռն արավ.

— Դե, Ձեղյա, Ձեռա քարով. չնորհակալ եմ ամենի համար. Ձեռա քարով, — ասավ Անատոլը. — Դե, ընկեր-քարեկամներ..., — նա մոտեցավ նրանք մեջ ընկավ, — իմ ջահելութեյան... Ձեռք քարով, — գիմեց նա Մակարինին ու մյուսին.

Ընդհատ վոր նրանք բոլորը գնալու եյին նրա հետ, ըստ յերևութեյին, Անատոլն ուզում եր ընկերներին տրած իր գիմումով ինչ-վոր հուզիչ ու հանդիսավոր բան առնգիել. Նա խոսում եր դանդաղ, բարձր ձայնով և, կուրծքը դուրս ձգած, որորում եր վոտի մեկը.

— Բոլորդ բաժակները վերցրեք, և դու, Բալագա՛, Դե, իմ ջահելութեյան ընկեր-բարեկամներ, քեզ ասրինք, տղերքին մխաբին, կեր ու խում ասրինք. Հիմա յեկ յերբ պիտի առանվինք, ասրատ առհասն կերթամ. Մնաք քարով, տղերք. Ձեր կենացը! Ուռռա..., — ասավ նա, խմեց և բաժակը գետինը գցեց պատին.

— Վոչի ըլնես, — ասավ Բալագան, նույնպես խմելով և բաժակը քաշկինակով արբելով.

Մակարինն արցունքն աչքերին գրկեց Անատոլին.

— Ես, իշխան, վորքան ախուր ե ինձ համար քեզնից բաժանվելը, — ասավ նա.

— Դեռևնք, գնանք, — կանչեց Անատոլը.

Բալագան ուժից սենյակից դուրս գալը.

— Ձև, կաց, — ասավ Անատոլը. — Դուռը ծածկիր, յեկ նստիր. Այսպես.

Դուռը ծածկեցին և բոլորը նստեցին.

— Դե, հիմա մարշ, տղերք, — ասավ Անատոլը, յերևելով.

Հաքել Joseph-ը պատասխան ու քուրը տվեց Անատոլին և բոլորը դուրս յեկան նախասենյակ.

— Իսկ մուշտակն ձեր ե, — ասավ Գալոխովը։ — Ծ՛յ, Իվնատիկ։ Գնա Մատրենա Մատվեևնային մոտ, խնդրի նրա սամուրի մուշտակը։ Ցնա պիտանի ինչպես են փախցնում, — ասավ Գալոխովն աչքով անելով։ — Ձև վոր նա տնից դուրս ե քաշնելու երևն կորցրած, անապին հագուստներով. մի փոքր հագցիր, մեկ ել տեսար արշունքներ, հայր, մայր խառնից իրար, ու անմիջապես առչելով կուղի յնա գառնալ, և վորպեսզի այդ չլինի, գուն նրան իսկույն մուշտակի մեջ փաթաթիր ու սահնակի մեջ գիր։

Լաքեյը բերից ոտվնսի մորքուց կարած նրա վերարկուն։

— Հիմար, յնս քեզ չասի սամուրի մուշտակը։ Ես, Մատրյոշկա, սամուրներին, — պոռաց նա աչեպես, վոր հնաոս աննյակներում լավից նրա ձայնը։

Գնդցիկ, նիհար ու գունատ գնչուհին՝ սև պոպոլն աչքերով և սև, գանգուր, քխակապատյային ոլոր մազերով, կարմիր շալը վրան, գուրս վազեց սամուրներին ձեռին։

— Գե վոր ուղում ես վերցրու, յնս հո չեմ ափսոսում, — ասավ նա, ըստ յերևույթին, քաշվելով իր պարոնից և մուշտակն ափսոսալով։

Գալոխովը, առանց նրան պատասխանելու, մուշտակը վերցրեց, ըցից այն Մատրյոշկայի վրա ու փաթաթեց նրան։

— Ահա այսպես, — ասավ Գալոխովը։ — Ցեվ հնաոս՝ ահա այսպես, — ասավ նա յոյն ոձիքը բարձրացնելով, միայն յերեսի առաջ մի փոքրիկ բացվածք թողնելով։ — Ապա այսպես, տեսնում ես, — և նա Անատոլի գլուխը մտեցրեց այդ բացվածքին, վորտեղից յերևում եր Մատրենայի փայլուն ժպիտը։

— Դե, Մատրյոշա, Ցնաս բարով, — ասավ Անատոլը՝ նրան համբուրելով։ — Ահ, վերջացան իմ ուրախ որերն այստեղ։ Մտնելիս բարևիր։ Դե, Ցնաս բարով։ Մնաս բարով, Մատրյոշա. բնավատվությունը ցանկացիր ինձ։

— Ե՛, իշխան, քոզ ատված ձեր որտի ուղած բախտավորությունը աս ձեզ, — ասավ Մատրյոշան իր գնչուական առույգ նուբյամբ։

Մուտքի առաջ կանգնած եյին յերկու յեռաձի սահնակ, և նրանց մոտ յերկու ջահել կառապան։ Բալագան նստեց առաջին կառքին և, սրմռնկներըը վեր բարձրացնելով, յերեսաններըը կարդի բերեց առանց շտապելու։ Անատոլն ու Գալոխովը նստեցին նրա կառքին։ Մակարինը, Ցվոստիկովն ու լաքեյը նստեցին մյուս կառքը։

— Հը՛, պատրաստ եք, — հարցրեց Բալագան։ — Հայդա, — գոչեց նա, յերեսաններըը քնկին փաթաթելով, և յեռաձին սլացավ Նիկիտինական բուլվարով։

— Տպշ՜ատ, հէյ, հայդա՜մ... — լսվում էր միայն Բալագայի և նրա կողքին նստած ճաշակիկ կատապանի ձայնը։ Արբատի հրապարակում յեռաձին կրակ էր վառվել, ինչ-որ մի բան էրթացը, հնչ լսվեց, բայց յեռաձին սլացավ Արբատով։

Պոչմավինոկի հրապարակով յերկու անգամ դնալ-գալով, Բալագան սկսեց ձիերին դադել և, յետ գառնալով, սահնակը կանգնեցրեց Ստարայա Կոնյուշեննայա խաչմերուկում։

Ձահիլ կատապանը ցած թռավ ձիերի սանձը բռնելու, Անատոլն ու Դոլոխովը անցան մայթով։ Տան մուտքին մատնանշով Դոլոխովը սուլեց։ Լսվեց պատասխան սուլոցը, վորից հետո դուրս վազեց ապատուհին։

— Մանր բակը, քե չե կանանեին, հիմա դուրս կգա, — ասավ ապատուհին։

Դոլոխովը ձեռց դարպասի մոտ։ Անատոլն ապատուհուն հասնելց բակը մտավ, քնքվեց անկյունից և բարձրացավ սանդուղքով։

Անատոլին հանդիպեց Մարիա Դմիտրիևնայի ճանապարհի լաքեյ Թավրիլան։

— Համեցեք ապշիկ-պարոնի մոտ, — քաղ ձայնով ասավ լաքեյը, նրա ճանապարհը կարելով։

— Վա՛ր ապշիկ-պարոնի։ Դու ով ես, — շնչակտուր շշունջով հարցրեց Անատոլը։

— Համեցեք, հրամայված է ձեզ նրա մոտ հրավիրել։

— Գուբարդին. յետ արի, — կանչեց Դոլոխովը։ — Թավճանուքյուն կա, յետ արի։

Դոլոխովը զարպասի դռան մոտ կանգնած պայքարում էր դռնապանի հետ, վորը փորձում էր դուռը փակել Անատոլի վրա։ Դոլոխովը վերջին ճիգով հրեց դռնապանին և, բռնելով դուռը վազող Անատոլի ձեռը, հանեց նրան զարպասի դռնից և նրա հետ միասին վազեցին դեպի կառքը։

XVIII

Մարիա Դմիտրիևնան, տեսնելով Սոնյային միջանցքում լաց եղած, ստիպեց ամեն ինչ խոստովանել։ Նատաշայի ստացած նամակը ձեռք բերելով ու այն կարդալով, Մարիա Դմիտրիևնան այդ նամակը ձեռին գնաց Նատաշայի մոտ։

— Գարշելի, անամոթ, — ասավ նա Նատաշային։ — Վոչինչ լսել չեմ ուզում։

Բնավ Նատաշային, վոր դարմացած ու ցամաք աչքերով իրեն էր նայում, յետ հրելով, սննյակի դուռը փակեց բանալիով ու

զանապանին հրամայեց նեբա քաղնել այս յերեկո տուն յեկող մարդկանց, և ել զուրս չթողնել, իսկ լաքեյին հրամայելով այդ մարդկանց բերել իր մոտ, նա նստեց իր սենյակում, սպասելով առևանգիչներին։

Յերբ Գավրիլան յեկավ Մարիա Դմիտրիևնային հայտնելու, որ յեկած մարդիկ փախան, նա, հոնքերը կիտելով, վեր կացավ և, ձեռները յետևը դրած, յերկար անց ու դարձ եր անում սենյակնեբում ու մտածում՝ ինչ անի։ Տիշերվա ժամը 12-ին նա, բոնավին ձեռին գնաց դեպի Նատաշայի սենյակը։ Սենյան միջանցքում նատած հենկնկում եր։ — Մարիա Դմիտրիևնա, ի սեր աստծո, ինձ թողնք նրա մոտ, — ասավ նա Մարիա Դմիտրիևնային, առանց նրան պատասխանելու, դուռը բացեց ու նեբա մոտավ։ «Ջղվելի յե, զարշելի... Իմ առաջ մեջ... Գարշելի ագլիկ... Հերն եմ խղճում միայն, — մտածում եր Մարիա Դմիտրիևնան, աչքատակով հսկելով իր զայրույքը։ — Վորքան ել դժվար և, բայց քոլորին պիտի հրամայեմ լռել և կոմակց կվատցնեմ։ Մարիա Դմիտրիևնան անոյակ մոտավ վճռական քայլերով, նատաշան պառկել եր բազմոցի վրա, ձեռներով ծածկել եր յերեսն ու չեր շարժվում։ Նա պառկած եր հենց այն դիրքով, ինչպես թողել եր նրան Մարիա Դմիտրիևնան։

— Լավ և, շատ լավ և, — ասավ Մարիա Դմիտրիևնան։ — Իմ առաջը սիրեկանների ժամադրություն կա նշանակում։ Ել մի կնոջիր։ Լսիր, յերբ քեզ հետ խոսում եմ։ Դու քեզ խոչոտանես, ինչպես ամենավերջին ագլիկը։ Ես քո դլխին ուրիշ խոզ կբաղայի, բայց հերդ եմ խղճում։ Ես կվատցնեմ։

Նատաշան դիրքը չփոխեց, բայց նրա ամբողջ մարմինն սկսեց դնդղել անձայն, ջղաձգական հեկեկանքից, վերը քնդրում եր նրանից։ Մարիա Դմիտրիևնան նայեց Սոնյային ու նստեց բազմոցին նատաշայի մոտ։

— Բախտը քաշեց, վոր ձեռիցս պրծավ. բայց յես նրան կգըտնեմ, — ասավ Մարիա Դմիտրիևնան իր կոպիտ ձայնով։ — լսում ես, ինչ եմ ասում։

Նա իր խոշոր ձեռով նատաշայի յերեսը շրջից դեպի իրեն։ Ել քե Մարիա Դմիտրիևնան, քե Սոնյան զարմացան նրա դեմքը տեսնելով։ Նրա աչքերը պսպղուն ու ցամաք եյին. շրթունքները սեղմած, այտերը քուլացած։

— Քա... գնք ինձ... յես... մեռնեմ... — խոսեց նատաշան, չարությամբ զուրս պրծավ Մարիա Դմիտրիևնայի ձեռից ու պառկեց նախկին դիրքով։

— Նատալիա... — ասավ Մարիա Դմիտրիևնան։ — Ես քեզ բարիք եմ ցանկանում։ Դու պառկիր, պառկիր այդպես, յես քեզ ձեռ

չեմ ասա, և լսիր... ևլ չեմ ասի, քե վորքան դու մեղավոր ես։ Այդ դու ինքդ գիտես։ Հիմա հայրդ վաղը գալու չի, չես գիտի ասելիք ունես, հը՞։

Նատաշայի մարմինը նորից ցնցվեց հեկեկանքից։

— Կիմանաս հա, կիմանաս չեղբայրդ, գիտացուր։

— Ճիշտ գիտացող չունեմ, չես ուրան մնալիք եմ, — գոչեց Նատաշան։

— Մի՛ևնույն է,—շարունակեց Մարիա Դմիտրիևնան։—Ես, ուրանք կիմանան, կարծում եմ այդպես կըպատիժեն։ Ձի վոր հայրդ, չես ուրան հանդիպում եմ... չեքե նա ուրան մենամարտի կանչի, լավ կլինիք, հը՞։

— Ա՛հ, քաղեք ինձ, ինչու՞ ամեն բան խանգարեցիք։ Ինչու՞, ինչու՞։ և ձի ևր խնդրել,—գոռաց Նատաշան տեղից բարձրանալով ու կատաղությամբ Մարիա Դմիտրիևնային նայելով։

— Հապա գու այդ ինչ եյիր ուզում անել, — տաքանալով ոգոդակեց Մարիա Դմիտրիևնան։ — Ինչ ես, քեզ փակել եյին։ Իսկ ձի ևր խանգարում ուրան տալ։ Ել ինչու՞ չես ուզում պնչուի ազգիկա պես փախչանել... Հը, ասեցեք քե նա քեզ փախցրեց, ինչ ես կարծում, ուրան չեյին գտնիլ... հայրդ, չեդրայրդ կամ փեսացուդ։ Բայց նա արիկա, անպիտան է, ալ քե ինչ։

— Նա բոլորիցդ լավն է,—գոչեց Նատաշան, տեղից բարձրանալով։ — Ձեքե գուք չեմանգարեիք... Ա՛հ, տեր աստված, ինչու՞ այդպես, հը, Մոնյա, ինչու՞ համար... Հեռացեք...

Ձեվ նա լաց եղավ այնպիսի հուսահատությամբ, ինչպես վորում են մարդիկ այն վիշտը, վորի պատճառն իրենց են համարում Մարիա Դմիտրիևնան։ Նորից ուզում եր խոսել, բայց Նատաշան ճչաց.—Գնացեք, գնացեք, գուք բոլորդ ատում եք ինձ, արհամարհում—Ու նորից ընկավ բազմոցի վրա։

Մարիա Դմիտրիևնան փոքր ինչ ևս շարունակեց համոզել ու հասկացնել Նատաշային, վոր այս բոլորը պետք է քաղցնել կամքից և վոչ վոչ-վոքի վոչինչ չի իմանա, չեքե Նատաշան ինքն ամեն ինչ մոռանա և վոչ-վոքի ցույց չտա, քե վորևե բան և պատահի։ Նատաշան չպատասխանեց։ Նա այլևս չեր լալիս, բայց մի տեղ գոգ տվրից ուրան։ Մարիա Դմիտրիևնան բարձ դրեց նրա գլխատակը, չերկու վերմակով ծածկեց և ինքն իր ձեռով լուռ ծոցիկ բերեց նրա համար. բայց Նատաշան ձայն չհանեց։

— Դե, քաղ քնի,—ասավ Մարիա Դմիտրիևնան, սենյակից դուրս գալով և կարծելով, քե նա քնած է։

Բայց Նատաշան քնած չեր. նա դունատ, բայց աչքերով նայում եր ուղիղ առջևը։ Այդ ամբողջ գիշերը Նատաշան վոչ քնեց,

վոչ լաց լեղավ և վոչ էլ խոսեց Մոնյայի հետ, վոր մի քանի ան-գամ տեղից յելնելով՝ մոտեցավ նրան։

Հետևյալ որը՝ նախաճաշին, իր խոստման համաձայն, կոմս Բլյա Անդրեյիչը վերադարձավ մերձմոսկովյան կալվածքը։ Նա շատ ուրախ եր. կալվածքը ծախելու գործը պլուխ եր գալիս ու այլևս կարիք չկար Մոսկվայում մնալու, մանավանդ կոմտեհուց ան-ջատված, վորին նա կարոտել եր։ Մարիա Դմիտրիևնան, նրան պի-տավորելով, հայտնեց, վոր Նատաշան յերեկ իրենն շատ ակար զգաց, վոր բժիշկ կանչեցին, թայց հիմա լավ եւ Նատաշան այդ առավոտ իր սենյակից դուրս չեկավ։ Սեզոնի, ճաշքաստած ջուրքերով, ցա-մաք և առատ աչքերով նստել եր նա լուսամուտի մոտ և անհան-գիստ պիտում եր վերջացրէ անցնողներին և փուքիկա նայում սենյակը մտնողներին։ Նա, քան յերեսուքերին, տեղեկություն եր ստանում նրա մասին, ստանում եր, վոր կնոջը կգա, կամ մի բան կգրի։

Յերբ Բլյա Անդրեյիչը մտավ նրա սենյակը, Նատաշան ար-տասուքոտ քայլերի ձայն լսելով, անհանգիստ դարձավ դեպի հայրը և նրա դեմքն ընդունեց նախկին ստոր և նուչնիկ չար արտա-հայտությունը։ Նատաշան նուչնիկ չեկավ հորն ընդառաջ գնալու։

— Ի՞նչ և պատահել, հրեշտակս, հիվանդ ես,—հարցրեց կոմսը։

Նատաշան վոչը բնչ լսեց։

— Ախ, հիվանդ եմ,—պատասխանեց նա։

Կոմսի անհանգիստ հարցերին, քե ինչու չի այդպես ընկճված և քե վորևե բան չի պատահել արտգյուղ փեսացուին, Նատաշան հերը հավատացրեց, քե վոչինչ չկա և խնդրեց չանհանգստանալ։ Մարիա Դմիտրիևնան հաստատեց Նատաշայի ասածները, քե վո-չինչ չի պատահել կամաց ազգկա կնգած հիվանդությունից, նրա վատ արտամազրությունից և Մոնյայի ու Մարիա Դմիտրիևնայի չհոգեմած գեմքերից գատելով պարզ տեսնում եր, վոր իր բացակա-յության միջոցին ոչնչ և վոր մի բան պատահած լինելը նրան. բայց նրա համար այնպես տարտափելի յեր մտածել, վոր իր սի-րած գաներ հետ վորևե ամոթալի բան պատահած լինի. նա այն-պես եր սիրում իր ուրախ հանգիստը, վոր ջուսափում եր հարց ու փորձ անելուց ու միշտ աշխատում եր համոզել իրեն, վոր ատանձին վոչինչ չի յեղել և միայն ախտում եր, վոր նրա ան-բուքյան պատճառով իրենց գյուղ գնալը յետաձգվում է։

XIX

Պիեռը, կնոջ Մոսկվա գալու որից, պատրաստվում եր վորևե տեղ գնալ, վորպեսզի միայն քե նրա հետ չլինի։ Ռոստովների

Մահկա գալուց անմիջապես հետո, Նատաշայի քողած տպավորութիւնն ամիսներ շրջան վերաթացնել իր մասագրութեան իրագործումը։ Նա գնաց Ծիկը՝ Բոսիճ Ալեքսեեվիչի այրու մոտ, վորը վազուց խոստացել եր հանդուցյալի քոլիքներն իրեն հանձնել։

Ծիկը Պիեռը վերադարձավ Մահկա՝ նրան հանձնեցին Մարիա Դմիտրիևնայի նամակը, վորով Մարիա Դմիտրիևնան նրան կանչում եր իր մոտ՝ մի շատ կարևոր գործի համար, վոր վերաբերում եր Անդրեյ Բոլկոնսկուն ու նրա հարսնացուին։ Պիեռը խուսափում եր Նատաշայից։ Նրան թվում եր, թե ինքն ավելի ուժով զգացում ունի նրա վերաբերմամբ, քան այդ պետք է ունենար ամուսնացած մարդն իր բարեկամի հարսնացուի նկատմամբ։ Ծեվ մի ինչ-վոր ճակատագիր շարունակ նրանց մոտեցնում եր իրար։

«Ի՞նչ է պատահել։ Ծեվ ինչ գործ ունեն ինձ հետ, մտածում եր նա, հագնվելով, Մարիա Դմիտրիևնայի մոտ գնալու համար։ «Միայն թե իշխան Անդրեյը շուտ գար և ամուսնանային հետը, մտածում եր Պիեռը ճանապարհին։

Տվերսկոյ բուլվարում մեկը ձայն տվեց նրան.

— Պեռո։ Վաղուց ես չես կել,—ասավ մի ծանոթ ձայն։ Պիեռը գլուխը բարձրացրեց։ Զուլջը մոծրատուչն ձիերով, ձյունաթափաթափ սահնակի մեջ սլացավ Ընտատուն իր մշտական քնկեր Մակարինի հետ։ Ընտատուը պաշնատեր գինվորականի կլասիկ գիրքով ուզիղ նստած, գնդերի սուրին մատը ծածկել եր կուղբի ոձիքով և գլուխը գոգը ինչ կախել։ Նրա գեմքը կարմիր եր ու քաշվ. քնքը գրած ապխտակ վինարամոր գլխարկի տակից յերևում եյին նրա խուճուճ գրած, ոճած և ձյունի մանրիկ վարիկներով ծածկված մազերը։

«Ծեվ խնկատես, այ քեզ խնկական իմաստուն,— մատնեց Պիեռը.—Ներկա բոպեյի ուրախությունից գեներ ել ուրիշ բան չի տեսնում, նրան վոչ մի բան չի անհանգստացնում, և գրա համար ել միշտ ուրախ ես, գոհ ու հանգիստ։ Ինչ ասես կտայի, յերբեք ինքս նրա պես լինելիր, նախանձով մտածեց Պիեռը։

Ավերսոմամավայի նախասենյակում լաքեյը Պիեռի մուշտակը հանելով, ասավ, վոր Մարիա Դմիտրիևնան խնդրում և նրան իր ներքին ընդունարանը։

Դահլիճի գուռը բանալով, Պիեռը տեսավ Նատաշային՝ նիհար, գունատ ու չար գեմքով լուսամուտի մոտ նստած։ Նատաշան նայեց Պիեռին, հոնքերը կիտեց և սառն արժանապատվությամբ արտահայտությամբ գուրս յեկավ սենյակից։

— Ի՞նչ է պատահել,—հարցրեց Պիեռը, մանելով Մարիա Դմիտրիևնայի ննջարանը։

— Ներեցեք բան,—պատասխանեց Մարիա Դմիտրիևնան,— հիստուն ուր տարի չի պատահում իմ աչքաբերի չորեքին, այսպիսի խաչատառություն չեմ տեսել։

Ճիվ Պիեռից ազնիվ խոսք առնելով, որ նա իր բոլոր լսածները կպահի իր մեջ, Մարիա Դմիտրիևնան հայտնեց նրան, որ Նատաշան, առանց ծնողների գիտության, մերժել է փեսացուին և որ այդ մերժումի պատճառը չեզնել և Անատոլ Կուրագինը, որին Նատաշային մոտեցրել է Պիեռի կինը և որի հետ Նատաշան ուզում էր փախչել հոր բացակայության միջոցին, նրա համար, որպեսզի քաղցն պատկվի։

Պիեռն ուսերը վեր քաշած, բերանը բաց, լսում էր Մարիա Դմիտրիևնայի ասածները, ականջներին չհավատալով, որ իշխան Անդրեյի հարսնացուն, չքնաղուհին սիրված այդ առաջվա լավ Նատաշա Ռոստովան, որ կարող էր Բալկոնսկուն փոխել այդ հիմար, տրտին ամուսնացած (Պիեռը պիտակը նրա ամուսնության պատմիքը) Անատոլի հետ և նրա վրա այնպես սիրահարվել, որ համաձայնություն տար նրա հետ փախչելու,—այդ բանը Պիեռը չէր կարողանում հասկանալ ու չերևակայել։

Նատաշայի (որին նա ճանաչում էր մանկությունից) բոպած լավ տպավորությունը Պիեռը չէր կարողանում իր հոգում հաստատել Նատաշայի առաքինության և ժամանության վերաբերյալ իր նոր պատկերացման հետ։ Պիեռը հիշեց կնոջը. «Իրանք՝ կանայք բոլորը մեկ ենթ, ասավ նա ինքն իրեն,՝ մոտիկով, որ մենակ իրեն չե տխուր վիճակ քնկել՝ պղվելի կնոջ հետ կապվելու։ Բայց այնուամենայնիվ նա արտասվելուն չափ խղճում էր իշխան Անդրեյին, ցավում էր նրա հպարտության համար։ Ճիվ վրդովեց շատ էր ցավում բարեկամի համար, այնքան ավելի արհամարհանքով և նողկանքով էր մտածում այդ Նատաշայի մասին, որ այնպիսի սուտ արժանապատվության արտահայտությամբ քիչ առաջ իր կողքով անցավ գահլիճով։ Նա չգիտեր, որ Նատաշայի հոգին լի էր հուսահատությամբ, ամոթով, տարակուսով, և որ նա մեղավոր չէր, որ դեմքը պատահական արտահայտել էր հանգիստ արժանապատվություն և խաղություն։

— Բայց ինչպես պատկվել,—ասավ Պիեռը Մարիա Դմիտրիևնայի խոսքերի վրա—նա չէր կարող պատկվել, որովհետև ամուսնացած է։

— Բանից նոր բաներ են բացվում,—գոչեց Մարիա Դմիտրիևնան։— Ա՛յ քեզ տղա։ Սրինգս։ Ուրիշ ոտ դեռ պատում է, չէրկրորդ որն է՝ պատում է։ Այլևս գոնե չի պատի. պետք է այդ բաներն ասել նրան։

Պիեռից իմանալով Անատոլի ամուսնության մանրամասնությունները, հայհոյական խոսքերով իր զայրույքը նրա գլխին թափելով, Մարիա Դմիտրիևնան հայտնեց, թե ինչու չի կանչել Պիեռին։ Մարիա Դմիտրիևնան վախենում էր, որ կոմսը կամ բալ կուտակվին, որոնք ամեն րոպե սպասում էին, այդ բանին իմանալուն, մի բան, որ նա ինքը մտադիր էր քաշվելով երանգից և մեղմացրած կանչելին հուղարկավորին, ուստի և նա խնդրում էր Պիեռից, իբր՝ Մարիա Դմիտրիևնայի անունից հրամայել իր անունը պահել, որ հնարավ Մակվալից և չհամարձակվի իր աչքին երևալ։ Պիեռը խոստացավ նրա ցանկությունը կատարել, այժմ միայն զգալով այն վտանգը, որ սպասում էր քե ծեր կոմսին, քե նիկոլային, քե իշխան Անդրեյին։ Իր պահանջը կարճ ու վրդով քաղցրությամբ Մարիա Դմիտրիևնան Պիեռին բազից հրաժարական տալու։

— Տես, կոմսը վոչինչ չգիտի։ Այնպես վարվիր, քե վոչինչ չգիտես,— ասավ Մարիա Դմիտրիևնան, — իսկ յես կերթամ նահապետին ասելու, որ իզուր չսպասի։ Մենք հաշիվը, կիևի ուզում ես,— ձայն տվեց Մարիա Դմիտրիևնան Պիեռին։

Պիեռը հանդիպեց ծեր կոմսին։ Նա շփոթված ու վատ տրամադրության մեջ էր։ Այդ փառավոր նահապետի համար ասել էր, որ ինքը բալկոնակուն մերժել է։

— Դժբախտություն, դժբախտություն, mon cher,— ասավ նա Պիեռին։ — Դժբախտություն են այս ազիկները ասածդ մոր. այնքան եմ սիրում, որ կիևա։ Ես ձեզ հետ անկեղծ կլինեմ։ Լավ էք — վերացրեք մերժել է, առանց մեկին մի բան հարցնելու։ Ես, ասենք, այդ ամուսնությանն այնքան էլ ուրախ չեյի։ Ասենք, նա լավ մարդ է, բայց ինչ արած, հակառակ հոր կամքը քահանա էր չեյին լինի, և նահապետն առանց վերացուներդ չի ճնա։ Այնուամենայնիվ բավական յերկար չարաչնակվեց այդպես։ Բայց ինչպես կարելի չի առանց հոր, առանց մոր այդպիսի քայլ անել։ Էրման յել հիվանդ է, և ասածդ պիտի, քե ինչ և լինելու։ Վատ է, կոմս, վատ է, յերբ մայրն ազիկների հետ չի։

Պիեռը տեսավ, որ կոմսը շատ վշտացած է, աշխատանք խնայելու նպատակով ուրիշ առարկայի վրա դարձնել, բայց կոմսը կրկին վերադարձավ իր վշտին։

Անդրեյան հուզված գնդքով մտավ հյուրասրահ։

— Նահապետն ոկտր է. նա իր սենյակումն է և ցանկանում է ձեզ տեսնել։ Մարիա Դմիտրիևնան նրա մոտ է. ձեզ խնդրում է։

— Ախ, չեն վոր դուք բալկոնակուն հետ շատ մատ եք, յերեկ բան է ուզում ասել,— ասավ կոմսը։ — Ա՛խ, ասածդ իմ, ասածդ իմ։ Ի՞նչպես լավ եր ամեն բան։

Ճեվ կոմսը քունքերի հերմակ, ցանցառ մազերից քանած դուրս յեկավ սենյակից։

Մարիա Դմիտրիևնան նատաշային հայտնել եր, որ Անատոլն ամուսնացած եւ Նատաշան, նրան չհավատալով, պահանջից, որ Պիեռն ինքը հաստատի այդ։ Սենյան այս ամենը Պիեռին հայտնեց այն ժամանակ, երբը միջանցքով ուղեկցում եր նրան Նատաշայի սենյակը։

Նատաշան գունատ, խիստ դեմքով նստել եր Մարիա Դմիտրիևնայի կողքին և դեռ դռան մոտ Պիեռին դիմավորեց իր սենդրևն-փայլուն հայացքով։ Նատաշան նրան չժպտաց, ոչ էլ գլխով արավ. նա միայն համառորեն նայում եր Պիեռին և նրա հայացքը նրան հարցնում և միայն այն մասին, թե նա բարեկամ և արդյոք Անատոլին, թե նույնպիսի թշնամի, ինչպես ընդունած քոլորը։ Պիեռն իրրև Պիեռ նրա համար, ըսած չերևույթին, գոյություն չուներ։

— Նա ամեն ինչ գիտի, — ասավ Մարիա Դմիտրիևնան, մատնացույց անելով Պիեռին եւ դիմելով Նատաշային։ Քոզ նա ինչ ասի՝ ճիշտ եմ ասել, թե ոչ։

Նատաշան, ինչպես վիրավորված, հալածված գազանն և նայում մոտեցող չներին եւ վոսկանդներին, նայում եր մերթ Պիեռին, մերթ Մարիա Դմիտրիևնային։

— Նատալիա Իլինիչնա, — սկսեց Պիեռը աչքերը ցած քցելով և Նատաշային խղճալով, միաժամանակ նոգիանը զգալով այն գործողությունը, որ պիտի կատարեր ինքը, — ճիշտ է դա, թե ճիշտ չի, դա ձեզ համար մինչևույնը պիտի լինի, վորովհետև...

— Ուրևմն ճիշտ չե, որ նա ամուսնացած եւ

— Ոչ, այդ ճիշտ եւ

— Նա ամուսնացած է յեղել, և վաղուց, — հարցրեց նա, — ազնիվ խոսք։

Պիեռն ազնիվ խոսք տվեց նրան։

— Նա դեռ այստեղ է, — հարցրեց Նատաշան արագ։

— Այո, քիչ առաջ տեսա նրան։

Ըսած չերևույթին Նատաշան այլևս ուշի չուներ խոսելու. նա ձեռներով նշան արավ, որ իրեն մենակ թողնեն։

XX

Պիեռը ճաշելու չմնաց, այլ անմիջապես դուրս չեկավ սենյակից ու մեկնեց։ Նա գնաց քաղաքում Անատոլ Կուրագինին վորոնելու, որի մասին մտածելով արյունը գլուխն եր խփում և հոգին եր կարոտանում չունչ քաշել։ Մտքում, գնչուների մոտ,

Сомоненоֆի մասն նա չկար։ Պիեռը գնաց ակումբ։ Ակումբում ամէն ինչ ընթանում էր սովորական կարգով. ճաշելու կեանք հաւաքուել էին խմբերով. նրանք բարևեցին Պիեռին ու խոսցին քաղաքի նորութիւնների մասին։ Լաքեյը մտնելով նրան՝ պատմեց ոմից և յայտնեց նրա ծանօթներին ու սովորութիւնները, հայտնեց, որ նրա համար տեղ և քովնեցած փոքրիկ սեղան նատուելը, որ իշխան N. N.ը գրադարանումն է, իսկ T. T.ն դեռ չի կեկել։ Պիեռի ծանօթներից մեկը կեզանակի մասին խոսեցաւ, հարցրեց, թէ նա լաւ է արդեօք, որ կուրագինը հոստովային վաճառել է, վերի մասին խոսում են քաղաքում. ճիշտ է այդ Պիեռը, ծիծաղելով, նկատեց, որ դա սուտ լուր է, որովհետև ինքը հենց հիմա գալիս է Ռոստովների մոտից։ Նա բոլորին հարց ու փորձ արաւ Անատոլի մասին. մեկն ասաւ, թէ դեռ չի կեկել, մյուսը թէ՝ հիմա պետք է ճաշի։ Պիեռն սասրսոսի զգացումով էր նայում այդ հանդիստ, անտարբեր մարդկանց բազմութեան, որոնք չգիտեին, թէ ինչ է կատարվում իր հոգում։ Նա աչք ու գլուխ պտաւ պահլճում, ապատեց մինչև որ բոլորն կեկան և, տեսնելով Անատոլը չի գալիս, սասեց ճաշելու գնաց սուն։

Անատոլը, որին նա որոնում էր, այդ սրբ հաշում էր Դոլոխովի մոտ և խորհրդակցում էր, թէ ինչպես շահել վշացած գործը։ Նրան թիւմ էր, թէ անհրաժեշտ է Ռոստովայի հետ տեսնվել։ Սերեկոյան նա գնաց քրոջ մոտ, որպեսզի նրա հետ խոսի, թէ ինչ միջոցներով կարելի կե դրւսա բերել այդ տեսակցութիւնը։ Սերը Պիեռն, իրուր տեղն սմբոջ Մոսկվան վոտի տակ տալով, վերադարձած սուն, անմեկնապահը հայտնեց նրան, թէ իշխան Անատոլի վաճելիչը կոմսուհու մոտ եւ Կոմսուհու հյուրասրահը լիքն էր հյուրերով։

Պիեռը, սասեց կնոջը բարևելու, որին չէր տեսել գալուց ի վեր (նա այդ վայրկյանին ամենի քան յերբևե սասի իր իրեն), մասի հյուրասրահ և, Անատոլին նկատելով, մոտեցաւ նրան։

— Ah, Pierre, — սասի կոմսուհին, սմսուանուն մատնելով.— դու չգիտես, թէ ինչ դրւսիյան մեզ և մեր Անատոլը...

Նա կանգ սասի, Պիեռի ցած խոնարհած գլխի, պսպղան աչքերի, վճռական քայլվածքի մեջ տեսնելով կատարվածքն և այժմ այն սարսափելի արտահայտութիւնը, որ տեսել ու փորձել էր իր վրա՝ Դոլոխովի հետ ունեցած մենամարտից հետո։

— Ո՛չ դուք — այնտեղ և անատակութիւն, չարիք, — սասի Պիեռը կնոջը։ — Անատոլ, գնանք, յես ձեզ հետ խոսելիք ունեմ,— սասի նա քրսանելին։

Անատոլը նայեց քրոջը և հնազանդ վեր կացավ տեղից, պատրաստ Պիեռին հետևելու։ Պիեռը նրա ձեռը բռնելով, քաշով քաշեց դեպի իրեն ու դուրս չկավ սենյակից։

— Si vous vous permettez dans mon salon...[1] — չդադարեց ասավ նրանը, բայց Պիեռը, նրան չպատասխանելով, դուրս չկավ սենյակից։

Անատոլը նրան հետևեց սովորական համարձակ քայլվածքով։ Մակայն նրա դեմքին անհանգստություն էր նկատվում։

Մտնելով իր կաբինետը, Պիեռը դուռը ծածկեց և դարձավ Անատոլին, առանց նրան նայելու։

— Դուք կոմսուհի Ռոստովային խոստացել եք հետն ամուսնանալ և կամեցել եք նրան փախցնել։

— Սիրելիս,— պատասխանեց Անատոլը ֆրանսերեն (ինչպես տեղի չեր ունենում և ամբողջ խոսակցությունը), չես ինձ պարտավոր չեմ համարում պատասխանել այն հարցումներին, որ արվում են այսպիսի դեպքանակով։

Պիեռի դեմքը, որ առաջ այն էլ դունատ էր, խեղաթյուրվեց կատաղությունից։ Նա իր խոշոր ձեռով բռնեց Անատոլի մատնիքի ոսկրը և սկսեց նրան դես ու դեն քաշ տալ այնքան ժամանակ, մինչև որ Անատոլի դեմքը յերկյուղի բովականաչափ արտահայտություն ընդունեց։

— Ցնորք ձեզ տալ եմ, քե խոսելիք ունեմ ձեզ հետ...,— կըրկնեց Պիեռը։

— Դե, սա ինչ հիմար բան եւ ձը՞,— ասավ Անատոլը, չոշափելով ոսկրից՝ մատուցի հետ պակված կոճակը։

— Դուք անպիտան ու սրիկա յեք, և չգիտեմ ինչն է ինձ պահում ձեր գլուխը սրտնով ջախջախելու հանգամանքից,— այսպես անհեթեթ արտահայտվում էր նրա համար, որովհետև խոսում էր Ջրանների մեջ։

Նա ձեռն առավ ծանր պրեսպապյեն ու սպառնալից բարձրացրեց և իսկույն էլ չտատպով իր տեղը դրեց։

— Դուք խոստացել եք նրա հետ ամուսնանալ։

— Ես, յես, յես ամեն ինչ էլ չեմ անցրել. ասենք, յես յերբեք չեմ խոստացել, որովհետև...

Պիեռն ընդմիջեց նրան։

— Ձեզ մատ նամակներ կան նրանից, կան,— կրկնում էր Պիեռը, դեպի Անատոլը շարժվելով։

Անատոլն աչքը ջցեց նրա յերեսն ու իսկույն ևեթ, ձեռը դրպանը խոխոչով, պրամապատնակը հանեց։

---

[1] Ներեցեք դուք իմ հյուրասրահում քաշել տաք ձեզ...

Պիեռը վերցրեց նրա տված նամակը և, հրելով իր առնապաբո-հիճ յեզած սեղանը, փռվեց բաղմոցի վրա։

— Je ne serai pas violent, ne craignez rien [1], — ասավ Պիեռը Անատոլի վախեցած չարժուձի վրա։ — Նամակներդ՝ առաջին, — ասավ Պիեռը, կարծես ինքն իր համար դաս կրկնելով։ — Եվրոպոդ,—վայրկենական լուսքյաւնից հետո շարունակեց նա, նորից սեղից յեղնելով և սկզ ու դարձ անելով,— դուք վաղը պետք է մեկնեք Մոսկվայից։

— Բայց քնչպես կարող եմ...

— Եվրոպոդ,— առանց Անատոլին լսելու, շարունակեց Պիեռը,—դուք յերբեք վոչ մի խոսք չպետք և քացեներ ձեր բնրտանից, քան քնչ և յեղել ձեր ու կոմտուհու միջեւ։ Այս բանը, պիտեմ, չեմ կարող ձեզ ասլզելել, բայց յեթե դուք խղճի մի կայծ ունեք... — Պիեռը միքանի անգամ լուռ անցավ անկյունով։

Անատոլը նստել եր սեղանի մոտ և գեմքը խոժոռած կրծոտում եր շուրքերը։

— Դուք չեք կարող վիրջապես չհասկանալ, վոր ձեր ուրախությունից բացի, կա և ուրիչ մարդկանց յերջանկությունն ու հանգիստը, վոր դուք մի ամբողջ կյանք խորտակում եք միմիայն ձեր համար, քեև քնչ և՝ ուզում եք գվարճանալ։ Գվարճացեք կնոջս նման կանանց հետ, այդպիսիների հետ դուք իրավունք ունեք. Ներեցեք գլխովին, քե ներեցիք քնչ եք ուզում Ներեցեք ձեր գեմ գլնված են անատակությանն նուչն փորձով։ Բայց խոստում տալ մի աղջկա՝ հետո ամուսնանալու... խաբել, գողանալ... Ինչպես չեք հասկանում, վոր դա նուչնքան ստոր քան և, վորքան ծերունուն կամ յերեխային ծեծել...

Պիեռը լռեց և Անատոլին նայեց աչքերն վոչ քե դայրագին, այլ հարցական հայացքով։

— Ձեռ այդ չգիտեմ, — ասավ Անատոլը, սիրտ առնելով այն բանից, վոր Պիեռը հաղթահարում եր իր գայրույքը։ — Ձեռ այդ չգիտեմ և գիտենալ չեմ ուզում, — ասավ նա, Պիեռին նայելով և նկատելն ծնաոի քնքնական գողացով, — բայց դուք ինձ այնպիսի խոսքեր ասիք. ստոր և նման բաներ, վորոնք յես comme un homme d'honneur [2] վոչ-վոքին քուլլ չեմ տար։

Պիեռը գարմանքով նայեց նրան, չկարողանալով հասկանալ, քե ինչ և ուզում նա։

---

[1] Մի վախեցեք, յես քաջություն չեմ գրժի գեմ

[2] Իբրև ազնիվ մարդս

— Քանի դուք այդ ասիք մեր յարկուսի ներկայությամբ, —շարունակեց Անատոլը, — բայց չեմ կարող...

— Ի՞նչ, դուք բավարարություն ձեզ պահանջում,—հետևանքով ասավ Պիեռը։

— Համենայն դեպս կարող եք ձեր խոսքերը չեռ վերցնել, եթե կամենում եք, որ չեռ ձեր ցանկությունը կատարեմ։

— Վերցնում եմ, չեռ եմ վերցնում,— վրա բերեց Պիեռը, — և խնդրում եմ ձեզ ներել ինձ։—Պիեռն ակամա նայեց պոկված կոճակին։ — Ձեզ չեռ համապարհի համար վող հարկավոր է...

Անատոլը ժպտաց։ Այդ յարկչուա ու ասուր ժպիտը արտահայտությունը, որ հիշեցնում եր Դոլոխովին, կատաղեցրեց Պիեռին։

— Ո, ասոր, անսիրտ ցեղ,—ասավ նա ու դուրս չեկավ սենյակից։

Միայն որը Անատոլը մեկնեց Պետերբուրգ։

XXI

Պիեռը գնաց Մարիա Դմիտրիևնայի մոտ՝ հայտնելու, որ կուրագինին Մոսկվայից արտաքսելու նրա ցանկությունը կատարված եւ Ամրոզի տունը յարկչուի ու հուզմունքի մեջ եր։ Նատաշան սաստիկ հիվանդ եր և, ինչպես Մարիա Դմիտրիևնան ծանուկ հայտնեց Պիեռին, նատաշան նույն գիշերը, յորը հայտնի յեղավ, թե Անատոլն ամուսնացած է, թունավորվեց մկնդեղով, վոր ճարել եր գազաուկ։ Մի փոքր կուլ տալով՝ նա ուզեցել եր վախեցնել, վոր Սոնյային զարթեցրել եր ու հայտնել, թե ինչ է արել։ Ժամանակին քուրնի գեմ ձեռք առնվեցին հարկավոր միջոցները, և նա հիմա վտանգից ազատ եր. բայց այնուամենայնիվ այնքան քուլ եր, վոր պյուտ տանել անկարելի յեր, ուստի և մարդ չկին ուզարկել կամուհոս չեռևնից։ Պիեռը տեսավ գլուխը կորցրած կամսին ու արտասվագին Սոնյային, բայց նատաշային չկարողացավ տեսնել։

Պիեռն այդ որը ճաշում եր ակումբում և ամեն կողմից խոսակցություն եր լսում Ռոստովային փախցնելու փորձի մասին։ Նա համառությամբ հերքում եր այդ լուրերը, բոլորին հավատացնելով, թե ուրիշ բան չի յեղել, քան այն, վոր իր անկրճատն առաջարկություն և արել Ռոստովային և մերժում և ստացել։ Պիեռին քվում եր, թե իր պատասխանատվությունն և ամբողջ գործը ծածկել և Ռոստովայի անունը վերականգնել։

Նա ահով եր ապասում իշխան Անդրեյի վերադարձին, ուստի և ամեն որ գալիս եր ծեր իշխանի մոտ նրա մասին տեղեկություն առնելու։

Իշխան Նիկոլայ Անդրեյիչը m-lle Bourienne-ի միջոցով արդէն լսել եր քաղաքում պատերազմի բոլոր լուրերը և կարդացել եր իշխանադուստր Մարիային ուղարկված այն նամակը, որով Նաստասյան մեծժուժ եր իր տիրացուին։ Մեր իշխանն այժմ քմուժ եր սովորականից ուրախ ու մեծ անհամբերութեամբ սպասում եր վերջուն։

Աստղի մանկանալուց մի քանի որ հետո, Պիեռը մի գրութեան առթիվ իշխան Անդրեյից, որ անզեկացնում եր նրան իր գալուստն ու խնդրում եր Պիեռին՝ գալ իր մոտ։

Իշխան Անդրեյը, Մոսկվա գալով, առաջին խոշ բոպեին հորից առցած նամակը՝ իշխանադուստր Մարիային ուղղված, որով նա մեծժուժ եր տիրացուին (այդ նամակը իշխանադուստր Մարիայից հափշտակել ու իշխանին հանձնել եր m-lle Bourienne-ը) և հորից լանց նստաշրջին փոխեցնելու չափազանցրած պատմութիւնը։

Իշխան Անդրեյը յեկել եր նախընթաց որը յերեկոյան։ Պիեռը նրա մոտ յեկավ մյուս որն առավոտյան։ Պիեռն սպասում եր, թե իշխան Անդրեյին տեսնելու յև այն գրութեամբ, վորի մեջ գանգատվում եր Նաստասյան, ուստի և զարմացավ, յերբ հյուրասրահ մտնելով, կաբինետից լանց իշխան Անդրեյի բարձր ձայնը, վոր աշխուժով խոսում եր Պետերբուրգի մի ինչ-վոր ինամքից մասին։ Մեր իշխանը և ինչ-վոր մի ուրիշ ձայն յերբեմն-յերբեմն ընդհատում եյին նրան։ Իշխանադուստր Մարիան դուրս յեկավ Պիեռին դիմավորելու։ Նա հասաչելով, աչքերով ցույց տվեց դուռը, վորի յետև դանվում եր իշխան Անդրեյը, զրանով կամենալով, յերևի, իր ցավակցութիւնը հայտնել յեղբոր վշտին. բայց Պիեռն իշխանադստեր դեմքից նկատեց, վոր նա ուրախ և և՛ նրա համար, ինչ կատարվել և, և՛ նրա համար, թե ինչպես և յեղբայրն ընդունել հարսնացուի գավաճանութիւնը լուրը։

— Նա ասավ, վոր այդ քանին սպասում եր, — ասավ իշխանադուստր Մարիան։— Ես դիտեմ, վոր նրա հպարտութիւնը թույլ չի տա իր զգացումներն արտահայտել, բայց այնուամենայնիվ նա անհամեմատ ավելի հեշտ տարավ այդ լուրը, քան սպասում եյին։ Ինչպես յերևում և, այդպես էլ պիտի լինելու...

— Բայց մի՞թե ամեն ինչ միանգամայն վերջացած և, — ասավ Պիեռը։

Իշխանադուստր Մարիան զարմանքով նայեց նրան։ Նա նույնիսկ չեր հասկանում, թե ինչպես կարելի յև այդ մասին հարցնել։ Պիեռը մտավ կաբինետ։ Իշխան Անդրեյը, ըստ ամենայնի վոխված, ըստ յերևույթին առողջացած, բայց հոնքերի արտանքում

նոր կնճիռ ավելացած, քաղաքացիական հագուստով կանգնած նր հոր ու իշխան Մեշչերսկու դիմաց և տաք-տաք վիճում եր, յնռանդուն շարժումներ անելով։ Ծոցը Սպերանսկու մասին եր, վարի անապատների աքսորման և կարծեցյալ դավաճանության մասին եր հենց նոր նր Մոսկվա հասել։

— Այժմ նրան (Սպերանսկուն) դատում ու դատապարտում են բոլոր նրանք, ովքեր մի ամիս առաջ հիանում էին նրանով,— ասում եր իշխան Անդրեյը,— և նրանք, ովքեր անկարող էին հասկանալ նրա նպատակները։ Շատ հեշտ է դատել ընկած մարդուն և ուրիշների բոլոր սխալները բարդել նրա գլխին. խոկ կան կասեմ, չեմ նախկա քաղաքականության որոշ արմատ և մի լավ բան, այդ լավը ամրապնդելն ասել և նա, միմիայն նա...

Պիեռին տեսնելով նա կանգ առավ։ Նրա դեմքը ցնցվեց ու խոսքն ևսկ չար արտահայտություն ընդունեց։

— Ահա ոտքդ տերտղը կարպատացնի նրան,— ավելացրեց նա և անմիջապես դարձավ Պիեռին։

— Էլ՛, դու ինչպես ես։ Շտապում հասանում ես,— ասավ աչքուժով, բայց նոր չերեսան չեկած կնճիռն ավելի խորն անցավ նրա ճակատը։ — Ճիշ, այո, առաջ եմ,— պատասխանեց նա Պիեռի հարցին ու քմծիծաղ տվեց։

Պիեռի համար պարզ եր, վոր նրա քմծիծաղն ասում եր. ասացի եմ, բայց ասացածս վոչ-վոքի հարկավոր չէր։

Մի քանի խոսքով Պիեռին պատմելով Լիհաստաների ամեմանների մասին վատ ճանապարհի մասին և այն մասին, թե ինչպես ինքը Եվկոպատրիայում հանդիպել և մտերմացել էր Պիեռին, պատմեց նաև պարոն Պետալի մասին, վորին արտասահմանից ընդել եր իրրև չեզոքության դատախազի, իշխան Անդրեյը նորից վոգևորությամբ միջամտեց Սպերանսկու մասին տեղի ունեցող խոսակցությանն, վոր շարունակվում եր չեզոքու ծնծղայի մեջ։

— Ենթե դավաճանություն լիներ և չեթե ապացույցներ լինեին, վոր նա գաղտնի հարաբերություն ունեցել նապոլեոնի հետ, դրանք կհրապարակվեին և դիտությունն հանրությանն,— վրդովված ու փուքիստությամբ ավելացրեց նա։— Ենթե անհատապես չեմ սիրում և չեմ սիրել Սպերանսկուն, բայց սիրում եմ արդարությունը։

Պիեռն այժմ բարեկամի մեջ տեսնում եր իրեն լավ ծանոթ մի նեղքին պահանջ, վորն ատիպում և մտրդում հուզվել ու վիճել մի գործի մասին, վորը քեև իրեն, բայց ոչնում և խնդրել իր անչափ ծանոթ նվիրական մարդուց։

Ցերբ իշխան Մեշչերսկին գնաց, իշխան Անդրեյը բռնեց Պիեռի քունը և նրան հրավիրեց իր սենյակը, որը նրա համակացվել էր նրան։ Սենյակում մահճակալ էր դրված. կային բաց ճամպրուկներ ու արկղներ։ Իշխան Անդրեյը մոտեցավ դրանցից մեկին և ձեռնարկեց վերցնել։ Ճանապարհից հանեց մի կապոց թուղթ։ Նա այդ անում էր յուր ու շատ արագ։ Նա վոգը ինչ բարձրացավ ու հագավ։ Նրա դեմքը մոայլ էր, չուրթները սեղմած։

— Ներիր ինձ, եթե քեզ նեղություն եմ տալիս...

Պիեռը հասկացավ, վոր իշխան Անդրեյն ուզում էր խոսել Նատաշայի մասին, ուստի և նրա լայն դեմքը կարեկցություն ու համակրանք արտահայտեց։ Պիեռի դեմքի այդ արտահայտությունը բարկացրեց իշխան Անդրեյին. նա վճռական, հնչուն ու անախորժ ձայնով շարունակեց.

— Ես կամուհի Ռոստովայից մերժում եմ առացել, ակնածելիս լուրեր հասան, վոր անհրաժեշտ նրա ձեռը խնդրել և կամ նման մի բան։ Ճիշտ է այդ։

— Ես ճիշտ և ևս ճիշտ չի, — ակնեց Պիեռը, բայց իշխան Անդրեյը նրան ընդհատեց։

— Ահա նրա նամակները և նկարը, — ասավ նա։

Նա կապոցը վերցրեց սեղանից ու տվեց Պիեռին։

— Տուր այս կոմսուհուն... եթե տեսնես նրան։

— Նա սաստիկ հիվանդ է, — ասավ Պիեռը։

— Ուրեմն նա դեռ այստեղ է, — ասավ իշխան Անդրեյը։ — Իսկ իշխան Կուրագինը, — հարցրեց նա արագ։

— Նա վաղուց է գնացել։ Կոմսուհի Ռոստովան մահամերձ էր...

— Շատ ցավում եմ նրա հիվանդության համար, — ասավ իշխան Անդրեյը։ Նա հոր նման սառը, չար, անախորժ քմծիծաղ տվեց։

— Բայց պարոն Դուրագինը, նշանակում է՝ կոմսուհի Ռոստովային իրեն արժանի չհամարեց, — ասավ իշխան Անդրեյը։

Նա փոքր մի քանի անգամ փնչացրեց։

— Նա ամուսնանալ չեր կարող, վորովհետև ամուսնացած էր, — ասավ Պիեռը։

Իշխան Անդրեյն անախորժ ժպտացեց, վոր դարձյալ հիշեցնում էր իր հորը։

— Իսկ հիմա նա վորտեղ է գտնվում, ձեր անհրաժեշտը. կարող եմ արդյոք իմանալ, — ասավ նա։

— Նա մեկնեց Պետերբուրգ... ասենք, չգիտեմ, — ասավ Պիեռը։

— Եհ, այդ մեկնում է, — ասավ իշխան Անդրեյը։ — Հայտնիր կոմսուհի Ռոստովային, վոր եթե ես և այժմ էլ միանգամայն ազատ է և վոր չեմ նրան ամենայն բարեկամություն եմ ցանկանում։

Պիեռը վերցրեց քոքերի կոպեյը։ Իլյան Անդրեյը, կարծես մտաքերելով, թե հարկավոր չէ արդյոք նրի վրայից քաշ տալ նրան, նամ ապահովով, թե վրայից քաշ չի՞ տալ ինքը Պիեռը, կնոտրոնացած հայացքով նայեց նրան։

— Լսեցիք, հիշո՞ւմ եք մեր վեճը Գեոմետրուզդում, — ասավ Պիեռը, — հիշում եք այն...

— Հիշում եմ, — արագ պատասխանեց Իլյան Անդրեյը, — չես ասում եղի, վոր ընկած կնոջը պետք է նեղել. բայց չեղի ասում, թե չես կարող եմ նեղել։ Ճիս չեմ կարող։

— Մեքե՞ր այդ կարելի չե համեմատել... — ասավ Պիեռը։

Իլյան Անդրեյը ընդհատեց նրան։ Նա դռռաց խնամ։

— Այո, նորից քաշվել նրա ձեռը, մեծահոգի լինել և նման բաներ... Այո, այդ շատ պղնիվ բան է, բայց չես ընդունակ չեմ հասնել այդ պարոնի որինակին։ Ճերմե դու ցանկանում ես բարեկամս լինել, հետս այդ մասին չեղրեք մի խոսք... Դե, դնաս բարով... Ուրեմն կհանձնես...

Պիեռը նրա մոտից դուրս գալով, գնաց ձեր Իլյանի և Իլյանատեղուսաղ Մարիայի մոտ։

Ծերուհին սովորականից ավելի աշխույժ եր քվում։ Իլյանատեղուսաղ Մարիան նուլնես եր, ինչպես միշտ, բայց նրա գնալի չեղրայրն ունեցած կարեկցությանն տակ Պիեռը նկատեց նրա ուրախությունը այն առթիվ, վոր չեղրոր ամուսնությունը գլուխ չեկավ։ Նրանց նայելով, Պիեռը հասկացավ, թե ինչպես արհամարհանք ու զայրույթ ունեին նրանք հոտոմլոների դեմ, հասկացավ, վոր նրանց մոտ նուլնիսկ չի կարելի հիշել անունը այն կնոջ, վորը կարող եր Իլյան Անդրեյին փոխել վորևե մեկի հետ։

Ճաշի վրա խոսքը բացվեց պատերազմի մասին, վորի մոտեցումն արդեն ակնհայտ եր դառնում։ Իլյան Անդրեյն անընդհատ խոսում ու վիճում եր մերթ հոր հետ, մերթ Դեսալի՝ զվեցարբացի դաստիարակի հետ և սովորականից ավելի աշխույժ եր երևում, մի աշխուժություն, վորի բարոյական պատճառը Պիեռը շատ լավ գիտեր։

XXII

Հենց նույն չերեկո Պիեռը գնաց հոտոմլոների մոտ՝ իր համեմատարարությունը կատարելու։ Նատաշան անհոգնաձմ եր, կոմսը ախմամում, և Պիեռը նամակները Մանյային հանձնելով, գնաց Մարիա Դմիտրիևնայի մոտ, վոր հետաքրքրվում եր իմանալ, թե Իլյան Անդրեյն ինչպես և ընդունել այդ լուրը։ Տաս րոպեյից հետո Մանյան մոտավ Մարիա Դմիտրիևնայի անկյունը։

— Նատաշան անպատճառ ուզում է տեսնել կոմս Պյոտր Կիրիլովիչին,— ասավ նա։

— Ի՞նչպես, ուզում ես նրա մոտ տանեմ։ Այնտեղ կարգի բերված չի,— ասավ Մարիա Դմիտրիևնան։

— Վոչ, նա հագնվել, հյուրասրահ է գուրս եկել,— ասավ Սոնյան։

Մարիա Դմիտրիևնան ուսերը թոթվեց միայն։

— Ները պիտի կոմսուհին գա. ինձ բոլորովին տանջեց։ Ես, ա, ամեն բան չասես նրան,— դիմեց նա Պիեռին։— Մարդ սիրտ չի անում հանդիմանել, այնպես խղճալի կեր, այնպես խոցված հոգի։

Նատաշան, նիհար, գունատ ու խիստ գեմքով (բոլորովին էլ վոչ ամոթահար, ինչպես սպասում էր Պիեռը) կանգնած էր հյուրասրահի մեջտեղ։ Ները Պիեռը չերևաց գեմքին, Նատաշան, ըստ երևույթին, անվճռականության մեջ էր՝ մոտենալ արդյոք Պիեռին, թե ոչ։

Պիեռն շատով մոտեցավ նրան։ Նա կարծում էր, թե Նատաշան, ինչպես միշտ, ձեռը կտա իրեն. բայց նա Պիեռին մոտեցավ, կանգ առավ ծանր շնչելով և անկենդան կերպով ձեռները կախեց, հիշատ նուշն ակնքով, ինչպես գուրս եկավ գահլիճի միջտեղ, վոչ պատի կերպի, բայց բոլորովին այլ արտահայտությամբ։

— Պյոտր Կիրիլլիչ,— սկսեց նա արագ,— իշխան Բալկոնսկին ձեր բարեկամն է եղել և հիմա էլ ձեր բարեկամն է, — ուղղեց նա (երևան թվում էր, վոր ամեն ինչ լեղել և միտյն և վոր այժմ ամեն բան այլ է)։ — Նա այն ժամանակ ինձ ասավ, վոր ձեզ դիմեմ...

Պիեռը, նրան նայելով, անխոս ճոճվացնում էր գլխով. նա միևնույն հիմա լալ հոգու խորքում կշտամբում էր նրան և աշխատում արհամարհել. բայց այժմ այնպես էր խղճում նրան, վոր Պիեռի հոգում այլևս կշտամբանքի տեղ չկար։

— Նա հիմա այստեղ է. ասացեք նրան... վոր նա նա... նորի ինձ։

Նատաշան կանգ առավ ու սկսեց ավելի արագ շնչել, բայց լաց չեղավ։

— Այո... կա նրան կասեմ,— ասավ Պիեռը,— բայց...

Նա չդիտեր ինչ ասի։

Նատաշան, ըստ երևույթին, վախեցավ այն մտքից, վոր կարող եր ծագել Պիեռի գլխում։

— Վոչ, կա պիտեմ, վոր ամեն ինչ վերջացած է,— ասավ Նատաշան շատով։ — Վոչ, այդ այլևս չի կարող լինել. ինձ համա-

ջուամ և այն, վոր յես նրան վատություն արի։ Աստղիկ միայն, վոր յես նրան քննդրուամ եմ՝ նեղել, նեղել, նեղել ինձ բոլորի համար...

Նա ցնցվից ամբողջ մարմնով ու նստից աթոռին։

Դեռ յերբեք չդգացած խղճահարություն մի զգացուամ համակից Պիեռին։

— Ես կասեմ նրան, յես ամեն ինչ նորից կասեմ նրան, — ասավ Պիեռը։ — Բայց... յես մի բան կուզեյի իմանալ...

Ի՞նչ իմանալը, հարցնուամ եր Նատաշայի հայացքը։

— Ես կուզեյի իմանալ՝ սիրուամ եյիք դուք արդյոք...— Պիեռը չդիտեր ինչպես անվանել Անատոլին, ուստի և նրան հիշելով կարմրեց, — սիրուամ եյիք դուք այդ վատ մարդուն։

— Նրան վատ մի անվանեք, — ասավ Նատաշան։ — Բայց յես վոչինչ, վոչինչ չդիտեմ...

Նատաշան նորից լաց յեզավ։ Ջղճահարությունն, քնքշությունն ու սիրտ զգացումը նվ ավելի համակից Պիեռին։ Նա զգում եր, քե ինչպես իր սիրտը տակից արցունք և հոսում, և հույս ուներ, վոր այդ արցունքները չեն նկատվի։

— Ջեռանեք այլևս, բարեկամս, — ասավ Պիեռը։

Պիեռի այս հոգ, քնքուշ, արտասին ձայնը հանկարծ այնպես ոտորոտի քվաց Նատաշային։

— Ջեռանեք, բարեկամս, յես ամեն ինչ կասեմ նրան. բայց մի բան եմ խնդրուամ ձեզ—ինձ համարեցեք ձեր բարեկամը. և յերբե ձեզ հարկավոր լինի ոգնություն, խորհուրդ, մի խոսքով կարիք զգաք ձեր սիրտը մեկի տալև բանալու, — հիմա չեն, այլ յերբ ձեր հոգին պայծառ կլինի, — հիշեցեք ինձ — Ձեվ նա Նատաշայի ձեռը բռնելով համբուրեց։ — Ես յերջանիկ կլինեմ, յերբե կարողանամ...

Պիեռը շփոթվեց։

— Ինձ հետ այդպես մի խոսեք. յես դրան արժանի չեմ, — գոչեց Նատաշան և ուզեց հեռանալ սենյակից, բայց Պիեռը բռնեց նրա ձեռը։

Պիեռը զիտեր, վոր ինքը դեռ նա մի բան պիտի ասի նրան։ Բայց յերբ այդ ասավ, ինքը զարմացավ իր խոսքերի վրա։

— Վերջ տվեք, բավական է. ձեր ամբողջ կյանքը առջևն է դեռ, — ասավ Պիեռը նրան։

— Իմ առջև՞։ Վերջ։ Ինձ համար ամեն ինչ կորած է, — ասավ նա ամոթով ու ինքնանվաստացումով։

— Ամեն ինչ կորած, — կրկնեց Պիեռը։ — Եթե յես — յես չեմ նեյի, այլ ամենագեղեցիկ, ամենախելոք ու ամենալավ մարդը աշ-

խարհում և լինելի ազատ, կամ այս իսկ րոպեին ծնկաչոք ձեր ձեռք և ձեր սերը կխնդրեի։

Ճերմակը ժամանակից հետո նատաշան առաջին անգամ լաց եղավ յերախտագիտության և խանդավառության արցունքներով և, Պիեռի վրա հայացք ձգելով, դուրս յեկավ սենյակից։

Պիեռը նուշնակա, նրա յետևից, գնաց վազելագ դուրս յեկավ նախասենյակը, խանդավառության և յերջանկության արցունքները հագիվ դադարեցրել, արցունքներ, որ ճնշում էին նրա կակորդը. Նա մի կերպ, քնքշորը հագիվ զսպելով, մուշտակը հագավ և սահնակ նստեց։

— Ձեզա՞ մնր կհրամայեք, — հարցրեց կառապանը։

— Ո՞ւր, — հարցրեց Պիեռը։ — Ո՞ւր կարելի յե գնալ հիմա։ Մինչև ամուսնր կամ հյուր։ — Բայց մարդին այժմ այնպես վոդորմելի ու քշվառ էին քմում համեմատած խանդավառության ու սիրո այն զգացումի հետ, որ ապրում էր նա. համեմատած, այն մեղմացած, յերախտապարտ հայացքի հետ, որ արցունքների միջից վերջին անգամ Նատաշան ձգեց նրա վրա։

— Տ՚ղեր առաջ, — ասավ Պիեռը, ու չնայած առաջ ասելուն սահնակներին, արձակեց՝ յետ տարավ արդի մորթուց կարած մուշտակը իր լայն, քնքշորեն չնչող կրծքից։

Ճանբա և պարզկա գիշեր եր։ Գնդատար, կիսախավար վոզոցներից վերև, ան տանիքներից վերև կախ եր ընկած մուք, աստղալից յերկինքը։ Պիեռը միայն յերկինքին նայելով, չեր զգում յերկրային թոլոր վիրավորական առարուքյուններ համեմատած այն բարձրուքյան հետ, ուր գտնվում եր իր հոգին։ Աչքերի հրապարակը հասնելով, Պիեռի աչքերի առջև քացվեց աստղալից, մուք յերկինքի մի անսահման տարածուքյուն։ Այդ յերկինքի հենց մեջտեղը, Պրեչիստենսկի բուլվարի վերևը՝ ամեն կողմից աստղերով շրջապատված ու աստղերի մեջ, բայց բոլորից տարբերվելով ու բոլորից յերկրին մոտ յերևում եր 1812 թվի պայծառ գիսաստղը՝ սպիտակափայլ ու պոչը վեր բարձրացրած, — այն իսկ գիսաստղը, վորն, ինչպես ասում էին, ամեն տեսակ սարսափներ ու աշխարհի վերջը եր նախագուշակում։ Բայց այդ պայծառ աստղն իր յուսադրող պոչով Պիեռի մեջ չհարուցեց սարսափի վոչ մի զգացում։ Ընդհակառակը, Պիեռը՝ խնդուքյան արցունքներից քրջված աչքերով նայում եր այդ պայծառ աստղին, վորը կարծես անսահման արագուքյամբ կորագիծ անչափելի սարսածուքյուններ քաշելով, հանկարծ, վորպես հողի մեջ խրված մի սլաք, կպել եր մուք յերկնքում իր համար ընտրած տեղն ու կանգ առել՝ պոչը յեռանդա-

գին վեր քարձրացրած, փայլեցով ու իր սպիտակ փայլը խառնելով մյուս անհամար աստղերի միջև Գիևային քվում էր, որ այդ աստղը միանգամայն համապատասխանում է այն քանին, ինչ կար իր՝ նոր կյանքի ամենչով փքքված, փափկացած ու առուչդացած հոգում։

ՎԵՐՋ ԵՐԿՐՈՐԴ ՀԱՏՈՐԻ

ԲԱՑԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ
ՑԵՎ
ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ

ԳԼՈՒԽ II

Ըստ 16 Թեւտոնացիների Մ. Փ. Դամենսկին, այն ժամանակ խորին ծերության մեջ եղ և գոհել կայսեր ժամանակից պատառնացիոց. այդ քվի (1866) վերջում Ալեքսանդր կայսրը կանչեց Երան նշանակելու զեմ ակումի պատերազմին մասնակցելու, բայց նա՝ բանակ գալով, մի չորեք հետո հրաժարվեց ծերության պատճառով և մնձնեց Ոլդալի նահանգում գոնվող իր գյուղը, ուր և չուտով ազատվեց հոգս-ժողովների ձեռքով՝ իր գործունեության համար։

Ըստ 16 Ընդհանուր ակումբը — նշանավոր և հարուստ ազնվականների ժողովարանը գտնվում էր Մոսկվայում՝ Ճեկատերինայի ժամանակներից մինչև 1917 թ. հեղափոխությունը։ Հարյուր տարուց ավելի այդի ընկնող գեր կատարեց Մոսկվայի կյանքում, գորպես խոշոր ազնվականության կենտրոնատեղի, ազնվականության, գորը գուր չեր գալիս Պետերբուրգի արքունիքին և գորին Պետերբուրգի արքունիքն ու պետական ծառայությունը անհաճո նկատում էր գանվում կատարյալ ազատության մի ժամրոշ հոգեզգիցության, ինչ գոր մեկն հնարավոր էր XIX դարի սկզբում, այստեղ էր կազմակերպվում Մոսկվայի հանրային կյանքը, գորի ձայնին չէր կարելի անկնդրուկ էր Պետերբուրգը, այսպես չեզավ 1812 քվին Նապոլեոնին գլխավոր հրամանատար ընտրելու հարցում՝ հակառակ Ալեքսանդր կայսեր կամքին։ Անգլիական ակումբի տուգերը Բոգրատիոնի պատվին սարքած հացկերույթին էլ ցույց են տալիս իրենց վերաբերմունքը, գորի մասին չուտով խոսք կգնի գեպում։ Ակումբի հրապարակային գրույցների մասին խոսում է և Մեկլբից պատասխանելը Ռոստոպչինի, երբ գոնում Գրբերտովին արգին հիշյա գեներատակն է տալիս այդ հարցասիրությունները ոգու հասնելին, գորոնք ավելանում էին, ազդում ու ցրվում։ Ակումբի քաղաքական գերը հետզհետե անգնում է ընկավ XIX դարի ընթացքում, բայց մասնավորները գեռ չերկար ունենդրում էին այդ էլիտարական անկյանին հասնելին, ուր քաղաքականությունն սկսում էին Պետերբուրգի քարի նորությունները, և գեռ չերկար մասնակ Անգլիական ակումբ կոչվելը՝ գեռ գորպես հյուր՝ հին Մոսկվայում համարվում էր պատվի գեռ մի բան։ Այդ ակումբը չերկար նման չեր գիրանոցական քաղաքական ակումբներին, գոր ավելի գեմոկրատական էին և չերկարեն շատ ակտիվ, այլ ավելի շուտ մոտ էին անգլիական արիստոկրատական ակումբներին, ուր քաղաքականությունը հազվագեպ էր սրվում, այն էլ գոչ լուրն, ժողովրդական բնույթի, այլ պատրվին, ազնվականական-բյուրոկրատական։ Ասենք՝ Ռուսատանում անգամ այդպիսի քաղաքականությունը լրջորեն կատարվում էր Պետերբուրգում, իսկ Մոսկվային վիճակվում էր ամենաքաղցր քաղաքական ոգեզգիցիչի գերը, այսինքն՝ հնարավորություն կուտար հաշվից հետո՝ մինչեսի գործի կանչը գուրս գցած, հայհոյել կառավարությանը։

Ծ 20 Մոսկվայի քոլոր նշանավոր անուններըը և նրանց գրությըը պատրաստի ընքացըի մասին Տոլստոյը վիրցրել և ծիխաբյնվի էմոտանոզի որոգրությու

Ծ 21 Վ. Շինըինը փոխում և Վ.՝յանրի խոսքերը ստեղծ մասին։

Գ Լ Ո Ւ Խ III

Ծ 24 Բազրատիոնին մոտուցվող վոստանավորը, ծիխաբյնվի վկայությամբ, գրել և Ն. Գ. Նիկուլինը, հնդե-կլասսիկ գպրոցին պատկանող մի պոետ։

Ծ 25—26 Շայլի ամրոզը Նկարագրությունը շատ մոտ և ծիխաբյնվի օրագրում յեզածին. հետաքրքրական և, վոր ծիխաբյնվը անգամ կարգացել և ակնարկի ավագ անվանում և գրքիգապը նոմա. Տոլստոյին։ Դա հենց ինքը այն Իլյա Անդրեյիչ Տոլստոյն և, պատահականորեն բրիգապը, Լև Տոլստոյի պատգ, վորը հանդիսացել և այն անմիջական օրիգինալը, վորը և հնդինակը նկարագրել և իրրև նոմա Ռոստով։

Գ Լ Ո Ւ Խ IV

Ծ 30 Սահմընիկը — մեծ փիրի անուտա, վոր Մոսկվայի մի ծայրից սկսվելով՝ այն ժամանակները գրեթե անընդհատ տարածվում նր մի քանի տասնյակ վերստ։

Գ Լ Ո Ւ Խ VIII

Ծ 44 «Ծոանում յեյին կալվի բռազմոցը». — Տոլստոյների ընտանիքում սովորություն և յեղել ծննդյանրնց առաջ ծննդյականին անպայման պատկերել առանը յեզած մուրի-կոնում կալվի բռազմոցի վրա։ Տոլստոյն ինքը ծնվել և այդ բռազմոցի վրա, դրա վրա յին ծնվել և Տոլստոյի բոլոր յերեխաները։ Այդ բռազմոցը մշտապես գրված նր լինում Տոլստոյի կաբինետում — Յասնայա Պոլյանայում, ուր գտնվում և և այժմ։

Գ Լ Ո Ւ Խ IX

Ծ 49 Պետերբրգ հետա՝ սովորություն և յեղել՝ ծիսակատարության ժամանակ կարած մազերը փաթաթել մոմին (չելին), քցել ավազանը և վորոշել, քի յերեխան ապրելու յա սրդյոք. դա պարզվելուս յեր այն բանից, քի յեղը ջրի յերեսը կգնի քի ոտքը։

Գ Լ Ո Ւ Խ X

Ծ 53 «Ծնեսահանների պատահանգես Խոգելի մոտ». — Խոգելը պարբ հայտնի ուսուցիչ նր Մոսկվայում XIX դարի սկզբներին։ Նրա մասին հիշատակվում և ծիխաբյնվի օրագրում։

Ծ 54 «1805 թ. այնտեղ նորից սկսեցին խոսել պատերազմի մասին». — Տոլստոյը խոսում և նապոլեոնի դեմ յեզած կոալիցիայի մասին և այդ մասին վոր, համաձայնվել են վոչ մեյայն դիվանագետները, այլև պահեստաինները, քայց չի ասում, քի քինչ հետևանք նր այդը։ Նապոլեոնը սեպտեմբերի վերջերին պատերազմ սկսեց Գրուտերայի դեմ և սրտագրությամբ յեկավ. հաղթահանակով (Ուլմի և Աուստերլիցի) բոլորովին չտրվեց նրան, գրավեց նրա բոլոր բերդերն ու Բերլին քաղաքը։ Պետեմ նր հանձնարարը մարքիզ և Ռաուտահանի հետ, և հաղթական նապոլեոնը նոյեմբերին Բերլինից ուղղակի չտրվեց դեպի Հնհատառն, դեպի Վիենայի ափերը։ Ռաուտենբրգ պատերազմի պատրաստությունն եյին տեսնում այնտեղ սկզբից, կարծելով, քի իրենք ստիպված կլինեն գնալ Գերմանիա՝ Պրուսիային օգնելու, քայց կոչ-

ձախի արագությամբ տեղի ունեցած նրա ջարդը և Ջրանասքինների արշավանքը դեպի Վիեյա՝ ստանալուն ժամանակ չտվին անգամ Մելկիա մտնելու, և ստանալն սահմանված հին մտածել իրենց սահմանները պաշտպանելու մասին։ Միանակ եղ քաղաքում և Ստանատոնում տիրող տրամադրությունը, և տրտնջոց գոյահավաքը։ Հարյուր չատ մեծ եր և մինչև խոր ուժից վեր. 600 հազար յիրկրապատնեշի (դրանք կռնչիները ժամանակավոր մելկիցիա) մնայն հինգերորդ մասին ստանալը կարողացան դնել տալ, ամացածները դինվեցին նիզակներով։

Գ Լ Ո Ւ Խ XV

Նչ 87. Ռարկաբալլա — դոնդողավարների մի փոքրիկ յերգ, վոր և յերգվում և և նվագվում. սկզբում յերգում հին ջրի վրա գրոսանելիս (բուրկա —նավակ)։

ՅԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՍ

Գ Լ Ո Ւ Խ I

*Նչ 91—99. Մասնները (կամ Ֆրանկ-մասոնները), այսինքն՝ քարտաշները կամ ազատ քարտաշները անգամներ հին մի ընկերություն, վոր XVIII դարի սկզբին տարածված եր գրեթե ամբողջ Եվրոպայում և ուներ բարոյական-ուսումնական նպատակ—հոգևոր քարձրացնել մարդկանց և միացնել նրանց յեղբայրական սիրու, համաստրության և փոխադարձ ոգնության վոգով։ Մասոնությունն առաջին անգամ վորոշ կազմակերպություն ունեցավ Անգլիայում. իր անունը և հիմնական չատ գները նա փոխ առավ Գերմանիայի միջնադարյան շինարարական ընկերություններից. Գերմանիայում այդպիսի ընկերությունները կազմում հին բանվորներն ու ճարտարապետները՝ կառուցվող խոշոր տաճարների դիրք, վորտեղ՝ այն ժամանակ կառուցվում հին ամենուրեք։ Անգլիական XVIII դարի մասոնները այդ ընկերություններից վերցնելով նրանց կանոնադրությունն ու արտաքին կազմությունը, հին ձևերի մեջ դրին նոր բարոյական իմաստ և համամարդկային իրենց նպատակներին. իսկական հոգևոր քարտաշը պարտավոր եր աշխատել ամբողջ աշխարհում անդադրում ճշմարտության տարածման կատարելագործման, այսինքն՝ համամարդկային սիրո և յեղբայրության քարոյականության մասին։ Ազատքանդակությունը պարզաբանում եր փորը ինչ յուրատեսակ, չկրկնվելով, տակավին, վորոշ ընդհանուր գծեր։ Կանոնադրությունները ու ծեսերն ամենից առաջ մշակվում և մեկնաբանվում հին Անգլիայում և Շոտլանդիայում, և այդ վորոշումները՝ ճանկերը անվան տակ յերկրից-յերկիր հին անցնում, վորպես հիմք հետագա զարգացման համար։ Մասոնությունն ունեցել և քարդ և վոչ մեկը պարզ պատմություն։ Ազատական մասոնությունն ավելի XVIII դարի կեսերին. նրա համար մեծ նշանակություն ունեցան անգլիական, շոտլանդական և ազգ չմնգական սիստեմները։ Մասոնական աստիճին խմբերը կամ եմբրաքանությունները (լինչներ կոչվում հին գրանք) անգամները Ազատաստանում, լինչներ և Արևմտյան Եվրոպայում ավելի չատ ազնվականներ հին — գլխավոր կուլտուրական գաղափարը, բայց Մասոնությունում և Գետերբուրգում՝ մի քանի մեքանությունի մեջ կային ազատ մտքի վաճառականներ ու արհեստավորներ, վորոնք իրենց գաղափարով կարող հին հետաքրքրվել մասոնության բարոյական նպատակներով։ Ասենք՝ մեքանությունների մեջ չատ տեղ եր հատկացվում և արտաքին ձևային, վոր նշանակավոր տեղատրանի և խորհրդավորության բնույթ ուներ։ Այդ ծեսերի չատ մանրամասնություններ պարզվում են հետագա գլուխներում։

Էջ 88. «Բազմնիք՝ հայոյանք մասին և գիտ նոմիկովի ջրջանի մարքինիա ս.— Տպագրած այստեղ ոգովիչ ե Ռ. Ա. Գոզդնևի պատմական անձնավորություններ, և անունն ել քաղել և նուիրը: Անկատերինայի ջրջանում մասնաներին համար մարքինիա անվանում էին այն պատճառով, որ նրանց ջրջանում տարածված եր Սեն-Մարտենի «Մոլորություններ» և Ճշմարտության մասին գիրքը:— Ն. Ի. Նովիկովը հայհոյանք խոշոր գործիչ եր Անկատերինայի որոք. գրող եր և հրատարակիչ: Անկատերինան բանտարկեց նրան Շլիսելբուրգի բերդում և նա այնտեղից "ազատվեց մինչև Անկատերինայի մահը հետո, գալով քաղաքի հոգևոր կոչումի:

Գ Լ Ո Ւ Խ III—V

Էջ 86. Ծոռա ձիմնիների.— գերմանացի հոգևոր գրող՝ XIV—XV դարերում: Գինան, ինարկեն, կարդում և նրա նշանավոր ընտանեկան համանվիրու մասին գիրքը, որի հերոսական մինչը ասկետիզմ ե և առաքինի կյանքը:

Էջ 87—88. Գինուն մասին գրքերից ինքնագիտությունը Տպագրությը քաղել և մասնական շատ գրքերից ու ձեռագրերից, որոնց ցանկը ուղարկել ե նա 1906 թվի աշնանը Մոսկվայի Ռումյանցևի թանգարանի հարցաթերթով: Իր այդ ուղարկությունի մասին, Տպագրությը գրում ե ոգովիչ-հետազոտող և բոլորովին այլ գործընկերի մասին, իր ոգովորությունը խոստացել ե հետևյալ նախադասությունի մեջ (կետերը գրած համակուն). «Ուսումնական հետո գնացի Ռումյանցևի թանգարանը և նայելի մեջ չկարողացա ոգովիչ ամբողջ որը: Ցերեկն այն ե, որ այդ բոլոր մասնաները հիմնական են չկրկնի: Մասնագիտության մեջ մանուկ բոլոր առարկաները սիմվոլիկ նշանակություն են ունեցել. գրանց մեծ մասը բացատրվում են Գինուի միջնադարյան մեջ ընդունվելու. խոսքեր միայն միջնադարյան նշանների մասին: Ծանրացնելով միջնադարյան ունեցը իր անունը, իր գիմքերը կամ նշանը, որը նկարված եր քարերի, գրքերի, հագուստների և հատուկ կրծքազարդի վրա: Բացի գրանից բոլոր մասնաները ել հանգիստ չեր թողնում և ձեռ տալու առաջին ձևերը ունեցին, որոնցով և մանավում նրանց միջոցով:

Գ Լ Ո Ւ Խ VI

Էջ 101. «Իրեն ներկայացնում եր քիչ-որ Մարտաս.— Մարտաը Գրանասիան հեղափոխության ծայրահեղ ուղղության ակնառոր գործիչներից ե եր 1793 թվին ապանվեց Շարլոտտա Կորդեյի ձեռով:

Էջ 101. Հնգիստիմնատական աղքատական ընկերություն.— Այն ժամանակ բիսիմիստները կոչվում էին նրանք, ովքեր պաշտպանում էին Ռուբրուքների իրավունքը Գրանասիան գտնի նկատմամբ և հետևաբար հակառակ էին նապոլեոնին:

Էջ 102. Ժորժ Դանդոն — Մոլիերի համանուն կոմեդիայի հերոսը, որ առնչվում ե իր ամուսնության հետևանքներից, ամուսնությունն, որին հենց ինքը նպատակ եր քաշած կնքվում:

Գ Լ Ո Ւ Խ VIII

Էջ 111. «Ինչպիսին նյութ իրը քիչ մեծ հաղթանակ և տարել Բոնապարտի վրա.— Սա Գրանասիայում տեղի ունեցած այն հակատամարտն եր (հանվորի վերջին), որից հետո առանձնը, նապոլեոնի բոլոր ծրագիրները քանդվեցին, տակից ոչ չունեցան հնարը յարատևելու հետևյալ որը և նահանջելին,

[illegible] նոպոլեոնը մխիթարեանց հյուծված զորքով մի քանի որ կռուած մաս կանգնելով, նուիրեցաւ յետ քաշուիլ և, առաւօտուն վրա բարձրլով, իրեն հակառակ հայտարարեց Առաւաստանեաց առաքել մեծ իրաւունքով նուիրեալ հաղթանակ տանելին. Մոսկուան, ծխախոտիվ վկայութեամբ, առած եր, որ այս կռիւը կարևոր և յիշելու զորքի վրա աքած բարոյական ազդեցութեամբ, զորքեր, որ մինչ այդ նոպոլեոնին համարուած էին անհաղթ։ Ծխախոտիվը կռվի արշաւանքը ամփոփած և մոդուրդական առածով. «Հաղթեցինք, բայց ընկերնեբս մեզ աբյան մնցաւ»

Գ Լ Ո Ի Խ XII

Էջ 125. Հնդկաստի ուսմունքը։ — Բուան Հնդկեր՝ հռչակաւոր գերմանացի Հնդկաստ (1744—1803), գրել և կրոնի, պատմութեան, գրականութեան խնդիրների քննչեր, բոլոր առարկաներին մասնակցով լոյս, համամարդկային և փիլիսոփայական տեսակետից և ամենուրեք քոզնելով շատ արժեքաւոր խորը մտքեր։ Նա մեծ ազդեցութեան ունեցել Գերմանիի և ապրեր յետկոնների մի քարը ակնառոր գրողների վրա։

Գ Լ Ո Ի Խ XIII և XIV

Էջ 127—141. Բշխանպետութեան Մարիայի՝ Հատուած մարդկանց հետ չափելու ամբողջ մեծությամբ Տոլստոյը նկարագրել և քան իրենց ընտանեկան ապրելակերպութեանների և անձնական գիտողութեանների (մանկութեան օրերին)։ Տոլստոյների ընտանիքում (Ծառնայա Պոլյանայում), կանանց հարկադրութեամբ հաճախ լինում էին հնդց այդպիսի իմանուշկաներ և Գերմոգուշկաներ. նրանց հանձնարարում եր ամենից ավելի Տոլստոյի հորաքուրը՝ Ա. Ի. Ռասեն-Մարկեի աղջիկ։

Գ Լ Ո Ի Խ XV

*Էջ 145—147. Բանակի այն ժամանակվա անձի պահպանության մասին գրում և ապագայի պատմագիր Մխիթարիչ-Դանիլևսկին (1808)? Ք. պատերազմի նկարագրութեան)։ Հայոց պահպանության հանգամանքն բնչնում եր իշխանության վրա, որ անհոգ եր և անզոր վերջ տալու պաքենավորման վարչության մեջ քան գրած չարագործութեանները։ Մի անգամ, յետը քանակում խոսք և լինում տակի մասին՝ Բենիգսենը պատասխանում է. «Գնացք և համբերել կարգանալ։ Բնձ եվ ճաչին մեկոյն յետը տեսնում Ուտեսան մերձերնեը գնելու համար տալիս էին փող, բայց փողով վոչինչ չեր կարելի գնել այնտեղ, ուր մերձը չկար։ Ներքեմն գեներալները գրեցին կամով մեծությանից մերձը էին խլում. հարկադրել եր պատահում, վոր իրեն։ Բագրատիոնի ամանգարդը հաց ստանալ նրա գեներալները ստիպում էին և տակից մեռնում։ Հիմանգանոցները գոնվում էին վոգրալի գրութեան մեջ։ Այս խոսքերը շատ բան են պարզում վեպի հետագա յետկոս գլուխը հասկանալուս համար (Գենիսովի գումակ խլելը, հիմանգանոցային անտարաններըը)։

Գ Լ Ո Ի Խ XVI

Էջ 147. Սվայկա — առասպելան հին խազ է. գեներին գնում էին յետկոսին մի ոչ, ապա մեծ քանակով նետելով՝ աքսորում էին նրա մեջտեղը խրել մեծագլուխ մի մեխ։

ԾԵՐՐՈՐԴ ՄԱՍ

ԳԼՈՒԽ I

Նշ 178. Ընդհանուր նորագոյններ. — Դա մի առանձին գաս ևր պետական և տրքատնական գյուղացիներից, որոնք առաջ չկային 1909 թվին որոնցից համամասին մեզ որոնցը փոստատոմս քիչ փոխեց ապատ հողագործներին վիճակը, բայց անձնական կախումը կալվածատերերից՝ վերացավ, քնական և տրքատնական գաստատությունների իշխանությունը չերբեմն ավելի քնքնա չեր լինում։

Նշ 186. Հատատանական փրկության կոմիտեն կազմակերպվեց Պետրոգրադում հեղափոխության վերջում։

Նշ 187. Ուրացիները. — Պետական գործիչ, որը ահագին ազդեցություն ուներ Ալեքսանդր I որոց. Նա քազավորի սիրելին եր և նրա քազավորության չորս տարի չրջանում գրեթե միահնձան տեր եր Ռուսաստանի ներքին կյանքի գործերում։ վայրագության չափ կոպիտ ու դաժան, տարիական հնազանդության մոլեռանդ պաշտոնյա, Նա հարկավոր եր քազավորին, չնչր վերջինս հրամայում եր իր չորքատասերգ տարիներին անհնարինները չերթերալիզմից, անհրաժեշտ եր ինչպես գինվածուն կատարած սիրոջը։ Ռուսաստան ներան քնքնական ուրվագիծ և միայն, ցույց տալով տանկան ներա գաժան ու չորքատուշակ գիծերը։

ԳԼՈՒԽ V—VI

Նշ 189—198. Սանդրանակի Պրին. Պրիսայլովիչ (1772—1859) պետական գործիչ, քահանայի վորդի, հոգևոր սեմինարիայի աշա։ 1909 թվին նշանակվեց արքատրատուական մինիստրի տեղակալ և որոնցներ կազմակ հանձնաժողովի նախագահ։ 1809 թ. Նա մշակեց պետ. բարենորոգման նախագիծը, վորը հանդիսանում եր Ռուսաստանի պետական վարչության քաղաքական բարենորոգման սկզբն, վոր ընդառաջում եր արքյունաբնի.– կոպիտոկրատական գարգացման։ Այդ նախագծում Սպերանսկին ասց եր կացնում ժառանգական մինապետության գոգավորը. քաղաքական իրավունքներ ունենալուն նրին միայն անչարժ սեփականություն և կազմակ ունեցողները. Ընտրական իրավունքը վերացվում եր. բայց գյուղացիները, քանվորները և այլն գրկվում նրին քաղաք. իրավունքներից։ Դատարանը իշխանության հանձին մինիստրների հայտարարվում եր պատասխանատու։ Պետական Դումայի առաջ Սահմանը քաղաք ընտրատարծվական բարդը ընդհատեց Սպերանսկու կարիերան և մնշանակից վերացրեց նրա նախագիծը։ Մեզ 1812 թվին Սպերանսկին աքսորվեց Նիժնի-Նովգորոդ, ապա փոխադրվեց Պերմ։ Հեղինակի նվաստացուցիչ ընթացքը, քանի հնազանդական նշանակությունից, արժեքավոր և և նրանով, վոր պետական գործչի չատ իրական գիծերը։

ԳԼՈՒԽ VII

Նշ 199. Հրեների չորենց սկզբունքը — ծեռամբ, սեղմիկ չեվ աղ. — Մատենագրության հնատաքրքրվում եր և քնության որենքների համեմատության իշխանությամբ, բայց գրանց մոտենում նրին միշ քիչ գիտական։ այլ միտքերաբար։

Նշ 202. Հիլյումինատության վտանգավոր մոտհղացությունը. — Ընտանի նվաստ ունի գերմանական մասոնության առանձին մի ճյուղը, վորը XVIII դարում հիմնեց Վեյսհաուպտը։ Դա այդի չեր քնհնում իր հեղմանկերպությամբ (մինիտոկոնոպրատիվ եր, անդամները խստորեն յինքնաբերվում նրին գիտվածքներին) և գաղտնի նպատակով, վոր նույնի չեր միայն առաջավոր անդամ-

Նիկին. այդ նպատակն էր՝ միապետութիւնը փոխարինել հանրապետութիւնով։ Այդ պատճառով իշխանութիւնները վտանգավոր նկին պետութեան աչքում էին։ Նրանք իրենց ձերքում պահում նկին՝ հնազանդել իշխանութիւններին և չմիջամտել պետական կեանքին։ Իշխանութիւնը չուտով պաշտպանեցին փակվից, բայց նրա անդունդները չարունակում նկին յորանից դուրս մնալ իրենց։

ԳԼՈՒԽ IX

Նշ 206. Վոլնեյ. — Ֆրանսական գիտուն Վոլնեյը դուրս։

Նշ 206. Նրբութիւն. — Ֆրանսական Նրբութիւն քաղաքում 1808 թվին աշխատը անդի ունեցավ գիտուն Ձիլլեմուսի պարմանավորված համագումարը, որին մասնակցում նկին Ավետարանչը և գերմանական քաղաքագործները, բացատրելով ամատրիական քաղաքագործ, որոն իր ազգական պատրաստուած քիւններին պատճառով չկարողացավ խորհրդակցութեանը մասնակցելու։ Այստեղ հաստատվեց Ձիլլեմի համաձայնութիւնը, և քննիացրվեց Ֆրանսիայի վերահսկը։ Ֆրանսացոնը՝ յեվրոպական գործերին միջամտելուց հրաժարվելու համար ստացավ Ձինկանգեան և Դանուբյան հոդերին տիրելու իրավունք (տես գրանք հնվածքի)։ Համագումարը քազմատրվ էր, չգնդ. այդ որերին յերկան մի չորք հանդիսաներ ու տոնախաղութիւններ։

Նշ 206. Գրիմ դն Հիմ. — Բնդհանուն քաղաքական գործիչ և գրող. մի քանի տարի տպրեց Ճնկատերինայի արքունիքին մոտ Ռուսաստանում յերավ և հետո, բայց արդեն վոչ իրրև դիվանագետ, այլ վորպես փոչլուն ու հրքված ավագանի։

Նշ 207. Հպատույտ գուլպաշ. — Այսպես նկին կոչում բովանդակ յերկար ժամանակ Ճնկրոպայում և Ռուսաստանում այն ժամանակ հագվածքում աչքաբնկ կանանց, վորոնք հետաքրքրվում նկին վոչ միայն պարզահանդեսներով ու պարտքաներներով, այլև գրականութեան ու լուսավորութեան խնդիրներով։

ԳԼՈՒԽ X

Նշ 210. Ըրնիտանդոն, տյունը՝ հասուցող Ազոնայի և Ալոհիմ — քրիստոնական առաջ անուններ, վոր գործ նկին ածվում հրեաներին մոտ սրտկրված Ճնհովայի փոխարին։ Հենց այս վերջինն ե, բուս յերևույթին, հրեաների անունը։

ԳԼՈՒԽ XI

Նշ 215. Ֆինլանդական պատերազմը. — Այդ պատերազմը վարեց Ռուսաստանը շվեդների դեմ 1808 թվին և գա վերջացավ Ներոով, վոր Ֆրիդրիխհամի պարմանագրով, Ռուսաստանը աիրացավ ամբողջ Ֆինլանդիային։ Մի ամիս հետո այդ պարմանները վավերացվեց Բրիուբրի համագումարում։

ԳԼՈՒԽ XV

Նշ 230. Հիմարչիաբնային ֆաբրիկաներ—Ֆրանսական մեքենի-մասներ քաղի տպավորութիւն ե։

ԳԼՈՒԽ XVIII

Նշ. 239 Մ.Ք. Մագնիքնի. — Այն ժամանակ Մագնրանակու աշխատակիցն ու նրա ծրագրերների ջերմ կողմնակիցը, իսկ նրա անկումից հետո — նուիրական մոլի հակառակորդ լուսավորութեան, վոր հենվում էր արդեն Ալեքսանդի վրա։ Հատկապես հայտնի ե նրանով, վոր մեծ հարված հասցրեց Գազանի համալսա-

բանին 1820 Ք., դիվանագիտական ինքնակալության և ազգային ազատության սկզբունքներով։ Մի քանի տարի հետո պատահական մարդիկ՝ արքունական մեծ գումարներ վատնելու համար։

Թ. 229. Մոսկվային. — Հեղինակն այստեղ նկատի ունի անհատը և Սպերանսկու բարեկամ Արկ. Ալ. Մուսլեպինին, որի վրդովին ներմոնտովի բարեկամն էր։

Թ. 240. Խոսակցություն Նապոլեոնի՝ սպանության փորձերի մասին. — 1808 Ք. Նապոլեոնն արքին ասր ու անորին ևր Սպանիայում, ինչպես իր անհանգստության մեջ. ապանական գահին նստեցրել ևր իր փոքրիկ յեղբորը։ Սպանիայում բռնկվեց ազատամարտություն, որին սկսեց մեջել նա իր գորքերով, բայց վոչ այնքան աջողությամբ. այնտեղ առաջին անգամը ևրա գեմ գործադրվեց ժողովրդական պարտիզանական դիմադրության սիստեմը։ Կռվեը Սպանիայում վերջացավ միայն 1813 Քվին՝ Ֆրանսացիների լիակատար պարտությամբ։

ՉՈՐՐՈՐԴ ՄԱՍ

ԳԼՈՒԽ I

Թ. 275. Դատական նամակներ — այստեղ քաղվածն իմաստով։

ԳԼՈՒԽ IX

Թ. 312. «Ջրկիբրչի խորշ». — Նկատի ունի խոսվածն գոմպոզիտոր Կերուբինի «Ջրկիբրշի, վոր XIX դարի սկզբին հաճախ ներկայացվում ևր Մոսկվայում և Պետերբուրգում։

ԳԼՈՒԽ XI

Թ. 318. Ռնրաժիշա Դիմիտրիևը. — Ծոլատոյը խորատու գիծով իր նկարագրած գործչությանի մեջ, այնպես ևր տարվել, վոր անգամ այդ, միանգամայն ճշգրտորեն գիմքը վերցրել և այն ժամանակ իրոք Մոսկվայում տարող յերաժշտական ուսուցչին, վորի անունը Դիմիտրիևր ևր։

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՄԱՍ

ԳԼՈՒԽ I

Թ. 342. Ստորև յեկվ Մանանա վերոնոշները. — Պետերբուրգի յերկու մասնական միաբանությունների անունները — «Խոսկական քառանգական գործ...» Ծուբքանչյուր միաբանությունի մեջ կարևոր ևր համարվում սիմվոլիկ պատկերներով գործը, և միաբանությունները ձգտում ևին այդ գործն առանձալ ավելի հարգելի ու հին մասնական կազմակերպություններից, ինչպես նաև միաբանության ծեսերի ու վարդապետների քաղցակը։

ԳԼՈՒԽ III

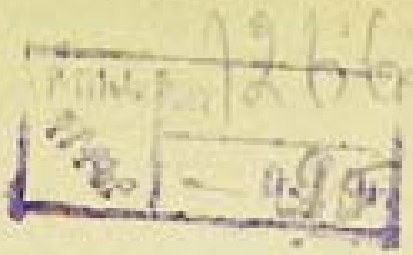
Թ. 351. «Ռուսական յերկրի գործակալ քաղաքական վերջին նորություն, այն և Ոլդենբուրգի դուքսի կալվածների նապոլեոնի կողմից գրավելու...» — Այս քվում ևր քե, փորքրիկ փառաց վորոշ նշանակություն ունեցավ իր ատամով և հաբակից հանգամանքներով։ Այս հպիպոդի փառասիրական նյությունը հետևյալն ևր. — 1810 Քվին Նապոլեոնը գտավ, վոր Ոլդենբուրգի անկախ հերցոգության գոյությունը խանգարում և իրեն, ուստի և քան խիստ վարվեց հետը. իր կոմիսարներին

ուղարկեց այնտեղ հայտնելու, թե Ալեքսանդրը մեռցված և Ջրանեխելին, և կայսրը դնելու նրա գրամատան մեջտեղներն վրա. բերն հերցողին առաջարկվեց, այսպես ասած, նոր թնակավայր՝ Ըլքենբուրգի հերցողը բավական մտա ապրական եր Ալեքսանդր I (վերջինս պատը՝ Պետր III հոլշտեյնի հերցող եր նաև էստորպյան ցեղից, բնչպես և Ըլքենբուրգներբը)։ Ալեքսանդրը բարեկիրով այդ վարմունքի դեմ, քան լավ եր հասկանում քանի առաջ, մի տարի առաջ Նքեպուրգի համաժողովում նրան անվնկացրել էլին, քե նապոլեոնը ցանկությունն ունի ամուսնանալ նրա քրոջ՝ Եկատերինայի հետ Ալեքսանդրն այն ժամանակ բարեացակամ վերաբերվեց այդ բանին, բայց մորը չհաջողվեց նպատրվեցնել նրա Եկատերինային ամուսնացրնել Ըլքենբուրգի իշխաններից մեկի հետ, քանի մոր նապոլեոնն, ինարկե, չմոռացավ Մալկին, մի տարի անց, քաղաքական հայեցիներից դրդված, նորից ամուսնական առաջարկություն արավ քաղաքավորի փորր քրոջ՝ Աննայի նկատմամբ։ Պետերբուրգը նորից հակամետ եր ընդունել այդ առաջարկությունը, բայց Ալեքսանդրը պահպանում եր իր վարքագիծը հայտնելու, մորովհետև նապոլեոնն իր կողմից ձգձգում եր Եհհատառնին վերաբերող պայմանագրի առաջարկությունը, պայմանագիր, որ գլուխ եր բերել Ըլքենբուրգը, վախենալով, քե նապոլեոնը վերջնականապես անկախություն կտա Եհհատառնին (այն ժամանակ արդեն ջհաբլտավյի մեծ դքսություն)։ Այս բանները դրդեցին նապոլեոնին, դիպչելով նրա անձնական ինքնասիրությունն և դրդեցին քաղաքական քայլեր, որոնք համաձ պղիում եր արդեն։ Միևժամանակ վիեննայի կողմից բուռն ցանկություն եր նկատվում ապրակցական կապը հաստատել հապսբուրգ նապոլեոնի հետ, որ հենց նոր առաջարկել եր Ավստրիային (Շենբրունի հաշտություն)։ Բլխանուհի Մարիա-Լուիզան՝ հաբսբուրգների հին տոհմից (որ քաղաղորում եր XIII դարից սկսած և կրում եր ավստրիական համեմատական կայսրության կայսրներ տիտղոսը) համապատասխանում եր նապոլեոնի ներքին ցանկությանն՝ որպես իրավահավասար անդամ մտնել յնրոպական պետական քաղաղորների ընտանիքը։ Այդ վայրկյանին Ռուսաստանի հետ արդեն ներքուստ խզված էլին։ այդ եր պատճառը, որ նապոլեոնն այնքան կտրուկությամբ վարվեց Ըլքենբուրգի հերցոգության հետ։ Տիլզիթի հաշտությունը ճեղքվածներ եր տալիս նաև պետական նշանակություն ունեցող այլ խնդիրների նկատմամբ (Լեհական հարց, կոնտինենտալ արգելք)։ 1810 թ. քե Ջրանեխելն, քե Ռուսաստանը խոչընդոտ բարեկամության պատերազմի պատճառ չէին տեսնում. և այն, որ 1811 թ. ռազմական պատրաստություններ չեղավնցին, դրա պատճառն այն եր, որ նապոլեոնն անաչառություններ էրնց Պոտնիայում, քանի առանձնը դեռ վերջնականապես չէին պարզվել։

ԳԼՈՒԽ V

Նշ 360. ՀԻՐԱՎԱՏ ԼԻՉԱՅ. — Պատմիչների վերապրը, որ այն ժամանակ գրական քաղաք նորություն էր։

Отв. ред. Г. Абов
Тех. ред. Т. Хачванкян

Л. Н. Толстой

ВОЙНА и МИР

II том

(на армянском языке)

Отпечатано в тип. Госиздата СССР Армения.
Москва, Армянский пер., 2. Заказ 662.
Главлит № Б—12990. Изд. № 3390. Т. 4100.
Сдано в наб. 5/IV—36 г. Подп. к печ.
19/V—36 г. Печ. л. 27½. В 1 п. л. 42.000

ՀԱԱ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.
220037778